

P O L S K A A K A D E M I A N A U K
I N S T Y T U T B A D A Ń L I T E R A C K I C H

SŁOWNIK POLSZCZYŹNY XVI WIEKU

TOM XXXVIII

ZESZYT 3

SESSYJA – SIEWO

Redaktor naczelny:
KRZYSZTOF MROWCEWICZ

Zastępca redaktora naczelnego:
PATRYCJA POTONIEC

Komitet Redakcyjny:
JERZY BARTMIŃSKI, TERESA DOBRZYŃSKA, STANISŁAW DUBISZ, ELŻBIETA JANUS,
PATRYCJA POTONIEC, ZYGMUNT SALONI, ELŻBIETA SARNOWSKA-TEMERIUŚ

Redakcja zeszytu:
KRYSTYNA WILCZEWSKA, ANNA NATH-DOKURNO

Hasła opracowali:
Marta Cegielska (MC), Aleksandra Ćwiklińska (AĆ), Danuta Dziadowicz-Jezioro (DDJ),
Anna Nath-Dokurno (AN), Małgorzata Nobis (MN), Małgorzata Pierzgalska (MPi), Maria Popielarska (MP),
Krystyna Wilczewska (KW), Lucyna Wilczewska (LWil)

Doradcy naukowci:
STANISŁAW ADAMIAK – teologia katolicka
ANDRZEJ DZIĘCZKOWSKI – botanika, zoologia i medycyna
ANNA NATH-DOKURNO, TERESA SZOSTEK – łacina
JOANNA KOWALSKA – historia tkanin i ubiorów
ZDZISŁAWA KRAŻYŃSKA – historia języka
PAULINA MICHALSKA-GÓRECKA – nazwy wyznań religijnych i ich zwolenników
JERZY SOJKA – teologia ewangelicka
ALEKSANDER ZAJDA – prawo

Portal internetowy:
<http://spxvi.edu.pl>

Przygotowanie publikacji:
Krzysztof Opaliński oraz Zespoły Pracowni Słownika Polszczyzny XVI w. w Toruniu i Wrocławiu
Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk w Warszawie

© Copyright by Instytut Badań Literackich PAN, Warszawa 2020

ISBN 978-83-66448-16-2

Publikacja finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą
„Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2013-2017

SESAMOWY *Cn; Linde brak.*

SESENKI *cf SASANKA*

SESNEK *St stp; Cn, Linde brak.*
Cf SASANKA

SESSYJA (6) *sb f*

Teksty nie oznaczają é; a prawdopodobnie pochylone (tak w -yjã).

sg N sessyjã (3). ◇ A sessyjã (1). ◇ L sessyj(e)j (1). ◇ pl L sessyjãch (1).

St stp, Cn brak, Linde bez cytatu.

Posiedzenie jakiegoś organu (organizacji, jednostki państwowej lub administracyjnej) [sessio – siedzenie, posadzenie Mącz 378d; – siedzenie Calep; siedzenie – sessio Cn] (6): Skaże mu Sędzia/ [...] iż taką Appellacyã odprawić ma/ ná pierwfzã fellyã Comillãrzw fzełci Miaft. GroicPorz cc; ná fãdziech/ ná fellyach/ przy rozbiãraniu rzeczy wielkich/ prãdzej fie zãwdy ieden człowiek ná zdãniu ná fwym omyli/ niã wielka gromádã ludzi. GórnDworz Ggy; po odprawieniu Koronaty pierwsza Sefsia tegodnia byla iuz Koronowanego Krola Zygmunta Trzeciego ActReg 3v, 51, 56, 68.

Synonimy: posiedzenie, spotkanie, rada, schadzka, zebranie, zgromadzenie.

DDJ

SESTERCYJUM (2) *sb n*

Oba e jasne.

[sg N sestercyjum.] ◇ pl G sestercyjów (1); -ów (1), -(o)w]. ◇ A sestercyjã (1).

St stp, Cn, Linde brak.

Drobna moneta w starożytnym Rzymie [grosz – sestertius Cn] (2): Octogenis sesterciiis strigmenta olei vendidisse, Zã ósmidzielfiãt Seftercia Mącz 259b; In singulis valet sestertiis vicenis, Waży dwãdziesciã felfterciów. Mącz 474a; [Po żenie fwey wziãł polãgu fto dwãdziesciã felfterciów (marg) Sestertium/ rozumie fię tyfiãc grofzy. (-) CiceroKosz 1593 c].

DDJ

SETKOWAĆ *Cn; Linde XVII w. (z Cn).*

SETKOWANIE *Cn; Linde XVII w. (z Cn).*

[SETNIA *sb f*

L sg setni.

St stp, Cn brak, Linde XVII w.

Oddział składający się ze stu osób: Przeto y w tey Szkole Rycerkfkiey/ potrzebã takiego porzãdku przeftrzegãć/ iãki zwykł bywãć w Akãdemiãch/ to ieft: [...] miãfto Doktorow álbo Miãtrzw/ potrzebã im dãć Poruczniãki w kãdzey fetni w rzeczãch Rycerkfkich œwiczone WerPublika 10.]

DDJ

SETNICA (1) *sb f*

A pl setnice.

St stp, Cn, Linde brak.

Grupa osób powiãzanych instytucjonalnie w obrãbie jakiejã spolecznosci, pelniãcych w niej okreãlone funkcje:

Wyrazenie: »setnica sãdziow« = kolegium sãdziowskie: Byli v Athenian Areopãgitowie/ mnoftwem znãmienitych fãdow bãrzo sławni. [...] Byli y Amphiktyonowie/ polpolita rádã z siedmi Grecfch miãft zebrãna. [...] Ná ten obyczãj roty lub fetnice Sãdziow [iudicum centuriae] w niekorych Rzeczãchpolpolitych postãnowion/ ktore y do tych czãfow trwãã ModrzBaz 91.

Szereg: »rota lub setnica«: ModrzBaz 91 cf Wyrazenie.

DDJ

SETNICTWO (1) *sb n*

A sg setnictwo.

St stp brak, Cn notuje, Linde XVII w.

Stanowisko dowódcy oddziału liczącego stu żołnierzy; centurarius Cn:

W polãczeniu szeregowym: ná Hetmánã należy/ [...] wrzędzy rozdãwãć/ iednym fetnictwo [alios centuriones ... facere]/ drugim dziefiãtnictwo/ innym chorãżftwo ModrzBaz 115.

Synonimy: centuryja, rotmistrzostwo.

DDJ

SETNIK (90) *sb m*

e jasne.

sg N setnik (35). ◇ G setnika (9). ◇ D setnikowi (7). ◇ A setnika (4). ◇ I setniki(e)m (3). ◇ L setniku (1). ◇ pl N setnicy (4), setniki (1) LibLeg. ◇ G setników (5); -ów (1), -(o)w (4). ◇ D setnik(o)m (5), setnikãm (1) BudBib. ◇ A setniki (13). ◇ I setniki (2).

St stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. wojsk. Dowódcã oddziału liczącego stu żołnierzy [w tym: postaci z Nowego Testamentu (64)]; centurio PolAnt, Vulg, Modrz, JanStat, Cn; centenarius Cn (87): BY1 w Kafarnaum Centurio/ to ieft fetnik/ albo pãn który miãł pod sobã fto rycãrzw. OpecŻyw 42v, 151v; MurzNT 93v, Mar 15/39, 44, 45; I przykãzãł Ioiãdã Setnikom ktorzy byli nad woýfkciem/ rzekãc: [...] Leop 4.Reg 11/15; onych fluzebnikow tã rádã byla/ aby ony wiãcznie pozãbijãli/ by ktory wypłynãwfy nie vciãkł. Ale Setnik chcãc zãchowãć Pãwla/ zãkãzãł tego Leop Act 27/43, 4.Reg 11/9, Act 22/25, 26, 27/31; A fetnik y ci ktorzy z nim byli ftrzegãc Iezufã/ wyzrawfy trzãwienie ziemi y to co fię bylo flãlo/ zleklfi fię bãrzo BibRadz Matth 27/54, Act 23/17, 23, 27/31, 43; [sluzebnicy króla] gdy należli Helialzã fiedzãc ná gorze/ zãwołãł nañ Setnik/ człowiecze Boży/ przykãzãł krol aby [= aby] fzedł do niego BielKron [84²]v, [84²]v, 86v, 139; Tãkzec y on Setnik ktory miãdzy Sofitãmi nie bywał/ o Krythfufie wyznał GrzegRóżn L3v; RejPos 45 [2 r.], 45v, 46v, 47v; KuczBKat 275, 360; Był Decurio, ktory pod fwą fprãwã miãł 16. ludzi. Był Dyolochita, ktory tyle dwoie/ Był Tetrarcha, ktory tylo czworo/ Był Centurio, od flã ludzi rzeczony Setnik BielSpr 29, 13 [5 r.], 13v [2 r.]; Poftãn teã ieft Anyoł Pãñlki do Korneliufzã Setnikã ktory miefzkãł w Cezãree RejPosRozpr b3v; RejPosWstaw [143³]v; BialKaz C3v; Sã y fetnicy/ ktorzy narod Boży miũiã/ y flzkoły iemu buduiã. BudNT przedm a5, Luc 23/47, Act 23/17, 24/23, 27/31; ModrzBaz 83 [2 r.]; Cudem onym [Piotr] wzruszony iãko on Setnik/ ktorego wiãra od fãmego Pãnã wyflawiona ieft/ profił aby w iego dom niechodzil/ mieniãc fię byc tego niegodnym SkarŻyw 596, 36, 81; on Setnik bẽdãc pewien o mocy Chriftofowej/ iz moęł fãmym flowem vzdrowic flugã iego/ mowi do niego: rzec tylko flowo/ á bẽdzie zdrow flugã moy. CzechEp 278, 184 [2 r.]; Hecãtontarchus – Setnik. [...] centum militibus praefectus, quem Latini Centurionem vocant. Calep 474a; Miãfto ná dziefiãtki rozdzielic: tãkze zãs ná kopy álbo ná flã: aby Dziefiãtnik wiedziãł co fie w dziewiãci domiech [!] dzieie: á kopnik álbo fetnik od dziefiãtnikow [ma wiedziec] GostGosp 146; A wyzrawfy Setnik/ ktory flãł przeciwo iemu/ iz tãk wołããc fkonãł/ rzekl: Prawdziwie ten człowiek byl Synem Bozym. LatHar 714, 714, 726; Y wyfzedfzy z grobow po zmartwychwftãniu iego/ weszli do miãftã Ńwiãtego: y vkãzãli fię wielom. A Rotmiãtr (marg) Setnik, co miãł fto żoñierzw pod sobã. (-) y ci co z nim byli ftrzegãc Iefufã/ [...] zleklfi fię bãrzo WujNT Matth 27/54, s. 32 marg, Mar 15 arg, Luc 23 arg, Apoc 10 arg, s. 486 marg, Apoc 27 arg, Bbbbbb4; SarnStat 447; SkarKaz 419a, 457b.

W polãczeniach szeregowych (13): Tyffyacnyky. fethnyky dzieffiyathnyky. vlani Knyazy y morfi [lege: morzy, tj. mirzowie] y wlyze polpolstwo LibLeg 10/95; A wzãwiãfly Setniki/ y ftrzelce/ y Pãwezniãki/ y wflyftek lud/ wyprowadzili Krolã z domu Pãñlkiego Leop 4.Reg 11/19, 2.Par 1/2; Y rozgniewãł fie Moizefz ná Hetmãny woifkã one⁹⁰/ ná Rotmiãtrze y ná Setniki/ ktorzy fie byli z oney

bitwy wroćili. *BibRadz Num 31/14, Ex 18/21, 25, 1.Par 28/1*; [*Jetro do Mojżesza*:] wybierz męże mądre [...] á wftaw z nich Dzyeśiátniki/ Setniki/ Woźne/ y ine przelożone/ coby nie płoche *BielKron 32; BielSpr 27v; BudBib Deut 1/15, 2.Par 1/2; ModrzBaz 115*; w ktorym [wojsku] gdyby dzieśiátnikow/ fetnikow/ Rotmiftrzow/ porucz-
nikow/ y nád wżytkimi iednego Hetmáná nie było/ zwycięftwáby nigdyfię [!] fpoździewáć krol niemogł. *SkarJedn 62; [BusLic 25v]*.

Szeregi: »hetman i setnik« (1): A (potym) zgormádził Amac-
iáhu Iehudę y poftánowił wedle ich domow hetmáný y fetniki [tribunos, et centuriones] *BudBib 2.Par 25/5*. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.*]

»setnik i (abo) rotmistrz« [szyk 1:1] (2): Izaż wam wżytkim da fyn Izái role y winnice/ á poczyni was wżythki rothmiftrzámi y fetniki [omnes vos ponet tribunos, et centuriones]? *BibRadz 1.Reg 22/7; WujNT Bbbbbb4*. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*]

»rycerze (a. rycerstwo) i setniki« [szyk 1:1] (2): Siodmego roku poftał fobie Ioiádá káplán/ po Rycerstwo y Sethniki [centuriones et milites] *Leop 4.Reg 11/4; BielKron 86v*.

2. *Zbiór liczący sto elementów [czego]* (3):

Tytuł utworu S. Grabowieckiego (3): SETNIK RYMOW DV-
CHOWNYCH. SEBASTYANA GRABOVVIECKIEGO, SEKRE-
TARZA K.I.M. *GrabowSet kt, M, M2*.

3. [*O pobierającym opłatę wynoszącą sto złotych*: Od bogat-
szych nie brał jedno po stu czerwonych złotych, dla czego inszy
medykowie nazywali go setnikiem *StryjPoczqt 585 [idem] Biel-
Kron 1597 501 (Linde)*.]

Synonimy: 1. *centurajo, rotmistrz*.

DDJ

SETNIKOW (9) *ai*

e oraz o jasne.

sg m G setnikow(e)go (1). ◇ *A setnikow(e)go* (2). ◇ *f N (attrib) setnikowa* (1). ◇ *G setnikow(e)j* (1). ◇ *n N (attrib) setnikowo* (2). ◇ *pl A subst setnikow(e)* (2).

Sł stp, Cn, Linde brak.

Przymiotnik od „setnik” ‘dowódca oddziału’ (9): (*nagl*) Setni-
kowo nawrocenię Ka(pitulum)97 (-) WIdzátz to setnik [...] ijęz Iezus
[...] ducha bogu oytzu polétzá/ widzátz téz drżenię ziemie [...] iál fie
wielmi bátz ij chwalitz milégo boga *OpecŻyw 151v; OpecŻywSandR
nlb 5*; Słuchaymyż téz Chrizoftomá [...] ná ty fłowá Setnikowe pi-
fzácego: Iaciem téz człowiek który pod fobá mam żołnierze etc.
CzechEp 243, 184; do ćiebie niebieskiego Sámárytaná wmdycham/
ćiebie o wleczenie ran moich [...] profżę/ [...] któryś fie fám dobro-
wolnie záprošit do domu Zácheulzá grzefznego/ [...] y ochotnieš fie
ofiárował ná náwiedzenie y wleczenie flugi Setnikowego/ powietrzem
rufzonego. *LatHar 218, 80*; KAPHARNAVM miáfto Gálibeylek w
ktorym Iefus poczáł kázáć. [...] Vzdrowił tám flugę Setnikowego.
WujNT Zzzzzv, przedm 35, Luc 7 arg; [BudArt T5v].

DDJ

SETNY (107) *nm*

e jasne.

sg m N setny (95). ◇ *G setn(e)go* (6). ◇ *A setny* (3). ◇ *L setnym*
(2). ◇ *f N setná* (1). ◇ [*G setnéj*.] ◇ [*pl N subst setn(e)*.] ◇ *G setnych*.]

Sł stp: setny, sotny, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Liczebnik porządkowy; centesimus Vulg, Mącz, Cn* (100):
RejPs 146; LubPs X2 źp; Pipinus weżynił mu tę pocźciwošć iz fyná
fwego Kárlá wielkiego poftał przećiw iemu áz do fethnego ká-
mieniá/ á fám v trzeciego ftáná. *BielKron 168; Mącz 47c; Klon-
Żal D3v*.

Zestawienia liczebnikowe (94):

Zestawienia bezspójnikowe (89):

Zestawienia dwuczłonowe (40):

setki, jednostki (16): Pfalm Setny wtory. *RejPs 148, 150, 151v, 153v, 156v, 159, 161v, 162v*; Pfalm Setny pirwflý. *LubPs X3 źp, X4 źp, X5 źp, Y źp, Y2 źp, Y5 źp, Y6 źp, Z źp*.

setki, dziesiątki (24): Pfalm. Setny dziefiáty. *RejPs 164v, 167, 168, 168v, 170v, 171v* (13); Pfalm fetny dwánafty. *LubPs Z5 źp, Z3 źp, Z6 źp, aa źp, aa2 źp, aa3 źp* (11).

Zestawienia wieloczłonowe (49):

setki, dziesiątki, jednostki (49): Pfalm Setny dwudziefty pirwy
RejPs 190, 190v, 191v, 192, 193, 193v (27); *LubPs cc3 źp, cc4 źp, cc5 źp, cc6 źp, dd2 źp* (18); wefli w zamek trzeciego y dwudzief-
tego dnia/ wthorego miefiáćá/ roku fethnego fiedmdziefiátnego
pierwflégo *Leop 1.Mach 13/51*; Ná ten czás gdy Krolował Demet-
ryus/ roku fethnego/ fiedmdziefiátnego/ dziewiáthego/ my Zydowie
pińálichmy do was *Leop 2.Mach 1/7*; Roku fetnego/ óšmdziefiátnego⁸⁰
ofmego/ lud który ieft w Ieruzáleń y w Zydowfkicy źiemi y Senath/
y Iudas/ Aryftobolowi/ [...] wlkáziá pozdrowienie y zdrowie.
Leop 2.Mach 1/10; czytay list iego fetny Izešćdziefiátny piąty *Bial-
Kat 123v*.

Zestawienia ze spójnikiem „i” [zestawienia dwuczłonowe] (5):

setki i jednostki (2): *RejPs 147*; Setny y dziewiáty Pfalm śpiewá-
iąć ku tobie/ Wołáć będę ná ráunek wzywáiąć ćię fobie. *CzahTr B4v*.

setki i dziesiątki (3): Setnego y fiedmdziefiátnego roku/ zdię-
te ieft iárzmo Pogáńkic z ludu Ifráelskiego. *Leop 1.Mach 13/41*;
Siedmkroć przez dzień chwałę P. Bogu Dawid oddawał/ iáko w
Pfálmie fetnym y ofmnaftym mowi *LatHat 302, 508*.

[*Szereg*: »jeden i drugi, i setny« = *wielu*: Y zaż niebyło lepiéy/
y wczćiwéy/ żeby nas był ieden/ y drugi/ y fetny nákoniec człowiek
ofzukał/ niż ták/ że fie od wżyftkich ludzi boimy zdrády? *Seneka-
Górń 132 (Linde)*.]

a. [*Cząstkowy, jeden ze stu*:

Wyrażenie: »setna część«: gdyż áni miłość Chrześćiánka/ áni
fpráwiedliwość Bołka tego ćierpi/ ábyfmy wżyfcy dla dzieśiáty
álbo fetnéy częšći zgináć mieli. *JanPrzyw 98*.]

b. *Co setny* (1): [*Klemens szóšty*] przed dwiemá fty lat/ miłoś-
ćiwe láto Papiełkie/ od fetnego/ ná pięćdzieśiáty rok przemknął
NiemObr 153.

2. *Stokrotnie, sto razy więkšzy* (6): [drzewá owocowe Pączki
świeże pułczáią/ z ktorých roznie nowe Kwiatyłzki wynikáią/ z
nich fetne rodzáie Wiązá fię *RybWios A2*.]

Wyrażenie: »owoc setny« = *fructus centesimus Vulg* [szyk 5:1]
(6): Drugie [ziarna] záfię pádły ná źiemię dobrá: y dáły owoc/ ied-
no fetny/ drugie Izešćdziefiátny/ á drugie trzydzieftny *WujNT Matth 13/8*;
Setny owoc przynolzá páńny y páńicy Bogu pošwięćeni: á
gorácy w miłości Bożey. *WujNT 56, Matth 13/23, s. 56, 137 marg, Mar 4/20*.

3. *Liczący sto; centenarius Mącz, Cn* (1): Centenarius numerus
gregum. Setna liczba yeft. *Mącz 47c*.

[*Wyrażenie*: »setnych lat« = *sędziwego wieku*: A wiele mi, pro-
fżę ćię, teraz ukażesz nie rzkáć Nestorow, Sybil, Matuzulow [= ży-
jących kilkaset lat], ale setnych lat ludzi? *NieuwiarŠm 77*.]

Cf TYLESETNY

DDJ

[SETYNOWY *ai*

G sg n setynow(e)go.

Sł stp, Cn, Linde brak.

Przymiotnik od lat. „setim” (z hebr. šittā) ‘gatunek akacji’:

bot. Zestawienie: »drzewo setynowe«: ad adolendum tymiamia
(de lignis setim) prze palenýe troćifkow/ kadzidla/ albo/ gymý/ zy-
wice wonnw/ fdrzewa fsethynowego *TomZbrudzBrul Ex 30/1*.]

DDJ

SĘCZEK (2) *sb m*

sęczek (2), [sączek].

e jasne.

sg N sęczek (1). ◇ *G sęcзка* (1). ◇ [*pl N sęczi*.] ◇ *G sęczk(o)w*.
◇ *A sęczi*. ◇ *I sęczkami*.]

*Sł stp brak, Cn s.v. źdźbła wierzch abo sęczek na którym kłos
stoi, Linde XVI – XVII w.: sęczek*.

Dem. od „sęk” (2):

1. Zgrubienie na lodydze rośliny; *basis spicae, summum culmi, uruncum, uruncus* Cn (2): Nodusus Węzełek/ Sęczelek. *Mącz* 249a; *Enodis hasta*. Gładka niemayąca żadnego fęczką. *Mącz* 249a; [fęcżki ktore bywają drzeniŃte/ á polpoliće iákoby puŃte/ dány fą im [drzewom]/ áby Ńię w nich żywnoŃ záfłanawiałá ku doŃtátecznemu wytrybowaniu takież y duch wnétrzny/ zkądże Ńię więc drzewko roŃcie y mnoży. *Cresc* 1571 663 (Linde), 51 (Linde)].

a. [Pęczelek: Takież obieráć látoroŃli z máćice Ńrzedniej nie zwierzchu áni też od Ńpodku/ ále coby bylá gáŃláká ná pięc álbo ná fzeŃć fęcżkow od Ńtárey máćice odroŃła *Cresc* 1571 304, 261.

Szeregi: »Ńęczelek albo pákowie«: á wŃzákoż máćice winney y niektorych drzew Ńubtelnych gáŃlákki tego rocznie/ máią być fádzo- ne/ ktoreby fínágle byŃy/ buyne/ wilgotne/ á gęŃtymi fęcżkami álbo pákowim obfádzone *Cresc* 1571 119.

»zstaw i Ńęczelek«: Tákowe drzewá [bez, kalina] iż ze drzenia żywnoŃ bierzá/ przeto też częŃte zŃtáwy y fęcżki miewáią. *Cresc* 1571 54.]

2. [Haczyk [u czego]: GDy ryby ná wodzie przeżrzyŃtey wielkie Ńlawáią/ miewáią rybitwi naczyynie żelázne pláŃkie/ máiący w Ńobie kilka zębów od Ńiebie nie dáleko/ á každy ząb ma być ták záoŃtrzony iákoby bywa v wędý fęcżek. *Cresc* 1571 648 (Linde).]

Synonimy: 1.a. *pák, pákowie, zstaw*; 2. *haczyk*.

DDJ, MN

SĘCZYSTY (3) ai

sg m N sęczysty (2). \diamond *n N sęczyst(e)* (1).

Ńl stp, Cn, Linde brak.

Przymiotnik od „sęk” ‘wypukłość, guz na pniu’: *mający wiele sęków, zgrubięń; nodosus* *Mącz* (3): *Clavatus, Godziáty/ SęczyŃty. Mącz* 56d, 249a [2 r.]; [*Nodosus, knoticht/ knorricht. Pol. węzłowá- ty/ fęczyŃty/ fęcówáty. Volck* 410, 117].

Cf NIESEĆCZYSTY, SĘKOWATY

DDJ

SĘD cf 1. SĄD

SĘDAC (2) sb m

sędac (2), [sędacz, sędac].

N sg sędac (2).

Ńl stp: sandacz a. sędacz, Cn: sędacz, Linde XVIII w.

zool. Sander lucioperca L.; *sandacz* *pospolity, gatunek dra- pieżnej ryby z rodziny okoniowatych (Percidae); sandina, sedacius* Cn (2): (*nagł*) *Sędac*. [...] (–) *IEŃth* riba długa okrągła/ náwięŃszy ná półtora łóckia, w rzekach wielkich Ńie mnoży, ma ná Ńobie łukę thakiem Ńlanem iákoby okuń czárná á biáŃá przez oŃhrich Ńkrzelow iefł. *FalZioł* IV 42d, IV 42d; [Sędáć/ *Lucie marinus* minor vel *merlurius*. *Zandet. SienHerb* 308b, 308b, E2#v; *ArtNom* E6; *Sandina*, ein *Sandat. P. Sędácz. nomen piscis. Volck* 558, Yyy4].

Cf 2. CENDAT, SĘDAK

MN

[SĘDACZ] cf SĘDAC

[SĘDAC] cf SĘDAC

SĘDAK (1) sb m

N sg sęd(a)k.

Ńl stp, Cn, Linde brak.

zool. Sander lucioperca L.; *sandacz* *pospolity, gatunek dra- pieżnej ryby z rodziny okoniowatych (Percidae); (nagł)* O Ribach. (–) [...] *Sedak*. 42. *FalZioł* +7c.

Cf SĘDAC

MN

[SĘDŁO sb n

I pl sędłami.

Ńl stp, Cn, Linde brak.

Oko w sieci do odlawiania ptaków: NAprzod maŃz go [tj. sak] począc gęŃto/ ták coby kuropátwá fędłami nie przeoczyłá [= nie przedostała się] CygMyŃł F4.]

DDJ

SĘDOWNIE cf SĄDOWNIE

1. SĘDOWY cf SĄDOWY

2. [SĘDOWY ai

A sg n sędow(e).

Ńl stp, Cn, Linde brak.

Przymiotnik od „2. sąd” ‘naczynie’:

*Wyrażenie: »naczynie sędowe« = beczka: Acżkolwiek drug- dzie przez cáły dzień trzymáią ie [fígí] ná Ńlońcu/ á potym proŃto chowáią w naczynie fędowe/ ktore v nas zowá logi iteż kolże z morŃkiego Ńitowia plećione. *Cresc* 1571 422.]*

MN

SĘDZĄC cf SĄDZĄCY

SĘDZCA (3) sb m

sędzca FalZioł (2), *sądca* (1) *Calep*.

a prawdopodobnie jasne (tak w -ca).

sg N sędzca (1). \diamond *I sędzca* (1). \diamond *pl N sądcy* (1).

Ńl stp, Cn, Linde brak.

1. *Osoba uprawniona do rozstrzygania spornych spraw i wymierzania kar, sędzia* (2):

Wyrażenie: »sprawiedliwy sędzca« (2): *Wrzefień. W czaŃu mym wżyteczno iefł krew puŃzczać/ młody fyr iefł, [...] Dziecię ktore Ńie narodzi we wŃzech wczynkoch fwoгих Ńkromny będzie á Ńprawiedliwy fędzca. *FalZioł* V 48, V 49.*

2. *Juror, sędzia oceniający zawodników [nad kim] (1): Bra- beutae – Sądcy nad goniącimy klobie [lege: k lobbie = nagrodzie w turnieju] [...] a Graecis dicuntur iudices speculatorum, qui victori- bus in certamine exhibent praemium et coronas. *Calep* 137b.*

Cf SĘDZIA, SĘDZIC

MN

SĘDZI (3) ai

G pl sędzich (2), *sędziéch* (1) *SarnStat* (2:1).

Ńl stp, Cn, Linde brak.

Przymiotnik od „sędzia” ‘osoba uprawniona do rozstrzygania spornych spraw i wymierzania kar’ (3):

W połączeniu szeregowym (3): *TEż iefłi którzy obyvátele ná- fzy/ álbo którzy ini w Królestwie náŃzym mieŃzkáiący/ gdy iefłce Dekret nie iefł wczyniony w fądziéch/ chćieliby Ńie zgadzác o którę- kolwiek rzeczy: tych od win náŃzych y Sędziéch [a *poenis nostris, et Iudicum JanPrzyw* 18, *JanStat* 641]/ y Podfędków y Woiewo- dzych/ y KáfzteláńŃkich/ czynimy wolné y fwobodné. *SarnStat* 155 [idem (2)] 802, 894.*

Cf SĘDZIOW

MN

SĘDZIA (2281) sb m

sędzia (2245), *sądzia* (3), *sądza* (1), *sędzia a. sędzia* (32); *sę- dzia* : *sądzia* : *sądza* *ComCrac* (19:1), *RejKup* (29:2), *Diar* (25:–:1). *a pochylone (w tym 6 r. błędne znakowanie)*.

sg N sędziá (740). \diamond *G sędzięgo* (360), *sędzi* (7), *sędzi(e)* (1) *Leop*; –*ęgo* : –*i LibLeg* (6:3), *SarnStat* (97:4); ~ –*ęgo* (96), –*ego* (7), –(e)go (257); –*ęgo* : –*ego SarnStat* (93:5), *SiebRozmyŃł* (1:2). \diamond *D sę- dziému* (140), *sędzi* (1); –*ému* : –*i LibLeg* (1:1); ~ –*ému* (23), –*emu* (6), –*ęmu* (1) *MurzNT*, –(e)mu (110); –*ému* : –*emu OrzJan* (1:1),

SarnStat (22:5). ♦ *A* sędzięgo (139), też błędnie: sędzią (1) *BudBib Is* 3/2; -égo (39), -ego (2), -(e)go (98); -égo : -ego *SarnStat* (36:2). ♦ *G a. A* sędzięgo (4); -égo (1), -(e)go (3). ♦ *I* sędzią (133) [w tym: -am (1)], sędziem (46), sędzim (23); sędzią *March*¹, *OpecZyw* (2), *TarDuch* (2), *BielZyw* (2), *WróbZolt*, *RejPs* (2), *KromRozm III*, *LubPs* (6), *GrzegRóżn* (2), *Mącz* (3), *OrzQuin* (4), *GórnDworz* (3), *HistRzym* (2), *BialKat* (2), *BudNT* (2), *CzechRozm* (4), *KarnNap*, *ModrzBazBud*, *SkarJedn* (5), *Oczko*, *CzechEpPorz*, *ReszPrz* (2), *ArtKanc* (2), *BielRozm*, *Calep*, *OrzJan* (3), *LatHar* (2), *SkarKazSej*, *KlonWor*; sędziem *RejZwierc*, *PapRpan* (2), *GórnRozm*, *ZawJeft*, *GostGosp*, *SiebRozmysł*; sędzim *GrabowSet* (2), *CiekPotr*; sędzią : sędziem : sędzim *LibLeg* (1:1), *RejKup* (-:2:1), *GroicPorz* (-:22:1), *KrowObr* (3:-:1), *Leop* (5:-:1), *BibRadz* (7:2), *BielKron* (3:-2), *RejPos* (2:1), *RejZwierc* (1:3), *WujJud* (-:1:1), *BudBib* (1:1:1), *ModrzBaz* (10:-:1), *SkarZyw* (9:-:1), *CzechEp* (7:2:2), *NiemObr* (1:1), *WujNT* (12:-:1), *SarnStat* (6:2:6), *SkarKaz* (3:1:1); ~ -em (2), -ém (2), -(e)m (43); -em *ZawJeft*; -ém *SiebRozmysł*; -em : -ém *SarnStat* (1:1). ♦ *L* sędziem (8), sędzim (1) *Diar*, [sędziu]; -em (1), -ém (1) *SarnStat* (1:1), -(e)m (6). ♦ *V* sędzią (26), sędzio (1) *PowodPr*. ♦ *pl N* sędziowie (223), sędzie (16), [sędziwie]; -e *WróbZolt*, *SeklKat*, *HistAl*, *KromRozm III*, *HistRzym*, *GórnTroas*; -owie : -e *Diar* (5:1), *UstPraw* (8:1), *BudBib* (5:1), *SarnStat* (87:7); ~ -e (8), -(e) (8). ♦ *G* sędziów (142), sędzi (32), *skróót* (7); -i *Diar*; -ów : -i *SarnStat* (30:31); ~ -ów (36), -ow (2), -(o)w (104); -ów : -ow *Mącz* (4:2). ♦ *D* sędzióm (44), sędziám (18); -óm *ZapWar* (2), *GroicPorz*, *Goski* (2), *BielKron* (2), *GórnDworz*, *KochOdpr*, *SkarZyw*, *CzechEp* (2), *GórnRozm* (2), *WujNT* (2), *SarnStat* (19), *SiebRozmysł*, *SkarKaz* (2); -ám *LibLeg* (4), *HistRzym*; -óm : -ám *Diar* (1:2), *Leop* (1:1), *BudBib* (1:3), *ModrzBaz* (3:7); ~ -óm (20), -(o)m (24); ~ -ám (11), -(a)m (7). ♦ *pl A* sędzie (81); -e (17), -é (2), -(e) (62); -é *SiebRozmysł*; -e : -é *SarnStat* (16:1). ♦ *I* sędziami (49), sędźmi (14); -mi *BibRadz* (3), *RejPos*, *BudBib* (3), *ArtKanc*; -ami : -mi *BielKron* (2:2), *SarnStat* (1:4); ~ -ami (43), -(a)mi (6). ♦ *L* sędziach (14), sędzi(o)ch (4); -(o)ch *BielKron* (2); -ach : -(o)ch *ModrzBaz* (2:2); ~ -ach (7), -ách (6), -(a)ch (1); -ach *ModrzBaz*, *GórnRozm*; -ách *UstPraw*, *ModrzBaz* (2); -ach : -ách *SarnStat* (5:3). ♦ *pl V* sędzié *ForCnR* (3), sędziowie (2) *LubPs*, *LatHar*; -é (1), -(e) (2). ♦ *du A* (*cum nm*) sędziu (1) *KochZuz* A2v.

Sl stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Osoba uprawniona (z wyboru bądź mianowania) do rozstrzygnięcia spraw (zwłaszcza wywołanych sporami lub naruszeniem obowiązujących przepisów) i wymierzania kar; iudex Murm, Mymer¹, HistAl, Vulg, PolAnt, Mącz, Calag, Calep, JanStat, JanPrzyw, Cn; iudicator Mymer¹ (1880): PowUrb +2v; BierEz L4, N4; OpecZyw 118v; Panowie sędzié/ o walzey s[prawiedliwoci] ij tznocie/ takowe w[zytcy] ludz[ie] domnimanié maia/ iż ktokolwiek má rzecz s[prawiedliwa]/ bez f[trachu] do s[ądu] walzego rád ijdzie *ForCnR* D4v, D4, Ev; *Murm* 176; *Mymer*¹ 11, 12v; w rzeczach thrudnych od sędziów poradę bierz *FalZioł* V [52], V [50], [52] [2 r.]; Alexander [...] rzekł, nigdim niewiedział ludzi sędząc thak s[prawiedliwie], sędzia nieznaiać go rzekł, á f[ali] ktorzyby nie s[prawiedliwie] sędzili *BielZyw* 161, 161 [6 r.], 162 [2 r.]; Abowiem tám [w *Jerozolimie*] v[stáwicznie] sędzą sędziowye stoleczni rozeznawiaiać káždemu s[prawiedliwie] y nád domem Dawidowym *RejPs* 191; pozvy y spravi ludk[ie] zadnim obyczaiem ani pod generałem niemayá bycz zavieflane przez s[ądzie] do drugich rokov. *ComCrac* 15v, 16v [2 r.], 18v [3 r.]; Wozny woła/ sędzia zdawa Drugi w wiazanie zeznawa Trzeci cié zboku przytka Sądia f[ie] k wiołce przymyka *RejRozpr* Fv, C2v marg, C3; *SeklWyzn* b3; *RejJóz* K, Kv; A zatem mu powiedzial pothstaroseci: wiecz o thym, chlopie, ysz yusz laski nye bendziesz myecz za tho v mnye a ny v Sandziego *ZapWar* 1548 nr 2656, 1545 nr 2646 [3 r.]; Bądż dobréi woléi z Aduerfárzém twoięm prętko/ pokis z niem wdrodze/ by cié lepák tento Aduerfárz twói niepodáł sędzięmu a sędziá czeladnikowi I zatęm nie był w fadzon do cięmnice *MurzNT* *Matth* 5/25; A ješliby sędziowie około ktorey się rzeczy nie zgodzili, [...] mają zapisać tak, jako rzecz bę-*

dzie, iż się nie zgodzili *Diar* 93, 92, 93 [2 r.], 94, 95 [2 r.], 96 [5 r.], 97 [4 r.]; A nych jednoftáyną chwałá Pána błogofláwyá/ Kfiázęta mozne y wlfyfy k[ra]ynnych zye[m] krolowye/ Przełozeni w zacnych ftanyech y wlfyfy sędziowye. *LubPs* ff3v, B2, cc3v; PErfony Sądowi przynależące/ bes ktorych Sąd być nie może/ ty f[á]: Sędzia/ Powod/ y ftroná obwiniona. *GroicPorz* b; A Sędzia ma tego pilnie przyftrzegáć/ áby źli byli karáni *GroicPorz* c4v; Sędzia ták fye w then czas przeciw człowiekowi ma f[áw]ić/ áby fye więcey widział być fálkáwym sędziem/ niż okrutnikiem *GroicPorz* hh4v; KRol Iozáphát/ gdy iednego czáfu poftánowił Sędzie we wlytzkich Mieyfciech w Zydoftwie/ ták do nich mowił. [...] *GroicPorz* pp2, A4, B4 [2 r.], C [2 r.], Cv [2 r.], C4v (207); *GroicPorzRej* C3v [2 r.]; Kryftus byl w Purpurę ná pośmiech obletzon y vbran/ y wtym odzieniu/ od iednego do drugiego sędzięgo wodzon. *KrowObr* 106v, 156v; Sędzia liczy pámiętné/ prokurator fiedzi/ Cicho iák Bárnádyn flucháiać fpowiedzi. Oględuiać táлары *RejWiz* 139v, 12, 122; Vpominki y dáry/ zálepiáią oczy sędziám *Leop Eccli* 20/31, *Deut* 25/1, 3.Esdr 2/17, *Esth* 9/3, *Is* 1/26, *Matth* 5/25 [2 r.], *Iac* 4/11; *OrzList* h4v; W kázdzyem ziemi má być ieden sędzia *UstPraw* B4v; Pánie sędzia fkazni tey nies[prawiedliwey] ktorás vczynił zá práwná nieprzyimuię *UstPraw* C2; Sędzia niemože być f[á]roftá w oney zyemi gdzye f[á]dy trzyma. *UstPraw* C3; Kogoby ná přędcze pozvano w Sąd Krolewki/ thákiemu Sędzia ma rzecz rospowiedzyc v[rd]ędnie y dáć mu iá ná fpiłku *UstPraw* H3, A2v, B4v, C, Cv [4 r.], C2 [3 r.] (36); A f[á]náfwy w poszrod zboru fálzzywi Sędziowye/ Połozyli fwe niewiernie [!] ręce ná icy głowie. *KochZuz* A4, A4v; (*nagl*) Co Sędzemu kámiem vkázował. (-) PRzyfzedł ieden do f[á]du/ kámię w zánádrzu miał/ Więć Sędziemu przez fukniá palcem vkázował. Sędzia mnimá iż worek więc wnet zá nim skazał *RejFig* Aa2v, Aa2v [3 r.]; Sędzia ma być by nie brał/ nie dáł też nikomu *RejZwierc* 18v, 18v [2 r.], 41v, 64v, 101v [2 r.], bb3v [2 r.]; złość wyfzlá z Bábilonu od sędziów f[á]rfznych/ ktorzy fię zdali iákoby lud rzadzili. *BibRadz* Dan 13/5, 2.Par 19 arg, 19/5, 6, Sap 3 arg, *Eccli* 8/17 (9); co ieden głupie Sędzia vczyni/ niema to być drugiemu Sędziemu zá głupftwo poczytano o to. *OrzRozm* H4v, S4, T; Miał też Dawid (według niektorych) fiedm[á]zyefiát Sędziow *BielKron* 70v; Iż gdy sędzia fálzzywy Zyzánes zá pienádze dáł fię przeciw s[prawiedliwoci] przenáiać/ [*Kambises*] kazał z niego fkorę odrzec á rościágnáć ná f[á]tolcu gdzye sędzia fiadał/ áby drugi potym pátrząc ná nię/ wiárował fię zdrády w práwie. *BielKron* 114; widząc yž Pápiež przeciw prawdzie idzie/ á opátrzyć fię w tym trzeba nam/ áby fám [*papiež na koncylium*] niebył y áktorem y sędziá po[spo]łu *BielKron* [211]; [*ksiazęta*] Prošili też Cełárzá/ áby fád porzadny práwá v[stáw]ił á sędzię kniemu godne przydáł. *BielKron* 233, 9, 32 marg, 80, [84²], 96v (26); Se iudicem acrem praeberere, Surowym fię sędziá f[áw]ić. *Mącz* 316d; Recuperator, Sędzia który był od pretora ku oboblwym s[práw]óm wyfadzon/ podfędek. *Mącz* 348d, 13a, 14a [2 r.], 15c, 47d [2 r.], 103a (34); nie może ná iednym Sądzie tenże być powodem/ tenże być Sędziá *OrzQuin* S3, C4, S2, S3, Z; *Prot* D4; dáry sędziám oczy zálepiáią *HistRzym* 3v; A gdyž iuz k fzu-bienicy przyfzli/ rzekł iemu sędzia: Przyiácielu miły fám siebie winuy á nie mnie/ że teraz vmrzefz. *HistRzym* 119v, 74, 74v, 85v, 86 [3 r.], 86v (35); *RejPos* 178, 178v [2 r.]; Niechay tedy sędziowie niepotepiáią niewinnych/ álbo też wolno niewypufzczáią winnych *KuczKat* 340, 210; Azálf ták Pan Moizéfzowi rofkázował gdy mu poruczał sędzie y v[rd]ędniki f[á]nowi[ć] miedzy ludem swoim? Nie mowi tám obierz pozłóci[ć]ftego álbo s fobolim kolnierzem/ ále mowi obierz miedzy nimi ludzi f[á]tęczne/ powázne/ cnotliwe/ po[ć]iwe/ á s[prawiedliwie] *RejZwierc* 70v, 43v, 56 [3 r.], 71v, 192v, 235v; *BielSpr* 12v [2 r.]; Elohim/ ielt ták[ie] imię/ ktore fię przypifuie/ naprzod Bogu fámemu/ potym Sędziom/ Krolom/ Aniołom/ y fálzzywym Bogom. Tu fámego Bogá znáczy. *BudBib* I 309a marg; On obraca mozne wniwecz/ sędzie ziemk[ie] iáko f[á]tzcza rzecz czyni. *BudBib Is* 40/23, *Deut* 17/12, *Is* 3/2, I 467d marg, *Eccli* 10/1; *BudNT Act* 18/15; że ten ze pniá Izáiego vrodzony kwiatek [tj. *Chrystus*] sędzié miał/ ále nie z widzenia y powiešci/ iáko sędziá w[zy]fchy

infty Krolowie/ y od nich poftánowieni fędziowie: ále bes tego wftyfkiego fpráwiedliwie miał fądzić *CzechRozm* 179v; Bo nálf Sędzja dowcipem przyedzyc s tych kázdego. Gdyby tácy Sędzycowie v nas wftytko byli/ Iužby fie wftyfcy práwni dawno pogodzili. *PapPrPan* F3, D4, I4, R, S3 [3 r.], Tv, Y; p. pisarz plocki wyrwawszy z rękú tego p. Makomaskiego regest [!] przez p. sędziego podany powiedział, że [...] *ZapMaz II G* 97/89, *II G* 97/89, 90; iáko pácholętá rozumiecia/ że tož iest ná koniu fiedzieć/ co koniem fpráwować/ á fędzić tož co ná mieyfcu Sędziego fiedzieć: á Stároftá być/ tož co vbiór Stárofty nofć. *ModrzBaz* 19v; w Rzeczachpofpolitich fá poftánowieni fędziowie fudzy praw/ ktorzi trzeba aby byli mądzi y dobrzi ludzie *ModrzBaz* 87; y temu fie trzeba pilnie przyptárzyć/ á o tem poftánowienie wczynić/ ielize iedni fędziowie wftytki fpráwy fędzić máia: czyli ma być wiecey rodziáiw **fędziów**/ wedle rozności ták fpraw iáko y ofób? *ModrzBaz* 89; á ktož tedy zloczyńce będzie [...] trácił? czyli fam fędzia? [...] záprawde aby zlości karáne były/ bárho trzeba tego/ aby kát od wrzędú iáwnie poftánowion. *ModrzBaz* 96, 13v, 30v, 74, 75 [2 r.], 79 (121); Hieronim ś. napifał/ [...] iedno flońce ná niebie/ wftytkie gwiazdy oświeca/ ieden fędzia w iednym mieście ieden krol w iednym kroleftwie rząd czyni. *SkarJedn* 55, 62; *KochOdpr* A4; *Calag* 398a; Sędziowie niewierni/ zdrayce przelożeni/ Boday z oftréy lkáły ná fzyię zrzuceni Swiátá dokonáli *KochPs* 206; A gdy on niezbožny wyrok wczyniony był: aby żaden Chryftufa nie wyznawał: wielkie męki ná karanie tákich wftáwione były: wielkie fie onych fędziów okrucieńftwo pokázáło *SkarŻyw* 206; Kátolicy o rzeczách ras ná koncyljum potępionych dyfputowác z Heretykámí/ gdy Cefarz Heretyk fędziá był nie chćieli. *SkarŻyw* 299 marg; Pan Bog żadnemu práwu niepodległ: zá olobnym przywileiem/ gdy chce/ á znáki to iákiami y cudy pokaże/ może y z dziećięciá/ iáko ná Dánielu (było) y zniewiáfty Sędziego [!] wczynić *SkarŻyw* 559, 40 [9 r.], 41 [4 r.], 46, 89, 125 [3 r.] (53); nád Sędziego nieuká/ y grubianá niemáfz w fwiecie nic niefpráwiedliwzego *StryjKron* A4; *CzechEp* 55, 287, 288, 332; *NiemObr* 113; *ReszPrz* 108; będą z popolitey lkazyńki opátrzeni Sędziowie/ ktorzy ná to [na *sądenie*] będą wyfádzieni. *BielSjem* 25; *PudIFr* 29; Zá ftárych ludzi pierwey nie wiele piáno/ Iedno co czyie było/ iáwnie powiedziano: Controwerfny piánych nigdy nie czynili/ Iezyczní Prokuraći Sędziá nie krećili. *BielRozm* 34; bo gdzie przyflegá pożytek iáki wielki przynieść ma/ ták iákomu człowiek/ [...] by mu iedno Sędziá przyfięge/ fkażá/ nie raz/ ále fto kroć przyfięge. *GórnRozm* F; Abo iefcze ták rzekę/ práwo ieft rzecz niema/ bez oczu/ bez wftu/ á Sędziá ieft práwem z wftymá/ y z oczymá. *GórnRozm* F; ále iż nie nákáždy przypadek ieft práwo piáne/ przeto mądrego Sędziego y pytania w fądzie potrzebá/ y fiła inftych rzeczy ktore do prawdy wkázuiá drogę. *GórnRozm* G; Y niewftydliwie przy oczach Sędziów biorá piéndáze/ żeby o tákich rzeczách przyfięgáli/ o ktorých iáko żywi nie niewiedzá. *GórnRozm* G3v, C4, D, D2v, F [2 r.], Fv (46); *PapPrUp* G2, H2v, H3v, I2, L2; Deputatow Sędziow iefcze niemałz tyle ile ich ma bydz wedle Constitutyy y Panow Senatorow niewiele. *ActReg* 156, 11, 80 [2 r.]; Edititius – Sędziá ziednie tilko ftroni wybrani. *Calep* 349b, 180b, 567b, 884a; *GostGospPon* 169; Boiaźn/ miłość/ chćiwość/ nienawiść/ gniew/ y ine áffekty dálekie od Sędziów być máia. *Phil* K4v marg, K4, K4v, L, L3; *GrabowSet* V3v; *OrzJan* 52, 54, 56; grzełzny człowiek miało inftygatorá ma fumnienie/ miało świádkow/ Páná Bogá y Anyoły iego/ miało fędziego/ káplaná *LatHar* 133; Iezu v czterech fędziów/ Annafzá/ Káiphafzá/ Piátá/ y Herodá/ w Hieruzálem/ fprofnie zelżony y fpotwarzony/ zmituy fie nád námi. *LatHar* 338, 112, 360, 379, 498; [kto obiera *sobie prostá drogę żywota pobožnego*] Nie lęka fie do Krolá gdy go pozywáia/ Albo do Sędziów/ gdy go o co záwołáia. *KolakSzczęśl* C2; Był niektory fędzia w iednym mieście/ ktory fie Bogá nie bał/ á człowieká fie nie wftydał. *WujNT Luc* 18/2, *Matth* 5/25 [2 r.], s. 69, 121, 184, *Luc* 12/58 (16); *WysKaz* 5; A porzádek w wzywaniu przed Sędzie ftrón práwuiących fie tákemy wypifałi: [...] *SarnStat* 784; A Sędziowie Dekrét *ex fcripto* ferowác będą: ná którym fcriptcie/ dwa álbó trzy

Sędziowie podpifać fie máia. *SarnStat* 854; A ielibly niezgodá bylá między ftronámi czyi on grunt był (A w Mázowfzu y ná pápiérze wymálowáne połozenie onégo mieyfca przed Sędziégo Wožny przynoši ábo Komornik: [...]) tedy Aktiá záwiefzáia *SarnStat* 1284, 45, 56 [2 r.], 60, 62, 65 (218); Y ták chiefząc fie/ nápiáfáám oto té malé ksiáżeczki/ o niewinnéy męce Páná Zbáwiciela nálfzého/ z rozmylániém [*lege*: rozmylániem] onych drog iego/ ktoré czynił od iednégo fędziégo do drugiégo/ áž do onégo Krzyžá *SiebRozmysl* Av, A3, A3v, H2 [2 r.]; nie mogly Sędziá ináčzey dekretu ferowác/ iedno aby obwiniony [...] ftafał fie o to [...] aby do poftolitego rużenia gotow był. *GrabPospR* K4; *PowodPr* 64; ná wielu mieyfca fędzie ziemfkie zowie Pan BOG bogámi: bo fady y fpráwiedliwość ludziom z mieyfca Božego iáko iego namiestnicy czyniá *SkarKaz* 2a,)3, 2a [2 r.], 8a, Oooov; Vržedy y krolowie fá ftugámi praw/ á fędziowie fá ich wykłádáczmi *SkarKazSej* 693a; Przetož bárho ná fzalone pozfli owi heretycy/ ktorzy mowia: iż nas fámo piáne flowo Bože rozfádzi/ bez wrzędú y fędziego. *SkarKazSej* 698a, 671b, 684a, 690b, 697b [4 r.], 703b; Ták mowi miftr. A fędzia dekretém nákáže: Máłodobry/ fkarz go ták iáko práwo każe: A nád práwo nic nie czyń. *KlonWor* 40; Sędziá krzywy/ tákomy/ ktory ftrónę trzyma: Ledá Dubium fie więc/ ledá flowká/ ima: Náciága Práwo gwałtem *KlonWor* 80, 14, 30, 31 [2 r.], 68, 72, 80; [Nie chcę zwad żadnych fuchać, Abo się tu sędziem działáć *DramStp* 1 605].

sędzia komu (I): Profzę zá krolmi/ [...] day im to aby fie ftáwili fíerotom oycámi/ wdowom fędziámi *LatHar* 95.

sędzia między kim (I): á kto mię Sędziá y dzielczým [*iudicem aut divisorem* *Vulg Luc* 12/14] między wámi poftánowił *CzechEp* 404.

sędzia nad kim, nad czym (I3): A yelli fye komu éyęfzko widzi ćirpyeć złe á nyeprzykádne káplány álbó bifkupy/ nyechay to wloży ná ich [...] przeložone aby tácy karáni á powfcyágnieni byli/ á fám [!] fye nád nimi fędzyá nyechay nyeczyni/ gdy go bog ná to nye wyfádził. *KromRozm III* L4; *BielKron* 28; Quaeftor, Sędziá nad rzeczámi które głowę pláca. *Mącz* 336b; *KuczbKat* 340; Ná zlego práwá záwždy wftáwiano/ Dobrego fędzycem nád nim obierano. *RejZwierc* 222; *BudBib Ex* 2/14, 1. *Par* 26/29, *Dan* 13/41; nie może bárzicy pátrzyć ffluźności/ y práwá Sędziá nad dwiémá ktore fądzi/ iáko Oćiec pátrzy fądząc między fyny fwemi *GórnRozm* F4; Latrunculator – Sędziá nad zbuiczami. *Calep* 585b; *WujNT Luc* 12/14, *Act* 7/27; *SkarKazSej* 674b; [on ktory bliźniemu krzywdę czynił odpędził go [Mojżesza] mowiać. Ktoście wczynił panem abo fędziem nad námi? *OrszakPos* 255].

sędzia w czym (3): *BielŻyw* 76; Bo przelożeni fwieczy/ Cefarz y krolowie nie mogą być fędziámi w rzeczách około wiáry: iedno fámi Bifkupi *WujNT* 461, 461 marg; [*NiemRepl* Q3v].

sędzia czyj, czego [= *kogo, co sądzący*] [w tym: *pron poss* (17), *G sb i pron* (10), *ai* (1)] (28): *WróbZolt* 148/11; *KromRozm III* G5; Záfráfowác fie muflá zli opyekunowye/ R. Y vbogich fírotek zlościwi fędzycowye. *LubPs* P5, P5 marg; aby tež poddáni ználi/ ktorem práwem máia być fądzeni: y wedle ktorego práwá/ fpráwiedliwości fwey v zwierzchniego Páná álbó wfędziégo [!] fwego domógác fye máia. *GroicPorz* a, m3, o3, t3; *Leop Iob* 9/24; wiemy/ iáko z onego niefpráwiedliwego fkázania/ onych złych á vpornych sędzycow fwoich/ był vbiczowan/ vplwan/ vkoronowan *RejPos* [105], 313; *BudBib Deut* 1/16; *BudNT Matth* 12/28; *PapPrPan* R, Bb [2 r.]; *ModrzBaz* 88v, 100; *SkarJedn* 378; *GórnRozm* C2v; Lud ftrwožony/ Dánielá z kázdey obftápił ftrony/ Y wftyfcy/ sędzim/ tey fpráwy mieć chćieli. *GrabowSet* B3v; *WujNT* 419 marg; IELI Zyd przez rokázanie fwégo fędziégo będzie wezwan do fądu/ á [...] nie przydzie: [...] winę [...] zápláci *SarnStat* 254, 254 [2 r.], 256 [3 r.].

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy miejscowej [w tym: *z nazwiskiem lub imieniem* (43); *przymiotnik + sędzia* (53), *sędzia + przymiotnik* (7)] (60): Sthála ssye vğoda y przyiáczzielskie yednanye przez wielmožne y vrodzone pany [...] Castellana Cziechonowskiego Raphála Iezowskiego sandziego Varssewskiego [...] *ZapWar* 1550 nr 2666, 1535 nr 2486; Ná tym tež mieyfcu bylá piękna rola y

wielka/ ná korey fie stárzy krolowie y fędzie Perfey zmarli chowáli. *HistAl* F6v; *RejZwierz* 62v, bb2v; Bogulzá Sędzia Pomorski Stároftá Gdańki poleciwłzy zamek wiernym/ iechał [...] do Sędomicrzá krolá Lokietká *BielKron* 369v, 85v, 387v; *Mącz* 189d; *RejZwierc* 56; ázam słowo (iedno) mowił do korego fędziego Izráelkiego [ex iudicibus Israel]/ ktorým rofkázowałem pásc lud moy *BudBib* 1.Par 17/6; *PaprPan* D4, F3, G3, M4, N (8); *ZapKościer* 1583/37; *PudlFr* 29; Pan Marszałek wniekotrych rzeczach posłał do Pana Kanclerza Pana Sędziiego Poznanskiego dawszy mu taką informatią. *ActReg* 78, 79, 83 [2 r.], 84 [2 r.], 85, 89; A fá przez nas náznázczeni praw y fátutów przereczonych poprawcy: Z Wielkiéy Polłki/ Vrodzony Ian Niemoiewłki/ Sędzia Inowłocławłki: y Vrodzony Máciéy Krzyżánówłki/ Podfędek Poznánłki. *SarnStat* 56; Przy czym byli przereczeni Arcybikłup y Bikłupi/ y Wielmożny Iurá Káfztelan/ Imrám Woiewodá/ Andrżey Sędzia Krákwłki/ [...] y inni świádkowie godni wiáry. *SarnStat* 957; A ná Rocech álbo Sądziéh Ziemłkich/ ktoré będá w Zatorze fpráwówané/ Sędzia Zatorłki niech fwę mieyfce dżierzy *SarnStat* 1212, 56 [2 r.], 381, 383, 550 [4 r.], 889 (29); *ZapMaz II G 1594/90*. Cf *Wyrażenie przyimkowe*.

W połączeniach szeregowych (68): A szędziowie, Podfzędkowie, piáarze ziemłczci, iellibi prze chorobę prawá na roczech ziemłkich oblicznie niebeli [...]. Tedy ná blisko przilłich roczech [...] mayá przilłiácz czielefnie iako prawá a niezmiłioná chorobá ná tich roczech niebeli. *ComCrac* 15v, 15v, 16, 18v; Vrádzili wfłlyftkie Kxiążetá tego kroleftwá/ Vrżędnicy/ Stároftowie/ Rádá/ y Sędziowie/ áby wyrok Celárłki wyłłedł *Leop Dan* 6/7, 2.Par 1/2, 3.*Esdr* 3/2; Poroczki máią być fądzzone cztery rázy do Roku choéby infzych vrżędnikow niebył/ tedy fędzia s podfędkiem, y s piáarzem máią fędzić *UstPraw* B4v, C2, C3v, C4, G2v [2 r.], G3 [2 r.]; *Goski* A2v [2 r.]; *RejPos* 57v, 296v; Woyt/ Sędzia/ Prokurator/ łupiá nas v prawá. *BielSat* C2v [idem *BielRozm*]; [Pan Jezus] Moyżefzá y wfłzytki Proroki/ Pátryárchy/ Krole/ Sędzie Anioły/ przewyfzfa *CzechRozm* 9, 79v; *ModrzBaz* 30v, 79v; *BielRozm* 19; *GórnRozm* I4, L3v, L4v; *OrzJan* 52, 53; Sędzia, Podfędek, y Piáarz, od fzláchy niech będá obieráni. *SarnStat* 556; áby fkażni y Prává w Máýdeburgu nie kupowano/ y tákże v Miaft Króleftwá náfzého v Sędzi/ Wóytów/ Láwników/ Przysięgłtych *SarnStat* 955, 43 [2 r.], 534, 538, 552, 556 (36). Cf *Wyrażenie przyimkowe*.

W przeciwstawieniach: »sędzia ... winny [= obwiniony] (3), ociec (2), podfędek« (6); Y teráfz od Zboru S. iáko winni od fędziiego wóiekáią. *SkarJedn* 344, 164; *ReszPrz* 26; Choćiáyze Pan BOG fłny fwe pod čás iáko ociec karze/ wfzákze częftłkroć téż karze ie iáko fędzia *WysKaz* 28, 28 marg; Wfzákze Sędziéigo fámého rufzáią, y appelluiá, á nie Podfędká. *SarnStat* 561.

W porównaniach (2):

~ *Jako comparatum* (1): A Sędzia iest iáko gofłpodárz/ iáko Ociec/ tych/ ktore fądzi *GórnRozm* F3v.

Jako comparandum (1): *BielŻyw* 59 cf *Wyrażenie przyimkowe*. ~

Przysłowia: w fwey rzeczy żadny fám fędziá dobrim niemoże być *BielŻyw* 76; *BielKron* 216; żaden fpráwy fwey niemoże być fędziá. *ModrzBaz* 100, 88v; [że fię nie godzi fámemu byc fądziem y świádkie^m w rzeczy fwoiey. *NiemRepl* Q3v, Q3v]. [Ogółem 4 r.]

Kto máże gębę fędziemu/ ten wyłchnienye dżyáłá ofłowi fwe-mu. *March*¹ A3v.

Frazy: »sędzia (o)sędzi (a. osądza, a. przysądza, a. ma (a. może, a. musi, a. winien itp.) sędzić (a. osądzić, a. rozsądzić), sądzący; (roz)sądzenie sędziow, przez sędzie; od sędziiego sądzon(y); sędziemu dáć się sędzić« = *iudex iudicat a. iudicans JanStat* [szyk zmienny] (62:1;1:1;2;1); [Pilat rzekł ku Żydom:] Wezmiecie go wy/ a podług wálłého zákónu ná smiertz dáycie go botz iá nigdy takowym fędziá niebęde/ i jżbych kogo miál wám ofędzitz ku fmierci/ nie-nálázwłly w niym żadné winy. *OpecŻyw* 119; chczeni extendowacz thak okolo wielkich rokow niedoszcza albo przy ich niebithnoszczi iáko thes i ziemskich nie sandzenia przes sandzie i vrzadniki san-

dziom przilezne. *ZapWar 1545 nr 2646*; fędzie gdi niesprawiedliwie ofłázda ná fmierc człowieka/ zabiaią niezliczoná moc ludzi. *SeklKat* I3; *MurzNT Matth* 12 arg [2 r.]; A ci sędziowie máją wfzytko sędzié absque appellatione *Diar* 96; (nagł) Sędzia winien fędzić wedle Prává. (–) WSzelki Sędzia powinién vmieć práwo á fędzić wedle piáného práwá *GroicPorz* b2; Rzeczono iest iż Sędzia má fędzić wedle obudwu ftron wywodow. *GroicPorz* aa3, a, bv, d [2 r.], f3v, aa3 [3 r.] (18); Máć téż wfęc rozum fędzya kiedy fądzi roki *RejWiz* 139, 122v, 162; PRzetoż poftánowił Pan Bog náfz fłowo fwoie ktore mowił do nas/ y do Sędziow náłłych ktorzy fądzili lud Izráelłki [iudices nostros qui iudicaverunt Israel] *Leop Bar* 2/1; *UstPraw* B4v, C3, G3; GDy fędziowie fądzili/ [...] Ano vbogi pláćił/ bogáty nic nie dáł. *RejZwierz* 41v; *OrzRozm* T4; *BielKron* 221v; Sic habuit statutum cum animo hac deliberatum omnes iudices reiciere, To miał ná myśli/ tę miał wołá/ ná to fie był vdał/ że fie nie chciał żadnemu fędziemú dáć fędzić. *Mącz* 412b; Sędzya muśi kilkokroć roki fędzić do roku *RejZwierc* 94v; *BudBib* 1.Reg 2/25; *CzechRozm* 193v; GDy przed nim powiedziano ná iego Sędzyego/ Iż był niesprawiedliwie ofłázdił drugiego/ Kazał go wnet obłupić tákże s fłkory iego *PaprPan* Hh2v; A przetoż chciał Pan Bog/ áby on lud pirwey Książetá á fędziowie fądzili [prius a ducibus et iudicibus gubernari voluit]. *ModrzBaz* 75v; wedle ich [szkól] przepiáania/ y Káznodzieie vczył/ y fędziowie fędzić máią [iudices debent iudicare]. *ModrzBaz* 130, 30, 31, 75, 87, 89 [2 r.]; Sędzia nie według *Controversiey* má fądzić/ ále według fpráwiedliwóści. *GórnRozm* F3v marg, F [2 r.], F3v, F4, G, H2v; Zgniewu azwafni żaden dobrí fędzia fędzie niema nikogo *PaprUp* H3; *LatHar* 290; Przy rozfądzeniu Sędziów, napiérwfz bacczenié má bydz ná fpráwiedliwóść. *SarnStat* 788, 203, 557, 603, 719, 739 (12).

»sędzia skaże (a. skazuje, a. może skazać), má skażń uczynić, dáł (a. uczynił) skazanie; skazanie (a. skażń) sędziiego; przez sędzie skazan« = *iudex condemnat Modrz* [szyk zmienny] (42:3:2;34:1): A wiec [!] fędzia tak fkażá/ Iáko od świádkow złych fłyżáł *BierEz* M2v; iellibi fie komv niepodobála fkażn fzędziiego, mozego wfłlycz ná wiecze vedlia obyčzaya práva *ComCrac* 17, 16v; Spráwiedliwfzecz lofówania/ Niż złe fędzyego fkażania. *BielKom* F2; POwołanie iest Sentencya álbo fkażanie Sędziiego/ wydáne ná kogo/ dla niepoftłufzeńftwá álbo wyftępkú iákiego. *GroicPorz* n; Niepoftłufzeńftwo Pozwáného [...] fie w then čás rozumie [...] Kiedy wedle fkażania Sędziiego ftronie nieuczyni dofyć. *GroicPorz* q; Ielliby tedy pozwány trzeci raz nieftánał potom ná żądanie powodu [...] Sędzia go fkaże ná vpád *GroicPorz* q2, p4, q2v, t4, v [2 r.], v v [2 r.] (24); Sędzya wfłlyżawłzy żáłobę á potom odpor/ niema dopułćić fporow/ iedno fkażác iáko rozumie. *UstPraw* C; Sędzia niż fkażń vczyni má ftron pytać máiąli iefzce iáké obrony álbo dowody pewne *UstPraw* C2, C2, C2v [2 r.], G, G2v; Sententia item, Skazanie á ofádzienie fędziiego [= wydáne przez sędziiego] *Mącz* 383a, 235c, 302a; Y poftáwioná iest przed fędziiego/ á fędzia dáł o niey [niewiernej żonie] fkażanie áby byłá fpałoná *HistRzym* 56; fędziowie nie dla fwego požytku będá kogo fkażowác. *ModrzBaz* 96, 96v; Krotko mowiáć/ oboie ná smiertc fędzia on fkażá. Pierwey pániénká fzyię pod mie[cz] ściągnęłá: potym y Dydimus towárzyftwá wiernego pomogł *SkarŻyw* 342, 41, 441; *GórnRozm* G2v [2 r.], G3, G4v [2 r.]; Sędzia má fkażác [per Iudicem decernatur *JanStat* 632] temu/ który piéniędzy požyczył/ áby fummę wypełnił te/ którý požyczył. *SarnStat* 692; My tedy tákowá fkażń Sędziéigo [sententiam Iudicis *JanStat* 649]/ która nie byłá Appelláciá záwiefzona/ obiańniamy *SarnStat* 806; A żadnému dobr álbo dżerżaw nie będzieny bráć/ áżby był piérwey fądzownie przez fłufznie Sędzie álbo Pány náfzé nam fkażan [per Iudices ... vel Barones nostros, nobis condemnatus *JanPrzyw* 17]. *SarnStat* 894, 462, 465, 535 [3 r.], 560 [3 r.], 561 [2 r.] (32).

Zwroty: »od sędziiego apelowác (a. má być apelowano), apelacyja; do sędziiego apelowác (a. má być apelowano)« [w tym: od sędziiego do sędziiego (2)] = *ad iudicem provocare Calep* [szyk zmienny] (11:4;5); OD Sentencyey obięziłiwey/ zárázem má być

Appelowano do wyższego Sędziego/ podług porządku prawá GroicPorz bb, Cv, cc2v, oo2v; Appello, Zowie/ Mowię/ ku komu. Też/ W ładziech Appelluyę a odzywam fie/ od yednego łędziego do drugiego Mącz 13a, 13a; Ná ofátę/ y to trzeba poftánowię/ od których łędziów ma być apellowano [quam tulit coram iudice, qui appellatus est] ModrzBaz 89v, 89v [2 r.], 90v, 91v, 137v; Calep 83a; będzie wolno im od wżytkich Sędzi/ Wóytów/ Sołtyfów [...] apellować [ab omnibus Iudicibus ... appellare JanStat 1021] SarnStat 955, 535, 651, 807, 1279; SkarKazSej 679b.

»sędziego naganic; sędzia (ma a. może być) naganion(y)« [szyk zmienny] (2;3): Gdy Sędzięo náganią, przedsię iné fprawy ładzić ma. SarnStat 796; Sędzia ładzący nie może byđz o złé fkazanié náganió [Iudex ... non possit ... redargui JanStat 651] SarnStat 797, 795, 796 [2 r.].

»ob(ie)rać (a. wyb(ie)rać) sędziego, za sędziego; ob(ie)ranie sędziego; obran(y) (a. wybrany) (był, niech będzie) sędzia, sędzią« = *iudicem proponere a. tradere Modrz; iudicem designare PolAnt; iudicem elegi, iudex ordinarius JanStat [szyk zmienny] (6:2;17;7:1)*: Bo aby też ty sejmiki miały być dla obierania sędz[i]ow [...] potrzeba, aby wszyscy o ty radzili Diar 82, 91, 97; tedy Miefzczanie álbo Wiefcy ludzie/ wedle swego widzenia obieráią Sędzięo GroicPorz n; Y tráfi fie/ że dwu łędzyu iuz letnych obrano/ O których przez vftá Páńfkye/ było powiedziano. KochZuz A2v; BibRadz Dan 13/5; Ządał tedy Cefarz Luterfkich Kfiążt/ áby to miał ná mocy wybierać Sędzie BielKron 218v; AEdititius iudex, łędzia od yedney części wybrány/ Nominatus dicitur. Mącz 4a; pográniczní narodowie y Pánowie/ [...] z fwey dobrej woli/ obieráią z obu ftron łędzie [ipsi sponte sua eligunt ... iudices] do roftrzygnięcia roznic ModrzBaz 103, 90v, 92v, 104; gdy rok wynidzie/ Sędzia nowy przez fzláchtę onéy ziemie niech będzie obran/ wedle zwyczáiu z ftárádawná poftánowionégo. SarnStat 555; Item żaden ták ná Séymiku obieránia Sędziów/ iáko y ná mieyfce gdzie łady będą fpráwowané/ áby nie śmiał przyeżdżác y przychodzie zbroynie SarnStat 857, 795, 851, 852 [5 r.], 853, 858 [2 r.] (21).

»do (wyższego) sędziego odzywać się, odezwanie« [szyk zmienny] (3:1): A wiele ná tym zalezý/ gdy fye ktho do wyższego Sędziego odzywa/ trzeba dáć ftáteczną á zupełną fprawę fwey rzeczy GroicPorz e, bb2v; Appellatio, Rufzenie ładu/ odezwanie/ albo Appellacia od yednego łędziego do drugiego. Mącz 13a, 13a.

»pociągnąć przed sędziego« (1): idzief z twym przeciwnikiem do wrzędu/ ftárayże fie w drodze iákobyś był wolen od niego: by cie fnać nie pociągnął przed łędziego [ne forte trahat te ad iudicem] WujNT Luc 12/58.

»na sądzie sędzią posadzić« (1): między ludźmi cnotliwymi/ w dobrze poftánowionym Królestwie/ mużą być *illa tria ad legitimum IVDicium requifita, Actor, Reus, Iudex*. A wedle téy Reguły pytam cie/ Kogo ná tym Sądzie/ o którym mówimy/ Sędzią poładźimy? OrzQuin S3.

»do sędziego pozwać, pozwan(y) (a. przyzwany), pozywanie; przed sędziego (a. obliczność sędziego) przyzwać, pozwany (a. wyz(y)wan(y)), wezwanie« = *ad iudicem vocatus, ad iudicem citare, vocare in iudicium Modrz [szyk zmienny] (1:4:1;1:3:1)*: aby było wolno każdemu, ktoregobykolwiek stanu był, takowego sędziego albo pisarza nadwornym rokiem pozwać tamże przed ty sędzie. Diar 96; OSyáđty kupiec gdyby od łáfyádá fwego ná drodze był hánowány/ á przyzwány do obcego Sędziego o dług/ [...] thedy temu pozwanemu [kupcowi]/ [...] ma być nágrodná fzkodá y lekkofé GroicPorz m3, pv; BielKron 44v; Spráwiedliwzy to był poftpek łádu/ kiedyby y pánu poddanégo/ y poddanemu Páná/ do łędziego pozwać fie godziło. ModrzBaz 89, 71, 89, 98v, 99; przydawa fie częftokróć/ iż niektórzy náfzy łudzy/ [...] przed nas/ álbo przed łędziego bywáią wyzywáni [ad nostram vel Iudicis audientiam evocantur JanStat 542] SarnStat 144, 144.

»prawować się przed sędzią« (1): [św. Paweł] Strofuie Korynthiany/ iż fie prawowali przed łędzią Pogáńfkim. WujNT 1.Cor 6 arg.

»przyść do sędziego, przed sędziego« = *ad iudicem venire PolAnt, Modrz [szyk zmienny] (5:1)*: A ielliby fye ftrony zá tym zgodzily/ máią przyđz do Sędziego GroicPorz p4v; HistRzym 74; Bud-Bib Deut 17/9; CzechRozm 246v; godzi fie wżytkim do łędziego przyść/ iáko do obrońce fpráwiedliwóści ModrzBaz 95; SkarŻyw 444 marg.

»przywieść, (przy)wiedzion(y), prowadzon przed sędziego; przywieść do sędziego« [szyk zmienny] (2:4:1;2): Gdy winnego człowieka/ ktoremu o gardło idzie/ przywiódá przed Sędziego/ aby go ná fmiérc ofádził/ [...] SeklWyzn b3; MurzHist H3v; A ráno przywiedziono go [rycerza] przed łędziego/ á łędzia zdał ij ná śmierć áby go obiefzono. HistRzym 85v, 86, 99, 119; CzechRozm 246v; SkarŻyw 341; Iezus był prowadzon/ przed Piłátá łędziego/ iák zdraycá olkárzon ArtKanc D11; [UstWojsk 1593 349].

»ruszyć sędziego; ruszenie sędziego; sędzia (niech będzie) ruszon(y)« = *iudicem movere JanStat [szyk zmienny] (7;20;4)*: Od Accellorii ktore nieniofła wieczney wtraty rzeczy glowney iedno ftraczenie Rokv abo volnofci od pozwu na ten czas od takowych niema bycz rufzenie fzędziego ComCrac 16v, 22; tam ma stacz na piervssym Roku iako na zavithym zadnym obyczaiem niewymyslnem roku Sobyé nieothkladayacz ani niemoczá ani kazenim pozwu ani Russenim sandziego albo stharosthy ZapWar 1550 nr 2676, 1549 nr 2662 [2 r.], 1550 nr 2676; (nagł) O Sędzym rufzonym. (–) Sędzya rufzony od fkaźnief/ niema dáley onéy rzeczy ładzić/ od ktorey rufzon UstPraw Cv, C2, C2v [2 r.]; Sędziow niemożem z fwych mieyfć rufzyć/ otę rzecz poki niebędzie ná nie infza Inkwizycia/ á iellif w czym wykroczą/ będą karáni. BielKron 221v; Od wrzędu w fpráwach wrzędowych zgoła do nas Sędzia zamkowy niech będzie rufzón. SarnStat 534; zá prośbá Poftów Ziemfkich/ rufzenie Sędzięo [motionem Iudicis JanStat 650]/ [...] do piérfwżégo wzywania przywrácamy SarnStat 810, 143, 535, 571, 686, 761 (19).

»przed sędzi skarzyć« (1): Twoię świętą prawdę gánili/ przed łędzi ná cie fkarzyli ArtKanc C18.

»sta(n)ąć, (po)stawion(y) przed sędzią; do sędziego stanąć; przed sędziego stanąć, postawiony« [szyk zmienny] (4:4;1;1:1): [Iezus tając bóftwa swego] ftáł iako owieczka przed łędziami. Wrób-Żolt Q3v; LibLeg 6/115v; każdy wedle Práwá wfzelkiego/ powinien do Sędziego ná iedno wezwánié álbo rofkazánié ftanáć. GroicPorz q2; Y poftáwioná ielt przed łędziego [zona cudzołóżna]/ á łędzia dáł o niey fkazánié áby była fpaloná HistRzym 56, 98v; RejPos 100; CzechRozm 246v; á gdy poftáwion [prosty czlowiek] przed Sędzią [ad iudicem sistitur]/ winę mu danó/ á potom iy ścięto. ModrzBaz 70v; SkarŻyw 40, 413; SiebRozmysl C2.

Wyrażenia: »dekret, wyrok, sąd, sentencyja, wola sędziego; wyrok od sędziego skazany« = *sententia iudicis Modrz, JanStat; decretum iuris JanStat [w tym: sentencyja albo wola itp. (2)] [szyk 13:2] (8:4:2:1:1:1)*; BibRadz I 108d marg; Arbitrium, Sentencia/ albo/ wola łędziego Mącz 14a, 176d; Vsflyżawfzy wfzyfcy ład łędziego/ bárzo go chwalili/ że ták miłofciwe dáł fkazánié HistRzym 86v; KuczbKat 310; Lecz naprzednieyfza ich [hetmanów i sędziów] powinność ielt/ pokoy domá miedzy ludźmi ftánowić: naglemu w tárgnieniu nieprzaiacielfkiemu odpor dáwác: gránic Powiátu fwego bronieć/ á rofkazániá ábo wyroki Krolewfkie y Sędziów wykonywác [iussa regum et iudicum exequi]. ModrzBaz 31, 88, 95v; SkarJedn 288; PaprUp L2; fkaźuiemy: iż Mikołay brát młodfzy przerzeczonégo Wálká nie ma byđz fluchan: y tákowy Dekret Sędzięo ma byđz mian zá fkończóné odfáżdenie onéy rzeczy. SarnStat 594, 353, 791, 912; KlonWor 73.

»sędzia glowny (a. glowniejszy)« = *sędzia najwyższej instancji; iudex generalis Modrz [szyk 3:3] (6)*: A tu iuz trzeba mówić o glownieyfzych łędziach/ do których od innych łędziów wfzytcy Koronni ftánowie apellować mogą ModrzBaz 90v, 92v, 93v; wydálifmy Tribunał/ to ielt porządek łádów nowych glównych/ ku ładzeniu Appelláciy/ [...] przez Sędzié glówné/ którzy od ftánów onégo páńftwá czáfu y mieyfscá náznáczónégo obráni będą. SarnStat 863, 871, 872.

»sędzia kasztelański« = *iudex castellanorum JanStat* [szyk 6:2] (8): A ielli sędzióm Káztelánńkim zárzući kto fáłszywé fkazánié/ nie będzie powinien byđz fłuchan/ áz im fkorý báránkowé będa dáné *SarnStat* 560; O męzobóyfwo przedtym sędziowie Káztelanf-czy fądzili. *SarnStat* 603, 232 [2 r.], 559 [2 r.], 560, 603.

»sędziow konsystorz« = *zespół sędziów (I)*: wyđżimy że Krol/ będać infzemi rzeczámí zábáwiony/ żadnym fpofohem ták wiela fpraw sędzić niemoże/ á my nieltáramy fię o to/ áby ten wrząd komu infzemu zlećił/ á tákowe sędziow konfyfzorze [*iudicum decurias*] wftáwił/ ktorziby koniec fporom czynili? *ModrzBaz* 92.

»sędzia koronny« (I): Od ktorego [*kościelnego*] fądu ápellá-cya/ iuz nie do Krolá pána włafnego/ áni do Sędziow koronnych/ ále do obcego pána/ áz do Papieżá Rzymfkiego fię ściąga. *Niem-Obr* 172.

»mandat sędziego« (2): Trzeci pozew bywa ná kftáth Mándatu Sędziego/ ktory pozew wczeni wpráwie *Edictum* zowá. A bywa ná ten czas kiedy ktho niemoże być pozwan/ áni oblicznie/ áni listow-nym pozwem *GroicPorz* p2v, n3v.

»sędzia miasta, miejski« (2:1): SZperunku Sędzia Mieyflki nie-ma dopufzczáć w Mieyflciech y w Miáfteczkách ná Ziemiánfkie poddáne *GroicPorz* dd4, d2; IELli Zydowie między sobá niezgodę áłbo woynę iáká zruftá/ sędzia miáftá náfżego [*Iudex civitatis nos-trae JanStat* 1118] żadný zwierzchności práwá niech fobie nád nimi nie przywłáftza *SarnStat* 252.

»sędzia niesprawiedliwy« = *iudex iniquus Mącz; iudex iniqui-tatis Vulg* [szyk 5:5] (10): Czafem niesprawiedliwy sędziá/ dlá pię-niędzy abo czé⁸⁹ infżego fprawiedliwie ofádzi *MurzNT* 61, 61; *Biel-Kron* 213; *Mącz* 170c; Bo iuz tákí [*człowiek cnotliwy*] [...] nie może być zawifnym/ sędzyem niesprawiedliwym/ fkażcá áni ofoczńnikiem żadnego. *RejPos* 250; sędziowie oni niesprawiedliwi/ drugiego fię dnia złzedwfyzy: potępili świętego [*Atanazjusza*] iákó męzoboycę y cudzołożnika. *SkarŻyw* 391; *LatHar* 317; *WujNT Luc* 18 arg, 18/6. Cf »przed niesprawiedliwym sędziá«.

»niższy sędzia« (1): APellátió/ zowá odezwánie od obciężliw-e go fkazánia nífżzego Sędziego/ do wyfżżego *GroicPorz* aa4v.

»obcy sędzia« (8): Wfzákze pozwány y do obcego Sędziego powinien ftánáć wedle Reguł Práwnych *GroicPorz* m2v, m3 [2 r.], m3v. Cf »przed obcym sędziá«.

»sędzia [jakiego] práwa« (4): Sędziowie duchownego práwá [*Iudices rerum ecclesiasticarum*] nigdy (ile wiem) nieczynią wyro-ku/ iedno zkárty/ ná ktorey będzie pirwey nápiřány. ktorých nie-wiem czemuby sędziowie swietfkiego práwá [*iudices rerum pro-fanarum*] nie mieli nářłádowáć. *ModrzBaz* 88. Cf »przed sędziem [jakiego] práwa«.

»prawy sędzia« = *ordinarius iudex Mącz* [szyk 3:1] (4): *Mącz* [176]b, 268b; Nie náleży to [*odwlekanie wyrokowania*] tedy ná prá-wego sędziego [*Non est hoc agere personam iudicis*] ále ná tego/ ktory o fobie y o fwoich rzeczách rádzi/ á wfzytko ná fwoy pożytek ciągnie. *ModrzBaz* 90; powiedáią/ iż Sędzia práwi ma siedzieć iákó fprawiedliwość máłuiá [!] ślepo/ y niemo *GórnRozm* F.

»sędzia w prawie« [szyk 1:1] (2): Boby to śmiechowifko/ żeby kto wpráwie duchownem/ áłbo swietfkiem/ áłbo też iákkiem infzem miał być Sędziá [*ex legibus seu pontificiis, seu civilibus, seu qui-busvis aliis sedere in aliquem iudicem*] á práwáby tego nieumiał *ModrzBaz* 87; OSm rzeczy fą ná swiećie/ ktore przekażáią Nam w Rzeczy pořpolitey/ y fzkody dziáłáią: Sędzia w práwie fáłszywy/ [...] Křiázd łákomy w kořciele/ [...] y ten co nie orze. *BielSjem* 25.

»sędzia (ma być) przysięgły« [szyk 1:1] (2): A kiedy się juź zjadá, [...] aby jedno ci sami przysięgli sędziowie a pisarze a nikt iny nie zastawáł przy namowach dekretu. *Diar* 95; Sędzia ma byđz przysięgły. *SarnStat* 488.

»sprawiedliwy sędzia« = *iustus iudex JanStat* [szyk 5:1] (6): Sendza káždy fprawiedliwy Niema bycz wtem nicz teřkliwy A owfem káżdego pitác łakoby miał Decret wyđáć *RejKup* z4; Co przynáleży ná dobrego Przełożonego á Spráwiedliwego Sędziego. Dał tu przykřáđ Krol Alexánder/ wfzytkim Sędziom/ áby obiedwie

ftronie ku wyfłuchániu rownie przypufzczáli. *GroicPorz* aa4; *Biel-Kron* 275; GDyż w pořtepkách práwnych y fprawiedliwych Sędzi nie ma mieć wařń mieyřcá/ áni łáłká nie ma fobie nic przywłáftzcáć/ [...] bo oni nofzą wagę w rękách *SarnStat* 789, 158, 795; [Dwie rzeczy máią być ofobliwe/ w dobrym á fprawiedliwym Sędziu. *HerbOdpow* G7].

»srogi, surowy sędzia« = *severus a. tristis iudex Mącz* [szyk 5:1] (4:2): *Mącz* [390]a, 465d; [*Scipio*] miał ze wfzytkich fpraw fwyh liczbę czynić/ onym furowym Sędziom/ ktorzy najmnieyřze przeřtepkí frodze karáli *GórnDworz* Aa7; Iákóž teź to powiedáć raczył y onemu frogiemu sędziemu Piłátowi gdy był przed nim pořtháwion/ [...] Iżbyř ty nigdy nádemná żadney mocy nie miał/ by thobie dobrowolnie nie byłá daná z wirzchu. *RejPos* 100; *RejZwierc* 212; *SkarŻyw* 207.

»sędzia swie(t)cki« [szyk 3:2] (5): od Decretu Rektorowégo žaden ápellowáć niemoże: [...] á ón ápelluiący nie ma byđz od žad-nego sędziégo Duchownégo áłbo Swietfkiego fłuchan [*nec appella-ns per aliquem Iudicem, Ecclesiasticum vel secularem, audiatur JanStat* 218] *SarnStat* 203, 203, 854, 905. Cf »przed sędzim swiet-kiemi«.

»sędzia trybunalski, trybunału« [szyk 3:1] (3:1): O SEYMI-KACH, obiéránia Sędziów Trybunału, weyřzreć niżej w księgi 12. *SarnStat* 34; [*deputaci koronni*] przyřięgę wczynić zá wydánim Roty tegóž Vrżędu/ obyczáiem Sędziów Trybunáłkich będa powin-ni. *SarnStat* 415, 458, 851 žp.

»sędzia wojenny«: Na noc w obozie aby káždy nocowáł, pod srogim karaniem; a kogo stráž pojma, ma go przywieřć do sędziego wojennego. *UstWojsk* 1593 349.]

»sędzia zamkowy« (2): A o winy fąd zamkowy nie będzie fą-dził/ ále sędzia zamkowy [*Iudex Castris JanStat* 1106] odefzle ftrony do fądu ziemfkiego. *SarnStat* 513, 534.

»sędzia żydowski« = *iudex Iudeorum JanStat* (4): Sędzia Zy-dowfki żadný fpráwy ná fąd niech nie przywódzi/ która fie między Zydý žácznie/ póki nie będzie przez fkrągę przedén przynieřóná. *SarnStat* 255, 236, 255, 256.

Zestawienia: »sędzia duchowny« = *iudex ecclesiasticus a. spir-itualis JanStat* [szyk 8:3] (11): Tedy dwchowny fzędzia zořtawifłfi go [*pořwanego*] przytem czo ná fundwřlv ma abo pořfelffiá iemv pán przyzna, abo nanie flvřnie dovedzie. *ComCrac* 20; gdy to pořfelftwo przyřzło do nich Papieřkie/ [*luteranie*] od piřáli przez lifty/ napir-wey żáłuiác fie ná sędzie nie fprawiedliwe duchowne/ iż co zle to zádobre przyimuiá *BielKron* 213; ktory krzywde áłbo fzkodę wciér-piał: áby móğ ná fzkody y ná krzywdy iemu wczynioné do Du-chownégo áłbo Swietfkiego Sędziégo o fprawiedliwość wéiec fie. *SarnStat* 905, 203 [2 r.], 214, 216, 854, 905, 907, 943.

»sędzia grodzki« = *iudex castrensis JanStat* [szyk 39:1] (40): A przeto Podřtarofcziovie, i řzedziowie Grodzci włádi máyá bycz ofřiedli pod winá wtrácenia vrżędow *ComCrac* 15v, 18; Piřarz Ziemski á Sędzya Grodzki máią fye podpifowác ná liřcie. *UstPrav* C2v, C2v, C3v, H2; wciágnął do Frankfortu Abram Sžrálř [...] w pořfelftwie od Carzá Tureckiego/ do Celárzá Rzymfkiego/ [...] Napierwřzy námiéniony pořeř Strálř/ zá nim Báfzá Budzyřfłki Grocki Sędzia/ Mufztáfá Báfzá z piáci kořciołow *BielKron* 331v; Borkow-fki sędzia grocki Kámieniecki. *PapřPan* Bb; Kto lifty hámuiać do fądu wnoří, á Sędzia Ziemfki áłbo Grodzki ie przyimie, winá cžtér-nařćie grzywien niech będzie karan *SarnStat* 775; Sędzia Grodzki w řzeřćinařćie Niedziel ma wypráwić fwé rozmyřlánie. *SarnStat* 791; A niemáią fie teź Sędziowie Grodzcy [...] wymawiác fądzić ták-owych ku zapiflowi/ żeby tego nie byli powinni fądzić: Gdyž ká-ždy *in officio publico* będać powinien káždému fprawiedliwość czy-nić. *SarnStat* 1149, 269 [2 r.], 480, 487 [2 r.], 488 [4 r.], 489 (32).

»(na(j))wyřszy sędzia« = *superior iudex Modrz, JanStat; or-dinarius iudex JanStat* [szyk 16:2] (18): *ForCnR* D3v; Tákowe Sády nawyřfzy Sędzia w Máydeburgu fpráwue *GroicPorz* iv, e, o2v, bb, bbv, bb2v, cc3; [*skazany, który nie rozumie przyczyny ska-zania*] łáčno fię rzući do ápelláciy zwyřtych/ to ielt/ do sędziego

wyższego. *ModrzBaz* 88; takowéy ftronie/ przeciwo który kłazń wyfłzł/ wolno będzie do wyszżiego Sędziého odwołać fie. *SarnStat* 795, 795, 806 [5 r.]; *KlonWor* 73; [Przethoż do porownania y rozładku takowe⁸⁰ prawnego odlzczepieńftwá/ iefth naywyższym fędzím Krol *PowodKaz* M4]. Cf »przed nawyższym sędzią«.

»sędzia powiatowy« = *iudex municipalis* *Modrz*; *iudex provincialis* *JanStat* [szyk 3:2] (5): od wżłtich fędziów powiatowych bywają appellácie ná feym *ModrzBaz* 137v, 138, 138v; Abowiem vmyślnie zwykli ciągnąć rzeczy/ ták iż nietylko Sędziowie powiatowi/ ále téż Król Ie⁸⁰ M. z Alsefsory fwémi nie w ten czas kiedy chćieli/ ále kiedy Prokuratoróm fie podobáto fładzili. *SarnStat* 571, 788.

»sędzia ziemski« = *iudex terrestris a. terrae* *JanStat* [szyk 60:3] (63): Sędziowie ziemfci pamietnego niemayá bracz więczei iedno pięcz grofły *ComCrac* 18, 18; Sędzia ziemki niemoże fobie długo brác ná pytanie iedno do czterech poroczkw *UstPraw* Cv, B, C3v, H2; Bo káždy fąd potrzebuie trzech ofob: á żaden fprawy fwey niemoże być fędzią. Niechayżeby fię tedy tey rzeczy [!]/ iáko y infzych/ toczył rozładek w fędziów ziemfkich [*iudicium omne sit legitimum iudicium*]. *ModrzBaz* 100; Sędzióm ziemfkim Król Kázmierz tu rofkázuie, żeby fie nie dáli rozćiegác ftronóm w długich mowách *SarnStat* 45; którć [ziemie] przez fwą fżérokość wiele ziem w fobie zamykáją: á tákowé ziemie ofobné ziemfkie Sędzie/ y inné Vrzędniki w fobie máją. *SarnStat* 72, *4, *5, 25, 59, 78 (56).

Szeregi: »sędzia i burgrabia« = *iudex et burgravius* *JanStat*, *JanPrzyw* [szyk 7:3] (10): poftánowiono/ [...] áby Sędziowie y Burgrábiowie byli osiedli w onych ziemách/ w których od fwych Stárostów poftánowieni vrzędý fpráwuią. *SarnStat* 490; A ták fkázuie: áby Sędziowie y Burgrábiowie obywatéle y poddáné náfzć/ y tákże dróg y ludzi podróžnych bępieczentwá/ [...] bronili *SarnStat* 947, 490 [2 r.], 491 [2 r.], 947 [3 r.], 1016.

»sędzia i (abo) dzielnik (a. dzielczy)« (3): *CzechEp* 404; A on mu rzekł: Człowiecze/ ktoż mię poftánowił fędzią ábo dzielnikiem [*iudicem aut divisorem*] nád wami? *WujNT Luc* 12/14, s. 248.

»jurysta i sędzia« (1): y ten wykład Skártebelá rad wiem od ćiebie/ iáko fłufzny y prawdziwy/ ktery pierwey rozmáicie/ y nie ku rzeczy *iuriftowie* y fędziowie náfzy wykłádáli. *GórnRozm* B2v.

»kapłan i sędzia« (1): Niechayżć fię theż zeydá ze wżytkich mieyfc Káplani y fędziowie [*presbyteri et iudices*] ná dzień náznáczony *BibRadz* 3.*Esdr* 9/13.

»kommissarz, (i, albo) sędzia« [szyk 2:1] (3): *ComCrac* 17v; Tákáż [*jak o obrazę majestatu królewskiego*] téż winá y karanie o Commillarze albo Sędzye/ ktorzyby fpráwowáli rzecz pofpolitá. *UstPraw* B2; pozwano Prułkiego Miftrzá y Komendathory przed Komiflarze y fędzie Papielkie/ [...] fkazano ná nie wroćić Pomorfká ziemię *BielKron* 370v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.*]

»komornik i sędzia« (1): ná ktrych poroczákách ći Komornicy y infzy Sędzyowie nie máją prokurowác okrom fwey rzeczy. *UstPraw* G3. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.*]

»książe i sędzia« = *princeps et iudex* *Vulg*, *PolAnt*; *dux et iudex* *Modrz* (8): *WróbfZolt* 148/11; Sromayćie fie przed oycem y przed mátką o nieczyfthotć/ y przed przeložonym y przed mocnym o kłámfthwá/ przed kxiążćciem y fędzim zá grzech *Leop Eccli* 41/22[18], *Ex* 2/14; *BudBib Ps* 148/11; *BudNT Act* 7/35; *ModrzBaz* 75v; *WujNT Act* 7/27, 35. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»sędzia a mistrz« (1): Sędzye á Miftrze będzycie mieć nád fobá/ w káżdym narodzye z ofobná *BielKron* 44v.

»sędzia i (albo) pan« = *iudex et (vel) baro* *JanStat*, *JanPrzyw* [szyk 3:3] (6): Bo Krol/ bes wielkoći Sędziów y rádných pánow/ gránić [!] bronieć y ludu fwego rzádzić nie mógł *CzechRozm* 181; którć to [subfytuty] ifte Pánom y Sędzióm Ziemfkim [...] [*pisarze ziemscy*] będá powinni přefentowác: iáko fą dobrćy fławy/ y od przerzczonych Pánów y Sędzi ná tákowy vrząd pochwaleni. *SarnStat* 563 [*idem* 895], 894, 895; *SkarKaz* 2b; *SkarKazSej* 674b; [*OrszakPos* 255]. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»(jako) sędzia a (albo, i, tak(że)) pisarz« = *iudex et notarius* *JanStat* [szyk 10:1] (11): A gdzieby się ktokolwiek dowiedział tego, aby kterykolwiek z sędziów albo z pisarzów upominek jaki od kogokolwiek wziął, tedy aby było wolno każdemu, [...] takowego sędziiego albo pisarza [...] pozwać tamże przed ty sędzie. *Diar* 96, 95; W tey liczbie poczytáią Kfyęgi z Mieyfkiey Cancelláryey vkázáne zá wyznáním Sędziého ábo Piłárzá iż Mieyfkie fą. *GroicPorz* y3; Gdy pozwány ná Roku nieftanie/ Tedy ten co pozywa ma dáć od fkaźniey fędziemu grofz á piłarzowi grofz. *UstPraw* C3, C2v, C3; Káždy vrząd ma fwé fprawy: y nie máją dáléy dżierzeć Sędziowie Ziemfcy y Piłárzowie Ziemfcy, Grodzkich fądów ábo piłarfthw w fłólek z ziemfkimi. *SarnStat* 78, 558, 562, 563. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 25 r.*]

»sędzia, (i, a, albo, ni) podsędek (a. podsędzie); sędzia z podsędkiem« = *iudex, (et, vel) subiudex, iudex cum subiudice* *JanStat* [szyk 66:1] (52;15): y oth vyn wsythkych sza vyswoyeny yeno pyacz dzyessyath xyaczzyw dzesszyacz grossy szádyzem dwa a pothszáthkovy yeden grossy *ZapWar* 1520 nr 2248; Czo sie thes thicze Sandziów Pothszáthkow i sandow swich abi dosiádali a oynych [*lege: o inych*] abi nieprzekłádali *ZapWar* 1545 nr 2646, 1528 nr 2421, 1548 nr 2669; Sędzia z Podfędkiem máją doyrzec/ iżby zapify dobrze á fłufznie były w Kfięgy w wodzone od piłárzá *UstPraw* C2, B4v, Cv, C2, C3, F2; HEktor Sędzyem nie bywał/ ni żadnym podfędkiem/ Wżdy kto fie z nim w práwo wdał/ vżył tego s fmetkiem *RejZwierz* 78; A iefliby kto rzekł Sędziemu ábo podfędziemu iego. Czemuśćie wzięli dar od tego człowieká vbogiego. Odpowie wnet/ Zali ia [...] *HistRzym* 3v; Zaty ten to p. sędzia z p. podsędkiem, niemájąc, kto by dekreta ich pisać miał, z miefc swoich wstać musieli.. i tak ony roki odwołać musieli. *ZapMaz II G* 97/90v, *II G* 61/159-160v, 97/90 [2 r.]; WY Sędzyowie s Podfędká mieycie to ná pieczy/ Abyfcie nie chybili tu namnieyfszey rzeczy *PapPan* Cc3v; Ná ktrych Rocech Ziemfkich Komornicy Sędziów y Podfędków [*Iudicum et Subiudicum* *JanStat* 453] z drugimi dwiémá Komorniki/ [...] niech będá wybiéráni *SarnStat* 716; A Sędzia z Podfędkiem poczętych Roków przekłádác nie máją/ pod winá ftá grzywien. *SarnStat* 735; Którym pámiętnym Sędzia z Podfędkiem dżielieć fie máją/ wedle Státutu [...] dáného *SarnStat* 822; piłarz zgołá niema nic piłác w kfięgi Ziemfkie/ bez podpifu Sędziého y Podfędká *SarnStat* 1157, 324, 488, 554 [4 r.], 555, 556 [2 r.] (50). [*Ponadto w połączeniach szeregowych 36 r., w przeciwstawieniu 1 r.*]

»sędzia, (i) prałat« [szyk 1:1] (2): *Goski* A2v; Przez trzeći obraz z płałczem złotym mamy rozumieć ludzie przeložone/ iáko fą Práłáci/ fędzie/ ktorzy cnotámi iáko by złotem świećieć máją/ praw ftrzedz/ [...] złości wykorzeniác. *HistRzym* 4. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»(ani) prawo, (i, ani) sędzia« [szyk 2:1] (3): Zludźmi téż poftronnymi/ z ktolemi áni praw fpolnych niemamy áni fędziów [*nec leges habemus ... nec iudices*] iefli fię ináčzey poiednáć niemožemy/ tedy dla tego fą woyny vftáwione *ModrzBaz* 136; Widzę iż [sędzia] tylko *ius scriptum* miał ná pieczy/ y niewiem kogo bárźyie winowác iefli práwo/ czy Sędziého. *GórnRozm* G2v, G3.

»prokurat i sędzia« (1): Stára pieśń *Exceptie/ gwary/ dilácie: Noua emergentia*: y appellácie. Tymi dżuznik nárabia/ poko mu ich ftawa: A potym téż Prokurat y Sędzia vftawa. *KlonWor* 73. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»prokurator a (i) sędzia; prokurator z sędzią« (2;1): (*nagf*) Prokurator á Sędzia. (–) Moželz ty dekret ferowác/ Mnie téż wolno ápellowác *RejZwierz* 235, B3v; Drugi fię da pozywác w nádzieię wykřetow/ Abo Prokuratorow/ y fędziów nátrętow/ Co fładzą/ y rzecz mowią: ábo mydlá oczy *KlonWor* 73. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*]

»sędzia, (i, a(1)bo) przeložony« = *iudex et princeps* *PolAnt* [szyk 4:1] (5): przyzwáł Iozue wżytkich Izráelczykow/ ftárfzych ich á czelnieyfszych miedzy nimi/ fędziów y przeložonych ich *Bib-*

Radz Ios 23/2, 1.Par 23/4, Ps 80 arg; Pamiętając zawždy ná onę obronę y odpowiedź Apoſtołk/ którą też czynili przeciw tákowiże [!] zwierzchności [tj. władzy]: która im rofkázowála ſiebie ſłucháć/ nád rofkázanie Pánłkie y ich powinowáctwo/ mowiąc ták do Sędziow y Przełożonych ſwych: Rozłáždźcie to/ ieliż [...] *CzechRozm 251v; KochPs 206; WerGość 214.*

»sędzia i (a) rada« (2): A to tu [Bóg przez proroka; *Is 1/26*] obycuye/ iż zá przywroceniem łędzyow y rad/ to yeft zá poſtánowyeniem rządu przez ápoſtoły/ [...] koſcyoł będye przezwan myáłtem ſprawiedliwego pána Kryſtuła *KromRozm III G4v, G4v.*

»sędzia i rozjemca« (2): Ty też Ezdrázú według mádroſci Bo-gá twe^{so} w ktorey ieſteſ bieglým poſtánow łędzie y rozdeymce [*iudices et cauſidicos*] co by łáždili wſzytek lud co ieft zá rzeká *BibRadz 1.Esdr 7/25*; Tá kmiotek dodawánim żywnoſci/ ták żołnierz łzáblá/ ták káplan náuká Rzeczypoſpolitéy ſłużyli. Tych iedná k wſzytkich był Król łędziá/ y rozjemcá *OrzJan 50.*

»rzecznik i sędzia« (1): Podrwi rzecznik y łędziá/ y *confuſé* ſtánie: A dekret wyłznych łędziow ná mieycu zoſtánie. *KlonWor 73.*

»sędzia i (albo) sąd« = *iudicium et (seu) iudex* *Modrz, JanStat [szyk 2:2] (4)*: A náwięcej o ty ſejmiki proſzá dla wynalezienia i zezwolenia sądow i sądzy (N „sądzi”), które by ſobie ſzlachta [...] poſtanowili, żeby ſię w niebytnoſci JKM ſprawiedliwoſć nie odwłaczała. *Diar 80; ModrzBaz 87*; Téż v Sędzi y w Sądách/ tákże przy kupowánim [...] ſłuſzny zwyczaj który był chowan zá czáfu dobréy pámięci Witowdá [...] nienáruſzenié niech będye chowan *SarnStat 1078, 672.*

»sędzia i sprawca« = *iudex et cauſidicus* *PolAnt (2)*: Sędzie y ſprawce [*Iudices et praefectos*] wſtáwił ſobie/ we włzech bronach twych/ ktore [...] máiá łádzic lud łádem ſpráwiedliwym *BudBib Deut 16/18, 1.Esdr 7/25.*

»wojt i (albo) sędzia« [*szyk 2:1*] (3): WOyt y káždy inny Sędziá/ gdy ſyedzi ná łádzie/ to ma naprzod báczyć/ á pilnie rozmyłláć/ iże ná Stolcu Bożym ſyedzi *GroicPorz cv*; Praeſſe quaestioni, dicitur iudex, Woytem być áłbo tym łędziá który ſkázuye ná ſmierć. *Mącz 430d; SkarJedn A3v.* [*Ponadto w połączeniach szeregowych 6 r.*]

Wyrażenie przyimkowe: »przed sędzią(-e)m« = *coram iudice* *Modrz, JanStat; ad a. apud iudicem* *Modrz (54)*: Prožno iuż przed łędziá ma ten płakáć/ ktory ſye drzewiey nycheyáł vznáć. *March¹ A4*; O ſpolnym obudwu ſtron wſpráwiedliwieniu przed iednym Sędziem/ co Láćinnicy zowá/ Reconuentio. *GroicPorz t3v, Cv, m3, t4, v4, yv (11)*; *BibRadz Is 41 arg;* [Luter] Piſáł z drogi do Cefárzá/ do Kłiáżát/ [...] iż chce zázwdy przyiecháć/ gdzye/ á kiedy ſie im będye zdáło/ ſpráwę ſwoię powiádać przed łędzyámi prawdziwymi *BielKron 197, 115v, 193v*; Libellus repudii, Zálóbá przed łędziá ná piſmie dána ná ktorey bywáýá ofięgnione przycziny rozvodu. *Mącz 353a; BialKat 201*; Kiedyby práwá ták krotce á iáſnie były ſpifáne/ żeby ſię ich káždy łáčno náuczyć/ y one rozumieć mogli: tedyby y to było/ żeby fáme ſtrony ſpráwy ſwe przed łędziá ſpráwowały/ á rzecznikowby [!] niepotrzebowáły *ModrzBaz 95v, 98; GórnRozm G3, G4*; niektóre młynárki wyſtepkí przed Sędzim ná to wyłádzonym/ [...] ſłuſznym obyczáiem kazał Młynárzá łádzic *SarnStat 683, 566, 768 [2 r.], 771, 884 marg, 1100 [2 r.], 1112.*

~ *W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy miejscowej (1)*: *Cicero* czyniąc rzecz zá *Coeliufem* przed łędziámi Rzymłkiem [*apud iudices populi Romani*] powiedziáł/ że go nic nieobruſzáiá te ofkázánia/ ktore żrtelnie fáłżywe ſá. *ModrzBaz 60v.*

W połączeniach szeregowych (2): Vſtáwiamy/ áby Burgrábio-wie áłbo ſpráwcy zamkowi/ y poddáni ich pozwáni będąc przed Stároſtámi/ Sędzmi/ Podłędkami króleſtwa náłzégo/ którzy zá czáſem będą ſtawáli y odpowiadáli tym/ którzy ſie ná nie ſkárzá *SarnStat 490 [idem] 884.*

W porównaniu (1): [*Demostenes*] włzakoż potim ſpoſobu wymawiania ze zwierciádlá nabył, bo zázwdy przed zwierciádem iako przed łędziá rzecz wiodł. *BielŻyw 59.*

Wyrażenia: »przed niesprawiedliwym sędzią« (1): O Pánie IE-zu Chryłte/ [...] ktoryſ ieft [...] przed nieſpráwiedliwym łędziá Piłátem ofkárżony/ rácz nam to dáć/ proſimy cię/ bychmy [...] *LatHar 306.*

»przed obcym sędzią(-em)« (4): Gołć przed obcym Sędziem kiedy winien odpowiadáć. *GroicPorz nn3v, m2v [2 r.], nn3v.*

»przed pierwszym [= pierwszej instancji] sędziem« (1): ieliſby co przed pierwłzym Sędziem było opułzczono/ mogą obiedwie ſtronie przed wyłzſzymi Sędziámi/ od ktorych ſye iuż nie godzi áppellowáć/ dołóżyć y okázáć. *GroicPorz bb.*

»przed sędziem [jakiego] prawa« (2): GDy obiedwie ſtronie łá Gołćmi/ niepowinni przed Sędziem inſzey Iurisdicyey/ to ieft inſzego Práwá odpowiadáć. *GroicPorz m2v; SarnStat 952.*

»przed sędzmi świetckiem« (1): [*Król poſtanowił*] áby włzyftkim wćſnionym y obciázenie przed Sędzmi ſwíetckiemí tegoż práwá Niemieckiego [*coram Iudicibus Secularibus Iudicii eiusdem Theutonicalis* *JanStat 1017*] ciérpiącym przeſpieczna do áppelláciy y odezwána wćieczká otworzoná bylá *SarnStat 952.*

Zestawienie: »przed nawyższym sędzią« (1): Wy ztey powinnoſci liczbę przed nawyżſzym łędziá [*ad summum iudicem*] dáć mácie *ModrzBaz 134.*

Cf »prawowác ſię przed sędzią«, »przed sędzmi skarżyć«, »ſtánáć przed sędzią«. ~

Przen (6): Miłofnici zázfze łá flepi łedziowie [!]. *BielŻyw 108*; Ow [*strumień*] co v Gniewá ſwymí wroty wpadá/ Wiłłę rozbada. Sędzia roſtropny/ puſcił przed ſię ſtrony/ Y zágáił łáđ tuż v fámey brony *KlonFlis G4v, G4v.*

sędzia czego (1): *CiekPotr 17 cf Szereg.*

sędzia nad czym (1): Rhadamantus filius Iovis et Europe, Rex Lyciae [...], Srogi łędziá náđ dułzámi w piekle. *Mącz 354d.*

Wyrażenie: »sędzia piekielny, w piekle« (1:1): Minos, Rex et Legislator Cretensium, A wedle fábuł Poeckich, łędziá piekielny. *Mącz 223a, 354d.*

Szereg: »sędzia i strona« (1): mamli zá rofkofzá Vdáć ſię, áłbo ráczye ná ławę prácowáć. Ná to (iáko powiádam) áczem ſię do końcá Nie námyſlił; ták iedná k wczynię: połóże Obie rzeczy ná wagę, á łędzim y ſtroná Samże będe [!] tey ſpráwy. *CiekPotr 17.*

a. *W kościele katolickim: o papieżu i kapłanach (30)*: Arcybikupowi téż Koleńłkiem wzięto [*arcybiskupstwo*] á dano Adol-fufovi. Arcybikup áppellowáł ná Koncilium/ iáko od niegodnego łędziego/ mieniáć go odłzczepieñcem/ Antykryſtem/ y báłwochwalcá. *BielKron 228*; Bo niełkáł ináđ/ iáko Cyprian ſ. powiáda/ rodzá ſie odłzczepieñtwa/ iedno łtáđ/ że Bikupá Bożego nie ſłuchaćie/ á iednego do czáfu zá głowę y zá łędziego/ miáłto Pána Chriſtuła/ mieć niechcećie. *WujJud 123v; CzechEp 79; SkarKaz 118b.*

sędzia czyj, [czego] [= kogo, co sądzący] [w tym: G sb i pron (5), pron poss (4), ai (2)] (11): *WujJud 82v*; Papież był ſtárfzym y łędziá [!] Pátryárchow wſzytkich. *SkarJedn 214, 107, 133 [2 r.], d8, d9v*; O Rzymłkim Bikupie trzymał/ iſz ieft łędziá wſzytkich ná ſwíecie Bikupow/ gdy ſię w ſwych krzywdách do niego/ iáko do ſtárfzego wćiekał. *SkarŻyw 93, 88 marg*; iż Pápiezá iáko głowy y páłterzá powſzechnego/ żaden ſtrofowáć nie może/ [...] á to iż on łędziá ieft/ *fi diis placet*, wſzytkich. *CzechEp 386; SkarKaz 607b; [NiemRepl R4v].*

W połączeniach szeregowych (2): *KrowObr 163*; Papież Sędzia nieſpokoinych/ Kſiáżę/ Doktor y głowá prawowierney náuki. *SkarJedn d8.*

Wyrażenia: »nawyższy sędzia« (4): iż Bikup Rzymłki nawyżſzym ieft łędziá wſzytkich Bikupow y Pátryárchow *SkarJedn 133, 133*; á iáko nawyżłzy łędziá y głowá Apoſtołow y koſciółá wſzytkiego [...] [*Piotr*] frogá ſentencyá kłátwy wydał y exequował *WujNT 416, Aaaaa4v.*

»ostatni [= najważniejszy] sędzia [w czym]« (2): Papież á Koncylium ieft oſtátni łędziá w wápliwóſciách wiáry. *WujNT Aaaaa4v, Zzzzz2v.*

»sprawiedliwy sędzia« (1): Wy Apostołowie świata tego/ spráwedliwi sędziowie/ y prawdziwe świata fwiece/ nabożnie s fercá prošímy/ wyfluchaycie prozby náłze *KrowObr* 163.

Szeregi: »kapłan i sędzia« (3): yeden yeft w kofcyele doczefny káplán/ y doczefny sędzýa myásto Krystuła. *KromRozm III M2*; Heretyk ieft/ ktory Papieżá nie flucha/ y iednego w Kościele Kápláná do czáfu/ y do czáfu Sędziego miáto Páná Chrystuła nieprzyumiuie *WujJud* 20v; *SkarJedn* 62.

»pasterz i sędzia«: Papieże Rzymfcy prawem BOżym od Piotra S. poczáwłzy/ fą powfzeczni Pásterze y sędziowie Kofciolá Bożego *NiemRepl* R4v.]

»sąd i sędzia« (1): Poftánowione fą we zborze Bożym porządne o tym fady y Sędziowie/ mężowie pobożni/ cnotliwi/ godni/ ktorzyby rofiterkom á roznicam w małżeńftwie zábiegáli. *WujJud-Conf* 211v.

Wyrażenie przyimkowe: »przed sędzim« (1): ktoremu [*Bogu*] iáwne ieft ferce moie: iáwne też ieft y przed Sędzim od niego poftánowionym [*tj. papieżem*] *CzechEp* 338.

a. O spowiednikach (5): Káplani przy Spowiedzi fą sędziami. *KuczKat* 210 marg, 210.

sędzia czego (2): Nie onie [*rzymscy księża*] fobie tego przywálczćáia/ ále im to Pan Bog poruczył/ gdy im moc odpulzczenia grzechow dáł á Sędziami ie y Lekármzi grzechow ludzkich poftánowił. *WujJud* 88v; Rozdziel fobie wfzytkę fpowiedz ná cztery części [...]. Dayze fię winnym z tych czworákich rzeczy/ [...] fposob grzechu (to ieft bądź obzárftwo/ bądź kradzież/ bądź co inłzego) y liczbę śmiertelnych/ ile być może/ namiestnikowi Pánłkiemu y sędziemu fumnienia twego opowiadáiąc. *LatHar* 137.

Wyrażenie: »sędzia duchowny« (1): ftanie kowal ná inne żołnierftwo Wilhelma páfowác: ftanie óciec on a sędzia duchowny ná grzeźniká fkaźń dáwác. *SkarŻyw* 165.

b. Rozjemca (16): A iefli kto zábił bliźniego niechćac s przygody/ á vciekl fie do miáłtá s tych fześci [*wskazanych przez Boga*] iednego/ ma być záchowan żyw od przyaciol zábitego/ áz fie ziedna przez sędzýe *BielKron* 43v; Honorarius arbiter, Oberman/ to yeft sędzia ná którego fie obie ftronie zdawáyá álbo którego też sędzia ná co wyfádzá aby ftrony poyednáł [*!*]. *Mącz* 157c; Nie myliłiem ia wten czás namniey o Helenie/ [...] kiedy mie naprzod trzy boginie fobie Zá sędziego obráły: Venus mi iá fámá Napierwey záleciłá/ y zá żonę dáłá. *KochOdpr* B3v, C4; Existimator – Sędzia, rozjemca. *Calep* 389b; *GórnTroas* 11; Gdy fię v Kátholikow brácia powádzá/ wnetze fię zgádzáć mułżá. Bo iednego sędziego máia/ ná którego rozfádku przefláia. *SkarKazSej* 684a, 684a marg.

sędzia o co (1): [*heretykowie*] Nie máia áni chcá mieć sędziego o wiare/ y फिल्má rozumienie/ ná ktoregoby fię rozfádek dáli. *SkarKazSej* 684a.

sędzia między kim (a między kim) (2): Y kto mie nędzniku poftawił sędziem między tobá á między brátem twoim? *RejZwierc* 192v; *CzechRozm* 250v.

sędzia w czym (1): Chryftus [...] będąc Krolem duchownym/ [...] między brácia/ w rozdzielániu oyczyzny ich/ choćiaż go o to profzono/ Sędziá być niechćiał *CzechRozm* 250v.

Szereg: »sędzia, (i, albo) jednacze« = *iudex, arbiter* *Mącz* [*szyk 4:1*] (5): Sędziowie álbo iednacze powiedzieli/ yż mamy rofkazanie od Celárzá y Krolá/ tákież Pápiezá/ ábyfmy inákfzego dekretu álbo wyroku nieczynili/ iedno iáki był przed tym w Aufzpurku vczynton *BielKron* 218v; *Mącz* 14a, 90a, 227a; Kátholicy iefli fię powádzá/ káplani ie y oltarz zgodzi/ od ktorego heretycy vćiekli/ žadne⁶⁰ ná niezgody sędziego y iednaczá mieć niechćac. *SkarKazSej* 674a.

c. Arbiter, osoba oceniająca wyniki zawodów sportowych lub pojedynku (3):

sędzia czego (1): A ilize ci máia być gánieni/ ktorzi o żywot [...] walczá/ tedyć też niemniey y oni/ [...] ktorzi y tego [*pojedynku*] dopulzczáia/ y mieyfce do tego ku dżiwowániu dáwáia: á fami y pátrzá ná to/ y Sędziámi [*iudices*] onego bićia/ álbo forytarzmi bywáia. *ModrzBaz* 63.

sędzia nad kim (2): Athlothes – Sędziá nad zapafniki. [...] Certaminum iudex. *Calep* 109b, 467b.

2. O Bogu (też o Chrystusie); iudex Vulg, PolAnt, Modrz (246): A niebiofa w on czás będą obiawiać fprowiedliwofe iego á bowiem fam bog sędziá będzie. *WróbŻolt* 49/3; *KrowObr* 220v, 240v; *Rej-Wiz* 123v; A sędzia gdzieby nieprzeyrzał tym ktorzy vzdrowieni fą flowem iego/ á nie wygládził mnoftwá fporow/ wflákby fnaż niezofáło z niezliczney wielkości/ iedno bárzo máło. *Leop* 4. *Esdr* 7/69, 4. *Esdr* 8/18, *Ps* 74/8, *Eccli* 35/15, *Iac* 4/12; Abowiem Bog ieft sędziá ktorzy iednego poniżá/ á drugiego wywylża. *BibRadz* *Ps* 74/8, *Ps* 49/6; *HistRzym* 87v, 88v; *RejPos* 7v; á gdyż Chryftus tym sędziá będzie [*który będzie sądził świat*] [...] Tedy Chryftus Bóg prawdziwy ieft. *BiałKat* 178v; áby pobożni ludzyc przyfcia odkupicielá fwego/ też y sędzýego á ktory oddáć ma káždemu wedle fpraw iego z wiary/ oczekawáli. *RejPosWstaw* [21³], [21³] [2 r.]; *BudBib Eccli* 35/13[15]; *KarnNap* kv; *KochPs* 10, 54; *SkarŻyw* 58; ieft sędzia ná to od Bogá poftánowiony: fyn iego Pan Iezus Chryftus. *NiemObr* 5; *KochMROT* C2; *ArtKanc* T17v; Pánno wielebna/ á tegoż Sędziego Mátko: Nádzicio człeka vpádego/ Ty/ Syná fwego gniew/ oney godziny Błagay *GrabowSet* X4, P4, X3, X3v; *LatHar* 486, 669; Tymoheufzá proší/ przez sędziego Chryftuła/ áby przećiwko fałżywym náuczycielom/ [...] ftátecznie kazał *WujNT* 2. *Tim* 4 arg, *Iac* 5/9; Włzytko P. Bog chowa ná on czás obiáwienia y fádu fwego. Przeto trudno pozwánemu/ przed dekretem sędzie⁶⁰ wykrzykáć. *SkarKaz* 352b, 4a, b [6 r.], 6b, 8a, 353a, 386b, 423a; [A niewátp w tim moy miły Chrzefcianinie/ ifz bárzo chuthko ten dzien przydzie/ [...] ktorego fię fyn Boží wżemu fwiatu fendziem być vkaze *FlinsCunDzień* E4].

sędzia nad kim (5): *RejPs* 76; *LubPs* O6v marg; czemu prošíłz káplánów/ áby zá nie páná Bogá prošíli? [...] áby vmárly wieczné odpoczywánie wzięł: á Sędziego miłofćiwego nád fobá miał. *BiałKat* 356; Bog fam sędziá nád nieczyftymi káplány. *SkarŻyw* 511 marg. Cf »sędzia nad sędziami«.

sędzia o czym (1): Abowiem fam tylko Pan Bog ieft prawdziwy sędzia y dofkónáły/ o rzeczách niebiefkich zbáwiennych. *WujJud-Conf* 38v.

sędzia czyj, czego [= *kogo, co sądzący*] [*w tym: G sb i pron* (29), *ai* (20), *pron poss* (15)] (64): Iezu ktoris fie kriufem prawdziwym wiekow sędziá przydz wyznał. f(miłuj) fie n(ad nami) *Tar-Duch* C2v, C5v; *WróbŻolt* 67/6; *MurzNT* 93v; A tu fie poddawa rozfádkowi Pánłkymu/ áby on fam był miłofćinym sędziám káždedy nieprawofći iego. *LubPs* L4v; áby wfzytcy fłárzy/ młodzi/ vbody y bogáci wefelili fie/ iż Pan Bog fam chce być wyernym sędziá ich. *LubPs* V5v marg, N3; *Leop* *Iob* 9/15; *SarnUzn* D6v; *RejAp* 126v, 127; A ták wołamy nabożnemi głofy do tego krolá fwego/ á do tego przyfzłego sędzýego fwego *RejPos* 7v; Przetoż Pan Bog dla fámego tylko iednorodzonego Syná fwego/ ktory dla nas ćirpiál y zmartwychwftál/ ieft miłofćiwym Sędziem grzechow náłżych *WujJudConf* 95; *KarnNap* Fv; Ktorzi fobie przed fześciá fet lat krzywde iáká vczynili/ ći iuz inłzego sędziego fwych rzeczy máia/ ktoremu rzeczy ich máia być poruczone/ nie náłżemi mieczmi zemfzczone. *ModrzBaz* 105; *KochPs* 153; iefli mie Sędzia ten moy pod ofobá chlebá záftráżył y poráził: á colż gdy iáwnie mie sędzić pozwánego do ftráfzliwey ftolice fwey/ będzie? *SkarŻyw* 165, 165, 356; *CzechEp* 73, 150; Kálwinus fię przeciw tym [...] opárl/ ktorzy trzymáia/ iż Pan Chryftus zaftugámi fwymi tego doftąpił/ áby był poftánowiony sędziá narodu ludzkiego *ReszPrz* 87, 104; *ZawJeft* 23; ábowiem nie mamy nic potężnieyftzego w zaftugách ku vbláganiu gniewu sędziego nád ćię [*Maryjo*] koraś záfłużyłá być mátká odkupicielá y sędziego náłżego. *LatHar* 486, 149, 239, 640; A z ftrony záś człowieceńftwá dáł mu moc [*Bóg Chrystusowi*] sádzienia: iż ieft Synem człowieczym. To ieft/ iż przyftáło áby sędzia ludzi był nie fámym Bogiem niewidziánym/ ále y człowikiem *WujNT* 324; Y záłowác przed sędzim wfzytkich ná nas będą [*umarli*]. Iákoż fię im fpráwim? *SkarKaz* 383b. Cf »sędzia świata«, »sędzia żywych i umarłych«.

W połączeniach szeregowych (4): *CzechEp* 73; Ktory [Bóg] go [Jezusa] wywyższył: y dał mu imię/ nád wżelkie imię/ [...] Bog/ Pan nád pány/ Krol nád krolmi: Sędzia wżytkiej ziemie *Niem-Obr* 108; IEzu testámentem siedmi fłow/ ná twárdym krzyżowym łozu/ świátu zá káptaná/ krolá/ páłterzá/ fędziego/ Bogá y człowieká prawdziwego ofobliwie wdány/zmiłuy fię nád (nami). *LatHar* 339, 640.

W przeciwstawieniach: »ocieć (2), jednacz, zbawiciel ... sędzia« (4): niedopusći tego Pan Bog áby ludzie grzeźlni przez káránia być mieli/ ále ie áłbo iáko Oćiec łákwáwie/ áłbo iáko Sędzia ćięłzko y frogo kárác będzie. *KuczbKat* 280; *GrabowSet* S; o ftráfzliwy Pánie: do ćiebie/ ábys mię vzdrowił/ kwápię fię: [...] á ktorego nie mogę znieść fędziego/ zbáwiciela mieć prágnę. *LatHar* 206; przetoż fłowá ś. Ambroźego/ ktore heretycy przywodzą (Pátrzyłz ná fędziego/ mowi ten S. á nie pátrzyłz ná iednaczá. [...] rozumieć fię máią o wtorym trybunale *SkarKaz* 4b.

Fraza: »sędzia sądzi, sądzący« (1:1): KRólowie fądzą poddáné/ A króle koronowané Sędzia wiekuiłty fądzi *KochPs* 124; *CzechEp* 74.

Zwrot: »przed sędziem(-ą) (a. przed stolicą sędziego) stanąć (a. postawić się); przed stolec (a. majestat) sędziego stanąć, być postawion« [szyk zmienny] (4;1:1): [wszyscy apostołowie i męczennicy] ábi raczili my bi[c] napomoci kyedi [pr]ed ftołyc wyciecznego fadzyc⁸⁰ báda poftawyon ná fąd *BierRaj* 17; *OpecŻyw* 191; Drugi zásię czás ieft/ kiedy dnia iednego/ y ná mieyfcu iednym/ wżyfcy záraz ludzie przed ftołicą fędziego ftána/ áby káždy z ofobná [...] poznał/ iáki dekret áłbo fkażń przeciwko niemu wynidzie *KuczbKat* 60; wżyfcy/ przed iednym od Bogá poftánowionym fędziem/ ftánać mamy *CzechEp* 62; *ArtKanc* S7v; *SkarKaz* 6b.

Wyrażenia: »(Pan) Bog sędzia« = *Deus iudex Vulg.*, *PolAnt*, *Modrz* [szyk 6:3] (9): *MurzHist* Q2v; *LubPs* O3v marg; *Leop* 2.Mach 12/5; O ktorym okrucieństwie nád narodem fwym czynionym gdy fię dowiedział Iudás/ onym mężóm kthore przy fobie miewał rofkazał wżiác zbroie/ y wzywał Bogá fędziego fprawiedliwego. *BibRadz* 2.Mach 12/5, *Hebr* 12/23; *ModrzBaz* 68, 87; Przetoż nápomina Pan/ áby poki co ieft wąpłiwego/ nie byliłmy fkorymi w czynieniu dekretu: ále żebyłmy kres Bogu fędziem záchowáli. *CzechEp* 40; *WujNT Hebr* 12/23.

»sędzia łaskawy« [szyk 3:2] (5): *OpecŻyw* 115; á ifz bychmy cię zaftali nád fobą łaskawego a miłofciwego fędziego a niebyli odrzuceni od wiekuiłty chwały krolewftwa twego. *RejPs* 76, 112, 144v; Ale ty fędzia łákwáwy Nie według fczerey frogości Karzełz náfze błędne fpráwy. *SzarRyt* Bv.

»sędzia na majestacie; majestat sędziego« (3;1): A thák my wierni Páná fwego nie kriemy fię po tych fkałach márných á po tych omyłnych opokach/ á nie ciekaemy od obliczności tego fędziego ná máyeltacie y tego Báránká náłzego fwiętego *RejAp* 64v, 62v, 64; Nikt z nas wiedzieć nie może czáfu fwego/ gdy ma ftánać przed frogi Máieftat Sędziego *ArtKanc* S7v.

»sędzia na(j)wyższy« [szyk 3:2] (5): on ieft wfłech fędziá náwyłly/ ij náłákwáłly Iezus fprawiedliwy. *OpecŻyw* 115; *GrzegŚm* 15; rzecz pewna że wfprawiedliwieni bywamy od fędziego náwyższego/ to ieft wolnemi wczynieni od grzechu y od śmierci *WujJud* 94v; *ModrzBazBud* ¶6; Dziwnaby to niefprawiedliwość/ ktorą trudno przypifowác fędziem náwyższemu. *SkarKaz* 383a.

»sędzia nienaganiony« (2): O fędziá nienágániony/ Ty łam rácz ná wżytki ftrony Ziemie fądzić práwem fwoim *KochPs* 124, 21.

»nieprzewrotny sędzia« (1): Bo świéci ták táiemnie wmieráiący/ nie ná świecką fławę v ludzi/ ále ná onego nieprzewrotnego fędziego y ná odpłátę wieczną pátrzyli. *SkarŻyw* 130.

»prawdziwy sędzia« [szyk 3:2] (5): *March*¹ A3v; Iezu ktorys miedzy łotri ćiebie prawdziwym fędziá dobrych y złych rzeczy okazał. f(miłuj fię nád nami) *TarDuch* C5v; Kriřtus fędziá prawdziwy od ktorego rozłádku wżyfcy áppellowác mamy. *LubPs* C2 marg, ee2; *WujJudConf* 38v.

»prawy sędzia« [szyk 2:1] (3): tylko iedenże ten ieft bog práwy fędziá ktory y zniłczyć y wywyłlyć może káżdego. *RejPs* 110v; A [grzesznik] gdy przed fądem práwego fędziego ftać będzie/ Nychc frogi dekret wynidzye przeciw yemu wfłędzye *LubPs* Z, O3v marg.

»sędzia nad sędziami« (1): A przeto nieieftem żadnym kácerzem/ iáko mię kxiádz Bilkup [Zebrzydowski] niebogoboynie nazywa: Niechay mu to on Pan nád Pány/ y fędziá nád fędziámi odpuści *KrowObr* A4.

»skażń sędziego« (1): Ale ku tey rzeczy wyłózeniu ma Pleban obáczác/ iż fą dwa czáły/ ktorych káždy przed oblicznością Páńłką ftánać/ [...] á potom fkażń fędziego odnieść muři. *KuczbKat* 60.

»sędzia sprawiedliwy, sprawiedliwości« = *iudex iustus Vulg.*, *PolAnt*, *Modrz*; *iudex aequus Modrz* [szyk 36:24] (58:2): *March*¹ A3v; We wfłytkich tedy rzeczách człowiecze/ patrzáy ná twoie dokonanię/ a iáko fię przed fprawiedliwym fędziá poftawił/ [...] iáko fprawiedliwo ieft/ tako będzie fądził. *OpecŻyw* 191; *WróbŻołt* 7/20; A gdy fię to ftánie tedy fámo niebo iáwnie wyzna y okaże fprawiedliwoć y da to znać iż to náwłsem będzie fędziá náfprawiedliwly *RejPs* 74v, 96v; *MurzHist* Q2v; *LubPs* B6, R4 marg; widzi Pan B. wżytki rzetzy y ieft fprawiedliwy fędziá *KrowObr* 1v, 240v; *Leop* 2.Mach 12/5, 2.Tim 4/8; *BibRadz* *5, I 158c marg, *Ps* 7/12, 81 arg, *Ier* 11/20, I 446, 2.Mach 12/5; *RejAp* 126v, 127; Potym on puftelnik wfzedł ná mieyfce gdzie fię zwył modlić/ y począł pánu Bogu przygániác/ iżeby nie był fprawiedliwy fędziá *HistRzym* 88, 88, [89]v; *GrzegŚm* 12, 37, 45; *WujJud* 114 [2 r.]; *CzechRozm* 185, 218; *KarnNap* Fv; Ieft bowiem Bog on náyfprawiedliwly á náyfroznieyly fędziá *ModrzBaz* 94, 58v, 68, 87; Tyś kwoli niewinności/ Zásiadł ná ftołicy fwoiocy/ Sędziá fprawiedliwoći. *KochPs* 12, 10, 141, 145, 148, 153; *SkarŻyw* 120; on [Bóg] iáko fędziá fprawiedliwy ofwobodzi wybráne fwe *CzechEp* 284, 48, 74, 338, 363; *ArtKanc* Q19; *GrabowSet* V3v; *LatHar* 341; Mamy wżyfcy nád fobą fędziego fprawiedliwego *WujNT przedm* 27, s. 551, 742 [2 r.], 2.Tim 4/8; *SkarKaz* 6b, 8a, 386b, 387a; [która [ewangelia] béła o dniu sądnym i o sprawiedliwym sędziu Krystu Panu *AktaSynod* I 96].

»srogi (jest) sędzia« [szyk 5:1] (6): Pan wiernem fwem ieft bogiem miłofciwym/ á nád zlemi frogim fędzyá. *LubPs* O6v marg, N3, R4 marg; ćiebie Kryřtusie Málárze frogim/ groznym/ y ftráfliwym Sędzim pościánach máłuiá *KrowObr* 209v; *RejWiz* 122v; *RejPos* 7v marg.

»sędzia straszliwy (a. straszny)« [szyk 5:5] (10): *KrowObr* 139, 149, 209v; mamy wżyfcy pomrzeć/ potom Sędziego ftráfznego/ muřim fluchác ortelu/ ná człowieká grzeźnego. *ArtKanc* M14; O Pánie BOże moy/ ftráfzliwy fędziá/ y Krolu wiekuiłty chwały/ iamći to on niefzczęfny grzeźnik *LatHar* 145, 149, 341, 668; O Kryřtusie fędzio ftráfzliwy/ iáko to rozłádził *PowodPr* 53; *SkarKaz* (3v).

»sędzia wiekuisty, wieczny« [szyk 3:2] (4:1): *BierRaj* 17; Przeto/ ó fędziá/ fędziá wiekuiłty/ Chćiey ná wyfokięć sieść ftołicy fwoiocy *KochPs* 10, 124; PRofzę ćie náłákwáłzy BOże/ przez fámego fędziego wiekuiłtego (Páná Iezufá Chryřtufá) [...] rácz mi dáć fkruchę ferdeczną *LatHar* 141, 143.

»sędzia (wszytkiego) świata, wszystkiej (a. wszej) ziemie, wszystkich (a. wszech), dusz wszystkich, wszystkiego stworzenia« = *iudex omnium Vulg.*, *PolAnt* [szyk 13:2] (5:4:4:1:1): *OpecŻyw* 115; *BibRadz* Is 25 arg, *Hebr* 12/23; *BiałKat* 178v; on Iezus Chriřtus potomek Dawidow fobie przczyta/ y to o fobie powieda/ że iemu dał Bog oćiec wżyłtek fąd. Ktoregoby nie trzeba mu było dáwác/ gdy iuż przedtem będąc onym Aniołem/ był fędziá włzey ziemie. *CzechRozm* 43, 43v; *SkarŻyw* 479, 597; Którymi teź fłowy znácznie Bogá iedynego/ ktory ieft oćiec/ wyftáwia nam przed oczy: gdy o nim to przydáie: iż mężá ktorego wzbudził od wmarłych/ to ieft Iezufá Chriřtufá/ fędziá światá poftánowił. *CzechEp* 275; *NiemObr* 107, 108; Aleście przyftąpili [...] do Bogá fędziego wżyłkich/ y do duchow fprawiedliwych dołkonánych. *WujNT Hebr* 12/23, Xxxxx3; *SkarKaz* 242b, 663b.

»sędzia żywych i umarłych (a. pomarłych, a. zmarłych)« [szyk 18:1] (19): *KrowObr* 44v, 85; mówię przed Bogiem moim y przed sędzią żywych y pomarłych Iezufem Chriftem który sędzić ma fkrtyości ferc *CzechEp* 73; Możeli to/ y nád to co więcej/ coby długo wyliczać potrzebá/ [...] przed Bogiem y Iezufem Chriftem sędzią fprawiedliwym żywych y pomarłych *CzechEp* 363, 16, 29, 34, 54, 338; *CzechEpPorz* **4; *NiemObr* 104; [prawdziwą miłość] pewniey poznác nie może iáko z vczynekow/ á vczynki zálie nie mogą być infze ktoreby miłość ferdeczną bárzicy pokázowały/ iáko te z ktorych nas fądzić będzie sędzia żywych y zmarłych *ReszHoz* 117; SPrawiedliwy y ftrafzliwy/ żywych/ y vmárłych sędzia/ Pánie Iezu Chryfte/ [...] pewniem ia tego/ że [...] *LatHar* 637, 341, 547; on ieft ktorego Bog náznaczył sędzią żywych y vmárłych [iudex vivorum et mortuorum]. *WujNT Act* 10/42, s. 81, 175, Bbbbbb3v; [FlinsCunDzien A5; *OtwinPis* 171].

Szeregi: »(Pan) Bog i sędzia« [szyk 3:1] (4): wiárę świętá Pánu Bogu záchoway/ á miey dobrá nádzieię/ żeć ieft záchowaná Koroná wieczney chwały/ którác da Pan Bog fprawiedliwy y miłościwy Sędzia y dobrodziey twoy. *KarnNap* Fv; gdzie [w Gnieźnie] cudámi wielkimi fłynie [św. Wojciech] po dziś dzień/ y korony Polkicy którą on wynioł/ wielkim [!] obrońcá y pátronem zostaie: przed sędzią y Bogiem názym Iezufem *SkarŻyw* 356; *CzechEp* 73, 78. [Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.]

»krol i sędzia« (1): Wfzákze przytym/ to też zá rzecz pewną/ fufzną/ y fprawiedliwą/ obiecáno/ iż ná on czás gdy fie okaże Iezus Chrifus/ Krol on y Sędzia fprawiedliwy/ oddána będzie pomftá/ tym wfzyftkim ktorzy ie [wiernych] niepokoili/ trapiłi/ przeffádo-wáli/ y mordowali. *CzechRozm* 185. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]

»ocieć i sędzia« = *pater et iudex Vulg* (2): Raduycie fie przed oblicznofcia iego boć nieprzyjaciele iego zafmuczá fie To będzie w dzień fądny od oblicznofcy iego/ ktory ieft otciec firoth y sędzia wdow. *WróbZolt* 67/6; *SarnUzn* D6v.

»pan, (a, i) sędzia« [szyk 2:1] (3): *RejPs* 112; *KrowObr* A4; ktory [Pan Bóg] ieft Sędzią y Pánem wfzytkiego fтворzenia *Skar-Żyw* 479. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]

»zakonodawca i sędzia« (1): Ieden ieft bowiem zakonodawcá/ y sędzia [legislator et iudex] ktory może zágubić y záchowác. *Wuj-NT Iac* 4/12.

a. *W RejKup*: O Chrystusie jako sędzi nad duszami zmarłych, na wzór znanej autorowi ówczesnej procedury sądowej (30): Trudnoć my tam mamy fami Stanać zgólemi rękamj Trzebac znas flobá kazdemu Wzác czym fie fpráwić fłdziemu *RejKup* 12v; Bende fie tego domagał By mu fenzda fłanać kazał Bo bý mie prawie omylił Gdyżem w yego Zakonie był *RejKup* y7, m3v, v2, v6 [2 r.], v8, x5v (22).

Fraza: »sędzia skaże« (1): Iako moy Regeftr vkáže Rzatko ynak fędza fkaże *RejKup* x5v.

Zwroty: »przed sędziem być« = *stanąć przed sędzią* (1): Terazczy tu niezylfće niez Trzebacz pierwey przed sędziem bycz *RejKup* x6v.

»odpowiedać przed sędziem« (1): Tu iuz czy trzei gdy ofdedł pofel po Kupcza/ wfłapili wrade yak o fie mayá fłroyć y jako od powiedać przet sędziem *RejKup* 14v.

Wyrażenia: »sędzia prawy« (1): Też ya flobá niemam fprawy Bo tu fiedzi Sędza prawy ledno yż mie ftrach doniego *RejKup* Ccv.

»srogi sędzia« (2): Nieprzecziw fyę froyy fenzdia Mamycz my ine narzedzia Sktoremie fie poftawimy A fwey wiary poprawimy *RejKup* x6v, y7v.

»sędzia straszliwy« (2): Połuchayczę/ Połuchaycze Inem rzeczam pokoy dáycze Bo fiedzi fędza ftrafliwy Zwłafcza temu kdo [!] yeft krziwy *RejKup* y8, y5.

3. bibl. Sędziowie, przywódcy narodu izraelskiego w okresie 1200–1030 r. p.n.e., od wejścia do ziemi Kanaan i śmierci Jozuego do powołania pierwszego króla Saula; jako głowy rodów lub starsi pokoleń nie tylko wymierzali sprawiedliwość, ale też wyzwali

Izraelitów od wrogów w niespokojnych czasach osiedlania się w ziemi Kanaan; iudex *PolAnt, Vulg* (81): Zydowie liczą trzyftá y dziewięćdziefiat y fześć tym porządkiem/ pod sędźmi od Iozuego aż do Sámfoná fto y iedenaście lat/ pod krolmi [...] *BibRadz* I 418c marg, *Iudic* 2/16, 18 [3 r.], 19, 3 arg, *Ruth* 1/1, 1.Reg 12 arg; Rozdział czternafty o Káplaniech Zydowlkich/ ktorzy po Sędzyoch lud Izraelfki fprawowali. *BielKron* 62, 44, 44v, 49v [2 r.], 50v, 51 (16); A Gdy fie sfłarzał Sámuel/ tedy vftáwił fyny fwe sędźmi Izraelowi *BudBib* 1.Reg 8/1, c4v, 1.Reg 8/2, *Sap* 9/7; A potym [Bóg Izraelitom] dał sędzie/ iakmiarz lat trzy ftá pięćdziefiat/ aż do Sámuela proroka. *BudNT Act* 13/20; Więtfzy vrząd był sędziego nád infze podlefyze vrzędy: więtfzy potym Krolewki/ nád Sędzie. A Moyzfzow więtfzy był nád ty wfzyftkie. *CzechRozm* 8; y potym [Żydowie] z nie⁸⁰ [Babilonu] fie do źemie fwey przywrociwfzy/ záwždy niektore z domu Dáwidowego nád fobá przełożone mieváli [...] po ktorych záś Sędziowie ludem onym rzadzili aż do Herodá fyná Antypatrowego *CzechRozm* 167v, 8, 8v, 16; *WujNT Act* 13/20, s. 449 marg.

sędzia nad kim (2): Y od onego czáfu iákom poftánowił sędzie nád ludem moim Izraelfkim: Y podbiłem wfzytki nieprzyacíoły twoie/ á thák oznaymujęć iż Pan tobie dom zbudue. *BibRadz* 1.Par 17/10; ROku od początku fwiátá 4017. gdy był Sędzią nád Zydy Lábdon álbo Hábdon fyn Hellel/ [...] byly wielkie walki Troiánów z Greki *BielKron* 53.

sędzia czyj [w tym: G sb i pron (6), pron poss (1)] (7): Ale oni áni Sędziow fwyh nie flucháli/ owfzem fie cudzołożyli z bogi cudzymi/ klániájąc fie im. *BibRadz* *Iudic* 2/17, I 136b marg; OThoniel z narodu Iudá/ brát y zycęć Káleb/ pirwfzy Sędziya ich/ rofkázował Zydom czterdziefięć lat *BielKron* 49; *BudBib* *Ios* 8/33; Y Iephte sędzia ludu Bożego ná woynę [!] iádąc/ aby mógł otrzymác zwycięftwo/ flub vczynił Pánu Bogu *SkarŻyw* 162, 557, 558 žp.

W połączeniu szeregowym (1): Y mówił Solomon wfzemu Izraelowi/ y hetmánom/ y fetnikam y sędziyam/ y wfzem kfiażetám nád wfzytkim Izraelem/ y do głow(nych) oycow. *BudBib* 2.Par 1/2.

Wyrażenia: »sędzia izraelski« (2): GEdeon z narodu Mánáffe [...] czwarty Sędziya Izraelfki rofkázował Zydom czterdziefięć lat y s tymi fiedm w ktorych fużył Mádiánitom y Amálechitom. *BielKron* 49v, 52v.

»sędzia żydowski« (6): ABimelech piąty Sędziya zydowlki/ fprawował zydy trzy látá *BielKron* 50v, 49, 49v, 51, L113; *RejPos* 343.

W tytule księgi Starego Testamentu (28): *BibRadz* *7v, I 128d marg, 358c marg; *RejPos* 150v marg [4 r.], 175 marg [4 r.]; *Grzeg-Śm* 23 marg; Księgi Szofnym/ to ieft Sędziowie. *BudBib* I 132, I 132b marg, 154c marg; Iáko [Pan] záchowál lud fwoy od Amomitow wielkości przez Gedeoná w máłuczkiem pocźcie: Sędziow 6. *CzechRozm* 255v, 5v, 53, 57, 123, 130v, 160.

~ Zestawienie: »Księgi Sędziow (izraelskich a. żydowskich)« (6): Kxięgi Sędziow Iudicum rzeczzone. *Leop* S2v žp; *BibRadz* I 136 žp; A tu fie fkończyły kfiegi Sędzyow Izraelfkich/ ktore zowiemy Iudicum/ po Zydowlku Sowthym. *BielKron* 52v; Nápiśál też Sámuel kfiegi Sędzyow/ tho ieft Iudicum *BielKron* 64; Iáko y ono w kfieęgach Sędziow zydowlkich nápiśáno/ gdy Ammonitowie powftáli byli/ [...] á był ieffte wielki mąż á zacny człowiek [...]. Synowie Izraelfcy ták vrządzili/ áby go byli wzyęli zá kfiażę á zá hetmaná fobie. *RejPos* 343; *BudBib* I 132v žp. ~

4. Urzędnik, zarządca prowincji w państwie tureckim (27): (nagł) L[itte]rae ab Imperatore Tvrcarum (–) [...] rofkazalyfny lyfti nasche pyllacz do woyewod nálich y do sędziow, prikazyacz ym, abi fłye ony othim pithaly, ktorzibi mieli prziftápycz, kv zakonv naschemv *LibLeg* 10/91.

sędzia czego [= co obejmujący swoimi kompetencjami] (11): pollalifmi lyfti swe do Sandziaka Balahrodzkiego, y do Sandzy thego zamkv náfchego *LibLeg* 10/60v; yakosz tich przellich a mynelich czáfłow pyfal do nas pana swego y do nafze⁸⁰ fzczełlywego y wiffłokie⁸⁰ panowania Sędzia Zamkv náfchego Oczakowfkie⁸⁰

opowiadayacz o barzo wielkych szkodach *LibLeg* 11/62v, 10/58, 11/18v, 19, 23, [32²]v (11).

sędzia czyj [zawsze: *pron poss*] (9): ten sędzia nasz sprawnie nam otim dal znac *LibLeg* 11/63; gdi syę pewnie ten Sędziak nasch o tich granyczach dowiedzial poczciagnal zniektorimy livdzmy fwimy y Z ynschimy sedziamy nalfchimy [...] kv zamkv naschemv Thehinkie^{mv} *LibLeg* 11/84, 11/62v, 63v [2 r.], 83, 89v, 140v, 142.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy miejscowej [zawsze: *sędzia + nazwa*] (7): sandziemv Chorosowkiemv Rolkazalem then moy lifth pyllacz do was *LibLeg* 10/58; dla tegołmi mi bili daly lyft poslowy wafchemv do sandziaka y do sandzi Białohrodzkiego *LibLeg* 10/67v, 10/68, 11/19, 83, 107 [2 r.].

Wyrażenie: »sędzia pograniczny« (1): kv ktoremu ogladaniv y postanowienyv [granic] viyachacz Sendziakowy Silyssirskiemv y zynschimy sendziamy pogranicznimy yeft rofkazal *LibLeg* 11/25.

Szereg: »sędziak i (a) sędzia« (9): yakosmy pyerwey pyssaly do Sandziaka naschego Silissirskiego Ozmanbeka y do sedziogo Byalogodzkiego *LibLeg* 11/83, 10/60v [2 r.], 61v, 67v, 68, 11/89v, 140v, 142.

5. *Ktoś, kto osądza, ocenia; criticus Modrz, Calep; aristarchus Mącz; existimator Calep; iudex Vulg* (46): Wfżakoż to ná co fię oni [którym należało społecznie nam w tej pracy pomagać] nienawiścią y nieiáką [profną] nieumiejętnością będąc odlepieni tãrgáia/ tedy my tego gotowichmy przed kãżdym fędziã dowiedzã/ zechmy [...] *BibRadz* *5; *BielKron* 26, 116; Prošimy ĩe tedy [...] czytelniku/ [...] ábyš ty będąc dobrym fędziã/ nic fię nie boiãc welpolek z námi stãnãł *GrzegRóżn* A3; *Mącz* 16b; Ty iufz pobożny Sędzia [tj. czytelniku/ pobożnie roflãdzay A plewy od pŕzenice/ obãcnie odpędzay *GrzegŠm* A2, Av; Sprãwy kãżdego/ Mãiã fędziogo. *RejZwierc* 238v; *GórnTroas* 61; ázażęšcie nie rozlãdzili fãmi miedzy sobã/ y nie stãlišcie fię fędziãmi myšli zlošciwých [tj. przewrotnymi]? *WujNT* Iac 2/4; heretycy šmieiã z wielkiej hãrdošci młodemu będąc/ á džiš fię wrodziwly/ stãremi od dwãnašcie fet lat Doktormi košcielnymi gãrdziã/ y miłtrãzmi ich y fędziãmi byã fię ważã. *SkarKaz* 42b; O Szefny, ty odniozleš [!] pãlmę, A ten przegrał; przemogłã twoiã Komoedia, [...] Wedle roflãdka fędziow, nãdewlyzkie [!] inne, Ktorzy fã y byli, mař bydź vznãny wŕetfzym *CiekPotr* [55].

sędzia czego (7): *LubPs* ee3v; *GrzegRóżn* A2; Pronunciator, Oznãymiãcz/ fwego mniemãnia fędzia. *Mącz* 254c; pan Lubelłki vprzedał mowiãcz/ niechay tego pan Kriłki fędziã będzie/ iefli biãłegłowy tãk iãko męfczyzni Anyellkã miłocã miłowã mogã. *GórnDworz* Mm7v; *WujJud* 20v; [do rãk króla] byłã oddãna wfzytkã wãłdza czãi y kãry: y tãk rozumieli/ że to fãmã iefł rzecz wãłfna y prawdziwie królowi fluzãca/ áby cnoty á gnułnošci w rzeczy-popolitęy/ tenze fãm był ŕwiãdkiem y fędziã. *OrzJan* 50; A džiš odzcepieñcy žãdnego fędziogo náuki fwey niechã mieã ná ziemi. *WujNT* 654; [Niechcemy mieã vulgum/ to iefł/ popolite^{go} człowiekã fędziem nãfzey rozmowy. *NiemDiatrube* A5].

sędzia nad czym (2): Confelšionifte Conciliãmi brãkuia/ y fędziãmi fię nãd nimi czyniã. *WujJud* 72v marg [idem] L14v.

sędzia w czym (4): A tãk/ kto w tey rzeczy lepfzym fędziã/ ábo czyj dekret fprãwiedliwly byã moze/ iãko tego ktory był Hetmãnem pirwlym ná fwiecie? *GórnDworz* G8, G7v; [wód cieplicznych trzeba uważnie używaã] A izby tãk wielé/ álbo mniéy/ ŕiedziãć miał/ chorobã (iãko mowié) á náurã/ iãko fye ma do niéy/ pokaže: w czym nie Medyk ále kãždy fobie fędziã będzie. *Oczko* 27v; Teraz kãždy w trudnielzych fprãwãch fędziem godnym Chce byã *ZawJeft* 35.

sędzia czyj [w tym: *pron poss* (5), *G sb i pron* (5), *ai* (1)] (11): *RejPos* [77]; Porownaycie fię iedno málucžko z nimi/ á poznamy ktorých piřmu y wykłãdom wierzyã godniey: á iefli wy ich fędziãmi byã mozešcie. *WujJud* 35, 34v, 36 marg, L13v; A tãk byłoby to z pożytkiem Rzeczywopolitey/ áby žãdnemu wrzędow wczonym należãcych niedawano/ iedno ktorziby iãki znãk náuki fwey okazałi/ á

fiebie y náuki fwe ludziom wczonym zãlećili: ktore išcie trzebã obrãć/ áby byli iãko fędziowie y poppolici ludzi wczonych Dozorcy. *ModrzBaz* 135; Kiedyby X(iãdz) K(anonik) y z Ambrozym (ktorego flowã przywodzi) fędziãmi nãfzymi byã mieli/ tufzë iżebyfmy ná ich fãdzie nie wkorãli *NiemObr* 113; gdyž oto y nieprzyãciãle nãfzy w tey mierze fã fędziãmi fwemi/ á ŕwiãdkãmi nãfzymi fãmi przeciw fobie. *WujNT* przedm 12, *Matth* 12/27, *Luc* 11/19; A ty coš zã fędziã Oycow tãk stãrych/ tãk ŕwiãtych y cudãmi wflãwionych/ y tãk przez tyle fet lat došwiãdczonych? *SkarKaz* 43a.

Wyrażenia: »sędzia niesprawiedliwy« (1): Owa wy chcešcie byã fędziãmi niefprãwiedliwymi onych ŕwiãtych Oycow *WujJud* 34v.

»sprawiedliwy sędzia« [szyk 3:2] (5): Więc żeby fię y tãk fędziemu fprãwiedliwemu godziło gdyby Heretyki fãdzic y kãrãć miał/ iednych zgołã ĩerpieã y z nimi przebywãć/ [...] á drugich nienãwidziãć/ [...] Nie tufzë/ żeby tãki fędziã miał byã fprãwiedliwym? *CzechEp* 14; iefliby prãwo to Moizefzowkie teraz mieyfce miało: á przyšłoby fię nam tym prãwem iego fãdzic: á byliby ná to fędziowie fprãwiedliwi wyfãdzeni/ ktorziby rzecz thę fprãwiedliwie rozftrygnãć mieli: [...] pewienem tego [...] žeby w tey controwerfey o Bogã iedyne^{go} [...] byłãby nãfzã wygrãna *CzechEp* 33, 6, 21.

Szeregi: »censor albo sędzia« (1): vkaźcie nam kto tu was tãk niedawnemi Cenfory álbo Sędziãmi vftãwił y fãkãd tã moc maćie/ iz fprãwy nie ludzkie ále Duchã ŕwiãtego pořãdzaãie *WujJud* 72v.

»sędzia i podsędek« (2): Albo niechay kto napięknicy ná koñ wfiedzic/ ábo co ozdobnego wczyni/ bá wnth znajdzie fędziogo y podfãdkã około fiebie. *RejZwierc* 56v, A2.

»sędzia i (a) szacunkarz« [szyk 1:1] (2): Ani fię tež tego po tobie [miły czytelniku] fpodziwamy/ žebyš ty tych rzeczy ktore tu czytãć będziefz fędziã y fšãcunkarzem [!] miał byã/ áž pierwey tak wczynifz iãko Tefsaloniczãnie *GrzegRóżn* A2; Acž rozumiem/ iz/ tãk iãko džiš fwiãt niefię/ thã rzecz bez fšãcunkarżã á bez fędzyego byã nie moze/ bo to iefł ludzka náurã/ wfzytko gãniã [...]. Ale zãprawde [...] *RejZwierc* A2v.

Przen (2): Moie mię fumniëniã fãdzi i potepiã ani mi infzego fędzie^{go} potrzeba. *MurzHist* F3v; Tãkowe flugi košciolã ŕwiãtego [tj. diakonów]/ tžãfem Duch ŕwiãty zowie Budownikãmi/ Sędziãmi/ obłokãmi rofë y wyroki Boże wipufzãzãjãcymi/ Rybitwãmi ludzi/ wołmi młocãcymi/ y iãrzmio Pãnã Kryřtułowo nořãcymi *KrowObr* 5.

6. *Przepowiadający przyszłość, wróżbita, wieszczek* (1): Ominator, Sędzia/ prorok. *Mącz* 263b.

Synonimy: 4. *basza, beg, beglerbek, hetman, kadej, sędziak, starosta; 6. augur, gadacz, praktyk, praktykarz, prorok, wieszcz, wieszczek, wieszczki, wroźbierz, wroźbit, wroźbita, wroźebnik, wroźek, wykladacz.*

Cf SĘDZCA, 1. SĘDZIAK, SĘDZIC, [WSPOLSĘDZIA]
DDJ

1. SĘDZIAK (15) sb m

a pochylone (w tym 1 r. błędne znakowanie).

sg N sędziak (1). ◇ G sędziãka (3). ◇ A sędziãka (1). ◇ pl N sędziãkowie (1). ◇ G sędziãk(o)w (6). ◇ A sędziãki (2). ◇ L sędziãkach (1).

Sl stp, Cn brak, Linde XVI – XVII w.

1. *bibl. Sędziowie, przywódcy narodu izraelskiego w okresie 1200 – 1030 r. p.n.e., od wejścia do ziemi Kanaan i śmierci Jozuego do powołania pierwszego króla Saula; jako głowy rodów lub starsi pokoleń nie tylko wymierzali sprawiedliwość, ale też wyzwalali Izraelitów od wrogów w niespokojnych czasach osiedlania się w ziemi Kanaan; iudex Vulg* (14): A Pan Bog w miłosierdziu fwym nieuhãmowãny/ dawał im [Żydom] Sędziaki ludzie dziwnie męzne/ y wielkie Hetmãny: krorzy [!] ie zniewoli oney wybãwiãli/ y nieprzyãcioloy ich pobili/ y lud wfzyćiek do Pãnã Bogã/ od ktorego zwycięstwo mieli/ y do flufzby iego od bãłwochwãłftwã obrããli. *SkarŻyw* 558, 558; CZytamy ony fãre pãrãboły ábo przypowiešci iefczce zã czãłow fędziãkow/ iãko [...] gdy drzewã w lešie krolã

obierać chciwały. *SkarKaz* 80a; sędziaki ktore im [Żydom] dawał/ nie miał Pan Bog za krole ludu onego fwego/ ale iako za namieftniki fwoiego kroleftwa. *SkarKazSej* 689b; Lecz Monarchią/ ktora także za sędziakow/ iako y za krolow była/ pochwalił P. Bog tym fámym: iż nigdy dwu ani trzech/ ani poftolftwa do rządu ludu fwego nie fadzał/ ani w zakonie wftawił. *SkarKazSej* 690a, 689b *marg* [2 r.], 690a [2 r.].

sędziak *czyj* (1): *SkarKazSej* 689b *cf W* połączeniu z imieniem.

W połączeniu z imieniem [imię + sędziak] (2): Nie mieli też dziedzicznego kroleftwa/ ani fynowie ich ná nie wftepowali: jedno kogo náznaczył Pan BOg znakiem fwoim iakim. y gdy po wielkim zwycięftwie do Gedeoná sędziaká fwego y hetmáná mowili: (Pánuy nád námi/ y fyn twoy/ y fyn fyná twego: boś nas wybawił z mocy Mádyánczykow. on im odpowiedział: [...] *SkarKazSej* 689b, 689a.

[Wrażenie: »sędziak izraelski«: I rzekł Moizełz do Sędziakow [do Sędziów *Leop* 1575] Ifráelkich [ad *Iudices Israel*]: Káždy zwaz zabiye bliźniego fwoiego *Leop Num* 25/5 (*Linde*).]

Zestawienie: »Księgi Sędziakow« = *Księga Sędziów, jedna z ksiąg Starego Testamentu* (2): Inftygowála fprawiedliwość ná Roboámá: Tákże y ná ony w księgách Sędziakow/ tak często/ y ná Ezechiafzá krolá/ y ná ine: á oni fię do miłofierdzia wćiekáiąc wygráli. *SkarKaz* 3a; *SkarKazSej* 688a.

Szeregi: »sędziak i hetman« (2): wżákże gdy do niego [do Boga] záwołáli [Żydzi]/ záfię fáłkává twarz do nich obracał/ y wżyc fię im dał w miłofierdziu fwym/ y znou wzbudzał im inego mężnego Sędziaká y Hetmáná. *SkarŻyw* 558; *SkarKazSej* 689b.

»sędziak i kapłan« (1): Gdy lud on wybrány krolá fobie prosił od Sámuelá sędziaká onego y káplaná/ ktory iemi ná on czas rządzil: mowi píłmo/ iż fię to Sámuelowi nie podobáło *SkarKazSej* 689a.

2. *Osoba sprawująca funkcję urzędniczą i sądowniczą w Cesarstwie Rzymskim* [czyj] (1):

W połączeniu szeregowym (1): Skoro Konftántyn wiaré ś. Chryftułowę przyiał: tak káplánłki rozładek wczóil: iż od káżdego fwego sędziaká y praetora ábo praefektá/ ktorzy byli iako wielcy krolowie/ o rzeczy świeckie do biskupa dopuścił áppellácyey *SkarKazSej* 700b.

Synonimy: 2. *prefekt, pretor*.

Cf SĘDZIA

MN

2. SĘDZIAK (96) *sb m*

sędziak (96), [syndziak, sandżak].

sędź- (37), sandź- (27), sendź- (15), sedź- (10), sądź- (3), sąndź- (1), sządź- (1), sadź- (1), ssandź- (1).

a *pochylone* (w tym 1 r. błędne znakowanie).

sg N sędziák (31). \diamond *G* sędziáká (19). \diamond *D* sędziákowi (12), sędziákú (2); -owi : -u *LibLeg* (9:2). \diamond *A* sędziáká (10). \diamond *I* sędziák(i)e(m) (5). \diamond *pl N* sędziákowie (3), sędziácy (3), [sędziák(i)]; -owie *MycPrz* (2); -y *BielSpr* (2); -owie : -y *LibLeg* (1:1). \diamond *G* sędziák(o)w (5). \diamond *A* sędziák(i) (4). \diamond *I* sędziák(i) *BielSpr*, [syndziákami]. \diamond *N a. I* sędziák(i) (1).

Sl stp, Cn brak, Linde XVII v.

1. *Urządник, zarządca prowincji w państwie tureckim* (z tur. *sancak* (a. *sanczak*, a. *sanjak*) – 'buńczuk, sztandar, proporzec', też 'okręg administracyjny i zarządca tego okręgu') (96): Na thy rzeczy chtore byl pan Soboczki przynoył, thack my Luthhibafza odpowedyzał. yfz dlya tego nathy polya nyewyflýlano aboweyem sye thymy czassy Sandziacyi odmyenyaly *LibLeg* 9/51; A tak y teras Krol ye⁸⁰ m. proszy yzbi v.C.m. roskazał sandziakowy y ynnim drvgy ras yeszcze yzbi bes koncza sye nie rosyesdzyły a pewni y przyacielskie w granyczach postanowienie wczinily *LibLeg* 11/33; tam zasye na Kodemie przyał do nas drugi Farath voyewoda Sylyssirłkj od Sandziaka slystem wyeraczim powiadayacz nam yz Sandziak niechcze sye swami Zyechacz *LibLeg* 11/76v; Kyedi possel nafch bendzye v Balch powye yfch po odyechanyv

yego od nafch yadacz na drodze schlichal yfchbi Sendzyak chczyal zamek na zyemy nafchey bvdowacz *LibLeg* 11/174v, 6/190 [2 r.], 192, 7/34, 11/25v, 28v [3 r.] (18); W tych kráinách ma Turek przełożonych dwádzieściá y pięć/ kthore zowiemy Sędziaki *BielKron* 260, 242, 243v, 260 *marg*, 309, 315; [Turcy] przyzedwfyz ná Greckie mieyfcá y kráiny/ pilnie fie wywiadowali ich fpraw w rzeczách Rycyrfłkich/ [...] tákże y Ryzmłkiey [!] Monárchiey/ [...] kthore zwáli Rzymiánie Principes, Turcy zowiá Báfze/ [...] ktore Rzymiánie zwáli Ductores Militiae, Turcy zowá Sędziak *BielSpr* 29; S tych wżyfłkich [przełożonych i zwierzchników] przednieyfyz fą dwá Beglerbekowie ktorzy wżyfłtkim rokázuiá/ káždy s nich ma pod fwá mocá ná. 30. Sędziakow. Sedziácy [!] záfię rokázuiá *Sumbafom*, ktorzy fą nád ludem Rycyrfłkim przełożeni iako v nas Rotmíłtrze. *BielSpr* 50v, 50v *marg*, 59v; A gdyż go [Amurata] teras mamy w Wołofzech w Węgrzech/ rozmyłmy fobie że nam fą fzkodliwi Sędziakowie/ káždy to foelx qui poteft cognoscere rerum causas *MycPrz* II B4v, I C, II C2v; Nie mniefy też do Wołochow przypytác fie trzebá/ Szkodnaby tám nam była Sędziakow ofobá. *WierKróć* A4; [że niejaki sandżak otrzymał list od Turka, aby ociec tego emira ustąpił mu sandżakostwa pomienionych miast *RadzPodróz* 127; *BusLic* 3v].

sędziak *czyj*, [czego] [w tym: *pron poss* (21), [G *sb, ai poss*] (21): A tak czyj poddany naschi ktorym fye krziwda na on czas dziala wżitczy czy jako starschi tak tesz y mlodszi prziszy na fkarge do naschego Sedziaka Silysirłkie⁸⁰ *LibLeg* 11/64v; gdi syę pewnie ten Sędziak nasch o tich granyczach dowiedzial pociągnął zniektorimy livdzmy fwimy *LibLeg* 11/84; yakoz y wtim lyfczie oznaymylyfczie byly temvz Sedziakowy naschemv Silysirłkiemv opitawfchi livdzy starich nyezyezdzyayacz any odkladayacz miely czy panowie waschi welpolek znaschim Sandziakiem zgodzywłchi ffie wedlug fprawedylywej rzeczi granycze polozicz. *LibLeg* 11/86, 10/58, 60v, 11/63, 63v, 83 [2 r.] (20); *BielSpr* 54v; [CorfusDocum [1579] nr 199; Názaiutrz pilnie mię żadał Syndziak támtego mieyfcá/ ábym do niego ftąpił *BusLic* 3v].

W połączeniu z nazwą terytorium, etniczną, miejscową lub przymiotnikiem od tej nazwy [w tym: *ai + sędziak* (38), *sędziak + ai* (3), *sędziak skąd* (1), *skąd sędziak* (1)] (43): *MetrKor* 38/321; possel wasch do nas przifchedł y mi wirozvmieli wżitthkiemv dobrze spyłłania lyfthow y pollalifmi lyfti swe do Sandziaka Balahrodzkiego *LibLeg* 10/60v; Z bozey Myłosczy Krolowy polkciemv y ynnich wiele panstw wewfchem powolni przyaczil v.k.m. sendziak Silifirłkj sdrowie v.k.m. nawiedzam *LibLeg* 11/18; Na koniecz powiesz Czesse: ye⁸⁰ m. yz bil v pana mego krola ye⁸⁰ m. possel od Sedziaka silissirłkiego s lystem przyacielskym *LibLeg* 11/[32²]v, 7/33v, 67v, 99v, 9/51v, 10/55v (33); Ten [Baldwinus wtóry] poimał Gazym Turká/ [...] Też y Sędziaká z Dámáfzku poráził *BielKron* 178v; Ráno záfię Kálfon Sędziak Turecki/ widząc fzczeście fwoie/ puścił fie zá Niemcy do Pefztu *BielKron* 312v, 178v, 191v, 243, 309, 311v, 312; iefzcze fie nie dobrze fprawili [Węgrzy]/ áż przypádło Turkow 20000. ktore wiodł Biłágrocki Sędziak do Woyłká Węgierłkiego *BielSpr* 56; [A wszakożesmy listy rozkazali przez list Sandziaku i sędzi białohrodzkiemu, aby oni w tych rzeczách koniec słuszny udziálali, ich sie pewnie dowiedziawszy. *ListyPol* I [1540] 154, [1540] 152; *CorfusDocum* [1600] nr 230; *StryjNiewol* C3v].

W połączeniu z imieniem [w tym: *imię + sędziak* (11), *sędziak + imię* (8)] (19): Svltan Svleyman zbozey m. Czefłarz Thur(ecki) y ynich wiele panstw slvdze naschemv dobremv kv nam panv fwemv viernemv sádziakowy Silifirłkiemv ofman v ymie [...] oznaymvye [...] iz on [...] *LibLeg* 11/19; Vyelmoznemv panv Ozmanv Sándziakowy Silifirłkiemv Oznaymvyemi wam yz flvzbenyk wasz mefyech voyewoda przinioł donas lyft wasch *LibLeg* 11/23, 10/68, 11/63, 83, 140v; Tegoż roku Bárbárolá Numicki Sędzyak popadł wielką fzkodę przez potop ná brzegu Ambrácyey *BielKron* 191v; Skánderbeg wżákże zebrałfyz fie/ z nowu trałł Turki y wiele ich pobił/ zabił tám fwá ręká Sędziaká ná podkánium kthorego zwano Bárách *BielKron* 252; Pothym fie rzučili [Turcy] do obozu/ tám

wiele fkarbow pieniędzy frebrá zlotá nábráli/ kthore Máchomet Sędziak Turkom rozdawał według zaftugi *BielKron* 310; Na drugi rok poftał Soliman Cefarz Achomátá/ Vlámáná/ y Amurathá Sędziaki/ dobywać zamkow pod Węgry *BielKron* 315, 308v, 309, 311v, 312, 312v (13); [j sendziaki; beglerbeg delamarasz [...], Julibeg sedziak silistriiskj, Mechmeth sedziak nikopolski [...] j Mechmeth który bil sendziakiem Tehinskim *CorfusDocum* [1600] nr 230].

W połączeniach szeregowych (1): Przed Cefárkim położeniem [tj. przed namiotami cesarza] przeciw nieprzyjacielom lud inny rycerfki pogotowiu będzie s swoimi Beglerbeki z Báfzami y z Sędziaki przełożonemi *BielSpr* 54v; [Iuż wftyfcy w rownym ftanie siedzą/ z poddánymi/ Pánuie Sędziak/ Kadei/ Beglerbeg nád nimi. *StryjNiewol* D4v].

Wyrażenia: »sędziak pograniczny« [szyk 1:1] (2): Powyeff thefz yfz pogranyeczny [1] Sandziakowie nyedobrze hamvyá poddanych V.C.M. od nayaftow na panysthwa y poddane Crolya ye⁸⁰m. *LibLeg* 7/32v, 9/52v.

»przedniejszy sędziak« (1): Zophi sthary wmarl na pansthwy syadl flyn yego [...] Thego przednyeschego Sandziaka zowá Kazikan *LibLeg* 9/53.

Szeregi: »basza i ([albo] sędziak« [szyk zmienny] (1): Soliman gdy vftyfzał iż Niemcy dobywáią krolowey ná Budzyniu/ [...] poftał po lud wielki do Azyey y do infzych kráin/ chcąc też fwá głowá ciągnąc przeciw im/ ále niżli fie sam rufzył poftał przodkiem/ Báfze y Sędziaki Słowieniłkie rátowáć krolowey do Budzyniá. *BielKron* 312; [bo acz Aleksander wojewoda pro forma tam siedzi, ale Turcy i z nim, i z poddanymi jego czynią, co chcą, po którego śmierci bez pochyby obawać się trzeba, że nie wojewoda, ale sędziak albo basza tam usiedzie *Diar* 1566 56; z Chrześcianów mąż godny v nich [u Turków] do wftyfkiego/ Báfzowie/ Sędziakowie/ z narodu nálfzego. *StryjNiewol* C3v]. [*Ponadto w połączeniu szeregowym* 1 r.]

[»bek albo sędziak«: a w sąsiedztwie trudna to, aby bek albo sędziak cesarzow nie miał się o co powadzić z starostą naszym *CorfusDocum* [1597] nr 199.]

»hetman albo sędziak« (1): [król Baldwinus] Z Dámáfzku Hetmáná álbo Sędzyká wielekróć pod fáme mury mieyfłkie gonił. *BielKron* 178v.

»sędziak i kadej« (1): alyem ya powyedział ysz od wafzey C. M. wthey rzeczy zadney nauky nyemam a thack nathym sthanelo y Sandziakowy y Cadeiowi Byalogroczkciemv roskazano kyedy V. C.M. bandzie przyszlacz raczel othy polya y o Owczey aby kynecz wczynely *LibLeg* 9/51v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym*.]

»sędziak i (a) sędzia« (9): y wi bi przelf zadnego omyefkanya od dworw Váfcheho kthorego dobrze wyernego czlowyeka pollyeczeye abi then possel wafch vyiachawfzi. Sandzyakym y Sangia náfchem the⁸⁰ fzye fprawnye y doftatecznye dowydawaly. *LibLeg* 11/142, 10/60v [2 r.], 61, 67v, 68, 11/83, 89v, 140v; [*ListyPol* I [1540] 154].

»sędziak albo (to jest) starosta« [szyk 1:1] (2): Był ná ten czás ná Biłágrodzie Bofeńłkim Sędziak/ to ieff Stároftá/ Máchomet Iáháoglis broniąc wżedy gránic *BielKron* 308v, 243v.

2. [*Galka ozdobna na wierzchu kopii, symbol władzy*: á Turcy ftároft fwych Syndziakami zowá/ że przed nimi **Syndziak**/ to ieff/ galká miedziána pozłóiffta/ ná wierzchu kopiey niefiona bywa *BusLic* 3v.]

Synonimy: 1. *basza, beg, beglerbek, kadej, hetman, sędzia, starosta.*

MN

[SĘDZIANKA *sb f**N sg sędziánka.**Sl stp, Cn brak, Linde bez cytatu.*

Córka sędziego: *Patronymicorum formam ifta habere videntur* Krolewic [...]. *Foemininum* anká/ Woiewodzianká/ Stárofcianká/ Sędziánká. *StatorGramm* F.]

MN

SĘDZIC (2) *sb m**N sg sędzic* (2).*Sl stp notuje, Cn brak, Linde bez cytatu.*

1. *Osoba uprawniona do rozstrzygania spraw i wymierzania kar, sędzia* (2):

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy miejscowej [sędzic + ai] (2): (nagł) Iachym Lubomirfki/ Sędzic Krák(owski) (–) [...] Tego [...] [Bóg] Opátrzył máietnofciá/ rozumem/ y fławá/ A co wiecey/ obiáśnił/ Boftwá fwego fprawá. *RejZwierz* 73v [idem] aa3v.

W połączeniu z nazwiskiem (i imieniem) [nazwisko i imię + sędzic (2), [sędzic + nazwisko]] (2): *RejZwierz* 73v, aa3v; [Gorzałkowego przedtem dawano per mc. 10 pro anno, a teraz [...] IMP sędzic Lubomirzki, zapowiedział palenie i szynkowanie gorzałki, zczem ten czynsz zginął *LustrKraK* I 132].

2. [*Syn sędziego*: *Patronymicorum formam ifta habere videntur* Krolewic/ Woiewodzie/ Stárofcic/ fędzic. *id est, Regis, Palatini, Prefecti, Iudicis filius, etc. StatorGramm* F.]

Cf SĘDZCA, SĘDZIA

MN

SĘDZICOWA (1) *sb f**G sg sędzic(o)wy.**Sl stp, Cn, Linde brak.**Żona sędzica:*

Wyrażenie: »pani sędzicowa [skąd]«: Iakom ya nyesbył przez szyna szwego slachathnego Stanyfława robothlyvy anna Cmyotowny pany sadzyczovy szchosnowa smaloczycz anym y szadal dw ran szynnych thak my bog pomoszy. *ZapWar* 1525 nr 2320.

MN

SĘDZIĆ *cf SĄDZIĆ***SĘDZIECKI** (3) *ai***sędziecki** (3), [sądziecki, sędziecki].*Teksty nie oznaczają é.*

sg f L sędziecki(e)j (1). \diamond *n A sędziecki(e)* (1). \diamond *pl [N subst sędziecki(e). \diamond G sędzieckich]. \diamond L sędzieckich* (1).

Sl stp, Cn brak, Linde XVI w.; poza tym w objaśnieniu s.v. sędziwo.

Przymiotnik od „sędzia” a „sędzca” (3):1. *Od znac. ‘osoba sprawująca sąd’* (2):

Wyrażenia: [»sądzieckie księgi«: Sząndzyczyskye ksyągy liber iudicum *ReuchlinBartBydg* 4v.]

»sędziecka stolica« (1): Bo gdy fię [starosta] dowiedział/ że przedarowány [sędzia] niespráwiedliwie fkazał/ kazał fkorę z iego ciáłá złupić/ y rościągnąć iá ná fędzieckiey ftolicy [eamque in tribunali extendi voluit]/ á ná mieyfce onego zábitego/ fyná iego fędziá wczynił *ModrzBaz* 88v.

a. O Chrystusie (1):

W połączeniu szeregowym (1): o fynu Bożym ták piŹze [Laktancjusz]: iż oycu fwemu/ we wftytkim wierny/ y poftufzny był/ nigdy fię Bogiem nie názywáiąc/ dla czego też od oycá fwego/ wftytkę zacność: y imię Ofiárownice/ Krolewfkie/ Sędzieckie y Bolkie wzięł. *NiemObr* 127.

2. *Od znac. ‘sędziowie, przywódcy narodu izraelskiego’* (1):

Zestawienie: »Księgi Sędzieckie« = *Księga Sędziów, jedna z ksiąg Starego Testamentu* (1): Bo to mamy w kfiegách Sędzieckich/ káp: 13. v 18. 22. Ze fie też oycu Sámfonowemu Mánoáchowi Anioł także Páńfki pokazał: który fie o imieniu fwym pytać nie dał. *CzechRozm* 48; [Także y na końcu ksiąg Sędzieckich mowią fynowie Izráelowi o pokoleniu Bin.iaminowem [1]. *BudArt* B3v].

MN

[SĘDZIECKI] *cf SĘDZIECKI*

1. SĘDZINA (1) sb fa *pochylone*.

sg N sędzinâ. ◇ [pl A sędzin(e).]

Sl stp notuje, Cn brak, Linde XVIII w.

1. *Zona sędziego*: [Stárościna/ Sędzina/ iuż dziś fláchtę fądzą/ A prawy ludzi wolnych famy iak chcą rządzą. *PapPrzykaz* C3.]

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy ziemi: Páni Kochánovka Sędzina Sędomirka/ flátęczna páni/ y bárzo trefna/ tám będąc powiedziálá. Iákom żywá/ od jedney máthki roznieyfzych fynow nie widziálá. *GórnDworz* Q4v; [*PapHerby* 174].

[*Wyrażenie*: »sędzina ziemská«: Corki [*Mikolaja Koniecpolskiego*]/ Zophia Czerka/ Sędzina ziemka Krákovka/ drugie Pánny *PapHerby* 174.]

2. [*Kobieta sprawująca funkcję sędziowską*]: Niestote przyszedł zły zwyczaj v nas leda ocz n[...]m skazią przisięgi a iuż snadżadnego sądu niemasz gdzieby kielonascie przysięg niewstydlivych á nadaremnych niebyło. Da [!] tego vpominamy sędzine aby w w [!] tim niebyli vkwapliwe chcemyli kazniey bożey vydz y plag bożich *Senatulus* 1000.]

MN

2. [SĘDZINA sb f**sędzina, sądzina, sudzina.**a *jasne* [w tym błędne znakowanie].

sg N sędzina. ◇ G sędziny. ◇ A sędzinę. ◇ pl N sądziny. ◇ A sudziny.

Sl stp, Cn brak, Linde XVI w.: *sędzina, sudzina*.

Naczynie różnego kształtu i przeznaczenia, wykonane z różnego materiału: á trzebá się ftrzedz w tym fułzeniu [jagód winnych]/ áby ich rofa nie dofzła albo defzcz/ tamze ie zaśię ochłodziwly kłaść w nieiaką fędzinę czyflą przytlacziąc dobrze *Cresc* 1571 331 (*Linde*); ále między ftroną Południową y Zachodnią/ iefł wyciofanie wyžłobione álbo w fkalé wykowane: w którym wykowaniu tylko woł y osieł umieścić fię mogli/ y fąd kámienny álbo niecká głębocka/ [...] z ktorey fędziny woł y osieł iadáli. *RymzaChor* 6.

sędzina czego: Naprzednieyfze fwięto v tych Pogánow bywáło/ [...] ná fchodzie Pázdzierniká miefiącá/ [...] tedy fobie kołácyie czyniá/ [...] ftoł šíánem á indzie obrufem nákrýiá/ ná którym chlebow kilko/ y cztery wielkie fudziny piwá ná czterech rogách ftołu poltáwiá *StrykKron* 159 (*Linde*).

W połączeniu szeregowym: *Cresc* 1579 39 cf »sądzina winná«.

W porównaniu: SYmon Oniáflow fyn káplán wielki [...] iáko fłonce fwiejące: ták y on fwiecił w kołciele bożym: [...] iáko fędzina złota oboiętna (*marg*) alias iáko kubek złota oboiętny. (–) [*Quasi vas auri solidum Vulg Eccli* 50/10] przypiękrány wfelkiem kámyeniem drogim *KsięgiEklez* P7.

Wyrażenia: »sądzina winná«: Gdy przyydziefz do folwárku [...] obacz iefli tám iefł dobry fprzet domowy/ iefli naczynia doftátek/ iáko fą kádzi/ áchtele/ fądziny winne *Cresc* 1571 39.

»sędzina złota obojętna« = *naczynie z czystego złota, szczerozłote*: *KsięgiEklez* P7 cf *W porównaniu*.

Przen:

sędzina czego [= *czyja*]: Miefiąc [= *księżyc*] według imienia iego iefł rofnący dziwnie ná dokonaniu. Sędzina (*marg*) alias okrafá. (–) rycerftwá gwiazd náwyfokofci [*Vas castrorum in excelsis Vulg Eccli* 43/9] ná gwiazdziftym niebie fwiejąc *KsięgiEklez* N7v.

Wyrażenie: »sędzina dziwna«: Wyfokofć gwiazdecznego niebá iefł cudnofć Boża. Slicznofć niebiefka iefł w widzeniu chwały fłofcá: Słońce w widzeniu zwiáfłujące wzachodzie. Sędziná (*marg*) alias okrafá. (–) dziwna fpráwá nawyfłęgo [*Sol in adspectu, admuntians in exitu, vas admirabile opus Excelsi Vulg Eccli* 43/2]: w południe pali ziemię *KsięgiEklez* N7.

Synonimy: *naczynie, statek*.

Cf 2. SĄD]

MN, MP

SĘDZIN(Y) Sl stp; Cn brak, Linde XVII w.

SĘDZIOW (2) ai-ów; *prawdopodobnie* -ow- (tak w -ow-).sg m N (*attrib*) sędziów (1). ◇ pl N *subst* sędziow(e) (1).

Sl stp, Cn, Linde brak.

Przymiotnik od „sędzia” (2):

1. *Od znac.* ‘osoba uprawniona do rozstrzygania spraw i wymierzania kar’ (1):

Wyrażenie: »sędziow stolec« (1): Puteal, praetoris tribunal seu subsellium dicitur, Sędziów ftolec *Mącz* 332d.

2. *Od znac.* ‘sędziowie, przywódcy narodu izraelskiego’ (1):

Zestawienie: »Księgi Sędziowe« = *Księga Sędziów, jedna z ksiąg Starego Testamentu; Liber Iudicum Vulg* (1): *Księgi Sędziowe Iudicum* rzeczone. *Leop* R4v *żp*.

Cf SĘDZI

MN

(SĘDZIWOŚĆ) cf SZEDZIWOŚĆ**(SĘDZIWIY) cf SZEDZIWIY**

SĘDZKI Sl stp; Cn, Linde brak.

SĘDZTWO (2) sb n**sędztwo (2), [sędźtwo, sęstwo].**o *jasne*.

sg G sędztwa (2). ◇ [A sędztwo.] ◇ [pl A sęstwa.]

Sl stp, Cn brak, Linde XVI w.: *sędztwo oraz XVII – XVIII w.: sęstwo*.

Urząd sędziego (2): Pifarz Sędztwá, áni Sędzia Pifárlftwá rázem dżierzeć niemoze. *SarnStat* 821 [*idem*] 564; [*WerRegula* 36 (*Linde*); Stąd téz y to idzie/ iz owému/ który fie o fędźtwo fłára/ głofy fobie jedná/ z pámięci ten przyiaćiel wypadł *SenekaGórn* 366].

[*Szeregi*: »sęstwo, podsędkowstwo«: Od tychże Wężow potomftwo w Mázowfzu włáfne Dłotowfkich dom ná Zawkrzu znáczny/ Vrżedy ziemfkie miewáli/ Sefthwá [!]/ Podfędkowftwá/ y infze. *PapHerby* 283.

»sędztwo i podstarostwo«: Sędziem, tenże jest i podstarościem, bierze na sędztwo i podstarostwo [...] na rok 38 [fl.], 12 [gr] *LustrWpol* I 102.]

DDJ

[SĘDŹTWO] cf SĘDZTWO**SĘK (32) sb m**sg N sęk (12). ◇ G sęka (1) *Mącz*, sęku (1) *KochPieś*. ◇ A sęk (2). ◇ I sęki(e)m (1). ◇ pl G sęków (6); -ów (2), -ow (1) *Mącz* (2:1), -(o)w (3). ◇ A sęki (6). ◇ I sęk(a)mi (1). ◇ L sęk(o)ch (2).

Sl stp, Cn notuje, Linde XVI – XIX w.

1. *Podstawa gałęzi, znajdująca się wewnątrz pnia, obrośnięta przez jego drewno, zawierająca najtwardsze i najbardziej zwarte drewno; tuber in arboribus Mącz; nodus arboris Cn* (23); *Mącz* 467c; A iefliby fupáiąc óno drzewo iáka trzalká wypádlá/ álbo fęk/ włóz to zaśię skąd wypádló *Strum* G; [Sák vortex, nodus vel eminentia globosa, que ad modum verticis apparet in ligno *Reuchlin-BartBydg* L4v].

Zwrot: »sęki rozłupować (1): *Kiedy mocno fiekierę/ fłalą záhártuiá/ Tedy iá pnie y fęky/ mocne rozłupuią. RejZwierz* 139.

Szereg: »pnie i sęki« (1): *RejZwierz* 139 cf *Zwrot*.

Wyrażenie przyimkowe: »krom sęków« (2): *Enodis, et hoc enode, Króm fęków/ Niefęczyfły/ Niewęzłowáty. Mącz* 249a; *Sappinus*, Pień álbo odpfodnia część yodłowego drzewá krom fęków. *Mącz* 368b.

Przen (18):

a) *Trudność, przeszkoda* (16): w kácerfkich mowách fęków pełno iefł/ bo w nich prawdy niemálf żadney/ nápełnione fá błędow

OrzRozm K3v; fluchaymy Pána Papieżníká co nam o Krolu powie/ á iáko on w powieści fwey fękw żadnych fye nieboi *OrzRozm L2, K3v, L4v*.

Przysłowie: BierEz I2; Lutheranowye y drudzy kácerzowye pozwaláya/ iż kofcyoł boży prawdziwy nye błádzi: Ale gđzye ten kofcyoł/ tu fęk. *KromRozm II y2v*; Ale gđzyeś mi iuż wedle myśli moiey Exekucyá odpráwił Kápláńká/ podźwáłz do fámego Krolá: áleć tu fęk *OrzRozm K3v, S2*; Y to nie ledá fęk *CzechRozm 129, 115v*; *CiekPotr 40 [2 r.]*; [*SolikZiem B*]. [*Ogólem 8 r.*]

Zwrot: »na sęk przýść«: Albo czyżye teź iuż żywot temu pozýteczny być mogł/ ponieważ był lam ná táki fęk/ y w tákie obrzydzenie przyźedł/ iż ktokolwiekby mu był gárdło wzięł/ ten wielká miłość y flawę v wřzytkich otrzymáć miał. *CiceroKosz 181*.]

»na sęk, w sęk trafić« (*I:1*): *OrzRozm K3v*; Vereor ne istaec fortitudo in nervum erumpat denique, Obawam fie áby tá śmiáłość ná fęk nie tráfiłá/ álbo abyś to wyfoko nie náziągał [*!*] aż fie strunká fpađa. *Mącz 361a*.

Wyrażenie: »twardy (a. natwardszy) sęk« (*2*): Mać iefzcze Bog w flowie fwym ná ták twárde fęki/ Klíny nieprzytępione *CzechRozm 129*; Iefli diámentowé goździe mus ma w ręku/ Którémi natwárdźego wmié pożyć fęku: Ani ty wyřwobodźiř fercá z ciężkiéy trwogi/ Ani z okrutnéy śmierci sidiel wyrwieřz nogi. *KochPieś 1*.

b) Kłopot [*na kogo*] (*1*):

Przysłowie: A iefli řzkutá wwiąźnie ná haku/ Iuż tu fęk ná cie flišie nieboraku. *KlonFlis H4*.

c) Skaza, zmaza [*czego*] (*1*):

Szereg: »ani sęk ani krzywóść« (*1*): To oná rořczká korzeniá Iefle/ kora áni fękiem grzechu pierworodnego/ áni krzywóściá grzechu wczýnkowe⁹⁰/ nigdy fię nie ofzpećilá *LatHar 477*.

2. Wypukłość, guz na pniu lub konarze pozostały po odcięciu gałęzi [*na czym*] (*1*): *Nodus, Węzeł/ teź Sęk ná drzewie. Mącz 248d*.

3. Część gałęzi pozostała przy pniu po jej ucięciu albo uschnięciu (*3*):

Zwrot: »sęki odcinać (a. odciąć)« (*3*): *Enodari diicuntur arbores cum nodi eis amputantur, Gdy ym fęki odćináią. Enodare lignum, Sęki odciąć. Mącz 249a; Enodo – Obczinąm, fęki obczinąm. Calep 363b*.

4. Miejsce na lodydze (pniu, gałęzi, korzeniu) (często zgrubiałe), z którego wyrastają paki pędowe; węzeł (*5*): Iefth theź drugie ziele *Poligonos* fámicza kthore rořcie iakoby zbło wydłubane w porfizodku á fękhowathe przy ktorych fękoch rořczki wyřtaiaią drobne *FalZioł I 115a, I 115b; Internodium, Przegubá miedzi członkái/ teź mieyfcá od fęká/ od węźlá do węźlá. Mącz 249a; Internodium – Szerz miedzi dwiema fękami. Calep 552b*.

Szereg: »szłonki albo sęki« (*1*): *Ferula, Chróřt/ dębicá/ krzewie/ álbo pálicá wiele członkow álbo fękow máiáca á we wnątrž drzeniowáta yákoby bes z ktorych pálice do podpirániá czinią Mącz 125a*.

5. [Zgrubienie skóry, odcisk: Tuber prima longa Neutrum est, quo significatur Callus in quouis corpore eminens, Gus/ Sęk/ Modzel. UrsinGramm 208.]

6. [Męski narząd płciowy, członek, penis:

Zwrot: »sęk stwardzić«: *Venusá ten plác nieznoši: gđyż w inřzych chorobách/ řnadź małżeńřtwu gwoli/ móglby co mieyfcá mieć: ále w tey? ćiáło ochudziř/ řily vmnieyřzy [...]. Przewo dawřzy mu [choremu] pokóy/ nabożeńřtwo á miárná dietę przedřię wziáć: á iefli tentatia fęk řtwárdziř/ że to fá flatus rozumieć/ á że ná stolec niź mu indziéy pilniéy/ gđyź feminis et fucci laudabilis/ tu dořtátek trudno być może: á że chorobá tá abundat flatibus kto niewieź? *OczkoPrzymiot 413*.]*

Synonimy: **4. knot, węzeł; 5. guz, modzel, 6. korzeń, pendent.**

DDJ, MP

[SĘKOWACIEĆ *vb impf*
inf sękowaci(e)ć.

Sl stp, Cn, Linde brak.

Stawać się nierównym, pokrytym sękami; przen:

Szereg: »krzywić się i sękowacieć«: ále wnetze zaś w tymże Sálomonie [*drzewo, tj. ród*] krzywić fie y fękowáćieć poczęło *Wuj-Posřw 1584 369*.]

DDJ, MP

SĘKOWATO (*1*) *av*

Oba o oraz a prawdopodobnie jasne (tak w sękowaty oraz -o).

Sl stp, Cn, Linde brak.

Z wieloma zgrubieniami:

W połączeniu szeregowym: bowiem [*ziele polygonos*] samiech iefł byl [= *bylina*] rořtáca dofyć miářřłzo gałęziřto/ fękowatho przy ktorych fękoch gałąłki wyřtaiaią/ naktoriř lift rořcie gruzřkowemu podobny *FalZioł I 115b*.

DDJ, MP

SĘKOWATOŚĆ *Cn; Linde XVII w. (z Cn).*

SĘKOWATY (*19*) *ai*

o oraz a jasne.

sg m N sękowaty (9). ♦ D sękowat(e)mu (1). ♦ A sękowaty (1). ♦ n N sękowat(e) (3). ♦ I sękowatym (1). ♦ pl N subst sękowat(e) (1). ♦ D sękowatym (1). ♦ A subst sękowat(e) (2). ♦ [I m sękowatymi.]

Sl stp brak, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

Przymiotnik od „sęk” (19):

1. Od znac. ‘podstawa gałęzi’: *poprzerastany sękami; nodatus, nodosus Cn (5):*

Wyrażenie: »pień sękowaty« (*1*): A zafię vćinek [*drewna*] ktery fię ni nacź nie godziř/ y pień záwiřly/ á dla gáłęzi fękowáty [*lignum curvum, et ramis natura plenum*]/ wziáwřzy řpilościá [...] wyřyřł/ y wedle řwego dowćipu miřternie wyřřtałował ná podobieřftwo wyobraźenia ćłowiećzego. *BudBib Sap 13/13*.

Szereg: »záwiřly á sękowáty« (*1*): *BudBib Sap 13/13*.

Przen (4):

a) Trudny (*1*):

Wyrażenie: »sękowaty pień« (*1*): wierz mi iż to iefł twárdy á fękowáty pień rádzić [*panu swemu*] y myřlić o tym. *RejZwierc 41v*.

Szereg: »twardy á sękowáty« (*1*): *RejZwierc 41v cf Wyrażenie*.

b) Niezrozumiały (*2*): *Inenodabilis – Trudni do wiloźeniá, zamotani, fękowati. Calep 530a*.

W przeciwstawieniu: »jasny ... sękowáty« (*1*): *Abowiem to iefł nadobny przymiot káźdego poććiwego ćłowiećká/ gđzye fá flowá iáfne á nie ponure á práwie fękowáte *RejZwierc 83v*.*

Szereg: »ponury á sękowáty« (*1*): *RejZwierc 83v*.

c) Zahartowany (*1*):

W przeciwstawieniu: »rozpieszczony ... sękowáty« (*1*): żoładkowi rořpieszczónemu záwřdy káźdá rzecz zářřzkodzić wiecey będzie mogłá/ niřli owemu fękowátemu co przywyknie z młodu y złemu y dobremu. *RejZwierc 7*.

2. [Od znac. ‘wypukłość, guz na pniu’: *mający sęki:*

Wyrażenie: »kij sękowáty«: *Támže [w Afryce] řwiętych/ Mářtynianá y Sátoruniná/ [...] ktery [...] dla řtáteczności w wierze Kátholickiey napřzod kijmi fękowátymi zbići/ y áź do kořci řkátowáni fá: [...] nákonieć [...] ná ćierniřtych mieřćách leřnych rázem potřáćeni fá. *MartyřNik 125*.]*

3. Od znac. ‘część gałęzi pozostała przy pniu’: *mający sęki (3):*

W porównaniu (1): [*budowniczy*] iednák nie zářzaz z onego [*drzewa*]/ iáko iefł ze pnia řpufřczóno [*tj. řćięte*] y z lářá przywieźione buduie: ále wprzod gáłęzi okřzeřze/ potym řkorę obija/ [...] y ćiefze: á oćiořawřzy heblem ořtátek gładzi. [...] Tákźeć y Pan nářz Iezus Chřřtus czyniřł/ z onym grubym ludem/ iáko z iákim fękowátym drzewem *CzechRozm 235v*.

Wyrażenie: »sękowáte drzewo« (*1*): *CzechRozm 235v Cf W poróřwnaniu*.

Przen (2):

Wyrażenie: »sękowate pnie« [szyk 1:1] (2): Przypatrzyliśmy jedno domą fwym bierzmon [!]/ á onym frogim fękowatým á mární ofieczonym pniom/ ktore nam iáwnie [...] vřtháwicznie z oczu náfzych wygládaia *RejZwierc* 185; což to iest infzego iedno Lucyperowa pychá/ y hárdóść/ fobie rozum/ fobie baczenie/ fobie rozumienie Pifná ś. przywłafzczáć/ á infzych wfzyřtkich zá befty bezrozumne/ zá pnie fękowáte/ á zá grube kořice poczytác. *Resz-Prz* 97.

4. Od znac. 'miejsce na łodydze, w którym tworzą się pąki pędowe; nodatus, nodosus Cn (9):

a. Mający sęki; articulatus Mącz; nodosus Calag (7): Mocz iey [paprotki] wfzítka iefth w korzeniu/ iefth korzonek łodki á fękowaty *FalZiol* I 98c; [poligonus] iest ziele maiaćze cienknie roždze á barzo fękowate/ kthore fie na ziemi fciele *FalZiol* I 115a, I 106c, 115a, III 7d; Articulosus, Sękowaty. Articulatio verbale, Plinius Tunc cernitur exrescentium cacuminum articulatio. Loquitur enim de germinatione et partu arborum. *Mącz* 17b; Knorricht. Węzłowaty. Sękowaty. Nodosus. *Calag* 310a.

b. Podobny do sęka; o galasach (wyróřlach), narořlach na roślinach wywołanych nakłuciem ich i złoženiem jajeczek przez różne owady (1): iest dwoiaki gallas/ ieden pri iest niewielki okrągły á fękowaty dziurek w fobie niemaiący á ćięřki *FalZiol* I 61d.

c. Wyrastający z sęków (1): TRędownik iefth ziele podobne rumienkowi rofcie wyfoko á fękowate kwiatki ma brunatne *FalZiol* I 54c.

5. Od nietotowanego u nas znac. 'cierń, przekształcona, często zdrewniała część pędu': mający sęki (2): [Iest to drzewo malogranatowe barzo zawile/ fękowate á krzewiřte *Cresc* 1571 424.]

Przen (2):

W porównaniu (1): Ták to wiek [tj. młodořć] fękowaty by drowno głogowe/ A kędy ie obroćř tu záklóć gotowe. *RejZwierc* 41v.

Szereg: »sękowaty a drapiący« (1): y káždy cęgo w fobie rozumem nie wmiárkuie/ thedy będzie iáko on głóg przy drodze czo łam drapie. [...] Ale y głóg gdi gi nadobnemi gáłgłkami wfzczepi/ tedy z niego fnádnie moře być pożytheczne drzewo. Tákże fękowáte á drapiące przyrodzenie cřłowiecze *RejZwierc* 74v.

Synonim: 2. węzłowaty.

Cf NIESEKOWATY, SE CZYSTY

DDJ, MP

SEP (41) sb m

-ę- (40), -ąm- (1), [-em-].

sg N sep (15). ◇ G sępa (3). ◇ D sępowi (1). ◇ A sępa (1) *Szarz-Ryt*, sępu (1) *BierEz*. ◇ I sęp(e)m (1). ◇ L sępie (1). ◇ pl N sępowie (9), sępy (1) *KmitaSpit*. ◇ G sęp(o)w (5). ◇ A sępy (2). ◇ I sępy (1).

Sl stp, Cn notuje, *Linde XVII – XVIII w.*

1. zool. Gyps Sav. sp. a. Aegyptius Sav. sp. a. Neophron Sav. sp.; duży ptak padlinożerny z rodziny sępowatych (*Vulturidae*), na południowych terenach Rzeczypospolitej występował sęp płowy (*Gyps fulvus* (Habl.)); *vultur Murm*, *Mymr*¹, *BartBydg*, *Mącz*, *PolAnt*, *Calep*, *Cn*; *vulturius Murm*, *BartBydg*, *Mącz*, *Cn* (32); Pies fobie hnet nábył řwiádká/ Kánię/ fępu/ iteř wilká. *BierEz* M2v, M2v, M4; *Murm* 88; *Mymr*¹ 26; *BartBydg* 174b; SEp iest ptak czarny á leniwego latania, á to dla wielkofci fwey. *FalZiol* IV 27a, +7b, IV 26d, 27a [2 r.]; *GlabGad* B8; Przyleciało Remufowi ná znak fzeřć Sępow/ potym Romulufowi dwánafcie *BielKron* 98v, 98v *marg*, 99, 158v, 277v; *Mącz* 512a; *BudBib* Is 34/15, I 359b *marg*; Skruřzyleř y fámemu łeb wielorybowi/ Y dałeř go ná pařwę górnému fępowi. *KochPs* 110; *Calep* 1147b; By były Sępy z Báby/ Orły z Hoł przybyły/ Tedy były źorawie ich [*Pigmejów*] nie zwyciężyły. *KmitaSpit* C6v; [Sąmp *vultur*, *vulturius ReuchlinBartBydg* RN IVv, L6; *SienHerb* 300a, E2#v; Y to rączo w fwych kráiaćh fmacźni Bázántowie/ Kulą giną/ rufźnicą/ iáko y Sempowie *BielawMyřl* E2].

W połączeniach szeregowych (4): Tich ptaków [krzczotów, tj. rarogów] wfzyřci ptaci drapieźni (iáko Sokoli, Iářřębi, Kro-

gulce, Sępowie,) barzo fie boia *MiechGlab* 63; *BielKron* 36v; Zás te (fą) ktoremi fię będziecie brzydźcie między ptářtwem/ nie będziecie ich ieřć iáko brzydkořć iákiey: Orłá/ Iářřąbá/ y [...] morłkiego orłá. Sępá y Kánię/ wedle rodzáiu iey. *BudBib* Lev 11/14; *KmitaSpit* B.

W porównaniu (1): Gdźieć będzie ciało/ tham fię zbiorą y orłowie. (*marg*) Nic nie záwáđzi wierným áby nie mieli być złączeni z Kryřtufem głową fwą/ ábowiem zgromáđzą fię do niego iák orłowie ábo fępowie około řćierwu (–) *BibRadz* Luc 17/37.

Przysłowie: Sęp dla tego łupi ptaka/ iżby go ziađł nieboraká. *March*¹ A3v.

Zwrot: »by przed sępy dudkować« = *okazywać uniżonořć, przypochlebiać się* (1): Bá y ná owe przechyrki co Práwo nicuia/ Przed ktoremi [sędziami] by przed Sępy vbodzy dudkuia. *Groic-ParzRej* C3v.

Wyrażenie: »sęp drapieźny« [szyk 2:1] (3): Więć ferce/ drapieźni řarli mu fępowie *GrabowSet* R4v; Ieřćze po Orły byřtre pořłano ná gory/ Y po Sępy drapieźne/ y po Białozory. *KmitaSpit* B; *CiekPotr* 8.

Szereg: »orłowie abo sępowie« (1): *BibRadz* Luc 17/37 cf *W porównaniu*. [Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.]

2. Pióra sępa (1):

Wyrażenie: »skrzydła z sępow« = *husarskie skrzydła* (1): Ná křtařł wielkich woyłk poła wfzyřki zářřapiłi/ Ktorych z ofobná piřáć/ y Apollo zmyli/ Z Mácieiowřkim vřřzow pořłorářłá frogo/ Skrzydły z Sępow vbráni/ tarcze/ konie drogo. *StryjWjaz* B3v.

3. Skóra (z piórami) z sępa (1):

Zwrot: »być w sępie« = *być ubranym w skórę sępa* (1): Kářřádułowie fámí/ ři fię meźnie bili/ Iednák z wielu do niebá duř z nich wyřřářřzyli. Hetman ktory był w Sępie/ ten ich řiřá dławiił/ Y koryřći wiele wźiał/ y řiřá ich řrawiił. *KmitaSpit* C5.

4. [zool. Zestawienie: »sęp ślepy« = *prawdopodobnie: Nycticorax nycticorax* (L.); *ślepowron włáściwy, duży ptak brodzący z rodziny czapłowych (Ardeidae), aktywny głównie nocą:* Slepkuć iest ptak wielki rodzáiu Sępiego/ ále mdłego wzroku/ řřáđ go Sępem ślepym drudzy zowá/ Ořřifragus v Lácinnikow. *SienHerb* L3#, E2#v.]

5. n-pers (7): (nagł) Sępowie. (–) [...] Bo nie dářmo przezwiřko tákowe im danó/ Męźne przodki tych Sępow iáko żywo znano. *PaprPan* E4, E4.

Zestawienia: »Jakub Szarżyński Sęp« (1): W.M. mego Mćiwego Páná zczyliwy [!] brát y řługá Iákub Szarżyński Sęp Podřřoli źiemie Lwowłkiey. *SzarzRytJSzarz* nlb 2v.

»Mikołaj Sęp (Szarżyński)« (3): *SzarzRyt kt*, Av řp; wiele ludźi Zacnych/ [...] ktorzy niebořczyřká Páná Mikołáia Sępá Szarżyńkiego/ [...] áłbo záználi/ áłbo teř piřná iego czyřáli/ rozmawiałi zemną y z nářzekániem/ řem fie o to nie řřárał/ áby prace y piřná iego do kupy były zá moim řřárániem zebráne y řwiářřtu pokázáne. *SzarzRytJSzarz* nlb 2.

DDJ, MP

SEPI (6) ai

sg m N sępi (1). ◇ G sępi(e)go (1). ◇ f N sępiá (1). ◇ G sępi(e)j (2). ◇ [I sępią.] ◇ n N sępi(e) (1). ◇ [pl I n sępi(e)mi.]

Sl stp brak, Cn notuje, *Linde XVIII w.*

Przymiotnik od „sęp” ‘ptak padlinożerny’ (6):

1. Będący częścią sępa, pochodzący od sępa; vulturinus Mącz, Cn (5); Podkurzanie gnoiu fępiego/ wywodzi Secundinę: to iest łożyłko wktorem dziecię [!] leży w żywoce *FalZiol* IV 27a; Zołć fępia z fokiem płodźifczkowým zmieřřawřzy/ Bielmo zgania *SienLek* 70, 65, 79v; [*UrzędowHerb* 442a].

Przen: metonimicznie (1): A tey drogi áni ptak wie/ áni iey ogláđáło oko fępie [oculus vulturis]. *BibRadz* Iob 28/7.

a. [W opisie herbu: O Kleynocie řřárodawným Polřkim Dźiáłářřa/ ktory ma być Rog Ieleni Száry w polu czerwoným/ tákże řkrzydło Sępie řřáre podla niego *PaprHerby* 259; [w herbie] ma

bydź fępie fkrzydło czarne/ á nogá złota/ w czerwonym polu. *BielKron 1597 257.*

2. [Podobny do sępa; przén:

Wyrażenie: »z postawą sępią«: (*marg*) Lotr iáwny fmie mowić/ iákom cnotliwy/ iákom poczcziwy. (–) Moy nieprzyiaciel wždy fie mną ozywa/ A fwą fprofną złość páfłzczem mym pokrywa/ Poczcziwość nifzczą/ á wždy fie nią ftrzępią/ S poftawą fępią. *StryjGoniec Cv.*

3. [Wykonany z piór sępa:

Wyrażenie: »sępie skrzydła« = *husarskie skrzydła:* A Woiewo- dá LubelŃki Mácieiowłki z drugimi Mácieiowłkami dwieście koni/ włzyftko z Sępiemi fkrzydłá y tarczami. *BielKron 1597 706.*

4. [Obejmujący wszystkie gatunki sępów: Slepkuigel iest ptak wielki rodzaju Sępiego *SienHerb L3#.*

Cf SĘPOWY

DDJ, MP

[SĘPIĆ SIĘ vb impf

inf sępic się. ◇ *praes 1 sg* sępie się.

Sl stp brak, Cn notuje, Linde XVI i XVIII w.

Gniewać się, obrażać się, okazywać niechęć; obducere vultum, adstringere a. contrahere a. corrugare a. obducere frontem Cn: Ona wnet zprzodku zaczęła się sępic, Ale że z zacnej osoby to poszło, Bez długiej mowy jednanie wnet doszło. *Otwín(?)Erot 74; Sępie fie/ Frontem corrugo. Vólck Yyy4v.*

siępic się na kogo: chociażby nie trzeba się tego obawiać; aby [heretycy] ktorego Kátholiká nie zwiedli. ále gdyż nie przestáią fępic się [non desinant fremere] ná Trzodę Páńfką *HerburArt 144 (Linde).*

Formacje współrdzenne: osepć się, zasepicć, zasepicć się; posep- piacć się, zasepíacć się.]

DDJ

SĘPOWY (2) ai

-ę-, [-em-].

o jasne.

sg m N sępowy (1). ◇ [*f I* sępową. ◇ *n N* sępow(e).] ◇ *pl G* sę- powych (1).

Sl stp brak, Cn s.v. sępi, Linde XVI w.

Przymiotnik od „sep” ‘ptak padlinożerny’: będący częścią sępa; vulturinus Calep, Cn (2): Wonia Sępowych piór fpalonych/ węże z domu wygania. *FalZioł IV 27a [idem [SienHerb]]; Calep 1148a; [SienHerb 300a; Wątroba Sępia wwarzona/ á potym złárta ze krwią Sępową/ pomocna piąc ią przez ósm dni przeciw pád- iacćy niemocy. UrzędowHerb 442a].*

[*Przen: metonimicznie:* Sćiefłki nie wiedział ptak/ áni ná nie poglądneó oko Sempowe [oculus vulturis]. *Leop Iob 28/7 (Linde).*]

Cf SĘPI

DDJ, MP

[SĘSTWO] cf SĘDZTWO

[SFAJOWIE] cf [SPAHIJOWIE]

[SFALOWAĆ vb pf

3 sg fut sfaluje.

Sl stp, Cn, brak, Linde XVI(XVII) w. s.v. falować.

Odstąpić, opuścić, zawieść:

N przeciwstawieniu: »służyć ... sfalować«: [Owidiusz] nárzeka nie ná iednego o niedotrzymanie przyiáźni [...]. Gdy fzcześnieó fluzi [...] w ten czas káždy dla bogactw przed tobą dudkuie: Skoroż fzcześnieó zfáluie: iákoby nieználi/ Odbieżá *PlutBBud Q2v (Linde).*

Formacje współrdzenne cf FALOWAĆ (Errata).]

DDJ

SFALDOWAĆ (1) vb pf

3 sg m praet sfáldowál.

Sl stp, Cn brak, Linde XVIII w. s.v. faldować.

Ułożyć w faldy; tu: pognieść: (nagl) Szátá. (–) Patrżze iákóć sfáldowál/ fuknią tu ná boku/ Niewiem iefli ią s fiebie/ zyął gdy tego roku. RejZwierz 140.

Formacje współrdzenne cf FALDOWAĆ.

Cf SFALDOWANIE, SFALDOWANY

DDJ

SFALDOWANIE (1) sb n

N sg sfáldowani(e).

Sl stp, Cn, Linde brak.

Prawdopodobnie: Ułożenie w faldy: Complicatio, Spięcie/ Sfáldowanie. Mącz [305]b.

Cf SFALDOWAĆ

DDJ

SFALDOWANY (1) part praet pass pf

N sg m sfáldowany.

Sl stp, Cn, Linde brak.

Prawdopodobnie: Ułożony w faldy: Complicatus, Spięty/ Sfa- ldowany. Mącz [305]b.

Cf SFALDOWAĆ

DDJ

SFALSZOWAĆ (40) vb pf

W pisowni łącznej (24), w pisowni rozłącznej (16).

sf- (21), zf- (19).

sfál- (31), sfál- (9); sfál- BudNT (2), SkarJedn, SarnStat; sfál- : sfál- Mącz (1:1), NiemObr (1:1), ReszPrz (2:1), WujNT (5:2); o oraz drugie a jasne.

inf sfalszować (8). ◇ *praet [2 sg m -ś sfalszowál.]* ◇ *3 sg m* sfalszowál (6). ◇ *2 pl m pers -ście sfalszowali (1).* ◇ *3 pl m pers* sfalszowali (14). ◇ *plusq 3 pl m pers* byli sfalszowali (1). ◇ *con 1 sg m* bych sfalszowál (1). ◇ *3 sg m by* sfalszowál (1). ◇ *3 pl m pers by* sfalszowali (1). ◇ *impers praet* sfalszowáno (1). ◇ *con by* sfálsz- owáno (1). ◇ *part praet act* sfalszowáwwszy (4).

Sl stp notuje, Cn brak, Linde XVII w. s.v. falszować.

1. Nadać czemuś pozór prawdziwości, podrobić; corrumpere *Mącz (3): Mącz 360d; Nie wáđzi mieć tedy y drugiego Woźnego przy tákiéy rzeczy [ustalaniu granic], żeby nie zfálfzowál przydány Woźny. SarnStat 1285.*

sfalszować co (1): Testamentum tabulas signis adulterinis obsignavit, Sfálfzowál fálfziwe podpíłanie y pieczęć przítożył. Mącz 392d.

2. Zniekształcić koncepcję lub tekst, przeinaczyć [w tym: co (33)] (36): A zwáno ié pifarzmi/ Bo ci śwęmi rękoma święté píłmo iako mogło być nápełniei píłáli/ aby cze⁸⁰ nie sfálfzowáno pilnie ftrzegli *MurzNT 173v marg; A gđzieby [pisarz] sfálfzowál Kfyęgi Mieyłkie/ sftawa fye bezeecnym/ y krzywoprzyfyczą/ á bywa karan ogniem GroicPorz d4v; Papiełz iako s fálfzowál y wyncowál infze píłmá Święte/ ták tełz y to píłmo Sálomonowe KrowObr 53v; A iżebyś nie rzekł ábym to fobie zmyflał/ przeto wezmę niektore Wierze s Páfalterzá/ ktore Duch święty flożył/ á niektore tełz ktore Papiełz y Mnifzy s fálfzowali KrowObr 151v, 118v, 142, 151 [2 r.], 151v, 152 žp, Rr4v, Ss3v; RejAp 196; Ono tełz mieyfce 1. Korint. 8. wirłz 6. wtem to przekładzie známienié z fálfzowano. BudNT przedm c5v, przedm c7v, li8v; NiemObr 59; Philip Melánch(ton) Confelłýą Augłzpurłką zfálfzowál. ReszPrz 70 marg; ArtKanc Lv; Iáko Budny zfálfzowál kłęgi Nowego tełtámentu. WujNT przedm 5 marg, przedm 15, s. 397, 404 [2 r.], 504, 555; [RozmSzat 61].*

W połączeniach szeregowych (5): iáko y kiedy [...] [*antychryst, tu: Kościól katolicki*] náukę Pána Iezu Kryłtá/ z fálfzowál/ sprze- wrácał/ y podeptał KrowObr C, 151v; A coź owłzem rozumiey o tym Pánu á o tym Krołu niebá y zyemie/ iefliżeć zácirpi tey krzyw- dy fwoiey? iefliżebyś fmiál sfálfzowác pofelłthwo iego/ á opák wy- wrácać ábo ináčzey czyść lifty święte iego *RejPos 241; y fkrzyzy fie*

Fláccus ná swego Preceptorá Melánchtoná/ iznápiwafwzy [!] raz tę to Confellyá/ potym iá zaś popráwuiąc zfałżował/ odmienił/ prze-wrocił/ wywrocił/ zgwałcił/ zcudzołożył *ReszPrz* 71, 41.

W charakterystycznych połączeniach: sfalszować bibliją (4), konfessyją (3), księgi (3), miejsce (w piśmie) (5), pismo (a. pisanie) (6), słowa (3), wiersz (2).

Zwrot: »prawdę (a. szczyrość prawdy) sfalszować« (2): Bo łac-nieyby tym Haeretykom Słońcá pálcem dośiác/ łacnieyby im wżjt-ki Chrześciánłkie księgi y owfzem wżytko Chrześciánłstwo wygu-bić/ á niłzli tę prawdę około byciá Piotrá S. w Rzymie z fałżować *SkarJedn* 84; [szatan starał się] áby łczyrość prawdy Páná Chrystufowey/ y náuki Apoštołłkicy zfałżować mógł *NiemObr* 164.

Szereg: »popsować i sfalszować« (1): Aleć oni łami tę ofiarę prawdziwą y wltáwiczná niłczá/ ktorzy popfowali y zfałżowali wzywánie imięnia łamego Páná. *WujJudConf* 246.

W przén (2): iáko łie wiele krwie rozlało s przyczyny Rzymł-kich Biłkupow niłzi poštánowali łtołicę łwoicę sfáłżowafwzy tę prawdziwą łtudnicę Páńłkę *RejAp* 133 [podobnie] 133.

3. Postąpić wbrew czemuś, sprzeniewierzyć się czemuś [co] (1):

Szereg: »obelżyć albo sfalszować« (1): Łagis Łákońłki krol/ gdy łie máthká iego przyczyniáłá zá jednym poddánym/ áby mu wżdy czo sfołgował ná łądzie/ powiedział: [...] A cobych iá mógł ná łwiece gorłżego wczynić/ iedno gdi bych obelżył áłbo sfáłżował łwięta [práwiedliwość? *RejZwierc* 55v.

Synonimy: 2. odmienić, przewrócić, wywrocić.

Formacje współrdzenne cf FALSZOWAĆ.

Cf SFALSZOWANIE, SFALSZOWANY

DDJ

SFALSZOWAĆ SIĘ (1) vb pf

3 sg fut sfálszuje się.

Sl stp, Cn, Linde brak.

Utracić wartość: Bo doštáiac z ták dáłeká Krzyżmá/ Bez ktore-go Sákrámenty niektóre być nie mogą/ wiele łudzi záwodzą/ y łami łię omyłáią. Gdy áłbo zglinie áłbo łię z fałżuie/ áłbo łię dawnoścíá czáfu zepfuie. *SkarJedn* 348.

Synonim: zepsować się.

Formacje współrdzenne cf FALSZOWAĆ.

DDJ

[SFALSZOWAN] cf SFALSZOWANY

SFALSZOWANIE (7) sb n

zf- (4), sf- (3), [sw-].

sfa- (4) *RejAp* (3), *WujJud*, sfā- *WujNT* (3); *drugie a jasne; o prawdopodobnie jasne (tak w -owanie); e z tekstów nieoznaczają-cych é.*

Sl stp, Cn brak, Linde w objaśnieniu s.v. falsz i falszerstwo.

sg N sfalszowani(e) (1). ◇ G sfalszowaniá (3). ◇ A sfalszowa-ni(e) (1). ◇ L sfalszowaniu (1). ◇ pl A sfalszowaniá (1).

Zniekształcenie, przeinaczenie (7):

a. O abstraktach [czego] (4): Tu iuż dáłey powiáda Pan przez Apoštołá tego/ o sfáłżowaniu náuki łwey prawdziwey *RejAp* 62v, 133 [2 r.]; A łwięty Cypryan łwiádczył/ że do niego przyłtępku nigdy nie miáło wiáry zfałżowanié. *WujJud* 15.

b. O tekście (3):

[sfalszowanie czego: aby to okrutne swáłłowanie te^{so} pierw-łlego wydania nienamnożyło iakych rołtyrkow y potwarłstw *Conf-Kwiat* Av.]

sfalszowanie czyje [w tym: G pron (1), ai poss (1)] (2): Ktore zepfowánie zołtało w Graeckim łexćie z zfałżowaniá Márcionowego; iáko Tertullian łwiádczy. *WujNT przedm* 14, *przedm* 15.

Szereg: »przysada i sfalszowanie« (1): Czwarłta przyczyná/ iz Nowy łestáment Łáćinłki łtáry dáłeko łeft łczyrłfzy/ łewnięłfzy/ y od przyład y zfałżowaniá wolnięłfzy/ á niłzi włżytłkie Graeckie/ ktore łá bárzo rózne y miedzy łobá niezgodne. *WujNT przedm* 10.

Synonim: zepsowanie.

Cf SFALSZOWAĆ

DDJ

SFALSZOWANY (22) part praet pass pf sfalszowany (22), [sfalszowan].

W pisowni łącznej (15), w pisowni rozłącznej (7).

zf- (12), sf- (10).

sfā- (12), sfa- (10); sfā- *SkarŻyw* (3), *KochFr*, *SarnStat* (4); sfa- *KromRozm II*, *RejAp* (2), *GórnDworz*, *WujJud*, *BudBib*, *Koch-Pam*; sfā- : sfa- *BudNT (1:1)*, *SkarJedn (1:1)*, *WujNT (2:1)*; o jasne; -an- (w tym I r. błędne znakowanie); [-ān].

sg m N sfálszowany (2), [sfalszowan]; ~ (attrib) -any (1); ~ (praed) -any (1) *KochPam*, [-ān]. ◇ f N sfálszowaná (3). ◇ G sfálszowan(e)j (2). ◇ [A sfálszowaną.] ◇ n N sfálszowan(e) (2). ◇ G sfálszowan(e)go (1). ◇ A sfalszowané (1). ◇ pl N subst sfálszowané (6); -é (2), -(e) (4). ◇ G sfálszowanych (3). ◇ A pl subst sfálszowané (2); -é (1), -(e) (1).

Składnia dopełnienia sprawcy: sfalszowany od kogo (1) Wuj-NT, przez kogo (1) BudNT.

Sl stp brak, Cn s.v. falszywy, Linde XVI(XVII) w. s.v. falszować.

1. Zniekształcony, zepsuty (22):

a. O tekście: przekreślony, przeinaczony; reprobis Vulg (14): nic inego w tym nye yełt/ yedno iz áłbo zfałłowane łá kłyęgi/ áłbo łtómácz áłbo wyłkádácz nye dośyáł rozumem tego/ co yełt po-wyedżyano *KromRozm II* p4v; Z Píłmá ále zdrowym obyczáie^m zrozumiánego/ á nie sfáłżowánego włzelłkicy prawdy dochođżić mamy. *WujJud* 29v *marg*; *BudBib* I 154d *marg*; we włzech Grec-kich [ksiegach] ták to łtoi/ iáko ie tenże mąż przez Márkioná powiáda być z fałżowane. *BudNT przedm* c4, *przedm* b4 *marg*; Iz miáłto łłowá Bożego gdy łię przypátrzył/ nic innego iedno ich wyłkádá y z fałżowane [!] rozumienia píłmá nie nayđziełf. *Skar-Jedn* 35; *SkarŻyw* 46 *marg*, 47 *marg*; áby miáł ánotácye [ten prze-łkád Nowego Testamentu]/ ktoreby wyłkádá mieyłc łrudnięłfzych/ á zwáłczáz do heretykow zfałżowáných pokazowáły *WujNT przedm* 2, *przedm* 2; Co wpíłano má byđz w księgi Káncellárii; y tákże gdy kto łifty łtráci, áłbo mu bęđá zfałżowané. *SarnStat* 321 [idem] 329.

Szereg: »popsowany i sfalszowany« (1): łam Metháphráłtes Greczyn o tym S. Łucyánie píłze/ ifz Grecka [biblia] iuż byłá po-pfowána/ y z fałżowána *SkarŻyw* 47.

[»sfalszowany, powichrowany«: tedy my też pewnie nigdy od nich [kacerzy] przymowác nie bęđżim/ zfałżowaney/ powichro-wáney Ewángelicy [tj. nauki ewangelików] oney ich/ ktorzy to przepieruiá nie być pożyłteczną modłitwę y ofiarę łtráłzliwą/ ktora bywa czynioná zá vmárłte łudzie *WerWiz* 96.]

»sfalszowany albo zgwałcony« (1): A gdyby kto z poddáných náłfzych zá przygodá iáká niełczęłną/ áłbo z łráłunku łifty od nas wydáné [...] łtrácił/ áłbo iákokolwiek zfałżowané áłbo zgwałconé miáł [litas ... perdiderit, amiserit, aut alioquin viciatas habue-rit *JanStat* 289]: Vrzędnicy [...] bęđá powinni włżyłłtkim tákim/ gdy bęđá prośić/ [...] inłżé łifty [...] pod pieczęćią náłżá wydác. *SarnStat* 321.

b. O abstraktach: nieprawdziwy (5): éi co iuż łá iáłnie ze-krzczeni w imię Oycá y Syná y Duchá łwięłłwego/ y náíáłnie łwięłtości Páńłkich ácz máłto sfáłżowáných wżywáli/ áby nie mieli łhákież być zbałwieni *RejAp* 67; wiele nas łeft ktorzyłmy iuż łey sfáłłżowaney prawdy doználi *RejAp* 149v; A náłżé łrolki wniwecz/ wniwecz y łłránié/ Którym to zfałżowané kupiemo łochánié. *KochFr* 72; A iáko łánnes y Mábres łprzećiwáli łię Moyzełzowi: ták łię też éi łprzećiwáliá łrawdźie/ łudzie rozumu łkáżonego/ zfał-łżowaney wiáry [homines corrupti mente, reprobis circa fidem]. *WujNT* 2.Tim 3/7.

Szereg: »sfalszowany i zniszczony« (1): łelli iednego páłterzá y náuczyćielá powłżecznego mieć nie bęđá. łręłtko wiele wiáw zniezgody wrośćie/ łręłtko łkárby łczyłych Sákrámentow y praw-

dziwego fłowá Bożego z fáłżowane y zniŹczone by były. *Skar-Jedn* 59.

c. *O zmysłach: uniemożliwiający właściwe odczuwanie* (2): [na starość] tak łą sfáłżowane fmyfli [!] náŹce/ iż też wielokróć podchodzą y wyrwáćziáá rozládek/ á baczenie. *GórnDworz* H6; fébrá wźiáwłży raz moc/ wftáwnie gorzáłá/ Sufzáć krew y wilkości ftrófkánégo ciáłá. Smák zféłżowány/ wfzytko odpádo od chęci/ Myśli trapią *KochPam* 87.

d. *O trunkach i substancjach wydzielanych przez rośliny: podrobiony* (1): VStáwuujemy zá zgodá włzech fłanów/ áby żaden z cudzoziemców do Korony winá/ málmáziéy/ muŹkátéy/ z fáłżowáných nie woził *SarnStat* 288.

[W przeciwstawieniu: »prawdziwy ... sfalszowan«: Ale ktemu prawdziwy Báłłam wnet poznáć/ iż gdy ij ná fukno puściłz/ żadný zmázy nie czyni á gdy wypłóczelz/ nie znáć go iáko infzéy żywice/ álbo tłufości: ále gdy będzie zféłżowan/ wnet fáłż zoftánie ná fuknie *UrzędowHerb* 324a.]

2. [Podszrywający się pod coś, udający kogoś: jakowej [obłudy] a nazbyt nakładł [szatan] w rzymską napierwszą sfalszowaną sektę *TraktKom* 324; Coś zá odpowiedź śmieli pińáć: Ze to zféłżowany *Historyk PrażmRozm* B8.]

Synonimy: **1.** skáżony; **a.** pokażony, poodmieniany, popsowany, powichrowany, wynicowany, wyszpocony.

Cf **NIESFAŁSZOWANY, SFAŁSZOWAĆ**

DDJ

SFARBOWAĆ (2) vb pf

Pierwsze a jasne; o prawdopodobnie jasne (tak w -ować).

con 3 sg m by sfarbował (1). ◊ part praet act sfarbowáw-szy (1).

Sl stp, Cn brak, Linde XVII w. s.v. farbować.

Zabarwić, nadać jakiś kolor (2): Więć [nędzniczek ubogi] lepu ná gałáfkách náwiwłży náftáwia/ Aby drudzy wiáznęli/ chyttrze tho przypráwia. Około krzow rozbije z onych cżytych nići/ Zyelono sfárbowáwłży/ ná traweczce fieci. *RejWiz* 103v.

Przen: Oszukać [co] (1): IEden brode fárbował á był przelożonym/ Philip krol Mácedońki obaczył to po nim. Wnet go zrzucił z vrzędu/ mowiąć że fáłżuie/ A gdy on tym fáłżyrftwem fobie nie folguie/ Coż rozumiełz drugiego áby nie sfárbował/ Ná toć wierz mi ten fwá myłł pewnie nágotował. Niech fárbuie káżdego s przyrodzeniem cnotá/ Bo odmieniać vrodę/ fzpeta na robotá. *Rej-Zwierz* 2v.

Synonim: pomalować.

Formacje współrdzenne cf FARBOWAĆ.

Cf **SFARBOWANY**

DDJ

SFARBOWAN cf SFARBOWANY

SFARBOWANY (6) part praet pass pf

sfarbowany (4), **sfarbowan** (2).

sf- (5), zf- (1).

Pierwsze a jasne (w tym 1 r. błędne znakowanie); o prawdopodobnie jasne (tak w -owany); w formach złożonych -an-; -án, -áno.

sg m N sfarbowany (2), sfarbowán (1); ~ (attrib) -any (1); ~ (praed) -any (1) *LatHar*, -án (1) *RejAp*. ◊ n N (praed) sfarbowáno (1). ◊ pl N subst sfarbowan(e) (2).

Sl stp, Cn, Linde brak.

Zabarwiony, któremu nadano jakiś kolor (6):

Fraza: »fárbami sfarbowano bywa« (1): A iákiemi záfie kftáły á fárbámi to [rózne ziemskie zjawiska] sfarbowano bywa/ kto fie chce przypátrzyć/ iest fie wielu rzeczám czemu zádziwować oczom náłżym. *RejPos* 270v.

Wyrażenie: »krwiá sfarbowan(y)« (3): *RejAp* 64v; A ten fznur cżyrwony krwiá iego sfárbowány/ którym było zwiázano cżłowieceńftwo iego. *RejPos* 215; O Pánie IEzu Chryfte/ [...] wfpomni ná

niezliczone rány twoie/ ktoremiś [...] był zrániony/ y od bezbożnych Zydow fkatowány/ y náświéftzá krwiá twoią práwie zférbowány. *LatHar* 298.

Przen (2):

W porównaniach (2):

~ *Jako comparatum* (1): A tám dopirko/ powieda Pan/ by złości twoie były sfárbowane iáko czerwiec/ iáko fnieg wybielone będą [Is 1/18]. *RejPos* 163.

Jako comparandum (1): POyrzyłz záfie ná wfzyftki ine fthany przelożone á fprawce Korony tey/ iellize nie łą iedno iáko ná pięknym fzczenie sfárbowane á piękne iábtufzká/ á przedfié málo nie káźde cżyrwiwe. *RejZwierc* [193]. ~

Synonimy: pofarbowany, pomalowany.

Cf **SFARBOWAĆ**

DDJ

SFATYGOWAĆ SIĘ (3) vb pf

sf- (2), zf- (1).

Zawsze sie.

Pierwsze a oraz o jasne.

fut 3 sg sfatyguję sie (1). ◊ praet 1 sg m -em sie sfatygowáł (1). ◊ 3 sg m sfatygowáł sie (1).

Sl stp, Cn brak, Linde XVIII w. s.v. fatygować się.

Zmęczyć się (3): Zfátygowáł fie nieborak Odpoczywa vbogi żak *RejRozpr* C; fámci to rozum pokázuie/ Ze fie fzkápá nim rubłzy/ prędzéy sfátiguié. *WyprPl* B3; Tóžem fie sfátigował/ zam málo dźiś zchodzil/ Radbym fie czym po pracy Alberte ochłodził. *WyprPl* C.

Synonimy: osłabiec, ustać, zmęczyć się.

Formacje współrdzenne: ufatygować, ufatygować się.

Cf **[SFATYGOWANY]**

DDJ

[SFATYGOWANY part praet pass pf

sf-, zf-

Oba a jasne; o prawdopodobnie jasne (tak w -owany).

sg m N sfatygowany. ◊ f A sfatygowaná.

Sl stp, Cn brak, Linde XVII w. s.v. fatygować się.

Zmęczony [czym]: Więć gdy vmyłł długim fłuchániem iest zfétigowány: być to nie może/ áby fię wfzytko pomnieć mogło. *PlutB-Bud* Q.

Szereg: »sfatygowany a ociáżony«: Owa [w wirydarzu] sobie co znajdziesz, czym byś mogł ochłodzić tak sfátygowaná á ociáżoną duŹę swá tymi pracámi świáta niczemnego. *LubWiryd* 24.

Cf **SFATYGOWAĆ SIĘ]**

DDJ

SFERA (17) sb f

sfera (13), **spera** (4); sfera *KlosAlg*, *WyprKr* (3), *BielKron*, *Mącz*, *PaprPan* (2), *Oczko*, *Calep*, *GrabowSet*, *SarnStat*, *PaxLiz*; *spera* *RejWiz* (4).

sph- (11), sf- (1), szw- (1), [sw-].

-e- (2) *Mącz*, *SarnStat*, -é- (1) *Oczko*; a jasne.

sg N sfera (1). ◊ G sfery (7). ◊ [D sferze.] ◊ A sferę (2). ◊ L sferze (2). ◊ pl N sfery (2). ◊ G sfer (1). ◊ A sfery (1). ◊ I sferami (1). ◊ [L sferach.]

Sl stp, Cn brak, Linde XVII – XVIII w.

1. *W ujęciu astronomii przedkopernikańskiej ruchome przeszerzenie obracające się wokół Ziemi, Księżyca i planet* (8): dziewięć iest fpher/ tho iest okrgow niebieskich/ ktore fie záfie nad nami w godzin cżytrzy y dwadziefciá/ to iest przez ieden dzień/ w około obracziá. *KlosAlg* A4; Iż gdy fie kołem miełác w fwey fperze ogrodzi/ Závždy nam co nowego ná zyemię przychodzi. *RejWiz* 148v; DVchy Niebiełkie cżyfte; Zwierzchnie krgi i biegi; Y wy niebiełkie przeżryfte kryftáły/ [...] Ku wieczney chwale Pánkney/ nieście głofy. SPherámi ziemię w koło obległymi *GrabowSet* V4v.

W porównaniu (1): SarnStat 40 cf »sfera i planeta«.

Wyrażenia: [»sfera niebieska«: *ArtHom Cv cf »glob abo sfera«.*]

»spera ognista« (1): Gdy ie [prochy] ząfię do spery ogniftey [wiatry] wynioła/ Wnet ono prętko wyfchnie/ co zmoknęło rofą. *RejWiz 151.*

»spery planetow« (2): (marg) Spery Płánethow nád ogniem. (–) Tąmże iuz nád tym ogniem/ też Płánety ony/ Iuz máią flufzne mieyfca/ iáko wáfne domy. *RejWiz 151v [idem] Dd3.*

Szeregi: [»glob abo sfera«: ktory [król perski] czyniąc fię Bogiem/ cóś ná kftalt globu ábo fphery niebiefkiey vrobifwzy/ lam w pofrzodku Máieftat fwoy/ [...] wyftáwił. *ArtHom Cv.*]

»sfera albo okrąg« (1): Sphérá álbo okrąg ognia/ okrąg wiátru/ okrąg wody/ tylko tho w fobie ma/ co którému z nich náleży *Oczko 4v.*

»sfera i planeta« (1): *Item*, ma vpominác y porufzác Król in-fzych Vrzedników y Dignitarzów *ad exequenda officia fua, et maxime Capitaneos:* iáko *primum* infzé sfery y pánety żeby fie obracály, pobudza y incytuię *SarnStat 40.*

[*Przen:* Iefzcze y ná to dobrze baczyć [potrzeba] iáko ná fwiecie wielki ieft frymárk/ á Forthuná ná kole Swery fwoiey wzgorę y ná doł fie obráca *GilPos 48;* Oćiec ziemfkiey náture/ Phoebus ná fwey fpherze/ Gdy fie zwielkich Ocean/ świat przegłádác [!] bierze. Wzłotoognifnym woźie fiedząc brunatnymi Zorzámí/ niebá mieni światło rumiánymi. *KolakWiek A4v.*]

a. [Wizerunek sfer niebieskich [kól abo obrotów niebieskich konterfet rzezany, malowany, drukowany – sphaera Cn]: Zátym Stániłław Mińki wyiechał ná on plác/ Iowifzá y Minerwy ofłoby ná woźie máiąc/ woz był ná Swerách Obłokiem nákrity/ co było z báwehny mifternie przypráwiono *PaprHerby 690;* Był Woz ofobnie vrobiony/ miáło kól ná czterech fię Swerách toczył/ [...] ná kázdey Swerze były trzy Znáki Niebiefkie *PaprHerby 690.*]

2. Układ ciał niebieskich (2):

Zwrot: »z sfery baczyć, poznawać« = wróżyć z układu ciał niebieskich (1:1): Ia to s Sphery poznawam bá y powiem tobie/ Ze wielkie męftwo baczę w tey zacney ofobie [w *Marcinie Sieniawskim*] *PaprPan C4;* náfz Stáchnik przefzedł go [Rzymianina *Papirusa*] rozumem/ Iego młodych á cnych fpraw wypifác nie vmiem/ Nie wyda s Sphery baczę oycá w żadney fprawie *PaprPan N.*

3. *Przyrzęd astronomiczny* (2): Krolowa poftála po Náktánábá/ pytáiąc go co ma czynić. Nektánábus patrzył ná fwą fphere. Alexander fiedząc podle mácierze/ profił go áby go biegiem niebiefkim náuczył iáko lam vmiáł. *BielKron 123;* W tym wziáwłzy Spherę/ bédźie czytał ná Ecliptice znáki niebiefkie wypifane *PaxLiz Cv.*

4. *Kula (bryła geometryczna)* [*sphaera – kukla, galka okrągła Mącz [407]d;* – *kula okrągła Calep; galka – sphaera Cn*] (5): Bie-
reték czarni, na niem feretow na kftalt spheri 30 *WyprKr 26v;* Na ktorich [rękawach] ieft feretow okrąglic Na kftalt spheri 66 *WyprKr 62v, 40;* Hemisphaerium, Połowica Sphery/ to yest okrąg-
ley kule álbo ynfzey rzeczy okrągley. *Mącz 154c;* Diameter – Linia ktorą rowno przecziná circuly wlfwerze. *Calep 318a.*

DDJ

[SFIGLOWAĆ vb pf

2 sg m praet -ś sfigłowáf.

Sl stp, Cn, Linde brak.

Użyć wybiegu, oszukać: Ales ty Czarcie fffyglował Mfząs Christuflłowe fffalfzował. *RozmSzat 61.*

Formacje współrdzenne cf FIGLOWAĆ (Errata).]

DDJ

(SFIGUROWAĆ) cf SFIGUROWANY

SFIGUROWANY (1) part praet pass pf

N pl m pers sfigurowani.

Sl stp, Cn, Linde brak.

Przedstawiony, wyobrażony [czym]: Sluchayże iáko Apoftól pi-
fel/ iáák mu [Panu] cześć á chwałę dáwáli y duchowie fwięci y lu-
dzie rozmaitych ftanow czworgiem zwirzát sfigurowáni *RejAp 54.*

Cf NIESFIGUROWANY

DDJ

[SFILAĆ sb f

-á-, -a-.

sg A sfilác. ♦ pl A sfilácie.

Sl stp, Cn, Linde brak.

Tampon, opatrunek używany przy zabiegach chirurgicznych (z wlos. filaccia, sfilaccia):

Szeregi: »sfilac albo flejtuch«: á kładziem ie [lekarstwo na wrzody] álbo ták wtáfzy fucho á nań fphilać/ álbo flejtuch/ po-
tym plát wodką rozáná y fucco plantag^{mis} námoczony *OczkoPrzy-
miot 483.*

»sfilac albo knot(ek)« [szyk zmienny]: poderzná tedy tyle fkóry/ coby iey ná nos iákięgo potrzebá dofyć/ y powoli odwodząc fkórę od mufulów/ knoty álbo ffilacie wkládáią *OczkoPrzymiot 193;* Tego iefli do decoctiéy przydamy/ vczyniém iniectią dobrá/ czyf-
czącą/ y goiącą/ iefli przyłożem/ ftanie zá collirium. y iefli téz ten-
tę/ fphilac álbo knotek im námáżem/ y ták dogodzim. *OczkoPrzy-
miot 547.*

Synonimy: flejtuch, knot, knotek.]

DDJ

[SFOLGA sb f

G sg sfolgi.

Sl stp, Cn, Linde brak.

Pobłażanie, ulga: Plato téz práwá dał/ iż ktoby żony niepiął
gdy ieft po temu/ Tedy miedzy poſpolftwem niedopufzczono mu
miefzkáć/ y fpraw żadnych áni vrzędow mu niezwierzano/ Y ow-
fzem okrom wfzelákiego baczenia y sfolgi vrząd y przelożeni fro-
zey go karáli/ niź tego co fye ożenił *MrowStadło F3.*

Synonimy: swoboda, ulżenie, wczas, wolność.

Cf FOLGA]

DDJ

SFOLGOWAĆ (47) vb pf

W pisowni łącznej (39), w pisowni rozłącznej (8).

zf- (26), sf- (21).

Oba o oraz a jasne.

*inf sfolgować (6). ♦ fut 1 sg sfolguję (4). ♦ 2 sg sfolgujesz (1).
♦ 3 sg sfolguje (5). ♦ praet 2 sg m sfolgowałeś, -ś sfolgowáf (2). ♦ 3
sg m sfolgowáf (9). n sfolgowało (1). ♦ [3 pl m pers sfolgowali.] ♦
imp 2 sg sfolguy (9). ♦ 1 du sfolgujwa (1) *RejZwierc [272]. ♦ con 1
sg m bych sfolgowáf (1). ♦ 2 sg m byś sfolgowáf (3). ♦ 3 sg m by
sfolgowáf (2). ♦ 3 pl m pers by sfolgowali (1). ♦ con praet 3 pl m
pers by byli sfolgowali (1). ♦ impers praet sfolgowáno (1).**

Sl stp, Cn brak, Linde XVI i XVIII w. s.v. folgować.

*Lagodnie potraktować, darować zaplanowaną karę, oszczę-
dzić, nie skrzywdzić; cessare, parcere, prohibere PolAnt; remittere
JanStat [w tym: komu, czemu (40)] (47):* Ifcieć mnię nicz nie zey-
dze/ na kázdey pilnołci/ Iedno mało sfolgować/ racz moiey mło-
dołci [...] Profzë abys do czału/ z łaská karać raczył. *RejJóz C;* [przy
obrzezaniu Jezusa] Mieli téz y ci koniecznie mieć ná bácznołci/ áby
byli sfolgowáli temu mdłemu dzieciátku *SarnUzn C3;* A Ták moy miły
fwiatku iuz sfolguywá fobie/ A co komu przyftoi to myfl-
wá o fobie *RejZwierc [272], 43v, 56, 151v;* z folgował pan moy
Náhámánowi Arámczykowi temu/ że nie wziął co był przynioł
BudBib 4.Reg 5/20; Bo rozmiłował fię Iehowá ziemie fwey/ y
zfolgował ludowi fwe^{mm}. *BudBib Ioel 2/18, Prov 6/34, Ier 21/7,
36/3, Ez 9/10, Am 7/5; BudNT 2.Cor 13/2;* Oftrzegayże fie go [anio-
ła]/ á poſłufny bądź główi iego: niegniewayże go: boć nie z fol-
guie występkom wáfzym *CzechRozm 56; NiemObr 115; GrabowSet
P3;* vftáwiamy: iż kázdy mężobóycá [...] ná dnie w wieży fiedzić

ma [...]. A którymby Stároftowie zfolgowáli/ áby z nich winá wedle Státutu Króla Ie⁸⁰ M. oycá nářzého/ Roku 1540. brána byłá. *Sarn-Stat* 608.

sfolgować dla kogo [= z powodu kogo] (1): [*Bóg powiedział do Abrahama:*] nie zfolgowałeś fynowi twemu iedynemu twemu/ dla mnie. *BudBib Gen* 22/12.

sfolgować co (2): Lagis Lákońki krol/ gdy fie máthká iego przyczyniáá zá iednym poddánym/ áby mu wždy czo sfolgował ná łądzie/ powiedział: [...] *RejZwierc* 55v; *LatHar* 272.

sfolgować za czym [= czego] (1): y ták rozumiey/ iż to ieft wola Páńka/ ktory fprawiedliwym łádem fywm żádnemu by też náwiętfzemu kochánkowi fwoiemu sfolgować nie może zá występkiem iego. *RejZwierc* 261.

sfolgować w czym (2): On co wffytki pirworodztwa w Egipcie zmordował Ták człowieku yák bydłęciu ni w czym nie sfolgował. *LubPs* dd4; W rychle potym/ gdy do łámánia kości przyřzłó/ Pánu w tym/ z łkrytey łáki Bołkiey/ zfolgowano *LatHar* 320.

W przeciwstawieniu: »sfolgować ... wydać (na śmierć)« (5): Ktory [*Pan Bóg*] też włáfnemu Synowi nie zfolgował/ ále go za nas wřzytki wydał ná śmierć *BibRadz Rom* 8/32; *CzechRozm* 219v; *CzechEp* 189; Niechże cię [*Panie*] wfzelki ięzyk wyřławia/ dla wielce obfitego miłóřrdzia twoiego/ ktorys iednorodnemu Synowi fercá twego nie zfolgował/ áleś go dla nas ná śmierć wydał *LatHar* 272, 304; [(*marg*) Rzim. 8. wirřz 32 (-) Włáfnemu fynowi Bog nie ffolgował/ ále iy zá wřzech nas wydał. *BudArt* V5v] [*zawsze przekład lub nawiązania do tego samego tekstu*].

Zwrot: »sfolgować swemu żywotowi, [zdrowiu [czyjemu]]« [*szyk zmienny*] = nie narażać swego życia, darować komuś życie (1): Kiedybyś wždy nie wiedział/ co zá ftrách ná wodzie/ Nie dbá-łábych/ byś wierzył/ morłkiey niepogodzie. Ale iuż łkofztowawřzy/ przedię vporowi/ Służąc/ niechceřz sfolgować fwemu żywotowi. *PudlDydo* B2; [bo mogli [...] záráz vderzyć ná ták drobná lidźbę Ewángelikow [...]/ mogli krew zá krew oddáć: á wždy zdrowiu ich [...] zfolgowáli/ to ieft/ ná infzy czas to odłóżyli. *Respons* B2v].

Przen (3): Wiele řierot/ wiele żon/ bez dzieći zořłáto/ Komuż kiedy gwałtowne bićie [= *zabijanie na wojnie*] zfolgowało. *Kmita-Spit* C2v.

sfolgować co (1): Bo to iećy [*śmierci*] rzecz przyrodzona Nić żádnemu nie ffol guie [!] *RejKup* f2; [Niezwrotnem biegiem lata przemijają A przeszłych czasow na zad nie wracają. Śmierć, także starość – co komu sfolguje? Czy dobry żywot od śmierci ratuje? *Smolik* 62].

Zwrot: »sfolgować okrutności« (1): A tak sfolguy profřę cie fwoiey okrutności/ Czekay máłó áż miną morłkie nawáłności. *PudlDydo* B2v.

a. Ulżyć (5): Iuż (prawi) [*św. Augustyn*] Kápláni pożyteczniey-łzymi być mogą/ y wiecey [!] mogą tym ktorys řie řpowiedáią zfolgować/ gdy ym grzech odpufzczáią. *KuczBKat* 210; Vczuł [*Jezus*] niewymowną mękę: áby tobie sfolgował/ á iżbyś ty zá tve grzechy męki wfzelákiey prožen był. *KarnNap* E2v; Skłóń łáłkávę vfzy fwoie/ Ná płáczliwé prošby moie: Przychodźień ciem ia ná ziemi/ Ze wfzytkimi przodki fwemi. Zfolguy/ á day fye ochłódzić/ Póki nieprzydźie wychodźić *KochPs* 58; Ach nieřtetyřz o Wenus/ sfolguy mnie niebodze *PudlDydo* B.

W przen (1):

Zwrot: »oku sfolgować« = nie patrzeć (1): oku twemu: Zfolguy/ day wythnáć/ poki řłąd nie zeydę/ Ná ono mieřce/ řłąd [*lege*: skąd] náząd nie przydę. *GrabowSet* Q3.

b. Odwlec termin (6): Mam ná fobie wiele grzechow: A bys mi ale řpólgowáł Bych řię powoly řprawował. [...] O to bych chczyał iutro iechać, A iuż wfzytkiego poniechać. Do Noruberku [!] czo naraniey Sfolguy ze my ięřce daley. *RejKup* f2v; *RejWiz* 170; Duch moy wiecznie řię łádem nie będzie obchodźić z człowiekiem [...]. A wfzákże mu zfolguie řto y dwádzieřciá lat. *BibRadz Gen* 6/3; Lu-tość/ niech wždy ciębie/ Bołka poruřzy: zfolguy/ zgorzklą řlinę Niech przelkę *GrabowSet* T3, B2v.

c. Mieć na względzie, wziąć pod uwagę (3): Lecź byś fie był máłuczko rozumem řprawował/ A mđořci biálogowłkiey trořkę wždy sfolgował/ [...] twoiá tho rzecz byłá/ Przeřtrzedz mię y ná-pomnieć iáko dziećię fwoie *HistLan* D2; *KochFr* 75; A Pan zářię z Krzewáńłkim ná woźnicę woła/ Sfolguy kęř Szwarcowemu [*tj. koniowi*] á potrzyj mu czołá. *CzahTr* L2v.

d. Złagodzić [czemu = co] (1): ná żądanie Pánow Rad/ Krol/ áby to potomkom iego [*Spytka z Melsztyna*] nie wáđziłó/ decretowi fwoiemu o odłáđzeniu czi zfolgował. *StryjKron* 587.

Synonimy: *odpuřcić, podarować, przebaczyć.*

Formacje wřpółrdzenne cf FOLGOWAĆ.

Cf SFOLGOWANIE

DDJ

SFOLGOWANIE (2) *sb n*

N sg sfolgowani(e) (2).

řł stp, Cn, Linde brak.

1. Ulżenie, ulga (1): *Dispensatio* [...] *provida relaxatio, utilitate et necessitate pensata factaque ex causae cognitione, [...] sfolgowanye, rozvyżazanye, popusczenye* *BartBydę* 43b; [*Glosy III* 8/27; *ReuchlinBartBydę* k2].

2. Przeczekanie (1):

Wyrażenie: »czasu sfolgowanie« (1): A bárzo łáncniuczkie le-kářftwo ná to [*na gniew*] ieft/ iedno máłuczki cżás řćirpieć/ áż fie złe kęř odwlecze/ á zá maluczkie cżáfu sfolgowanie/ wielkie złe od fiebie báczny człowiek řnáđnie odegnáć może. *RejZwierc* [78²]v.

Synonimy: *odpuszczenie, popuszczenie, rozwiązanie.*

Cf SFOLGOWAĆ

DDJ

(SFOLOWAĆ) cf [SFOLOWANY]

[SFOLOWANY part praet pass pf]

G sg n sfolow(a)n(e)go.

řł stp, Cn, Linde brak.

řpilńniony, zbity:

Wyrażenie: »sukno sfolowane«: W tymże młynie jest folusz; od każdego postawu sukna sfolowanego płácą gr 1 *LustrWpol* II 84.]

DDJ

[SFOŁ sb m

řf-, řw-.

Tekst nie oznacza ó.

pl G sfoł(o)w. ♦ A sfoły.

řł stp, Cn brak, Linde XVI w. błędnie: sfol.

Wyprysk na skórze: Wodká ku umywániu rąk/ z wfzelákiey nie-czyřtořci/ ktora fie w iada w łkorę rzemieřniczą [...]. Ta wodká y fwo-ły ná nich miękczy/ y ogorzálość wfzelká řpáđza. *SienHerb* 617b.

Szereg: »brodawki i (albo) sfoły«: A gdy tą mářcią Brodawki álbo sfoły mazáć chceřz/ pierwey ie w ług wmcóř *SienHerb* 515a (*Linde*), 514b (*Linde*).

Synonimy: *brodawka, guz, guzek, krosta.*]

DDJ

SFORA cf SWORA

SFORMOWAĆ (5) *vb pf*

W pisowni łącznej (3), *w pisowni rozłącznej* (2).

řf- (4), řf- (1).

Oba o oraz a jasne.

inf sformować (2). ♦ *řut* 3 *sg sformuje* (1). ♦ *praet* 3 *sg m sformował* (2). [*ř sformowała.*] ♦ [*pass inf sformować się.*]

řł stp, Cn, Linde brak.

1. Ukształtować; formare *Vulg* [*kogo, co*] (3): otoź iáko kiedy fie człowiek w żywocie zácznie řirwey záwdy náturá podleifzá cżęřć/ to ieft ciało sformuie/ toź dopiro duřzá tám wnidzie *Górn-*

Dworz Hh4; [Ambrosy [...] powiada/ niebyć tam co naturą z formowalá [ciało Pańskie w chlebie]/ ále co błogolláwieńftwo á poźegnanie powięćilo [!]. Bo wietflá być moc błogolláwieńftwá niź przyrodzenia/ okázuie *WizFaleczDucha* I3v].

a. Stworzyć (2): Y teraz te fłowá mowi Pan ktory cie ftworzył Iakobie/ y z formował cie Ifráelu [*Is* 43/1] *Leop* BBB3; [Nadobnieć Bog człowieká sformował *GilPos* 99v].

W połączeniu szeregowym (1): Tho mowi Pan ktory ma wczynieć y z formować tho/ y nágotować *Leop* Ier 33/2.

2. Przybrać jakás pozę [co] (1): Mních Dyálektyk iákis póftrzegł tego fyłżąc: A iż Teftator bredzi/ w głowie łobie kryłżąc. Więc łobie twarz naboźná zformował y mowkę: Y ná onę odpowiedz wprządł fámołowkę. *KlonWor* 70.

3. Sformułować, ułożyć [co] (1): Práwiefmy ftráćili vzywánie tego słowá TY. Mowiąc do jednego/ ták trzeba rzec [*lege*: rzecz]/ ftołowác/ iákoby fię do wiela mowiło. Drudzy nieprzeftawáią ná odmienieniu licžby/ ieflibyś ofoby nieodmienił. á przetož gdy do nich kto ma mowić trzeba wżytkę mowę odmienić á ták zformować [*totus sermo fingendus est!*] iákoby nie ztym co go widzi/ ale zkim infzym/ áno o kim infzym mowił. *ModrzBaz* 59v.

4. [Zalatić: A tak za *argumentum* pisanía naszego do TM przedsiębiorąc, że o pošlech moskiewskich nie słyhać, a to jachanie nasze postanowiliſmy z TM iż miało się głosić przyjęciem ich w Grodnie dla mniejszego nakładu nie wlokąc je przez świat, a tam i one nasze sprawy mogłyby się sformować pod kształtem wezwania na sądy. *ListyZygmAug* 1570/582.]

Synonimy: 1. uczynić, ukształtować.

Formacje współrdzenne cf FORMOWAĆ.

Cf SFORMOWAN

DDJ

SFORMOWAN (2) part praet pass pf

N sg m (praed) sformowan (2).

Sl stp, Cn, Linde brak.

Składnia dopełnienia sprawcy: sformowan od kogo (1).

Ukształtowany (2): Gestalt bekommen Sformowan być. Formari. *Calag* 240a.

a. Stworzony (1): Wyznam tobye [*Panie*] žem yeft dziwne od ciebie sformowan [*Vulg Ps* 138/14] *LubPs* eev.

Synonim: uczynion.

Cf SFORMOWAĆ

DDJ

(SFORMOWANY) cf SFORMOWAN

[SFORNIE av

Teksty nie oznaczają é oraz ó; o prawdopodobnie jasne (tak w sworny).

Sl stp, Cn brak, Linde XVIII w. s.v. sworny.

Zgodnie, posłusznie: Ná te Krolewfkie fłowá/ [senatorzy] áni pámiętáli Ná cnoty przodków swoich/ trzymáli vpornie Nowey wiáry obronę/ ftali przy niey sfornie: Nigdy od niey y do fwych gardł nie odftępowác/ Ani Rzymfkich obrzędów y wiáry przyimowác. *ZbylDroga* F3v.

Szereg: »zgodliwie, sfornie«: Ale wżyfcy Krześciáni będąc jednego Oycá fynowie/ [...] zgodliwiefmy/ sfornie/ iákoby iáwłży fie zá ręce náfládowáli/ tych to náfzych Miftrów świętych Apoftołow *GilPos* 204.

Synonimy: spolnie, zgodnie.]

DDJ

[SFORNOŚĆ] cf [SWORNOŚĆ]

SFORNY cf SWORNY

[SFORMOWAĆ] cf SWOROWAĆ

SFOROWANY (2) part praet pass pf

sforowany (1) SarnStat, sworowany GliczKsiąż (1).

Oba o oraz a jasne.

pl N subst sforowané (1). ◇ L sforowanych (1).

Sl stp brak, Cn: sworowany, Linde XVI w. s.v. sworować.

1. Złączony, połączony, występujący razem, powiązany; copulatus, iugatus Cn (1): w obiecádłowym *methodum* ofobno chodźilá *Venditio*, á ofobno *Intromifsio*: gdyż té rzeczy sforowané fą, á jedná bez drugiéy ftać niemože. *SarnStat* 691.

2. Prawdopodobnie: Wyzzywający (1):

Szereg: »pstry a sforowany« (1): [cnota] chce też myeć takego káždego/ kthory yey fluzyc á do niey przyftać wolá ma/ áby w fprzych [*lege*: pstrych] á w fworowánych [możliwa też lekcja: wzorowanych] odzyenyach łobye nye rokłłował *GliczKsiąż* E7v.

Synonim: 1. złączony.

Cf SWOROWAĆ

DDJ

SFORSTOWAĆ (1) vb pf

3 sg m praet sforstowál.

Sl stp, Cn brak, Linde XVI w. s.v. forstować.

Wyłożyć forstami, tj. deskami (z niem. forstwänden) [co czym]:

A ták [*Salomon*] zbudował on Dom á dokończył/ á ná wierzchu wczynił ftrop fklepity z drzewá Cedrowego/ y z forftował go Cedrem [*text ... trabibus cedrinis*] *BibRadz* 3.Reg 6/9.

DDJ

[SFORTUNIĆ SIĘ vb pf

o prawdopodobnie jasne (tak w fortunie się).

inf sfortunić sie. ◇ praet 3 sg f sfortuniła sie.

Sl stp, Cn, Linde brak.

Potoczyć się [komu]:

Zwrot: »žle się sfortunić«: ZOłdan od Páryžá ná zad čiágnąc/ iuž woyny nic nieprágnąc/ bo fie mu žle zfortuniłá/ iż ták wiele ludu wybornego potráćiwłży/ niedożedł czepo [!] žądał. *HistOtton* 104.

a. Obrócić się na dobre: owa mi Pan Bog pomože iż go zábiję: á iefli mię tho hybi á on mie poima/ mam nádźicie iż to poimánie moie može mi fie zfortunić/ iż tá mojá śmiáłość može mi v Panny być zá Rycerftwo policžoná. *HistOtton* 51.

Synonim: a. poszczęścić się.

Formacje współrdzenne cf FORTUNIĆ (Errata).]

DDJ

[SFORZEŃ sb m

sforzeń, sworzeń.

Teksty nie oznaczają ó (Cn o jasne).

sg A sworzeń. ◇ pl N sfornie. ◇ G sforni(o)w. ◇ A sfornie. ◇ du A (cum nm) swornia.

Sl stp brak, Cn: sworzeń, Linde XVIII w. s.v. sworzeń.

Element służący do łączenia konstrukcji; cardo, clavus, paxillus Cn: Item Vincentio Nicz pro 45 klinow super sfornie et ad ancri per gr. 10 et cum vectura mrc. 10 gr. 30 *RachBonera* 1558 165; Item pro 53 sforniow ex eisdem stabi superius descriptis ac cuneis alias klini factis a quolibet per gr. 20 *RachBonera* 1558 173.

W połączeniu szeregowym: Na potrzeby stajenne, końskiego ubioru i roboty wozów, kół, łańcuchów, [...] luśnie, ufnale, haki, przeczki, swornie, podkowy [...] i wszelakiego opatrzenia koni i potrzeb stajennych uczyni do roku c.v.u. fl. 54. *Lustrus* II 255.

Wyrażenie: »sworzeń żelazny«: szli za Kazimierz i ukradli tam dwoje żelaza płuzne i radlicę, i dwa sworznie [rękopis: dva swornia] żelazne, i łągwi od wozu *KsięgaKrymKra* 1559 nr 52, 1585 nr 149.]

DDJ

SFRASOWAĆ (11) vb pf

W pisowni łącznej (8), w pisowni rozłącznej (3).

zf- (7), sf- (4).

Oba a oraz o jasne.

inf sfrasować (1). ◇ fut 2 sg sfrasujesz (1). ◇ 3 sg sfrasuje (2). ◇ praet 1 sg m -em sfrasował (1). ◇ 2 sg m sfrasowałeś (2). ◇ 3 sg f sfrasowała (1). n sfrasowało (1). ◇ 1 pl m pers -chmy sfrasowali (1). ◇ imp 3 sg niechże sfrasuje (1).

Sl stp, Cn brak, Linde XVI w. s.v. sfrasować.

Zmartwić, zatroskać [kogo, co] (11): LubPs T6v; y mówił Iozue [do świętokradcy]: zfrásowałeś nas/ niechże cię też dziś Bog zfráfuie. SkarŻyw 502; owá fię wyłamię Z téy niepobożnéy niewolę/ która mię Ták zfráfowała/ że y zdrowia niémam KochFr 75; [Pan Bóg] nagrodę méy cności/ Vczyni w przyszłym żywoicie: Gdzie mię iuż grzech nie zfráfuie Ani złośnik pohóduie. KochMRot B3v; Potrzebá wam pámiętać ná złe fzczęście moie/ Ktore mię sfráfowało/ wziáwłzy w kłoby fwoie. WisznTr 5.

sfrasować komu (4): RejJóz D8; A ták gdy fię ták otrząniefz/ á bępieczniefz mył w fobie poštániefz/ wnet v wżitkich wdziechniefz y poważniefz zostániefz/ y myłli fobie nie sfráfufiefz/ y Rzeczyfopolitey [...] pożyczniefz y będziefz RejZwierc 86. Cf Zwrot.

Zwrot: »[komu] głowę sfrasować« [w tym: czym (1)] (2): Iużem fobie nędzną głowę ták barzo z fráfował A czo fobie daley począc rozum fię żepfował RejJóz P2v; Małz y wchorobách á smutku y tefkności piękńá ochłode/ ktorác głowy trudnym rozumieniem [I] nie z fráfufiefz á ferceć rádością y defzczem duchá świętego pokropi SkarŻyw A4v.

Przen (1): O włzechmogący á náłz miły Pánie/ rádfzey z miłofierdzyem fwoim á z opátrznofciá twoiá fwiętyá rácz sfráfować ty nędzne czáfy náłze/ niźlibychmy ná pothym mieli przyść ná thy frogye dekretá twoie. RejPos 265v.

Synonimy: ucinąć, udręczyć, zasmęcić, zasmucić, zatroskać.

Formacje współrzedne cf FRASOWAĆ.

Cf SFRASOWANY

DDJ

SFRASOWAĆ SIĘ (3) vb pf

Zawsze się.

Oba a jasne; o prawdopodobnie jasne (tak w -ować).

inf sfrasować się (1). ◇ fut 3 sg sfrasuje się (1). ◇ praet 2 sg m -ś się sfrasował (1).

Sl stp, Cn, Linde brak.

Zmartwić się, zatroskać się (3): Ale wždy cnothliwe sumnienie wyćirpieć nie może/ áby fię sfráfować nie miało/ wfpomniáwłzy fobie/ iż on fwięty á niewinny Pan ták márniefz ćirpi RejPos [108]v; Pátrz iáká zazdrość y złość y niecnotá/ Bez wżego zyłku wżywác kłopotá. Dwie fobie fzkodzie zazdrościwy dziála/ Y sfráfufiefz fię/ bá y korzyść máła. RejZwierc 224v.

sfrasować się czym (1): Y fiedli pod Cypryfem [...] Rzekłá potym/ widzę ia żeś fię tym sfráfował/ A dobrá mył nápoły fobiefz iuż popfował RejWiz 85v.

Synonimy: udręczyć się, zasmęcić się, zasmucić się, zatroskać się.

Formacje współrzedne cf FRASOWAĆ.

Cf SFRASOWANY

DDJ

SFRASOWAN cf SFRASOWANY

SFRASOWANY (25) part praet pass pf

sfrasowany (23), sfrasowan (2).

W pisowni łącznej (18), w pisowni rozłącznej (7).

zf- (21), sf- (4).

Pierwsze a oraz o jasne; -an-; -ân.

sg m N sfrasowany (10), sfrasowan (2); ~ (attrib) -any (3); ~ (praed) -any (5), -ân (2); -any KochPs, ZawJeft, GrabowSet (2); -ân LubPs; -any : -ân BibRadz (1:1). ◇ G sfrasowan(e)go (2). ◇ A

sfrasowan(e)go (1). ◇ fN sfrasowaná (1). ◇ G sfrasowan(e)j (2). ◇ A sfrasowaná (3). ◇ [V sfrasowaná.] ◇ n N sfrasowan(e) (2). ◇ D sfrasowan(e)mu (1). ◇ pl D sfrasowanym (1).

Sl stp, Cn brak, Linde XVII w. s.v. sfrasowany.

Zmartwiony, zatroskany; contribulatus Vulg; affectus, amarus, angustus, desperatus, durus, induratus, tristis PolAnt; aeger Calep (25): BibRadz Gen 27/34; Ia przedsię/ iák komkolwiek ieft zfráfowány/ Nie zápomnię wyznáwác twoiéy mądrości KochPs 114; człowiek ták ieft bárzo zfráfowány/ Ze frogich rázów ná zdrowiu fzwánkuie ZawJeft 27; Aeger – Niemoczny, chory, ffráfowany. Calep 31b; GrabowSet K2; GosłCast 63; [Ciebie też zfráfowána mátko profzę/ rácz mię wziác w opiekę twoię zá Syná twego. BzowRóz 85].

sfrasowany o co (1): Sioftrę ktorá zfráfowána o co widziála/ ábo chorá/ zniá płákála SkarŻyw 161.

W połączeniu szeregowym (1): Blerźcie mię ná fwé ręce/ bierzcie vmęczoną/ Podnieście zfráfowána/ nędzną/ y zemdloną. GosłCast 24.

Zwrot: »pocieszyć sfrasowanego« (1): A iżeś z lálki fwoyey wfpomogł myę nędznego/ A pocyeffł y w trołkach mych ták sfráfowánego/ Bądzże wycznye pochwalon Pánye Boże s tego. LubPs T2v.

Szereg: »sfrasowany, spracowany« (1): Lecź odpowie gofpodarz bárzo zfráfowány/ A drogá niepotrzebná wielce fpracowany KlonWor 20.

W przen (14):

Wyrażenia: »duch sfrasowany; sfrasowan w duszy« [szyk 2:1] (2;1): Nyech cye głos prózby moyey ták zálofney ruffy/ Gdiżem frodze sfráfowan w fwoiéy nędzney duffy. LubPs T2; Offiárá Bogu duch z fráfłowány [spiritus contribulatus]/ ferce fkruffone y vpokorzone Leop Ps 50/19; GrabowSet Gv.

»myśl, umysł (był) sfrasowany(-a)« = animus amarus a. tristis PolAnt [szyk 4:2] (3:3): Y przydáło fię ofmey nocy iż vmył moy był znou zfráfowány [et cor meum turbabatur ... in me] BibRadz 4.Esdr 6/36; Aleciem ia ieft niewiáftá z fráfowány myłli [mulier dura spiritu] BibRadz 1.Reg 1/15, 1.Reg 1/10; BudBib Bar 2/16; W Piérwfzy kwiat moiéy młodości/ Wąż ten obłudný miłości/ Wpuścił też był w ferce moie/ Iádowité żądło fwoie. O czegóz mył zfráfowána Nie doświadczáłá frolkána? GosłCast 41, 56.

»sfrasowane (jest) serce« = anima in angustiis PolAnt [szyk 1:1] (2): A ták fię bárzo zálofciá fciłfięłá duffá moiá á zfráfowáne ieft ferce moie iż bych fnadz y wytrwác niemogł RejPs 211; BudBib Bar 3/1.

»sfrasowane sumnienie« (1): gdy kto w piśmie ś. przyftoynie poftępowác będziefz/ mieyfca trudniefze wedle fznuru wiary łacniefz ymi obiąśniájąc/ wftáwicznie/ zgłodniáley dułzy pokarm y sfráfowanemu sumnieniu ná počiechę naydźie. NiemObr 81.

»sfrasowanej twarzy« (1): Tedy rzekł Pan Kainowi/ Przeczes fię zápalił gniewem? A przeczes z fráfowány twarzy [ad quid conciderunt vultus tui]? BibRadz Gen 4/5.

Szereg: »sfrasowany i utrapiony« (1): WSzechmocny Pánie Boże Izráelfki ciebieć wzywa ferce zfráfowane y mył vtrapiona [anima in angustiis, et spiritus anxius]. BudBib Bar 3/1.

a. W funkcji rzeczownika: (2): áza [lege: a za] wiátr (poczytáć) mowy z fráfowánego [in ventum eloquia mei desperati]? BudBib Iob 6/26, Is 8/21.

Synonimy: stroskany, uciśniony, udręczony, utrapiony, zasmęcony, zasmucony, zatroskany.

Cf SFRASOWAĆ, SFRASOWAĆ SIĘ

DDJ

(SFUGOWAĆ) cf [SFUGOWAN]

[SFUGOWAN part praet pass pf

N pl subst sfugowan(e).

Sl stp, Cn, Linde brak

Dokładnie dopasowany, spojony:

W porównaniu: dwie sztućce iednkie weźmi/ [...] y vktaltuy iáko chcefz/ [...] tylko thego trzebá/ áby fpodni mieźfzy był niźli wierzchni/ á izby byty ták sfugowane/ iáko páznogieć ná pálcu/ to iest áby ieden ná drugim ze wfząd dolegał. *SienHerb* 598b.]

DDJ

(SFUGOWANY) cf [SFUGOWAN]**SFUKAĆ (53) vb pf**

W pisowni łącznej (43), w pisowni rozłącznej (10).

zf- (31), sf- (22).

a prawdopodobnie jasne (tak zwykle w -ac).

[inf sfukać.] ◇ fut 2 sg sfukášz (2). ◇ 3 sg sfuká (3). ◇ 3 pl sfukają (2). ◇ praet 1 sg m sfukâtem, -em sfukât (3). ◇ 2 sg m -s sfukât (3). ◇ 3 sg m sfukât (31). ◇ plusq 3 sg m sfukât był (2). ◇ imp 2 sg sfukâj (1). ◇ 3 sg niech sfukâ (2). ◇ impers praet sfukâno (2). ◇ part praet act sfukâwszy (2).

Sl stp, Cn brak, Linde XVI w. s.v. fukać.

Zganić, skarcić, upomnieć; increpare Vulg, PolAnt; obiurgare PolAnt, Modrz; comminari Vulg [kogo, co] (53): Drugi go [Diogenesa] theż lepak zfukał á onmu nicz nieodpouiedział *BielŻyw* 73; *RejKup* b3v, b8, Cv, x6v; przykazuie theż aby przeciwno niewdzięcznym niepoczynali nic niebraterfkie⁸⁰/ niepalili ich ognie^m iáko to mogli vczynic i chcieli ale ié sfukáno *MurzNT* 43v; Pyotr S. też Symoná czárnokfyeźniká nye tylko z fukał/ ále y kofcyolá odláđził *KromRozm III* H5v; *LubPs* ff4v; *KrowObr* 52 [2 r.], Rr; Y zfukał go [diabla] Iezus/ á wyfzedł z niego diabeł/ y vzdrowione iest dziećię od oney godziny. *BibRadz Matth* 17/18, *Is* 17/13; nie raz on [mój dziad] Oycá mego zfukał/ á máthkę moię/ iáko corkę włafną fwą láfkáwie karał/ gdy co w zákonie przeftepowáli. *OrzRozm* M4; *BielKron* 108v; A iefli go [przyjaciela] też sfukał/ poznawfzy omylnóść ferczá iego/ o bárzo fie fnádnie ledá iábłufzkim poiednacie. *RejŻwierc* 92; *ModrzBaz* 10; prowadził [tych, którzy mieli zaszyte w sukni pieniądze] do S. Antonina: który ie iáko złodzieie vbogich práwych/ zfukał/ y pieniądze im pobráć/ [...] kazał. *SkarŻyw* 413, 572; A BOże day to/ áby/ [...] y ony drugie fłowá fwe vważyć też y dobrze rozumieć mogł *X(iądz) K(anonik)* [...] Piźzac to o Michále ś. iż on rozpierájąc fie o cieie Moizełzowym z fzátnem/ nie śmiał/ przeciw niemu/ podnieść fądu bluźnierźkiego/ [...] ále rzekł/ niech cię Pan sfuka *CzechEp* 99; *PudlFr* 78; *GrabowSet* E3v; A niektorzy Pháryzeufzowie z oney rzeźe/ rzekli do niego: Náuczycielu/ zfukay vcznie fwoie. *WujNT Luc* 19/39, *Matth* 17/18, *Mar* 1/25, s. 135, *Luc* 9/42, s. 233, 834 marg; [Sieła pies o rok kofztaue/ A ladá czym fie popluie. [...] Sam mu ieś day/ íam go zfukay/ Sam pľá dobrego pozfukay. *BielawMysł* B3; Znáć że byli [uczniowie] maléy wiary/ dla tegóž ie też Pan sfukał y maléy wiary ludźmi nazwał *BialPos* 237 (*Linde*); *WujPos* 1590 265 (*Linde*).

sfukać o kogo (1): profił Swiátopek drugich kfiażąt o pomoc Ráfcifláwá y Włodzimirzá/ ktorzy zfukawfzy go o poľy zátrzymáne/ [...] ciągnęli fnim przeciw Potowcom *BielKron* 350.

Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym z zapowiednikiem: dla tego (1); zawsze: iż] (4): *GliczKsiąż* E; Alexánder gromił ty ktorzy go [Bucefala] nie vmieli okroćić/ ociec go Filip sfukał/ iż on chce być mędrfzy w młodych leczech niź ci ktorzy máią nád nim dobre dofwiadczenie. *BielKron* 122v; odrpáwiwfzy iá [paniá] iáko przyftáto/ káplani y zakonnicy/ ktorzy przy nim byli/ rzekli mu: czemuś iey nie zfukał/ ífz ták twarz fwoię gładzi y przybiera? *SkarŻyw* 292; *Strykron* 527.

W połączeniach tautologicznych typu: sfukał mówiąc (9): A tákem sfukał przelożone w Iudźie mówiąc do nich/ Coż to iest zá złość [...] *BibRadz* 2.Esdr 13/17; *GórnDworz* Aav; A przeto z fukałem wrzędniki mówiąc przecż puftofzeie dom Bożj? *BudBib* 2.Esdr 13/11, 2. *Mach* 2/7; Y z fukâł go ftárfzy/ vpominájąc y proľzac áby tego okrucieñftwá [tj. wkładania na siebie ciężkich brzemion] nád fobą nie czynił. *SkarŻyw* 29, 544; A widzac IEFus iż fie

rzeźza zbiegáła/ zfukał onego ducha nieczyftego/ mówiąc mu: [...] wynidź z niego [tj. z chłopca] *WujNT Mar* 9/25, *Luc* 4/35, 9/55; [I Apoftoły fwoie [...] z fukac raczył/ mówiąc/ nie iest waľfa rzeć o tym wiedzieć y o tych czafiech fie badać/ ktore Bog wfwei tajemnicy zachowac raczył *FliinsCunDzień* E6].

Zwrot: »słowy [jakimi] sfukać« [szyk zmienny] (3): poľáli do Cefárzá o gleytowny líft poľlá fwego/ ktore⁸⁰ Cefarż s fukał frogimi fłowy *BielKron* 222; *SkarŻyw* 368; Trambá też Podkánclerz wiodł z obozu vff nowy/ Podkał w lefie z Zárnowlkim Czechow: gdzie wnet słowy Ogromnymi ich sfukał iż wiáre zlamáli *Strykron* 527.

Szeregi: »sfukać i przeklinać« (1): A fynowie ich częfćię po Azotfku mowali/ nie vmieiąc mowić po Zydowfku/ iedno ięzykiem onych to narodow. A przetożem ie sfukał y przeklinałem ie [Et contendi cum eis, et maledixi eis] *BibRadz* 2.Esdr 13/25.

»zgromić i sfukać« (1): Lecż Młodzieniec Bogu oddány/ Bífkupá Arryáńkiego gdy do niego przyľzedł/ wedle potrzeby zgromił: y fłowy tákiemi/ iákie záľużył/ z fukał. *SkarŻyw* 368.

»złajác a [(i)] sfukać« (1): Kato Rzymyánin złáyał á sfukał był yednego zacnego myeľczániná ná imyę Mányliufa/ dla thego iż przed corká żonę obľápyał. *GliczKsiąż* E; [Nefthor gdy to vľyfał/ zláiał y sfukał Antenorá *HistTroj* B7].

Przen [kogo, co] (7): A tak fie ocućiwfzy/ [Jezus] sfukał wiátr/ á rzekł morzu/ Milcz *BibRadz Mar* 4/39, *Luc* 8/24; Bo zfukał morze Suffkie y wyfchło *BudBib Ps* 105/9; Wyćwiczy cię złość twoiá/ á odwrocenia twoie z fukáią cię/ ábys wiedziála y widziála/ iáko zła a gorzka (rzeźz iest) opuśćić Iehowę Bogá twe⁸⁰ *BudBib Ier* 2/19; *LatHar* 535; Y fłoiąc nád nią [świekrá Symeona] roľkazał gorączce (marg) zfukał gorączkę. G. (-)/ y opuśćila iá. *WujNT Luc* 4/39, *Luc* 8/24.

Synonimy: polajác, skarcić, zgromić, złajác.

Formacje współrdzenne cf FUKAĆ.

Cf SFUKAN, SFUKANIE

DDJ

SFUKAN (7) part praet pass pf

sfukan (4), sfukany (3).

W pisowni łącznej (4), w pisowni rozłącznej (3).

zf- (5), sf- (2).

W formach złożonych a jasne; -án, -ana.

sg m N sfukán (3), sfukany (2); ~ (attrib) -any (1); ~ (praed) -án (3), -any (1); -án *BibRadz, BielKron*; -án : -any *WujNT (1:1)*. ◇ f N (praed) sfukana (1). ◇ pl N subst sfukané (1).

Składnia dopełnienia sprawcy: sfukan(y) od kogo (4).

Sl stp, Cn, Linde brak.

Zganiony, skarcony, upomniany (7): *BibRadz Gen* 20/16; *BielKron* 194 marg; Krol zfukány popráwić fie obiecał. *Strykron* 637 marg; Cudniey nam w domu siedzieć/ bychmy tu záftáné Od pána ták nie były/ á potym z fukané. *GoslCast* 63; [Dopiero Niemoiewłki będąc ták zfukány/ Porwał fie do Bibliey *LaszczPogrom* 17v].

Ze zdaniem dopełnieniowym (1): Iozáfath sfukan od Proroka iż fie fpowinowácił z Achábem. *BibRadz* 2.Par 19 arg.

Wyrażenie: »ostrze, srodze sfukan(y)« (1:1): [Symon] Srodze zfukan iest od Piotrá. *WujNT Act* 8 arg; [Symon czarnoksiężnik] Náwet choć oftrze od Apoftołow był zfukány/ iednak nie bluźnił przeciwko im/ iáko dziś Ewángelikowie *WujNT* 430.

Synonimy: zgromiony, złajany.

Cf SFUKAĆ

DDJ

SFUKANIE (7) sb n

W pisowni rozłącznej (4), w pisowni łącznej (3).

sf- (5), zf- (2).

a jasne; teksty nie oznaczają é.

sg N sfukani(e) (4). ◇ G sfukaniá (1). ◇ I sfukani(e)m (1). ◇ L sfukaniu (1).

Sl stp, Cn, Linde brak.

Zganiecie, skarcenie, upomnienie; *inrepatio* Modrz (7): kazał mu [Kajetan Lutrowi] zoczcu precz aby snim więcej niegadał. Po onym s fukaniu Káietan náprawił Ianá Stupiciuřá aby fnim przyiaćielkie náložyl *BielKron* 194.

sfukanie kogo [= *кто jest sfukany*] (4): IEft w tym Pfalmie iá-koby sfukanie náuczycielow fáłszywych *LubPs* C3; Też w nim [w *psalmie*] ieft obobliwe s fukanie zlich fprawcow kolciołá Páńkłego *LubPs* N5v, B2 marg, S5.

sfukanie czego [= *co fuka*] (1): Tám więc nie będę godzien prozb wysłuchánia/ Owłżem prze płochá chćiwość vft twych [Panie Boże] z fukánia. *RybGęśli* D2v.

W połączeniu szeregowym (1): To [rzádzienie ludźmi] lepak może wćzynić częścią mowá mądrá/ z fukaniem ćichym/ nápomnániem státecznym *ModrzBaz* 19v.

Szereg: »sfukanie a złajanie« (1): Ten Pfalm zámyka tho w łoby. I. Sfukanie á złáianie nieprzyiaciół Páná Kriftułowych/ y kolciołá iego. *LubPs* B2 marg.

Synonimy: *napomnienie, upomnienie, zganiecie, zgromienie, złajanie.*

Cf SFUKAĆ

DDJ

SFUKANY cf SFUKAN

SFUKIWAĆ (1) vb impf

1 sg *praes* sfukiwám.

Sl stp, Cn, Linde brak.

Ganic, karcić, upominać: *Adiurgo* – sfukiwám. *Calep* 24b.

Synonimy: *gromić, lajać, napominać, przestrzegać, przymawiać, strofować, trestać.*

Formacje współrzedzenie cf FUKAĆ.

DDJ

Sl stp; Cn, Linde brak.

Cf LATOSI, LATOŚ, NOCSIA

SIABRZYĆ *Sl stp; Cn, Linde brak.*

SIAC (330) vb impf

W inf, praet, fut, con, impers praet a pochylone; w praes, imp 3 pl, part praes act e jasne; w imp 2 sg i pl e pochylone; 1 pl imp z tekstu nieoznaczającego e.

inf siąc (68). \diamond *praes* 1 sg sieję (14). \diamond 2 sg siejesz (11). \diamond 3 sg sieje (76). \diamond 1 pl siej(e)m (1). \diamond 2 pl siejecie (2). \diamond 3 pl sieją (51). \diamond *praet* 1 sg m -m siął (6). \diamond 2 sg m -s siął (8). \diamond 3 sg m siął (15). *f* siála (1). \diamond 1 pl m pers -smy siáli (1). \diamond 2 pl m pers -ście siáli (1). \diamond 3 pl m pers siáli (7), [sieli]. \diamond *fut* 1 sg m siąc będę (1). \diamond 2 sg m będziesz siął (2), siąc będziesz (1); będziesz siął *LatHar*; będziesz siął : siąc będziesz *BibRadz* (1:1). \diamond 3 sg m będzie siął (2), [siąc będzie]. \diamond 1 pl m pers będziemy siąc (2). \diamond 2 pl m pers będziecie siąc (6). \diamond *imp* 2 sg siej (16). \diamond 1 pl siejmy (2). \diamond 2 pl sięjcie (4). \diamond 3 pl niechāj sieją (1). \diamond *con* 2 sg m byś siął (1). \diamond 3 sg m by siął (8). \diamond 3 pl m pers by siáli (4). \diamond *impers praet* siáno (3) *WujJud, GostGosp, RybGęśli*, siáno się (1) *Strum*. \diamond *con* by siáno (1). \diamond *part praes act* siejąc (13).

Sl stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. Rozrzucać nasiona na glebę dla uzyskania plonów, obsiewać; *seminare* *Vulg, PolAnt, Mącz, Calag, Calep, JanStat, Cn; serere* *Vulg, Mącz, PolAnt, Modrz, Calep, Cn; spargere* *PolAnt, Cn; facere sementem* *Mącz, Cn; sationes facere* *Mącz; disserere, inserere, interserere, proserere* *Cn* (312): Siął thedy Izáák w oney żyemi/ y wziął tegoż roku/ sto kroć ták wiele iáko wyśiał *Leop Gen* 26/12, *Luc* 8/5; *BibRadz Luc* 8/5; *Resero, Z* nowu fieyę/ Odlfiwam. *Mącz* 387b, 113c, 288b, 381c [2 r.], 387a, b; Y będziecie fiac ofmego roku/ á iefczće ieść będziecie stáre zboże áfz do roku dziewiątego *BudBib Lev* 25/22; A kiedy go [urzędnika] Pan spytał

Czému to vrodzay zły ná folwárku á v Kmieci dobry? Tedy wczyni wymówkę/ w mokro fye siáło *Strum* L4v, M [2 r.]; *Calag* 434b; Ztąd [tj. z układu gwiazd na niebie] wié oracz kiedy ma rolą v-práwować: Ztąd wié kiedy siac/ álbo nowy fad fpráwować. *KochPhaen* 1; Kiedy náfzy meżowie [.] was bić nie vmieią/ Muśimy my: á oni domá niechay sięią. *BielSjem* 20; *Calep* 916b, 964b, 972b; Sásiedzi zobopolni máią doyźrzeć/ aby siál káždy fásiad: y ci máią fásiádá Pánu álbo Vrzednikowi y Włodárzowi opowiedzieć/ który nie sięie. *GostGosp* 38; A gdy fie iuz siac godzi/ nie odrywáć fie od sięiu: chybá żeby fie zápalilo/ w ten czás bieżeć gásić *GostGosp* 96, 64 [3 r.], 70, 102, 108, 148, 150 [2 r.], 166; *GrabowSet* F4v; A gdy [siewca] siál/ niektóre ziárná pádły przy drodze/ y przylećieli ptacy powietrzni á pozobáli ie. *WujNT Matth* 13/4, *Matth* 13/3 [2 r.], *Mar* 4/3, 4, *Luc* 8/5 [2 r.]; który miéłzek [zgubiony przez Marcina] Mikołay sięiąć nálażł *SarnStat* 681; *PaxLiz* Bv; *KlonWor* 79.

siac co [= *co jest siane*] (74): á drudzi kxięzicza marca fieią banie/ po pięci ziarn w iedno miefzce fadzą *FalZioł* I 39c, I 5c; *MiechGlab* **4v; alle czom oral thom oral czásthka oyczisny swej [...] hy czom schial thom schial nasvem *ZapWar* 1542 nr 2449; Bośzie iednak kupczy wfytko Choczia drugi fzieie zytko. *RejKup* d4; *BielKom* D6; *RejWiz* 59; Wiedziales izem ia frogi/ że biorę czego nie položyl/ á żnę częgom nie siál *Leop Luc* 19/22; O flalony wiełż że co ty fieiefz/ nie będzie pierwey ożywiono/ áży pierwey obumárlo. Y co fieiefz/ nie fieiefz onego zboża co má być/ ále gołe ziárno/ [...]. A Bog [...] dáie [...] káždemu náfieniu/ iego włafne ciáło. *Leop* 1. *Cor* 15/36-38 [przekład tego samego tekstu *KuczBKat* (2), *WujNT*], *Luc* 19/21; *RejFig* Bb8v; KIedy chłop siál [! błędne znakowanie] konopye/ iálkołká wołála *RejZwierz* 126v, 89; *BielKron* 56, 446v; *Napinae, Rzepiská* gdzie tákowá [tj. *podługowatą*] rzepę sięią. *Mącz* 240d, 381c; *HistLan* B2; *KuczBKat* 90 [2 r.]; *WujJud* 130v; Izali [oracz] zrownawfzy oblicze iey [ziemi] tedy fieie wykę/ y rozfięwa kmin/ pokláda teź plęzence pod miárą/ y ięczmień známieniy/ y orkiż w miedzy fwey? *BudBib Is* 28/25; *Strum* Lv [3 r.]; *ModrzBaz* 32; *KlonŻal* C2v; A gofpodarze rzádni/ máią w brogách wkłádáć iáko y siac záváždy w pogodę. *GostGosp* 48; Ná žimę/ práwie przed zámárzniem/ wsiac potrofze fczęb-rzuchow/ [...] aby to było rániey/ niż infze/ co [...] ku práwemu doflátkowi y żywności gruntooney/ sięią. *GostGosp* 66; bo fzkodá niemoże byđz więtfza y grzech/ nieczyłtego co [tj. *ziarno zanieczyszczone chwastami*] siac. *GostGosp* 102, 66, 78, 106, 112, 122, 124; *WujNT Luc* 19/21, 22, 1. *Cor* 15/36, 37; *SkarKaz* 204b; Nie v niey [oracz u ziemi] nie wyłtuzy/ ielli fpi á drzymie/ Gdy orác ma ná Wiofnę/ ábo siac iáryznę *KlonWor* 78, 79; [*ListyZygmAug* 1553/254; *Domovy zásię* álbo fvoylki ovies biały ieft á nie kofmáty/ sięią go teź tym obyczáiem iáko infze żyto/ ále nalepiey go siac lutego księzycá *Cresc* 1571 166]. Cf »siac nasienie«, »siac oziminę«, »zboże siac«, »siac ziarno«.

siac co [= *na czym jest siane*] (14): *RejPosWiecz*³ 98; Niemałż fiac winnice twey roznym náfieniem [tj. *należącym do różnych gatunków*] *BudBib Deut* 22/9; Drugi Vgorów wczás niepołóży dla ónych bieśiad/ wczás nie fpráwi/ áni ná czás nieśieie/ á teź fye nie vrodzi. *Strum* L4v; [*św. Epifaniusz*] y ogrod fieiąć/ gdy mu iego roboty beftyę płowáły: mowił z beftyámi/ iáko z ludźmi *SkarŻyw* 453; *GostGosp* 124; [Tamże nadto dworzyszczę jedno alias łan rolej pusty sieją na folwark. *LustrRus* I 50]. Cf »poła siac«, »siac pożytki«, »siac rolą«, »siac ziemię«.

siac czego [funkcja *supinum* = *do siania*] (1): *BibRadz Luc* 8/5 cf »siac nasienia«.

[*siac z czego*: V nas iz z płáchet fieią/ mufiálby [tłumacz słowo „siewnia”]; *Ps* 125/6] płáchtą przełóżyć/ po Hiwreylku MEfzech. *BudBib* 322c marg (*Linde*).]

siac na co [= *na czym*] (3): Yakom ya nyeszilal drugiego kmyeczia szwego [...] szyacz na czasz na yego [...] yedno naymye szwoy naborzaczino. *ZapWar* 1526 nr 2294, 1526 nr 2293; *Calep* 1020.

siać w co (2): Biednym chłopom rozbiórą konie na podwoły: A zátym omięłzkawłzy osiać wedle czáfu, W błoto sieią *CiekPotr* 30. Cf »siał na ziemię«.

siać czym (4): á w dworze w nowe [tj. z nowego zbioru] żyto ma bydź/ [...] á tym zaśię siał. *GostGosp* 78. Cf »siał nasieniem«.

siać na czym (14): *ZapWar* 1542 nr 2449; Y lepiéy ábyś go [tj. staw] trzymał Rok y dwa y trzy pufto [= spuszczone, bez wody]/ á siał y orał na nim. *Strum* L; *BielRozm* 5; kto ná czym gruncie zboże sieie, tedy odpada od náśienia. *SarnStat* 1277. Cf »siał na nowinie«, »na oranym siał«, »siał na roli«, »siał na ziemi«.

siać po czym (1): Ofadzał bráncy ziemię Polłką Boleśław [Krzywousty]/ ktorzy siał y orał po wfiách puftych. *BielKron* 349v.

siać gdzie [w tym: „gdzie” (5), „tam” (2)] (7): wiedziałeś iż żnę gdzie nie siał/ y z tąd zgromádzam gdzie nie rołprożył. *BibRadz Matth* 25/26, *Matth* 25/24; pośłali Rzymianie z Flákufem trzydzieści thylfiac ludu prołtego/ áby tąd ofiadáli/ orałi/ siałi/ dobytki páłli *BielKron* 275v; *HistLan* B2; *GostGosp* 66; *WujNT Matth* 25/24, 26.

W połączeniach szeregowych (14): *FalZioł* V 52; Siodmego roku/ niemaćie orać/ áni siał/ áni winá zbierać. *KrowObr* 226; Strzefz fzye starych/ zyemie nyeor/ nie fyey/ nye fczep/ buduy/ vpadle podnołzy. *Goski* A2, A2, *2v, *3v; Kthorzy [Litwini] z więzienia wyłzedłzy poczęli robić/ siał/ orać/ kopác/ y gołpodárftwem żywności nábywác/ opuściwłzy kozáctwo łupieżne *BielKron* 371, 6, 89v, 99v; Sero. Sieyę też sádzę/ Szcepę. *Mącz* 386d; Pożrzy záfie ná zyemię: Czemu iá orzá? czemu siał? czemu fczepią? *RejPosWiecz*³ 98; *RejZwierc* 70v; [rolnik] Wieżie gnoy/ rádli lkrodli/ vgorzy/ odwráca: Sieie/ plewie/ ogania/ pieniądzmi oplaca. *KlonWor* 77; [á trzeciého roku sieyćie y żnićie/ y fadzćie winnice/ y iedzćie owoc ich. *WujBib Is* 37/30].

W przeciwstawieniach: »siał ... nazbierać, pożác, sam się rodzić, sadzić, używać« (5): A przetho ogrodniczi nigdy niefieią czołnku iedno fadzą *FalZioł* I 5c; Siał będziefz á nie późniefz/ będziefz tłoczył oliwę/ ále fię iá nie pomáżełz *BibRadz Mich* 6/15; Będziefćie wiele siał/ á máło nazbieráćie/ będziefćie ieś á nie náćiećie fię *BibRadz Agg* 1/6 [przekład tego samego tekstu *SkarKazSej*]; Imbier ná káżdym mieyfcu s tych wyłpów rośćie/ ieden iesth co gi siał/ drugi co fie łam rodzi *BielKron* 446v; *SkarKazSej* 659b.

W porównaniach (2): Synu od młodości twey bierz náukę/ á ż do łedziwości najdziefz mądrość. Iáko ten który orze/ y ten co siał/ przyftęp do niey/ á czekay dobrych owocow iey *Leop Eccli* 6/19; kora [nauka ewangelii; *Matth* 13/4 i nast.] náuczycielá w Kofćie Bożym przyrownywa temu który siał *RejPosRozpr* b4v.

W charakterystycznych połączeniach: siał banie, ber, czosnek, imbir, jarzynę (jarkę) (2), jęczmień, konopie (2), len, manę, ogrodne rzeczy, owies, pokrzywę, proso (3), przedziwo (2), pszenicę (5), rzepę, tatarkę (2), wykę, żyt(k)o (5); siał ogrod (2), winnicę; siał ręką; siał gotowo, hojnie, nadobnie, próżno (2), skąpie (skąpo) (5), szczodrze, źle; siał dla hojnej nadzieje, w nadzieje; siał ze łzami; siał w błogosławieństwie(ch) (3), w płaczu, w żalości; siał doma, na gruncie, na ogrodzie, nakóło, na polu; siał w folwarcech, w polu, w ziemi; siał co naraniej, w mokro, w pogodę; czas siał; wyniść siał (2).

Przysłowia: *bibl. Leop Luc* 19/21, 22; Pánie znałem cię iż ief-teś człowiek frogi/ który żniefz gdzieś nie siał/ y zbierałz z tąd gdzieś nie rołprożył. *BibRadz Matth* 25/24, *Matth* 25/26; *WujNT Matth* 25/24, 26, *Luc* 19/21, 22. [Ogółem 8 r.]

*bibl. March*³ V8v; kto sieie łkápó/ łkápó y żác będzie: á kto sieie fczódrze/ fczódrze y żác będzie. *BudNT 2.Cor* 9/6; *LatHar* 244; Kto łkápie sieie/ łkápie też żác będzie *WujNT 2.Cor* 9/6, s. 27; [Wokabul 1539 X]. [Ogółem 6 r.]

bibl. OpecŻyw 50v; Siał będe á infzy niech ie *BudBib Job* 31/8; Bo w tem tá mowá iest prawdziwa/ że infzy iest co siał/ á infzy co żnie. *BudNT Ioann* 4/37; *WujNT Ioann* 4/37. [Ogółem 4 r.]

bibl. BudBib 2.Cor 9/6; á kto sieie w błogóśławieństwie (marg) fczódrobliwie. (-)/ w błogóśławieństwie też żác będzie. *WujNT 2.Cor* 9/6, s. 640.

bibl. KrowObr 238; Iż kto fieie w żalości/ w wielkiej radości fwey záfie będzie zbierał náśienie fwoie [Vulg Ps 125/5]. *RejPos* 47v; *KochPs* 191.

bibl. Kto pátrzy wiátru/ nie będzie siał/ á kto pátrzy ná obłoki/ nie będzie żał nigdy. BielKron 82; [WujBib Eccl 11/4].

Pátrz w iakiey łá rołkofzy prácowni oracze/ Oni siał pżenicę á moy [tj. człowiek używający świata] ie kołacze. *BielKom* D6.

A też więc iáko fieie thákże mu też wfchodzi *RejWiz* 104v.

Pánná mowiac s pánicem/ rzekłá iż fzáleiefz/ Włzytko grafz [= flirtujesz] s kuchárkami/ więc tátárkę fieiefz. [...] Snadz leplzy fłop pżenicę/ niż tátárki kopá *RejFig* Bb8v.

Mihi istic nec seritur nec metitur, Ani mi tąd fieyá áni żná. *Mącz* 220a.

bibl. Ktory fieie [niechaj tak będzie] iákoby niemiał żác/ á który łádzi winnicę/ iákoby iey nie miał zbierać. BudBib 4.Esdr 16/44.

Co zá głupftwo moy Boże/ ráná ná śmierć gonić [w czasie wojny]/ Gdyż iádu iey krom tego nie mozełz fię z chronić. Nie sianoć [!] ná odchlániać [tj. na stokach przepaści otaczającej mitologiczną krainę zmarłych] áni Winnic futo/ [...] Błáde ćienie łná w łtáwiefz gdzie fię fmołá dymi. *RybGęśli* B2.

bibl. Abowiem cokolwiek będzie siał człowiek/ to też będzie żał. WujNT Gal 6/7[8].

y mówią drudzy: Kto sieie, ten żnie y siano [= to, co zasiane, plony] bierze. *SarnStat* 1277.

Zwroty: »siał nasienie, nasieni(e)m, nasienia (G sg)« = *seminare semen PolAnt, Vulg; serere germen a. semen PolAnt; spargere semen Mącz* [szyk zmienny] (15:3:1): *MurzNT Matth* 13/24, 27; *Roley fwoiey niemaćie siał rozmáitým náśieniem [Non seres ... diversis generibus rerum PolAnt Deut* 22/9] *KrowObr* 226; Niektory co siał wyłzedł siał náśienia fwego *BibRadz Luc* 8/5, *Lev* 11/37, 26/16, *Is* 17/10, *Matth* 13/24, 27, 37; Pofufzyłá náśienie wfzelkie kóre miano siał w folwárcech táiemnie/ á gdy ie roslano/ nie welfzó. *BielKron* 53v, 36v, 224v; Spargere semen, Siał/ rozłiewác náśienie. *Mącz* 403d; *BudBib Deut* 22/9; dobrze siał wfzelkie náśienie/ ták w polu iáko ná ogrodzie *GostGosp* 4; ieślibyście przykazania mego nieśłucháli [!] [...] náwiedzę was prędko niedof-tátkiem [...] prozno będziefćie náśienie fwe siał/ y nieprzyaciel pobierze ono. *KołakSzczęśl* Bv; *WujNT Luc* 8/5; Bo y oracž łákomy dla hojney nádziefćie/ Náśienia nie łituie/ lecz ie hojnie sieie. *KlonWor* 16.

»siał na nowinie« (1): COro Syońka/ [...] Z rąk y nog twoich otrząśni okowy/ [...] Ciernie precz wykop/ y ołet kołacy/ Siey ná nowinie [= na ziemi uprawianej po raz pierwszy]/ y roli rodzący *GrabowSet* Q4.

»na oranym siał« (1): Bo gdzie pełno fnádnicy vłac Ná oranym gotowo siał A gdzie zaczną gniazdo grośie łuz lezie trochá ku trośie *RejRozpr* C4v.

»siał oziminię, pszenicę ozimią« [szyk zmienny] (1:1): bo w Ieśieni tylko żyto á pżenicę ozimią siał: ále ná Wiofne wfzelákie zboża y ogrodne rzeczy *GostGosp* 98; Iego [tj. rolnika] to záfłuzone cokolwiek ma z ziemi: Nic v niey nie wyłfuży/ iefli fpi á drzymie Gdy orać ma ná Wiofne/ ábo siał iárzyne: Kiedy orać ná Ieśień/ čás siał oziminię. *KlonWor* 78.

»pola siał« (1): Polá ná koło siał/ winnice kopáią/ Pożytki biorą/ żywność znafzáią. *KochPs* 166.

»siał pożytki« = *serere proventum PolAnt* (2): Y znouw rozmnáżali náńey [na osiadłości swej] gołpodárftwá fwoie fczepiac y siał rozliczne pożytki *RejPs* 160v; *BudBib Lev* 25/20.

»siał na roli(-ach), roł(-e)« = *seminare in agro PolAnt* [szyk zmienny] (7:5): *HistJóz* E3; Drzewa fczep/ winnicze naprawiay/ na rolach fiey. *FalZioł* V 49v; *MurzNT Matth* 13/24, 27; *KrowObr* 226; *BibRadz Matth* 13/24, 27; Też [Bóg nakazał Izraelitom] áby nikt cudzym korzenim nie łádził winnice/ áni náśieniem siał roley *BielKron* 36v; *WujJud* 130v; *ZapKóścier* 1584/48v; *GrabowSet* Q4; *SarnStat* 677.

»siał siewy« (I): Włodarz ma bydź doftáteczny wybieran/ ktery siał/ iáko siewy polne/ ták ogrodne/ [...] Pánu kiedy y fobie powinien. *GostGosp* 18.

»zboże(-a) siał« = *serere granum PolAnt* [szyk zmienny] (9): nie fieiefz onego zboża co má być [non corpus quod futurum est seminas]/ ále gołe ziórno *Leop* 1.Cor 15/37 [przekład tego samego tekstu *KuczKat*]; *BibRadz Ex* 23/16; *KuczKat* 90; Iowel [= jubileusz] będzie to v was/ on rok pięćdziesiąt; nie będziecie siał ani żać łamorodnego zboża iego ani zbierać winá iego. *BudBib Lev* 25/11; á trzy látá [šw. *Romualdus*] z Grádenikiem rolą fprawuując y zboże siałc/ rękómá fię fwyim y ine żywił. *SkarŻyw* 571; *Stryj-Kron* 160; Kmiotkowie y łámi máią vpomináć/ áby nieczyftego zboża nie siano: bo to ich práca gdy mułzá pleć *GostGosp* 106, 98; *SarnStat* 1277.

»siał ziarno« = *seminare granum Vulg* (3): *Leop* 1.Cor 15/37; *KuczKat* 90; nie siefiefz ciálá kóre ma wyniść/ ále gołe ziórno [tj. roślina, która wyrasta, różni się od ziarna na zasiew]/ iáko ná przykład/ plźniczne *WujNT* 1.Cor 15/37.

»siał w ziemię, ziemię, na ziemi« = *seminare in terra Vulg* [szyk zmienny] (2:1:1): Przykazał im tákiefz był [Bóg] áby fšeść lát zyiemię oráli á fiali/ á fiodmy rok áby odpoczynienie miała *BielKron* 36; [w *Hiszpanii*] ná niekthorych mieyfłách nolzá ziemię ná fłáły á fieią ná niey. *BielKron* 279v; [Królestwo Boże jest] Iáko ziórno gorczyczne: kóre gdy siał w ziemię/ mniyfze ieft ze wfzytkiego nášienia kóre ieft ná ziemi. *WujNT Mar* 4/31; *SkarKaz* 204b.

Szeregi: (nie) siał i (ani) brác (a. zbierać)« (2): co będziemy ieść fiodmego roku/ gdyfz niebędziem fiał ani zbierać požytkow náfzych [ne non seremus, neque colligemus proventum nostrum]? *BudBib Lev* 25/20; á tak go [przędziwo, tj. rośliny uprawiane na włókna] siał y brác/ áby go zá fłóncá zetrzeć *GostGosp* 124. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

(nie) orać, (i, a, ani) siał« = *arare et seminare Vulg* [szyk 9:8] (17): *ZapWar* 1526 nr 2293; *FalZiol* V 52; *Leop Eccli* 6/19; [Ulises] vczyinił fie fzalonym/ orał á fol fiał *BielKron* 56, 8v, 36, 95, 275v, 349v (9); *Strum* L; W nádzieię ludzie orzá/ y w nádzieię siał. *KochPieś* 9; *BielRozm* 5; [trzeba] w ten czás siał/ orać/ kiedy dobry gofpodarz y orać. *GostGosp* 8, 96. [Ponadto w połączeniach szeregowych 10 r.]

»nie siał, nie pleć« (I): Więć [na wiosnę ożywa] y pokrzywá żądlifta nienawifne źiele/ Nikt ie y nie siefie nie piele. *KlonŻal* C2v. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»robić albo siał« (I): (nagł) Iefli kto robi ábo siefie cudze role. (–) Iefli kto robi álbo zášiewa role czyie gwałtownie/ niech nášienia nie ma ná tych pošianych rolách z winá piętnadzieftą *SarnStat* 677. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]

»nie siał ani sprawiáć użytkow« (I): co będziemy roku fiodmego ieść? niebędziemli fiał/ áni sprawiáć vżytkow náfych [si non severimus, neque collegerimus fruges nostras] społá? *Leop Lev* 25/20.

»(nie) szczepić, (i, albo) (nie) siał« [szyk 5:3] (8): *RejPs* 160v; W Strzelcu [znak zodiaku] [...] Purgacią brác zle/ fzczepić y fiał. *Goski* *4, ktv, A2; Sator, Ten który siefie álbo fzczepi. *Mącz* 387a; *Calep* 245b, 311a, 972b. [Ponadto w połączeniach szeregowych 7 r.]

»siał, włoczyć« (I): PRzydzie Iefień ázałz nie rofkofz do fłaná [lege: siania] fie przeieździć/ áno nadobnie vorano/ nadobnie fieią/ włoczá [tj. bronują] fpiewáią *RejZwierc* 109v.

»(nie) nie, (ani) siał, (ani, nie) żać« = (non, nihil, nec) *serere*, ((et) non, nec a. neque, nihil) *metere Vulg*, *Mącz*, *Modrz* (4): Abo-wiem Miłóšciwe á pięć dziefiátne látho ieft. Nie będziecie fiał ani żać/ tych rzeczy kóre fie ná polu fáme od fiebie rodzá *Leop Lev* 25/11; *Mącz* 220a; *BudBib Lev* 25/11; Naydzie nie iednego/ co okrom titulu śláchtwá niema nic [...]: człowiek bez máiefności/ bez sławy: ná korego nic nie siefiá/ nie zná/ dochodu też žadnego mu niepláć. *ModrzBaz* 32. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

W przen (I): áćz kolwiek drudzy [duchowni] niefá przyczyná odfzczepieńftwá ále iż tego ćierpią przyfobie drugim/ iż roley nie orzá/ nášienia nie siefiá/ kákolu niepelá/ w tey że winie ofstawáią dla niedbáłości fwey. *BielKron* 224v.

Przen [w tym: kogo (3), co [= co jest siane] (63)] (85): Iám wás polłál żáťz czegefócie nierobili anij fiali. *OpecŻyw* 50v; *RejZwierc* 89; Rozšiewcá on fłowá siefie. *BibRadz Mar* 4/14; śmierć [...] wzię-łá go [tj. *Spiczyńskiego*] od tey niedokonány roboty [tj. *opracowania zielnika*]; á przeto co on siał/ nieprzeberáiąc/ ále ták wefpół miecąc: thom ia dopiero požáwłzy/ przeberáć mušiał *SienLek* 44v; *WujJud* 233v; *PaprPan* T2v; *GrabowSet* M2v; Ieflifmy wam duchowne dobrá siali [tj. *nauczaliśmy was*]/ co zá wielka rzecz že-byfny też wáŹze ćielefne źeli [tj. *żebyśmy korzystali z waszego utrzymania*]? *WujNT* 1.Cor 9/11, *Mar* 4/14; Mędrzec [*Eccle* 11/6] mowi: Siefy wieczor/ siefy ráno: bo niewiefz kóre wznidzie. [...] Nie o roli ten piłá/ ále o vczyńkách dobrych *SkarKaz* 383b, 383b.

siał czego [funkcja supinum = do siania] (I): *RejPos* 63 cf »siał nasienia słow«.

siał do czego (I): Lecz gdy to [tj. *cnoty*] siefiá/ do ferc ludzkich [...]: wielkie y požyteczne drzewo rošćie/ niewymowney poćiechy ná dułzy/ y nádzieie w niebie *SkarKaz* 83a.

siał komu (I): Siefyćież fobie w fprawiedliwóšci/ á žnićie w vftách miłofierdzia/ odnowćie fobie nowinę [tj. *ugory*] *Leop Os* 10/12.

siał czym (2): *March*¹ A3v; [*lichwiarz*] Domá siedzi/ nie orze: lichwá lichwé siefie *KlonWor* 78.

siał między kim (I): Sá iefzcze drugie biełgłowy potworniefze/ kóre [...] fieią dopiero między nimi [tj. *między swoimi zalotnikami*] zazdrošć/ iednemu przy drugim wiefłzá fálkę pokázuiąc *Górndworz* Dd3v.

siał na czym (4): *Leop Ier* 4/3; Bo kto siefie ná fwym ćiele/ z ciálá też żać będzie fłázenie. á kto siefie ná duchu/ z ducha żać będzie żywot wieczny. *WujNT Gal* 6/8. Cf »siał na roli«.

siał w czym (I): [prorok mówi w imieniu Pana o nawróceniu] A wyczyšćie pole fwoie/ á nie fiefyie wiefcy w ćirniu. Ale mi obrzećie fercá wáŹze [Ier 4/3-4] *RejPos* 32v.

W połączeniu szeregowym (I): Košćioł y náuká Pána Chrištufo-wá [...] záwłze rošnie zá fprawá y opátrnośćiá Bożą: tylko káznodzieie siał y fzczepić y polewáć máią *WujNT* 139.

W przeciwstawieniu: »siał ... żać« (I): [šw. *Paula*] siałá ćielefne/ áby niebiełkie źelá. nie żáłowálá doczełnych/ áby nábywálá wiecznych. *SkarŻyw* 141.

Przysłowia: bibl. [*Prov* 22/8] Kto fyeie (złó)ć/ będzie żáł nędzę. *March*¹ A3v [idem] *March*³ Vv; *BielKom* Cv.

Bo flabo žnie kto nie fiefie *RejRozpr* Kv; *RejJóz* E5v; y bę-dziełzli fłápo siał/ fłápo żać będziełz/ hoynemu záfię fowito fie wfzytko nágróđzi. *LatHar* +8v.

bibl. a kto žnie zapláťe bierze ij zbierá owotz/ żywot wieczny/ aby fie oba wefelili/ ij ten tzo fiefie/ ij ten ien žnie. *OpecŻyw* 50v; *BibRadz Ioann* 4/36; *WujNT Ioann* 4/36.

Ktory człowiek plewami fyeie fwoię rolá/ tákí nędzę będzie żáł y fwoię niewolá. *March*¹ A3v; *March*³ Vv.

Kto fiefie pfoťe/ Ten žnie niecnotę. *RejZwierc* 239.

[Ktorzi fieią ze łzámi/ z hukiem żać będą. *BudBib Ps* 125/5.]

Zwroty: »siał na roli, rolá« (I:1): *March*¹ A3v; Siefyż ty podłe [= *niepозorne*] y mále žiarnká ná roli ferc náfzych/ á pátrzny [...] co fie w ich máłóšci záwiera. *SkarKaz* 83b.

[»rutkę siał« = *nie móc znaleźć małżonka* [tu *žart. męczyzna o sobie*]: Gdyby już i k'temu pošlanu do ksiáźćia pruskiego przyszłó, musielibyšmy jenak pierwej takowe około oženienia naše przedšiewźięcie niekthorym tu panom odkryć, boby się podobno inak nie godziło. [...] Podobno nam tak przyjdzie dłuگو rutkę siał. *ListyZygmAug* 1553/254.]

»siał ziarno (a. ziarnka), nasienie, nasienia (G sg) słow« = *seminare semen Vulg* (2:1:1): Siefyćz tedy ták piękne ziórno/ wznidzie nadobne zboże/ obyczáiow/ y pošthępkow vpodobánygo człó-

wieką *GórnDworz* Mm2v; Abowiem ten kto wyfzedł fiac tego to świętego nalfienia fłow [...] iefłtci ten nalfz miłościwy Pan [cf *Matth* 13/37] *RejPos* 63; *WujNT Matth* 13/37; *SkarKaz* 83b.

»[kogo] w ziemię siać« = *grzebać* (1): Zniwá niedoczekawfzy: kłóście móy iedyńy/ Iefłtceś mi fye był niezłtał [tj. *nie doróśł*] / á ia twéy godziny Nieczekáiąc/ znowu cię w fmutną ziemię sieię *Koch-Tr* 12.

a) *Szerzyć, rozprzestrzeniać* (41): Iefłt w Pfalmie tym modlitwá/ [...] przeciwko ięzykowi kłamiwemu kthory fieie fáłfzywá naukę *LubPs* cc2; Ná Przelozone zależy rzeczy fzkodliwe obcináć/ potrzebne fiac/ w práwdzie y miłofierdziu. *Leop* 1. *Tim* 1 arg; Wárgi mądrych fieięw wmieięthnoć/ ále ferce fzalonych nie ták. *BibRadz Prov* 15/7; Vftályby záprawdę [...] rzecznikow co fpyry sieię/ niewfytliwé wykrety. *ModrzBaz* 99; y záprawdę by to/ mym zdánim/ być nie miáło/ áby kto nowe náuki po świećie fiał/ nie dołóżywfzy fię ftażóytnego Kościoła. *ReszPrz* 63; *PudlFr* 26; Toż fię rozumie o cnotách y obyczájach ktore Ewángelia Chryftufowá sieie *SkarKaz* 83a, 83b.

siać między kim (12): Przymowká ná ludzi co wzgárdziwfzy práwdę fłowá Bożego/ fáłfz między ludźmi fieię. *LubPs* B3v marg. Cf »błdy siać«, »nieprzyjaźń siać«, »niezgodę siać«, »rozterki siać«.

siać w czym [= do czego] (1): [apostolowie *Piotr i Paweł*] Zbiegáli okrąg ziemię [...] pobożność w ferách ludzkich/ [...] sieię. *SkarŻyw* 595.

W charakterystycznych połączeniach: siać cnoty, fałsz (2), *fałszywą naukę, nowe nauki, obyczaje, odszczepieństwa, pobożność, pokorę, rzeczy potrzebne, spory, umiejętność, złe przygody, zwady; siać do serc ludzkich (w sercach ludzkich)* (2); *siać na (po) świećie* (2); *siać między bracią* (3), *między krześcijany* (2), *między ludźmi (ludem Bożym)* (4), *między (wielkimi) pany* (2), *między zlymi; siać w krześcijaństwie* [= wśród chrześcijan]; *siać w prawdzie i miłosierdziu, w sprawiedliwości; wynieść siać*.

Zwrot: »błdy siać [w tym: *między kim przez kogo* (1), w czym (= wśród kogo) (1), w czym (= gdzie) (1)] (4): [czart] zaczął rozmáite á przeciwne błdy myędzy krześcijány siać przez kaczerze/ pod poltáwá fłowá Bożego. *KromRozm I* M4; [przewrotni a wszeteczni ludzie] z czártowfkyego poduľfczenya nyeznośne błdy w krześcijánfłwye śyáć/ [...] zaczęli. *KromRozm II* v4; Thedy Krol winien [...] bronić tego Kościoła w ktorym Papież rofkázuie/ á nie tych pokátnych kościołow wálfzych/ wktorych wálfzy Miniľtrowie róźliczne błdy sieię? *OrzRozm F3v*; Prżeto [heretykowie] błdy sieię/ ludzie zwodzó do roznych wiar *SkarJedn* 35.

»nieprzyjaźń (a. przyczyny nieprzyjaźni) siać« [w tym: *między kim* (3)] = *serere discordias a. inimicitias a. lites* *Mącz*, *Modrz* [szyk zmienny] (5): *Lites creare et serere*, Wádzic ludzie. Siać nieprzyjaźni *Mącz* 67c, 386d; *GórnDworz* Gg6; co niektorzi [królowie] dla wtwierdzenia możności fwey czynią/ iż ábo przyczyny nieprzyjaźni między Pány sieię/ áby łączniey to czego żądáią zá ich niezgodámi przemogli/ ábo [...] *ModrzBaz* 21, 15v.

»niezgodę siać« [w tym: *między kim* (4), [między kim czym], *między kim w czym* (= gdzie) (1), w co (1)] = *iurgia seminarie* *Vulg* [szyk zmienny] (12): Siey niezgody między zlymi/ A niechćiey mieć fkládu z nimi: Pokińciem się fámí iedzá/ Poty dobrym pokoy dádzá. *BierEz* S2v; *Leop Prov* 6/14; którzy [kaczerze] niezgody sieię w Kościele między ludem Bożym/ [...] dla chwyty prózný fwéy *OrzQuin* Aa3v; *SkarJedn* 19, 219, 296, 328, 329; *SkarKaz* (2)v; gdy fię kto w roľterkách kocha/ sieie między brácią niezgody/ ten [...] y mądrym być nie może. *SkarKazSej* 661a, 659a, 675a; [Pánowie Chrześcijánfłcy [...]]: rzeczá fáumą niezgody y niefnałki między fobá siei *KarnDeliber* Ev].

»rozterki, niepokoj(e) siać« [w tym: *niepokoj a (i) roztyrki* (2); *między kim* (2), *między kogo* (1)] = *seminare discordias* *Vulg* [szyk zmienny] (11:2): iż tám Bogá y ducha S. nyemáľz/ kto nyepokoy á roľtyrki fyeye. *KromRozm I* C, O4v; *Leop Prov* 6/19; Ate. Latine Noxa, Szkodá. Bogini fzkód á niefortun ktora [...] ná fwiećie wfzel-

kie złe przygody niefortuny á roľterki między ludźmi fieye. *Mącz* [18]d; *WujJud* 243; *RejPosWstaw* [143⁴]; [papież bolał] iż [przelozeni Kościoła wschodniego] między nowe Chrześćiany [tj. na terenie Balkanów] śmieli tákíe roľterki siać *SkarJedn* 220, 329; Vftá iego [złego człowieka] przekłétwá pełné/ y zdrády: Ięzyk roľtyrki sieie/ y krwáwé zwády *KochPs* 15; *KochWr* 34; *SkarKazSej* 694b.

»w uszy siać« (1): [patriarcha Konstantynopola] odworóć chćiał Bulgáry od kościoła Rzymfkiego: [...] wnowe niewinnych Chrześćian wfzy fzátáńkie niezgody y odszczepieńfłwá sieię *SkarJedn* 219.

Szereg: »siać i mnożyć (2): Lecż fámí Grekowie w roľterkach fię y niezgodzie kocháli/ one fiali y mnożyli/ od iedności wćiekáli *SkarJedn* 329, 328.

b) *W nawiązaniu do ewangelicznej przypowieści o kákolu* (*Matth* 13/24-30) (2): Heretyctwá fą kákolé/ ábo złe myśli. A ktoż ie sieie? Dyabeľ. *CzechEp* 39.

siać co między czym (1): ále niedziwuię fię temu iż [św. Hieronim] thák piłał [tj. błędnie (zdaniem Krowickiego) tłumaczył *Pismo Święte*] onego wieku/ kiedy iuľz był przyfzedł nieprzyjaćiel/ y fiał kákol między pľzenicá. *KrowObr* 216v.

[Zwrot: »ziarno(-a) siać« [szyk zmienny]: á on/ ktori dobre ziárno fieie (*marg*) Kto fieie dobre ziárná/ á kto złe ná tim świećie. (-) / fin iefł człowieći/ [...] *Mat*: 13. v. [...] 37. *FarnŻnaj* 134.]

c) *O liczeniu narodów* (2): ktorzy [kosmografowie] piľzá iż z tych ftron [tj. z Finlandii] then narod ludu wielki wyfzedł/ co iefł niepodobna rzecz/ áby ie kto fiał iefłtce by fie ich ták wiele nie napłodziło *BielKron* 294, 159.

d) *O grzebaniu zmarłych (w nauce świętego Pawła o zmartwychwstaniu)* (1):

W porównaniu (1): Sieiem w ziemię/ mowi ś. Páweł [*Vulg* 1. *Cor* 15/35-44] / ty ćiałá iáko ziárná pľzeniczne/ ktore ná wfionę onę mocá Chryftufowego zmartwychwftánia/ odrodzá fię y roľkwitná *SkarKaz* 204b.

a. *W nawiązaniu do Matth* 6/26 oraz *Luc* 12/24, zawsze z przeczeciem: nie pracować (o ptakach), nie uprawiać roli (o ludziach: bo nie znają roľnictwa lub nie wymaga tego nadzwyczaj urodzajna ziemia) (16):

W połączeniach szeregowych (5): iż nie orzecie/ nie fieiecie/ áni winnic áni drzew fczępicie *HistAl* K2v; weirzyćie ná ptaľftwa niebiełkie/ iľz ani sieię ani żná/ ani zgromdzáią [?] do ftołóá wády oćiec wáľz niebiełkj żywi (*marg*) kármí (-) ie. *MurzNT Matth* 6/26; *KrowObr* 149; *RejPos* 217; *WujNT Matth* 6/26.

Szeregi: »nie (ani) orać, nie (ani) siać [szyk 4:1] (5): iż Iuhrowie mieľzkáiąc w Scitíey, nie fieię ani orzá [non colunt agros, non seminant]. *MiechGlab* 62; LAponowie lud dziki/ [...] nie orzá nie fieię/ áni żná/ żadnego pożytku niedáwa *BielKron* 294v, 336; *RejPos* 325; Nędzne polne ptaľzátká nie orzá, ni sieię/ á wády iedná z łáłki twéy od głódu nie mdleá. *ArtKanc* N2. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]

»nie siać ani szczepić« (1): oftrzegay ábyś nie zápomniáł Pána twego/ ktory cię wywióďł z niewoley Egipfkiey do zyemie obfitey wfzytkiego/ gđzyeś nie fiał áni fczępił. *BielKron* 44. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»nie (ani) siać ani (nie) żać« = *non serere, non metere* *Modrz*; *non seminarie, neque metere* *Vulg* [szyk 4:1] (5): I ptaľkyż był naprzikład dáł Iż żadny nieżáł ani Sjał A wády ty [Panie] ziwifz kazdego *RejKup* cc3v; *RejPos* 82, 217v; Bo okrom woyny [...] od Turká [...] mamy Tátary pogránicźne nieprzyjaćioły/ [...] ktorzi nie sieię/ áni żná/ wćźiwego nic nierobia/ łupieľtewm żywá *ModrzBaz* 119v; Przipátrćie fię krukóm/ iż nie sieię áni żná; ktorzy nie máią fzipizárniey áni gumná/ á Bog ie karmi. *WujNT Luc* 12/24. [Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.]

b. *W nawiązaniu do mitu o wojownikach wyrosłych z posianych zębów smoka* (1): (nagł) O wfzyfłkich mężách Rulfkich y Podóľfkich. (-) Wlerzę Kadmus Fenicki po tym kráiu chodził/ Sieięż zęby Smokowe ták mężny lud płodził. *PaprPan* Cc3.

2. *Przepuszczać przez sito, przesiewać; incernere, subcernere* *Mącz* (7): *Cribro incernere vel subcernere* Siał/ Podfiewać/ Pytlować. *Mącz* 68d.

siać przez co (3): [*saletrę z siarką i węglem*] Siekay á siey przes durfzlák/ áby [*proch*] był ziamiŕty/ Iefli dobra falettrá [!]/ będzie s niey proch czyŕty. *BielSat* N3 [*idem Bielsjem*]; gdy fie [*saletra z siarką i węglem*] dobrze ŕtucze/ ŕthánow ią y fiey ią przes durfzlák álbo przes przetak. *BielSpr* 73; *BielSjem* 39.

Przen [*kogo, co*] (3): A tho ku ŕámemu Pyotrowi przy wŕlyŕtkich [*Jezus*] mowi/ á powyáda iŕ czárt nye yego ŕámego/ ále wŕlyŕtkye/ ktorzy tám byli/ fyać chćyál [*cf Luc* 22/31] *KromRozm III* M7v.

W porównaniu (1): A to ŕátan prágnął/ áby was fyał yáko pŕŕeńnice [*ut cribraret sicut triticum Vulg Luc* 22/31]. Ale yam zá čyę proŕiŕ/ áby nyeuŕtáá wyárá twoyá *KromRozm III* M7v.

Zwroty peryfr.: »gęstym siać mąkę sitkiem« = *być uczciwym* (1): Pátrząc ná wŕzyŕtki ŕtrony [...] Kto z čzyiá ŕzkodá żywie/ á kto z ŕwym pożytkiem/ Kto gęŕtym á kto rzadkim ŕieie mąkę ŕitkiem. *BielRozm* 9.

»rzadkim siać mąkę sitkiem« = *być nieuczciwym* (1): *BielRozm* 9 *cf* »gęstym siać mąkę sitkiem«.

3. *Posypywać, rozsypywać; praespargere, supercernere* *Calep* (5): *Praespargo* – Wprzod ŕieię. *Calep* 840a, 1031a.

siać czym na co (1): [*Pan tobie*] ŕpŕuŕcza deŕŕez ná ziemię twoię [...] á czáŕfu ŕwego iá ŕniegiem iáko wełná potrzáŕa/ álbo mglá ná nie nieynáczey iáko popiołem ŕieie. *RejPs* 216v.

W porównaniu (1): *RejPs* 216v *cf* *siać czym na co*.

Zwrot: »proch na wiatr siać« = *trudzić się na próżno* (1): wie-my że Pokorá ŕ. iefł Fundámentem wŕzyŕtkich innych cnot [...]/ ták iŕ ktoby bez niey cnoty inne zbierał ten iáko mowi Grzegorz ŕ. proch ná wiatr ŕieie. *WysKaz* 41.

Przen (1):

[*siać czym między kim*: A iŕ tam [*na Litwie*] niektorzy s łaski naszej będąc opatrzeni, pieniędzmi między ludźmi siej(ą) [*aby wznieć bunt przeciw królowi*], tedy owa się kiedy wykrzá [*tj. wydadzą wszystko*], a snadź najdzie się tam na niektore z czasem kijec za pasem. *ListyPol* II 1550/362.]

a) *Rozgłaszać* [*co o kim*] (1): [*zakochana białagłowa wierzy*] iŕ cokolwiek o nim [*o ukochanym*] zŕego ŕyŕzy/ wŕzytko ten [*konkurent*] o nim iáko nieprzyaciel gŕowny/ z waŕni ŕieie *GórnDworz* C66v.

4. *Ciskać, miotać, rozrzucać; ingerere* *Cn; przen* (2):

siać co (1): Wynidzielz kiedy/ zwyćięzywŕzy twogi/ Z onych troŕk/ ktore ŕieie Swiát/ z nich čzyniáć ŕzturm frogi *GrabowSet* R.

siać czym (1): Zá któрым [*za puklerzem Pana*] ŕtoiać/ ná żaden ŕtrách nocny/ Ná żadná trwogę/ áni dbay ná ŕtrzały/ Któremi ŕieie przygodá w dzień biały. *KochPs* 138.

5. *W zwrocie*: »siać rany« [*w tym: między kim* (1)] = *ranić wielu* (2): Bijćie w bębn/ y w tráby: ále nie ná tákí Ton/ iáko ŕzalonému Marŕzowi przyŕmáki Czyniá/ kiedy żeláznym ŕerdakiem odźiány Miedzy woyŕki z lotného wozá ŕieie rány. *KochEpit* A2v; W bębn/ tráby/ niech gráią. [...] Nieták iáko więc ŕtychác/ gdy Grádyw [*tj. Mars*] odźiány W żelázný ŕtróy/ ŕmiertelné w boiu ŕieie rány. *OstrEpit* A2.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (2): A gdy to /i/ trafi ŕię między dwięmá zwokalizów przerzeczoných/ ŕpoŕŕednim má być wymáwiáno/ iako wŕłowách/ mdleię/ leię/ pieię/ ŕieię/ wieię ŕzyia *MurzOrt* B2, B2.

Synonimy: 1. *mnożyć, szczepić*; 2. *przebijając, pytlować*; 3. *rozrzucać, rozsypawać, rozsypować, roztrząsać*; 4. *ciskać, miotać, rzucać*.

Formacje współrzenne: *siać się, dosiać, nasiać, nasiać się, osiać, podsiać, posiać, posiać się, przesiać, przysiać, rozsiać, rozsiać się, usiać, wsiać, wsiać się, wypodsiać, wysiać, zasiać, zasiać się; siewać, nasiewać, obsiewać, odsiewać, osiewać, podsiewać, posiewać, posiewać się, przesiewać, przysiewać, rozsiewać, roz-*

siewać się, wsiewać, wypodsiewać, wysiewać, wysiewać się, zasiewać.

Cf **SIANIE, SIANY**

MC

SIAĆ SIĘ (2) *vb impf*

siać (1), sie (1).

praes 3 *sg* sieje się (1). ◊ 3 *pl* sieją się (1).

ŕl stp, Cn brak, Linde XVIII w.

Samoistnie, tj. bez udziału człowieka, wyrastać z ziarna (2):

Zwrot: »sam się siać« (1): Smierći ŕię winna máćicá áni chmiel nie boi/ [...] Bo ŕię ŕam z ŕámego ŕieie ná káŕdy rok ŕieje/ Wŕkoro ŕię wioŕná roŕmieie. *Klonŕal* C2v; [*Cresc* 1571 278].

[*Szereg*: »siać się a mnożyć się«: Bronatnym [*fiołkom*] nie ták žimá ŕzkodži/ y owŕzem ŕámy ŕię ŕieię w ogrodziech/ [...] á množá ŕię też rozkrzewiánim korzenia *Cresc* 1571 278.]

Przen (1):

a) *Rozprzestrzeniać się, szerzyć się* (1): Sieię fie ná tych včtách [*seruntur in conviviis*] [...] rozmowy żártowne/ nawięcy ku wŕzeteczności złożone. *ModrzBaz* 54v.

b) [*Powstawać*: Gorzej się teraz nikomu nie dzieje, Bo sie žal we mnie z ciężkościami sieje: Nie widzę twego wdzięczniuchnego liczka *Otwiń(?)Erot* 35.]

Synonimy: *mnożyć się, przyrastać, rozmnażać się, rozrastać się, szczepić się*.

Formacje współrzenne cf **SIAĆ**.

MC

SIADAĆ (178) *vb impf*

W formach inf sia- (14), siâ- (8); sia- *LubPs, BibRadz* (2), *Mącz, GórnDworz, Oczko, KochPs, Bielsjem, GórnTroas, CzahTr; siâ- RejFig, Phil, KochAp* (2), *WujNT*; sia- : siâ- *RejPos* (1:1), *SarnStat* (3:2); *drugie a jasne. W pozostałych formach* siâ- (115), sia- (16); sia- *KrowObr, BielSpr, KochEpit, KochEpitCath, KochSob, KochWr, KochFrag; siâ- : sia- RejRozpr* (1:1), *Leop* (4:2), *BibRadz* (2:1), *BielKron* (18:1), *Mącz* (7:1), *Skarŕzyw* (1:1), *SarnStat* (6:2).

inf siadać (22). ◊ *praes* 1 *sg* siádám (8). ◊ 2 *sg* siádász (6). ◊ 3 *sg* siádá (25). ◊ 1 *pl* siádámy (2). ◊ 3 *pl* siádają (30). ◊ *praet* 1 *sg* m siádáŕem, -m siádáŕ (5). ◊ 3 *sg* m siádáŕ (26). *f* siadała (1). ◊ 1 *pl* m *pers* -smy siádali (1) *RejPs*, -chmy siádali (1) *LubPs*. ◊ 3 *pl* m *pers* siádali (18). *subst* siadały (2). ◊ *fut* 2 *sg* m będziesz siádáŕ (1). ◊ 3 *sg* m będzie siádáŕ (2). ◊ 2 *pl* m *pers* będziecie siadać (1). ◊ 3 *pl* m *pers* będą siadać (1). ◊ *imp* 2 *sg* siádáj (5). ◊ 1 *pl* siádájmy (2). ◊ 2 *pl* siádájcie (1). ◊ 3 *pl* niech siádają (1). ◊ *con* 2 *sg* m byŕ siádáŕ (1). ◊ 3 *sg* m by siádáŕ (2). *f* by siadała (1). ◊ 3 *pl* m *pers* by siádali (9). *subst* by siadały (1). ◊ *impers praet* siádáno (1). ◊ *part praes act* siádając (2).

ŕl stp, Cn notuje, Linde XVIII w. s.v. sieść.

1. *Przybierać pozycję siedzącą, w której ciało spoczywa na pośladkach (zwykle zginając nogi w kolanach), też: trwać w tej pozycji, siedzieć; sedere* *HistAl, Vulg, PolAnt; sidere* *Mącz; assidere, considerare, desiderare, residere* *Cn* (128): Y czárnokŕięźnicy to częŕŕto powiediáŕ/ Ktorzy w kolech ŕiádájąc wizyie miewiáŕ *RejWiz* 150, 66; Chćiállim kiedy iŕ do nich: ŕiadałem pierwŕŕy *Leop Iob* 29/25; *BibRadz* II 59c *marg; BudBib Jer* 15/17; Prze Królowéy [*zdrowie pijmy*]: wŕtác ŕię godži/ y wypię [...] Prze Biŕkupiē: powŕftawaymy/ Álbo ráczéy nie ŕiadaymy. *KochPij* C4; TEnze Król Zygmunt/ iŕ nigdy ŕam nie ŕiádł do ŕtołu ŕwégo/ ále závády którémukolwiek pánu/ álbo y kilkiem ŕiadać kazał *KochAp* 10; Sąŕiedzi tedy y ktorzy go [*uzdrowionego przez Jezusa ślepcę*] przedtym widáli że był żebrakiem/ mowili Izali ten nie iefł ktory ŕiadał y żebrał? *WujNT Ioann* 9/8.

siadać około czego (1): okoŕŕof tego [*stołu*] ná przerzeczoných zedłách [...] weŕpoŕek ŕiádáli y yádáli. *Mącz* 464c.

siadać podle kogo (1): dla te⁸⁰ ižeŕ iefł náleżion mędrŕzym/ będzieŕŕ ŕiadał tuŕz podle mnie *BudBib* 3. *Esdr* 4/42.

siadać między kim (1): ábowiem [Sardanapalus] odmieniając twarz łobie fábámi w koronie krolewłkiewy fiadał między pŃotliwemi niewiáftámi przędac kádzyl *BielKron* 10v.

siadać nad czym = pić (1): Iazbych to mięfo miał wołowę iádác? Albo nád czáfzą krwie kozłéy siádác? *KochPs* 75.

siadać pod czym (1): Iábál [...] napirwey wynálazł namioty/ pod ktoremi fiadali páfac dobytki. *BielKron* 4v.

siadać przed kim (1): Yákoby też yeden ktory fie vezonęmi bárzo brzydził gdy pododno [.] przed niem fiadáli/ rzekł tho raz/ [...] *GliczKsiáz* N6v.

siadać z kim [PudlFr w sensie obscenicznym] (9): Ia zá stolem z krolem siadam/ Y kofztowne karmie iadam. *BierEz* N3v; *RejJóz* O3; Kfiázd fie ieden ponęcił choć mu nie kazáli/ Siadác s krolem do stołu *RejFig* Aav, Bb4; w Ofobie iego [Kromera] ták vczóion/ y vważon iest Krol y narod Polłki od Cefárzáz Krześciójánłkiego/ że o iednym stole Kromer z Cefárzem siada *OrzRozm* P4; *BielKron* 70v, 74v; *Strum* L4; NIewiéfz Stásiu/ co o twéy żęnie powiádaią: Powiémci/ dziękuyże mi: Mniłzy z nią siadaią. *PudlFr* 41; *CiekPotr* 69.

siadać na czym (6): *Mącz* 186d, 464c; Transtra, Remigum sedilia in navibus – Lawki na ktorich prieźnici [lege: przewoźnicy ‘wioślarze’] łziadaią. *Calep* 1081a. Cf »siadać na stolcu«, »na ziemi siadać«.

siadać gdzie (25): vyrzał Saul mieyfce proźne podłe fiebie gdzie Dawid fiadał *BielKron* 66, 17v, 274; *RejPos* 159; *RejZwierc* 153v; *WujNT Act* 3/10; Cefarz w kurze kościelnym przy ołtarzu nie siadał. *SkarKazSej* 680b marg; Nie rad źniefz/ nie rad košifz: á w ćieniu rad siadałz *KlonWor* 45. Cf »na jałmuźnie siadać«, »w karczmie siadać«, »w kácie siadać«, »na miejscu siadać«, »u stołu, za stołem, przy stole siadać«.

Zwroty: »przy [czyim] boku siadać« (1): Nie myślic óná [zona] o tym/ że ia przy tobie Głowy niefráfuię by namnięy łobie: Ze w twym páłacu miefzłkam/ że przy twym boku Siadam *KochPieš* 52.

»na jałmuźnie siadać [gdzie]« (1): A poznawali go [uzdrowionego przez św. Piotra i Jana] że tho on był co ná iáłmuźnie fiadał [ad elemosynam sedebat] v Ozdobnych drzwi kościelnych *Leop Act* 3/10.

»w karczmie siadać« (1): A któz tu w tym winien będzie/ Pan że nieopátrźnie budował/ ábo Vrzednik co nic nie rozumię/ á schłoty w Kárczmie rad siada *Strum* L4.

»w kácie siadać« (1): Sámo mię to wyfwiádfzy/ žem w kácie nie fiadał/ Z dobrymim towarzyszmi/ wieczęrał y fniadał. *RejZwierc* 75.

»na [którym, jakim] miejscu, na [jakie] miejsce siadać = loco sedere, discumbere in loco *Vulg* [szyk zmienny] (4:1): á będzie fiadał ná pierwłlym mieyfcu po Dáryułfu/ dla mądrolci fwey *Leop* 3.Esdr 3/7; *BielKron* 110; Equestria, Mieyfce na którym sláchtá fiádálá při grách. *Mącz* 107c; Nie gánić Pan zgoła włzytkich/ ktorzy ná pierwłlych miešćách siadaią *WujNT* 97, *Luc* 14/8.

»u ognia, przy ogniu siadać = ad ignem sedere *HistAl* (1:1): v ognia dla zimná nie fiadamy *HistAl* I5v; Camino luculento utendum, Muší fie při kominie při cziftym ogniu fiádác. *Mącz* 201a.

»(po)społu (a. wespół(ek), a. społem) siadać = considerare *Calep*, Cn; simul assidere *Calep* [szyk zmienny] (6): *RejFig* Bb4; Ták- kiec záfzdy poczćiwi/ rolkofzy miewáli. Siadáli záfzdy społu/ pyęknie fie zgadzaią *RejZwierc* 118; *Mącz* 464c; á zá tym wnet wolno fiádác pospołu/ mawiác/ žárthowác/ krom žadnego podeźrzenia *GórnDworz* Cc4v; á oto wiele grzeźznikow y iawnogrzeźznikow przychodząc wępołu fiadáli z nim *RejPos* 324; Consido, Simul assido – Społem fziędam, pośadzám fzie. *Calep* 246b.

»siadać na stolcu (a. stołczyku)« [szyk zmienny] (2): Powiedzyał mu potym krol/ á widziłz nędzniku/ Iż ia ták záfzdy fiadam ná tákim stołczyku. *RejWiz* 71; *RejAp* 135v.

»za stoł, do stołu(-a), u stołu, za stołem, przy stole siadać = (mensae) accumbere, discumbere, recumbere *Calep* [szyk zmienny] (9:6:4:3:2): *BierEz* N3v; *BielŻyw* 145; A tak iuż fwym frafun- kom teraz pokoy daycie A iako gofcie zemną iuż za stoł fiadaycie

RejJóz O3; A tyš mie veźynił iednym ftych ktorzy fiadaią przy twym stole [inter convivas mensae tuae] *Leop* 2.Reg 19/28; PAN pánciey nie dowierzał/ nigdy z nią nie iadał/ A przedfię z nią zá iednym stolem społu fiadał. *RejFig* Bb4, Aav; Bo ten był obyczáy Zydowłki fiádác zá stolem iż nie práwie fiadáli ále fię ieden ná drugim pokládáli. *BibRadz* II 59c marg; *BielKron* 70v, 74v, 97v, 110; Lectus etiam Łoże ná ktorých przed czáfy do stołá fiadano. *Mącz* 186d; Wiefz dobrze iżci obádwa v iednego stołu fiadáli *RejPos* 290v, 264; *KochSob* 66; *Calep* 14b, 330a, 900b; *Phil* F; *KochAp* 10 [3 r.]; *WujNT Luc* 14 arg; Znalźze go ty? (–) Smiefłnie py- tałz. siadam z nim v iednego stołu. *CiekPotr* 69.

»przy świecy siadać« (2): Lychnobii, Którzy při świecy rádźi fiadaya sve rzeczi fpráwuyac. *Mącz* 201d; ktorey [zmarlej żony] ták bárzo žáłował/ że záfzdy w ciemnym gmáchu przy fwięcy fiadał. *RejZwierc* 153v.

»na ziemi siadać« (1): [Mahomet] Potomkom fwoim vftáwil [...] ná žimno áby iadáli/ ná zyemi áby fiadáli *BielKron* 165v.

Szereg: »siadać i legać« (1): [chrześcijanie zdaniem Mahometa] podłię plugáwiá/ z niewiáftámi iefzdzá/ wyfoko fiadaią y legaia *BielKron* 255.

Przen (6):

Zwroty: »na stolcu (a. na stołku) siadać« (2): gdiž tákiego káf- dego błogofłáwionego zowie/ ktory fie nie záfwięra w rádę złošci- wá/ á ná ftholcu práwie iáko powietrzem záfżonym nigdy nie fiada. *RejPos* 334v; Zdawná rad ná kofztownym finętek stołku siada. *GórnTroas* 63.

»siadać za stoły« (1): ktoreš [dekrety] tu y ná ty niewdzięczniki fwoie veźyniē ráczył/ ktorzy [...] z márnemi przypráwami bráliby fie do tych hoynych páłacow twoich/ á fiadáli zá ty fwięte stoły twoie. *RejPos* 241v.

a) *W antropomorfizowanym opisie gry w szachy* [na czym] (1): W trzeći rząd Rycerz/ zákolifwzy/ wpada Ale ná infzey co raz bárwie fiada. *KochSz* A3.

b) *Ukazywać się, uwydatniać* [gdzie] (2): tak iż połpolicie mo- wią ná czele á w oczu from fiada. *GlabGad* N3v.

W porównaniu (1): Mnimafz by rozum fiadał iáko kogut w pierzu *RejWiz* 68v.

a. *O ptakach i owadach: spoczywać całym ciężarem na nogach* (9): [gęsi] w lathaniu tak fie kochaią iż telko gdy iefz chcą, tedy fiadaią *FalZioł* IV 18b.

siadać na czym (3): [sęp] Rad fiada y lęże fie na wyfokich drzewach *FalZioł* IV 27a; *Mącz* 391d; *RejZwierc* 160v.

siadać gdzie (4): [liszka] Słyzłá kurá śpiewaiąc: Dzień iuż bliłki przepowiedał/ Ná bźie w fadu gdzie więć siadał. *BierEz* S4; sedile avium, fiadanie ptałze/ mieyfce zwłáfzczá gdzie ptacy fiadaya. *Mącz* 378d, 248c; *SienLek* 159.

Zwrot: »[w czym] pospołu siadać« (1): iednęć iámę [sowy] má- ią/ A w niey połpołu siadaią. *BierEz* Q.

β. *O zbawionych w niebie* (2):

Zwroty: »w majestacie siadać« (1): Iáko nákoniec zły przedšię wypada/ A dobry w iego [Boga] Máiefłacie siada. *KochFrag* 16.

»siadać u stołu« (1): á będziecie fiadác v rozlicznych stołow wam w kroleŃtwie moim zgotowánych *RejPos* 318v.

a. *Jeździć wierzchem* (5):

Zwrot: »na koniu siadać« (5): *BielKron* 362; Y przyźło mu wnet ná pámięć/ ifz Konfáncyułz/ koniá ná ktorym fiadał/ przedał *SkarŻyw* 498, 397; Kto nád cię koniá fwego xtałtowniēy ošiędzie? Kto piękniefy czérftwy iego bięć fpráwować będzie? Ták Pholus/ ták Eurytus ná koniech siádáli *KochEpit* A3; *PudlFr* 59.

b. *Zażywać kąpieli leczniczych* (1): tedy od połowice/ bądź to dnia dziešiatęgo/ bądź piętnáłtego/ po trofze vymuiąc/ záš táf miará áž do końcá przywiešć: y tylęć goźin ku końcowi/ iáko z przodku/ siádác *Oczko* 27v.

c. *Zasiadać do jakiegoš działania* (36): [kostyra] Chcąc być přętko bogáтым/ częŃto siada w bieli [tj. w bieliźnie]: Piefo/ bofo/ w kofzuli/ iáko do pošćieli. *KlonWor* 72.

a. Aby pełnić czynność urzędową, głównie sądową (35):

siadać z kim (4): BielSjem 5, 30 [2 r.]; a znowotnemi [postami] nie siadamy [!] ActReg 138.

siadać na czym (2): miał Sálomon ftolec fwoy bárzo ochędożny s tyłu okrągły/ ná którym fiadał ná fądziech *BielKron 78. Cf* »siadać ná stolicach«.

siadać na czym = brać udział (18): Siadáli pothym wielekroć oycowie ná tym Koncilium w Trydenćie/ ále nic poftánowionego niebyło *BielKron 236, 232. Cf* »na rocech siadać«, »ná sádziech siadać«.

siadać na czym = zajmować się czymś (2): GroicPorz C2v; y áby nápotym Sędziowie [...] do południá ná wfzytkich fpráwách siadáli/ y oné odpráwowali. SarnStat 785.

siadać gdzie (4): BielKom B7v; á wftawfzy ráno fzedł do fądu gdzye krol fiadał BielKron 72, 114; Iż niewieście pogłowie w Ráde wybierano: Y fáme Cefárzowe z nimi tám siadały BielSjem 5.

Zwroty: »siadać na [czyim, jakim] miejs(t)cu« [szyk zmienny] (3): Ale w Krákwie y we Lwowie ná mieyftcu Burgrábie [...] Burmiftrz fyada *GroicPorz iv; Siadáli przodkowie ich/ ná mieyftcach przednieyfzych RejZwierz 52v; BielKron 232.*

*»w radzie siadać« [szyk zmienny] (6): BielKron 212; Iuż nie mówię o Bilkupy/ ktorzy wždy y w rádzie fiadają *RejZwierz 187; BielSjem 30 [2 r.]; Ták przed láty bywáło ták fie fpráwowáli/ Stárzy w Rádzie siadáli/ młodzi woiováli. BielRozm 8; CzahTr F2.**

*»na rocech siadać« (1): VRzędnicy [...]/ ktorzy ná Rocéch Ziemiłkich siadają/ nie máią [...] zá pámiętné alias przysiężné nie więcéy ieno dwa grofzá brác *SarnStat 817.**

*»ná sádzie(ch) (a. ná sprawách sądowych), u sądów siadać« = iudiciis assidere a. praeesse, iudiciis a. in iudiciis praesidere *Jan-Stat [szyk zmienny] (15:1): FalZiol V 52v; RejKup y5v; BielKron 78; Drudzy fá [u Turków] ktore zowá Pefcherchady, ktorzy ná fpráwách fądowych Rycyrfkich fiadają BielSpr 50v; KOMornik Woiewodzin przedtym ná fądziech siadał/ á przez niego ważné nie były. SarnStat 236; wftáwiamy: áby fámi Pifárze v fądów siadáli/ á odpráwowáli ludzie nie przez podftawki. SarnStat 563; á wfzyfcy vrzędnicy/ ktorzy zwykli ná fądziech siadać/ będą powinni ná nich bydź. SarnStat 911, 555, 556 [3 r.], 719, 895 marg, 911, 930; CiekPotr 66.**

»siadać ná stolicach« (1): áni w zgomádzieniu zacnym będą. Ani będą fiadać ná stolicách [*super sedem iudicum non sedebunt*]/ áni rozumieć postępków fądowych. *BibRadz Ecclii 38/36[38].*

W przén (1): Abyście między sobá wilká wpatrzyli. Ktory owce z owczánie počichu wykrađa/ Y z wámi počóziwemi wepól w rádzie fiada. *CzahTr F2.*

d. Handlować [z czym gdzie] (1): Item Marufchá kthorey Mathka fzyada schlyebem wforczye, wodzila baccalarzevi mathiflwy do Czelnyka *LibMal 1545/96v.*

2. Znajdować się, być; sedere *PolAnt (49):*

A. O podmiotach żywotnych, też o istotach nadprzyrodzonych: przebywać gdzie (może też w pozycji siedzącej), też: znajdować się w jakiejś sytuacji (49):

siadać między kim (1): bo bym ia niechciał áby [*dworzanin*] między chłopftwem fiadał *GórnDworz 18.*

*siadać z kim (4): RejWiz 156v; z iáwnogrzefzniki [Chrystus] fiadał/ rozmawiał/ á wielką im fálkę okázował *RejPos 10; Fortuná známi igra iáko z dziećmi: Dżiś pánem będziefz/ iutro siaday z kmiećmi. KochFrag 30; GrabPospR K3v.**

siadać w czym [= w towarzystwie] (3): W domu Bożym fpołu s sobáchmy bywáli/ W yednym towarzystwye częftochmy fiadáli. *LubPs O; Niefiadałem wrádzie násmiewcow *BudBib Ier 15/17; KochPs 61.**

*siadać w czym [= w jakich warunkach] (2): SeklKat Y2; Ták Poétá mój fpiéwa: á znam y po rymie/ Ze fámi roli nie orał/ áni siadał w dymie *KochMarsz 155.**

*siadać gdzie (24): FalZiol II 5d; WSpominamy fobie záłobliwie czáfy ony gdyfmy fiadáli nád rzekámi Babilońkiemi *RejPs**

204; *RejRozpr E2; Izali Piotr Swięty fiadał kiedy ná Kálftrum Anieli? *KrowObr 25v; RejWiz 65v, 156; Leop 1.Reg 20/19; RejFig Bb4; RejZwierz 9v; Stárzy fiadáli ná wlicách wfzyfcy *BibRadz 1.Mach 14/9; BielKron 184v; Mącz 267d; BielSat D3v; RejZwierz 248; Szaty y máiętności rozumu nie dáią/ V tych fie też nie lęze co w Zamkách fiadają. WierKróc A4v; BiałKaz Nv; BielRozm 29; KochWr 29; Ach nieftótyfz/ iuż tobie w páłacách nie siadać *GórnTroas 53. Cf Zwroty.****

Zwroty: »w ciemnicach [= w więzieniu] siadać« (1): czego dobrze doznawiają [!] oni ktorzi dłufo wciemnicách fiadają. *Glab-Gad B7.*

*»siadać doma, w domku« [szyk zmienny] (2:1): *RejRozpr F2v; tho niechay będzie nawiętze kochánie twoie/ co náczęfciey fiadać w domku fwoim *RejPos 306; W ten czás/ kto co má stráćić/ siaday ráczéy domá *KochEpit 110.****

»siadać ná miejscu swoim« (1): Ale gdy ktorzy z woley iego fiadają ná mieyftcach fwoich/ dopiro Pan powiedáć ráczy/ iż będą mieć wielką chwałę przed onymi wfzytkimi zbory *RejPos 224v.*

*»siadać ná pokoju« = nie walczyć (1): (nagł) Ian Táláphus. (–) [...] Snadz to iego potomek zoftál ná Podolu/ Bo też nie rád iák y on fiada ná pokoiu. *PapPrPan Y3v.**

W przén (1): Ná oczu páńfkich wiecznie będzie siadał *KochPs 88.*

Przen (6):

siadać między czym a czym (1): trudno iest on práwy pofrodek wymáćáć/ gdzie cznothá między ogniem/ á wodą: zbytkiem/ á niedoftátkiem: wielem/ á trochá fiada. *GórnDworz Ii5v.*

*siadać pod czym (1): [o mądrości] Nie tylko rádá siadafz pod złoconym gmáchem/ Náwiedzifz y chudzinę pod dziuráwem dáchem. *WisznTr 23.**

siadać z kim [= z Bogiem] (1): Będę rád widział wierne ná ziemie áby fiadáli zemną *BibRadz Ps 100/6.*

siadać w czym (1): O nédzny náfz żywocie/ márna bánko sklána/ Ktora máłuczkiem wiátre wáchwiawfzy fie fpada/ A potom w márnym śmieciu iuż ná wieki fiada. *RejWiz 83v.*

siadać gdzie (2): Izali mądrość nie woła/ roftropność powiáda/ Z wyfokości ná drogách/ v mieyftkich bron fiada *BielKom B4; KochPs 3.*

a. Czuwać, nie spać [do kiedy] (1): [pan marszałek] iako zawždy siada dopiętye wnoc *ActReg 157.*

b. Zajmować się czymś, brać w czymś udział, przystępować do czegoś; esse *Modrz (6):*

*siadać nad czym (3): *RejKup t3; Gdyżem fię káfek ciężfzym piorem wczýł wládáć/ Ná Wierfzowemem nigdy nie wczýł fię fiadać. CzahTr A4v. Cf Zwrot.**

siadać z czym (1): Boć to było przyftoyniey ná mądrego żaká. Tákie rzeczy ná Polfki ięzyk náfz wykłádać/ Bo wždy ten z Grámmátiką częfciey może fiadać. *LubPs gg.*

siadać na czym (1): Wiele rzemieśniczych Miftrzów/ bárzo rzadko siadają ná fwyh wárfstáciech *ModrzBaz 36v.*

siadać przy czym gdzie (1): To yemu wolno rozeznáć Przyczim tu zwykły radfei fiadać *RejKup y4.*

Zwrot: »nád księgámi siadać« (1): Atoc wrzekomo doma ná Xiegámi fiadaija iednak niepámietaia abo tego nieumieija powiedzic tzo by potrzebno bárzo belo R:P: *PapPrUp E.*

B. [O przedmiotach konkretnych: mieścić się [gdzie]: ale iż JM [*żartobliwie o kruszcu w kopalni*] rad w mokrzy siada pospolicie do wody w głáb ucieka *LustrKraK II 54.]*

3. We frazie: »słońce siada« = słońce zachodzi (1): Y rzek nawięcey wpáda z práwey ftrony/ Ktore prá Wilfá ná támté zagony/ Ná lewą rękę/ w te fię grunty wkráđa/ Gdzie fłońce siada. *KlonFlis F2.*

Synonimy: 2. być, najdować się, przebywać.

Formacje współrdzenne cf SIEDZIEĆ.

Cf SIADAJĄCY, SIADANIE

SIADAJĄCY (4) part praes act

Pierwsze a pochylone, drugie jasne.

pl N subst siadając(e) (1). ◇ G siadających (3).

Sl stp s.v. siadać, Cn, Linde brak.

Przybierający pozycję siedzącą, też siedzący (4):

a. O zwierzętach [na czym] (1): á namnieyſze [żaby] na lifciech drzewnych fiadaiące *FalZioł* IV 15a.

b. Zasiadający, aby pełnić funkcję urzędową (tu: sądowniczą) (3):

Wyrażenie: »na sędziach siadający« (3): tedy niebacząc ná niebytność Sędzięgo y Podfędká/ [...] ná fędzięch siadaiących [*Judiciis praesidere solitorum JanStat* 1087]/ Pifarz y Komornicy [...] o zbiegłego kmieciá będą fędzić y lkázowác. *SarnStat* 662 [idem (2)] 746, 918.

Cf SIADAĆ

LWil

SIADALNY Cn; Linde XVII w.

SIADANIE (7) sb n

Pierwsze a pochylone; -da- (6), -dã- (1) *BudBib*; e jasne.

sg N siądani(e) (3). ◇ D siądaniu (1). ◇ A siądanie (3); -e (1), -e) (2).

Sl stp notuje, Cn brak, Linde XVI w. s.v. *siedzenie* oraz XVII w. s.v. *siedzieć*.

I. Rzeczownik od „siadać” (5):

1. *Przybieranie pozycji siedzącej; sessio PolAnt* (4): Dedan kramárze twoi w kobiercach ku fiądaniu [*in tapetibus ad sedendum*]. *Leop Ez* 27/20.

siądanie czyje (2): *MurzNT* 238v *marg cf* »ku stołu siądanie«; *BudBib Thren* 3/62 *cf Szereg*.

Wyrażenia: »siądanie w karczmach« (1): owfzem [*prawo*] dozwála tego wſzyftkiego/ z czego złe vczynki roftá: iáko ieft piiáńftwo/ chodzenie z bronią/ z ruśncami [!]/ siądanie w karczmách *GórnRozm* C2.

»ku stołu siądanie« (1): Gdy tedy vmył nogi ich/ [...] siádwfzy (*marg*) Położywfzy się ták wláfnie rozumieć mamy ich ku stołu siądanie [...]. (–) *MurzNT Ioann* 13/12.

Szereg: »siądanie i wstawanie« (1): Siądanie iych/ y wftawanie iych [*sessionem eorum et resurrectionem eorum*] obeyzrzy *BudBib Thren* 3/62.

a. [Zasiądanie na obradach: tedy podobno tego sejmu zdrowiem przyplaciemy; bo przydzielili nam na długie tu mięszkanie i na tak długie siądanie *ListyZygmAug* 1555/308.]

2. *Przebywanie gdzieś* (1):

Wyrażenie: »siądanie w kuczkach« = *obchodzenie Święta Namiotów przez Żydów* (1): Pollednieyſzymi [*przykazaniami Żydzi*] záś zowá/ obrzezanie/ Ofiárowniki/ Kościoł/ ofiáry rozmáite/ pożywáne báráná/ fiądanie w kuczkách/ y wiele infzych. *CzechRozm* 97v.

II. To, w czym a. na czym się siedzi (2):

1. *Miejsce przebywania (tu: ptaków)* (1): *sedile avium*, fiądanie ptafze/ mieyfce zwłafzczá gđzie ptacy fiadáyą. *Mącz* 378d.

[*siądanie czemu (żywotne)*: Siądanie gáſiętam ná noc ma być przegradzáne ná ziemi *Cresc* 1571 579 (*Linde* s.v. *siedzenie*).]

2. *Mebel służący do siedzenia* (1): *Sedile*, *Zedel*/ *ftolec*/ *siadanie*. *Mącz* 378d.

Synonimy: I.2. *bycie, przebywanie*.

Cf SIADAĆ, 1. SIADŁO

LWil

SIADAWAĆ Sl stp; Cn, Linde brak.

SIADLIŚKO cf SIEDLIŚKO

1. SIADŁO (8) sb n

a pochylone; o prawdopodobnie jasne (tak w -o).

sg N siądło (1). ◇ G siądła (1). ◇ A siądło (3). ◇ [I siądł(e)m.] ◇ pl N siądła (2). ◇ A siądła (1). ◇ [L siądłách.]

Sl stp brak, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Miejsce przebywania, życia, siedlisko, siedziba; sedes Modrz* (5): *Transmigro, Domicilium habitationemque commuto* – *Przeprowadzam fie fiadło odmieniam. Calep* 1080b; [y lofy więc muſieli puſzczać ná troię lud wſzythek rozdzieliwfzy/ [...] á ná ktorą część loſ [!] padł/ tá muſiáł z oyczyzny vftąpić/ á fzukác fobie nowego fiadłá *RotRozm* L3v].

siadło czyje [w tym: *pron poss (swoje)* (2), [G *pron*]] (2): y [*nasi przodkowie*] siadłá fwoie nie ná iákiem kráiu ſwiátá od ludzi odłączonem/ ále między ludzkiemi narody záłożyli *ModrzBaz* 102; *KlonWor* 7; [*RotRozm* L3; *Item Grzegorz Balka*, czo tho temu *Sygdzje* przedal pul platzu, tomu tesz zdal przet vrzedem, podle gego siadła. *ProtokWoźnik* 1575 nr 150; *SenekaGórn* 49].

siadło gdzie (1): Więc [*Cyganie*] ftráciwfzy dawne/ Siadło fwoie w Afryce y kroleſtvo fławne/ Wracaią fię do tych ziem *KlonWor* 7.

[*Wyrażenia*: »ojczyste siadło«: A czemuż ludzie [spółnocnych kráioy [...] opuſciwfzy fwe oycziſte/ y przyrodzone [!] fiadłá/ ciągnęli ku południeyſzym milſzym kráiom *RotRozm* L3.

»przyrodzone siadło«: *RotRozm* L3 *cf* »ojczyste siadło«.]

a. *O gniazdach, łęgowiskach ptasich; cubile, secessus Mącz; sedile, sessibulum, sessimonium, stabulum Cn* (2): [W Nowe gołębińce nie fadzay ftárych gołębi/ bowiem ony ſię wráciáją záſię ná pierwſze siadło. *Cresc* 1571 585, 582; *Rarogi* maſz też chowác w ćifzy/ siadło maſz im obwinąć piłſnią albo ſiánem *CygMyſł* F].

siadło czyje (1): [Lifzki techorze y infze zwierzętá ná kury bárzo waſá/ przeto trzebá ie ná noc w ich siadłách zámykáć dla fzkody *Cresc* 1571 582; *WerPobudka* A2]. *Cf Wyrażenie*.

Wyrażenie: »siadło ptasze« (1): *Secessus avium*, *Gniazda* á fiadłá ptafze. *Mącz* 44d.

Szereg: »siadło a (albo) gniazdo« [*szuk 1:1*] (2): *Cubilia et nidi gallinarum et avium*, *Siadła* albo *gniałdá*. *Mącz* 70a, 44d.

[W *przen*:

Szereg: »siadło i stolec«: *ORle*/ *twoiác* to *krzywđá*/ *iż* *wyrodne wrony*/ *Záftąpiły siadło twe y ftolec złocony WerPobudka* A2.]

b. [O ziemi jako miejscu życia doczesnego: ábyfmy thez y my iuż tym fiadłem mizernego fwiátá wzgárdziwfzy/ o rzeczách wyfokich niebieſkich duchownych myſlili *GrzegŻarnPos* 1582 527v (*Linde*).]

2. [*Miejsce do siedzenia* [gdzie]:

Wyrażenie: »pierwsze siadło«: i miłuią [*doktorowie i faryzeuſze*] piérwfze mieſca na kołacjách/ piérwfze ſiádłá wboźnicach [*primas cathedras in synagogis*] *MurzNT Matth* 23/6, s. 189 *marg*.]

3. *Znajdowanie się w pozycji siedzącej* (1): *Accubatio* – *Sziadło*. *Idem in Officiis*: *Status*, *incessus*, *sessio*, *accubatio Calep* 14a.

4. *Wypróżnianie się* (1): A ftára to przypowieſć/ *pirwey* gotuy iadło/ *Bo* więc potym powoli łácniey nam o fiadło. *RejFig* Bb8v.

5. *Dawny, ustalony stan rzeczy* (1): tedy miałoi fię co odmienieć y wrzuſzyć [!] z fwego siadłá/ trzebá było czynić to z wielkiem rozmyſłem/ *iżby* to co fię czyni ku dobremu końcowi/ ku zlemu obrácáne byđz nie mogło. *GórnRozm* Ev.

Synonim: I.a. *gniazdo*.

Cf SIADANIE, SIEDZENIE

LWil

2. SIADŁO (1) av

a oraz o jasne.

Sl stp, Cn, Linde brak.

Rozrastając się na boki, przy ziemi, nie w górę: *In ventrem lateſcere*, *Siadło* roſć. *Mącz* 185d.

LWil

SIADŁOŚĆ (1) sb f

N sg siadłość.

Sl stp brak, Cn notuje, Linde XVIII w.

Przysadzistość, korpulentność; obesitas Mącz; modica et humilis corporatura, quadrata statura Cn: Obesitas, Tłustość/ Tyłowość/ Siadłość. Mącz 100a.

Synonimy: grubość, miąszość, tłustość, tyłowitość.

LWil

1. SIADŁY (4) *part praet act*

siã- (I) *Mącz*, [sia-].

comp siedl(e)jszy (2).

N sg m siadły, siedl(e)jszy (4).

Sl stp brak, Cn notuje, Linde XVII w.; poza tym XVI w. błędnie zam. zjadły.

1. [Siedzący a. który usiadł: Siedzę/ Siadły. *StatorGramm K2.*]

2. *Przysadzisty, krępy, korpulentny, otyły; trossulus Mącz, Cn; corpulentus, habitus, obesus, opimus, succulentus Mącz; compactilis, compactus, quadratus, sedens, sessilis, torosus Cn (4): LibMal 1550/154; Habitior, Tłuftły/ śiedleły. Mącz 151b; Trossulus item idem quod obesus, succulentus, opimus, Tłuffy/ siadły/ mięsifty/ gnaćifty/ tyłowity. Mącz 466d, 151b.*

Synonimy: 2. krępy, miąszysy, mięsisty, tłusty, tyłowity.

Cf SIEDZĄCY, 1. SIEŚĆ

LWil

2. SIADŁY *cf* ZSIADŁY

[SIADYWAC *vb impf*

3 *sg praes* siadywã.

Sl stp, Cn brak, Linde XVII w. s.v. sieść; poza tym bez cytatu s.v. siedzieć.

Iter. od „siadać” ‘przybierać pozycję siedzącą’ (o jeździe wierzchem): Iam widał/ że czasem dwa ná koniu iędzđaiã. (–) Tãk ieft/ lecz przeto siodło dwoifte niebywa: Zã siodłem poľpolicie drugi więc siadywa. Albertus E2v.

Formacje współrzędne cf SIEDZIEĆ.]

LWil

SIAN *cf* SIANY

SIANIE (26) *sb n*

sianie (26), [sienie].

a oraz e pochylone [w tym: Mącz 3 r. a jasne, odstępstwo od normy, też RejZwierc a jasne w błędnym zapisie: siana zamiast: siania]; sienie z tekstu nieoznaczającego é.

sg N siãnié (10); -é (5), -(e) (5). \diamond *G* siãniã (7); -ã (4), -(a) (3). \diamond *D* siãniu (6). \diamond *I* siãniém (1). \diamond *L* siãniu (1). \diamond *pl N* siãniã (1).

Sl stp, Cn notuje, Linde bez cytatu.

1. *Prace na polu związane z umieszczaniem w glebie nasion roślin uprawnych (zwłaszcza zboża); sementis PolAnt, Mącz, Cn; satus, seminatio Mącz, Calep, Cn; satio Mącz, Calep; consitio Calep, Cn (23): Y będzie trwać młocbã aż do zbieraniã winã/ á zbieranie win aż do fiania/ y náiećie fie chlebã fwego do fytości BibRadz Lev 26/5; Sementis. Sianie/ czas fiãnia. Mącz 381c; Praesero. Naprzod fieyę/ Vprzedzam kogo w fiãniu. Mącz 387b, 381c [2 r.], 387a; RejZwierc 109v; Izali wlyzytek dzieñ orze oracž dla siãnia [tj. pod zasiew]? BudBib Is 28/24; Sativus, Quod seminatur, vel quod idoneum est, ut seminetur – Do fiãniã dobri. Calep 973a, 964b, 972b; [za konopne siemię do sienia [...] 12 gr. InwBiskWłocł 1582/329, 1582/329].*

sianie czego (I): Porca item in hortis, Liecha [= zagon] długa álbo grubã [= grzędã]/ ziemiã do fiania ziół nieco od ziemie podniosła/ defzczkami obita. Mącz 312d; [O Prošie/ y o siãniu Profã UrzędowHerb 214a.]

G sg w funkcji przydawki: »[jakiego, którego] siania« (2): Wezmi nafienia czofnkowego rosfięy że ie/ á pothem onego czofnku ktori wroćie/ wezmi iego nafienie y poľiey, cziñ tak pięć razow/

tedy on czofnek piãtego fiania iufz będzie iadem dla fwoiey zbythniey gorączozfci. FalZioł I 5c; Ozimina nie ranego fiania/ leplza tego roku będzie niżli rana. LudWieś A4v.

W połączeniach szeregowych (2): Satorius, Co ku siãniu/ fãdzeniu y fzczepieniu należy. Mącz 387a, 387a.

Szeregi: »oranie i sianie« (I): Iż ziemiã oney puftynie zła byłã/ bo áni figow: áni iãblek grãnatowych nie rodziã áni byłã fpoľobna ku orãniu y siãniu/ y przeto [Zraelici] mowili: Lepiey mielifmy fie w Egipte WyszKaz 11.

»sianie, (i) szczepienie« (3): [w znaku Wodnika] Dzieñ dobry ku fianiu y ku fzczepieniu, y ku przenoľzen(iu) fie z domu do drugiego domu. FalZioł V [50]v; Calep 246a, 972b. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]

»sianie i żniwo« (I): Nãd to/ iãko dľugo ziemiã trwãć będzie/ fiania/ y żniwã [sementis et messis]/ żimnã y goracã/ lãto y żimã/ dzieñ y noc nie wftãnã. BibRadz Gen 8/21[22].

Przen (I):

W przeciwwstawieniu: »sianie ... żniwo« (I): wziãłem przedsię náprãwić/ á w porzãdek przywieść [tj. przeredagować ich zapis]/ Lékãrftwã koñkie/ od tegoż Wydawce podãnã/ [...] á wľzãkze iãko- kolwiek nieporzãdnie/ kiedy wđdy pożythecznie/ będzie iego siãniã [tj. to, co napisał Spiczynski]/ iãko y mę żniwo ná targu przyiemne. SienLek 164v.

2. *To, co zostało zasiane, uprawa (3): Seges, matura messis vel semen, quod seritur, syanye, vel locus, ubi seritur BartBydg 141b; OKoło drogi częłtokroć był fpór: iż iedni siãniém/ drudzy budowãniém [dum alii seminantes, alii aedificantes JanStat 1039] część drogi zãstępowãli z wielkã krzywã tych: ktorzy iędzđã/ álbo co pędzã. SarnStat 1234; [ReuchlinBartBydg E6v].*

W przen (I): Lato ieft ożywiciel wľzĩtkich zioł, y fiania y vroda owoczow BielŻyw 136.

3. [Przesiewanie: Item pro cribro ad purgandum cementum alias do sziania gr. 5 RachBonera 1558 156.

sianie czego: Item pro liascha [lege: lasa, tj. plecionka rozpięta na ramie, rodzaj sita] do sziania wapna y piasku gr. 7 RachBonera 1558 155.]

Cf SIAĆ, SIEJBA, [SIELBA], SIEW, SIEWBA, [SIEWO]

MC

SIANKO (4) *sb n*

a pochylone, o jasne.

sg A siãnko (2). \diamond *I* siãnki(e)m (1). \diamond *L* siãnku (1).

Sl stp brak, Cn s.v. potraw, Linde XVI w.

1. *Dem. od „siano” (3): może ie [jagnięta] w fłayni otrębami albo mãkã ięcziennã albo drobnem fiãnkem karmić FalZioł IV 1d; więc owiećki między fzczeble głowy włoywlyzy fianko fobie wybierã RejZwierc 64.*

Szereg: »trawa a sianko« (I): [ci, ktorzy przyszli] fiedli wlyzycy ná trawie á ná fiãnku [Joann 6/10]/ [...] náłladuiã go [Jezusa] á fłuchãiãc fwięty nauki iego. RejPos 82v.

2. *Sucha czãsteczka rośliny, źdźbłõ; przen: lekki grzech lub drobne, nieistotne wykroczenie (I):*

Szereg: »sianko abo dzdziebłõ« (I): Ale czamu [!] widziłz trzãłkę [festucam] (marg) siãnko abo dzdziebłõ [...] (–) woku brata fwego/ á trámu woku twoiõm nieobãczãłz? MurzNT Matth 7/3 [idem] [MurzNT 176v marg].

MC

SIANNY *cf* 1. SIENNY

SIANO (196) *sb n*

a oraz o jasne; w temacie sien- e jasne.

sg N siano (39). \diamond *G* siana (65). \diamond *D* sianu (4). \diamond *A* siano (53). \diamond *I* sianem (18); -em (3), -(e)m (15). \diamond *L* sienie (10). \diamond *pl G* siãn (2). \diamond *A* siana (4). \diamond *L* sian(a)ch (1).

Sl stp: siano, sieno, Cn notuje, Linde XVI – XIX w.

Trawa (i inne rośliny łąkowe), często będąca paszą zwierząt (też dzikich); f(a)enum (foenum) Murm, Mymer¹, BartBydż, Vulg, PolAnt, Mącz, Modrz, Calep, JanStat, Cn (196): OpecŻyw 52v [2 r.]; Murm 112; Fenum. Hew. Siano. Mymer¹ 16v; BartBydż 57; Tenći Pan bydłatom śiano wywiódł z zymłkiey niłkości/ Dał ludzjom zyółká rozliczne/ włzytko ku ich żywności LubPs X5v; [wyleją wody] y rozwałá miáłtá/ y mury/ y gory/ y pagorki/ y drzewá w lefie/ y fiáno ná łákách/ y zboża polne. Leop 4.Esdr 15/42; Rzekł pothym Iezus: Każćie ludzjom fiedzieć. A było fiáná wiele ná onym miełcu [na wzgórzú nad Jeziorem Galilejskim]. Leop Ioann 6/10 [przekład tego samego tekstu OpecŻyw 52v]; BibRadz 4.Esdr 15/41[42]; Foenum, Siáno. Mącz 133a; (marg) Siáno košíł S. Ekwicyufz. (–) [i rzekł] Nábierz świeżego śiáná dobytkom/ [...] á ia dokośiwłzy [...] poydę zá tobá. SkarŻyw 212, 212 [2 r.].

W porównaniach (8): RejPs 54v; (marg) Młodołcz iako fiáno wieǰnie (–) Pomni że ta twa młodołcz czo cie to vnofi Iako fiáno zielone włchnie gdy ie skołfi RejJóz E4; Gdyż człowek yáko syáno nye może długo trwáć/ Dni yego yák polny kwyát přetko mułłá miyáć. LubPs X4v, K, dd; RejPs 228v; ArtKanc Q19v.

Zwrot: »siano(-a) (po)siec (a. siekać), (s)kosić; kosiwo, sieczenie (a. sieczba) sian(a)« = foeniserium Murm, BartBydż; foenise-cium, foenisicia Calep [szyk zmienny] (4:3;2:2): Foeniserium. Heuwet Kofiwo fyáná. Murm 180; BartBydż 57; RejJóz E4; [bracia w klaszorze] Powiedzili iłz [ich przelożony] zá tym bliłkim págor-kiem śiano koší. SkarŻyw 212, 212 marg; Foenisicia – Sieczenie fián. Calep 427a, 427a; Kędy śiano miáłze łáká rodzi/ tedy ie siec łkoro po Swiátkách/ á bęǰie dobre GostGosp 104, 98, 106, 164; [ReuchlinBartBydż m5].

Wyrażenia: »siano pokoszone« (1): Abowiem tu łłczęćie ich bárzo iest podobno ku fiánu pokoffonemu/ á ku kwiatkowi zielo-nemu/ ktory rowno z zachodem flońca wlycha RejPs 54v.

»siano zielone« = foenum viride PolAnt (3): RejJóz E4; A gdy pirwly Anyoł zátaráłil/ [...] káǰde fiáno zielone zgorzáło iestł [Apc 8/7]. RejAp 73v; [kaǰdy, kto poǰrzy do serca swego] Obaczy teǰ dlugoli tu ma być/ gdyż go Pan przyrownywa fiánu ktore dziś bęǰzye zyelone/ á iutro bęǰzye w łog wrzucone. RejPos 228v; [BibRadz Apc 8/7].

Przen (2): Iłáiás swiátczy [Is 40/6-8] ze káǰde ciáło śiáno/ á káǰda chwałá iego iest iáko kwiatek šienni wylchnie śiáno/ ály vpáǰnie kwiat/ ták włásnie iest y żywot náłz. BiałKaz B4v.

a. Ścięta i ususzona trawa przeznaczona do różnych celów w gospodarstwie domowym, zwłaszcza jako pasza dla bydła oraz pod-ściółka; pabulum Mącz (162): Oni tam go [woły jelenia w oborze] zátáiłi/ Siánem rogi przyłóżyli BierEz R2v, R3; PatKaz II 57v; yakom ya nyesbył przesz szyna szwego Iacuba Robothlyvy Ca-tarżany [!] Voythkowy anym yey zadal rany krvavy wglowa gdy szla dorobothy do szyana ZapWar [1525] nr 2330, 1531 nr 2540 [2 r.]; ale iłz [wól] zimie fiáno gije [więc jego łajno] iest wyulfza-iącze FalZioł I 144b; Bo kiedy pan woiuie/ iuz day chłopie kury/ [...] Dayze owies day fiáno/ á biegay po piwo RejWiz 172v; Leop Dan 5/21; UstPraw B2, D2v, E4v, I4; RejFig Cc3v [2 r.]; RejZwierz 103v [2 r.]; żołnierzom w Ruśi wstáwiono łzácunk ná iáłowice/ geśi/ kury/ fiáno/ iako máią płáćie BielKron 401v, 157 [4 r.], 377v; Foe-nile, Bróg albo stodoła gdzie fiáno skłáǰayá Mącz 133a, 282c; po pieczeniu chlebá/ śiáná w piec włóżyć [...] ná nim wpiec léć/ á thám fye wypoćie SienLek 131v; á miáłto śiáná daway mu [koni-owi] podroǰniku/ ábowiem on fye thym háruie [tj. zaprawia się do zawodów] SienLek 190, 166v [2 r.], 189v [2 r.], 190; Iłz [pyszni bogacze opisani w Biblii] iáko wołowie iedni [za karę] zárlfi fiáno odtłapiwłzy od rozumow fwoich/ drudzy fie łámi pomordowáli/ drudzy márnie poginęłi RejPos 264v, 200; Y ty nedzne Sienniczki [!] co śiano przedáią/ Widźim iáko ná łáwce śiáno rostrzáłáią. Biel-Sat B4v [idem BielRozm (2)]; RejZwierz 64 [3 r.], 194; BielSpr 27v, 63v; A kiedy by oráć nie móǰł á tráwá byłá/ tedy ná śiáno tráwę siecz. Strum L, K4v; [jest w górach miejsce] które ná Wiofnę přeǰko a buyno łákámi porózwłzy/ śiáná dobręǰo/ tóǰ wnet poráńe y

pośiané/ zboża różnego bárzo dobry á nieomyłny vrodzay do ręku ludzióm podáie Oczko 9v; KochPs 161; Szopá zgniła byłá tam [gdzie Jezus się narodził] páłacem/ łtáynia pokoiem/ [...] śiáno poś-ćielá SkarŻyw 27; wielce płakał nád niá [mąǰ nad żoną zamienio-ną w klacž] [...] á zwłáǰczá gdy widział/ iłz przez trzi dni/ áni ie śiáná iáko bełtya/ áni chlebá iáko człek SkarŻyw 35; ZapKościer 1584/52v; Szablá przy boku/ lam páchołek trzézwi Niefzukał piérza/ wyłpał fię ná sienie/ A bił fię dobrze KochFr 105; ArtKanc C4; BielRozm 15, 15; Foenum. Herba in pabulum resecta [...]. – Sziano. Calep 427a; Foenile, Locus est in quo asservatur foenum – Kolnia gdzie fiáno chowaiá, łzopa, łtadoła. Calep 427a, 427a; Siáná áby nie miełzał pogodnego z niepogodnym/ miáǰłżego z drobnym GostGosp 48; Bo tráwá łára nie może ták dobrym śiánem bydž/ iáko tá ktorá zá młoda potnie GostGosp 104, 18, 80, 104, 164, 167; [młodziencie tłumacząc, czemu tak szybko wrócił z Włoch] powie-dział/ że mię tam przez włzytko láto tráwá [tj. zieleniną] karmion/ tákžem fie bał/ żeby mi źimie śiáná nie dawano. KochAp 9; WyprPl C2v; SarmStat 302, 626, 644, 671 [2 r.], 671 žp (12); [grabye do syana rutabulum feni i(d est) rastrum ReuchlinBartBydż D4v].

W połączeniach szeregowych (9): ZapWar 1549 nr 2681; gdy Pan Bog oświećiwłzy ferca wáłze bęǰzie ich probował iáko w ogniu ták iłz mułzá łponáć iáko drwá ábo śiáno ábo słomá. BibRadz II 93a marg; Culcitra, Łożysko/ to yełt/ Sáł słomá/ fiánem albo liściem nasłany/ ktory w łóze ná defczki álbo ná dno kłáǰá Mącz 71a; Pabulum. Bydłeca picá/ páłtwá/ kármia yáko yełt tráwá/ śiáno/ słomá/ sieczká. Mącz 272a; BielSpr 14v; Siáno/ słomá/ y tákie páǰǰierze/ áby w mieśćie bliłko tych mieysc gdzie ognie czynią/ [...] nie były chowáne. ModrzBaz 83v; Ale gdyby było miáłt wiele/ [...] nabiáł włzelaki/ łomę/ śiáno/ á náołtátek y chrołt/ trzćinę/ miáłby žiemniánin gdzie łpieniężyć. GórnRozm M; GostGosp 30; KolakSzczęśł B3.

W porównaniach (15): Zwięǰło we mnie ferce moie iak potłó-czone śiáno LubPs X3v, V2, X3v, Y3; I páǰnie trup człowięczy [...] iákoży fiáno zá tyłem tego ktory koší Leop Ier 9/22; BibRadz II 93a marg; BielKron 250; Abowiem pewnie wiedzycie/ iłz káǰde ciáło włchnie iáko fiáno á iáko kwiat/ tylko iedno łámo łłowo Páńłkie to bęǰzye trwáło ná wieki. RejPos 81v, 189v, 302v; Stáǰze pyłmo ży-wot naz [!] ćieniowy/ Sprołności parze/ y siánu porownawa. Biał-Kaz B4; (marg) Wizeru^k człowięká záfáłówanęgo dla grzechow. (–) Pośieczony iestem iáko śiáno LatHar 166, 167. Cf »jako siano zeszeł«.

Przysłowia: Co fie fiánem wykręćil s piwnice [tj. z płacenia za napitki]. RejFig Cc3v; CzechEp 346; [Iłá otym włafne wáłze pił-má iákośćie fię z tego fiánem wykráćáli/ á łtáwić fię niełmiali. Respons H3].

iedno co oni łárzy [teologowie rozważający dwie natury Je-zusa] [...] wodę próżno mierzyli/ á X(iąǰz) K(anonik) śiáno niepo-trzebnie młóci. NiemObr 142; [ListyZygmAug 1562/415].

Zwroty: »siano grabić« [szyk zmienny] (1): Merga, Grábie/ kłó-remi žito y śiáno grábiá Mącz 218b; [grabyce syano rastrare foenum ReuchlinBartBydż S5v; W tej wsi jest zagrodników 5, którzy na czynszu siedziá, a robót żadnych nie czynią do dwóra, chyba we žniwa powaby [= obowiázkowe prace] z kmiećmi odrabiają, to jest owies dzień, siano grabić, a płacá czynsz wszyscy LustrSand 76].

»zbierać siano; zbieranie siana« = foenum submittere Mącz [szyk zmienny] (3;1): Est modus in siccando foeno ut neque peraridum neque rursus viride colligatur, Iest miárá y obyczáł zbieránia śiáná Mącz 228a, 227b; ZapKościer 1581/22v; Bęǰzie dawał defczč ná žiemie wáłżę wéǰłuk potrzeby/ y pogody zebyśćie zbieráli zbożá y wino/ y oley/ y śiáno łpoł ná páłtwę bydłu KolakSzczęśł B3.

Wyrażenia: »brog siana« (2): [archidiakon krakowski] w nocy chćiał do dzyewki kmiecey wleść ná brog fiáná/ łpadł z drabiny złomił łzyię BielKron 378, 250.

»jesienne siano« (1): Cordum, Foenum secundarium, Yefienne fiáno/ gdy drugá ras ná tymże miełcu bywa tráwá fieczona/ nie-którzy zowá Potraw. Mącz 65c.

»kopa, kopica siana« (2:1): on thedi vyrzawfchi go vftapil za kopą fziiana y ftanal *LibMal 1544/79v*; Meta foeni, Kopá fiáná. *Mącz 219a*; IZeš mu ty wziął gwałtownie dżiesięć kopic siáná ná łące [*decem casulas faeni in prato JanStat 535*] iego dżiedzicznę wśi *SarnStat 1244*; [Brog, Copa syana capeta, capetia idem *ReuchlinBartBydg fv, f4*].

»łączone siano« (1): Pratense foenum, Łączne fiáno. *Mącz 320a*.

»sprzątanie siana; siano ma być sprzątniono« (1;1): Siano ma bydź fprzątniono przed żniwy/ kto chce aby dobre miał. *GostGosp 104, 158*.

»sterta siana« (1): [województwa] poftał śpiega do ich woylka w nocy/ ktory zapałił Stertę fiáná w woyszczę *BielKron 429*.

[stóg siana«: Stóg syana, Brog artoconus *ReuchlinBartBydg g6*.]

»jako siano suche, zeschę« [szyk 1:1] (1:1): *RejPs 148*; potarł Krol [*Bolesław Krzywousty*] kfiążętá [ruskie] iáko fuche fiáno *BielKron 353*.

»siana wiązań« [szyk 1:1] (2): *RejFig Cc3v*; Pułkorcá owfá z śięczką/ siáná wiązań ktemu/ Nie cięży fwé boroczno [= obroki] koniowi żadnému. *WyprPl C2v*.

»woz siana« = *vehis foeni Murm, BartBydg, Mącz; currus foeni JanStat (12)*: Iako my othym dobrze wiemy is vn nyewzial s łak biskupich piaczi vozow syana y nyewiosl do domu swego *ZapWar [1549] nr 2650*; Vehis foeni. eyn fuderhew Woz fyáná *Murm 196*; *BartBydg 166b*; (*nagl*) O Syenie/ [...] (–) Kto komu weźmie woz siáná/ winien mu zá nie dáć fzełć grofzy *UstPraw B2, E4v; RejFig B2v*; Vehem foeni largae onustum transmitteret, Dobrze nałożony wóz fiáná mogłby tędy wniść. *Mącz 477b; BielSpr 70v; ZapKościer 1588/79*; O SIANO. STátut anni 1568. wykłádáią, że od káżdęgo wozu siáná trzy grzywny winy przychodzi kto gwałtem bierze. *SarnStat 1277, 672 [2 r.]*; [vosz syana vehis feni *ReuchlinBartBydg K3*].

»Szeregi: «siano albo mech« (1): trzeba też kulę dobrze obefláć w dziele/ fiánem albo mchem aby w cieśni było *BielSpr 75*.

»pasza i siano« (1): á tám kędy zgonoione role pošlady [tj. późno] oráć/ dla pałzey y dla sián *GostGosp 98*.

»siano i plewy« (1): iefli chcecie v nas ftac gofpodą możecie/ mamy dofyć fiána y plew dla wielbładow [Gen 24/25] *BielKron 13*.

»siano, (i, a(1)bo) słoma« = *foenum et stramen JanStat (5)*: ba-czym to w koniech y w inżim bydłe, ktore gdy nawiętłzy mroz tím więcej á chciwicy gryzie fiano albo fłomę. *GlabGad C7; GostGosp 24*; iłkrá ognia w siano ábo w fłomę wrzucona/ wżytko zápála *WujNT 331*; tedy Zupnik [...] ná kóždęgo konia ma dáć korzec owfá ná dżień y siáná y fłomy wżelką potrzebę *SarnStat 374, 376*. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 6 r.*]

»trawa a siano« (1): że [*Nabuchodonozor*] odftłłapiwłzy od rozumu wciekl do láfá/ y przez niemáły czás iáko woł trawę á fiáno iadał z inemi bydłety *RejZwierc 48*. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»siano, (albo) zboże« = *faenum, frumentum JanStat [szyk 3:1] (4)*: [*król Kazimierz Sprawiedliwy*] podwoody/ zboża/ fiáná/ takież inne gwałtowne bránia poftolitemu człowieku pod winámi zákazał *BielKron 356*; VStáwiamy/ iż iefliby kto [...] w śienie/ w zbożu/ áłbo ná polách złodzieyftwo wczynił/ [...] temu/ ktory fzkodę wciérpiał/ dofyć wczynić [powinien] *SarnStat 671, 671, 1244*. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»siano a zgoniny« (1): Pan ktory chce pieniądze zebrać pobożnie/ niech gumná ná drogość zachowa/ woły siánem á zgoninámi chowa *GostGosp 152*.

»siano albo (i) żyto« [szyk 1:1] (2): *Mącz 218b*; Kmiećie ná drábinnych wożiech máią chrofty wożić/ iáko siáno áłbo żyto wożą. *GostGosp 32*. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

Przen: Coś nietrwalego, o malej wartości (17): *LubPs T6v*; ále [*Duch Święty*] wżytłkę pleć/ ziemiá/ y fiánem zowie/ y wżytłkę fwiát z grzechu iednoftáynie karze. *KrowObr C2; GrzegŚm 21*; [żywoł] Podobny kwiatom/ co fwá śliczność máią/ Teraz: wnet czyfite [tj. piękne]/ siánem fię sftawáią. *GrabowSet S2v*.

W połączeniach szeregowych (10): BibRadz 1.Cor 3/12; Gdyż-ći Páweł s. piłze: iż ná thym fwiętym fundámencie [którym jest *Chrystus*] iedni buduią złotem/ frebrem/ kámieniem. Drudzy theż fłomá/ fiánem/ plewámi *RejPos 302; WujJudConf 119; ReszList 152*; Abowiem fundámentu innego nikt záłożyć nie może/ okrom tego ktory záłożon iefł/ ktory iefł *Chrystus Iefus*. A iefli kto ná tym fundámencie wybudue złoto/ śrebro/ kámienie drogje/ drwá/ siáno/ fłomę; káżdęgo robotá iáwna będzie: á káżdęgo roboty iáka iefł/ ogień fprobuie. *WujNT 1.Cor 3/11-13, s. 584 [2 r.]*; ktore [dobre uczynki] fię znáczą przez złoto/ śrebro/ y drogje kámienie/ iedno że też tám przymiełzáło fię drewo/ siáná/ zdźbłá/ to iefł grzechow powfzednich *WysKaz 36, 36, 37 [zawsze przekład lub nawiązania do tego samego tekstu]*.

Wyrażenie: »siano zeschę« [szyk 1:1] (2): Słuchayże iáko cie ná inych mieyfcach piłmá zowá/ báńką ftłuczóná/ fiánem zefchłem/ drzewem fpruchniáłym/ á nákoniec łgarzem *RejPos 317, 302v*.

Szereg: »słoma i siano« (1): S ktorych fłow [1.Cor 3/12] poznáć możefł/ że ći co fłomę y siáno buduią ná *Chrystusie fundámencie*/ do práwego kościoła nie należą *WujJud 119v*. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 6 r.*]

MC

SIANOWIEC *Śl stp; Cn, Linde brak*.**[SIANOŻĘĆ sb f**

a jasne; o prawdopodobnie jasne (tak w siano).

sg N sianożęć. ◇ pl N sianożęci. ◇ G sianożęci. ◇ A sianożęci. ◇ I sianożęci, sianożęciami.

Śl stp, Cn notuje, Linde XVII – XVIII w.

1. Obszar porośnięty trawą przeznaczony do zbioru siana, łąka; pratum Cn: Tamże ludzie mają swe pewne sianożęci za Maschowem, na których nakaszają ku pańskiemu pożytkowi siana styrte jednę wielką. *LustrRus I 60, I 83*; Pratum Wiefie Łáká/ Siánożęc *ArtNom Gv*.

W połączeniach szeregowych: Ktemu wżitkie pożeźniki [= *porobców*] [...] zych wżitłkami grunthi na ktorich fziędzą, ý fłhemi ziemiámi, spolmi, s Dąbrowámi s Sianożęczi [...] pod prawo Maýdemburłkie nadaýemý *MetrKor 1582 129/128v*; Przý tym nadaýemý ý wýeczne mi czalży wtwyerdzamý im na tho miałtho nafze *Vlodzimierzłkie*, grunty, polia, przerobký, Zarofly, Sianożęczi nazwane *Turepolie ý Koczor MetrKor 1582 129/128v, 1582 129/129v*.

Zwrot: »sianożęci kosić«: *Folwark tamże* pan choráży nowo zbudował, w którym już miewa nieco urodzaju i sianożęci koszą po dąbrowach. *LustrRus II 222*.

2. Skoszona trawa przeznaczona na siano: *LustrRus I 56*; A tak wszystkiego siana z brogami stogów 44. Szacując każdy po fl. 4, uczyni [...] fl. 176/0/0 Summa sianożęci czyni fl. 176. *LustrRus II 20, 36, 133*.

3. Koszenie trawy na siano, sianokosy: Na Dwynach [...] jest łák dobrych niemało, na których sianożęci, kiedy ich ugory nie zalęgą. *LustrRus I 56*.]

MC

[SIANOŻĘTNY ai

G pl sianożętnych.

Śl stp, Cn brak, Linde bez cytatu.

Przymiotnik od „sianożęć” ‘łąka’: na którym zbiera się siano: Mają także ci mýnarze ogrody i domy swe, z których wespółek i z prętów i morgów sianożętnych płacą do roku kop 1/15. *LustrPodl 6, 3, 20*.]

MC

SIANY (22) part praet pass impf i pf

impf(20) [w znac. 1. (bez a.) i 2.], pf(2) [w znac. 1.a. i 3.].

siany (13), sian (8), siany a. sian (1).

W formach złożonych -ân- (5), -an- (5); -ân- *KuczKat, KlonŻal, WujNT, CiekPotr*; -an- *Murm, Mącz* (3); -ân- : -an- *BielKron* (1:1); *w formach niezłożonych* -ân, -âno (6), -ano (1) *SarnStat*.

sg m N siany (5), siân (1); ~ (attrib) siany (4); ~ (praed) siány (1) *WujNT, siân* (1) *Leop.* ◇ A siány (1). ◇ f N sianã (2). ◇ G sian(e)j (1). ◇ [A sianã.] ◇ n N sian(e) (4), siano (6); ~ (attrib) -(e) (3); ~ (praed) -o (6), -(e) (1) *KuczKat.* ◇ A siano (1). ◇ pl N subst siân(e) (1).

Sl stp s.v. siać, Cn notuje, Linde XVIII w. s.v. siać.

1. *impf i pf Rzucany (rzucony) na zaoraną glebę dla uzyskania plonów; satus Mącz, Calep, Cn; sativus, seminatus Cn* (20): *Olus seu holus. Elfzhafft kraut das man feet. Wffelkye fyáne żyelye. Murm* 112; *Mymer*¹ 16v; *BartBydg* 101b; *Imbier* [...] *ieden iefth co gi fieią/ drugi co fie sam rodzi/ ále fiany nalepfzy BielKron* 446v; *Sementicus, Co fie fiać godzy/ álbó co może być fiano. Mącz* 381c, 387a, 455b; *Przędzicie len śiany/ moczony w káluży KlonŻal C4v; Ocymum – Miefzanina dla bidła z ziarna roztiego [lege: roznego] fiąną. [...] Farrago est diversarum herbarum, vel leguminum, ad bonum pabulum sata Calep* [723]b, [973]a; [wshelkye zyelye syane olus, quedam herba ortolana *ReuchlinBartBydg* x6].

[*W przeciwstawieniu: »siany ... plony«: Diofcorides wypifuie dwoię łobodę/ iednę ogrodną śianą/ á drugą ploną/ my tylko mamy te/ która fámá roście UrzędowHerb* 42b.]

Przen (9): *Leop Iac* 3/18; *A owoc fprawiedliwości/ w pokoiu bywa śiany [in pace seminatur] tym ktorzy pokoy czynią. WujNT Iac* 3/18; *Tęby rolą [tj. taką jalową] ośiewać zlemi obyczáymi, Gdyby mogły być śiane. CiekPotr* 42.

a) *Grzebany (o ciele zmarłego)* (6): *Bywa śiane ciało cielefne/ á powftanie [przy zmartwychwstaniu ciał] ciało duchowne. KuczKat* 95, 90, 95 [2 r.]; *Bywa śiano w niemocy/ powftanie w mocy WujJud* 70v, 70v [zawsze przekład lub nawiązania do 1. Cor 15/37, 42-44].

a. *W funkcji rzeczownika: »siano« = to, co zasiane, plon* (1): *Ale powiádáią że ten Státut nie jest in vfu. y mówią drudzy: Kto śiecie, ten źnie y śiano bierze. SarnStat* 1277.

2. *impf Na którym rozruca się nasiona dla uzyskania plonów, obsiewany* (1):

Wyrażenie: »rola siana« (1): *Novalis, Nowo dáta rola álbó odłóg/ To yeft rola która odłogiem leży. przes roky á przes roky [tj. co drugi rok] bywa śiana. Mącz* 251d.

3. *pf Przesypany przez sito* (1):

Wyrażenie: »mąka siana« (1): *Nábráli tedy ludzie Izráelfcy s fobą mąki fiány pirwey niżli ná kwás zádzyfána była BielKron* 30.

Cf NIESIANY, SIAĆ

MC

SIARA (7) sb f

Oba a jasne.

sg N siara (6). ◇ G siary (1).

Sl stp: siara, szara, Cn notuje, Linde XVI – XVII(XVIII) – XVIII w.

Wydzielina gruczołów mlecznych samic ssaków, pojawiająca się w czasie ciąży i pierwszych dniach po porodzie; colostrum BartBydg, Mącz, Cn; carista, mulcrum BartBydg; colustra Cn (7): *colostrum vel colostrale, [...] lac novum, quod statim mulgetur post partum fetus, nihil valens, syara BartBydg* 31, 23b, 93b; *Colostratus, Który fie fiary offła Mącz* 60c; [Syara mulcrum d[ic]itu]r novum lac *ReuchlinBartBydg* v2, f3v, g8v].

Szeregi: »siara, pirwe mleko; siara to jest mleko oddojone« [szyk 2:1] (2:1): *Czemu fiara krowia to ieft mleko oddojone hnet po iey ocieleniu zdrowfze ieft nad inne GlabGad* H5; *Collustrum vel colustrum, Siará Pirwe mleko po porodzeniu. Mącz* 59d, 60c.

[*»siara albo plugawość gęsta«: nie zła rzecz ieft tego dnia gdy fie dziećci vrodzi/ cały dzień nie dáwać mu mátczynego mleká po-*

żywać ále cudzego/ bo przy tym czáfie niewiáfтам [...] colostrum/ to ieft śiárá álbó plugawość nieiáka gęfta odchodzi/ ktora ieft dziećciú nie zdrówa bárzo. SienHerb 466a (*Linde*).]

DDJ

SIARCZANKA (2) sb f

N sg siarczánka (2).

Sl stp, Cn, Linde brak.

*Rodzaj zapalki: Sulfurata. Schwefelllicht. Siarczanka. Mymer*¹ [29²]v; *Sulphurata, zdzyeblko sarczane vel swieczka vel syarczanka BartBydg* 153b.

DDJ

SIARCZANY (50) ai

siarczany (46), **sarczany** (4); *sarczany BartBydg; siarczany : sarczany Murm* (1:1), *FalZiol* (4:1), *BibRadz* (2:1).

sia- (40), siã- (2); sia- : siã- *BibRadz* (1:2); -an- (38), -ân- (4); -ân- *Murm* (2); -an- : -ân- *BibRadz* (1:2).

sg m N siarczany (7). ◇ G siarczánego (4); -égo (1), -(e)go (3). ◇ A siarczany (3). ◇ I siarczany (4). ◇ L siarczany (1). ◇ f N siarczánã (7). ◇ G siarczáněj (2). ◇ A siarczánã (2). ◇ I siarczánã (3). ◇ n N siarczán(e) (2). ◇ pl N subst siarczáné (7). ◇ G siarczáných (3). ◇ D siarczáném (1). ◇ A subst siarczán(e) (4). ◇ [I m siarczán(e)mi.]

Sl stp, Cn notuje, Linde XVI – XIX w.

Przymiotnik od „siarka“; sulphureus Mącz, Calep, Vulg, PolAnt, Cn; sulphuratus Murm, BartBydg, Cn (49): *Sulphureus, Siarczány/ co zwłafzczá z śiárki yeft/ álbó siárce podobno. Mącz* 428c; *Calep* 1028b.

[*W przen: Powiedziáteś tu niektore flowá/ ktore fiarczánemi fnopkámí pachną/ áza ty mnimafz żeby miała być iáka rozność między kácerftwy y blúznierftwy/ ktore bywáią przeciw pífmu mowione BazHist* 62 (*Linde*).]

a. *Zawierający siarkę* (24): *BibRadz* I 283c *marg; [Anglia] Ieft kroleftwo wielkie/ bogáte/ ma Złoto/ Srebro/ Ołow/ Perły/ kámieñ Gágátek/ winá nie ma iedno piwo/ fkály fiarczáne kliowáte BielKron* 277, 277; [*wody ciepliczne*] *bywáią dofyc różné/ tedy wapienne/ wktórych gips/ ołowna przyfádá/ rdzá/ álbó żelazna iftotá/ zgołá ich zániechác: ále siarczáné/ iákie v nas po wielu mieyfcách fye náyduiá/ do tych chorób fą tak dobre/ iáko gdzie nalepfz być mogą Oczko* 23, 4, 4v [2 r.], 6v, 10v [2 r.], 16v, 25 [2 r.], [42]v.

[*W połączeniu szeregowym: a zwłafzczá tákie niemocy czyni wodá/ która idzie z ziemie gorącey álbó żimnéy/ gdzie ieft iáka rudá złota/ frébrna ábo siarczána/ ábo háłunifta/ álbó fálétrzyfta. UrzędowHerb* 429b.]

Wyrażenia: »gora siarczana« = kopalnia siarki (1): *Są w tey infule [Islandii] gory [...] Záfie pod gorámí wieczny ogieñ. Ieft v nich gorá iedna fiarczána/ tho thez vbogich hándel. BielKron* 294v.

»káluza [= zbiornik] siarczana« (1): *bo kto fye przypátrzy kálużam siarczáném/ albo gdzie tłufość iáka cieplíce grzeie/ naydźie tho/ że ná dnie fye zśiáda Oczko* 17v.

[*»ruda siarczana«: UrzędowHerb* 429b cf *W połączeniu szeregowym.*]

»woda siarczana« [szyk 5:3] (8): *Na tho [wypędzenie komarów] też pomaga/ [...] kropiácz wodá fiarczánã albo z bagna warzonego. FalZiol* IV 29b; *á iź té wody siarczáné/ tym fą nalepfze/ ym śiárki przy trofze háłunu/ álbó foli/ álbó fálétrý/ wiécýy przymieśzanéy máiá/ [...] to ná nie wiédzmy/ że máiá być táme przy źródle cieplícém bráné Oczko* 21, 15, 16v, 19v, 25v, 33, [43].

b. *Zrobiony z siarki* (6): *Sulphurata. Schwefelkertzen. Syarczana fwyeczka. Murm* 141; *BartBydg* 153b; *Thez kadzenie fiarczáne pod biálã głowã ktora niemoże porodzić/ iefth ku wielkiey pomocy rychłego porodzenia. FalZiol* III 38c.

Wyrażenie: »proch siarczany« (3): *day prochu fiarczánego polowicę dragmy z miékkiey iaiem dychawicze y rzuczawkę/ [...] vleczyfz. FalZiol* III 38b, I 73b, 130a.

c. Koloru siarki (4):

W połączeniach szeregowych (4): Tákżem też widział konie w widzeniu/ y thy którzy ná nich fiedzieli máiac panczerze ognifite/ y Hiacyntowe/ y siarcżane *BibRadz Apoc 9/17; RejAp 81, 82v; WujNT Apoc 9/17* [zawsze przekład lub nawiązanie do tego samego tekstu].

d. Powstały, pochodzący z siarki (13):

Wyrażenie: »para, smrod siarczany(-a)« (2:1): iefli fmród siarczany álbo pára óná fzkodzi/ kobiercem nákrwyfzy/ á głowę iéy obróniwlzy/ wyniść y ofułyć fie *Oczko 28*; Bo kiedy go [*Kakusa*] kto gonił/ wnet płomieniem rzygnął/ pára go siarcżaną przez ftaie doścignął. *KlonWor 21*.

a. bibl. O oznakach gniewu Bożego i kary za grzechy (11):

Wyrażenia: »s(i)arczany deszcz« = spadający z nieba ogień, znak gniewu Bożego [szyk 2:1] (3): Pan widząc w grzeffnych tákye fwowolności/ Puści ná nie fiarcżany defcz *LubPs C3v; BibRadz Ez 38/22*; Ná złé ludzi wyleie defcz gorący siarcżany *KochPs 16; OrszakPos 188v*.

»ogień siarczany« = spadający z nieba ogień, znak gniewu Bożego (3): wfzytek fwiát potopem/ dla grzechow fkaral: Iáko Sodomę y Gomorrhę ogniem fiarcżanym popalił *KrowObr 63*; z rozgniewania Páńfkiego/ zá frogofciá wyflhępkow ich/ spadł z niebá ogień fiarcżany iáko defcz *RejPos 138; PowodPr 11*.

»ogień siarczany« = piekło (5): *LubPs C3v marg; RejAp 171; MWilkHist E2*; což mniemałz/ iáko [męki piekielne] fą okrutne w ogniu siarcżanym/ piekielne od złych duchow kátowánia/ od ktorých cię męką Syná Bożego [...] wyfwobodzono. *LatHar 258; KolakSzczęśl C3*; [Iže piyánice poydą dopiyác á fobie pełnić do onego ognia fiarcżanego w piekle wiecznym. *GilPos 130*].

Sereg: »ognisty i sarczany« (1): ogniły y farcżany deżdż wyfpułczę [*ignem et sulphur pluere faciam*] náñ *BibRadz Ez 38/22*.

*** *Dubium*; być może Zestawienie w funkcji n-loc: »s(i)arczana gora« (1): Mons pharetratus, ita Iacobus Vuimphelingus nomina. Der Kocherfberg. Sarcżaná gorá. *Murm 21*; [Glosy I nr 48/195].

Cf [SIARCZASTY], SIARCZYSTY, [SIARECZNY], SIARKOWY

DDJ

[SIARCZASTY ai

Oba a prawdopodobnie jasne (tak siarka oraz -asty).

sg m I siarczastym. ◇ L siarczast(e)m.

Sl stp, Cn, Linde brak.

Przymiotnik od „siarka”:

a. Zawierający siarkę: In villa Skotnyky stawek na wsi na stoku siarczastem, pożytku go nie masz, tylko na tarlisko karasiąt. *LustrSand 58*.

b. Powstały z siarki:

Wyrażenie bibl.: »ogień siarczasty« = spadający z nieba ogień, znak gniewu Bożego: iż was Bog karać będzie/ iefli niebędźcieie fluchać zakonu Bożego [...] Iáko Sodonie [!] za zbytki ich Ogniem siarczaftym wygubił. *OrszakPos 11v*.

Cf SIARCZANY, SIARCZYSTY, [SIARECZNY], SIARKOWY]

DDJ

SIARCZERNE (?) (2) sb n

N sg siarcz(e)rn(e) (2).

Sl stp, Cn, Linde brak.

1. Pokład siarki (1): Sulphuratio – Siarczerne. *Calep 1028b*.

2. Rodzaj zapalki (1): Sulphuratus, Quod sulphur habet admistum [...]. Unde sulphurata dicuntur ligna exilia sulphure ex utraque parte intincta ad accendendas lucernas – Siarczerne. *Calep 1028b*.

DDJ

SIARCZYSTOŚĆ Cn; Linde XVII w. (z Cn).

SIARCZYSTY (10) ai

siarczysty (9), sarczysty (1); siarczysty *CzechRozm, CzechEp (3), Calep, LatHar (2), WujNT, SzarzRyt*; sarczysty *Calag. a jasne*.

sg m N siarczysty (3). ◇ G siarczyst(e)go (2). ◇ A siarczysty (1). ◇ I siarczystym (1). ◇ L siarczystym (1). ◇ n [N siarczyst(e)] ◇ G siarczyst(e)go (1). ◇ [I siarczystym.] ◇ L siarczystym (1). ◇ [pl A subst siarczyst(e).]

Sl stp brak, Cn notuje, Linde XVII – XVIII w.

Przymiotnik od „siarka”; *sulphureus Calag, Vulg; sulphuratus Calep, Cn (10)*:

a. Zawierający siarkę (2): Schwefelig. Sarczty. [!] *Sulphureus. Calag 430b; Calep 1028b*; [Vinum Vitiatum sulphure Gefchwefelt wein Siarczyfte Wino. *ArtNom D4*].

[Zestawienie w funkcji n-loc: »Morze Siarczyste« = *Morze Martwe*: tak się [Arabowie] w Turki wpaśli, iż około Morza Siarczystego i niemal we wszystkich Świętej Ziemi ze wsi tureckich biorą trybut *RadzPodróż 41*.]

b. Powstały z siarki (8):

Wyrażenie: »płomień siarczysty« (1): iáko z działá śmiertelnego Kámień/ płomienia gwałtem siarczyftego Z hukiem wyparty/ [...] Leći przez ciálá/ [...] Ták mężny Fridrułz [...] *SzarzRyt Cv*.

a. bibl. O oznakach gniewu Bożego i kary za grzechy (7):

Wyrażenia: [»deszcz siarczysty« = spadający z nieba ogień, znak gniewu Bożego: w Sodomłkim państwie wflyfki ony Bog wygubił dżdżem Siarczyftym/ ktorzy niechcieli być poftulni flowu iego *OrszakPos 54*; Sodomłkie państwo z Gomorzłkim przez siarcisty defcz dziwnie okrutnie zginęło *OrszakPos 92v*.]

»siarczyste, siarczystym ogniem palające jezioro« = *piekło* [szyk 2:1] (3): Pánie Boże ftrzęż go áby fię w czás obaczył/ żeby potym z nimi w doł on drugi/ siarczyftego jeziorá ogniem palającego/ [...] nie był wrzucony *CzechEp 122, 79, 209*; [My Gehenne zowiemy wiecznymi ciemnościami, więc zgrzytaniem, robakiem, jeziorem siarczystym, płaczem, strachem, więzieniem onym wiekuistym. *OtwinPis 163*].

»ogień siarczysty« = spadający z nieba ogień, znak gniewu Bożego (3): [*Pan karał*] niezbożniki [...] z niebá ogień siarczyftý fpułczáiąc *CzechRozm 183v*; Wybaw Pánie dużę flugi twego/ iákoś wybawił Lotá z Sodomy y ognia siarczyftego. *LatHar 656, 152*.

»siarczysty ogień« = *piekło* (1): Mężoboycy nie mogą być dziedzićmi kroleftwá niebiefkiego. [...] Ale czáftká ich będzie w siarczyftym ogniu. *WujNT Aaaaaa*.

c. [Będący koloru siarki: y wydzalem^m thak konye w wydzeny/ a ktorzi fzedzely nanych myely panczerze ognifite y iacinkthowe {czmyfthe}/ y fzarzifthe [*sulphureas*] *TomZbrudzAp 9/17*.]

Cf SIARCZANY, [SIARCZASTY], [SIARECZNY], SIARKOWY

DDJ

[SIARECZNY ai

I sg f siareczną.

Sl stp, Cn, Linde brak.

Zawierający siarkę:

Wyrażenie: »woda siareczna«: rofołową wodą námiefzawfzy foli w wodę/ álbo wodą siareczną [*powieki, na których są wszy*] náparzay *SienHerb 502a*.

Cf SIARCZANY, [SIARCZASTY], SIARCZYSTY, SIARKOWY]

DDJ

SIARKA (182) sb f

siarka (174), sarka (8), [zarka]; sarka *WróbZółt (2), LibMal*; siarka : sarka *FalZiol (31:2), Mącz (10:3)*.

Oba a jasne (w tym w pierwszym 4 r. błędne znakowanie).

sg N siarka (38). ◇ G siarki (67). ◇ D siarce (4). ◇ A siarkę (23). ◇ I siarką (46). ◇ L siarce (3). ◇ pl I siarkami (1).

Sl stp: siarka, szarka, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

min. Pierwiastek chemiczny z grupy tlenowców, niemetal, występujący w przyrodzie w postaci krystalicznej substancji koloru żółtego oraz jako składnik wielu mineralów; sulphur Murm, Mymer¹, Vulg, PolAnt, Mącz, Calep, Cn (182): Murm 124, 183; Mymer¹ 7; Też naprzeciw fwierzbowi/ Sarke/ Litargirium, alun warz w oczcie á w oliwie/ á tym fie namazuy FalZioł III 36a; Clnobr bywa wdziałany z fiarki y z żywego frebra á iefth czyrwony FalZioł IV 51d; Krew żółtawa k fiarce podobna/ á kthora fie wnet zgęstnie á jako nałomi. Vkazuje przyrodzenie tego człowieka że richło zginie. FalZioł V 59v, +6d, I 30c, 44a, 51c, 76b (30); Oto czworaka męka piekielna. Pirwfa iefth fidło, [...] wtora palenie ognia. Trzecia fmrod iako farka. Czwarta niepokoy ktory fie przez wiatri rozumie. WróbZołt D6v; LibMal 1544/85; GroicPorz iiv; Kiedy fiarkę/ zgorzałkę/ wołk/ oley/ zápalifz/ Więcey jednę niż drugą fwiátłość wnet pochwalifz. RejWiz 145, 146, 146v; niech pokropiona będzie w namieście ie^{so} [grzesznika] fiárká. Leop lob 18/15, Deut 29/23, Is 34/9; BielKron 433; Color sulphureus, Siárce podobna fárbá. Mącz 428c; Vinum celerius vetustescit adhibito sumo, Richley fie starzeye wino/ gdy ye siárká okurzi. Mącz 491b, 146c, 153b, 165a, 261c, 373c (12); Kiedy [chory na paraliż] mówę stráci: [...] Ma fye myć w wánnie nówárzywzy siárki álbo foli/ álbo háłunu. SienLek 61v; Iákikolwiek świerzb tedy stráci/ gdy nówierciawzy korzenia fczawiu kobylégo/ z siárką/ krofty tym pomázefz SienLek 134v; ábowiem niekótre pokármy więcey siárki niż inych trzech [substancji] w fobie máią SienLek Vuu4, 63, 79 [2 r.], 79v, 83v, 120 (32); BielSat N2v, N3; RejZwierc 205; Drugim obyczáiem proch ták czynią: [...] kiedy dobra Sáletrá biorá icy pięć części álbo funtow/ węgla dobrze wylonego/ pułtory części álbo pułtorá funtá/ tákże też fiárki BielSpr 73, 73 [3 r.], 73v [3 r.], 74v; Y obroćá fię rzeki iego [Edomu] w fmołę/ á proch iego wsiárkę/ y będzie ziemiá iego fmołą goráiącą. BudBib Is 34/9; Siárká tedy lamá/ iáko rzecz ogniovi przyległa/ która to ognie táb té ziemné trzyma/ y chowa/ y wody z támtąd ciekące [...] grzeie: [...] wodę ciepłą á dymną podawa. Oczko 7; dycháwicznym siárká wielką pómcoc dawa Oczko 15, 4v [2 r.], 6 [5 r.], 6v [5 r.], 8, 10 [2 r.] (27); BielSjem 39; Mephtis, Terrae putor, ex aquis maxime sulphuratis, atque corruptis proveniens – Błoto fmierzące, a ofsobliwie od fiarki. Calep 654a, 1028b [2 r.]; [SprLek B4v; ListyPol I 1542/244; SRébro téz nic infzégo nie iefth iedno ziemiá biála/ które piérwéy bywa Trtęciá/ potym zmiéřzawzy fie z siárką/ siárčaną mocą obráca fie w srebro twárde: á tego iáwny znák/ iż gdy kto wonia srebro/ siárká tráci. UrzędowHerb 397a; sulphur zarka Słownicz 96].

W połączeniach szeregowych (9): Grákus Kfiáżę rofkazał w wywnátrzoným cieléćiu fiárki/ fmoły/ á fáletry z ogniem przypráwioným zádać BielKron 340v, 26, 102, 276v, 314v; Trzebá płotná/ Sáletry/ Siárki/ nići/ fmoły/ Nie trzebá więcey chodźić do puřkárkfkiey řzkoły. BielSat N2 [idem BielSjem 38]; Szypy ognifte tymże obyczáiem [wyrabiáć:] [...] náfy pawzy tą prochu/ fmoły/ fiárki/ Sáletry/ potrořze: wřzyřtkiego rowno/ obięgni to nićiami mocnemi około řzypu BielSpr 74; BielSjem 38 [2 r.].

Szeregi: »proch a siarka; siarka z prochem« (I;I): [Turcy] nágotowáli też rozg fuchych/ fiárki z prochem/ iż kiedy poydá przez przykop nietylko ie řzelbá bić/ ále y ogniem pálic BielKron 314v; Potym fłomámi przekłádiác á prochy á fiárkami przetrzáfiác kazał [Hanibał] wołom ná rogi náwięzić/ ktorich miał iefcže kilká řet dla żywnořci w wořce. RejZwierc 163. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]

»saletra albo siarka« (I): then ogień [z góry Etny] [...] w nocy bárzo řtrářliwy/ bo řzumieác gore/ iáko gdy fáletrá álbo fiárká gore. BielKron 276v. [Ponadto w połączeniach szeregowych 6 r.]

»smoła, siarka« (I): Ale Cefarz wiedzác o nich/ pořłał przeciřwko im tákie miřtrze/ ktorzy z fmołą/ z fiárką/ przypráwiřzy ogień popalili im okřety y porářili. BielKron 347v. [Ponadto w połączeniach szeregowych 6 r.]

Zestawienia: »siarka martwa« = siarka otrzymywana z siarczków, niesamorzodna (I): Druga Siarka iefth martwa kthorá pořpolicie z nauki czynią/ á ta niema tákiey mocy FalZioł III 38b.

»siarka żywa, [surowa]« = siarka występująca w postaci czystej, pierwiastkowej (2): Iefth druga Siarka żywa kthora thak fama z ziemie wychodzi nieprzyřprawna FalZioł III 38a, V 32v; [Siárká żywa/ Sulphur viuum. Lebendiger fchweffel. Iest lity siárčaný kruřzec/ [...] to bywa siárká furowa/ żywą iá Lekárze zowá. SienHerb L3# (Linde)].

Przen (35):

W połączeniu szeregowym (I): [Turcy] iuz nicřym infřym nie vmieią bronie iedno dymem ogniem á fiárką mocy fwoiey/ to iefth fářřzem/ grořá/ á rozřliczną frogořciá RejAp 82v.

Szereg: »dym a siarka« (I): Oto wnet powřtał on frogi Máhomet z ogniflá á práwie dymem á fiárką záráżoną náuká fwoię. RejAp 81v. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

a) Jako oznaka gniewu Bořego i kary za grzechy (33):

W połączeniach szeregowych (7): WróbZołt 10/7; Iefłize nie řprawiedliwie przyřyęgář/ day Bog áby ná cię řpádłá siárká/ fmołá/ y ogień pałáiący/ iáko řpadáłá ná Sodomeř GroicPorz aa2v; BibRadz Apoc 9/17; A od thych trzech plág zábita byłá trzecia część ludzi/ tho iefth ogniem/ dymem/ á fiárką RejAp 81, 81; WuřNT Apoc 9/17, 18.

Wyrażenie peryřr. na oznaczenie piekła: »jeziro gorájące, pałájące, řmierzące siarká; jeziro ognia (gorájącego) i siarki« = stagnum ignis et sulphuris a. ignis ardentis sulphure, stagnum ardens igne et sulphure Vulg (4:3:1;2): řřhapil ogień z niebá/ od Bogá/ y požářł iefth ie. A czářt kthory ie zwodřil/ wrzucon iefth do ieziórá goráiącego fiárką RejAp 169v, 162v, 180v; y báłwochwácom/ y wřzyřtkim kłamcom/ czářřtká będzie w Ieřierze goráiącým ogniem y siárką CzechRozm 7v; WerKaz 301; fářřywi Prorocy/ y czářt we wfelkicy fwey mocy/ ták żywo w ieziro wpádná/ pałáiące ogniem, siárká/ á przeciřwić fię przefłaná. ArtKanc O; Ci dwá wrzuceni řá żywi w ieziro ognia goráiącego y siárki (marg) ognifte, goráiące siárká. (–) WuřNT Apoc 19/20, Apoc 20/10, 21/8.

Szeregi: »ogień, (i, a) siarka; ogień z siarká« = sulphur et ignis PolAnt, Vulg [řzyk 9:6] (11;4): Tedy pan řpuřcił z niebá ná Sodomeř y Gomorřé siárkę y ogień od Pána BibRadz Gen 19/24; A tegoř dnia gdy wyředł Loth z Sodomy/ řpadł iák deřdz ogień z fiárką z niebá/ á wyřrácił wfzyřki. BibRadz Luc 17/29; BielKron 12, 135v, 136v; Gdyř tego y řam Pan potwirdzić raczył: Iř wierny nie vmiera/ [...] A niewierni iż prořto idá do ognia do fiárki/ á dym ich iuz wfiecznie kurzyř fie będzie RejAp 124v, 121v, 123, 177v; Vatablus mowi/ że Iehowá řam od fiebie z niebá řpuřcił siárkę y ogień. CzechRozm 43, 42v; CzechEp 264; WuřNT Luc 17/29, Apoc 14/10, s. 871 marg; řá ktorego dnyá Loth wyředł z Sodomy/ dřdřzył ogyeń y řarká z nerybá PańřkModWyřoř B7v]. [Ponadto w połączeniach szeregowych 7 r.]

»siarka, (i) smoła« [řzyk 1:1] (2): tamo nieczyřci ij rořkoffy miłofnicy/ gorářą fmołá řmierdzářą fiárką będą pálenij Opecřy 191v; A Ian řwięty mowi [Apoc 21/8]: Iř czářřtká ich [cudzołožników] będzie w ieřierze pałáiącým siárką y fmołą WerKaz 301. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

DDJ

(SIARKOWAĆ) cf SIARKOWANY

SIARKOWANY Cn; Linde XVII w. (z Cn).

SIARKOWNIA (I) sbf

N sg siarkowniá.

Sl stp, Cn brak, Linde XVI w.

Miejsce wydobywania lub przetwarzania siarki: Sulphuraria, Siarkownia/ to yefth chyz álbo wářřtát gdzie siárkę řpáwuýá/ wářřą. Mącz 428c; [Sulphuraria, ein fchweffelhütte. fiárkownia. Volck 636].

DDJ

SIARKOWY (8) ai

a oraz o jasne (w tym w a 1 r. błędne znakowanie).

sg m N siarkowy (I). ◇ G siarkowego (2); -ého (I), -(e)go (I) ◇ A siarkowy (I). ◇ I siarkowym (I). ◇ L siarkowym (I). ◇ n N siarkow(e) (I). ◇ pl N subst siarkow(e) (I).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVII w. (z Cn).

Przymiotnik od „siarka”; sulphuratus Murm, Mącz (8):

a. Zawierający siarkę (2): Murm 124; Sulphuratus, Siarkowy/ siarką zącziniony/ Vsiarczony. Mącz 428b.

b. Będący siarką (I): A kiedy fie siarkowe prochy w to wmię-
zają/ To iuż oczymá widziłz iż fie zapałią. *RejWiz* 151.

c. Powstały z siarki (5):

Wyrażenia bibl.: »deżdż siarkowy« = znak gniewu Bożego (I):
Pan od Páná spušcił deždż siarkowy i ogniowy. *GrzegRóżn* C3v.

»ogień siarkowy« = piekło [szyk 3:1] (4): A o drugich grzeź-
nikoch [...] Apostoł [...] nie powieđa aby byli wrzuceni do tego
ogniá siarkowego. Bo ácz y ci mużą odnieść ná fobie śąd Pán-
ki/ ále iż nie ták frogi iáko či kthorzy fie sprzećiwili prawdzye
Pánłkicy *RejAp* 164, 124, 163v; Włzyłtkim to czyniącym cześć
[lege: cześć] iest w ieżierze siarkowego ogniá pałiącego: co ich
iest śmierć wtóra [in stagno ardenti igne et sulphure *Vulg Apoc*
21/8]. *BiałKat* 61.

Szereg: »siarkowy i ogniowy« (I): *GrzegRóżn* C3v cf »deżdż
siarkowy«.

**Cf SIARCZANY, [SIARCZASTY], [SIARECZNY], SIAR-
CZYSTY**

DDJ

SIARNEK (I) sb m

siarnek, [sarnek].

a pochylone; e prawdopodobnie jasne (tak w -ek).

sg N siarnek. ◇ [pl N sárnkowie.]

Sł stp, Cn, Linde brak.

Dem. od „sarn”:

1. *Od znac. ‘samiec sarny europejskiej’:*

Wyrażenie: »młody siarnek«: Hinnulus, Młody yelonek. [...] Młody Siarnek. Item młody konik/ to yest zrzebiątko y tym rowne. *Mącz* 156b.

2. [Od znac. ‘samiec gazeli dorkas’: Duo ubera tua sicut duo
hinnuli gemelli capree pyerfzi thwoie iakoby dwa flarnkowie od
flarny TomZbrudzBrul Cant 7/3.]

MN

SIARNI cf SARNI**SIARNKA cf SARNKA**

SIATCZANY Cn s.v. siatkowy; *Linde bez cytatu.*

SIATCZYSTY Cn; *Linde XVII w. (z Cn).*

SIATECZKA (3) sb f

*Pierwsze a pochylone, końcowe jasne; e prawdopodobnie jasne
(tak w -eczka).*

sg N siateczka (2). ◇ [A siateczkę.] ◇ pl A siateczki (I). ◇ [I siá-
teczkami.]

Sł stp, Cn brak, Linde bez cytatu

*Dem. od „siatka” ‘konstrukcja upleciona z włókien’; cassicu-
lum Mącz (3): [Pitakus] zachował nieiakie cienkie siateczki imięz
Frinona hetmana obwił, potem ij fnadnie zabił. *BielŻyw* 12; *Mącz*
40a; [3 faski, 4 kopanki; siateczka, którą poczęto robić; delia błę-
kitna, nie podszyta *InwMieszcz* 1584 nr 256].*

a. [Od znac. ‘sprzęt łowiecki’:

siateczka z czego: Spar maż mieć niemáły/ [...] á maż vczy-
nić ná końcu siateczkę z sieći álbo z płotná bárzo rzadkiego *Cyg-
Myśl* C.

W porównaniu: maż obetknąć [drzewo] w koło siateczkami/
iakoby ofkrzydłkie^m/ dla tego żeby oni ptacy nie rozłaziłi fie/ gdy
będą spádác z drzewá z nołzkámi ná ziemię. *CygMyśl* H4v.

Przen [czego]:

Zwrot: »siateczkę zaciągnąć«: Fortunny to niewod y tonia
Benedyktá ś. ktora ták wielkie mnoftwo dobrych ryb zágárnęłá y ná
brzeg wyciągnęłá. O święty y błogofławiony rybitwie ktoryś táko-
wą siateczkę Reguły ś. wdział/ y w dobrás godzinę ná morze tego
świátá zaciągnął. *RegulaKlon* A4v.]

b. [Od znac. ‘pajęczyna’]: A tym czáfem páiąk siateczki fwoie
ná onę ściánę ząpuścił/ y dziurę onę którą wlażł Felix vrozftował.
SkarŻyw 1598 56.]

c. *Od znac. ‘nakrycie głowy’; capillare, vitta Mącz (I): Ca-
pillare, Syateczká yedwabná którą ná głowie niektóry ludzie na-
łzayá. *Mącz* 34c; [Zá nimi ciągnie piękna Bogini/ Ná niey fię
mgliłta/ siateczká mini/ Białym iedwabiem ftucznie vtkána/ Bindá
złociłta iest przepáłána. *KmitaLów* A3].*

DDJ

SIATKA (70) sb f

siat- (60), siad- (10).

*Pierwsze a pochylone, końcowe jasne (w tym w pierwszym 2 r.
błędne znakowanie).*

sg N siatka (18). ◇ G siatki (2). ◇ A siatkę (9). ◇ I siatką (4). ◇ L
siátce (I). ◇ pl N siatki (5). ◇ G siátek (8). ◇ D siátkam (I). ◇ A siá-
tki (14). ◇ I siátkami (5). ◇ L siátkach (3); -ach (2) *BielKron, Zbył-
Przyg.* -ách (I) *KochPs.* ◇ [du A (cum nm) siátce *Leop* 3.Reg 7/41.]

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Konstrukcja upleciona z włókien, nici, drutu itp., tworząca
ażurową powierzchnię o różnej wielkości oczkach, też przedmiot
wykonany tą techniką bądź odtwarzający wzór; reticulum Murm,
Mymer¹, *Vulg, Mącz, Calep, Cn; cassiculum Mącz, Cn; cassiculus
Calep, Cn; rete, transenna Cn* (43): *Murm* 153; *Mącz* 40a, 354a;
Semiplagium, Parvum rete – Siatka. *Calep* 965b, 169a, 919b;
[Syathka, Cratha zelazna reciaculum *ReuchlinBartBydg* C5v].*

W porównaniu (I): ná ktorym [na wyspie Bada] owoc Miryf-
tyki roście/ podobny żołędziowi/ bo tákież dwie łkorze ná fobie
miewa/ pierwłzą iakoby siatką fie zákrye/ [...] druga iáko ná żołę-
dżu. *BielKron* 446v.

a. *Sprzęt łowiecki* (20): *BierEz* I2; *Mymer*¹ 36v; *RejFig* Bb4;
Słyżales iáko rybitwi pławili á płokáli siatki fwoie *RejPos* 174;
[Piotr] fie nigdziey niczym innym nie parał/ [...] jedno s siatkámi
chodząc vzyębnáwłzy á vbłóciwłzy fie *RejPos* 177; A ielli nie ma
láfwów álbo wod wielkich/ ázaż też zła farnká álbo wilczek s fiath-
kámi go poszukawłzy/ á łkorá dziś zá pięć złotych *RejZwierc* 111;
A gołpodarz wzięwłzy siadkę/ Idźie mrokiem ná władkę: Albo śidła
ftáwia w leśie/ Iednákw závždy co przyniešie. *KochSob* 70; *Gost-
Gosp* 84.

[siatka dla czego [= na co]: Scharcina wieś [...] Tamże ludzie
wolne stawianie siatek w lesiech dla zająców mający dają w rok
[...] fl. 1/0/0 *LustrRus* II 234.]

siatka na co (I): Ten [Agirta] áni strzelác vmié: áni ftáwiác
klatki Ná ptaki/ ni ná zaiąc czynić tákże siatki. *PudlFr* 32.

W porównaniach (2): Swowolny żywot iáko ptafze s siatki/
Wolnego wzyáwłzy wnet włádzą do klatki. *RejZwierc* [213]. *Cf
Wyrażenie.*

Zwrot: »siatką łowić« (I): Pantheron sive Pantherum, Pomek/
yest nyéyaka siadká którą ptaki poriwayá y łowiá. *Mącz* 276b.

Wyrażenie: »jako ptasza siatka« (I): Swiat nam iest práwie
iáko ptáfza siatká/ A iáko Sowá ná śikory klatká. *RejZwierc* 230.

Przen (7): Tákież też [...] či Sumowie á či frodzy Wielory-
bowie moczare á wymyłłácze fwiátá tego/ będąc fie wybijiác s tych
fiatek twoich *RejPos* 176v, 176v [2 r.].

Zwrot: »zarzucać (a. rozrzucac, a. rozrzucić) siatki« [w tym: na
kogo (I)] (3): Pan vczy wierne [...] idźcie w imię moje ná głębo-
kości/ á rozrzucaycie ty siatki fwoie. *RejPos* 176v, 176v; POTwarzy

šprofna/ Potwarzy Źzkodna/ Ty ná niewinność/ Nigdy niegodna/ Zárzucałš Źiatki. *GoslCast* 75.

Wyrażenia: peryfr. »siatka ludołowna« = *niewiasta* (I): O niewiaŹto/ niewiaŹto/ Źtuczne Źidło młodzi/ [...] Tyš Źiatkã ludołownã. *GoslCast* 15.

»połowna siatka«: A Źtãd iuž miãrkuy/ iãko to połownã Źiatkã Ći RzymŹcy rybitwi máiã/ y iãko z Źwoich lepoy y Źidelek [...] znãmienity obłow odnoŹzã. *BronApokr* 263.]

b. Detal architektoniczny (5): Siedm ržędow Źiathek było na kãpitellu iednym/ á Źiedm Źiathek ná drugiem. Y dokonał Źlupow y dwu ržędow około wŹłech Źiathek *Leop* 3.Reg 7/17, 3.Reg 7/20; [Poczyniãł theŹz Hirãm [...] dwie Źiatce/ ktore miãły okrywãć á ozdabiãć one dwoie obtoczenie/ ktore było ná wierzchu Źlupow. *Leop* 3.Reg 7/41 (*Linde*)].

W porównaniu (I): á ty korunki z liŹtwã máiã być zãkryte miŹternã robotã iãkoby Źiatkãmi *BielKron* 33.

c. Pajęczyna; cassis Cn (2):

Wyrażenie: »(jako) pajęcza siatka« (I): Tãk Źie Źtãwa drogãm wŹlyckich ktorzcy zãpãmietãwãiã Bogã/ á nádzieiã pokryte⁸⁰ cžłeka zãginie: Nieupodoba Źie iemu błaženŹtowo iego/ á duŹnoŹć iego iãko pãięcza Źiatkã [*sicut tela araneorum*] *Leop* *Iob* 8/14; [Iž prãwã pãięczym Źiatkãm Źã podobne: Bo moŹny/ iãko ŹzerŹzeñ/ przebieie Źie: á wboŹi/ iãko muchã wŹięznie y przyplãci. *PlutBud* F3v].

Przen (I):

Wyrażenie: »pajęcze siatki« (I): Aleć to wŹzytko nic: nie obroniã Ćie ty pãięcze Źiatki/ ktorych wŹywałš *CzechRozm* 248.

d. Nakrycie głowy; vitta Mącz, Cn (9): Retiolum idem quod reticulum, Siatkã/ to yeŹt wŹięziony czepiec. *Mącz* 354b, 259c, 354a; Což wãm po tãkich wzorãch złotem hãwtowãnych/ Ná tych Źiatkãch niemocnych wzornomalowãnych? Což wãm po tãkim Źtroiu/ wymyŹlney roboćie? *ZbylPrzyg* A3, A2; [Czepek, Syadka retiolum, quasi parvum rete *ReuchlinBartBydg* D2].

W połączonych szeregowych (4): Rica, Rãbek/ czepiec/ albo Źiadka/ teŹ nienyaki xtãłt odzienia białyeh głow. *Mącz* 355c; Vittatus, Umyczczony/ myckę albo Źiatkã, czepiec na głowie noŹzãci. *Mącz* 500b, 304b, 500b.

e. Rodzaj łóżka, hamak (I): [w *Ameryce*] z bãwełny cžyniã Źiatki ná ktorych legãiã przywãzãwŹy do cžterzech drzew iãko w kolepc *BielKron* 461v.

2. Podstępy, zasadzka; plaga *Modrz* (26): A prãwiechmy iãko ony dzyatki/ Kiedy przydã na rozliczne kwiatki/ Co Źie blyŹczy to zã tym biegiã/ Co potrzebne to za nic nie máiã. Lecž tey dziwny á omylney Źprãwie/ Komu dá Bog przypãrzyć Źie prãwie/ Naydzie Źiatkã chytrze przytržęŹionã/ Naydzie wēžã pod trãwã zielonã. *RejAp* 199v; áni Źie tym ĆieŹćie/ ŹebyŹcie zãraz mogli być wcale wolnymi/ przędziwã onego Źzãtãnkiego/ (z ktorego ony Źiatki [*diabelskie*] wrobione były) bãrzo miękkiego y Źubtylnego, O wŹzem Źie dobrze/ y pilno y cžęŹto/ ná wŹze Źrony oglãdãycie. *CzechRozm* A7v, A7, A7v; *ReszList* 179; *Griphus* – *Lapka*, Źziãtka, zãwiãłã mowa. [...] Rete, sagena. Item aenigma: hoc est, sermo ita implicitus atque intricatus, ut facile dissolvi non queat. *Calep* 465b.

siatka do czego (I): A tãncow albo Źkokow áza Źie nietrzebã Źtrzec/ ktore Źã nãypewnieyŹe przedãwãnie Źiebie/ Źiatki do Źprofney á zãkazãney nieržãdnoŹci? *ModrzBaz* 55.

siatka na kogo, na co (7): Po wycuczeniu Grãmãtyki/ polŹãny był do Bononicy na náuki więŹtŹe. gdzie ácz niemiał Heretyckich ná Źie Źiatek: wŹzãkŹe z innymi ktore w młodoŹci nãwięcey cžãrt zãmiãta/ miał co cžyniã *SkarŹyw* 371. *Cf* »siatka na łowienie«, »siãtkę rozbijãc«, »zãstãwiã (jako) siãtkę«.

siatka czyja [w tym: *G sb i pron* (4), *ai* (4), *pron poss* (3)] (11): *RejWiz* 28v; Eneãs y Antenor iuž mieli Źprãwã o Źiatkãch Źwoich v PriãmuŹã *BielKron* 59v; Nie o nich [*Ojcach KoŹciola*] Ći ia tego rozumiem/ ále o Źãnym mniãmãniu ich/ ktorego tymi to Źwiętyymi Źwiãdectwy nie Źluznie podpierãiã. Nie inãczye iedno iãko AntychriŹt MŹlenia Źwego y inŹszych zãbobonow/ á Źzãtan teŹ kłãmtwã Źwego/ kiedy wŹiatkã Źwã chce wprãwiã kogo. *CzechRozm* 21;

KochPs 206; *SkarŹyw* 371; *CzechEp* 351; Źluznie Źie w nich [*heretykach*] kochać muŹi/ [...] on ich kãznodzieiã wielki/ ktory ie z Źwiętyym Piotrem w Źiatkã Pãnã ChryŹtuŹowã napierwey nãpędzil *ReszList* 179; *ArtKanc* K15v; [Vpadnã w Źiadce iego [*in retiaculo eius*] grzeŹznicy *PsKrac* 1532 140/11]. *Cf* »siatka szãtãnska«.

Zwroty: »kryć siãtkę; skryta siatka« (I;I): IeŹt prãwie Źkryta w trãwie tey roŹkoŹzy Źiatkã *RejWiz* 28v; COž rozumieŹz moy namilŹy brãcie/ [...] Widzãc ten Źwiãt z dziwnymi kłãtkãmi/ Iãko chytrze wieŹza ie nád námi. A iãko nas do nich dziwnie wãbi/ [...] Idãc ná nas Ćicho chytrã Źprãwã/ Krijãc Źiatki pod zielonã trãwã. *RejAp* 199.

»[na kogo] siãtkę rozbijãc« (I): PãtrzyŹe tego [...] Źwiãtã chytręgo ná wŹzem obłudnego iãko ná nas Źzyroko tã Źiatkã rozbijã/ [...] NãŹtãwiãł nam krzewiny z roŹnemi przyŹmãki/ Do ktorych dziwno Źudzi nędzne nieboraki. *RejWiz* 103v.

»siãtkã (u)łowiã (się); siatka na łowienie« (3;I): Aleć tãk muŹi być: tãc Źiãdkã Źzãtan łowi Źwoie. *CzechRozm* 69; zbytek/ ieŹt [...] wŹzelãkicy wŹzeteczoŹci mãtkã: [...] y wymyŹla rozmãite Źiatki ná łowienie pieniędzy [*infinita pecuniae aucupia*] *ModrzBaz* 56; [*ksiãdz Powodowski* twierdzi, że:] Bog mowił do Źudzi/ nie przez proroki/ ábo przez Źynã ále w Prorocech y w Źynie. Dziwnã Filozofia/ ktorã iãko iãkã Źiadkã Źtãwi ná coŹ. Ale by mi cžãł Źtãwãł/ [...] Źãmy Źie I. M. tã Źiãdkã włowił. *CzechEp* 267, 351.

»umotać siã siãtkami; w siãtkach upleciony« (I;I): WidziŹz iãko Źie tu vmotãli tãkimi Źiatkãmi/ z ktorych Źãdnã miãrã wywikłãć Źie nie mogã. *CzechRozm* 16v; Day/ ábych ia minãł ich [*ludzi niezycziwych*] Źidłã/ á oné W ichŹe wŹãlnych Źiatkãch widziãł wplećioné. *KochPs* 206.

»z siãtki wywikłãć siã« [*szyk zmienny*] (2): *CzechRozm* 16v; DuŹnã náŹzã iãko pãłŹek/ wywikłãłã Źie z ich [*złych ludzi*] Źiatek/ y buia ná wolnoŹci. *ArtKanc* K15v.

»(za)stãwiã (jako) siãtkę [na co]« [*szyk zmienny*] (4): Ale ia wãm powiedãm Źluchaycie miã dŹiatki/ Ná wãŹe to pieniãdze zãŹtãwio- no Źiatki. *BielSat* B4 [*idem BielRozm*]; gdy nieprzyãciãl przyimie liŹty thãkowe [*tajemne*] Źprãwi Źie s nich/ Źiatkã ná to zãŹtãwi/ ktorey Źie Źronã nie Źpodzieie *BielSpr* 49; *CzechEp* 267; *BielRozm* 14.

Wyrażenie: »siatka szãtãnska, antychryŹtowa« (2;I): A tãk iefliŹcie iuž ktorzcy [...] w duchu Ź. Źiatek onych Źtãrych AntichriŹtowych Źzãtãnkich Źwiãdomi: [...] proŹę y nãpominã przez Pãnã/ bãdŹcieŹz iuž cžywnymi y oftroŹnymi ná potym *CzechRozm* A7v; W cžym był miŹtrŹ wielki Anthoni Źwięty/ wmiãcã dobrze Duchowne Źtrãzy y Źiatki Źzãtãnkie poznãwãć *SkarŹyw* 57.

3. Osierdzie (I):

Zestawienie: »siatka serdeczna« (I): Praecordia, Błõnka albo Źiatkã ferdeczna wneŹtrznã *Mącz* 65b.

Szereg: »błõnka albo siatka« (I): *cf* *Zestawienie*.

Synonimy: **1.a.** *klatka, łapica, łapka, paŹc, polãpka, sak, samolowka, sidło; c.* *pajęczyna; d.* *czepek, czepiec; 2.* *fortel, hanszlak, kluczek, podstępek, sidło, zasadka.*

Cf [POLSIATEK], SIĘĆ

DDJ

SIATKOWATY Cn s.v. *siatkowy*; *Linde XVII w.* (z Cn).

SIATKOWY Cn; *Linde XVIII w.*

SIATNIK Cn; *Linde XVII (z Cn) – XVIII w.*

SIATNY Cn s.v. *siatkowy*; *Linde XVII w.* (z Cn).

SIĄC *Sł stp*; Cn brak, *Linde bez cytatu*.

[SIĄGAĆ] *cf* SIĘGAĆ

SIĄKNAĆ (2) *vb impf*
praes 3 *sg* *siãknie* (I). \diamond *imp* 3 *pl* *niech siãknã* (I). \diamond [*con* 3 *pl* *subst* by *siãknęly*.]

Sł stp, Cn brak, Linde XVI i XVIII w.

Wsiąkać (2):

siąknąć w co (1): Iáko wodá siąknie w ziemię/ Ták nifzcieze ludzkie plemię. *KochPs* 137; [Weźmi fádłá co potrzebá/ rofpuście ie v ognia [...].] á ták ciepłym námáz rękáwice dobrze/ przygrzewá-iąc ich/ áby wsię siąknęły. *SienHerb* 563b].

W porównaniach (2): Ty fam wżeteczne potłucz gęby/ pánie [...]. Niech siąkną/ iáko wodá *KochPs* 85, 137.

Formacje współrzedzenie: osiáknąć, wsiáknąć, wsiáknąć się, wysiáknąć; osiękać, wsiákać, wysiákać; wysiękować.

DDJ

(SIĄŚĆ) cf SIEŚĆ

SIĄŻEŃ cf SAŻEŃ

SICIE *Sł stp; Cn, Linde brak.*

[SICZ] sb f

N sg sicz.

Sł stp, Cn brak, Linde XVIII – XIX w.

*Wojsko kozaków zaporoskich: Decem cateruae faciunt phalan-gem {(Ilycz: voylko)} *Glosy II* 119.]*

DDJ

[SIDEŁKA] cf SIDEŁKO

SIDEŁKO (1) sb n

sidełko, [sidełka] pl tl.

e oraz o prawdopodobnie jasne (tak w e ← ь oraz w -ko).

sg [N sidełko.] ◇ G sidełka. ◇ [A sidełko. ◇ I sidełki(e)m.] ◇ [pl N sidełka. ◇ G sidełek. ◇ A sidełka. ◇ I sidełkami.]

Sł stp, Cn brak, Linde XVII – XVIII w.

*Dem. od „sidoło” ‘sprzęt łowiecki’: (nagł) Drozdu iáko mafz doftáć. (–) DOftániefz go ná potrzák [...] doftániefz go y ná sideł-ká to ieft ná plotki *CygMysł* B3v; Trzcionkow doftániefz sidełkiem/ orzác kędy przy bloćie ábo przy iákichkolwiek wodách *CygMysł* H4v, B4; Sidło/ Laqueus, rete, decipula, insidiae. sidełko *Volck* Yyy4v.]*

*Zwroty: [»sidełko rozpiąc«: [robiąc sidła na ptaki] Weźmi drzewienko ná piędzi długie/ á ná końcu obu przewierciáfwy wetkni dwie roždźki cienkie ná ktorychby sidełko rozpiąc *Cresc* 1571 632.]*

*»sidełko [na co] zastawiać (a. [sidełka porozstawiać)«: Iż gdy kto weźmie dzyatki z gniazdá ptáfzkowi ktoremu/ áby sidełká nigdy nie záfstawiał ná fámego/ przefstrzegáiąc w tym oney krzywdy iego. *RejPos* 257v; [*BronApokr* 263].*

*[Wyrażenie: »sidełka na ptaki«: Pedicae Sprencel Sidełká ná-ptaki/ Potrzák. *ArtNom* E.]*

*[Szereg: »sieć i sidełko«: doftániefz ich też [trznadli] y w gum-nie rozmáitá siećią y sidełkám. *CygMysł* H4v.]*

*[Przen: kiedy swojá świećką mądrością i sidełkami dyalektycz-nymi albo subtylnosciami dziwnymi toż pismo święte, ná którą chcą stronę, nakrácáją. *PismaPolit* 575.*

*Szereg: »lep i sidełko«: A sfład iuz miárkuy/ iáko to połówná siatkę ci Rzymfcy rybitwi máia/ y iáko z fwoich lepow y sidełek ktore ná cudze grofze porozfławiáli/ známienity obłow odnofzá. *BronApokr* 263.]*

Synonimy: potrzask, siatka, sieć.

DDJ

[SIDŁACY] part praes act

I pl m sidłac(e)mi.

Sł stp, Cn, Linde brak.

*Zastawiający sidła; tu przen: sidłem fłáliście fię miafło fkałki/ á siećią záfstawioná ná Tháborze (*marg*) miafło fkały z ktorey ftróz*

*wygláda nieprzyiácielá/ [...] miafło tych ktoryby mieli oftrzegáć/ fłáliście fię sidłacemi (–) *BudBib Os* 5/1.*

Cf SIDLIĆ]

DDJ

SIDLENIE (3) sb n

Teksty nie oznaczają é.

sg [N sidleni(e)]. ◇ G sidlenia (3).

Sł stp, Cn, Linde brak.

Chwywanie w sidła [kogo (Przen), czego] (3):

sidlenie czyje [= kto sidli] (1): gdybyfmy iedno wiedzieli czó [*cesarz Domicjan*] wždy przefz wfzylkę zímę/ gdy był fam zwykl czynić albo ielizeby nie zwiefzjá drugich złoczynstw nięnawiefciá [!]/ nizliże ftego sidlenia iego fzkardnego niedofzłego [tj. *mlodego*] ptaftwa/ pośmiewan sfłuznie niebył. *KwiatKsiąz* G3.

*W połączeniach szeregowych (1): *KwiatKsiąz* P2; [Ktemu oná zabává około sidlenia ptakow y myśliftwá y łowow/ gdy niemáfz popilnych robot/ tym przyiemnielze rzeczy pomienione czyni y one iákoby okrafza. *CiceroBBud* 27].*

*Wyrażenie: »sidlenie ptakow (a. ptastwa)« [szyk I:I] (2): Te-goż [*chwalebego*] też ieft rodzaiu/ paranie fię około łowow/ pta-kow sidlenia/ y ryb łowienia/ ktore rzeczy y wielką rofkofzá wzdey-muiá vmysl/ y mocz członkow [...] potwierdzona bywa. *KwiatKsiąz* P2, G3; [*CiceroBBud* 27].*

Przen: Mamienie, zwodzenie (1):

*Wyrażenie: »sidlenie ludzi« [w tym: [w czym]] (1): náleżieni fą w ludźie moim niezbożnicy/ záfáfzáiác fie zdrádliwie iáko ptafz-nicy ábo myśliwcy záfstawuiący sidlá y fámołowki do sidlenia ludzi. *PowodPr* 66; [Przetoż wzywánie powážnych fłow/ włafnych Koś-ćiołowi Kátolickiemu/ nic nie ieft v Miniftrów iedno fidlenie ludzi we zmyflonym nábożeńftwie. *StefanOdpór* A2].*

Cf SIDLIĆ

DDJ

SIDLIĆ (4) vb impf

inf sidlić (1). ◇ praes [3 sg sidli.] ◇ 3 pl sidlá (2). ◇ praet [3 sg m sidlił] (1). ◇ [con 3 pl m pers by sidlili.]

Sł stp, Cn notuje, Linde XVIII w.

Chwytać w sidła; circumretire, illaqueare, implicare laqueis, inicere laqueum, irretire, obretire Cn [kogo (Przen), co] (4):

*Zwrot: »sidlić ptaki« (1): Vogel stellen. Sidlić Lowić Ptaki. Aucupari. *Calag* 541b.*

*Przen (3): [Czart ma sydlić piętę niewiefciá/ nie głowę ani pierśy/ Bo iufz z to moci nię [!] ma *ErazmNow* 28v.]*

a) Mamić, zwodzić; illicere Cn (3): Nye z inąd powftály kácer-ftwá y nyektore náuki przewrotne/ ktore sidlá duffe/ á w głęmbýá rzucáją *KromRozm II* o4; A Pan go [*Saula*] też odftąpił iuz iáko błédnego Tákże go dyabeł sidlił iáko więźniá fwego. *RejWiz* 135; [*SkarŻyw* 177; *GrzegŻarnPos* 1597 309].

*[sidlić czym: A fłatan temu barzo rad iż nierozumiefcie chyt-rości ie⁸⁰ pilności i mocy onei fłatańfkiei/ którą was sidli *Orszak-Pos* 78.]*

W porównaniach (1): A Pan też o ty niedba/ ktory go opufz-czá/ Rozumiefyże bez niego/ iáko im s tą tufzczą. Albo cóś ie tám widzyał/ s tymi hárcownik/ Práwie iáko Cietrzewie/ ták sidlá nędz-niki. *RejWiz* 171v; [*GilPos* 196 (*Linde w cytacie s.v. nieboj*); Iż iák łowiec za wiechą łowi chytro ptaków/ Ták on [*zły poganin*] Chreś-ćijan wfzylfkich sidli nieboraków. *WerPobudka* Dv (*Linde w cyta-cie s.v. wiecha*)].

*[Szereg: »sidlić a wiazać«: y przetoż też iáko Nieboiá pies káfa/ thák thez nieopátrznego Dyabeł sidli á wiaże *GilPos* 196 (*Linde w cytacie s.v. nieboj*).]*

b) [Gnębić] [czym]:

*Szereg: »obciázác i sidlić«: ktorej [*milości*] tam nie masz mie-dzy nimi, tylko tyraniję a łupiestwo cudzych dóbr i pracej. Którym jarmmem oni staráją się, aby ludzi obciázali i sidlili. *TraktKom* 331.]*

Formacje współrzedne: *sidlić się, osidlić, usidlić, usidlić się, wysidlić, usidlać; posidlać; usidlawać.*

Cf **SIDLACY, SIDLENIE**

DDJ

SIDLIĆ SIĘ (2) vb impf

się (1), sie (1).

praes [1 pl sidlimy się]. ◇ 3 pl sidlą się (1). ◇ *con* 3 pl m pers by się sidlili (1).

Sl stp, Cn brak, Linde XVI w. s.v. sidlić.

Dawać się złapać w sidła; przen (2):

sidlić się czym (1): *CzechEpPorz **4 cf W porównaniu.*

sidlić się w czym (1): Opufzczam trudności ine y do kacerftwa zgołego piłmá przystęp/ oktorym ieden Doktor śmiał nápiřać/ iż tak wczynione iest áby fie wnim pyřzni sidlili/ y wieřli. *SkarŻyw A5. Cf [Zwrot].*

W porównaniu (1): ktorym [rzymskim nabożeństwem] fię iáko ryby y zwierz ponęta/ oczu y fercá ludzi ćielefnych teř zabawiáią; wnećáią: á potom y sidlą. *CzechEpPorz **4.*

[Zwrot: »w sidłach się sidlić«: ile mamy bogactw/ ile dobr miłego Bogá: tyle mamy sidel w ktorych fię sidlimy/ y ná ktorych iáko ptacy ná lepie lniemy *GrzegŻarnPos 1597 309 (Linde).*]

Szereg: »sidlić się i wieřić« (1): *SkarŻyw A5 cf sidlić się w czym.*

Formacje współrzedne cf SIDLIĆ.

DDJ

SIDLNIK *Cn s.v. wysiekacz Rzymian starych; Linde XVIII w.*

SIDŁA cf SIDŁO

SIDŁO (298) sb n

sidło i może **sidła** pl t [cfz nac. 2.].

o jasne.

sg N sidło (26). ◇ G sidła (31). ◇ D sidłu (3). ◇ A sidło (58). ◇ I sidł(e)m (18). ◇ L sidle (10). ◇ pl N sidła (25). ◇ G sideł (31), sidł (11); sideł *RejPs, KwiatKsiąż, KarnNap, ModrzBaz, KochPs, SkarŻyw* (5), *CzechEp, ReszPrz, KochPieř, GrabowSet* (6), *OrzJan* (3), *LatHar* (6), *WujNT, KmitaSpit*; sidł *BierEz, TarDuch, RejKup, BibRadz* (2), *Mącz* (3), *GórnDworz, SiebRozmyřl*; sideł : sidł *BudBib* (1:1). ◇ A sidła (67). ◇ I sidłami (5) *LubPs, GrzegRóżn, KochPs, SkarŻyw, PowodPr, sidły* (5) *RejPs, RejWiz, ModrzBaz, GrabowSet* (2). ◇ L sidłach (6) *BielKom, SkarŻyw* (2), *Phil, GrabowSet* (2), sidł(e)ch *BierEz* (2).

Sl stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Sprzęt łowiecki; laqueus BartBydg, HistAl, Vulg, PolAnt, Mącz, Cn; linea, pedica, tendicula Calep, Cn; tenus, transenna Cn* (45): Ptalznik [...] Zá ćietrzewiem wzgorę pátrzał/ By mu sidło ná łzyię wdział. *BierEz K2v; Myřz* [...] Iwá bárzo żáłowáła: Iż wpađł w táko ćięřzkie ięctwo/ [...] Wnet fie ku sidłu rzućiłá/ A on powros przekařliłá *BierEz M4v, Kv, L, M4v, Pv, P3; BartBydg 79b; Nie toć iest ielřcze rołkofz iż kto w obřitořci/ Swiáta márnie wřywa á bez rořtroпноřci. Vmieć teř to y źwirzę co po lefie chodzi/ Skacze fobie buiáiąc ář w sidło vgodzi. RejWiz 48, 47v; Leop Eccli 27/22; RejZwierz 120v [2 r.], 125v; Calep 582b, [768]b, 1053b; SkarKaz 7b; [ReuchlinBartBydg r2v].*

sidło na co (żywotne) (5): *Meditari dolum cervis, Sidła ná yełene wymyřláć. Mącz 213a. Cf »sidła stawiać«, Wyrażenie.*

W połączeniu szeregowym (1): Iáko ptáłtwa gořpodárftwu łzkodliwego/ dotyla zbywamy pálżánien/ řtrářzydłámi/ sidłámi/ y zbieráieniem z gniazdá/ [...] Tákteř Krzeřciáńftwo/ [...] *PowodPr 27.*

Przysłowie: [lis] gdy fie na czudze zdrowie nařadza, rad łam ku fidłu przichadza. *FalZiol IV 14a; Gdy kto ná swiecie nábeřpiećniey chodzi/ Ten iáko dudek łam w sidło vgodzi. RejZwierc 230.*

Fraza: »sidło się starga« (1): mocá iego duřlá nářlá bywa wybáwioná iáko wrođł gdy wřidło wwiáźnie iż fie fidło řtárga/ á on wyleći *RejPs 192v.*

Zwroty: »sidła stawi(a)ć (a. zastawić); sidł nastawiać« [w tym: *na co* (3)] [*szyk zmienny*] (5;1): Oracř w řidlech ktore řtáwił/ Kurópátwę był vłowił *BierEz I, Kv; RejZwierz 125v; Mącz 379d; A gořpodarz wřiáwřzy řiadkę/ Idzie mrokiem ná vřadkę: Albo řidła řtáwia w leřie KochSob 70; Iáko Sepia z řiebie wypufřcza ćiernidło/ Kiedy ná nię zářtáwiá wielowęřle řidło; [...] Tákteř źłodźiey wřwe kłámřtwo/ iák wćernidło/ kryie *KlonWor 2.**

»w sidlech ułowić; sidłem łowiony; jako sidło łowca« (1;1;1): *BierEz I; Strořem (wćzynił) Efraim z Bogiem moim proroká (ktory iest iáko) řidło łowcá [qui fuit laqueus aucupis]/ po wřzech drogách iego BudBib Os 9/8; Cřłowiek niewie końcá łwego/ ále iáko ryby wędá y ptaki řidłem/ ták ludzie cřářu złego łowieni bywáią. WysKaz 12.*

»w sidło się umotać« (1): *Kániá kiedy przelatáłá/ W sidło fie vmotáłá BierEz P3.*

»w sidło uwiáźnáć« (1): *RejPs 192v cf Fraza.*

»wpařć, [wnieřć] w sidło« [*szyk zmienny*] (3): *Lew niegdy po láfu łkacřáć/ Wpađł w ćięřzkie řidło nie bácřáć BierEz Pv; kiedy źwirzátko bieřáć w řidło wpađnie/ Albo niewinny ptářek łwłwi fie řnáđnie. RejWiz 138, 10v; [Cresc 1571 632].*

»wynieřć, wywikláć się z sidła« = *effugere de laqueo PolAnt* [*szyk zmienny*] (1:1): *Rzeķł pies/ wilku nie wyřudziřz/ [...] Mądryć gdy z řidła wynidzie/ Po drugi ras wnię nie przyřdzie BierEz K3; BibRadz Eccli 27/22[21].*

Wyrażenie: »sidła ná ptaki« (1): Oracř ná roli ktorá miał/ Sidł był w ieden cřás nářtáwiáł: Ná ptaki ktorzy bywáli/ Zboře z roley wybieráli. *BierEz Kv.*

Przen (6):

a) *Zasadzka, aby kogoř pojmać* (5):

W porównaniu (1): [młodzieniec] iáko ptak řpieřzy fię do řidła [zastawionego przez nierządnicę]/ á niewie że ná duřę iego iest. *BudBib Prov 7/23.*

Zwroty: »[na kogo] sidło kłářć« (1): *kazałá mu [cesarzowa papieřowi Wigiliuszowi] ná fię powroz wdzyać á po zyemi włoczyć ář vmářł. Snadř to był Bogu przewinił/ iż ná drugiego to řidło kładł. BielKron 163v.*

»w sidło wpařć« [*szyk zmienny*] (2): *gdy Krol łam v Wigrow pufřczye łowem fie źwierzu báwił/ máło nie wpađł w řidła Comendatorá Rářtemberřkiego StryjKron 547; CzahTr H3.*

»zasadzić [na kogo] sidła« (1): [Aleksander] zařadził nan [na Kalistenesa] niektore řidła y wćzyniwřzy go winnym rołkazał mu wřzythki vdy řprzerzezać, [...] á nádto do kłody go zepř wrzucić kazał *BielŻyw 106.*

b) *Pajęczyzna* (1):

sidła na co (żywotne) (1): *Mącz 238d cf Wyrażenie.*

Wyrażenie: »zastawiający sidła« (1): *Araneus muscarius, Pářák zářtáwiájący řidła ná muchy/ Myřliwiec muřžány. Mącz 238d.*

c) [*Wyrażenie:* »sidło miodowe« = *pozornie przymilna, a w rzeczywistořci fałřszywa, zakłamana mowa:* *Mowę łágodną/ ktorá fie z řercem nie zřadza/ nářywał řidłem miodowym. PlutBBud D4.]*

a. *W opisie gwiazdořbioru* (1): *Sidła/ ktorym źiętá iest oboiá rybá/ Zbiegáią fye ná ořtrym czubie Wielorybá/ Pod iednę řpólná gwiazdę KochPhaen 15.*

2. *Podřpęć, zasadzka; laqueus HistAl, Vulg, PolAnt, Mącz, Modrz, Cn; tendicula Mącz, Cn* [tu cřesto pl = pl ř] (252): *TarDuch A7; Niechay przidzie na ten lud řidło ktorego nie wie WróřZolt 34/8, 10/7, ppv, 139/6, řř6v; będziefz racřyl rozrywac twarde węřly wyřtepkow nářlych tak iřz by nam zadne řidła na przekazie byc niemogly RejPs 172; RejKup N, n2, z6, dd8v; HistAl Gv; RejWiz 168v; Sidłem záginá ktorzy fie ráduiá z vpádu řpráwiedliwych BibRadz Eccli 27/32; Wřzytcy nářzy nieprzyriáćiele ziewáią ná nas geřbámi swoimi. Strách y řidło tuřz náđ námi BibRadz Thren 3/47, Prov 20/25, Eccli 9/13[18], Luc 21/35; KwiatKsiąż O3v; Laqueus etiam, Wřzelka rzecz przes ktorá bywa kto zdráđzón/ řyđło Mącz 184b, 444b; Y rzeķł Saul/ dam iá [córke] iemu/ á będzie mu řidłem że będzie náń ręká Pelifřzymłka BudBib 1.Reg 18/21, Ex 34/12, Iob*

22/10, I 334b marg, Prov 20/25, Eccli 9/13[18]; BudNT Rom 11/9; ModrzBaz 53v; Którzy wpełać myślą moje nogi/ Sidłami ścięłzki natknawłszy/ y drogi. KochPs 204; SkarŻyw 152; PudlFr 47; O śmierci tyś sidło bårzo groźne ArtKanc S11; me nogi/ będą od sidel bępieczne/ Zmituy fię Bog dobry GrabowSet G4, E2v, G3v, M4, S2v, S4v, V3; WujNT Luc 21/35; Swiat sidłem ieft który bogactwy y rofkofzami/ iakoby nęta ptáká wabi WysKaz 12; JanNKar-Górn G4v.

sidło do czego (I): Gdyż náleżieni są w ludzie moim nie zbożnicy/ záładzáiąc fię zdrádliwie iáko ptałznicy álbo myśliwcy záłtawiający sidłá y fámołowki do sidlenia ludzi. PowodPr 66.

sidło ku czemu (6): niewieście pogłowie ktemu nawiodł, aby w odzieniu pyłnym złotim albo iedwanym [!] niechodżyły, iakoby to ku nieczyścocie fidła były BielŻyw 29; WerGośc 204. Cf »sidło nagotować«, »sidło zasadać«.

sidło na kogo, na co (35): Miły wżechmogący panie Dzywne to ieft fidło nanie. Iz oto Ludzie niedbaiaj Nię fię fmiereczy nielekaią. RejKup c8v; BibRadz Ios 23/13; RejPos 73; OrzJan 115; Zá nimi [za górami] wozy/ zbroie/ łuki/ y fzałory/ Y proce też z kulfami wieźli między gory. To wżyfłko nánieciwłszy ogień/ [żurawie] popaliły/ Aby sidel ná zdrowie swoje vmnieyżły. KmitaSpit C6. Cf »sidło nagotować«, »postawiać sidło«, »sidło wrzucić«, »zakryć sidło«.

sidło nad kim (I): Strách/ doł/ y sidło nád thobą ieft który miezkafz ná ziemi. BibRadz Is 24/17.

sidło czyje, czego [= kto, co zastawia] [w tym: G sb i pron (41), ai (34), pron poss (18)] (93): TarDuch D6; Więcey fię wiarouac mamy zawifci przyacioł, niż fidła nieprzyacielkiego, bo nieprzyacielkie fidła iawne są, ale zawifci przyacielka fkruta iefłh BielŻyw 17, 41; RejPs 51, 84v, 93, 196; Czart iz zle iuz o nim thufzył Potym pania w ferce rułzył Aby gi żwiódł z oney cznoty A w wiodł w rofpac przeż kłopoty Bo to stare fidło iego Tym fnadz włowi każdego RejJóz A3v, H5; RejKup dd6; LubPs I3 [2 r.], Kv, bb3v, bb4v, cc4v [2 r.]; RejWiz 28v marg, 94, 135, CC4; Prorok sidłem vpádu ftał fię po wlyłtkich drogách iego Leop Os 9/8; od sidła ięzka potwarnego/ [...] tyś mnie był rátkiem BibRadz Eccli 51/3, Eccli 9/3; GrzegRóżn D2; Mącz 488d; GórnDworz Bb3v; RejPos 73, 75v, 116, 334v; BudBib Eccli 9/3; KochPs 10, 23, 206; SkarŻyw 14, 57, 59; Od Heretykow tedy niżey opifánych/ náuki fwoiey Luther fię náuczyl. [...] Od Audyánczykow: [...] iz fpowiedź ieft fidło y piekło funnienia ludzkiego. ReszPrz 40, 12; KochPieś 53; ArtKanc Q3; Niefłetyfz/ iák mię ięło fczęścię w sidlá fwoie: Chciałem zbyć bez przyczyny potomłtwa miłęgo/ Zá co [...] wezmę [...] Karánie Zaw-Jeft 43; GrabowSet N2, P2v; OrzJan 15, 122, 127; LatHar 589, 631; SiebRozmyśl K; KlonKr C4v. Cf »sidło diabelskie«, »sidła grzechu«, »sidło łowiącego«, »sidła śmierci«.

sidło czyje [= na kogo zastawione] (I): O niewiafto/ niewiafto/ ftuczne sidło młodzi/ Piérzfey śmierci przyczyno GoslCast 15.

W poláczeniach szeregowych (7): Terazże iuz wiedzcie żeć pothym Pan Bog wálz nie wypędzi wżytkich tych narodow przed wami/ ále będą ná was fidłem/ zawáda/ y biczem bokom wálzým BibRadz Ios 23/13, Is 24/17; Mącz 379d, 488d; ábowiem tyle ieft męszczyznkiey chytróści/ tyle fortylow/ tyle sidł/ tyle fięci/ tyle dołow/ iz to ieft náder wielki dziw/ kiedy vboga duřzá w nie nie wpádnie. GórnDworz Bb3v; LatHar 566; A Dawid mowi: Niechay będzie ftoł ich sidłem/ y włowieniem/ y obráženiem y zapláta im. WujNT Rom 11/9; [Co z sobą śmierci niešiefz: co sidel/ co zbroie/ Co mieczów mafz: ielli ie widzá oczy twoie. VergKoch 6].

W porównaniach (4): BibRadz Iudic 2/3, Ecclie 7/27; O niebożęta/ pomamnie przez te fáłszywe y niebożne náuczyciele y wodze/ obaczaycie fię wždy poki ieft czás/ niż ono nagłe zginienie/ iáko sidło/ przypádnie CzechEp 112; OrzJan 115; [Dzień on iáko sidło napadnie (albo przijdzie) na wżytki [Vulg Luc 21/35]. BudArt S7, F3v].

Przysłowia: Gdym ná inego fidło kładł/ Sámem w cięższe fidło wpadł BierEz K3; Rácż wlkromić ty co nogam mym sidlá ftawiali

[...] A což yednák oni fami táme powpadáli. LubPs O3; Leop Eccli 27/29; BielKron 355; W tym fye sidle połowili/ Które fami ftawiali. KochPs 14, 10, 37; SkarKazSej 662a. [Ogólem 8 r.]

A káždy im bępieczniej w fwym vporze chodzi/ Tym rychley nie obaczy gdzye w sidło vgodzi. RejWiz 8v.

Bo iáko tę buyną myłł ná wolnym wędzidle/ Będzyefz dzyerżał/ iścieć być bårzo přetko w sidle. RejWiz 29v.

Zwroty: »być u diabła w sidle« (I): Bowiem kto to [marne przyrodzenie] rofpuści ná wolnym wędzidle/ Pewnie mu być w dyabłá zázwdy přetko w sidle. RejWiz 189v.

»sidło(-a) (na)gotować, (na)stroić; sidło(-a) nastrojone, przygotowane« [w tym: na kogo, na co (6)] [szyk zmienny] (5:3;1:1): ná wffe ftrony są ná mię nástroiony fidlá rozliczne RejPs 183v, 51, 93, 208; KwiatKsiqż O3v; Dolos versare, Ná myśli mieć/ sidło ná kogo gotować. Mącz 486b, 244a, 445a; Druga [kunsztowna posługa, tj. żart] ieft/ kiedy ktho nágotowawłszy sidło/ ponetą przywiedzie kniemu/ iz fię sam człowiek włowi. GórnDworz S4; Rościágni rękę fwoie/ á kaź włępowáć/ Tym/ co zwykli ná me złe/ fwe sidlá gotować. GrabowSet P2v.

»sidła nagotować nogom; zadzierzana będzie noga w sidle« (I;I): Zádzierzana będzie nogá iego [niepobożnego] w sidle [Tenebitur planta ilius laqueo]/ y rofpali fię przeciwo iemu prágnienie. Leop Iob 18/9; PATrz Pánie BOże moy iáko świat wżytek pełny ieft sidel požádlivosti/ ktore nágotowano nogom moim. LatHar 589.

»sidłem(-ami), w sidle (się) połowić (a. ułowić); sidłem ulowienik« = laqueis irretire Modrz [szyk zmienny] (5:2;1): [człowiek] Nic nie bacząc Przykazania Owocu vkušil/ Práwie sam chcąc nieopátrnie w sidle fye włowił. StawPieś A3v; LubPs P2; Ale czárt między nie [Jagiellę i Kiejstuta] wrzucił fidło w którym fię połowili. BielKron 379v; ModrzBaz 50v; KochPs 14; Gdy fercá iey czártowfkimi sidłami nie mogli włowić on Czárnokšięznik: oczy tych ktorzy ná nie pátrzyli zaráził SkarŻyw 35; KochPieś 53; ArtKanc N11.

»(po)stawi(a)ć (a. zastawi(a)ć, a. rozstawić), (za)stawiający (a. zastawujący) sidło(-a); zastawione (było(-y)) sidło(-a)« [w tym: na kogo, na co (17), komu, czemu (9)] = ponere laqueum Vulg; laqueum fingere PolAnt; tendere insidias Mącz [szyk zmienny] (28:4;3): Oto namię grzełznici fidło zaftawili miły panie [Ps 118/110] (koment) Sidło, to ieft pokufy fwoie. WróbŻolt ppv; A ifcie to ieft nielekce błogofławiony człek/ ktorego ogárnęła náuka twoia miły panie/ ábowiem bępiecznem go będzie mogła od káždyy przygodi czynić gdy náń złořciwe będą fidlá záftawiony. RejPs 139v, 44; RejKup cc8v; KromRozm III A2v; Sidlá co wyernym ftawili tyż przypádlý ná nye. LubPs V4, C2, E, I3, O2, O3 (10); á kto ná inšlego sidło ftawia [qui foveam fodit]/ sam w nim zginie. Leop Eccli 27/29; Otoć nas ogárnęli ná fciełzkách náłzych/ vpáthruiac oczymá fwymi gdzieby ná ziemi sidlá [!] rozłtháwić [posuerunt ad declinandum in terram]. BibRadz Ps 16/11; BielKron 355; Mącz 444a; duřczycká náłzá wytárgnęła fię iáko ptałzek z okrutnego sidlá onych frogich łowcow ktore oni ná mie dziwnym kftaltem ftawiali. RejPos 75v, [36], 68v, 132v; BudBib Tob 14/11; [Panie] Pomoż mi z sidel/ które ná mię záftawili Przekłęta zazdrość. KochPs 42, 14, 48, 206; Iam ciebie wwielebił sam z fwey wielkiey mocy/ á tyś ftawiał sidlá nogam mym we dnie w nocy. ArtKanc E14; GrabowSet Ev, O3v; LatHar 591 [2 r.], 631; PowodPr 66.

»sidło(-a) potargać, potrzeć; sidło(-a) potargalo(-y) się, porwały się, rozszarpane jest« [szyk zmienny] (2:2;2:1:1): BierRaj 16; pan według fpráwiedliwořci fwey zázwdy potárga fidlá ich RejPs 196; Porwały fię sidlá ich mychmy wybáwieni LubPs cc4v, I4; RejPos 47v; Iuz fię sidlá potárgály/ á myłmy ná fwobodzie: A w Imię twe miły Pánie/ [...] iuz mamy wfpomózenie. ArtKanc K15v; Przecź/ twe niezwyćięzone Rámię/ o wieczny Pánie/ Przed którym drżá otchłánie/ Sidel nie potrze GrabowSet R3v; Duřzá náłzá iáko wrobl wyrwana ieft z sidlá łowiących: sidło rozłzárpáne ieft/ á my iefłtfe my wfswobodzeni. LatHar 591.

»na sidła przywieść; w sidła przywiedziony« [szyk zmienny] (2;1): Przywiodłeś nas na fidlá [induxisti nos in laqueum]/ położyłeś wciłki y trapienia na grzbiecie náflým *Leop Ps* 65/11; *Kwiat-Książ* O3v; *StryjKron* 220.

»ujć sid(e)ł, od sidel, z sidel; wywikłać się, wywięzać się, wynić, wyrwać się, wyzuc się, wyście z sid(e)ł (z sidła); [niewywikłane sidła]« [w tym: wywikłać się, wywięzać się (I)] = *recedere a laqueis PolAnt* [szyk zmienny] (3:2:1;2:2:1:1:1): A tak Lacznoć ftwoych [tj. czarta] fydl wynecz Kto bý jedno chczał ftałem bycz Przi fwem Panu za Ziwota *RejKup* dd6; *BibRadz Prov* 14/27; Se laqueis explicare, Wywikłać wywięzać fie z sidel *Mącz* 305b; *RejPos* 47v; Mánáfls tefz który czynił miłofierdzie/ wśzedł z fidlá śmiertelnego [salvatus est de laqueo mortis] ktore było nań záfstawiono *BudBib Tob* 14/11, *Ps* 17/5[6], *Prov* 13/14; Lecż zazdrościwy Smok/ [...] pátrząc na niewieściá á włomną pleć/ iáko mądrze z sidel fię iego wywichłáá [...] oburzył fię dziwnym iádem na nię *SkarŻyw* 14, 308; *ReszPrz* 12; Czyli to ofobnéy íáfce Bożéy nád łobą przyznáwác nie mamy? że to iuż w garści teraz ieft wálzý/ kináwłzy ná ftronę przyiázná obłudną Turecká/ wyzuc fie z tych sidel przymiérza iego/ którými was wwikłá *OrzJan* 15, 122, 127; [*BronApokr* A2v].

»upleść się (a. zapleść się), umotać się w sidła; sidłem upleciony; [kogo] w sidło wpleść; w sidłach pleść, [umotany]; [kogo] uplecie sidło« = *impingere ad laqueos Vulg, PolAnt* [szyk zmienny] (3:2;2:1;1:1): *BielŻyw* 161; Oto czworaka męka piekielna. Pirwfa ieft fido, ktorim tak będą wplecioni iz niewynidá zmká nawieki, wtora palenie ognia. Trzecia fmrod iáko farka. Czwarata niepokoy *WróbŻolt* D6v; Gdyż tá páni [*Wenus*] w sidłach plecie/ Kto iey fieci nie przelkoczy/ Pewnie oflepyon ná oczy *BielKom* E6; ci ktorzy zdradliwá máyá o mnye rádę [...] Nyech fie w ty sidlá fwoye fámi wmotáyá *LubPs* I3; Człowieká [!] złośliwego grzeźącego wplećie fido [involvet laqueus]/ á fprawiedliwy będzie tho chwalił *Leop Prov* 29/6, *Prov* 21/6; *BibRadz Is* 24/18; *RejPos* 132v; Srogáfz to ieft niewola á ciężkie więzienie/ Kto prze márne pieniądze záprzeda fumnienie. A gdzie fie iuż w to sidło ktokolwiek záplecie/ Niewiem gdzieby nádeń był nędzniefzy ná fwiecie. *HistLan* E3v; Oczy dziwnéy piękności/ [...] Dzień to błogofławiony/ Kiedym ia wálzým sidłem wpleciony. *KochPieś* 53; [Wolałeś tę przymówkę odnośić/ á niż Oyczyżnę w niewywikłanych sidłách wmotaná widzieć. *BronApokr* A2v].

»w sidłach (u)więznáć (a. powięznáć); w sidła zawiázany; sidlá [około kogo] wiazáć« [szyk zmienny] (4;1;1): *RejPs* 51; Pánie/ nie day mi wtych sidłách [tj. rozkoszách życia doczesnego] więznáć/ niech czárt ten pohánbion będzie. *SkarŻyw* 552, 59; Aczci włzędzie złoŃnicy około nas kráżá/ á zdrádliwie sidlá fwe około nas wiazá. *ArtKanc* Q3; Kthorzy fie ciefzá z wpadkow pobożnych/ powięzná w sidłách/ á przed fmierciá bolefiá będą zniłczeni. *Phil* Q2; *GrabowSet* R3v.

»wpaść (a. (po)wpaść, a. upadać, a. upaść) w sidło(-a); upaść pod sidło, w sidle« = *incidere in laqueum PolAnt, Mącz, Vulg; in laqueum cadere Vulg* [szyk zmienny] (22;1:1): *BierEz* K3; *OpecŻyw* [192]v; *WróbŻolt* 34/8; *RejPs* 84v [2 r.], 209v; Pociechá wyernym/ iz choć fie źli ná nie náłádzá/ włzákoż fámi w fwe sidlá powpadáią *LubPs* bb3v *marg*, *Kv marg*; *KrowObr* 33; O nędznelfz to nafienie człowieczego rodu/ [...] Ledá co ie wiedzzye ledá co nápadnie/ Ze fám nieborak ni wzwie kędy w sidło wpádnie. *RejWiz* 28v, 94, 135, 136; *BibRadz Eccli* 9/3; *BielKron* 355; *Mącz* 184b; *RejPos* 116, 201; *BudBib Eccli* 9/3; *KochPs* 37; *GórnRozm* F2; *WujNT* 1.Tim 3/7, 6/9; do żebráctwá wielu przywodzi, ktorzy w to sidło [tj. w lichwę] wpadáią. *SarnStat* 1273.

»sidło(-a) (w)rzucić (a. zarzucić), kłásć (a. podkładać, a. zakładać, a. włożyć), przyprawić« [w tym: na kogo, na co (10)] = *laqueum inicere Vulg* [szyk zmienny] (6:6:1): *BierEz* K3; Aczkolwiek zárzucili fidlá zewłáđ námię/ á włákem ieflce wnie nie wpađ *RejPs* 84v; *KrowObr* 225v; Pátrzyże tu zwoleńftwá gdy fie tym zábáwiłz/ iákie sidło ná fzyię fám fobie przypráwiłz [żeniąc się].

RejWiz 57v; W wftách fwoich pokoy z przyiácielem fwoim mowi/ á potháiemnie záfkláda náń fidlá [occulte ponit ei insidias]. *Leop Ier* 9/8, 1.*Cor* 7/35; iuż ná mię byłá Śmierć fwoie nieuchronióné sidlá wrzuciłá. *KochPs* 23, 175; niech ná fzyię moię táż lákoma y nienáfycona śmierć sidlá nie kłádzie *LatHar* 641; *RybGęśli* B; *WujNT* 1.*Cor* 7/35; Strzeż fię káždy brátá fwego/ y nádzieie w nim nie miety. W wściech máią pokoy á táiemnie sidlá podkłáđáią. *SkarKazSej* 706a, 662a.

»wybawić z sidł(a), od sidł; wywieść, wyswobodzić, wyzwolić z sidł(a)« [szyk zmienny] (3:1;1:1:1): mocnie przez wáptnienia prawdziwie wierzę, także mnie raczy wybawić od wftykhich fidł nieprzyiácielow mogich *TarDuch* D6; *LubPs* H2, V; Oczy moje záfwdzy ku Pánu: bo on z sidlá wyzwoli nogi moje. *SkarŻyw* 414; Dziękuię tobie/ żeś mię z niezliczonych sidel/ pokus/ fráfunkow/ kłopotow/ y niebefpieczeńftw do tego czáfu wyfwobodził *LatHar* 567, 591, 615.

»wydrzec (się), wyjác, wyrwać, wyjęt, wyrwany z sidła« [szyk zmienny] (2:1:1:1:1): Y wydrzelz mie z zákrzytego fidlá ktore námię chytrze było záfstawiono *RejPs* 44; On [*Pan Bóg*] wymyie s sidlá nogi co mnye zli ftáwyáyá. *LubPs* G; náflá duffyczká/ Wydárłá fie yák wroblik z ich sidlá nędzniczká. *LubPs* cc4v; A fprawiedliwy/ ták iáko mu to obiecáć raczy/ iz włzędzy będzie wyjęt s sidlá złościwego *RejPos* 334v; *KochPieś* 1; *LatHar* 591.

»(za)kryć, zataić sidło(-a); zakryte sidło« [w tym: na kogo (3)] = *abscondere laqueum Vulg* [szyk zmienny] (2:2;1): Na drodze tej ktorám chadzáł/ zakrili fido mnie. *TarDuch* E; *WróbŻolt* 139/6, ff6v; *RejPs* 44; Pyłnym co ná mye thu chcyeli sidlá kryć/ Day fámy w nich być. *LubPs* ee2v.

»sidło zasadzác (a. zasadzić) [ku czemu]« [szyk zmienny] (2): Boć oni [którzy źle nie myślą] bez przyczyzny záfádzáli fido [absconderunt mihi interitum laquei sui] ku ftraceniu memu *WróbŻolt* 34/7; *RejPs* 22v.

Wyrażenia: »chytre sidło(-a)« [szyk 5:1] (6): *LubPs* O2, P2; Chytre sidlá rofkofzy. *RejWiz* 28v *marg* [idem] Cc4; *KochPs* 10; Także Bolesław Krzywoufły/ [...] ná ten czas był w chytre sidlá przywiedziony/ y zwyciężony od Rufakow *StryjKron* 220.

»sidło(-a) diabelskie, szatańskie, czartowskie, czarta, piekielne« = *laqueus diaboli PolAnt, Vulg* [szyk 18:7] (13:7:3:1:1): alye ti namylofcywłi [...] wirwy a potargay fydlá dyabelkkye *BierRaj* 16; Bo kto boiázn bozá zakládá/ ij odrzutzá/ dlugo w dobrym nietrwá/ ale rychlo w fidla czartowłkié wpađá. *OpecŻyw* [192]v; A práwie piekielnemi fidły obtoczyli byli mie *RejPs* 23v; ktorzy chcá być bogátymi/ wpađáią w pokufy y w fido Dijabelskie/ y w żádze rozmaíte *KrowObr* 33, 3v, 143v; *BibRadz* 2.Tim 2/26; A ták tyć fá sidlá czártá fprzećiwnego/ [...] iz on záfwdzy ma ty fwe Herody/ [...] áby záfwdzy burzyli á broili á miezfáli fwiátem tym *RejPos* 26; *BudNT* 2.Tim 2/26; *KarnNap* F; W poznániu sidel Dyabelskich wielkim był mistrzem S. Antoni. *SkarŻyw* 57 *marg*, 35, 36, 293, 308, 440, 460; Byś pomnieć raczy/ żem z źiemie ftworzony/ A fzátáńskimi sidły obtoczony. *GrabowSet* S3v, P2, Q3; *LatHar* 276; *WujNT* 1.Tim 3/7, 6/9, 2.Tim 2/26.

»sidlá grzechu« (I): prośimy cię/ przez náświętfzá mękę twoię/ áby nas bronieć raczy/ od wfzelkich zrad fzátáńskich/ y sidel grzechu káżdego *LatHar* 283.

bibl. »sidło(-a) łowiącego(-ych) (a. [łowcow])« = *laqueus venantium Vulg* (5): Ten Pan cyebye wybáwi s sidlá łowiącego *LubPs* V; dufzycká náłzá wyrwálá fie iáko wroblik s sidlá łowiącego *RejPos* 47v [przekład tego samego tekstu *LatHar* 591]; Ale ty Pánie wybáw nas z sidel łowiących/ y od fłowá przykrego *LatHar* 591, 591, 615; [*Leop Ps* 123/7].

»sidła(-o) śmierci, śmiertelne« = *laquei mortis Vulg, PolAnt* [szyk 10:1] (10:1): Bolesci piekielne ogárnęły mię podchwycieły mię sidlá fmierci [Ps 17/6]. *KrowObr* 238; *Leop Ps* 17/6, *Prov* 21/6; *BibRadz Ps* 17/6, *Prov* 14/27; *RejPos* 201; Zakon mądrego zdroiem (ieft) zywotá ku wysciú z sidel śmierci *BudBib Prov* 13/14, *Ps* 17/6[5], *Tob* 14/11; *CzechEp* 85; Ani ty wyfwobodziłz fercá z

ciężkiéy trwogi/ Ani z okrutnéy śmierci sidła wyrwiefz nogi. *Koch-Pieś* 1.

»sidła tajemne« (1): Insidiae, Stanie ná kogo/ sidła táyemne/ vřadzka/ zdráda. *Mqcz* 379d.

Szeregi: »hak a sidła« (1): ktorým obyczaím moglibyfmy rady nieprzyaciół vřzedzáć [...] yżebyfmy ie ná hak á ná sidła ná nie przigotowane przivedli *KwiatKsiqz* O3v.

»sidła a nawiázki« (1): ábowiem oni zázwdy ftróią rolliczne fidlá/ á potáiemne náwiázki/ áby mogli zálkodzić człowiekowi vmyflu proftego. *RejPs* 208.

»sidło i pokusy« [szyk 1:1] (2): *KrowObr* 33; Pan Bog [...] moze cié mocá fwá od sidła y pokus Szátáńfkich obronić. *KarnNap* F.

»samolowka i (abo) sidło(-a)« [szyk 3:1] (4): *GrzegRóżn* D2; Y będzie [Jehowa] świętynią [!]/ y kámieniem otrácenia/ y [...] fámołowką y sidłem [in laqueum et in rete] obywałelowi Ierufzalimfkiemu. *BudBib Is* 8/14; [opilstwo] ieft wielką fámołowką y sidłem ku zátáreniu dufz nářznych. *WerGość* 204; *PowodPr* 66. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»sieć i (a) sidło« [szyk 1:1] (2): ferce iey [niewiasty] ieft iáko sieci y fidlá [quia est sicut hami, et sagenae cor eius]/ á ręká iey iáko zwiázki *BibRadz Eccle* 7/27; Niech będzie stół ich przed nimi sidłem/ á pokoie (ich) fieciá [laqueus: et retributiones offenciculum]. *BudBib Ps* 68/23[22]. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»stryczek, sidło« (1): Ablaqueo, Obwiézuyc/ Wypufzczam z ftryczków/ z sidła. *Mqcz* 184b.

»sidła, (i) wédy« (2): Gdyż sieci rozftáwione/ Ma [chytry]/ gęftze sidlá wédy/ Niż liście w leśiech wřzedy *GrabowSet* R3v; NIerazby człek chcąc zdyřzał/ lecz duffliwa krzepi Nádzieia/ [...] Táć y sidlá ná ptáfki/ y ná ryby wédy Rzuca/ okrywřzy zdrádný hak lákoćią wřzedy *RybGęśli* B.

»zdrada(-y) i (albo) sidła« [szyk 2:1] (3): Nectere dolum alicui, Sidlá álbo zdráde yáká ná kogo zámifliáć/ gotowác *Mqcz* 244a; PANie BOże/ [...] day wřzytkim nieprzyaciółom nářzym prawdziwy pokoy y miłość/ [...] á nam z ich zrad y sidła/ ktore záftráwiá/ potężne wybáwienie. *LatHar* 631, 283. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

Przen: W antropomorfizowanym opisie gry w szachy (1):

Zwrot: »wpaść w sidło« (1): Grá koniec bierze/ kiedy náiechány Krol nie ma nigdzyey wciec pewney fciány. Gdyzeby wpađł w sidło/ kiedy lud potráci *KochSz* A3v.

3. Pętla szubieniczna (1):

Zwrot: »uwikłać [kogo] w sidle« (1): Zátym go [kat skazańca] wwikłáwřy w sidle Zepchnie/ y odbieży go ná onym duřidle. Szubienicá to zowá. *KlonWor* 40.

Synonimy: **1.** klatka, łapica, łapka, paść, połapka, samolowka; **2.** fortel, hanszlak, kluczka, podstępek, sak, siatka, sieć, zasadka.

DDJ

[SIDŁOWY ai

A sg m sidłowy.

Sl stp, Cn brak, Linde bez cytatu.

Przymiotnik od „sidło” ‘sprzęt łowiecki’: powrozek też sidłowy tymże styplikiem mozeřz rozpiáć przy obláku/ [...] ná ftronach rozřerzwyřzy iákoby ptak mođł dobrze wniřć w sidło *Cresc* 1571 632.]

DDJ

SIDŁUWIDŁU Cn s.v. słowo łacińskie abo polskie nic nie znájące pewnego; *Linde* XVIII w.

Cf **SZYDŁYWIDŁY**

SIDZISZCZE *Sl stp* (aneks); *Cn, Linde* brak.

SIE *Sl stp, Cn, Linde* brak.

SIEBR *Sl stp, Cn brak, Linde* XVIII w.: siabr.

SIEC (124) vb impf

W inf siec (3), sieć (2); siec *OpecŻyw*; sieć *Strum*; siec : sieć *Mqcz* (2:1); w pozostałych formach -e- (23), -é- (1); -e- : -é- *Gosł-Cast* (1:1).

inf siec (29). \diamond *praes* 1 sg siekę (7). \diamond 3 sg siecze (29). \diamond 3 pl sieką (12). \diamond *praet* 1 sg m siekłem, -m siekł (5). \diamond 3 sg m siekł (6). \diamond 3 pl m pers siekli (13). \diamond *imp* 2 sg siecz (2). \diamond 3 pl niech sieką (3). \diamond *con* 3 sg m by siekł (1). \diamond 3 pl m pers by siekli (1). \diamond *impers praet* sieczono (2); -ono (1), -(o)no (1). \diamond *con* by siecz(o)no (1). \diamond *part praes act* siekąc (13).

Sl stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. Powtarzającym się ruchem (o ludziach: ręki) uderzać czymś ostrym, aby naruszyć całość obiektu (często: podzielić go na kawalki) (87):

siec co (5): Ia kom ya weczthermaszczye person dnya rocznego nyepřzyyechal [...] dogospody do thwey anym thobye rany krwawey [...] zadal gwalthem anym czyebye gonyl doyszby anym dwoych drzwy (szez) szyekl wszyeny y wyszby podla poszw *ZapWar* 1503 nr 1927; voczyech szregul [...] othszyekl drwy vszyeny y pothvoye szyekl zavorá slamal y drzwy wyszthky [!] sszyekl *ZapWar* 1505 nr 1994, 1503 nr 1925, 1926, 1507 nr 2036.

a. Zadawać ciosy bronią sieczną, w tym też zabijać; caedere, sternere ferro *Mqcz*; occidere *PolAnt*; ferire, incidere, petere caesim *Cn* (54): *Mqcz* 30a, 414c; fńiáćé zbroie frogie Ná się przybiera/ siekąc wzbroiony/ Ná wfzyřtkie ftrony. *GosłCast* 40.

siec kogo, co (30): *BielKom* F5; *RejWiz* 104; *BielKron* 60, 313, 316, 398v, 460; *KwiatKsiqz* Qv; *Mqcz* 224c; *RejAp* 24; *RejZwierc* 228; Y tákże gdy ich Iudá tym pilniey doganiał/ fiekąc złońniki ony/ tedy ich pomordował o trzydzieści tyficy męřow. *BudBib* 2.*Mach* 12/23; Y mowiłem/ nie będę was páśc/ co vmiera niech vmiera/ á co sieką niech sieką *BudBib Zach* 11/9 [2 r.]; *PapřPan* B4; fześć tyficy ludzi oboiey płci/ iednych wiázác/ drugich fiekąc pomordowali *StryjKron* 320, 135, 230 [2 r.], 240, 406, 522, 527, 632 [2 r.]; *ReszList* 150; Twóy oyciec fie nic nie bał/ gdy nářz sieczono *GórnTroas* 26; *OrzJan* 135; *KmitaSpit* Cv; [*KorczRozm* M2v].

siec na kogo (1): ut ab inerimi abstineatur, Aby ná gołego [tj. na nieuzbrojonego] nie máyący żadney bróniey nie fieczono. *Mqcz* 446d.

W połączeniach szeregowych (12): wfkoczyli Hifzpani do nich ná ich naweł fiekli ie/ bili/ y miotáli do wody/ áż wodá czyrwoná była *BielKron* 460, 60, 398v; *Mqcz* 29d; ktho mu fie nawináł w oney zgrái/ fiekl/ rąbał/ kłół/ iż zábitych/ ránnych/ bárzo wiele było *GórnDworz* O7v; Rufacy goniać fieką/ kolą/ wiázą/ krzycząc/ Węgrowie w gory biežą *StryjKron* 255, 135, 390, 757, 772; do wieże ich [świętych] fadzano/ kámionowano ie/ fieczono ie/ kufzono ie/ řcińnano ie *ReszPrz* 150; Obeyřzawřzy fię ná fweł/ fzli do nich ftráfřliwie/ Biiąc/ siekąc/ řcińáiąc/ co mogli dotkliwie. *KmitaSpit* Cv.

W porównaniach (2): Dziwna to ieft rzecź kiedy fie dwa wfciéka/ Głowy niewinne by kápuřtę fieką. *RejZwierc* 228; Nietřwoźcie fię wfpomnićie ná fwych przodkow sławę/ ktorzy Rufaki fiekli/ iák chłop kofłá trawę. *StryjKron* 230.

Przysłowie: pokorney głowy nigdy miecz nie fiecze *BielKom* F5; *Mqcz* 224c; [Cichey głowy miecz niefiecze. *KorczRozm* M2v].

Zwroty: »kosą siec« (2): Iák Sármatá kieřćieniem/ kolá Wołoch řiecze [quo turbine caestum Sauromates falcemque Getes]/ Tátářzyn iák łuk ciągnie/ nic v niego miecze. *ModřBaz* 111; *StryjKron* 230.

»miecem siec; miecz nie siecze« (1;2): *BielKom* F5; Bona comparat praesidia misericordia, Pokorney głowy miecz nie řiecze. *Mqcz* 224c; Ani ořtré nářzé miecze/ Choć iémi męřny lud řiecze: Moğá řzkodzić/ kiedy ftronie/ Przylřpá Pan ku obronie. *ZawJeřt* 15; [*KorczRozm* M2v].

»ostrkiem [= ostrzem] siec«: Na Pagorkach wyfokich/ kilka dzieřat razem/ Lud kazano ořtrkiem fieć/ niekazano płázem. *Rym-szaDeket* 47.]

»szabelką siec [w co]« (1): ten kárlik fšabelką thák długo fiekl onego Rákufzániná w kołáná/ bo mu iedno po kołáná byl/ áz padł *BielKron* 313.

Szeregi: »bić, siec« (5): Rozdziewił możny Turczyn na nas fwą páfzczękę [...] Włkoczy tám nie raz kázdy w tákowe przepásći/ Biyąc fiekąc pogány práwie do vpásći. *PaprPan* B4; Z krzykiem/ z hukiem ogromnym [...] Bili/ fiekli Tátárov *StryjKron* 632, 230, 527, 632. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 7 r.]

»kłóc i siec« (2): Maią tedy być naucżani młodzieńcykowie/ [...] zyeby też vmieli nieprziaciela krom wfzelakięj praczey kłóc y fiec. *KwiatKsiąż* Ov; Punctim cesimque, Pachmie y z wierfchu/ albo kołac y fiekąc. *Mącz* 331c. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 3 r.]

»siec, (i, a) mordować« (4): złekli fie Turcy/ mniamájąc by iáka zdrádá/ pocżeli ie fiec mordować *BielKron* 316; fiecże á morduie fprzećiwnikow Páńfkich *RejAp* 24; *StryjKron* 240; á ono żoná v drugiego w gárści/ córkę gwałca/ oyczyná gore/ sieką y morduia brácią moię. *OrzJan* 135; [*StryjPoczqt* 143]. [*Ponadto w połączeniu szeregowym* 1 r.]

»siec i palić« (1): Tátárowie z Litwą bez żadney różności/ Co fie im náwinęto fiekli y palili *StryjKron* 522.

»rębać i siec« (1): Gdyż y mrowká/ gdy iá kto ściłka broní fie y káfa: á iá bych miał być pniem niemym/ ktoryby kázdy ktoby iedno chćiał mógł rębáć y fieć [!] *CzechRozm* 233v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym* 1 r.]

»siec, zabijać« (1): oftátki wfzyltkiey ziemie Mágrábfkiey zburzył/ zwoiował/ złupił y fpuftofzył/ ludzi támefznych fiekąc/ zábijájąc *StryjKron* 406. [*Ponadto w połączeniu szeregowym* 1 r.]

Przen (10):

siec kogo czym (2): Ták tá Bábylonia/ od wieká záfwe miotłá Bożá iefł/ którą prze grzéchy y prze krzywdę fwą/ vftáwicznie Bóg siekl nieprzyáiciele fwe Zydy/ y teraz siecże fáłfzywé Krześciány *OrzQuin* Z3v.

siec w co (1): Nie plúżá v mnie miecże/ Gdy nie báczna dłoń w luby pokoy siecże. *RybGęśli* C2.

Zwroty: »językiem siec; język siecze« [w tym: na co (1)] (2;1): Miefzkam/ nie miedzy ludźmi/ ále lwy frogiémi/ [...] Których ięzyk fzkodliwiéy mieczá siecże *KochPs* 83; Która [zazdrość]/ mówię/ ná dziećinné Látá enotliwé niewinné/ Ięzykiem śmiertelnym siecże/ Y złá rádę iádem piecże *ZawJeft* 23; Inni niech ięzykiem sieką/ lub rękómá/ Ia fobie śiáde cichuchno domá *RybGęśli* B3v.

»ostrzkiem [= ostrzem] siec«: [mówi do popa ruskiego ksiądz rzymski:] Oftrzkkiem tu barzo fieczel/ Bo fie i na Canon miecefs. *RozprKsiędza* G3.]

Wyrażenie: »miecż co z obu stron siecze« (1): A toć iefł on [Bóg] twárdy młot co opoki tłucże/ A zátwárdzyáłym zamkom to fá mocne klucze. Tenći tho iefł oftry miecż co z obu ftron fiecże *RejPos* Ooo5v.

a *W antropomorfizowanym opisie gry w szachy* (2):

siec kogo (1): Pořpołu z draby fieką y Fenrichá/ Tego tu włoká/ fáw owego Mnichá. *KochSz* B3v.

W połączeniu szeregowym (1): Tę twarz miał biały po takim popłochu/ Kiedy mu onego poimano Rochu. Kto fie náwinie/ bierze/ fiecże/ pali *KochSz* Bv.

b *O śmierci* [kogo] (1): widziłz iáko fiecże/ Tá okrutná potwórá [tj. śmierć] márníe nędzne ludzi/ A przed tą fzpetną kołá nikt fie nie wylúdzi. *RejWiz* 96.

a. *O rybie miecznik* [co czym] (1): Pli(n)usz) piřze iż [ryba gardus, tj. miecznik] iefł malé zwierzę iako niedzwiadek [...]. Ten to ribę hákiem, ktori ma pod fkrzelem: ine riby fiecże/ orkęty [!] rozcina. *FalZioł* IV 36a.

b. *Rozdrabniać, kruszyć na mniejsze części; secare Calep, Cn; caedere Cn* (5):

siec kogo, co (2): Theż woda s Trzebuly poranu pitha/ [...] mo-le ktorzy włofy fieką fpadza/ y każdá opuchlinę rořpáda. *FalZioł* I 36b, †2c; [*ListyPol* III 1551/158; *NeothAcros* Dv].

W porównaniu (1): Excarnifico, Dilanio, in partes seco, quod proprium est lanionum et carnificum – Na keřly iako kat fiekę; wi-drećzám. *Calep* 382b.

Zwroty: »na kęsy, [w kęski] siec« [szyk zmienny] (1): *Calep* 382b; [Dopiero choć zmárłego/ ze fłory obłupieli/ Y fiekli w drobne káłky *NeothAcros* Dv].

»w sztuczki siec« (1): Conscindo, In multas partes scindo, discindo, discerpo – W ftuczky kraie, lámie, targám, fziekę. *Calep* 244a.

»siec zębami« (1): Lwá gdy vřlyzy rycząc bydłátko vbogié/ Tuli fie pod mátkę fwą/ á żwierzę to frogié Dobieżawřly/ oderwie od mátki/ y siecże Zębámi *GórnTroas* 54.

c. *Kosić; metere, secare, tondere Mącz, Cn; sicilire Calep, Cn; desecare, falcare Cn* (21): Kiedy łáki sieká/ tedy nie śiec dzień podle dniá trzech dni: bo kto ták śiecze/ tedy wfzytko rad zgnoi. *GostGosp* 112.

siec co [= co jest koszone] (13): ktorzy [oracze] náfiawřly zbo-ża/ nye zarác gdy wznidzye onego żná albo fieká/ ále gdi fie yuż będyze godziło. *GliczKsiąż* I4v; Tak fzę [lege: także] tefz przeřz macze do dworu Mlecz powynyen bęndze fzyecz a grabycz przeřz dwa dny *ZapKościer* 1582/40v; *Calep* 977b; *GostGosp* 126. Cf »siano siec«, »trawę siec«.

siec co [= na czym jest koszone] (4): Vbiodrki [= wyższe miejsca na łákach] pierwey miedzy żyty siec/ niřli żác ma. *GostGosp* 112. Cf »łáki siec«.

Zwroty: »kosą siec« (1): lećie kiedy wyřchnie [trzcina] żác to kázác/ á żimie kołá siec po leździe *GostGosp* 104.

»łáki siec« (3): Prata tondere. Łáki siec. *Mącz* 458a; Łáki ktore fie dwákroć siec nie dawáią/ tedy ie fprzędáć o ś. Wáwrzyncu/ á przed ś. Bářłomieiem. *GostGosp* 104, 112

»siano siec« (2): Kędy śiáno miáże łáká rodzi/ tedy ie siec fłoro po Świátkách *GostGosp* 104, 164.

»trawę, potraw(y) siec« [szyk zmienny] (6;1): Meto. Żnę żyto/ siekę trawę. *Mącz* 220a; *BielSpr* 2; A kiedybyř orác y trawy śieć nie mógl/ thedy Bydłem/ řwiniámi/ kónmi óno wytłaczá/ zeby żadny chwáft wzmóc nie mógl. *Strum* Lv, L; *ZapKościer* 1584/52v; W przypoładnie trawy siec w ogrodziech *GostGosp* 116, 104; [po-traw syecz siciliuntur prata, quando falcibus iterum consecantur *ReuchlinBartBydę* T5v].

Szereg: »siec albo żác« [szyk 1:1] (2): S tego mámy baczytz ijże wedle starého zákonu ijnych dniř niřli w fobotę/ [...] fietz albo żázt niemogł. *OpecŻyw* 59v; *GliczKsiąż* I4v.

[*Przen* [co]:

W połączeniu szeregowym: Kto fieř profzę nie brzydźi Proteu-fzem onym/ ktory y ták y owák fłowá odmienia/ y ftryże y goli/ y grábi y siecże/ infze mowi řtoiąć/ infze řiedząc/ y trudno rozeznác kiedy żartuie y kiedy prawdę mowi? *WerRegula* 118 (*Linde*).]

d. *Wycinać* [co] (2): Alexander thedy przykázáł Rycerczom řwym áby fiekli rozgi drzew [ut inciderent ramos arborum] *HistAl* E8v; [*StryjPoczqt* 83].

siec czym (1): BOBr iefł zwierzę pfu podobne/ [...] zęby ma barzo oftre ktoremi drwa fiecże *FalZioł* IV 7c.

2. *Nacinać (o zabiegach medycznych)* [kogo, co] (4): Niewadzi też báńki pod pierfiami fuche ftawiać/ ciáła niedáiąc fiec *FalZioł* V 36v; kázdy kto obaczy iáki wrzod fzkodliwy ná ciele řwoim/ [...] nic fie nie gniewa ná cyruliká chocia y go pali/ fiecże/ gryżącemi prochy zářypuie/ bo woli do czáfu bolu przyćirpieć niřli ciáło vmo-rzyć. *RejZwierc* 76v.

Zwrot: »żyłę siec« (2): Zbytki z ciáłá wyproźniamy/ ábo krwie vpuřczáním żyły siekáć/ ábo Báńki ftawiając *SienLek* 32v, 35.

3. *Bić, uderzać służącym do tego przedmiotem; caedere Vulg, Cn; ferire HistAl; flagellare Mącz; castigare a. lacerare verber(-ibus), concidere, multare virgis, pinsare, scindere, torrere flagellis, verberare Cn* [w tym: kogo, co (19)] (29): Wpyátek fiekli o recitare/ A nazaiurz o folmi fare. *SeklKat* A3v; Siecże ociec/ fiecże żák/ więc też páni mátká/ Chce też vćzyć řwoich praw dobije oftá-

ką. *RejWiz* 88; Bo mnie pilno idź w drogę/ á w nas zła łzkoła/ Ták y bez recitare ząwždy fieką z goła. *RejWiz* 164; kiedy oni złośliwi kátowie twoie [Panie Jezu] naświéctzé ciało obnażyli/ á do łupá niemiłościwie przywiązáli/ á bez wżego miłośierdzia siekli/ áz łkóra wiśiała iáko łtrzębki *SiebRozmysł* C3, I2v.

siec na kogo [= kogo] (I): Oni nie dbáiąc nic ná iego mowę á nie będąc skłonní ku miłośierdziu poczęli nań fiec *HistAl* F8.

Zwrot: »rozgami, biczmi, miotłami siec« [w tym: *miotłami, biczmi* (I), *rozgą albo biczem* (I)] = *virgis caedere Vulg* [szyk *zmienny*] (5:3:3): Męczyli páná Bogá/ okrutni łotrowie. Cálą noc go miotłami/ potym biczmi fiekli *RejFig* Bb5v; Cottabus, Swiftánie gdy rozgá albo bicz głoś wydáye kiedy nim fieką. *Mącz* 67a; Flagello, Biczuyę/ Siekę/ Biyę rozgami *Mącz* 129c, 499a; Snadź iákiś kfiądz we Włofzech widząc/ kiedy zbrodniá kát wyfwieciájąc z miáltá/ okrutnie fiekl miotłami/ vzałił fie go *GórnDworz* P2; *RejZwierc* 232; lud popolity siec rozgami y bić kiymi/ áfz do śmierci drugie [panienki zakonne] kazał. *SkarŻyw* 391, 444; *WujNT Act* 16/22.

Szereg: »siec i bić« [szyk I:1] (2): Wtym on powrołkow ktore nośił przy fobie/ dobywfy/ poczył iá bić y siec tak dobrze/ że iá oná pokufa ominęła *SkarŻyw* 462, 391.

Przen (8):

siec czym (6): *RejAp* [14]v; Smył nieoftrózný/ iey [duszy] ták ieft zmocniony/ Iż gdzie chce/ gwałtem wlecze: Láncuch ná nię włożony/ Woli/ ktora iá/ fwym vporem/ siecze *GrabowSet* Q. Cf *Zwrot*.

W połączeniu szeregowym (I): On í to miecz frogich á ftráfzliwych fłow fwiętych iego [Pana]/ ktoremi ná wfze strony fiecze/ á poraża/ á nifczy wżędy á wżędy łprzećiwniki swoje *RejAp* [14]v.

Zwrot: »siec powietrze, wiatr« [w tym: *czym* (4)] = *latać* [szyk *zmienny*] (3:2): wżytko co ná ziemi/ Y co siecze powietrze piory pirzchliwými/ Oczy ku tobie wznosi *KochPs* 156; [Dedal do *Ikara*:] Mym tropem siecz powietrze nie krocząc nic zmiary *RybGęśli* C; [Feniks] Pod fame niebá śiága/ y wiátr siecze piory. *WitosłLut* A3v; Iuz on [Strus] niedba áby siekl wiátr fwemi łkrzydłami *KmitaSpit* B4; Siekłem róznę powietrza wiatrolotnym fzumém Lekkich skrzydeł *GosłCast* 20.

a. O poganianiu zwierząt (5): Bo y łkápý nie ták włoką Gdy iedno iednego [konia] fieką *RejRozpr* Gv; [furman] Przed świtániem fmáruie á znowu fie wlecze/ By mu koł nie pogorzał/ naręczeniego [= konia stojącego z prawej strony dyszla] fiecze. *RejWiz* 13v; Muz propornik/ y rycerz/ y zwyżięcá [!] frogi/ Włtáwifwy bárańowi wilgę między rogi/ Iá siec/ ále próżno *KmitaSpit* B4v.

Zwroty: »biczem siec« (I): A zwyczáy iáko funman biczem s tyłu fiecze. *RejWiz* 29v.

»konía siec« (I): [w opisie obrazu alegorycznego] Strętwnienié wóz powożąc frodze konie siecze *KochMRot* C2.

4. Wypłukiwać, rozrzedzać, oczyszczać [co] (I): [cebula] ludziem fuchego przyrodzenia kolerikom iefth niedobra ku iedzeniu/ ale flegmatykom dobra ym iefth iadać/ ábowiem thráwi wñich flegmę y fiecze iá. *FałZioł* I 27c.

5. Zwroty o różnych znaczeniach (2):

»nogami siec« = *uciekać* (I): Bo y to czáfem pomoże Podlefc kto łkoczyc niemoże A wielki to rozum wćiec Gdzie nie rowno nogami fiec *RejRozpr* F3v.

»piwo siec [= pić]« (I): Możemy poliedzieć do dniá/ Kiedy mamy ciepłó z ognia. Grzanki piec/ Piwo fiec. *RejZwierc* 237.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (I): Seco, Siekę/ rościnam/ rzeżę *Mącz* 377b.

Synonimy: **1.a.** bić, ciąć, kłóć, mordować, rębać, zabijać; **b.** krajać, łamać, targać; **c.** kosić, ścinać, żąć; **d.** wycinać; **2.** nacinać, rzezać; **3.** biczować, bić.

Formacje współrdzenne: *siec się, dosiec, nasiec, obsiec, odsiec, osiec, podsiec, posiec, posiec się, przesiec, rozsiec, usiec, wysiec, wysiec się, zniec; siekać, siekać się, nasiekać, nawysiekać, obsiekać, odsiekać, odsiekać się, osiekać, podsiekać, porozsiekać,*

posiekać, przesiekać, przysiekać, rozsiekać, rozsiekać się, sprzesiekać, usiekać, wsiekać, wysiekać, wysiekać się, zasiekać, zsiekać, zwyżsiekać; obsiekawać, rozsiekawać, wysiekawać; posiekiwać, rozsiekawać; nasiekawać, obsiekawać, odsiekawać, podsiekawać, przesiekawać, rozsiekawać, wysiekawać.

Cf [NIESIEKOMY], SIECZENIE, SIECZONY, SIEKĄCY DDJ

SIEC SIĘ (II) vb impf

się (8), sie (3).

W praet sg m siekl; pozostałe formy z tekstów nieoznaczających.

praes 3 sg siecze się (I). \diamond *3 pl sieką się* (7). \diamond *praet [3 sg m siekl się, f siekla się.]* \diamond *3 pl m pers siekli się* (2). *subst siekły się* (I).

Śl stp brak, Cn s.v. biją się; do krwi się biczował, Linde XVI – XVII w. s.v. siec.

1. Bić się, walczyć; digladiari Cn (7): Ták fie obiedwie ftronie fieką zápalczywie *StryjKron* 240, 537; Krolewic [...] Bacząc áno fie sieką/ łam też łkoczyl z wozu. *KmitaSpit* B3v; [Dymitr Korybut w łrzonek Tatar z swymi wskoczył, Siekl się długo, aż go gmin on koniami stłoczył. *StryjPoczqt* 335].

siec się z kim (I): Ani ták Gryfi łotni złotá fwego chromią/ A Mrowki iádowite kruzłcow fwoich bronią. Iáko í z Zorałwmi fie sieką Pimeowie/ Y nád fobą zwycięftwa biorą/ y pogłowie. *KmitaSpit* A2; [StryjKron 30; o fwé nic niedbáiąc/ siekl fie z nieprzýciáciem pańłkim *SenekaGórn* 139; *BielKron* 1597 774; Polacy też/ [...] Niemcom dali odpor/ y siekli fie z nimi Długo w rynku *ZbyłDroga* B4v (*Linde*)].

Zwroty: »siec się na umór« [szyk *zmienny*] (2): Ták fie ná vmór fieką áz fie pomiełzáli/ Litwá y Wołyńcowie męłtwem przewyzfáli. *StryjKron* 732, 255.

[»do upad(ku) się siec«: famy fie potym męźnie z Włochy do upadu fiekly [mniszki] *StryjKron* 30; [Cymberki] podawifwszy i pobifwszy wżytki działki swoje, aby w niewolę włoską żywo nie przyszły, samy się potym męźnie do upadku siekły. *StryjPoczqt* 53.]

»wręc się siec« (I): Ci z kulz bełty/ í z łukow/ í fie zás wręc fieką *StryjKron* 255; [náłzy Mołkwę odłtrzeláli/ [...] y po drábinkách ná wał leśc poczęli: ále ich Mołkwá łpártá/ y wypadfy ná nie braną ktora ieft od Lowatu rzeki wręc fie z nimi sieklá *BielKron* 1597 774].

2. Biczować się, chłostać się; caedere se flagellis, in se flagris saevire Cn [czym] (3): więc then [w łazni] pulzcza báńki/ á ow záfie fiecze fie winnikiem *GórnDworz* C6; *ReszList* 163.

Zwrot: »powrozami się siec« (I): Były drugie Compánije/ ktore też wżytłkie chodżyły/ á drugie fie powrozami fiekly/ á drugie żeláznymi łáncuchámi záprawdę bez miłośierdzia dobrowolne káranie przýmuiąc *ReszList* 162.

3. Kruszyć się, łamać się (I): Gdy fyw włofy sieką/ zowá to włofnym mołem: á chcelzli temu broníc/ náwierc gorczyce z miodem/ á tym włofy pomázuy. *SienLek* 48.

Synonimy: **1.** bić się, bojować, mordować się, potykać się, walczyć, wojować, zabijać się; **2.** biczować się, chłustać się, chłostać się.

Formacje współrdzenne cf SIEC.

Cf SIEKĄCY SIĘ

DDJ

SIECIA cf SIEĆ

[SIECIANY ai

G sg n siecian(e)go.

Śl stp, Cn, Linde brak.

Będący elementem sieci: Drażek ktory Száternikiem zowia ná ktorym siec ma łtać/ ma go być fżeśc łokiet ná dłuż: łtryczek

ma być wwiązany v koła siećianego tak długi iako y drążek Cyg-
Mysł F3.]

DDJ

SIECIDŁO *Sł stp (aneks); Cn, Linde brak.*

[**SIECIE** *sb n*

G sg si(e)ci(a).

Sł stp, Cn, Linde brak.

Prawdopodobnie: Koronka: Dawid Żyd z Pragi od czepców, białych rąbków, białego siecia [...] fl. -/11/- HandelŻyd 69, 59.]

DDJ

SIECINNE *Sł stp (aneks); Cn, Linde brak.*

[**SIECZBA** (1) *sb f*

N sg sieczba.

Sł stp, Cn brak, Linde XVII w.

Koszenie, ścinanie [czego]:

Wyrażenie: »sieczba siana«: Foenisecium, ipsa foeni sectio, et veluti messis foeni – Sieczba siana. Calep 427a.

Synonimy: koszenie, żęcie.

Cf SIECZENIE

DDJ

[**SIECZENIE** (6) *sb n*

Pierwsze i drugie e jasne; końcowe e z tekstów nieoznaczających -e lub oznaczających niekonsekwentnie.

sg N sieczeni(e) (4). ◇ G sieczeniã (1). ◇ D sieczeniu (1).

Sł stp notuje, Cn brak, Linde w objaśnieniu s.v. sieczba i siek; poza tym XVII w. w cytacie s.v. pokos.

Uderzanie czymś ostrym w celu naruszenia całości obiektu (6): Caesio, Sieczenie, Odcięcie. Mącz 29d.

a. Zadawanie ciosu bronią sieczną (3): Vanus ictus, Darne fieczenie *Mącz* 475b, 167c; [Miserere mei deus, quoniam infirmus {(fūm bom czy ya krewky)} [...] {(krewky id est rychly kvfzeczang [lege: ku sieczeniu] bo sczyafczkołczya przychodzi homini quedam vitare addobrzeczy.)} *Glosy II nr 36/8.*

Przen [czego] (1): O frogiłz to miecz [Pański] á frogie fieczenie iego RejAp 24.

b. Koszenie, ścinanie [czego] (2):

[W połączeniu szeregowym: także tesz y na miasteczku Quie-cziszczewie szczeniuã, żęzia, grabieniã, wozbi zitha także tesz y listow odszilanie na drogi [pan starosta] przimuscha KsięgiSqdWiej 1569 nr 4589.]

Wyrażenia: »sieczenie łąk« (1): Studnia co w kámięń drzewo obraca/ iest v Lipowcã/ [...] gdzie chłopi co do sieczenia łąk/ ośł potrzebuiã/ z drzewã ich fobie nárzezawfzy/ w tám tę wodę wpufzczãią Oczko 8v.

»sieczenie sian« (1): Foenisicia, Foenisecium – Sieczenie sian. Calep 427a.

Synonimy: b. koszenie, żęcie.

Cf [NIESIECZENIE], SIEC, SIECZBA

DDJ

SIECZEŃ *Sł stp; Cn, Linde brak.*

[**SIECZKA** (20) *sb f*

e oraz a jasne.

sg N sieczka (8). ◇ G sieczki (5). ◇ A sieczkę (4). ◇ I sieczką (3).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVI i XVIII w.

1. Słoma pocięta na krótkie kawalki, używana jako pasza dla zwierząt; farrago, pabulum Mącz; migma, palea PolAnt; secale Calep; dsectum stramentum, stramen sectum a. concisum Cn (19); RejWiz 92; Mącz 118a; Dobrać fieczką [koniowi] fiodłowemu/ A s plewami gościnnemu. RejZwierc 235v, 95v, 237v; Calep 959b;

Zgoniny/ Plewy/ w fufzy chowác/ doyrzrzeć coby nie zeprzály: bo tym vkarmi wołu iáko krafzonã sieczką/ y lkupnieylzy woł kupcowi. *GostGosp* 48, 30; Pułkorcã owłã z sieczką/ sianã wiãzanã ktemu/ Nie cięży fwé boroczno [= pasza] koniowi żadnému. *WyprPl* C2v; *CzahTr* L2v; [Syeczka stramiseca, equorum cibus *Reuchlin-BartBydg* G6v, I5].

W połączeniach szeregowych (2): PAbulum, Bydłęca picã/ páftwã/ kármiã yáko yest trawã/ sianã/ słomã/ sieczką *Mącz* 272a, 118a; [Acus, fprewe. P. ośł/ plewã/ sieckã [!]. *Volck* 6].

W przeciwstawieniu: »sieczka ... słoma« (1): tedy fie łatwiey sieczką niż fłomã dobytek wfzelãki przechowãć może. *GostGosp* 88.

Zwrot: »sieczkę rzażać; rzeżanie sieczki« [szyk zmienny] (2;2): Konia fie froma fiodłãć/ fieczki niechce rzażãć *BielSat* D3v; Krowkę pilno páfiemy/ domã iey fieczkę rzeżemy/ scielemy/ zápieramy. *RejZwierc* 95; Rzeżãnie sieczki bydłu/ wymiãrem á rãżdnie/ y koleiã *GostGosp* 88, 88.

Szereg: »i sieczka i plewa« [szyk 1:1] (2): *BibRadz Is* 30/24; Gdyż y plewę y fieczkę [paleas et foenum] mam osłom nãfzym/[...] niemãfz niedofãtku nã żãdnã rzecz. *BudBib Ludic* 19/19.

[Przen: Lãcnã przed nieukãmi po kãciech/ po zborãch/ Prawdę fczżypãć/ przed grubym bydłem po oborãch. Zwãfzczã gdy fie mu sieczká olpã ocukruie/ Ktora iego bydłęcy nãturze fmkãuie. ŁaszczPogrom 11v.]

2. Walka, bitwa (1): Powiędzże ty tedy mnie/ rychłi tám Koronãcy Królã Polkikięgo dõydzie/ gdy kożda z ofõbnã Wiãrã/ z Kãpłanem fwym ofõbnym/ nã Koronãcyã poiedzie? y nie piérwëyli thãm bõdzie okrutnã sieczká/ á niżeli Koronãcyã Krõlewka? *Orz-Quin* V3v; [iż ielli iáka ina pomfã Bożã niewprzëdzi [Polaków]/ ledã kiedy fye trzeba obãwãć/ áby tãka sieczká niebyłã/ iż konie w krwi Ludzkięy brodzić będã *SolikZiem* A3].

Synonimy: 2. bitwa, walka.

Cf SIEKANINA

DDJ

[**SIECZKARZ** *sb m*

D sg sieczk(a)rzowi.

Sł stp, Cn brak, Linde bez cytatu.

*Ten, kto zajmuje się przygotowaniem sieczki: Sieczkarzowi sukna łocki 8 *LustrPom* 154; *LustrMalb* II 44.]*

DDJ

[**SIECZNY** *ai*

G sg n sieczn(e)go.

Sł stp, Cn, Linde XVIII w. w innym znaczeniu.

Cięty, koszony:

*Szereg: »żęty, sieczny«: Urodziło się niniejszego 1565 in summa żyta kop 1020, to jest żętego kop 170, siecznego 850. *Lustr-Malb* I 70.*

Cf SIECZONY]

DDJ

SIECZON *cf SIECZONY*

[**SIECZONY** (13) *part praet pass pf i impf*

pf (8), *impf* (5); *pf* [w znac. 1.a., 4.]; *impf* [w znac. 2., 3.]; *pf i impf* [w znac. 1., 1.b.].

sieczony (10), **sieczon** (3).

e jasne; w formach złożonych -on-; w formach niezłożonych -ón-, -(o)n-.

*sg m N (attrib) sieczony (1) Mącz, (praed) sieczón (1) Mącz. ◇ [G sieczon(e)go.] ◇ I sieczonym (1) BielSpr, [sieczon(e)m]. ◇ f N sieczonã (4), sieczona (1); ~ (attrib) -onã (1); ~ (praed) -onã (3), -ona (1); -onã Mącz (2); -onã : -ona *SienLek* (1:1). ◇ G sieczon(e)j (1). ◇ pl N subst f (praed) sieczony (1), [(attrib) sieczon(e)]. ◇ A subst sieczon(e) (3).*

Sł stp s.v. siec, Cn brak, Linde XVII(XVIII) w.

1. (U)cięty, uderzony (uderzany) czymś ostrym (9): Sectus, sieczony/ rołcięty *Mącz* 377b.

[Wyrażenie: »szablą sieczony«: á fzyie ich [Turków] fzbablą sieczone/ z wielkiem krwie rościekaniem trzefzczały *BarlBaz* 225 (*Linde* w cytacie s.v. rozciecz).]

a. Zadany bronią sieczną (6):

Wyrażenie: »rana sieczona« (6): [żywica *sanguis draconis*] Rany fieczzone nowe zlepia *FalZioł* III 30c, I 20d, IV 59b; *SienLek* 145v; bo to v nich [u *Rzymian*] fromotá bylá rany zádáwác sieczone/ iedno fztychowe/ gdyż ráná sieczona nieśmierthelna bywa/ zwálzácza przes zbroiá albo páncierz albo przes puklerze *BielSpr* 4.

Szereg: »sieczony albo przebity« (1): iefliby bylá ráná sieczona albo przebita/ tedy [...] zámoczyć chufę albo páczeši w fiolkowym oleiu/ y nátkác ránę *SienLek* 145v.

b. (S)koszony (2): [Pszennice jarej sieczonej mogło być kop 15. *LustrRus* 146; Oddawszy dziesięcinę wwieziono do gumna: [...]. Jęczmienia kop 40. Drugiego jęczmienia sieczonego brogów 2 *LustrRus* 93, 94; *LustrMalb* I 66, 69; *InwSzlachKal* 1580 nr 39.]

Fraza: »trawa bywa (a. może być) sieczona« (2): *Cordum*, *Foenum secundarium* Yefienne fiáno/ gdy drugą ras ná tymże mieyfcu bywa trawá fieczona/ niektórzy zowá Potraw. *Mącz* 65c, 241b.

2. Nacinany (o zabiegu medycznym) (2):

Fraza: »żyła ma być sieczona« (2): A to wiedz/ żeć wfzyłki żyły głowne/ máią być po iedzeniu sieczony: oprócz podbrodneý. *SienLek* 35v, 36v.

3. Karany biciem (1):

Zwrot: »u prągi być sieczon« (1): *Multari virgis*, V prągi [= *pręgiarza*] być sieczón *Mącz* 236a.

4. W funkcji czynnej: polegający na sieczeniu (1):

Wyrażenie: »sieczonym obyczajem« (1): zá fromotę tho fobie pierwey mieli fztychem bić/ iedno fieczonym obyczáiem/ ále dziś miewáią gránathy ku fztychowi *BielSpr* 51.

Cf NIESIECZONY, SIEĆ, [SIECZNY]

DDJ

SIEĆ (299) sb f

W N i A sg -e- (10), -é- (6); -é- *KochFr* (2), *KochPieś* (2); -e- : -é- *Mącz* (10:2); w pozostałych formach -e- (16), -é- (12); -e- *KochFr*, *GoslCast*; -é- *MurzNT* (3); -e- : -é- *Mącz* (11:1), *KochPs* (1:4), *SarnStat* (2:4).

sg N sieć (50). ◇ G sieci (21). ◇ D sieci (3). ◇ A sieć (55). ◇ I siecią (12). ◇ L sieci (10). ◇ pl N sieci (21). ◇ G sieci (30). ◇ D sieciami (1). ◇ A sieci (76). ◇ I sieciami (14); -ami (12), -(a)mi (2). ◇ L sieciach (6); -ach (3) *BielKron*, *SkarŻyw*, *SkarKaz*, -ách- *KochPs* (2), -(a)ch (1).

St stp: sieć, siecia, Cn notuje, *Linde XVI–XVIII* w.

1. Konstrukcja upleciona z włókien, nici, drutu itp., tworząca ażurową powierzchnię o różnej wielkości oczkach, też przedmiot wykonany tą techniką (244):

a. Sprzęt łowiecki; rete Mymer¹, *BartBydg*, *HistAl*, *PolAnt*, *Mącz*, *Calag*, *Calep*, *Vulg*, *JanStat*, Cn; *cassis Calep*, Cn; *sagena*, *vericulum PolAnt*; *tela Modrz*; *everriculum*, *indago Calep*; *retiaculum*, *tendicula*, *viscum Cn* (229): Ribitwi gdy ryby łowili/ Sieć swą z wody prowadzili *BierEz* I3, H4, I2 [3 r.], N, S3v [2 r.]; *BartBydg* 130; *TarDuch* C8; Ribitw gdi niem [olejkiem z cegły] fiec pomaże: famy ryby do niey idą. *FalZioł* II 23; Iakom nyevkrath nyewschyal obyczajem kradyeschnem (retehe alias) vathy syczy schola yego bara [!] any vyembrzka schobory yego any kopy scherow *ZapWar* 1543 nr 2581; *LibMal* 1551/162; *RejRozpr* Fv, H2v; *RejKup* e2v; A oni nátychmiáft opuściwfzy síeci sfoie pozfli za nięm *MurzNT* Mar 1/18, Mar 1/19; *RejWiz* 103v, 130v; *Leop* AAA2; *RejFig* Bb5 [2 r.]; *RejZwierc* 128; *BibRadz* Luc 5/2; *BielKron* 145; *Ocellatus*, *Pelny dziur*/ á ok yáko sieć. *Mącz* 259c, 21d, 106c [2 r.], 203b [2 r.], 354a, 395d (10); *GórnDworz* P; *HistRzym* 24 [2 r.]; *RejPos* 173v [2 r.]; Bo wilk kiedy báráná vłápi/ [...] áliści pochwili zá nim biežá huczá/ trábiá/ pfy zwieráí/ fieciami go otoczyli *RejZwierc* 115, 115; *Biel-*

Spr 62v; *BudNT* Matth 4/21, *Ioann* 21/11; *Calag* 364b; [*Piotr*] ná on glos opuścił wfzytko/ zone/ sieci/ rzemieřto/ [...] y ftał fię vbo-gim w fercu *SkarŻyw* 596, [237], 573, 595, 596 [2 r.], 597; [*Neron*] Sieci z iedwabiu [...] Kazał czynić/ á zaráz ledá gdzie do błotá Przyřzedwfzy ryby łowił choć ich tám nie było *StrykKron* 51; *CzechEp* 336; TE sieć Mikołay świątym ofiaruiel/ [...] Teraz pod wodą graycie ryby śmiele/ Mikołay zdycha/ sieć wiši w kościele. *KochFr* 50; *BielSen* 6, 7; iz się krzywdy wzabieraniu gruntow y zepsowaniu Granic, takze w wymyslým zabieraniu Iazow droto-wemi sieciami dzieią obiecuiemy [...] *ActReg* 45; *Calep* 8b, 199a, 376b, 919b [2 r.]; Bo kto ma ryby/ á sieci nie ma/ bárziefie fiewicz/ niż ten co ryb nie ma *GostGosp* 84, 20, 62 [2 r.], 76, 84 [2 r.], 152; *ZapKościel* 1588/77; *GórnTroas* 53; *WujNT* Matth 4/20, 21, 22, Mar 1/18, 19, Luc 5/2, *Ioann* 21/11; O WODNYCH PO-ZYTKACH, Iáko Ią Rzeki/ Stáwy/ Sieci/ Młyny/ etc. *SarnStat* 681, 644, 682 [2 r.], 1313; *KmitaSpit* B2v; [rybacy [...]] kiedy jest uchwa-ła wojenna, wyprawiá wóz [z] dwiema koniami z sieciami rzemios-łu ich náležácy *OpisyPozn* 1564/65 nr 9].

sieć na co (9): Dawa też pokoy między rozboyniki/ ktorego między fobą nadobnie vżywáią gdy idą do láfá ná vfiadkę iáko s fieciami ná záiącá. *RejZwierc* 132v; [Sieć, Sáak ná Kuropatwy iáko ma być narządzony. *CygMysł* F4]. Cf »sieci wrzucić«, »sieci zastawić«, »sieć na ptaki«, »na ryby sieć«, »sieć na zwierca«.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy zwierzęcia [w tym: przymiotnik + sieć (6), sieć + przymiotnik (3)] (9): Bo dařli myfliwemu lutniá/ ftáremu drumle/ kupcowi iářtrzábá/ doktorowi łow-czá trábę albo fámiá fiec/ [...] tedy tho źadnemu s tych nie będá wdzięczne vpominki *RejZwierc* 97v; Sieci záięcže iefli nie wfzyfcy tedy pięć Kmiotkow mieć máią *GostGosp* 84, 20. Cf »sieć ptasza«, »rybia sieć«.

W wyjaśnieniu przenośni (2): W śyeći też [sq] dobre y zle ryby/ áž do wywłeczenia ná brzeg/ to yeřt do fkończenia fwyáthá/ yáko pan fám wykłáda: Tám ye dopiro Anyeli przebyorá [*Vulg* Matth 13/47-50] *KromRozm* III C7v; Bo w nim [w *Kościele*] fą/ źli y dobrzy: co fię w Ewángelijey znáczy przez one trzody/ przez one rolá/ przez one fiecí/ przez on dom/ przez on fkarb/ przez one dziefięć dziewie *ReszPrz* 23.

W połączeniu szeregowym (1): Iáko my othym wiemy iss on nyelovil ryb pospolithych Szuk linow y karassiw wsthawie [...] Siecziemi vathami y klomiami *ZapWar* 1550 nr 2672.

W porównaniach (24): OMieg [...] Korzeń ma iáko fiec fprziro-dzenia fprawiony/ to mowi Pandecta. *FalZioł* I 93b; [*Chrystus* *Kośc-iól swój*] yuž śyeći w morze wpulfzoney/ yuž ośyewkowi albo náfyenyu/ yuž wefelu/ yuž dzyefyáci dzyewicam/ yuž kupyectwu/ yuž owczární przyrownawa *KromRozm* III C7v; *Leop* 3.Reg 7/17; *BibRadz* *Eccle* 7/27; A też człowiek niewie swego przypadku/ iáko ryby wierłżá/ á ptaki fiecía/ ták też y ná ludzi połowká czáfu nie-befpiecznego/ gdy ie przygodá z nieopátrzenia ogárnie. *BielKron* 81v, 33v, 34, 81; *Retiaculus*, *Więziony*/ albo yáko fiéc/ Na xtált fiecí vczyniony. *Mącz* 354b; áby człowiek otworzywfzy przyiacie-łowi [...] fercze/ vmyřl/ y tháiemnicze fwe wfzytki/ nie był od niego ták przyrwan iáko owo od myfliwczá źorawie feciá *GórnDworz* M2; dobrowolnie á práwie/ iáko pod fiec kuropátwy/ pędzą nas do ftráczenia onego złothego klenotu wolności nářzey fámiřz brácia ná-řzy *RejZwierc* 188v, 16, 85v, 132v, 255; *BudBib* Ex 38/4, *Eccle* 7/27[26]; Niektore práwá fą ták pořtanowione/ iz požytkom wiel-kich Pánow słužá/ á chudźinę niewolřtwem trapiá/ ktora wnic iáko w sieci więźnie *ModrzBaz* 72v; S. Theodorá: vbráta fię iáko żoł-nierz [!] y twarz zářłoniwfzy vřlá/ iáko ptak z sieci chytrych łow-cow. *SkarŻyw* 341, 160; *StrykKron* 390; *SkarKaz* 82a; *KlonFlis* A4.

[Przysłowie: wfzytko to iuž zá sieciá/ Iuž pozno á nie wazno *Respons* D3.]

Zwroty: »sieć ciągnąć (a. wyciągnąć)« = *rete trahere PolAnt*, *Vulg* [szyk zmienny] (4): Iezu ktorys na brzegu morzkim zwolen-nikom vkazawřzy fie naprawicę łodziey fiec ciągnąć kazał. fmi(fu)j) fie n(ad nami) *TarDuch* C8; Wřtápił Symon *Piotr*/ y wyciągnął sieć

[.] na ziemię/ pełną ryb wielkich/ fto pięćdziesiąt trzy/ á (choć) ták wiele było nie rozdárła fię sieć. *BudNT Ioann* 21/11; *WujNT Ioann* 21/8, 11.

»pod sieć leżeć« (1): ze wfzech ftron do zlego/ iako kuropátwy pod fię/ leziemy. *RejZwierc* 255.

»w sieć, sieciami łapać« (1:1): *BierEz* N; Obretio – wfiec łapam. *Calep* 715b.

»sieciami łowić, ma być łowiono; sieci dla łowienia, ku łowieniu; w sieci połowić, w sieciach ułowić« [szyk zmienny] (4:1;1:2;1:1): *BierEz* Q4v; *ZapWar* 1534 nr 2410, nr 2411, 1550 nr 2672; fięci w morze dla łowienia ryb [Retia ... ad comprehendendum pisces] nie wpufzczamy *HistAl* 15v; rybitwi fnich niepořpólicí/ łowią ryby bawelniánymi fięciami *BielKron* 452v; Wilki w sieci połowim *BielSen* 7; Nie plotámi/ ále sięciami ryby łowić trzeba [retibus piscandam sit *JanStat* 1099]. *SarnStat* 682, 917; *KmitaSpit* C6v.

»do sieci pędzić« [szyk zmienny] (2): Czáfem bys y zdechl trábił y pędził do fięci/ Powrozy fię pádáia iáko flábe nići *RejWiz* 130; álíc go [wilka] do fięci pędzą *RejZwierc* 115.

»sieć przerwać; sieć się (ze)rwála, targała« = *rumpebatur rete* *Vulg* [szyk zmienny] (1:4:1): A ták gdy siły złączymy. Owfzeyki tę sieć przerwiemy. *BierEz* S4, 13; zágárnęli bárzo wiele ryb/ ták iż fię rwála sieć ich [dirumpebatur autem rete eorum]. *BibRadz Luc* 5/6; *SkarŻyw* 596, 599; *WujNT Luc* 5/6.

»siec rozciągać, rozpiąć; sieć (bywa) rozciągniona« [szyk zmienny] (2:1;2): Ptafznik niegdy sieci rořpiął *BierEz* S3v; Ci ná powrozyech fięci rořcyagáli/ Podle drogi ich ná mye nářtáwyáli *LubPs* ee2v; íi co rozciągáia fięć [expandentes rete] po wodzie/ powiędną. *Leop Is* 19/8; *Mącz* 302c; Przy grobie mařz [Piotrze] naczynie wfzytko pořtáwioné/ Koń/ řtrzáły/ přly/ potoczył/ sieci rořciągnioné. *KochFr* 119.

»siec rozrzucić, rozmiatać (a. miotać), [na co] wrzucić; zarzucenie sieci« [szyk zmienny] (4:2:1;1): Potym chłop sieci rozmiatał/ Głupie nimi ptaki łapał *BierEz* N, H4, O4v; virzál Simona i Andreia brata iego/ a oni miecá sieci w Morze [mittentes vericulum in mari] *MurzNT Mar* 1/16; Habilis locus pandendis retibus, Potemne [= odpowiednie] mieyfce ku zarzuceniu sieci ná zwierz. *Mącz* 151b; [Pan] rzekł ku Symonowi: Wiedz ná głębia/ á rozrzucycie fięci fwoye ná obłow. *RejPos* 173v, 173v; Ná ktoregoby [wilka] lepi wczás wrzucić sieci *CzahTr* E3v.

»ujć, wywikłać się z sieci« (1:1): *SkarŻyw* 341; á w tym [Józef] iáko záiać/ Gdy fię wywikle z sieci przed přly wćiekáiać/ Wyřliźnáł fię *GostCast* 60.

»w sieć wpaść« (1): Ziemianin co w fięć wpadł. *RejFig* Bb5.

»(za)puścić (a. (za)puszczać, a. w morze wpuszcząć), zapuszczający sieci; sieć w morze wpuszczona« = *ponere rete* *HistAl*; *laxare retia* *PolAnt*, *Vulg*; *mittere a. mittens retia* *Vulg* [szyk zmienny] (1:2;1): *HistAl* 15v; *KromRozm III* C7v; *BibRadz Luc* 5/4, 5; rzekł do nowego vcznia fwego Piotra: Zápuść ná głębia sieci ku połowu [Vulg *Luc* 5/4]. *SkarŻyw* 596, 596 [2 r.], 599 [2 r.]; [Jezus] vyzřzał dwu bráciy/ Symoná [...] y Andreia [...] zápuřczáiaće sieci w morze *WujNT Matth* 4/18, *Mar* 1/16, *Luc* 5/4, 5, *Ioann* 21/6.

»siec zastawić (a. stawiać); sieci stawienie« [w tym: na co (2)] = *retia praetendere a. praetexere* *Mącz* [szyk zmienny] (7:1): [chłop] Wnetki tám sieci zářtáwił/ A liřkę też w nich vłowił *BierEz* Q4v, O2; Rete accipitri tendere, Sieć ná yářtržbá zářtáwić *Mącz* 444a, 445d, 453c; ázařz nie rořkofz s chárty fię przeieždzić/ ná cietřzewká fię zářtáwić *RejZwierc* 111; *ZapKořcier* 1582/40v; Prozno złofny prácowá/ Lecź/ ptařznikowi rowien/ co řtáwiaiać Sieci/ dlugo pilnowá/ A gniewem opřywaiać/ Do dom fię wrocił *GrabowSet* 13.

Wyrażenia: »sieć łowca« (1): nálaźlem niewiářte góřczyeyřza niżli řmierć/ ktorey ieřt ferce iáko fięć łowczá [lege: łowca] álbo wirřza [= sieć na ryby] [quae laqueus venatorum est, et sagena cor eius *Vulg Eccle* 7/27] *BielKron* 81.

»sieć myřliwska (a. myřliwczá)« [szyk 1:1] (2): Aucupatoria retia, Myřliwfkie fięci. *Mącz* 19d; Plagae, Retia dicuntur rariora ad capiendas feras – Siecz miřliwczá. *Calep* 811a.

»polna [= używana do polowania] sieć« = *cassis, plaga, venatorium rete* *Mącz* [szyk 3:1] (4): Plaga ítem [...] Wielka polna sieć/ s wielkimi okámi. *Mącz* 302c, 40a, 483c; Sieci řarnie y inřze wfzelákie polne/ napřzod máia bydź w dobrým záwářciu/ pod iednego kluczem/ řzádnie chowáne *GostGosp* 20.

»potargniony siecią« (1): Lacnoć tu durowáć/ kiedy (iako mowiá) przyřtępuie: íacno náđ drugimi/ á iefczce fię vtuláiaćymi/ przevodzić: íacno y ptaki potárgnione siecią chyřze zářáđzoną dławić *CzechEp* 99.

»sieć ptasza, na ptaki« [szyk 2:1] (2:1): Cassis, Polna fięć ptařza. *Mącz* 40a; Pantheron – Ptařza fięć, pomek, poly, powłok. *Calep* [751]b; Y ná nie [na hardych] tákie páráboły w piřmie y w flowie Bořym/ řá iáko sieci ná ptaki *SkarKaz* 82a.

»rybia, rybna, na ryby sieć« [szyk 4:2] (2:2:2): *Mymer*¹ 36v; Sparśa, rybya syecz *BartBydř* 147; [gdy mieřac jest w znamieniu Ryb] fięci ná ryby dziać. *FalZioł* V [50]v; Mirmillo [...], Był nieyáki zapářnik álbo řzermierz Francuskim obyczáym we zbroye vbrány/ [...] ten fię potykał z drugim Retiarus [može błąd zam. retarius] zwánym dla tego iż rybna fięć pod helmem fwoym nořyl w ktorey přerzeźzonego Mirmilloná wwięzić chciá. *Mącz* 223b, 364b; *GostGosp* 84.

»sieć zwierzęca, na zwierz« (2:2): Plagilla vel plagella, syecz zyveržacza *BartBydř* 117; *Mącz* 151b; Indago – Siec ná zwierz. *Calep* 525a, 169a.

Szeregi: »sieć, to jest drgubica« (1): íakom ya (wszřal) nyewřal sřyeczy toyst drgubicze ná rzecze *ZapWar* 1524 nr 2335.

»sieć albo lep« (1): Albo řhákieř ptařzek pod fięciami álbo ná lepie áni řam wzwie kiedy wwiáźnie. *RejZwierc* 72v.

»niewod, (i) sieć« = *hamus et sagena* *PolAnt* [szyk 4:2] (6): *Mymer*¹ 36; ya yey nyewřal nyewodv y gynnych sřyeczy kvlovyenyv ryb *ZapWar* 1534 nr 2411; *Mącz* 364b, 485c; *BudBib Eccle* 7/27[26]; przywiewřli też s řobą niewody y fięci *StryKron* 351.

»siec i sidła« (1): Y doznałem iż niewiářta góřczyeyřza ieřt niżli řmierć/ abowiem ferce iey ieřt iáko sieci y sidła [hami et sagena]/ á řeká iey iáko zwiářki [= więzy] *BibRadz Eccle* 7/27.

»sieć albo wirśa« (1): *BielKron* 81 cf »sieć łowca«.

W przen (2): Nie žal wędy y glicy/ nie žal złotey sieci/ Gdy fię w mátniey ná brzegu złoty Łořó řwieci. *KlonWor* 13.

Żart. (1):

Zwrot: »rozmiętać sieć« = *łapać wszy* (1): (nagł) Wřzy ná brodye. (–) ZApruść w brodeę ogáry/ á rozmięty sieci/ Dořiedzić źwirz chociay go/ Rarog nie záleci. *RejZwierc* 140v.

Przen (32): A bárzo to łowne pole [...] Choć fięć ledá iáko řtánie lednáł wřdy co přzypádnie nánie [na řędziów] řárná/ záiać/ Sobol/ liřká *RejRozpr* C3; [bezbořny] Wřzytki [ludzie] wędá řwá wyciágnie/ á zágárnie ie niewodem řwoim/ y nápędzi ich do fięci řwoich *BibRadz Hab* 1/15, *Hab* 1/16; *RejPos* 176v [2 r.]; *RejZwierc* 188v marg, Aaa3v; *SkarJedn* 166; On wedle obietnice Páńskiey/ napierwey w řwoię sieć iednym kazánim/ zágárnáł ludzi trzy tyřiące. *SkarŻyw* 600, 353; *KochPieř* 47; *SkarKaz* (3).

sieć czego (3): wielka wielkoř ludzi w tey fięci Ewányeliey řwiętey ieřt zágárniona Pánu temu/ přez opowiedánie prawdziwego řłowá řwiętego iego. *RejPos* 277v; To Pan wtáiemnicy vczynił/ dáiać mu znać iáko wielkie pány y Krole zágárnáć miáł Piotr do wiáry. á ířz moc Krolow y Pánow/ sieci iego náuki y řtolice obálić nigdy niemogła. *SkarŻyw* 299, 362.

Zwroty: »przepaść [= przedostać się] przez sieć« = *uniknąć wyroku* (1): mieđzy innemi tabyła y ta [sprawa] zeby Kr. IM wtych řáđchie aequalitatem zachowáł, zeby iedni nieprzepadli przez sieć. *ActReg* 140.

»rozciągnąć (a. rozciągać) sieć« = *evacuare sagenam* *PolAnt* (2): Abowiem rořciágnáł řprzećwnik moy fięć řwoię wydawáiać ná mię przed tobá řwiádectwo wyřtępkow moich *RejPs* 57v; *BibRadz Hab* 1/17.

»rozpleść sieć« (1): O nęđznęřz nářze práwá/ nęđznęřz nářze řády/ [...] Niechay bęđzye iáki chce Burmiřtr álbo Řáycá/ Rofplecie tę řlábą fięć řnáđnie złota řzwáycá. *RejWiz* 102.

»(roz)rzucić (a. rzucić) sieć« [szyk zmienny] (7): [*skarga Jerolimy*:] Z wylokości zellał [*Pan*] ogień w kości moie/ á wywyczył mię: rozrzučil sieć ná nogi moie [*expandit rete pedibus meis*] *Leop Thren* 1/13; *RejPos* 176 [2 r.], 176v [2 r.]; *KochSob* 64; A wżákże trzy łodzi fą napředniey/ze/ ná ktorých ludzie sieći swe rozrzuciáią ábo zápuřczáią. Rola/ kupiectwo y rzemieřło. *KlonFlis* A4.

»targać, rwać sieci; rwały się sieci« [w tym: rwać a targać (1)] (2;1;1): *Prot* C4; Tákżeć też będą rwały á tągáli sieći twoie či Sumowie á či frodzy Wielorybowie mocarze á wymyřláce fwiáta tego *RejPos* 176v, 176v.

»sieciami ułowić« (1): A gdy do Rzymu przyřli á Piotr S. wiele Rzymian siećiami dziwne⁸⁰ kazánia fwego włowił: Rzymiánie vsilnie prořili S. Márka: áby im to řpisał ięzykiem [!] ich *SkarŻyw* 362.

»w sieciach się wichać; sieci na uwichłanie« (1;1): Pifmo hárdym/ sieći ná ich vwichłanie. *SkarKaz* 82a marg; Niech fię my w tych fiećiach ná pyřzne dánych nie wichłem *SkarKaz* 85b.

»z sieci się wyrwać« (1): S płočas przyředł pořtawá/ byř sie s fieći wyrwał/ Alboř co złego widzyał/ álbo fie s czym potkał. *RejWiz* 170v.

Wyrażenie: »sieci śmiertelne« (1): A práwie piekielnemi řidly obtoczyli byli mie/ y řnadziem iuř był práwie wpađł między fieći śmiertelne. *RejPs* 24.

b. Pajęczyna (13):

Wyrażenie: »(jako) sieć pajęcza« [szyk 3:3] (6): A ktoby chciał wypifáć koty w nářym práwie/ Mogłby ie włafnie názwáć páięcza fieć práwie. *RejZwierc* 244, 189 marg, 256, Bbbv; ten řydowłki zálot nic w fobie nie ma mocy/ y zá sieć páięczą ledwie może być pozczytan/ bo fie w nim y muchá nie ořtoi. *CzechRozm* 134; Powieřci [złodzieja] niezgodliwe/ fłowá záiąkawe: [...] Wymowki bárzo flábe/ iák sieći páięcze *KlonWor* 3.

Przysłowie: Ledwe tám nědna Muchá w tę fie fieć wwiye/ Ale gdy Bąk przyleći/ ten iá wnet przebiye. *RejWiz* 102v; gđzie ieřt práwo iáko páięczná/ Sieći tągá kto mořny/ wviaźnie [!] chudźiná. *Prot* C4; Ale či nie dopuřczá co s tego zylk máią/ Oni Bący co tę fieć nědną przebjáią. *RejZwierc* 244v, 189, 189v, 224v; *Phil* D4. [*Ogólem* 7 r.]

c. Hamak (2): [*ludzie*] gđzie legáią wwiązą od drzewá do drzewá báwełniáną fieć/ ná kthorey bęđzie leżał wiatrem fie kořlyřac *BielKron* 447, 452v.

2. *Podstęp, pułapka; rete Vulg, PolAnt* (54): [*zły człowiek*] Leży zá siećią/ że go nie znáć przy źiemi/ Siłá chudych połowił fortelmi řwemi *KochPs* 15; Y vpomináiąc nas [*Pan*] ten řwoy dzień przyřowná do řidlá [...]. Ieřliř ořtrořny ptak/ boy fię sieći y w řczyrym połu. *SkarKaz* 7b.

sieć czyja [w tym: *pron poss* (11), *G sb i pron* (6), *ai* (3)] (20): Gdzy tá páni [*Wenus*] w řidłach plecie/ Kto iey fieći nie przelkoży/ Pewnie ollepyon ná oczy *BielKom* E6; Strzeř mie [*Panie*] od řidłá co ná mie thu złořnicy pořtawili/ Od fieći tych ktorzy fie iuř w řwowełńřtwach řwych ćwiczili *LubPs* ee3v, ee3v; *RejWiz* 40; Abowiem [*moi nieprzyjaciele*] bez mey niewinnořci zářryli przedemną doł fieći řwoich/ á bez przyczyny wykopáli doł ná duřę moię *BibRadz Ps* 34/7; *BielKron* 254; Iř [*Bóg*] ty márne á omyłne řpráwy/ Snáđnie zwalży iáko řycerz práwy. A ty márne tego fwiáta fieći/ Snáđnie podrze iáko flábe nići *RejAp* CC8; *RejPos* 177v [2 r.]; *RejZwierc* 78; *KochPs* 48, 91, 189, 206; *SkarŻyw* 28, 59; *WerGořc* 233. Cf »sieci czartowskie«.

W połączeniach szeregowych (2): tyle ieřt męřczyřnyřkies chyřtořci/ tyle fortylow/ tyle řidł/ tyle fieći/ tyle dołow/ iř to ieřt náder wielki dziw/ kiedy wřoga duřzá [*tj. kobieta*] w nie nie wpađnie. *GórnDworz* Bb3v; *GrabowSet* R3v.

Zwroty: »leźć pod sieć« [szyk zmienny] (3): Leżyemy przedfię pod fieć iáko do plew řwinie/ A řaden ni zrozumie iáko márnies ģinie. *RejWiz* 104, 40, 106.

»w sieć łapać, połapiony« (1;1): Irretitus, dicitur qui aliqua fraude vel blanditiis, aut dolo, quasi reti captus est – W fieć połapioni, chyřte vřidliłoni. *Calep* 563b, 563b.

»sieci miotać (a. zamietować)« [szyk zmienny] (5): *RejZwierc* 134; miećecie ony nědźne fieći řwoie ná ty niewinne rybki Páná řwoiego *RejPos* 176v, 177v; Sieći ná mię miotáli/ y ták mię trapili/ Ze duřzy nie raz ćięřzko wczynili. *KochPs* 83; *SkarŻyw* 57.

»sieć potargać« (1): Skuřił go potym Czárť/ [...] Lecz za ráđą řwoich w duchu miřřřow/ wřyřtki Czárťowłkie sieći potągáł. *SkarŻyw* 74.

»do sieci przyřnać« = *oszukać* (1): DOřyć fie inřzy w Polřęze blázeńřtw nápiřáli/ [...] Gdzie pořřzyřř/ áli řrářzki/ [...] S ktorých řnáđnie prořaká do sieći przyřenie. *BielSpr* c2.

»sieć rozbi(wa)ć; sieć rozpięta« (3;2): chyřte tę fieć ná nas [*prostych ludzi*] řwiáť rozbiwa. *RejWiz* [A9]; A ná pány/ ná krole/ ná wřyřtki kfiąřęťá/ Chyřto tá od nieřczęřcia dziwnie fieć rořpięťá. *RejWiz* 127v, 47, 85v; *RejZwierc* 78.

»sieć stawi(a)ć (a. zastawi(a)ć); sieci rozstawione« [szyk zmienny] (6;1): Dayze by řámi řirwey w tę fieć vgodřili/ Ktorą ná duřę moyę chyřte zářtawili *LubPs* I3; Zwinie řnopek by káđźiel/ we dwoię przepářze/ Co řywo řtawia sieći ná pieniáđze wářze. *BielSat* B4v [*idem BielRozm*]; Krok nářz ninie (y) nas okřářyli [*nieprzyjaciele*] oczy řwoie powracáią áby zářtawić (fieć) ná ziemi [*ad declinandum in terram*]. *BudBib Ps* 16/11; *KochPs* 91; *BielRozm* 15; *GrabowSet* R3v; w vsćiech pokoy z przyáćielem mowi/ á táiemnie sieći náń zářtawia. *SkarKazSej* 65řb.

»w sieciach ułowić (a. połowić się); sieciami łowić« [szyk zmienny] (2;1): Co też piřzeř ábych řtobá potwierđił przymierze/ to nie z práwego czyniřz řercá/ iedno aby mie włowił chyřtořćiami w fiećiach řwoich *BielKron* 254; Bodayze řye [*moi przeřladowcy*] w řwych siećiach połowili *KochPs* 48; Kuřił fię óń mocnie řřátan ná myřł mu/ dobrá řwiećkie/ ktore opuřcił przywodzáć/ y pokuť onę ćięřžká mu czyniąć/ y inymi go siećiami łowiąć. ále nic niewyřáł v mocne⁸⁰ w Bogu řořnierzá. *SkarŻyw* 571.

»uwikłać w sieci nogi« (1): Bo [*grzesznik*] vwikłá w fieći nogi řwoie [*immisit enim in rete pedes suos*] á w plánach iey chodzi. *Leop lob* 18/8.

»w sieć wpaść (a. powpadać)« [szyk zmienny] (5): *LubPs* ee3v; (marg) Chyřte řidłá rořkofzy. (–) A kto nabespiećnięřzy włowi fie řnáđnie/ Bo ni fie řam obaczy kiedy w tę fieć wpađnie. *RejWiz* 28v; miáły ták wielká moc one w liřcie řłowá [...] iř też y oná trzecia [*białogłowa*] w tę fieć wpađłá [*tj. zakochała się*] *GórnDworz* M8v, Bb3v; *RejZwierc* 24ř.

»z sieci wybić się, wywikłać się« [szyk zmienny] (1;1): *RejZwierc* 12ř; Wywikłáliřmy řye z ych sieći zdráđliwych/ iáko więć lichy ptářek z řęku myřliwych. *KochPs* 189; [Dla tego ták mowiá/ áby prořtacy nie obaczyli/ że dwu řřřřtu wřznawáią. [...] Ták oni z tey sieći wybić fie chcą. Powieđáią/ że [...] *BudArt* P4v].

»z sieci wywieść nogi« (1): Oczy moie zawřdy podnořę ku Pánu/ abowiem on z fieći wywiedźie nogi moie [*educet e reti pedes meos*]. *BibRadz Ps* 24/15.

»sieć (za)kryć« = *zastawić pułapkę* (2): *RejRozpr* D2; Niechay náń przyđiře wpađek o ktorym nie wie/ á fieć kthorą zářrył niechay go řámego poima [*et rete ipsius quod abscondit, capiet eum*] *BibRadz Ps* 34/8.

»zarzucać sieć« (1): Człowiek ktory łágodnemi á obłudnemi řwoy mowi do przyáćielá řwego/ zářzucá fieć pořteřkom řwoim [*rete expandit gressibus eius*]. *Leop Prov* 29/5.

»sieć zgotować« (1): Duřzá moią w pořřozdku lwow ležę (mieđzy) paláćemi/ [...] Sieć zgotowáli ná kroki moie [*Retē paraverunt gressibus meis*] [...] wykopáli przedemną doł *BudBib Ps* 56/7[6].

Wyrażenia: »sieci czartowskie, diabelskie, szatańskie« [szyk 2;1] (1;1;1): Z kořćiolá niewiařty z niewřřtydem á wřzetećnie przyřbráne/ [...] řam wyřániał/ y siećiami dyabelłkimi ie názywał. *SkarŻyw* 414, 74, 459.

»sieci zdradliwe« (3): [*ludzie srodzy*] Sieći řwe zdráđliwi řtáwiá ná cnotliwi *KochPs* 91; Strzeř mię od fortelów łudźi nieřczyřliwych/ Abych řye nie pobił w ich siećiach zdráđliwych *KochPs* 206, 189.

Szeregi: »sieci i samolowki« (1): wdaiem sie fami w niebepie-
czenftwo w iych [heretyków] sieci/ y famolowki nagładaiac. *Skar-*
Żyw 59.

»sidło, (a) sieć« (2): *LubPs* ee3v; Niech będzie stoł ich przed
nimi sidłem/ á pokoie (ich) siecią [laqueus: et ... offendiculum].
BudBib Ps 68/23[22]. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]

3. *Wyrażenie peryfr:* »drewniana sieć« = *dyby, pęta na nogi*
(1): Często w drewnianej sieci y w dziurawym płócie V więźnie
więc nieborak/ y bywa w kłopotie. *KlonWor* 38.

4. [Otrzewna [około czego]: Praecordia, das Netz vmb das ein-
geweid. P. Błonka albo sieć około trzew. *Volck* 134.]

Synonimy: 1. *drugbica, lapica, mrzeża, mrzeżna, pola, polapka,*
poniatek, ponik, powłok, sak, samolowka, sidło, tajnik, zasadka; 2.
samolowka, sidło.

Cf **SIATKA**

DDJ

SIEDELNY cf SIODELNY

(SIEDEM) cf SIEDM

(SIEDEMDZIESIĄT) cf SIEDMDZIESIĄT

(SIEDEMDZIESIĄTKROĆ) cf SIEDMDZIESIĄTKROĆ

(SIEDEMDZIESIĄTLETNI) cf SIEDMDZIESIĄTLETNI

(SIEDEMDZIESIĄTNICA) cf [SIEDMDZIESIĄTNICA]

(SIEDEMDZIESIĄTNY) cf SIEDMDZIESIĄTNY

(SIEDEMDZIESIĄTROCZNY) cf [SIEDMDZIESIĄT-
ROCZNY]

(SIEDEMDZIESIĄTY) cf SIEDMDZIESIĄTY

(SIEDEMDZIESTY) cf SIEDMDZIESTY

SIEDEMKROĆ cf SIEDMKROĆ

(SIEDEMKROTNY) cf SIEDMKROTNY

SIEDEMNAZIEŚCIE cf SIEDMNAŚCIE

(SIEDEMNASTY) cf SIEDMNASTY

(SIEDEMNAŚCIE) cf SIEDMNAŚCIE

(SIEDEMNAŚCIEKROĆ) cf SIEDMNAŚCIEKROĆ

(SIEDEMNAŚCIESET) cf SIEDMNAŚCIESET

(SIEDEMSET) cf SIEDMSET

(SIEDEMSETNASTY) cf SIEDMSETNASTY

(SIEDEMSETNY) cf SIEDMSETNY

SIEDLACZKA cf [SIEDLECZKA]

SIEDLARZOWA *Sl stp; Cn, Linde brak.*

SIEDŁACZKA cf [SIEDLECZKA]

[SIEDLECZKA *sb f*

siedlecza, siedlaczka, siedlecza.

Teksty nie oznaczają é; a jasne.

sg N siedlecza. ◇ G siedleczi. ◇ I siedlecza.

Sl stp: siedlaczka, siedlaczka, siedlaczka, Cn brak, Linde XVI w.

Szufla do oczyszczania ziarna z plew, wiejadło; ventilabrum
Vulg; cribrum PolAnt: (wächlarz/ Siedlęcka) Ventilabrum ... dicitur
pala ventilandi. Glosy I nr 48/353.

W przén: MurzEwMat 9v; [mówi Jan Chrzyciel:] Iac was
krztę w wodzie ku pokucie/ ále kthory po mnie ma przyfć/ moc-
nieyflly nád mię iest [...]. A on was będzie krzcił/ w duchu świętym/
á w ogniu/ ktego siedlęczka w ręce iego/ y wytzyfci boylko swoie
BielNT Matth 3/12.

Szereg: »siedlecza albo wiejaczka«: ále tym więcej fię [ewan-
gelia] w znaiomości prawdy przez takowe vexacye albo gábania
[sekiarzy] ćwiczyła y pomnażała/ á miało siedleczi albo wie-
iaczki plewę odwiewała/ á plzenicę zoftawiała. *GrzegŻarnObr* 87v
(Linde).

*Przen [czego]: Duch iego [Pana] iest iako nawalność rzeki zá-
bieraiący áz do gárdła/ ku przewianiu narodow siedlecza
prożności/ á gębę ich będzie obracał wędzidłem błędu. BibRadz Is*
30/28 (Linde).

Synonimy: łopata, rydl, sierlęczka, szufla, wiejaczka, wiejadło,
wiejatka.]

MN

SIEDLENIE (1) *sb n*

Teksty nie oznaczają é; pierwsze e prawdopodobnie jasne (tak
w siedlić się).

sg G siedlenia. ◇ [D siedleniu.]

Sl stp notuje, Cn, Linde brak.

*Zagospodarowywanie ziemi przez postawienie domu i zabudo-
wań gospodarczych, zamieszkiwanie [czego]: [Slyscie wssithcy,*
ktoryss ssye kochacie y wyelga pyeczą macie ku ssiedleny ross-
kossnych domow, poznaycie Iesucrista SprChęd 23.]

W połączeniu szeregowym: Włolka Ziemiá/ vóiechą á ráiem fię
*bydż wlyzykim zda. Acz y owę/ gofpodárftwá sztuká/ mieć chćieli/
mocnienia/ siedlenia/ budowania domow GostGospSieb +3v.*

Cf **SIEDLIĆ**

MN

[**SIEDLENIE SIĘ** *sb n*

N sg siedl(e)ni(e) się.

Sl stp, Cn, Linde brak.

Zagospodarowywanie się przez postawienie domu i zabudowań
gospodarczych, zamieszkiwanie [gdzie]: Mauricius, bakałarz koź-
miński, żada rady, gdzie by się miał z swoimi stanowić, gdzie by
też, po zejściu jego, potomstwo jego mieszkało. Pokazać mu to, że
omnis migratio a na inszym miescu się siedlenie habet varias diffi-
cultates et molestias. AktaSynod IV 153.

Cf **SIEDLIĆ SIĘ**

MN

[**SIEDŁĘCZKA**] cf [SIEDLECZKA]

[**SIEDLIBA** *sb f*

L pl siedlib(a)ch.

Sl stp, Cn, Linde brak.

Gospodarstwo z domem i zabudowaniami gospodarczymi, sie-
dziba: Prętów ogrodnych przy siedlibach 4161, między temi wol-
nych prętów 137 LustrPodl 20.

Synonimy: budowanie, domostwo, gospodarstwo, osiedle, osie-
dlisko.

Cf **SIEDLIKO, [SIEDLISZCZE]**

MN

[**SIEDLIBNY** *ai*

e prawdopodobnie jasne (tak w siedlić się, siedlisko).

pl G siedlibnych. ◇ *L* siedlibnych.

Sł stp, Cn, Linde brak.

Taki, na którym znajdują się siedziby, zamieszkały, zagospodarowany: Ma [miasto] w rynku i w ulicach siedlibnych i ogrodniczych 5354 łokci 9 3/4. *LustrPodl* 3; Jest w tem mieście rzemieślników niemało [...], ale ci wszyscy nic nie płacą od rzemiosła tylko z siedlibnych placów *LustrPodl* 4.

Synonim: osiadły.

MN

SIEDLICZNY (2) ai

e prawdopodobnie jasne (tak w siedlić się, siedlisko).

sg m D siedliczn(e)mu (I). ◇ I siedliczn(e)m (I). ◇ [n N siedliczn(e)].

Sł stp notuje, Cn, Linde brak.

Należący do siedliska (2): yakom ya nyeprzygrodył Czasczy zyemye wczczywego y slachethnego Stanisława Gylewycza [...] any przywłaszczam they tho Czasthky yego kv ogrodowy moyemv Szyedlycznemv gwalthem [...] thako my bog pomosz *ZapWar* 1529 nr 2356; [Pierwsze pole leży pod Czarnogłowem, drugie pole siedliczne za dworem *LustrMaz* II 197].

Wyrażenie: »dział siedliczny« = uprawna działka ziemi z zabudowaniami gospodarczymi (I): Iako ya nyeothworzila yemv dw działw działem swem syedlicznem. [...] tako my bog pomozi *ZapWar* 1519 nr 2185.

MN

SIEDLIĆ (I) vb impf

e prawdopodobnie jasne (tak w siedlić się).

inf siedlić. ◇ [part praes act siedląc].

Sł stp notuje, Cn, Linde brak.

1. Zagospodarowywać ziemię, stawiając na niej dom i zabudowania gospodarcze: Kędy fie trąfi iżby pułtki zołżały/ tego łtrzedz aby nie gniły/ ani opalone były: bo łácwicy ofądzić/ albo przykryć/ albo rozebrać/ niż znouwu siedlić. *GostGosp* 26.

2. [Osadzać [kogo]: na którym miescu lasy były, ab annis 29, co uczynił za niemałym nakładem stary Brant, rozkopywając i gburę [= chłopów] siedląc. *LustrMalb* I 116.]

Synonimy: 1. osiadać; 2. osadzać.

Formacje współrdzenne: siedlić się, osiedlić się, posiadać, posiadać się, przesiedlić się.

Cf SIEDLENIE

MN

SIEDLIĆ SIĘ (5) vb impf

e jasne.

sie (5), [się].

inf siedlić się (I). ◇ praes 3 sg siedli się (3). ◇ 3 pl siedlą się (I). ◇ [praet 3 sg n siedliło się. ◇ con 3 pl m pers by się siedlili. ◇ part praes act siedląc się.]

Sł stp, Cn brak, Linde XVI w.

Osiedlać się, zamieszkiwać, osiadać gdzieś [gdzie] (5): GAWRON iest ptak czarny wlyztek/ [...] Sidli fie [lege: siedli się] na wyfokich drzewach *FalZioł* IV 22d; Drugie [jaskółki] fie przy błonach w okniech fidlą [lege: siedlą] *FalZioł* IV 24c, IV 17a, c; Arborea transferre, Proverb(ium) Ną ynym fie miefcu fiedlić. *Mącz* 14b; [Był ieden [ogród] za szpitalem [...], ale rozdan mieszczanom, na którym się siedlą, a czynsz do zamku z niego płacić będą. *LustrWpol* I 94; *LustrPodl* 42; *OczkoPrzymiot* 26; ORZEŁ [...] fiedli fie ná drzewie bárzo wyfokiem/ ná którym mu nigd łzkodzić niemoże. *SienHerb* 290b (*Linde*) [idem *FalZioł* IV 17a], 291a (*Linde*); *AktaSynod* IV 153; Gdyż zamków ani grodów tam jesczce nie było, tylko się tak po polach pospółstwo siedliło. *StryjPoczqł* 257].

Synonimy: obywać, osadzać się, osiadać się, sadowić się, sadzić się, zamieszkiwać, zamieszkiwać.

Formacje współrdzenne cf SIEDLIĆ.

Cf [SIEDLENIE SIĘ]

MN

SIEDLISKO (54) sb n

e oraz o jasne.

sg N siedlisko (8). ◇ G siedliska (8). ◇ D siedliskowi (I). ◇ A siedlisko (II). ◇ I siedliskiem (I); -em (I), -(e)m]. ◇ L siedlisku (II). ◇ pl N siedliska (2). ◇ G siedlisk (2). ◇ [D siedlisk(a)m]. ◇ A siedliska (5). ◇ L siedlisk(a)ch (5).

Sł stp: siedlisko, siadlisko, sielisko, Cn notuje, Linde XVII (z Cn) – XVIII w.

1. Gospodarstwo z domem i zabudowaniami gospodarczymi, siedziba; domus, fundus *BartBydg* (43): *BartBydg* 62; Iakom ya nyewzyan [!] ysby syedliska oyczisthego Dilowanya y slvpow od staynyey y od oborj na kmyeczem syedliskv skarzińskim [...] thako my bog pomosz *ZapWar* 1541 nr 2601; tho seznamw sthą slachtha vyslovioną widzecz spalone budovanye Domv y sieny y stayniey na Siedlisku Wawrzincza Ribienkiego thego to domu o ktori vyodł prawo *ZapWar* 1550 nr 2664; pan Alexy powiedział isz panie Miarnikv ia tego miejsza niepocytam w Siedlisko na ktorim ten Chlop siedzi iedno w Rolią. bo ma swe Siedlisko miedzy sąnsiady a nie thv w poliv. *ZapWar* 1553 nr 2685, 1525 nr 2301, 2302, 1532 nr 2388, 1542 nr 2450, 1550 nr 2664 [6 r.], 1553 nr 2685 [4 r.]; *BielKron* 427v; S tego tedy narodu [słowiańskiego] kiedy iedni tám/ drudzy łam/ fiedliłká fwe przeniełli/ przyłzło y to/ iż z iednego ięzyká wyele fie ich vrodziło roznych *GórnDworz* F4v; *GostGosp* 76; A więc ty [...] táić fie będziefz miedzy łáfy? nieprzyiacielá zániedbafz? siedliłká fwoie puściłz? *OrzJan* 53; *JanNKar* Cv, G3; Ale w Mázowfzu á w Litwie iefcze dołtátecznieý włóki łą wymierzoné y siedliłká. *SarnStat* 475, 1165; *KlonWor* 38; [Ogrodników na siedliskach gburskich [= chłopskich] 3, którzy panom swem robią za pieniądze. *LustrMalb* I 116; *LustrPom* 137].

W połączeniach szeregowych (6): podtim łowem domo mamy rozumieć/ włzelke [!] maiętnofcy bliznego nafzego/ jako łą/ role/ pola/ łaffy/ łowarky/ łąki/ łiedliłka [!]/ yeziora/ domy y yne rzeczy leżące *SekliKat* M4; a pan striy powiedział isz [bór] iesth oth Sąnsiad ograniczony alie nie odemnie. bo ia mam sthobą pomiare zachowaną we wszytkim jmieniiv. isz mawa miecz na poly. tak w Roliach. łąkach. w Siedliskach. w borach w liessiech. etc. *ZapWar* 1553 nr 2685, 1551 nr 2684; *OrzJan* 112; *SarnStat* 475, 1165.

Wyrażenia: [»siedlisko domowe«: role kątami rozmierzone do siedlisk domowych *LustrPom* 263.]

»stare siedlisko« [szyk 2:I] (3): Iako then ogrod okthory mya pozywa kthory liezy sroth wsy zaliezy kv stharemv Syedliskovy kthore my są dosthalo sroszalyv tako my bog pomozy. *ZapWar* 1523 nr 2191, 1553 nr 2685; Ale gđzieby który z nich [szlachciców] więcý dzierzał gruntu niżliby iemu należało/ [...] powinien drugiemu [...] ták wielkością iáko téz dobrocią nárównać/ wymuając siedliłká łtáré/ [...] bo té rufzoné byđz niemogą. *SarnStat* 1164.

Szereg: [»cząstka i siedlisko« (I): Iako ya sbraczya szwa czasthky wszythky zadzyerzalem nakthorych czasthkach y naszyedlyskv wydyzenye Bylo podluk obyczvy [!] zyemye *ZapWar* 1509 nr 2061. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.: część.]

»siedlisko i dom« (I): then (pan) Wawrzincz swiathczył mną pytając mnie okolo occupowanya tego siedliska y domv tego. *ZapWar* 1550 nr 2664. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

Przen (2): piękność nietelko tá ieft/ koja w rzeczech kłaftownie vrodzonych/ ábo złożonych/ ábo wczynionych ma fwe fiedliłko/ ále y dułzńá nálzńá cnotámi ozdobiańa/ ieft dziwnie piękna *GórnDworz* LI.

Zwrot: [»czemu] siedlisko usłać« (I): Ci [Rzymianie] náukam wlyzłtkim siedliłko y gniazdo v siebie vłáli *JanNKar* C.

Szereg: [»siedlisko i gniazdo« (I): *JanNKar* C cf *Zwrot*.

a. Zagroda dla zwierząt; stabulum *Mącz*, Cn; *sedile* Cn (I); *Stabulum pavonum*, Páwie fiedlisko. *Mącz* 411c.

2. Plac pod zabudowę, też podwórze; area Murm, BartBydg, Mącz, Cn; locum purum Murm; areola BartBydg; ager Mącz; loca in urbe pura Cn (1): BartBydg 13; Laxatior area, Przelstróńże śiedlisko. Mącz 186c; eruderare solum seu aream Siedlisko wyrumować/ wywieść y wychędozić precz z rozwalonego muru. Mącz 360a, 15b; [syedlisko, pogorzelsko, gvmno, plyacz area Reuchlin-BartBydg c6v; Naprzód p. Stanisław ma mieć dwór [z] siedliskiem i z ogrodem przy dworze. InwSzlachKal 1562 nr 8; Tenże Wikariom v Panny Máryey w Vnieiowie dom fundował y Siedliłko przeltrone nądał PaprHerby 291].

W połączeniu z nazwą [siedlisko + nazwa] (2): ZapWar 1542 nr 2449; Było temu lat od wyścia Zydwow z Egiptu 480. [...] gdy Sálomon kościół Boży począł budować [...] ná gorze Moria/ [...] á ná fiedliłku Ornán BielKron 77.

Wyrażenia: »siedlisko puste« = ruderatus ager Mącz [szyk 1:1] (2): [rumienek] rofcie połpolicie około murów/ na fiedliłkach pułtych FalZioł I 39a; Mącz 360a.

»rowne siedlisko« = plana area Mącz (2): Plani pedis aedificium, Budowanie ná równym fiedliłku/ To yeft gdzie żadney piwnice áni sklepu podziemnego niemáfz Mącz 303a, 303a.

Szereg: »gumno albo siedlisko« (1): Area in domo significat itidem locum purum ab aedificio. Ein hoff oder ein theñ do mán áuff drifcht, Goło gumno álbo fyedlyfko. Murm 26.

Synonimy: 1. dom, domostwo, mieszkanie, osiadłość; 2. miejsce, plac.

Cf [SIEDLIBA], [SIEDLISZCZE]

MN

SIEDLISZCZANY (?) *Sł stp; Cn, Linde brak.*

[SIEDLISZCZE *sb n*

siedliszcze, sieliszcze, seliszcze.

Teksty nie oznaczają *é*; pierwsze *e* prawdopodobnie jasne (tak w siedlić się, siedlisko).

sg G siedliszcza. $\diamond A$ siedliszcze. $\diamond L$ sieliszczu, seliszczu.

Sł stp notuje, *Cn* brak, *Linde* bez cytatu.

1. Gospodarstwo z domem i zabudowaniami gospodarczymi, siedziba: Karczmarzów jest 2, z których jeden stary siedzi na czwierci, drugiemu nowemu dano siedliszcze i z półankiem, na którym pierwiej był kmieć robotny. *LustrRus* II 50, 79.

Przen: [św. Mikołaj] Wiele bálwochwálnic pogáńłkich zwoiwał/ [...] Słyfzáne bylo smutne y ftráflziwe czártow nárzekánia/ iż ie z ich siedliłczá zganiano. *SkarŻyw* 1071.

2. Plac, miejsce pod zabudowę: Aczkolwiek na tym sieliszczu mogła bywać niekiedy wieś, a wszakoż teraz od lat 30 c.v.u. poczęła się sadić prawie na surowem korzeniu. *LustrRus* I 221, 223.

Wyrażenie: »gotowe s(i)eliszczec«: (nagł) Trupczyn wieś (–) Dzierzawa p. Czermińskiego, na której się jego dożywocie gołe ściąga. A tak przy rewizyje nalazło się, iż ta wieś jest zasadzona od lat 18 c.v.u. na gotowym seliszczu *LustrRus* I 219, 221.

Synonimy cf SIEDLIKO.

Cf [SIEDLIBA], [SIEDLIKO]

MN

SIEDLSKI cf SIELSKI

[SIEDLECZKA] cf [SIEDLECZKA]

SIEDLSKI cf SIELSKI

SIEDM (1327) *nm*

siedm (1327), [sietm].

e jasne.

-m (476), -m (18); -m *BierEz, BiałKat*; -m: -m *BibRadz* (43:10), *BielKron* (157:2), *SienLek* (4:1), *RejAp* (70:1), *HistRzym* (6:1), *WujJud* (3:1).

N (cum *m pers*) siedm (72), siedmi (2); siedm : siedmi *BielKron* (7:1), *SkarŻyw* (3:1). (cum *m an*) siedm (9). (cum *subst*) siedm (198), siedmi (1); siedm : siedmi *Mącz* (6:1). (poza związkami z rzeczownikiem lub zaimkiem) siedm (23). $\diamond G$ siedmi (182), siedm (7); siedm *GliczKsiąż, Goski, BielSjem*; siedmi : siedm *GroicPorz* (4:1), *BudNT* (5:1), *WujNT* (25:1), *SarnStat* (4:1). $\diamond D$ siedmi (16), siedmią *BielKron* (4), siedmiom (3) *SkarŻyw, SarnStat, SkarKazSej*, siedmiu (1), [siedmi(a)m *TomZbrudzAp*]; siedmi *FalZioł* (2), *Mącz, RejAp* (7); siedmi : siedmiu *WujNT* (6:1). $\diamond A$ (cum *m pers*) siedm (61), siedmi (18); siedmi *KromRozm III* (2), *StryjKron*; siedm : siedmi *BielKron* (15:2), *BudBib* (1:1), *BudNT* (4:1), *SkarŻyw* (4:1), *CzechEp* (1:1), *WujNT* (4:9). (cum *m an*) siedm (13), siedmi (1); siedm : siedmi *BielKron* (1:1). (cum *subst*) siedm (496), siedmi (3); siedm : siedmi *ZapWar* (2:1), *HistRzym* (4:1), *WujNT* (39:1). (poza związkami z rzeczownikiem lub zaimkiem) siedm (16), siedmi (1); siedm : siedmi *GliczKsiąż* (1:1). $\diamond I$ (cum *m*) siedmią (36). (cum *f*) siedmią (16), siedmi (1) *Leop*. (cum *n*) siedmią (4) *LibMal, SienLek, KochFr, SarnStat*, siedmám (1) *Murm*. (poza związkami z rzeczownikiem) siedmią (3), siedm (1), [siedmim(a) *TomZbrudzBrul*]; siedmią *Mącz, SkarKazSej*; siedmią : siedm *BielKron* (1:1). $\diamond L$ siedmi (134), siedm (4); siedmi : siedm *HistJóz* (1:1), *BielKron* (8:2), *SarnStat* (7:1).

Składnia orzeczenia typu: *siedm* ([kto, co, kogo, czego]) *sq*, *byli* (103); *siedm* ([kogo, czego]) *jest, było* (118); *sq*, *byli* *LibLeg, FalZioł, KrowObr, RejWiz* (2), *BiałKat, KwiatOpis, CzechEp* (2), *KlonŻal* (2), *SarnStat* (2), *SkarKaz; jest, było* *MetrKor* (2), *BierEz, Murm, BielŻyw, KlosAlg* (2), *SeklKat, HistAl, GroicPorz, RejFig, WyprKr, HistRzym* (2), *RejPos* (3), *RejZwierc, WujJud* (4), *BudBib, Strum; sq, byli : jest, było* *HistJóz* (1:1), *RejJóz* (9:7), *MurzNT* (1:2), *Leop* (7:11), *BibRadz* (8:6), *BielKron* (14:13), *Mącz* (1:1), *RejAp* (10:16), *RejZwierc* (3:2), *BudBib* (1:14), *BudNT* (4:2), *CzechRozm* (1:1), *SkarJedn* (2:3), *SkarŻyw* (3:2), *StryjKron* (3:1), *WujNT* (21:12); cum *inf* *BielKron* 16v.

Składnia przydawki typu: *ty, ci* *siedm* (85); *ta* *siedm* (18); *ty, ci* *HistJóz, BielŻyw* (2), *KromRozm III, SarnUzn, RejAp* (20), *KwiatOpis, KuczBKat* (2), *BudNT, StryjKron* (2), *CzechEp* (3), *KlonŻal* (2), *ActReg, WyprPl, LatHar, SkarKaz; ta* *VotSzl; ty, ci : ta* *RejJóz* (3:1), *Leop* (4:5), *BibRadz* (2:2), *BielKron* (14:2), *RejPos* (2:1), *RejZwierc* (2:1), *BudBib* (2:1), *SkarJedn* (5:1), *SkarŻyw* (1:2), *WujNT* (10:1).

Składnia rzędu lub zgody z rzeczownikiem lub zaimkiem oznaczającym przedmiot liczony dla poszczególnych przypadków: w składni rzędu: *N* (270), *D* (3), *A* (588), *I* (49), *L* (29); w składni zgody: *N* (8) [w tym: cum *lat.* (1)], *D* (20), *A* (4) [w tym: cum *lat.* (1)], *I* (7), *L* (102); w składni rzędu lub zgody: z *N* (3), z *G* (169).

Sł stp, Cn notuje, *Linde* XVI – XVII i XIX w.

Liczebnik główny; od starożytności liczba symboliczna w wielu kulturach i religiach oznaczająca pełnię i doskonałość (np. w starożytnym Babilonie, Syrii i Grecji; szczególne znaczenie nadaje liczbie siedem również Biblia); przekonanie o wyjątkowości tej liczby opierało się na obserwacji zjawisk i praw przyrody, takich jak: siedmiodniowe fazy Księżyca i związana z tym miara czasu, siedem kolorów tęczy, siedem bliskich Ziemi ciał niebieskich (pięć znanych starożytnym planet oraz Słońce i Księżyc), przyjęta w naszym kręgu kulturowym siedmionowa skala melodyczna i in.; *septem* *Murm, Mymer*¹, *Miech, HistAl, PolAnt, Vulg, Mącz, Calep, JanStat, Cn* (1327): *Septem*. vij. *Syben Syedm Murm* 199; *Mymer*¹ 42v; *Vczyñ* piłuy wliczbie fiedm sfiropem koczankowym *FalZioł* I 15a; piłuyki pefilenciale/ to ieft Powietrzne: [...] Mogą też być po fiedmi dwa razy w tydzień brane. *FalZioł* V 73v, I 3d, 75d, V 76; *OrzRozm* F2; *Hepta*, latine *septem*, *Siedm. Mącz* 154d; *Septem, Siedm. Mącz* 384a; *Septeni, Siedm* ku fiedmi. *Mącz* 384b, 384b [2 r.]; *Niewáđzi* theż tu wiedzieć zacność liczby *Siedmi/* którą nietylko piłmo święte [...] ále też y piłmo onych ludzi mądrych *Pogáńłkich/* ktorzy káżdą liczbę siódma zá známienitą y świętą mieli v siebie *LeovPrzep* H4; *Septenarius* – Liczba fiedm w fobie maiącą. *Calep* 970a, 970a;

[*rzadzca Ziemi Krakowskiej mianuje tych*] którzy będą godni mieścić Lówniczego: którzy wiecznie siedzieć mają siedm w liczbie/ a nad siedm nigdy niech nieprzechodzi. *SarnStat* 955.

W połączeniu z rzeczownikiem lub zaimkiem oznaczającym przedmiot liczony w pl (czasem z elipsą rzeczownika) (1308):

~ *W składni rzędu z rzeczownikiem lub zaimkiem oznaczającym przedmiot liczony (934):* Rzekł Ezop/ ten co fkarb schował Siedmią liter nąznámionował: Cztery ftopnie przestępay/ Tým złotego fkarbu fzukay. *BierEz* E3; Lew kiedy mu siedm lat było/ Scześnie mu fie powodziło. *BierEz* M4; *OpecŻyw* 2, 29, 29v [2 r.], 35v, 143, 143v; Siedm flow które wymowił pán lezus wiflätz na krzyżu. *OpecŻywSandR* n1b 5 [*idem OpecŻyw* 143]; Iako ya przytym byl jako slachetny jan skarbek postąpił syedm kop possagu opatrnego janowy opale sznadarzyna zyaczyewy *ZapWar* 1524 nr 2336, 1530 nr 2397, 1550 nr 2666; [*cesarz turecki skarży się królowi polskiemu*] a szyedm oflob [*z poddanych tureckich*] yefcze fląvnych [*u panów z zamków pogranicznych*] wnyewoly zořtalo *LibLeg* 11/140v, 7/103, 11/101; *MetrKor* 57/117v, 59/277; Rzekł Ezop/ ten co fkarb schował Siedmią liter nąznámionował: Cztery ftopnie przestępay/ Tým złotego fkarbu fzukay. *BierEz* E3; Lew kiedy mu siedm lat było/ Scześnie mu fie powodziło. *BierEz* M4; *OpecŻyw* 2, 29, 29v [2 r.], 35v, 143, 143v; Siedm flow które wymowił pán lezus wiflätz na krzyżu. *OpecŻywSandR* n1b 5 [*idem OpecŻyw* 143]; *PatKaz* I 13; [*Matka Boża*] Nad to ymyą maria ma ynfe ymyona ktorych nayduyą wypfzmye fzywątym fyedm *PatKaz* III 128, 126v; Pueritia, Das alder zwischen syben vnd viertzehen iaren Dzyećynftwo myedzy fyedmam y czternaćy lat. *Murm* 45, 45, 130; Siedm krow cudnych á fiedm kłofow plenich známionuyą fiedm lat żyznořtzi *HistJóz* B2, B [4 r.], Bv [3 r.], B2 [5 r.], B2v [2 r.], C [2 r.], Cv [2 r.], E4; *TarDuch* D4v; PRzerwipęp iefth ziele podobne pięćperftowi iedno iże ma fiedm liftow á wřitki kofmate *FalZioł* I 145c, I 18a, 21c, 32a, 37b, 38c (16); *BielŻyw* 1, 165; á [*Rzym*] ma fiedm gor y pałacow w fobie barzo kofztownych. *MiechGlab* 70, 27, 58, 59, 73; Człowiek theż ma fiedm wychodow z głowy ktoremi fie mozg czyłci á fmyłly w nich zależą. *KlosAlg* A3v, A3 [2 r.], A3v [4 r.]; yeden [*ukradziony płaszcz*] zařtawylem v Zidowky v Charynky wfchamothulach w fzyedmy wyardunk befz seřczy grořly *LibMal* 1545/101v; Ithem thu wfłchpitylv v szwyethego ducha fvknya schara y myecz parobku vkradł przed syedmya lyath. *LibMal* 1545/107v, 1543/73 [2 r.], 1544/86, 1545/97v, 1545/101, 1546/110v (12); *RejRozpr* B; *RejJóz* K3, K3v, K7v [2 r.], K8; *SeklKat* Y4v [2 r.]; Ofmanařtego roku od národzenia fwego [*Aleksander*] począł walczyć/ [...] W fiedmi lat podbił pod páńřtvo fwoie wfzytko pogańřtvo. *HistAl* N5v, A3, G2, G3 [2 r.], K7v, K8v, M7, N4v; pánie Fraⁿcifzku iám ci iefł kfiądz Antoni Fontanina ktorym zwami był tedy kiedyfcie iakoby przed fiedmią abo ofmią kfięzycow do Wenecyje iezdřili. *MurzHist* P4v; W zmartwychwřtanie tedy/ gdy zařię wřtaną [*kolejni mężowie jednej kobiety*] ktoręgo znich będzie żoną? Bo ią siedm ich zażonę mieli. *MurzNT* Mar 12/23, Mar 12/22, Luc 11/26; A piřfe Yan řwętyy w Obýawyenyu/ Iż widżyał w práwey ręce [...] Bogá/ kfięgi [...] závářte y pycęřetowáne řyedmyą pycęřęci *KromRozm* II o; *KromRozm* III I3v, I6v; Mądrořć dom zbudowála/ fiedm řupow řciofała [*excidit columnas septem Vulg Prov* 9/1]/ Ofiáry řpokładála/ wino pomieřzála *BielKom* B5v; nye tylko to yefł nyepożytek/ w pyąci/ w řfeřci/ w fiedmi/ w ofmi álbo w dziwyaći lat ná náuki [*dzieci*] dáwác/ ále y wyełka wřtrát *GliczKsiąż* I6; *LubPs* ee5v marg; Może fye też odwieřć fyedmy řwiádkow/ obwiniona o złoczyřtvo *GroicPorz* xv, d3; *KrowObr* 4v, 103, 119v, 136; Potym gdy przeminelo fiedm lath zyzynych/ [...] ięli náđchodźć fiedm lat głodnych *Leop* Gen 41/54; Płákála thedy przed nim [*żona przed Samsonem*] przez onę fiedm dni god *Leop* Iudic 14/17; W fiedmi lat był Ioás/ gdy począł Krować. *Leop* 4.Reg 11/20; Przetoz y Obiáwienie lanowe/ potym gdy powiedziáło o czterzech y dwudzieřtu řtárcow/ [...] tedy przywodzi řłkávlice/ y gromy/ y fiedm duchow tám y řám bieğáiąćich *Leop* *2v, *B4v, Gen 7/10, 8/10, 12, 21/28 (58); *RejFig* Cc8v;

RejZwierz 47v; Krziz zloti Diamentowi mnięřzi s fiedmią tablicz Diamentowich. i řperlą wyřzácą *WyprKr* 10v, 8, 8v, 14v, 17, 22 (9); Przytemże chlebie ofiárowác maće fiedm Báránow řońłkich zdrowych/ y Cielcá iednego/ y dwu Skopow/ ku paloney offerze Pánu *BibRadz* Lev 23/18; Tedy [*Samarytanin*] názáiutř odieźdźáiąć/ wyřáwřly dwa grořzá (*marg*) Tá myńcá ważyłá iákoby [= *około*] fiedm grořzy. (–) dáł gořpodarzowi mowiąc mu: Mieyże o nim [*o rannym*] pracá *BibRadz* Luc 10/35, Gen 7/2, 3, 8/10, 12, 21/28 (45); Nápuřzczał theż [*Noe*] do okrętu řwizřat/ ptakow/ y wfzytkiego żywego řtworzenia ktore zyemią żywo było/ czyřlych po fiedmi par [...] á nieczyřlych po parze par řámca y řámieć [*Vulg Gen* 7/2] *BielKron* 4v; řřtál fie řen Fáraonowi řráfny/ táki/ iř řtoiąć náđ iedną rzeką/ widżyał s niey wychodźć fiedm wołow [...] pięknych řtuřtych wielkich [*Vulg Gen* 41/2] *BielKron* 16v [*przekład tego samego tekstu HistJóz* B, *RejJóz* K3]; Niewiářta ktora porodzi [*męzczyznę*] nieczyřta będzie wielką nieczyřtořcią fiedm dni/ [...] a po tych fiedm dni/ byłá [*według nakazu Boga*] s pokoiem niewiářta XXXIII dni w czyřcieniu *BielKron* 37v; Day fiedmią ludzi żądáiąćym chlebá s fwey częřci/ day y ofmią/ bo nie wieř iefłi co złęgo ná zyemi nie przydzye [*Vulg Eccle* 11/2]. *BielKron* 82; Potym [*papieř Aleksander*] zábit od pogańřtwá wyřkonawřly lat dzyeřięć y mieřięcy fiedm. *BielKron* 149; Tęgoż roku v Kalifzá vrodźił fie řielec ze dwiemá głowámi á z fiedmią nog *BielKron* 363v [*idem StryjKron* 345]; dáłifmy onym fiedmią řmęřow [*któřzy nas wiedli*] trzech wfęzřniow á czterzy řeńłkie plci/ ktore z wielkim wfelim nieřli do řwey řiemie. *BielKron* 447, 5, 15 [3 r.], 16v, 17 [6 r.], 22 (132); Mniemacie wy podobno/ że to wam baiano/ Kiedi wobiazd [= *obwód*] Kijowa fiedm mil powiadano. *KochSat* A3, A2v; *Mqcz* 17c, 154b, d [2 r.], 195a, 231c [2 r.], 342c; vczyřże s tego gálek lichem [*tj. nieparzystą ilość*] pięć/ álbo řiedm/ álbo dzyeřięć: á po iedny koniowi w gárdło wpuřzczy *SienLek* 170, 55, 59v, 117v, 125, 155v; á po lat po dwu kroć řiedmi [*od narodzenia*] człowiek iuż ku lepřzemu baczeniu przychodzi *LeovPrzep* H4v, H4v [2 r.]; *RejAp* BB, BB2 [2 r.], CC, CCv, 7 (72); *GórnDworz* B8; Iefłi *Diameter* będzie ná řiedmi řokci/ tedy *Circumferentia* będzie mieć řyle řroe: to iefł ieden y dwádzieřćá řokci/ y náđ to iefřce řiódmą częřć *GrzepGeom* H4, H4v, I; A ták [...] doprowádzili řiało ięgo [*řw. Aleksego*] do kořcioła [...] á tám byli przez fiedmi dni chwáłąc Bogá. *HistRzym* 126v, 6v, 33v, 80v, 82, 110v, [118], 122; *RejPos* 6, 22, 23, 28v, 33v [2 r.] (16); *RejPosWiec*³ 98v; *BialKat* 236; *BielSat* B4v; *KwiatOpis* B, Dv; Dla cęgo teř Apořtówowie pierwfzy dźien między onymi řiedmią dni/ ná chwáłę Bożą obrocili y pořwiećili/ ktory dnem Páńřkim álbo Niedzielą názwáli. *KuczbKat* 295; *RejZwierz* 108v, 124v, 199, 202v, [203] [3 r.], [203]v [3 r.], 204v; Iefłi Saletrá řřednie dobra/ biorą iey řiedm częřci przećiw iedney węğłá/ tákieř řiářki. *BielSpr* 73, 70; *WujJud* 159; Y řłużył řiáákob dla Rachele řiedm lat/ y byli w oczu ięgo iáko dni krotkie/ bo ią miłował. *BudBib* Gen 29/20; Y przywiedziono mu řielcow fiedm/ báránow fiedm/ owiec fiedm/ y kořłow fiedm ná (ofiářę) zá grzech *BudBib* 2.Par 29/21, Gen 29/18, 41/2, 3, 4, 5 (49); *Strum* D3, D3v, Ev; *BialKaz* D3, E3; To mowi trzymáiący řiedm gwiazd ná práwicy řwey *BudNT* Apoc 2/1, *Matth* 15/36, 37, *Mar* 16/9, *Act* 6/3, 13/19 (19); Ieden tydźien w piřmie řwętyym znáczy fiedm lat/ dźien kłáđąc zá rok: [...] wfzákže ná to pámięřć mař/ iř dwoiákie řą tego dne: Iedny řą lat/ á drugie dni. *CzechRozm* 169v, 138v, 169v, 196; *PapřPan* S; *ModřBaz* 120; *SkarJedn* 176, 288, 344; *Oczko* 16; A [*Noe*] cękáiąć drugą řiedm dni/ puřcił gołębicę *SkarŻyw* 270, A3v, 35, 36, 74, 100 (24); *ZapKořcier* 1579/2; *KochTr* 14; ále iáko řkoro [*Mieciřlaw, tj. Mieszko I*] dorosł lat řwoich y řwowlentřwá/ řofpuřtnieyřzym zořtál/ bo řon fiedm pogańřłkim obyczáiem poiął *StryjKron* 150; Tęgoż Roku vrodźił řię między Žydámi w Kázi mierzu w Kráková řielec ze dwiemá głowámi/ [...] nog miał fiedm ná práwym boku/ á ná lewym řadney *StryjKron* 677, 149, 150, 275, 295, 320 (16); *CzechEp* 359, 375 [5 r.], 421; *NiemObr* 55, 173 [2 r.]; *KochFr* 115; *KlonŻal* B4v marg, C; *ReszPrz* 42 marg; *ReszList* 161; Kto przywulřa drugiego do wpićia w obyczáy przyřáźni

ábo záchowánia/ niech będzie frodze lztrofowan/ á niech siedm dni pokutuie. *WerGośc* 268; *BielRozm* 15; *GórnRozm* 12v; *Paprup* B2v; *ActReg* 14; Septemgenius – Siedm częfczi máiáci. *Calep* 970a; Septies – Siedm razow. *Calep* 970a; Septunx – Siedm vneci. *Calep* 970b; *GostGosp* 158; *WyprPl* B4v; W onym też przez trzy godziny/ [...] wilzeniu ná krzyżu żywo/ zbáwićiel náfz/ bądź siedm/ bądź (iáko drudzy liczą/ [...]) ósm fłow wymowić/ [...] raczył. *LatHar* 320, +++, +++, 6, 28, 36 (21); Siedmi Diákonow [apostolowie] obieráią/ y wkładáním rák poświęcáią. *WujNT* 512; álem wftyłzał glos z niebá mowácy mi: Zápieczętyy co mowily siedm gromow: á nie pifz tego. *WujNT Apoc* 10/4, *Matth* 12/45, 15/37, *Mar* 8/8, 12/23, 16/9 (82); *WysKaz* 29; tedy wftáwiono ieft: iz każdy Cętnar želázá przez Zupniká nie ma bydž innym lpfobem bran/ iedno po siedmi lkótów/ to ieft/ czternaście grofzy. *SarnStat* 373; Též wftytkié lify/ którémfymkolwiek Królestwu Polkíemu y Ziemiam Litewkím przed ósmiá álbo siedmiá lat álbo potym przy Koronáciiey náfzý dáli y pozwolili/ przez ninieyfzy list potwierdzamy *SarnStat* 990, 373, 377 [4 r.], 498 marg, 799, 853 (14); *KlonKr* B4v; *SkarKaz* 2b, 382a; *VotSzl* B; Ieden [smok] był o siedmi głow á z iednym ogonem/ [...] Drugi z siedmiá ogonow á o iedney głowie/ A wielká ludžiom lzkodę czynili ná zmwie. *CzahTr* E2-E2v, D4 [2 r.]; [TomZbrudzBrul *Gen* 21/28; *BudBib* I 443b marg; *Rymsza-Chor* 4]. Cf *Wyrażenia*, *Zestawienia*, *Zestawienia liczebnikow*.

W składni zgody z rzeczownikiem lub zaimkiem oznaczającym przedmiot liczony (146): y widziałem siedm krow wychodzące zrzeki cudne barzo y tłuſte/ [...] á zá tymi wychodžyły drugie **siedm** táko žádne á chude iżem tákych nigdy nye widáł wzyemi Eijplkiey *HistJóz* Bv, B3; Wezmi foku złotogłowowego/ lkorek bwowech, chebdu álbo lkorek iego/ każdego po siedmi łotoch *FalZioł* I 16a; Miedzy siedmiá rodzaiem thego ziela namoczniefze iefth Caricias tym imieniem groeczkim nazwane *FalZioł* I 146d; *RejJóz* K7v; iz yedno w siedmi lecyech rodzicy máyá dzyeci fwe do lzkól ná náuki dowodzić *GliczKsiąž* I6; Siedm kłofow wyraſtało z iednego zdžblá/ pełnych y bárzo pięknych: á druga **siedm** takież z džblá iednego cieniék żarážonych rdzá/ y zwiedłych *Leop Gen* 41/23, *Apoc* 13 arg; *RejZwierz* 104 [2 r.]; *BibRadz* 2.Par 24/1, *Gen* 7/4; mnie w siedmi lećiech z nabiáłem iádác w piátki [dziad mój] niedopuszczał *OrzRozm* M4; Zálóžył też [Jagiello] ktemu siedm párochie y w Wołkomáryey/ w Myfzohale/ w Niemcy/ w Miednikach/ w Krewie/ w Obolcach/ y Háynach. *BielKron* 382, 5, 16v [2 r.], 52, 182, 431 (12); Septangulus, septem angulos habens, O siedmi rogách álbo kátách. *Mącz* 384a, 154d [2 r.], 384a; *SarnUzn* C5; *LeovPrzep* H4v [3 r.]; To co widzil/ nápiłz w kfięgi swoie/ á polli siedmi Kofciołom ktore fą w Aziey *RejAp* 10, BB [3 r.], BB3v [4 r.], BB4v, CC3 [2 r.], 6 [5 r.] (46); *Grzep-Geom* D2v, D3; *RejPos* 260; tedyc wátpić niemamy/ iz tá Proſbá [o chleb] ieft iedną miedzy siedmiá Proſbámi [pacierza, tj. modlitwy „Ojczye nasz“]. *KuczKat* 405; iáko dáleko ieden rząd [wojska w szyku bojowym] od drugiego ma ftać/ ieft też náuk nápiřána/ to ieft/ ná fzeſci álbo siedmi ftopách *BielSpr* 24v; *BudNT przedm* c5v, *Apoc* 8/6; *SkarJedn* 218, 298, 300; *SkarŽyw* 21, 74, 224, 270 [2 r.], 436; *StryjKron* 345; *CzechEp* 374, 375; *NiemObr* 173; Septempedalis – Náfiedmi ftopach dlugi. *Calep* 970a, 477a, 970b; *LatHar* 281, 326, 346, 509; ále [mędrzy, tj. Trzej Królowie byli] przynamniey możne mi ludzmi/ krolíkámi/ ábo kſiážety: iácy byli oni siedm Mędrcowie/ v krolá Perfkiego Ałfweruřa: ktore piřmo zowie kſiážety Perfow/ y Medow [cf *Vulg Esth* 1/13-14]. *WujNT* 8; A iedno ze czworgá zwierzát dáło siedmiu ániółom siedm czařz złotych *WujNT Apoc* 15/7, s. 837, *Apoc* 1 arg, 1/4, s. 840, 867 (11); W Piřmie ř. czytámy: Iáko Simon brát Máchábeuřá Hetmáná wielkiego/ wielkie y známienite wywiódł budowánie/ y položył siedm Pirámides. *WysKaz* 43; A izby przerzeczeni Wóyt nářz y inni Wóytowie/ Szoltyři/ Láwnicy siedm przerzeczeni/ [...] dni fwych próžno nie trawili [...] wftáwiamy [...] *SarnStat* 956, 956; *SkarKaz* 121b; *CzahTr* D4 [2 r.], E2v; *SkarKazSej* 703a; [Ján pyřlze řzedmřá^m kofczco{łom} ktore řlą w Aziey/ pokoy wám nřech bandze *TomZbrudzAp* 1/4]. Cf »wszyscy siedm«, *Zestawienia*, *Zestawienia liczebnikow*.

W składni rzádu lub zgody z rzeczownikiem oznaczającym przedmiot liczony (172):

~ *N pl* (3): A gdy siedm dni minęty/ w ktorych fie Noe řprawował w okřećie [...] zálałá wodá zyiemię y wftytko řtworzenie zyiwiące ná fwiecie *BielKron* 4v; TRzeciego dniá Márcá/ [...] oycowie duchowni fiedzieli ná Koncilium w Trydenćie/ á tám pořtánowili/ áby siedm řwiátości byty dzieržány w kořciele *BielKron* 228v, 29.

G pl (169): yakom ya nyesbył slachethnego seraphyna z vmyesthova weszpyaczky a nym yemv zadal szyedmy ran szynych a nym mv wzyl trzech kop pyenyadzy gwalthem thako mi bog pomosz yszwathy Crzysz. *ZapWar* 1533 nr 2406, 1508 nr 2040, 1523 nr 2296, 1524 nr 2315, 1527 nr 2384, 1529 nr 2353 (11); W Betleje^m [Jezus] ieft narodzon/ [...] Do Eijptu vćiekál do siedmi lát tam mieřkál/ botz Herod zabitz go chciál *OpecŽyw* 21v; *PatKaz* I 13; *FalZioł* I 62c, IV 19c; *BielŽyw* 165; *GlabGad* C3; A dla lpfzey obrony siedm zamkow [...] zbudowali [...]. Od ktorych **Siedmi** grodow y po dziliefly dzien zowa Siedmigroćká ziemiá. *MiechGlab* 59; kthore [dziećie] zařú do siedmi lat nie wie wiele pieniędzy w grofz/ á licžby poiác nie może/ zniámú to ieft pewne rozumu tępego *KłofAlg* A4v; wzyela mv skalyethi pyenyadze zmyfšcheczkyem, kthorich belo Napodobyenřthwo okolo syedmy wyardunk *LibMal* 1552/169v, 1549/149, 1552/169; *LudWieř* B3v; *SeklKat* A3v; *HistAl* H3; *KromRozm* III D8; *GliczKsiąž* K3; iáko w řpřáwách hániebnych/ w řpřáwách po vmárley řęce/ [...] trzebá fyedmi řwiádkow. *GroicPorz* x2v, g4, m4, kk3, ll4v; Panie ile kroć zgrzeřzy přećiwko mnie brát moy/ á mam mu odpuścić? czyli ářz do siedmi rázow? *Leop Matth* 18/21, *B2, *B4v, 1.Reg 11/3, *Matth* 18/22, 28, VVv; A iefli by powod pozwawřzy nieřtáná/ Táki ono tráci oco pozwał z winá siedmi grzywien. *UstPraw* C2; *WyprKr* 16v; *BibRadz* Is 30/26, I 336b marg, II 12a marg, *Apoc* 17/1; Ten [król Numa] řam ieden s siedmi krolow Rzymfkich fwá řmierciá vmář. *BielKron* 101, 17, 37v, 51v, 58v, 64v; řam pridem, Dawno przed tym. řam tum, Ná ten čas okolo siedmi lat. řam dudum, O yuřz dawno. *Mącz* 163c, 384a; *SienLek* 83v, 94v; po roku y po dwu mieřáciách [od narodzin] (ktory čas ieft řłožen z mieřáciy po dwa kroć siedmi) człowiek iuř krzepko řiedži *LeovPrzep* H4v, H4v, I [3 r.], Iv [2 r.], I2; A táiemnicá tych siedmi gwiazd/ [...] y siedmi řwiećnikow złotych/ otho táka ieft. *RejAp* 15, BB, BBv, BB2v [3 r.], BB7v, 6 [3 r.] (18); *BudBib* 2.Mach 7/20; *BudNT Apoc* 1/20 [3 r.], 2/1; *CzechRozm* 141v; Byli y Amphiktyonowie/ pořpolita rádá z siedmi Greckich miał zebrána. *ModrzBaz* 91; *SkarJedn* 164; Ten z žená fwoiá odumář był řiedmi fynow práwých Chřeřciáńfkiego wychowánia dzieći. *SkarŽyw* 180, 371; *NiemObr* 173; *ReszHoz* 120; A gdjeby fie w boru zápalilo/ káždy poddány ile ich w domu pod gárdłem ma biežeć gáścić/ [...] tylko dzieći w siedmi lat máiá zořtác domá. *GostGosp* 12; *LatHar* +9, ++4, ++4v, 28, 339 (8); A wřzedřzy w dom Philippá Ewángeliřy/ ktory był ieden z onych siedmi (marg) Rozumiey dyákonow. (–) zořtářifmy v niego. *WujNT Act* 21/9, s. 426 marg, 837 [4 r.], 838, 839, *Apoc* 1/13 (21); *SarnStat* 567, 575, 719 [2 r.]; *PowodPr* 31, 38. Cf »syn siedmi lat«, *Zestawienia*, *Zestawienia liczebnikow*.

W składni rzádu z rzeczownikiem zbiorowym (13): Było tedy siedm braciěi/ i poiął pierwfzy ženę a vmieráięc plemienia niezořtáwił *MurzNT Mar* 12/20, *Luc* 16/28; *BudNT Matth* 22/25; Dobrowolne siedmi bráćiey mećzeńřtwo przyięli. *SkarŽyw* 180 marg, 180 [3 r.]; Brát Buer Arcibikupá Řigenfkiego Woyt z siedmiá Bráćiey [pobicí]. *StryjKron* 325, 325; *WujNT Matth* 22/24, *Mar* 12/20, *Luc* 20/29. Cf *Zestawienia liczebnikow*.

W składni zgody z rzeczownikiem zbiorowym (1): Pátrz iáko rozmáicie Pán Bog do řiebie ludzi przyćiąga. Báżyliřę dziwná wonnořciá čistofřci/ Celfa widzeniem Ániółow/ siedm tę bráćiá przyćiądem innych przywábil *SkarŽyw* 180.

Z elipsą rzeczownika oznaczającego przedmiot liczony (44): Abowim ářz wftyty [od dawna] že náuká dziecyom potrzebna yeř/ rozumyeli/ [...] przedřię ktoregoby to cžářu kto pocžác myář/ á okolo ktorych lát/ yeřliže we cžterzy/ álbo w pyęć/ álbo w siedm/ ná

to społeczeństwo zgodzić się zjednoczyć się nie mogli. *GliczKsiąż* 15, 17; Naliczyć też sobie lat/ tak wiele iako siedm tegodniow/ tho iest/ po siedm kroć **fiedm**/ ktore fumą wziawly/ czynią czterdzieści y dziewięć lat *Leop Lev* 25/8, *Tob* 12/15; Co ze trzech iay siedm uczynił. *RejFig* Cc8v; dał Cefarz Maurycemu urząd ieden siedmi/ ktory zowiemy Kurfierftwo ku wybieraniu Cefarza *BielKron* 232v, 45, 49v, 448v; Annus climactericus, Podeyżrzany á niefortunny rok. [...] bo tego czału [w 63. roku życia] ludzie wiec vmieraya/ álbo w wielki vpádek przichodza/ y ná zdrowiu y ná máyetności. [...] Bo fie látá takowe z obudwu frón wépołek zchodza/ gdy mowie-my siedm kroć dziewięć/ álbo dziewięć kroć **fiedm**/ ktory czas gdy kto przeżywie/ bywa potym długo żyw. *Mącz* 57b, 32a; Abowie^m człowiek każdy we dwu niedziel (ktore są ze dwoygá siedmi flożone) po narodzeniu swoim pilnie fie przypatrze światłowi *Leov-Przep* H4v; Y krolow siedm iest/ pyć iuz vpádo [...] A bestia ktora była/ á nie iest/ ten iesth ofmy po tych **fiedmi**/ á ten poydzie ná zadrženie [*Apoc* 17/11]. *RejAp* 144; *KuczbKat* 160; Y rzekł [*Abraham do Awimelecha*]: iż siedmiow tych owiec wezmiesz z ręki moiey aby mi były ná świadectwo/ zem ia wykopał [!] studnią tę (*marg*) Beerfzewá studnia siedmi. (-). *BudBib Gen* 21/30; Iako wiele chlebow macie? A oni rzekli. siedm *BudNT Matth* 15/35[34]; Przeto w powstaniu [*tj. po smartwychwstaniu ciał*] ktorego z nich [z braci] będzie żoná? Bo siedm mieli iá żoná. *BudNT Luc* 20/33, *Matth* 22/26, 28; Lecz iefzcze wietfza niebáczność tych się pokazuie/ ktory mowia: iż wićcy Zborow [*tj. soborów*] y Synodow być/ iedno siedm nie może. *SkarJedn* 298, A*v, 287, 298, 299, [d10]; (*nagl*) Pleiady álbo Bábý. (-) [*o konstelacji Perseusza*] TVż przy lewym kolenie/ w kupie wfáżone Bábý bieža/ nieznácznym światłem obdárzoné. O siedmi powiádaia: lecz to plóné wieści: Bo kto fye chce przypatrzeć/ niémálfz wićcy fzésći. *KochPhaen* 10, 10; *ActReg* 165; *WyprPl* B4v; Dwoiákie są iey [*Maryi*] rádości/ [...] to iest ziemkie y niebiekie. Ziemkich niektorzy pić/ drudzy siedm/ tákże y niebiekich licza. *LatHar* 492, 158, 286; *WujNT Matth* 22/26, 28, *Mar* 8/20, 12/22, *Luc* 20/33, *Apoc* 17/11; *WysKaz* X3; Rotmiftrze máia byđ w tym opátrzni/ áby nikogo zá towarzyfz nie przymowáli/ ieno nawięcy ná ośm koni/ álbo ná siedm málo mniéy/ álbo fześ/ pić/ cztery *SarnStat* 428; *SkarKazSej* 688b; [per unam viam venient contra te yedn drogę przeczywko tobie poydv et per septem fugient a facie tua a fzedmyma czekacz bedv przed thobv *TomZbrudzBrul Deut* 28/7 [*przekład tego samego tekstu BielKron* 45, *SkarKazSej*]; ná pierwfzá expedyca wypráwuia mu [poddani cesarzowi turekiemu] dziewięć dziefiatego [*tj. dziewięciu poddanych wyposaża dziesiatego do służby wojskowej*]; ná wtora expedyca ośm dziefiatego: ná trzećia siedm ofimego *Wer-Votum* 15]. Cf»wszyscy siedm«, *Zestawienia liczebnikowe*. ~

[Przysłowie: Pospolicie to więc o biefiadách mowia/ siedm biefiada/ dziewięć zwada *LorichKosz* 71v.]

Wyrażenia: hebr: »syn siedmi lat« = *siedmioletni, mający siedem lat* [w składni rzędu z sb] (1); [*o miarach czasu w Biblii*] iako pospolicie málo nie wfzedy y ieden rok przykládać pifmo zwykło/ oto tak mowia [*o Dawidzie*] Ben fzelofzym fzaná/ fyn trzydzieści lat 2.Sámu:5.v 4 [*Vulg* 2.Reg 5/4]. Tákké 2.Krol:11.v 21 fyn siedmi lat Iehoas Ben fzebá fzanun [*Septemque annorum erat Joas Vulg* 4.Reg 11/21]. *CzechRożm* 139v.

»wszyscy (a. wszystkie), wszystka, całe siedm« [w tym: w składni rzędu z sb] (6), w składni zgody z sb (1), z elipsą sb (1) (7:2:1): Thámże w Ratufzu będąc/ [elektorzy] mieli nieiákie táiemne rozmowy z Cefarzem/ [...] fkađ potym wyiecháli/ wfzytká siedm iednostáynym w wborze *BielKron* 330; záтым kfiáżetá wfzytce fiedm ku oltarzowi fzi oddáwáć przyflegi fwe. *BielKron* 330v, 330; Między wfzytkimi siedmiá Náuk [wyzwolonych]/ [...] niemálfz zacnieyfzy/ [...] iako iest *Geometria GrzepGeom* A3; *BudNT Luc* 20/31; *SkarJedn* 393; *StryjKron* 411; [*luterski minister, tj. kaznodzieja*] odzfedfzy pierwfzey żony/ [...] przyzfedł do Prus/ [...] y ták fię był zá czáfem ná całe fiedm żon ná rożnych mieyfcach żywych zdobył. *Resz-Prz* 43; *WujNT Luc* 20/31, s. 838; [*BibRadz Num* 8/2].

Zestawienia: »siedm (bratow) śpiących, spaczow« = *legendarna bracia z Efezu, którzy obudzili się żywi po 200 latach od zamurowania ich w jaskini w czasach prześladowań chrześcijan* [w tym: w składni rzędu z sb] (2), w składni rzędu lub zgody z sb w G pl (1) (2:1): [cytaty z *Mszalu Rzymskiego* (wg *Krowickiego bluźniercze*):] Day nam Boże áby przez załugi y przytżyny Kunegundy otrzymálfmy żywot wietżny: Tákké [...] przez fiedm Spatżow. *KrowObr* 174; *Goski* A10; Pod tym też [cesarzem rzymskim] Theodozyufem fiedm brátow śpiących ocuciło álbo ożyło/ ktory byli zá Decyulá cefarzá w iálfkini zámknieni *BielKron* 160.

»siedm cnót« [w składni rzędu z sb] (3): Siedm cnót przednieyfzych Krześciáńfkich/ 132. *RejZwierz* bb3v [*idem*] 132; *RejZwierc* 231.

bot. »siedm czasow« (1): Symmonianum vel Symmoniacum trifolium, Nieyáki rodzaj koniku trawy [*tj. koniczny*] zwálzfca w lákach roftácy niektorzy máya zá toż ziele które fiedm czásów [!] zowá. *Mącz* 436c.

»siedm darow Ducha Świćtego« [w tym: w składni rzędu z sb] (6), w składni zgody z sb (2) (8): Thefż [*Maryja zwana jest Gwiazdą Morską* (*tj. Pólnocną*)] yfż yako ta gwyazda má przy fobye fyedm gwyazd tak marya má fyedm darow ducha fzwýtego *Pat-Kaz III* 126v; *RejPos* 47, 185 *marg*; *SkarJedn* 300; Siedm dárow Duchá S. Mádrość/ rozum/ ráda/ męftwo/ vmiejétność/ pobożność/ y boiażń Páńfka. *LatHar* ++8v, 34 *marg*; *WujNT* 866; Profżę cię/ o móy namilfzy odkupicielu/ [...] oświeć mię siedmiá dárow Duchá swięćtego/ ábym przeciwko tobie wićcy iuz nie grżéfżyła. Am^{en}. *SiebRozmyśl* Cv.

»siedm dziwow ná swiecie (a. świata)« [w tym: w składni rzędu z sb] (4), w składni rzędu lub zgody z sb w G pl (2) (6): Pirámides były w Afryce [...]. Były to groby [...] z kwádratu mármurowego miłternym dziáłem ćiołánego robione [...]/ zá ieden dziw miedzy fiedmiá dziwow ná swiećie/ wćzynione przez krole Egipfkie *BielKron* 270v, 269v [2 r.], 284; Był ten kościół Dyány w Ephezie z siedmi dziwow swiáta *WujNT* 479; [*królowa Artemizja zbudowała mężowi grób, który*] miedzy siedmiá dziwow/ ktore są ná swiećie iest pocyżány. *WysKaz* X2.

»siedm gwiazd, tryjonow« = *określenie różnych konstelacji gwiazdnych (Mały Wóz, Wielki Wóz jako najlepiej widoczny fragment Wielkiej Niedźwiedzicy, często z nią mylony) lub gromad gwiazd (Plejady, Hyjady), w których gołym okiem można rozróżnić siedem świecących obiektów* [w tym: w składni rzędu z sb] (10), w składni rzędu lub zgody z sb w G pl (2) [szyk 11:1] (10:2): Vergiliae. Dye henn mit den henleyn/ oder das siben gestirn. Syedm gwyazd álbo [!] bábý. Pleiades *idem*. *Murm* 5; *BartBydż* 168; Ofstatecznie fiedm iesth gwiazg [!] ná wierzchu nieba ná ktorich fie niebo obracza według proftych domniemania. *KlosAlg* A3v; Arctos. Latine, Ursa, Wóz niebieski/ álbo Niedźwiedz jako niektorzi zowá/ Známię fiedmi gwiazd niebieskich ná pułnocy fwiećacych. Unde Arctos septemtrionalis, Niebieski woś [!] ná pułnoćy. *Mącz* 15a; Hyades, septem filiae Athlantis et septem stellae in capite tauri, Siedm gwiazd ná czele Bykowym známieniá niebieskiego. Latine Siculas vocant. *Mącz* 159d, 15a, 384b, 485a; *SkarŻyw* 291; *KochJez* A4v; ták to imię dawné Rádziwiłow/ pod siedmiá Trionów [pod *Wielkim Wozem, tj. na północy*] iest flawné. *KochEpit* A4 [*idem KochJez*]; CYNOSURA – Gwiazd fzedm, babky pospolicie rzekaczé, álbo iak ie Aftrologowie naziwaia niedwiedziem mniéfzim *Calep* 284.

»siedm grzechow (głównych a. śmierci(eln)nych)« [w tym: w składni rzędu z sb] (8), w składni rzędu lub zgody z sb w G pl (3) (11): Septem vitia capitalia. Syben todtunde. Syedm fmiertnych grzechow. *Murm* [207]; *RejKup* i3v; *BielKom* D2; *RejZwierc* B2v, 157, 231v; Te Pálfmy niektorzy ták rozdziálaia/ że każdy iako przyfłoyne lekárftwo iednego z siedmi głównych grzechow pokládaia. *LatHar* 158, +++2, 129 *marg*; Smok ten iestfi fżátan/ [...] máiaćy siedm głow/ to iest/ siedm grzechow głównych *WujNT* 866, 866.

»jedennaście siedm« = *gra hazardowa (I)*: wyárowáć fie ma oycéc káždy áby yákymu leyowi álbo tákymu katoryby dobrze gráć álbo w yedennaścye fiedm myotáć vmyał/ [...] áby tákymu nye zlecał fyná [*na naukę*]. *GliczKsiqz* L8v.

»siedm mędrów (greckich), mądrych (mężów), mądrych mędrów« = *siedmiu słynnych mężów (filozofów, prawodawców, mężów stanu) starożytnej Grecji z okresu 620 – 550 r. p.n.e., odznaczających się mądrością praktyczną; poszczególne przekazy zaliczają do nich różne osoby; septem Graeciae sapientes* *Modrz* [w tym: w składni rzędu z sb (I), w składni rzędu lub zgody z sb w G pl (11)] (9:2:1): *Blas Priennelki mędrzec, z fiedmi mądrych mędrów ieden. BielŻyw* 13; *PEriander Corintfki mędrzec ieden z fiedmi mądrych pifał nauki barzo v żyteczne BielŻyw* 18, 5, 9, 12, 17; *Mqcz* 24c, 301b, 400a, [454]a; *ModrzBaz* 129v; *TALes* zaś *Milefus/* katory był mądrym między fiedmią Mędrów Greckich poczytan/ wżyfki rzeczy z wody być ftworzone wywodził *StryjKron* 1.

»siedm miast« = *sąd wyższy prawa niemieckiego* [w tym: w składni rzędu z sb (2), w składni rzędu lub zgody z sb w G pl (4)] (6): *RejZwierz* 126; *A ielli fie ná fiedm Miafł/ twoiá rzecz* [tj. *sprawa sądowa*] *odwlekłá/* [...] *Iuż s kálety nie wymuy/ nigdy swoiey ręki BielSat* Ev [*idem BielRozm*]; *RejZwierz* 166; *BielSjem* 8; *BielRozm* 33; *Item, co záchowano ma być przy łądzie: Iáko fá, Apellá-cia do Króla. do Wysłżégo práwá. do Siedmi miafł. SarnStat* 320.

»siedm nauk (wyzwolonych)« = *w późnej starożytności oraz w średniowieczu nauki będące podstawą wykształcenia: gramatyka, dialektyka (logika), retoryka, arytmetyka, geometria, astronomia, muzyka, tj. umiejętności godne człowieka wolnego; artes liberales* *Mqcz* [w tym: w składni rzędu lub zgody z sb w G pl (2)] (3): *Iż Pan Bog W(aszej) W(ielmożności) ofobliwá chué s przyrodzenia ku Muzycze/ oney iedney s fiedmi náuk wyzwolonych / dáć raczył. LubPs* A2; *Liberales artes, Cicero ingenuas appellat, Z fiedmi nauk wyzwolonych które człowieki świebodnym á wolnym czinią. Mqcz* 191a; *GrzepGeom* A3; [*LorichKosz* 2v (*Linde*)].

astron. »siedm planet« = *Układ Słoneczny (według ówczesnej wiedzy)* [cf *Planeta, [...]* Sunt autem septem, Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna *Mqcz* 302d] [w tym: w składni rzędu z sb (5), w składni rzędu lub zgody z sb w G pl (2)] (7): *FalZioł* V 52, 52v; *Pothym* ieft liczba Siedmioro/ ktozey zacznofć z tąd fie vkazuie/ iż ieft fiedm Planet niebieskich *KlosAlg* A3; *Siedm Płánet* co s^rpráwuyá fwiát. *RejWiz* 33 *marg* [*idem*] *Dd2v*; *Saturnus* *item, Yedná plánetá niebieska z fiedmi plánet. Mqcz* 369c, 217d.

»siedm sakramentów, świętości (abo sakramentów)« [w tym: w składni rzędu (8), w składni zgody (11), w składni rzędu lub zgody z sb w N pl (I), w G pl (6)] (22:8): *Na duchowny łád prziiiflufayá łądziec roznicze viary s. Krześcziiankciei [...], odtápienia zakonu alias apoftáfia, o dzieficyzny, o fiedm fwiátofczy kołczylnych, o beneficiach, o fwiátokypftwie alias Simonia o lichwy, o duchownych zabiianie* *ComCrac* 20; *BielKron* 228v; *KuczbKat* 160, 230; *WujJud* 26 [2 r.], 159, Nn3 [2 r.]; *Aczkołwiek niektorzy siedm Świętości Krześcziánkciei kłádá* [tj. *uznajq/*] ále dowodu żadnego ná to z pifimá niemáią. *WujJudConf* 159; *KarnNap* F2; *SkarJedn* 234, 300, 314, 317 [2 r.]; *O fiedmi Kościelnych świętościách ábo Sákrámentách. ReszPrz* 56, 9, 39, 56 [2 r.], 57; *LatHar* ++8v, 346, 677; *Abowiém kędy mówi, że [sądy duchowne] máią łądzić práwo o siedm Sákrámentach, tám y Małżeńftwo fie zámýka, y rozwód. SarnStat* 638, 212 [2 r.], 213 [2 r.].

Zestawienia liczebnikowe [w tym: w składni rzędu z sb (85), z rzeczownikiem zbiorowym (I), w składni zgody z sb (5), w składni rzędu albo zgody z sb w G pl (6), z elipsą rzeczownika (2), bez połączenia z rzeczownikiem (2)] (101):

Zestawienia bezspójnikowe (36):

Zestawienia dwuczłonowe (35): [*Item* wyznał dobrowolnie, iż ukradł poponę czerwoną na górze przed Broną Mikołajską i zastawił ją u Żyda Protficza w siedmiu dwudziestu groszy. *KsięgaKrym-Krak* 1572 nr 122]. Cf »siedm tysięcy«.

Zestawienie wieloczłonowe (I): *LibLeg* 6/160v cf »siedm tysięcy«.

Zestawienia ze spójnikiem „i” (65):

Zestawienia dwuczłonowe (36):

~ *dziesiątki i jedności* (30): y kv themv kony wzyatho dzyewyaczdzefzyanth y szyedm dobrich *LibLeg* 11/141; *Gdi* welfli w rzekę niektorzy fmiellzy [...] w liczbie trzydziefci y fiedm/ gdy iuż czwartá część rzeki przepłynęli/ [...] *Ippotamowie* [...]/ okrutnie ie požarli. *HistAl* H5v; *BibRadz* 2.Reg 23/39; (*marg*) *Kaim* zábit [*przez Lamecha*]. (–) *A* gdy [*Lamech*] fie náwrocił do żon nárzekał mowiąc: [...] fiedmiore pomfłé wezmę o Káimá á o mie wezmá fiedmżyefiát y fiedm/ pomfłé fwoię [Vulg *Gen* 4/24] to ieft: *Kaimow* fiodny potomek był *Lámech/* á *Lámech* miał ze dwu żon potomkow 77. wżyfcy przez plágę powodzi zginęli. *BielKron* 3v; *Płynąc* dáley/ minęli czterdzieści y fiedm wyłpow/ ku korym ich okręty nie mogły blifko przydz. *BielKron* 442, 6v, 56, 61, 188, 278 (13); *A ták/ fto y dwádziefciá pedes* [tj. *stóp rzymskich*], vczyniá łokiet *Krákowlkich* fześcdziefiát y siedm nie cátych *GrzepGeom* Nv; *BudBib* *Iudic* 8/14, 2.Reg 23/39; *MycPrz* I C4; *CzechRozm* 148v; *dla tegofz* dáli go [*św. Hugona*] *rodzicy ná náuki: korych gdy lkończył á miał lat dwádziefciá y siedm: ná Synodzie w Awinionie będąc/ ná Bilkupftwo Grácyánopolkcie obrány ieft. SkarŻyw* 290, 414, 575; *ZapKościer* 1580/11v; *StryjKron* 220, 325; *Potym* czyniá nas wolnemi odpufy/ od pewney docześney *Kościelney* kazni: á zwláfczázá ftárodawney oney/ w korey w czterdzieftu ofobliwie y siedmi dekrećiech/ zá grzechy śmiertelne/ [...] [*wiele*] lat pokuty náznáczáno *LatHar* 286.

Epimenides, Philofoph Kreteński [I/ O tym *Poetowie* fmyslyli yákoby fiedm y czterdzieści lat fpał nie przefłayąc. *Mqcz* 106c; *Licze/* áto małz naprzód złoty ch siedm czerwonych/ *Siedm y dwádziefciá* grofzy przyłóż zásię do nich/ *Będzie* fpełná czternaście *WyprPl* B4v.

setki i jedności (3): *Y* potym *Set* gdy mu fię vrodził *Enos/* żyw był ósm fet y siedm lat/ y miał fyny y dziewczki. *BibRadz* *Gen* 5/7, *Gen* 11/21.

Y żył *Rehu* fplodziwłzy *Serugá* fiedm lat y dwieście lat/ y fplodził fyny y corki. *BudBib* *Gen* 11/21. ~

Cf »siedm tysięcy«.

Zestawienia wieloczłonowe (29):

~ *setki, dziesiątki i jedności* (18): y fłaył fye wżyfky dni iego [tj. *Jakuba*] *żywotá* fto zfterzydzyeści y fiedm lat *HistJHóz* E3v; *Alexander* tedy y rycerftwo iego biežąc zá nimi pobili ich lfzełc fet trzydziefci y czterzy/ ále też rycerzow iego poginęło fto trzydziefci y fiedm *HistAl* K6; *KrowObr* 28; *Leop* 2.*Esdr* 7/18; *A* [*Esterá*] pośláá lifty do wżyfkych *Zydow* do fthá dwudzieftu y fiedmi ziem *Krolá Afweruła* *BibRadz* *Esth* 9/30, *Gen* 5/25, 31, 23/1; *Zá* te (fá) *latá* życia *Izmáelowego* fto lat/ trzydzieści lat/ y fiedm lat/ y fkonáł y vmárł/ y przyłóżon do ludzi fwoich. *BudBib* *Gen* 25/17, *Esth* 9/30, *Tob* 14/14; *BialKaz* H2v; *SkarŻyw* 286, 349; *ZapKościer* 1582/26v; *A Lámech* żył siedm fet siedmdziefiát y siedm lat [*Gen* 5/31]. *WerGość* 263.

y było dni *Iáakobowych* lat *żywotá* iego fiedm lat y czterdzieści lat y fto lat. *BudBib* *Gen* 47/28, *Gen* 5/31.

tysiące, dziesiątki i jedności (I): *Liczba* mężów ludu *Ifráelfkiego*. [...] *Synow* *Reguái*: dwa tyfiące/ fześcdziefiát y fiedm. *Leop* 2.*Esdr* 7/19.

tysiące, setki, dziesiątki i jedności (I): *Oprocz* fług y flubebnic ich korych było fiedm tyfiący trzy ftá trzydziefci y *fiedm/* á było też z niemi *fpiewakow* y *fpiewaczek* dwiefće. *BibRadz* 1.*Esdr* 2/65.

tysiące, setki i dziesiątki i jedności (I): *Zásię* ná *połpolitych* *cmyntarzoch* *thylfiac* dwie ście y dwádziefciá y fiedm ludzi *śmierciá* przyrodzoná á *chorobámi/* nie *morowym* *powietrzem/* *pogrzebio-*nych tego roku [*1549*] *popifáno*. *BielKron* 288. ~

Zestawienia wieloczłonowe ze spójnikami „i” oraz „a” (2):

~ *setki i dziesiątki a jedności (1)*: którą [włokę] kupił Opatrzny Paweł Karweik, od Grzegorza Jeżewskiego za Summę Sto i trzydzieści a siedm marc. liczby prufki *Zapkościer 1581/2*.

Zestawienie osobliwe (1): KROL Daryulf sprawił wielką wieczerzą [...] na przełożone pod sobą/ od Indyey aż do Morzyńkiy ziemie/ ftho y fiedm a dwadzieścia Prowinciy albo ziemie *Leop 3.Esdr 3/2*. ~

Cf »siedm tysięcy«.

»siedm tysięcy (a. tysiąc)« = *septem millia Vulg, PolAnt; septem mille PolAnt (45)*: Thedy Máchábeyczyk zwołałffy fiedm tyfięcy/ ktore fnim były/ profił aby fie z nieprzyaćioły nieiednáli/ [...] ále aby fie mocnie potykáli. *Leop 2.Mach 8/16, 1.Par 18/4; BibRadz 1.Par 18/4*; Pifze o nim [o cesarzu Witeliusz] Swetonius/ iż ziađał ná wieczery dwa tyfięcá ryb/ ptakow fiedm tyfięcy nád ine potráwy *BielKron 146*; opráwá onego ołtarzá kofztowáá siedm tyfięcy złotych we złoćie. *BielKron 293v*; Będąc w więzieniu obiecał Cefárzowi dać ftho grzywien zotá á frebrá fiedm thyfięc/ aby go wolnym wczynił. *BielKron 324v, 27v, 85, 85v, 123v, 244v (14)*; á zginęło iefth w onym trzęsieniu ziemie imion ludzi o [tj. okolo] fiedm tyfięcy [et occisa sunt in terraemotu nomina hominum septem millia Vulg Apoc 11/13] *RejAp 94, 66v, 95 [2 r.]; BudBib 1.Mach 3/39*; A fobye ia zoftáwię/ w ludu Izráelkim/ Siedm tyfięcy cnych mężow/ ktorzy przed Báállkim Onym fprofnym báłwánem/ iefzczne nie klękáli *HistHel C4 [wg Vulg 3.Reg 19/18 i Rom 11/4; przekład tego samego tekstu: BielKron 85, RejAp 66v, BudNT, WujNT Rom 11/4, s. 563]; BudNT Rom 11/4*; iż zá czáfu Heliafzá kościoł Boży táiemny był: bo o siedmi tyfięcách ludu Bożego/ ktorzy fię nie poklonili Báálowi/ nikt niewiedział: [...]. Bo choćáz siedm tyfięcy oná [liczba ludu] zákryta byłá/ przed fię kościoł Boży w wrzędnikách swoich/ wktorych fię świátu wfzytkiemu ná oczy ftáwi/ zákryty y táiemny y ná on czas nie był *SkarJedn 14, 15*; Wiem iednego ktory wygrał ná *adverfarzu* fwym siedm tyfięcy złotych *GórnRozm I2*; y pobite fá w onym trzęsieniu ziemie siedm tyfięcy imion ludzi (marg) ofob. (–) *WujNT Apoc 11/13 [przekład tego samego tekstu RejAp 94], Rom 11/4, s. 563 [2 r.], 862*; Przeto zdáoby mi fię/ żeby ná Pográniczu Podollkim/ chowáćby potrzebá wfáwicznie/ przynamniey siedm tyfięcy ludzi fluzebnych [do obrony]. *VotSzl E3, E4*.

~ *Zestawienie bezspójnikowe wieloczłonowe (1)*: [list hospodara móldawskiego do króla Zygmunta Starego] Dan wstol che-liowki liatha syedmy thysyanczi ctherdziefthego syodmego myefzyczanca aprilla ofzmeognálfthego dnya *LibLeg 6/160v*.

Zestawienia ze spójnikiem „i” (9):

Zestawienia dwuczłonowe (3): Z fynow Symeon [było] ludzi męzných walecznych fiedm tyfięcy y fto. *BibRadz 1.Par 12/25*.

~ *Dla liczby typu 27000 (2)*: A z Nefrálimitow było przednieyfzych tyfięc/ á z nimi było inych z tarczámí y z drzewy trzydziefci y fiedm tyfięcy. *BibRadz 1.Par 12/34; BudBib 3.Reg 20/30*. ~

Zestawienia wieloczłonowe (6): *BibRadz 1.Esdr 2/65 cf tysiące, setki, dziesiątki i jedności*.

~ *Dla liczby 57400 (4)*: W pokoleniu Zábulon kxiążęcím był Heliab/ fyn Helonow: á wflytkich walecznych z rodu iego woyłká było/ pięćdziefiáť fiedm tyfięcy/ y cterzy ftá. *Leop Num 2/8, Num 1/31; BibRadz Num 1/31*; Od fynow Zábulon [było] pięćdziefiáť y fiedm tyfięcy y cterzy ftá [Num 1/31]. *BielKron 39*.

Dla liczby 307500 (1): Pod nimi záś [tj. pod wodzą ksiąźąt] wflyftek lud woiennoy po trzy kroć ftho thyfięc y fiedm tyfięcy/ y pięć fet: ktorzy byli fpolobni ná woyne/ y potykáli fie z nieprzyaćielmi o Krolá. *Leop 2.Par 26/13*. ~ ~

a. *W funkcji liczebnika przysłówkowego wielokrotnego (1)*:

Zestawienie liczebnikowe (1): Rzekł mu Iefus: Nie powiedámci [odpuszczaj bratu] aż do fiedmikroć: ále aż do fiedmidziefiáť fiedmikroć [Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies] (marg) do fiedmidziefiáťkroć **fiedmi**. G. Co wczyni cterzyftá kroć y dziewięćdziefiáť. (–) *WujNT Matth 18/22*.

Cf **SIEDMDZIESIĄT, SIEDMDZIESIĄTNY, SIEDMDZIESIĄTY, SIEDMDZIESTA, SIEDMDZIESTY, [SIEDMGŁOWNY], SIEDMIGŁOWATY, SIEDMIGORNY, SIEDMIODNIOWY, [SIEDMIOGŁÓW], [SIEDMIOGŁOWY], SIEDMIOLETNY, [SIEDMIOROCZNI], [SIEDMIOSKORY], SIEDMIOSTOPNY, [SIEDMIOSTRONY], SIEDMIPEDEK, [SIEDMIRZECZNY], SIEDMISFERNY, SIEDMKROĆ, SIEDMKROTNY, SIEDMLETNY, SIEDMLIST, SIEDMŁOTOWY, SIEDMMIESIĘCZNY, SIEDMNADZIESTY, [SIEDMNASOBNY], SIEDMNASTY, SIEDMNAŚCIE, [SIEDMNIEDZIELNY], SIEDMRACKI, SIEDMROCZYSTY, SIEDMSET, SIEDMSETNASTY, SIEDMSETNY, SIEDMSTOPNY, [SIEDMYDZIESTY]**

MC

SIEDMADZIESIĘĆ, SIEDMIDZIESIĘĆ *Sl stp; Cn, Linde brak*. Cf **SIEDMDZIESIĄT, SIEDMDZIESTA, SIEDMNADZIESIĄT, SIEDMNADZIESTA**

SIEDMADZIESIĄCIA cf **SIEDMNAŚCIE**

SIEDMANADZIESTA cf **SIEDMNADZIESTY**

SIEDMANADZIESIĄCIA cf **SIEDMNAŚCIE**

[SIEDMANAŚCIE] cf **SIEDMNAŚCIE**

SIEDMDZIESIĄT (234) nm

siedmdziesiąt (227), siedmidziesiąt (6), siemdziesiąt (1); siedmdziesiąt : siedmidziesiąt- : siemdziesiąt *ZapWar (3:–:1), KromRozm III (3:1), Leop (18:1), Calep (1:1), WujNT (10:3)*. [Za postać siedmidziesiąt uznano formy N i A; wszystkie pozostałe formy przypadków zależnych zaliczono do postaci siedmdziesiąt.]

-m- (97), -m- (27); -ąť (233), -ąđ (1).

W pisowni łącznej (224), w pisowni rozłącznej (10).

Oba e jasne.

N (cum n pers) siedmdziesiąt (29), (cum subst) siemdziesiąt (51), (poza związkami z rzeczownikiem) siedmdziesiąt (6), siedmdziesiąt (1); siedm- : siedmi- Calep (1:1). ◇ G siedmidziesiąt (14), siedmdziesiąt (6); siedmidziesiąt ZapWar (2), MiechGlab, KromRozm III (2), GrzepGeom, BudBib, LatHar, WujNT (2); siedmdziesiąt ModrzBazBud, SkarŻyw (2); siedmi : siedm- BielKron (3:1), CzechRozm (1:2). ◇ D siedmidziesiąt (4), siedmdziesiąt (2); siedmdziesiąt CzechRozm, CzechEp, SkarKazSej; siedmdziesiąt BielKron; siedmi- : siedm- Leop (1:1). ◇ A (cum m pers) siedmdziesiąt (27), siedmidziesiąt (5); siedmidziesiąt KromRozm III; siedm- : siedmi- Leop (2:1), WujNT (4:3). (cum m an) siedmdziesiąt (1). (cum subst) siedmdziesiąt (69), siedmidziesiąt (3); siedm- : siedmi- BudBib (5:1), CzechRozm (1:1), Zapkościer (4:1). (poza związkami z rzeczownikiem) siedmdziesiąt (9). ◇ I siedmiądziesiąt (2) LibMal, BielKron, siedmdziesiąt (1) SkarKaz, siedmidziesiąt (1) SkarJedn. ◇ L siedmidziesiąt (2) BibRadz, WujNT, siedmdziesiąt (1) MiechGlab.

Składnia orzeczenia typu: siedmdziesiąt (kogo, czego) jest, było (36), siedmdziesiąt (kogo, czego) są, byli, będą (9); jest, było HistJóz, BielŻyw, RejZwierc, CzechRozm (2), LatHar; są, byli, będą Strykron, CzechEp; jest, było : są, byli, będą MurzNT (1:1), Leop (7:1), BibRadz (5:1), BielKron (10:1), BudBib (6:2), WujNT (1:1).

Składnia przydawki typu: ta siedmdziesiąt (kogo, czego) (2) BielKron, WujJudConf; oni, tych siedmdziesiąt (kogo) (4) KromRozm III, CzechRozm, WujNT (2).

Składnia rzędu lub zgody z rzeczownikiem lub zaimkiem oznaczającym przedmiot liczony dla poszczególnych przypadków: w składni rzędu N (75), A (103), I (4), L (2); w składni zgody G (9), D (6), L (1); w składni zgody podyktowanej przez drugi człon zestawienia liczebnikowego N (5), A (2); w składni zgody lub rzędu G (11).

Sl stp: siedmdziesiąt, sietmdziesiąt, siedmidziesiąt, sietmidziesiąt, siedmiedziesiąt, siedmiodziesiąt, Cn notuje, Linde XVI(XVII) – XVIII w.

Liczebnik główny; septuaginta Murm, Mymer¹, Mącz, Calep, Miech, HistAl, Vulg, PolAnt, JanStat, Cn; septuageni Vulg, Cn (234): Murm 200; Septuaginta. Sibenczig. Siedmdziefiąt Mymer¹ 43; Mącz 384b; którą [siłę wojska] P. Zołkiewski natrzy Tysiące ludu szacuje, aTatarska siedmdziesiat przeszła ActReg 154; Calep 970b.

W składni rzędu z rzeczownikiem lub zaimkiem oznaczającym przedmiot liczony w pl (173): LibLeg 10/58v; ZapWar 1527 nr 2534; HistJóz E3v; Toć iest tich wykładców fiedmdziefiąt BielŻyw 113, 114; LibMal 1550/153v; y nálezi tám pálc [...] máiac w łobie wrot álbo bron duánafcie/ á okien fiedmdziefiąt HistAl Lv; LubPs T6v; A s ftrony Stárofcí/ kthoby miał fyedmdziefiąt lat/ świadczyć niemoże. GroicPorz x; Leop Num 11/16, 24, Iudic 9/24, 2.Par 36/21, Ier 29 arg, 29/10; Káinan też żyw był fiedmdziefiąt lat/ y wrodził mu fię fyn Máláleel. BibRadz Gen 5/12; A dáry iego [Gamaliela] były Miłá srebna co ważyłá ftho y trzydzieści fyklow/ á Czáfzá srebna co ważyłá fiedmdziefiąt fykłów kościelnych BibRadz Num 7/55, Gen 11/26, 46/21, Ex 1/5, Num 7/37, 43 (18); W then čás Kunegundis żoná Bolefláwá wftydliwego y z fiołtrą Konftáncią y z fiedmiądziefiąt pániem z klaftorá Sąddeckiego ná gorę Pieniny véiekłá BielKron 365v, 7v, 19, 26v, 31, 32v (23); BialKat 66; Wiemy dobrze co fie ludowi Bożemu działo w więzieniu Bábilońkim/ iż przez cáłá siedmdziefiąt lat nieczynili ofiar/ od Bogá poftánowionych. WujJudConf 138; RejPosRozpr c2v; RejPosWstaw [143]; Budowánia lepak ktore przed obliczem piętrá (było) ku drodze zachodowej ná fzerza (było go) siedmdziefiąt łokiet BudBib Ez 41/12, Gen 11/26, Ex 15/27, 24/9, Num 7/13, 19 (16); BialKaz D2v; Potym Kálfztellan Biecki z Radomfkim vff zbroynych/ Siedmdziefiąt wiedli/ złotem/ srebrem hoyno ftronych. StryjWjaz B3; CzechRozm 51, 117v, 132, 169v [3 r.]; SkarŻyw 76, [282]; KochPs 137; ZapKóscier 1580/5v, 6, 1581/21v, 1586/67; StryjKron 320, 385; CzechEp 155; siedmdziefiąt mężow/ z ludu celnieyżego/ nagle poumieráło LatHar 245, 326; WujNT przedm 37, Luc 10 arg, s. 236, 318, Act 23/23, s. 777; [nieuczciwe bractwa] zá winę siedmdziefiąt grzywien do lkárbu náfżęgo niech półożá. SarnStat 296, 106; SkarKaz 607b; [BudBib Dan 9/24]. Cf Zestawienia liczebnikowe. »siedmdziesiąt tysięcy«.

W składni rzędu z rzeczownikiem zbiorowym oznaczającym przedmiot liczony (1): A ták oddał Bog onę złość Abimelechowi kthorą vczynił nád oycem fwoim/ gdy zábił fiedmdziefiąt bráciey fwey. BibRadz Iudic 9/56.

W składni zgody z rzeczownikiem w pl oznaczającym przedmiot liczony (15): Leop Num 11 arg, 11/25; Ptolomeus Filádelfus/ [...] Zydowlká Bibliá dáł przelożyć ná Grecki y Lácińki ięzyk fiedmdziefiąt wykłádcóm vczonym. BielKron 128v; CzechRozm 125v; CzechEp 371; SkarKazSej 660b; [Iálna tedy rzecz iest/ iż Siedmdziefiąt tłumáče napierwfy ná Graecki ięzyk z Zydowlkiego/ między infzemi kśięgámi zakonu stárego/ Pfáłterz przelożyli. WujPs przedm 4, s. 45, 175]. Cf Zestawienia liczebnikowe.

W składni zgody lub rzędu z rzeczownikiem w G pl oznaczającym przedmiot liczony (11): ZapWar 1544 nr 2584; Tedy oni bracia odłączyli fie od głowney hordy Zawollkiey y poczęli mielzkać przy zamku Saray około fiedmi dziefiąt lat przed tím rokiem ktory iest od roku Bożego. 1517. MiechGlab 75; KromRozm III I4; BielKron 10, 157v, 463; CzechRozm 52; Ná ofáték iufz do lat siedmdziefiąt przyłzedwzy/ puścił fie do powiátu Fránculkiey ziemie SkarŻyw 311, 47; Ktore obiáwienie po wypełnieniu fiedmdziefiąt tegodniow w wieczór też koniec fwoy wziąć miáło. LatHar 12; WujNT 236.

Z elipsą rzeczownika oznaczającego przedmiot liczony (7): á tak wftytkyego rodzaju Iakobowego ktoryzy weszli do Eiptu/ było syedmdzyeśiát HistJóz Ev; MurzNT 173v marg; Wfłech tedy ludzi domu Iakobowego ktoryzy finim weszli do Egiptu/ było fiedmdzie-

fiąt. Leop Gen 46/27, Dan 14/9; WerGośc 263. Cf Zestawienia liczebnikowe.

Zestawienia liczebnikowe [w tym (nie licząc »siedmdziesiąt tysięcy«) w składni rzędu (51), w składni zgody (9), w składni zgody podyktowanej przez drugi człon zestawienia liczebnikowego (4), z elipsą rzeczownika (2), bez związku z rzeczownikiem (3)] (96):

Zestawienia bezspójnikowe wielocłonowe (2):

setki, dziesiątki, jedności (1): *ci co cztyáią/ Sto siedmdziefiąt fześć rodow [różnych gatunków zwierząt]/ w Morzu powiádiá. KmitaSpit A2v.*

tyśiące, setki, dziesiątki, jedności (1): *Pifan w Łofku Mieśiáć Sierpniá 8 dniá. Roku Tyśiáć pięc fet siedmdziefiąt siódmeo. ModrzBazBud ¶6v.*

Zestawienia ze spójnikiem „i” (74):

Zestawienia dwuczłonowe (42):

*dziesiątki i jedności (32): PatKaz III 108; EPimenides mędrzec Kretenlki, [...] gdyż młody był półał go ociec owce pálc, y wšedł do nieiakiey iáłkiniej y spał w niey fiedmdziefiąt lat y pięc. BielŻyw 24; Augulfin Biłkup święthy Hibponenlki w fiedmdziefiąt y w fześci lath żywota fwego panu Bogu dułżę dáł MiechGlab 47; ini byli ápoštołowy/ ktorych myeyfcá biłkupi/ ini fyedmdzyeśiát y dwa vczynowy/ ktorych myeyfcá káplani dzyerżá/ roznye od Páná wybráni KromRozm III H8v, G8v, Iv; [biskupi na koncylium] fiedmdziefiąt y tzerzy árthykuły nowe wftáwili y fpiáfáli KrowObr 233v; BibRadz Gen 12/4; Przyłzedł tedy Izráel do Egiptu w pocście przyrodzonych fwoich fiedmdzyeśiát y pięc BielKron 17v, 3v, 7v, 90, 270v, 347v; przetóz Actus nie vczyni Pólec więcý siedmdziefiąt y dziewiáć. GrzepGeom N2; WujJud 155v; Siedm dziefiąt y dwa báránow/ dwánaście kozłow zá grzech/ y dwánaście iáłowic dla wybáwienia co włzytko porzezano ku ofierze Pánu. BudBib 3.Esdr 8/67[66], Iudic 8/14; CzechRozm 139; StryjKron 345; Calep [1136a]; WujNT Luc 10/1, Act 7/14; Beczká piwá ma byđż wřędzie táka/ która będzie miáłá w łobie gárney piwá/ wřędzý omienionych siedmdziefiąt y dwa. SarnStat 280; [Miedzy tránláciámi pífná stárego zakonu z ięzyká Zydowlkiego/ przekłád siedmdziefiąt y dwu tłumáczów/ napierwfy/ y w náwiętfzýy záwfe powadze był/ ták w kościółách wřchodnych/ iáko y w zachodnych. WujBib *4v].*

yakom ya nyewynyen Sszvmy szyedmdzyeszath kop y dw kopv pyenyadzy nycz wyaczey yedno seschnaszczye kop takmy bok pomosz ZapWar 1543 nr 2622, 1530 nr 2479; BielKron 34; Ażáż też nie tákowe zácmienie Słóncá było/ ták fiedmdziefiąt lat y trzy/ iáko y ták rok/ po ktorym wnet práwie wřzyfłká Koroná Polłka poczułá/ wielkie odefcie byđłá. LeovPrzep a4v, D4v; Chwałá tobie Pánie IEzu Chryfte/ ktoryś siedmdziefiąt vczniow y dwá/ do Apoftółow/ [...] przyłaczyć ráczył. LatHar 537.

BudBib Gen 12/4; Miedzy ktorymi [pasterzami duchownymi i doktorami Pańskimi] dwá y siedmdziefiąt byli przednieyzy SkarKaz 606b.

setki i dziesiątki (8): *Iezdząc ták po fzyrokófcí pola przez fto y fiedmdziefiąt dni/ przifli ku barzo wyłokiem goram HistAl K8; Stał ten kościół [Salomonowy] w pokoiu przez trzy ftá y fiedmdziefiąt lat w cáłóści BielKron 77v, 449v; Troiá dziewięćdziesiát/ vczyni dwie ście y siedmdziefiąt. GrzepGeom L4, L3 [2 r.], L4.*

ná párgáminie iest dwie ście miar y siedmdziefiąt. GrzepGeom L3.

Cf »siedmdziesiąt tysięcy«.

Zestawienia wielocłonowe (32):

setki, dziesiątki i jedności (19): *A było nas w okręćie wřlyftkich ludzi dwie ście/ fiedmdziefiąt/ y fłeść. Leop Act 27/37, 2.Esdr 7/9, 11/19; BibRadz Gen 5/31; Náđ to wyřłó frebrá fto funtow ná fpodki flupow kościelnych/ á ná gálki ich fiedmnafcie fet siedmdziefiąt y pięc. BielKron 35v; y od tegoż czáfu thákowe złączenie niebyło/ áż gdy Károlus Wielki ná Cefártwie był/ co fye sftáło było ták siedm fet siedmdziefiąt y pięc lat. LeovPrzep E4v; Pręt tedy tego tu Lanu ma mięc Pólec iákom rzekł/ pięc feth siedmdziefiąt*

y fześć/ 576. *GrzepGeom* M4v, M3v [2 r.]; *SkarŻyw* 286; *ZapKościer* 1582/26v; A Lámech żył siedm let siedmdzieściat y siedm lat. *WerGośc* 263; *LatHar* 330; *WujNT Act* 27/37.

A okupu [weźmiesz] od dwufet y od siedmdzieściat trzech/ co zbywa pierworodnych synow Izraélowych nád Lewity *BudBib Num* 3/46.

BibRadz Act 27/37; *BudBib Gen* 25/7; który pan czechalew-fky dal za Głowę oycza ych Iako fzymę pyęnyędzi 2 fcyzę grzi-wyen: y fzyetmdzyefzant y pol ofzmy. *ZapKościer* 1586/63.

Y było wżech dni Lámechowych siedm y siedmdzieściat lat/ y siedm let lat/ y vmárł. *BudBib Gen* 5/31.

tysiące, dziesiątki i jedności (1): Iufz tu tedy koždy wierny fład obátzyć może/ iáko fie dłu⁸⁰ dyabeł ftała oto [aby księza nie mieli żon]/ [...] afz do te⁸⁰ Grzegorzá [...] Papięzá [...] roku Páńfkie⁸⁰ národzenia/ tyfiąc siedmdzieściat y ofm lat. *KrowObr* 235.

dziesiątki tysięcy, dziesiątki i jedności (1): wfzákze policzon iefłt narod Lewi ku fluzbie Bożey od synow iego/ Gierfan/ Cháát/ Mera-ri/ dwádzyeściá y dwa tyfięcy siedmdzyefiát y trzy. *BielKron* 39v.

tysiące, setki, dziesiątki i jedności (2): Synow Ffaros: dwa tyfięcy/ fto siedmdzieściat y dwa. *Leop* 2.*Esdr* 7/8; *BibRadz* 2.*Esdr* 7/8.

dziesiątki tysięcy, tysiące, setki i dziesiątki (1): A wfzytkiego zgomádzienia polpołu było czterdzięci thyięcy dwa tyfięcá trzy fta y siedmdzieściat. *BibRadz* 1.*Esdr* 2/64.

Cf »siedmdzieściat tysięcy«.

»siedmdzieściat tysięcy (a. tysiąc)« [w tym: w składni rzędu (17); w składni zgody podyktowanej przez drugi człon zestawienia liczebnikowego (3)] = septuaginta millia *HistAl*, *Vulg*, *PolAnt* (20): *HistAl* B; á vmárło zá ten czás ludu od Dán aż do Berfábee/ siedmdzieściat tyfięcy mężow. *Leop* 2.*Reg* 24/15, 2.*Reg* 24 *arg*, 2.*Par* 2/12; Miedzi ofiárowáli siedmdzyefiát tyfięc funtow y czterzy fta fyklow *BielKron* 35v, 73v, 77, 307; iednego dnia siedmdzieściat tyfięcy ludzi morem vpáđło. *RejZwierc* 204v; *BudBib* 2.*Par* 2/2; Turkow iáko Cromer piłze/ siedmdzieściat tyfięcy przez Wołochy do Podolá wtárgnęli *StryjKron* 677.

~ Zestawienia ze spójnikiem „i” (10):

Zestawienia dwuczłonowe (3): opárlí á záfáwili fie żydowie o duffe fwe/ wybiwfzy nieprzyációł y przenáfládowniki fwoie: do tylá/ że było w pełni zábitych siedmdzieściat y pięć tyfięcy *Leop Esth* 9/16; *BudBib Esth* 9/16.

wypifiú s ftrony Greckiey ludzi zgináč ná tey walce oóm fet y siedmdzyefiát tyfięc *BielKron* 60v.

Zestawienia wieloczłonowe (7): *Leop Num* 2/4; A było wfzytkich policzonych z pokolenia ludá siedmdzieściat y czterzy tyfięce y fzeć fet. *BibRadz Num* 1/27 [przekład tego samego tekstu] *BielKron* 39; *BudBib Num* 26/22.

Suma daná iefłt fześciá tyfięc fluzebnym z Málborku y zá więźnie/ czterzyfá/ siedmdzyefiát y fzeć tyfięc złotych. *BielKron* 392, 60v [2 r.]. ~

a. *W funkcji rzeczownika*: »siedmdzieściat« = 70 osób (7): A siedmdzieściat wrócili się zwfelem rzeknac/ Panie/ téfz i Djabelstwa fá nám poddané w imię twoie *MurzNT Luc* 10/17; który [Mojżesz] máiąc to w mocy przelożonym być nád ludem Izraélkim/ wybrał siedmdzyefiát/ s ktoremiby lud on fądził. *RejPosRozpr* c3v; *CzechRozm* 189; *SkarJedn* 108; *WujNT Luc* 10/17.

a. *Określenie siedemdziesięciu tłumaczy Biblii, autorów tzw. „Septuaginty” (1)*: gdyż nie Máteufz tylko/ ále zgoła wfzyfcy nowego teftámentu Piárze/ nie byli ták do fłow przywiázáni/ żeby oneyże rzeczy/ fłowj infzmy pokázác nie mogli: [...] (iákofz ták nápořpoliciey czynili: á to [errata zmienia: ábo] poganom fołguác onego Greckiego przekládu siedmdzieściat náfládownáli *CzechRozm* 126v; [Y oliwy fwey. *Ps* 4/8] To fłowo (y oliwy) od Siedmdzieściat Duchem prorockim iefłt przydáne/ dla táiemnice. *WujPs* 10].

ß. *Nazwa greckiego przekładu Biblii dokonanego w Aleksandrii w III w. p.n.e. przez siedemdziesięciu tłumaczy nazwanego „Septuagintą” (1)*: Iáko téż ono Rzymiánie fwoie rádne pány zwali Centumuiros/ to iefłt fto mężow/ chociafz ich fto y dwa było: tákże

pořpolicie przekład greckiey Bibliiey zowá siedmdzieściat/ chociafz ich [tłumaczy] siedmdzieściat y dwa było *CzechRozm* 139.

b. *W funkcji liczebnika przysłówkowego wielokrotnego: siedemdziesiąt razy; septuagies PolAnt, Vulg (6)*:

Zestawienie liczebnikowe (6):

Zestawienie bezspójnikowe (2): Rzekł mu Iefus: Nie powiedámci áż do siedmikróć [masz odpuścić]: ále áż do siedmdzieściat siedmikróć [sed usque septuagies septies]. *WujNT Matth* 18/22, s. 77; [*CzechNT Matth* 18/22].

Zestawienie ze spójnikiem „i” (4): Iezu ienżes niefiedm kroć/ ale fiedm dziefiát y fiedm kroć, grzełżaczem y odpufcił temufz Piotrowi odpowiędziál fimi(fuj) fie nád nami. *TarDuch* B3; *SeklWyzn* Dv; [fied]miore pomfłę wezmę o Kaimá á o mie wezmá siedmdzyefiát y fiedm/ pom[flę] fwoie to iefłt: Kaimow fiodmy potomek był Lámech/ á Lámech miał ze [dw]u żon potomkow 77. wfzyfcy przez plágę powodzi zginęli [interpretacja nieoparta na Biblii; być może wzięta z tradycji apokryficznej] *BielKron* 3v; *RejPos* 247v.

c. *W funkcji liczebnika przymiotnikowego mnożnego: siedemdziesiąt razy większy (1)*:

Zestawienie liczebnikowe ze spójnikiem „i” (1): A ták zá Kainá bęđie fiedmioráka pomfłá/ ále zá Lámechá siedmdzieściat y fiedm kroć [septuagesies septies] pomfłá fię fłánie. *BibRadz Gen* 4/24; [*Leop Gen* 4/24].

Cf SIEDMADZIESIĘĆ, SIEDMDZIESIĄTKROĆ, SIEDMDZIESIĄTKROĆ, SIEDMDZIESIĄTKROĆ, SIEDMDZIESIĄTKROĆ, SIEDMDZIESIĄTKROĆ

MN

SIEDMDZIESIĄTKROĆ (4) nm

-m- (2), -m- (1).

W pisowni rozłącznej (3), w *pisowni łącznej (1)*.

Oba e oraz o jasne.

siedmdzieściatkroć (3), w *zestawieniu z liczebnikiem w G*: siedmidzieściatkroć (1).

St słp, Cn notuje, Linde brak.

Liczebnik przysłówkowy; siedemdziesiąt razy; septuagies Mącz, PolAnt, Cn (4):

I. *Liczebnik wielokrotny; oznacza powtarzalność w czasie (2)*: *Mącz* 384b; [Septuagies, fiebentzig mal. *P. fiedmdzieściat kroć Volck* 582].

Zestawienie liczebnikowe dwuczłonowe ze spójnikiem „i” [dziesiątki i jedności] (1): Pan powiędziál/ nie fiedm kroć moy miły Pietrze [masz odpuścić bliźniemu]/ ále siedmdzyefiát kroć y fiedm kroć/ y tyle ile potrzebá *RejPos* 328; [Tákże y ono fłowo [...] *Selah*, ktore fię w Pfálmiech Żydowskich siedmdzieściat kroć y raz náyduie/ raz ie wyłóżywfzy/ náznáczyłem wfzędzy. *WujPs przedm* 15, s. 7].

II. *Liczebnik mnożny; oznacza powiększenie, nasilenie lub mnożenie (2)*:

a. *W połączeniu z liczebnikiem (1)*: do fiedmdzieściatkroć fiedmi. *G.* Co wczyni czteryfá kroć y dziewięćdziefiát. *WujNT* 75 *marg*; [Tedy Piotr przyftápiwfzy knięmu powiędziál Panie ilekroć zgrzełzy brat moi przeciwko mnie/ a iá mám przepufcił iemu: Do fiedmi li kroc: Rzeczemu Iefus/ niemowięć do siedmikróć/ ale afz do siedmdzieściat kroć siedmi. *MurzNT Matth* 18/22].

[*Dla iloczynu 7 000 000*: wfzák kto fie iedno przypátrzy chce Kroleftwu Antykryftowemu [tj. *papieskemu*] tedy ták nietylko fiedm głow/ ále pořfiedmdzieściatkroć fto tyfięc obaczyc ich może/ iákie ták fą zwierzchnośći/ iákie wrzędzy *KrowObraz* E2.]

b. *W połączeniu z przymiotnikiem w stopniu wyższym [zestawienie liczebnikowe] (1)*:

Wyrażenie: »siedmdzieściatkroć wtyęszy« (1): Ná ohydę mężoboyftwá/ włożył P. Bog dáleko siedmioráko wtyęfze karánie ná drugiego po Kaimie mężoboyęc/ ktoryby ten grzech wznowił. A ná trzeciego siedmdzieściat kroć y siedmkroć wtyęfze/ iáko mowi Lámech. *SkarKaz* 314b.

MN

SIEDMDZIESIĄTLETNI *Cn*; *Linde XVII – XVIII w.*: *siedmdziesiątoletni*.

[SIEDMDZIESIĄTNICA *sb f*

I sg siedmdziesiątnicą.

Śl stp, Cn brak, Linde XVI w.

Niedziela przypadająca 70 dni przed Wielkanocą: Do zrozumienia chwalebnych ceremonii kościelnych służyć wiedzieć/ czemu tę dżisieyflą Niedzielę zowieim siedmdziesiątnicą. Mowią niektorzy/ iż do rozczytania męki Páńlkiey/ która się poczyna dwie niedzieli przed Wielkanocą/ bierze kościoł ofobliwych siedm niedziel/ [...] do pokuty y plákánia zá grzechy wierne vpominájąc. *SkarKaz* 86a, 86a (*Linde*).

Synonim: septuagiezyma.

MN

SIEDMDZIESIĄTNY (7) *nm*

-m- (6), -m- (1).

Oba e jasne.

sg m N siedmdziesiątny (3). ◇ G siedmdziesiątn(e)go (4).

Śl stp: siedmdziesiątna, Cn w innym znaczeniu, Linde XVII w. (z Cn).

Liczebnik porządkowy: siedemdziesiąty; septuagesimus Vulg; septuagenus Mącz (7): Septuagenus, Siedmndziesiątny. Mącz 384b; [Volck Yyy4v].

W połączeniu z określeniem czasu [zawsze: rok] (4): Pánie zaftępow/ y długofz sie ty niezlytuieflz nád Ieruzálem/ y nád miáfty Iudfkiami/ ná ktoreś sie rozgniewał? otoc' iuz then rok temu siedmdziesiątny? *Leop Zach* 1/12, *1.Mach* 13/41, 51, *2.Mach* 1/7; [Siedmdziesiątnego záflę roku czáfu Iareth żywotá iego thegoż wieku wtorego/ vmyłłil zły duch walkę vczynić *PseudoMetStaw* B6v].

Zestawienia liczebnikowe (5):

Zestawienia bezspójnikowe wieloczłonowe [setki, dziesiątki, jedności] (2): Ná ten cżás gdy Krolował Demetryus/ roku fethnego/ siedmdziesiątnego/ dziewiątého/ my Zydowie piłálichmy do was w vtrapieniu y burzliwości *Leop 2.Mach* 1/7, *1.Mach* 13/51.

Zestawienia ze spójnikiem „i” (3):

Zestawienia dwuczłonowe (2):

dziesiątki i jedności (1): Pothym náftał Mártynus pierwflzy Tudertynus/ Papieflz siedmdziesiątny y tzwarty *KrowObr* 233v.

setki i dziesiątki (1): Setnego y siedmdziesiątnego roku/ zdjęte ieft iázmno Pogáńkie z ludu Ifráelłkiego. *Leop 1.Mach* 13/41.

Zestawienie wieloczłonowe [setki, dziesiątki i jedności] (1): Iuzf tu tedy koždy wierny ftąd obátzyć moze/ iáko sie dłu^{eo} dyabeł ftarał oto [aby księza żon nie miel]/ [...] afz do te^{eo} Grzegorzá fiodme^{eo} Hildebrándá/ Papieflzá ftó siedmdziesiątne^{eo} y fiodmego *KrowObr* 235.

Cf SIEDMDZIESIĄTY, SIEDMDZIESTY, SIODMYDZIESIĄTY

MN

[SIEDMDZIESIĄTROCZNY *ai*

G sg m siedmdziesiątroczn(e)go.

Śl stp, Cn, Linde brak.

Trwájący siedemdziesiąt lat: Wiele też ludzi gnuśnych/ zbytecznych/ y do zacnych fpraw ofpálych/ iáko Epimeneidfla od siedmdziesiąt rocznego fnu obudzily *StryjKron* A2v.]

MN

SIEDMDZIESIĄTY (28) *nm*

-m- (10), -m- (4).

Oba e jasne.

sg m N siedmndziesiąty (20). ◇ G siedmndziesiątego (8); -ého (2), -e)go (6). ◇ [f G siedmndziesiąt(e)]. ◇ I siedmndziesiątą.]

Śl stp brak, Cn notuje, Linde bez cytatu; poza tym XVI w. w cytacie s.v. siedmdziesiątnica.

Liczebnik porządkowy; septuagesimus PolAnt, Cn; septuagenus Calep, Cn (28): RejPs 102; Po Grzegorz Papieżu w kielkádziesiąt lath/ tżáfu Honoryufzá pierwflzego/ Papieflzá siedmdziesiątého/ lath Concylium w Toletanie tzwarte *KrowObr* 233v; *Calep* 970b.

W połączeniu z określeniem czasu [w tym: rok (5), [dzień, niedziela]] (5): *BibRadz 1.Mach* 14/27; *BudBib 1.Mach* 15/10; Iuz to rok siedmdziesiąty [zófty/ iákoś sie wáflzá kró(lowska) M. rodził *OrzJan* 92; Dan w Málborku [...] Roku Bożého/ Tyśiácného/ Pięc-fetného/ siedmdziesiątego siódmého. *SarnStat* 1178, 907; [A iż od Wielkieynocy do tey niedzieli [siedmdziesiątnicy] nie máflz iedno dni 64. nie rozumie sie/ áby to był dżis dzień siedmdziesiąty *SkarKaz* 86a, 86a (*Linde*)].

Wyrażenia: [»siedmdziesiąta liczba«: tá Niedziela nie od siódmey liczby/ ále od siedmdziesiątey imię ma/ y nie siódmą sie zowie/ [...] ále Siedmdziesiątą ábo Siedmdziesiątnicą. Bo ftarzy iuz pościć do Wielkieynocy dni 70. poczynáli. SkarKaz 86a (Linde).]

»siedmdziesiąty raz« (2): Leop Matth 18/22; Pánie ilekroć przećiwko mnie zgrzeflzy bráth moy/ á mam mu odpusćić: Iefliże iefth doflć do fiodmego rázu: Rzekł mu Pan Iezus: Nye thylko do fiodmego Pietrze ia thobie ták powiádam/ ále y do siedmndziesiątého fiodmego. *RejPos* 246.

Zestawienia liczebnikowe (25):

Zestawienia bezspójnikowe (22):

Zestawienia dwuczłonowe [dziesiątki, jedności] (19): Pfálm Siedmdziesiąty wtory. *RejPs* 104v, 103, 106, 108, 110, 111 (9); Pfálm siedmndziesiąty pirwflly. *LubPs* Q2v źp, Q3v źp, R źp, R3 źp, R4 źp, R5 źp, R6 źp, S2 źp; *RejPos* 246; *OrzJan* 92.

Zestawienia wieloczłonowe (3):

setki, dziesiątki, jedności (1): Roku tedy ftó siedmdziesiątego cżwartého/ wyiechał Antyoch w oyczyflną fwą ziemię *BudBib 1.Mach* 15/10.

tysiące, setki, dziesiątki, jedności (2): Dan w Nówym [I] Mieśćie Korczynie/ [...] Roku Páńlkiego Tyśiácného/ cztéréhfetného/ siedmdziesiątego cżwartého. *SarnStat* 907, 1178.

Zestawienia ze spójnikiem „i” (3):

Zestawienie dwuczłonowe [dziesiątki i jedności] (2): Rzekł mu [Piotrowi] Iezus: Nie powiádamći żeby do siedmi rázow: ále áż do siedmdziesiątego y fiodmego rázu. *Leop Matth* 18/22 [przekład tego samego tekstu] *KuczKat* 85.

Zestawienie wieloczłonowe [setki, dziesiątki i jedności] (1): A tenći ieft przepis onego piłmá/ Ofmego náftého dnia/ mieflącá Elu/ roku ftó siedmdziesiątego y wtorego *BibRadz 1.Mach* 14/27.

Cf SIEDMDZIESIĄTNY, SIEDMDZIESTY, SIODMYDZIESIĄTY

MN

SIEDMDZIESIĘTNA *cf* SIEDMDZIESIĄTNY

SIEDMDZIESTA, SIEDMDZIESTA, SIEDMIEDZIESTA, SIEDMIODZIESTA *Śl stp; Cn, Linde brak.*

Cf SIEDMADZIESIEĆ, SIEDMDZIESTY, SIEDMNADZIESTY, [SIEDMYDZIESTY]

SIEDMDZIESTY (1) *nm*

N sg m siedmdziesty.

Śl stp, Cn, Linde brak.

Liczebnik porządkowy: siedemdziesiąty:

*Zestawienie liczebnikowe dwuczłonowe: zá Papieflzá Ianá cżwartego w rzedzie siedmdzieflthy cżwarty Lech á Czech rodzeni bráčia Kfiáżetá Karwáckie/ [...] wezbráli sie z fwym ludem ku zachodnym kráinám *BielKron* 317v.*

Cf SIEDMDZIESIĄTNY, SIEDMDZIESIĄTY, SIEDMDZIESTA, SIODMYDZIESIĄTY

MN

SIEDMDZIEŚCIA *cf* SIEDMNAŚCIE

[SIEDMGŁOWNY ai

N sg m siedmgł(o)wny.

Sł stp, Cn brak, Linde XVI w.; poza tym XVIII w.: siedmiogłowny.

Mający siedem głów: Czołgał się w prawdzie subtelnie do nogiej [Maryi] pielgrzymującej siedm głowny łmok/ aby ją był kiedy żądłem iądu pełnym obraził y zaráził. *BzowRóż A3 (Linde).*

Cf [SIEDMIGŁOWATY, [SIEDMIOGŁOWY]]

AN

[SIEDMICA sb f

e prawdopodobnie jasne (tak w siedm); a jasne.

sg N siedmica. ◇ pl G siedmic.

Sł stp, Cn brak, Linde XVI w. błędnie: siedmnica.

Siedem dni (tydzień): Tygodniow siedm dzieśiąt [Hebdomadae septuaginta] (marg) Siedmić 70. [...] Siedmicą lepak albo tydzień/znaczej tu siedm lat/ to iest/ lat 490. (-) zamierzono na lud twoy [Daniela] y na miałto święte twoie/ dla pokonania przestęptwa *BudBib Dan 9/24 (Linde).*

MN

SIEDMIDZIESIĄT cf SIEDMDZIESIĄT**SIEDMIDZIESIEĆ cf SIEDMADZIESIEĆ****SIEDMIDZIESTA cf SIEDMDZIESTA****SIEDMIEDZIESIĄT cf SIEDMDZIESIĄT****SIEDMIEDZIESTA cf SIEDMDZIESTA****SIEDMIGŁOWATY (5) ai**

e oraz o prawdopodobnie jasne (tak w siedm oraz głowa); a jasne.

sg f N siedmigłowatą (I). ◇ D siedmigłowat(e)j (I). ◇ I siedmigłowatą (2). ◇ pl I f siedmigłowatymi (I).

Sł stp, Cn, Linde brak.

Mający siedem głów (5):

Wyrażenie: »bestyja siedmigłowata« = *bestia apokaliptyczna symbolizująca Rzym [szyk 4:1] (5): [Duch św.] Dawczy też rozumieć/ iż tá nowá powstáła bestia z zymie [tj. papież]/ ktora [...] fáłelźnie przywiodła ludzi/ iż sie kłániáli y chwałę dawáli bestyey oney siedmigłowatey/ to iest páńłtwu Rzymłkiemu. A tá bestia siedmigłowata iuż też to mówila co iej ona nowopowstáła bestia dwurogata rołkázowála. [...] powieda/ iż [...] *RejAp 115v, 111v, 114, Ddv.**

Cf [SIEDMGŁOWNY], [SIEDMIOGŁOWY]

MN

SIEDMIGORNY (2) ai

Teksty nie oznaczają é oraz ó; e prawdopodobnie jasne (tak w siedm).

sg [m I siedmigornym.] ◇ n I siedmigornym (2).

Sł stp, Cn brak, Linde XVI w. błędnie: siedmiogorny.

Leżący na siedmiu wzgórzach (o Rzymie) (2): Gdyż iáfnie fty-fzymy/ że z miáłtá Rzymłkyego kthore tu iáwnie Apofthoł wyłożył zowąc ie besthią o siedmi głowach/ iż tho známionowáło miáłto wielkie leżące na siedmi gorach/ ktore y z dawná y dziś lácińłkim ięzykiem Septem colles/ to iest/ siedmigornym názywáią/ miáłto powłhác włzytko złe *RejAp 121v, 144; [GrzegŻarnObr 10v (Linde)].*

MN

SIEDMINADZIEŚCIA cf SIEDMNAŚCIE**SIEDMNAŚCIE cf SIEDMNAŚCIE****SIEDMIODNIOWY Cn; Linde XVII w. (z Cn).****SIEDMIODZIESIĄT cf SIEDMDZIESIĄT****SIEDMIODZIESTA cf SIEDMDZIESTA****[SIEDMIOGŁOW sb m**

Tekst nie oznacza pochyleń; e oraz pierwsze o prawdopodobnie jasne (tak w siedm oraz spójka w złożeniach).

sg N siedmiogłow. ◇ V siedmiogłowie.

Sł stp, Cn, Linde brak.

Coś, co ma siedem głów; przen (o cesarstwie rzymskim): A siedmiogłow znamionuje się Rzym, bo s niego siedm domow wyszło *PamJancz 47, 47.*

Cf [SIEDMIOGŁOWY]]

MN

(SIEDMIOGŁOWATY) cf SIEDMIGŁOWATY**[SIEDMIOGŁOWY ai**

V sg m siedmiogłowy.

Sł stp, Cn, Linde brak.

Mający siedem głów; przen (o cesarstwie rzymskim); w funkcji rzeczownika: Chrześcijańskie Cesarstwo poczęło się chwiać i przyniżać podług pisma niektorego, ktore mowi: Biada tobie siedmiogłowy [Siedmiogłowie rękopis z biblioteki w Petersburgu], abowiem od ciebie wszystko złe pochodzić będzie. *PamJancz 47.*

Cf [SIEDMGŁOWNY], [SIEDMIGŁOWATY, [SIEDMIOGŁOWY]]

MN

(SIEDMIOKROTNY) cf SIEDMKROTNY**[SIEDMIOLETNI] cf SIEDMIOLETNY****SIEDMIOLETNY (2) ai**

siedmioletny (2), [siedmioletni].

Teksty nie oznaczają é oraz ó; oba e prawdopodobnie jasne (tak w siedm oraz letny).

sg m [N siedmioletni.] ◇ A siedmioletn(e)go (I). ◇ f A siedmioletną (I), [siedmioletnią].

Sł stp brak, Cn notuje, Linde bez cytatu.

1. Trwający siedem lat; septennis, septuennis Cn (I): Ale iż się ia z wielkam pilnością stáram/ y ná tom siedmioletną [!] pracą podiá/ ábych Litewłką y Rułką/ także Polłką Hiftorią nie z domnie-mánia/ ále z pewnych dowodow ná fwiát pokazal. *StryjKron 275; [StryjPoczqt 40].*

2. Mający siedem lat; septennis PolAnt, Cn; septuennis Cn (I): Weźmi Cielcá z łtádá oycá twego/ y drugiego Cielcá siedmioletnego *BibRadz Iudic 6/25.*

3. [Odpowiadający okresowi siedmiu lat: Z Betániey ku włchodowi [...]] iest siedłilko/ gdzie był dom Marcin [tj. Marty]/ tám iest siedmioletni odpułt. *RymszaChor 46.]*

Synonimy: siedmoczysty; 3. siedmioroczni.

Cf SIEDMLETNY

MN

[SIEDMIONAŚCIE] cf SIEDMNAŚCIE**SIEDMIOR (8) nm**

e jasne; -or-.

sg f A siedmiore (I). ◇ n N siedmioro (2). ◇ A siedmioro (2). ◇ pl N subst siedmiore (I), [siedmiory]; [-é], -(e) (I). ◇ A subst siedmiory (I). ◇ I m siedmiore(mi) (I). [W znac. 1. i 2. użycia sg + rzeczownik mają sens pl.]

Składnia orzeczenia typu: siedmiore([e]) jest (I), [sq].

Sł stp: siedmior, sietmior, Cn brak, Linde XVII w. s.v. siedmioro.

1. Liczebnik zbiorowy przymiotnikowy (4):

a. *W funkcji podstawowej: stanowiący całość złożoną z siedmiu różnych części* [w tym: sg (2), pl (1)] (3): Na pyrwlfey tabliczy wprawei recze throie [przekazanie] było napyffano [...]. Na wktorey [!] pan bog prikazuje á byfmy [!] fwego blizneigo [!] miłowali iako łami fiebie á otim iest fiędmiro prikazanie Boże na wtorey tablicy napiffane *SeklKat* H; Dzielą też Hifzpánia na pięćioro kroleftwo/ drudzy ná fiędmiro. *BielKron* 278; Porządek y położenié tych Kfyąg/ które fye dziéła w siedmiory Kfyęgi. *SienLek* Aaaa2v; [Alexego Pedemontaná Kxięgi Siedmiory Táiemnic/ Rozmáite Nauki w fobie máiące *SienHerb* 489, 489].

b. *W funkcji liczebnika głównego* [w pl]; *septem PolAnt, Vulg* (1): *BudBib Zach* 3/9; [Bo oto kámién którym dał przed Iezufá: ná kámieniu iednym fiędmiórę oczy fąg (*marg*) Kámién znaczy Chriřtufa, fiędm oczy wnim, fiędm dárow Ducha ś. abo Apořtoły y pařterze. (–) *WujBib Zach* 3/9].

2. *Liczebnik wieloraki: realizowany na siedem różnych sposobów, siedmioraki* [w tym: sg (1), pl (1)] (2): TRAB fiędm Anielřkich fiędmioro przeřláadowanie haeretykow známionuá. *WujNT* Cccccc2 [idem] [*WujBib* gg3v].

Wyrażenie: »siedmiore dary Ducha Świętego« (1): včz fie w they figurze/ iż cie Pan karmi fiędmiorgiem chlebá thu ná tey puřczy/ [...] co możeř rozumieć fiędmioremi dáry Ducha s. *RejPos* 186.

3. *Liczebnik mnożny: siedem razy większy; w połączeniu z rzeczownikiem abstrakcyjnym* (1): [*Lamech, zabiwszy Kaina, skarży się do swych żon:*] [fięd]miórę pomřę wezmę o Kaimá á o mie wezmą fiędmrdzyefiát y fiędm/ pom[řę] fwoię to iest: Kaimow fiędmy potomek był Lámech/ á Lámech miał ze [dw]u żon potomkow 77. wfzyřcy przez plągę powodzi zginęli. *BielKron* 3v.

4. *W funkcji przymiotnika: złożony z siedmiu części, siedmioczęściowy* (1): Vyřzy [...] Gdzie Dunáiove řpada w morze řpore Vřšie fiędmioro [tj. *delta siedmioramienna*]. *KlonFlis* D2.

5. [*Wyrażenie przymkowe:* »w siedmiórę« = *prawdopodobnie: w siedmiu miejscach:* Záraz tedy Krol řtámřad odiechař y tegoż dnia nie dáleko Brodnice řtánął: á názáiutř zbudowáwfzy w fiędmiórę mořty przez Drwiągá przeřzedř. *BielKron* 1597 324.]

KW, MN

SIEDMIORAKI (44) nm

e, o oraz a jasne.

sg m N siedmioraki (6). \diamond I siedmiorakim (2). \diamond [L siedmioraki(e)m.] \diamond f N siedmioraká (6); -á (5), -(a) (1). \diamond G siedmioraki(e)j (2). \diamond A siedmioraká (5). \diamond I siedmioraká (6). \diamond L siedmioraki(e)j (1). \diamond n N siedmioraki(e) (1). \diamond A siedmioraki(e) (6). \diamond [L siedmioraki(e)m.] \diamond pl [N subst siedmioraki(e).] \diamond G siedmiorakich (1). \diamond D siedmiorakim (1). \diamond A subst siedmiorakié (4); -é (1), -(e) (3). \diamond I m siedmiorakimi (3).

Sř stp (aneks), Cn notuje, Linde XVI – XVII w.

1. Liczebnik wieloraki przymiotnikowy; septemplex Cn (40):

a. *Występujący w siedmiu odmianach, realizowany na siedem różnych sposobów* (32): *Opecřzyw* 185v; *PatKaz II* 21; blogořlauyona marya wfwym zyuoczye wfzyřky řfwyřtořczy przyřła kořczyelne [...] a to dla řyedmyorakyeey przyczyny pyerue dla yey pokory [...] wtore dla uypelnyena przykazanya [...] Syodme dla zefromoczeyna grzeřfnych *PatKaz III* 135; Rómanowe ziele iefth rozmaite tak iže fiędmioraka rozmaytoř iefth między nim *FalZioř I* 146b; W tym Pieniu Prorok wyřlawia fiędmiorakie czudo Ktore miał pan Iefus na řwiecie vdziálać. [*W komentarzach do kolejnych werřetów autor wymienia 7 cudów związanych z życiem Chrystusa.*] *Wróbbřořt* 16, 16v; ábowiem fiędmioraká złoř zmyřla řerce iego [tj. *zlořnika*]. *RejPos* 261; (*marg*) Siedmiorakie Křwie Páńkíey wylanie. (–) TObie czeřć/ [...] o nářtořdy Pánie IEzu Chryřte/ zá wfzyřtkie przeniařwiřře křpie křwie twoiey/ kthoreř wylař dla nář nęřdnych á grzeřfnych luřři/ przy obrzezaniu/ křwáwym poceniu/ biczowaniu/ koronowaniu/ z przeniařwiřřfnych řęku y nog twoich/

z namilřzego Bořkiego řercá twego/ y ze wfzyřtkiego nářláchetnieyřzego ciála twego. *LatHar* 99; Tám naydřieřř Chřeřřiřáninie fiędmioráká kápiel ná omyćie grzechow twoich *LatHar* 262, 302, 679; A fiędm koron [na gřowach řmoka]/ znáćzą fiędmiorákie zwyćieřřtwo z luřři zwyćieřřonych przez fiędm grzechow gřownych. *WujNT* 866; *SkarKaz* Oooob; [O tim iż wfkřářkách o fiędmiorakiem řiná Bořego obiáwieniu pilnie i řřeroko piřřę/ nic fię tu nie będě tim báwiř *FarnZnaj* 17v (*Linde*)].

Wyrażenia: »siedmioraki(e) dar(y) (Ducha Świętego)« [*řzyk* 8:2] (10): Siedmiorakie dáry [*Duchu Święty*] dáwářř/ Řęką bořką ty řám wládářř *Opecřzyw* 177; áćz kořcioř pořpolicie Duchowi řwiętemu przyřwářczá fiędmiorákich dárow řřázářřtwo *RejAp* 34v, 49; A ták rozumiey iřći [*Pan*] tu thobie podawáć raczy ony wdzyćęřne chleby/ y ony to blogořřáwione dáry fiędmiorákie Duchá řweřřo řwiętego *RejPos* 185, 215; [*Duchu Święty*] Thyř fiędmioráki dar iřřny/ pálec Bořy práwey řęki *ArtKanc* H6; O řwiářtořci nářbłogořřáwieniřřa/ ráćřze ořwięćieć řerce moie/ y duřę moię ráćř fiędmiorákimi dáry twemi ořláććieć y zbořáćieć. Ráćř mi dáć rozum więřřy/ táiemnic wiáry nářřey wyřrozumienie dořkonářřze/ o powinnořci Chřeřřiřánřkíey náuke y vmieiętnoř znáćřnieyřřa/ rořřářdek y rádě w rzeřřách duchownych y řwiećkich doyřřzářřa/ meřřtwo ná wfzelkie řrářunki [...] mizernego řywotá tego řlátećřnieyřřze/ nábožeřřtwo Chřeřřiřánřkíey gořřře/ á boiařřn Bořą obřřřřa y gruntownieyřřa. *LatHar* 34, 367, 509; *WujNT* 841; [řdrowasz [*Panno*] [...] řřin boři [...] Iako zlořto cziá oczieřřil řyá nawodzie cziá dořwřřatęřil wřřiedmiorakiem řřwym darze. *TekstyPol* 36/133].

»siedmiorakie gřowne grzeřchy« (1): W řiedmi Paćierzách [*Korronki do Maryi Panny*]/ fiędmiorákie dáry Duchá ř. fiędmiorákim gřownym grzechom/ gotowe á potęřne lekářřwá iednáiące/ cřářem z rádořřiami rozmáitemi/ cřářem z boleřřiami Pány Máryey fobie przeřládamy. *LatHar* 509.

[»siedmioraka rada«: NÁyduiemy tedy v luřři vczonych/ [...] zwfářczá w Hifzpániiey/ [...] ná fiędm cřiřie řáde rořřdzięřoná/ kóřre cřiřie fiędmioráká rářá nářwáli [...]. Pierwřza tedy rářá má byřř/ kóřreby pan řyřwář okořo dořhodów řwoich álbo dořrá pořpolitęgo [...]. (*nagř*) SIODMA RADA, DOBRE Y godné opářrowáć. (–) *CerGór* 19.]

»siedmioraki řporeb« [*řzyk* 2:1] (3): (*nagř*) Siedmioráki řřofob rořmyřřlánia Męki Páńkíey. (–) [...] Pierwřzy záwiera w fobie pořdziękwánie zá ták wielkie dořbrořřieyřřtwo. [...] řiodmy/ nářřádowanie cnot IEzufá mięgo przeřlářa *LatHar* 260, 260 *marg*, 749.

»siedmioraka řporeb (Ducha Świętego)« (4): řřyřřářęř w dzieřń řwiátećřny iáki řřum powřřář nář Apořtoły/ gdy Duch řwięty řpřpářá ná ořwiećenie ich. Tyć to fiędm gřowom/ tho iest fiędmioráká řřráwá Duchá řwiętego/ poćęřlá mořieć á wyřłářáć táiemnice křiąg onych ná iářnie otworzonych. *RejAp* 85v, BBv, 7, 53v.

W przen (1): á ráćř [*Panie*] ożywić nęřdne duřę nářře tym fiędmiorákim chlebem Duchá twego řwiętego/ ábychmy niebořřáká nie zřłodnieři á nie pořřháli gđzye ná tey mářney drořde/ teřřo mizernego řywotá nářřego/ bez opářřzenia twego řwiętego. *RejPos* 186.

b. *Złożony z siedmiu części, siedmioczęściowy* (1): Septemplex, Quod in septem partes divisum est. – Siedmioraki. *Calep* 970a.

c. W funkcji liczebnika głównego (7):

Wyrażenie: »siedmioraka liczba« = *liczba siedem* [*řzyk* 6:1] (7): Pan Bog wfřzechmogácy moc řwoieć dźwiřnie okářiie liczřą tą fiędmioráká *LeovPrzep* H4v; Ábowiem tá fiędmioráká liczřá záwřdy řie náwięcy Duchowi řwiętemu podobářá/ iáko y nířey wfřřyřřymy o řiedmi řřábach/ o řiedmi piećęřciach/ o řiedmi bániach gniewu Bořego. *RejAp* 6, BB, [13], 34v, Ff; řřář tedy od Apořřtořřkich cřářów Kořćielne gđřřiny ná fiędm cřiřie y cřářów rořřdzięřone/ powod y przyczynę řwá wzięły: iáko Iutřznia/ Prymá/ Tercyá/ řextá/ Noná/ Nieřřpor/ y Kompletá. (*marg*) Przyczynř fiędmiorákiey liczřy gđřřin kořćielnych. (–) *LatHar* 302; [Iáko y w Obiáwieniu Iohan ř. řřářa Zborom Ářijřkim Lářki y pokoiu [...] od řiedmi duchow/ nie řęby fiędm duchow byřřo/ ale iż fiędmiorákie/ to iest wfzelákie dáry od niego bywáią wiřnym dáwane. Bo fięd-

mioraka liczbá miáfto wielkicy á dofsónáley bywa kładzioná. *Bud-Art* 18v].

2. *Liczebnik mnożny: siedem razy większy; septuplex Murm; septemplex Modrz (4): Septuplex. Sibenfeldig. Syedmyoráki Murm 204; Rzekł tedy Pan kniemu [Kainowi]/ Záiſte kto zábije Kainá/ ſiedmioráká odnieſie pomſtę [septempliciter vindicabitur]. BibRadz Gen 4/15, Gen 4/24; A ktoreż to ieft karánie w ſiedm kroć? [...] Ktoraz to wżdy ieft kaźń ieſli nie ná gárdle ſiedmioráka? Modrz-Baz 79v; [Septuplus, liebenfaltig. Pol. fiedmioráki/ fiedmkrotny. Volck 582].*

[Zestawienie liczebnikowe: Siedmioro karánye będzie o Kainá/ ale o Lámechá fiedmdziefiąt y fiedmiorákie [septuagies septies]. *Leop Gen 4/24.*]

[Przen: [Maryja] Będąc Słońcem trzykroć świecącym [...] / Słońce ſiedmiorákie [tj. Chrystusa] w ręku piáftuiąc/ do tego ktory w Słońcu páłac ſwoy záfádził/ podáie. *BzowRóz 57.*

a) *Chciwy, tj. oczekujący siedem razy większej korzyści:* Datek ſzalonego nie będzie pożyteczny tobie/ bo oczy iego fiedmiorákie fá [oculi enim illius septemplices sunt] *Leop 1577 Eccli 20/14 (Linde s.v. siedmiornasobny).*]

KW, MN

SIEDMIORAKO (12) av

Wszystkie samogłoski jasne.

Sł stp brak, Cn notuje, Linde bez cytatu.

Liczebnik mnożny przysłówkowy: siedem razy więcej; septulum Vulg, PolAnt; septempliciter PolAnt, Cn; septifariam Calep, Cn (12): Septifariam – Siedmiorako. Calep 970a.

a. *W połączeniu z czasownikiem lub rzeczownikiem odczasownikowym (11):* Rácż Pánye tym złoſnikom fiedmyoráko pláćić/ Ktorzy chcyeli tve wyerne do gruntu wytráćić *LubPs S3; Iáwni złođzieie bywáią karáni nágródenim rzeczy vkráđzioney czworáko. Táiemni dwoiáko. Też wedle Práwá Bożego w Stárym Zakonie nágródenim rzeczy kráđžionej dwoiáko/ czworáko/ pięćioráko/ y ſiedmioráko. GroicPorz kk; Leop Prov 6/31; A iáſność mieliącá będzie iáko iáſność ſłoneczna/ y ſwiátłość ſłóncá fiedmioráko fię roziáſni iáko iáſność fiedmi dni *BibRadz Is 30/26; BielKron 3; Ieft niektory co wiele zá máło kupuie/ co potym fiedmioráko muſi opláćić. BudBib Eccli 20/12, Prov 6/31; KochPs 120; Plácz [lege: pláć] ſiedmioráko [Panie]/ y złoż ná ich łonie Zelżywość: co fię ſmieią z nas ná ſtronie. GrabowSet V v; PowodPr 79.**

b. *W połączeniu z przymiotnikiem w comp (1):* Ná ohydę mężoboyłtwa/ wóżył P. Bog dáfeko ſiedmioráko więtlze karánie ná drugiego po Kaimie mężoboyce/ ktoryby ten grzech wznowił. *Skar-Kaz 314b.*

MN

[SIEDMIORNASOB nm

e jasne, a oraz oba o pochylone.

Sł stp brak, Cn s.v. siedmiorako, Linde bez cytatu s.v. siedmiornasobny.

Liczebnik wielokrotny przysłówkowy; siedem razy tyle:

*Wyrażenie przyimkowe: »w siedmiornasob«: á ſwiátłość ſłoneczna będzie w ſiedmiór naſób [erit septempliciter] iáko ſwiátłość ſiedmi dni/ w dzień którego záwiáże PAN ránę ludu ſwégo *WujBib Is 30/26.*]*

AN

[SIEDMIORNASOBNY nm

N pl subst siedmiornasobn(e).

Sł stp, Cn brak, Linde XVI w.

Liczebnik mnożny przymiotnikowy; przen: chciwy: Datek ſłalonego/ nie będzie pożyteczny tobie: bo oczy iego ſiedmiornasobne fá [oculi enim illius septemplices sunt]: dać máło/ ále wiele wymowi *Leop Eccli 20/14 (Linde).*]

MN

SIEDMIORO (35) nm

e oraz oba o jasne.

N siedmioro (5). ◇ G siedmiorga (4), [siedmiora]. ◇ D siedmiorgu (1). ◇ A siedmioro (16), [siedmiorgo, siedmiory]. ◇ I siedmiorgi(e)m (7). ◇ L siedmiorgu (2).

Składnia przydawki: ono, to siedmioro (7).

Składnia orzeczenia typu: siedmioro jest, było (3).

Sł stp notuje, Cn s.v. siedm, Linde XVI i XVIII w.

1. *Liczebnik zbiorowy w funkcji liczebnika głównego; septeni Cn (32):*

a. *Jako nazwa liczby (1):* Pothym ieft liczbá Siedmioro/ ktorey zacznóć z tąđ fie vkazuie/ iż ieft fiedm Płanet niebieskich *Kłos-Alg A3.*

b. *Odnosi się do poszczególnych obiektów traktowanych jako osobne jednostki (31):*

W składni rzędu z rzeczownikiem w sg (1): Ziemię Kánánykłą y z innymi przyległymi ziemiámi ſiedmiorgá Kroleſtwa. Obiecał Bog Abráhámowi y iego potomtww *CzechRozm 74v.*

a. *Odnosi się do przedmiotów konkretnych: siedem sztuk [z wyjątkiem InwSzlachKal zawsze przekład lub nawiązanie do tego samego tekstu bibl.]; septem PolAnt, Vulg (23):* A on ich ſpytał/ Wiele chlebá maćie? Tedy oni powiedzieli/ Siedmioro. *BibRadz Mar 8/5; RejPos 182v; WujNT Matth 15/34, Mar 8/5.*

W składni rzędu z rzeczownikiem w sg (19): kyedy czterzy tyfyące ludzi ſyedmyorgyem chlebá á trochą rybek nákarmitł. *KromRozm II d3v; Iezus nákarmitł czterzy tyfiące ludu fiedmiorgiem chlebá *BibRadz Mar 8 arg, Mar 8/6; A teź dokláda [św. Marek]/ iż tłuźczye ná ten czás było czterzy tyfiące/ chlebá fiedmioro/ rybek liczby nie położył *RejPos 183; Słuchayże co tu záfię dáley Ewányeliſtá piſze/ [...] iż Pan onym tłuźczám ták zgłódniałym kazał fieſć ná zyemi/ kazał przynieſć ono fiedmioro chlebá/ á [...] rozlámuiąc/ kazał podawáć miedzy ony tłuźcze. *RejPos 184v, 185 [2 r.], 186; SkarŻyw 140; Chwałá tobie Pánie IEzu Chryſte/ ktorys w ſiedmiorgu chlebá/ moc/ hoynoſć/ y dobroć twoję Bolką wielce wławił. *LatHar [537], 56, 188; A wziáwłszy ono ſiedmioro chlebá/ dzięki czyniáć łamał/ y dawał wczniom ſwoim *WujNT Mar 8/6, przedm 36, Matth 15 arg, 15/36, 16/10, Mar 8 arg, 8/20.******

*[W składni rzędu z rzeczownikiem w pl: Tenże p. Jan Cielecki oddawa i zostawuje w tymże dworze strzedzewskim sprzęt i statki domowe. [...] niecek wielkich troje, a małych siedmioro *InwSzlach-Kal 1589 nr 51.*]*

β. *[Odnosi się do miar; w składni rzędu z rzeczownikiem w pl: Jest folwarku na podobieństwo półczwarty włóki na 9 staj, na średnim gruncie, gdzie nigdzie na 9 staj, nigdzie na siedmiory staj. *LustrMaz I 41; Pustula z siedmiora stają rolęj [daje] 15 [gr] *InwBiskWłocł 1582/353.*]**

γ. *Odnosi się do osób i zwierząt (w tym też różnej płci) (7):* (Ledwie) dychála ktora vrodziła fiedmioro [quae pariebat septem] *BudBib Ier 15/9; [WujBib Ier 15/9].*

W składni rzędu z rzeczownikiem zbiorowym w sg (1): Y niektore niewiáſty ktore był vzdrowił od duchow złych y od chorob/ iáko Márya ktoraż zwano Mágdalená z ktorey fiedmioro diabelſtwa wyſzło [de qua daemonia septem exierant]. *BibRadz Luc 8/2.*

W składni rzędu z rzeczownikiem w pl (5): I ty ſpłodził Iakob wſzytkich ludzi fiedmioro [omnes animae septem]. *Leop Gen 46/25; Tedy Abimelech rzekł Abráhámowi/ Czemużeſ ták to fiedmioro owiec [septem agnae] ofobno poſtáwił? *BibRadz Gen 21/29; BudBib Gen 21/28, 29, 30; [Dostało się p. Adamowi bydła rogatego [...] pięćioronaſcie, a dwoje cieląt latosich, ſwini pięćioronaſcie tak małych, jako i wielgich, gęſi siedmioro. *InwSzlachKal 1594 nr 57, 1588 nr 47].***

*[Połączenie: »siedmior(g)o a (i) siedmior(g)o« = po siedem: *Leop Gen 7/2 (Linde); Ze wſzytkich zwierząt czyſtych weźmieſz ſiedmiorgo y ſiedmiorgo [septena et septena] łámćá y łámicę *WujBib Gen 7/2 (Linde).*]**

2. *Liczebnik wieloraki: realizowany na siedem różnych sposobów; w składni rzędu z rzeczownikiem w sg (2): do pięciorga/ albo y siedmiorga wfeła/ nie tak fnadnie wżytkie przednieyfe poćiechy P. Máryey ściągąc fię mogą LatHar 492; Widzenie [Syna Bożego] wćierpiało w płaczu: Słyfzenie w nátrząfaniu y bluznierftwách [...]: Dotknięcie w boleści nieznośney [...] y ciała wżyftkiego w siedmiorákíey krwáwey kąpieli/ dla siedmiorgá krwi iego świętey rozlania/ ponurzeniu. LatHar 679.*

3. *Wyrażenie przyimkowe: »w siedmioro« = w siedmiu częścicach (o siedmioramiennej delcie Nilu) (1): Septemfluus, Quod septem alveis, rivis, aut fontibus fluit. – wfiedmioro ciekaçi. Ca-lep 970a.*

KW, MN

[SIEDMIOROCZNI ai**siedmioroczni, siedmioroczny.***N sg m siedmioroczni.**Sl stp, Cn, Linde brak.*

Odpowiadający okresowi siedmiu lat: (marg) Mieyfce okazania fię [Trzem] Krolom Gwiazdy. (–) A ná tym mieyfcu ieft Odpuft siedmioroczny. RymszaChor 2; Przed domem Marcynim [tj. Marty]/ ieft kámién krzemienifty wielki/ [...] ná którym Pan siedział/ tám też ieft siedmioroczni odpuft. RymszaChor 46, 45, 65.

Synonim: siedmioletni.]

AN

[SIEDMIOROCZNY] cf [SIEDMIOROCZNI]

SIEDMIORONACIE, SIEDMIORONADŹCIE *Sl stp; Cn, Linde brak.*

[SIEDMIOSKORY ai*G sg f siedmioskoréj.**Sl stp, Cn brak, Linde XVII w.*

Złożony z siedmiu warstw skóry: Leći iák byftry wicher ofczep niofąc iemu [Turnowi] Srogá śmierć/ y rozetnie káráceny fporéy Bláchy/ y nískie kołá tarczéy siedmiofkoréj [loricae et clipei extremos septemplex orbis XII 925] [...] Pada z ciężkiéy rány Wielki Turnus VergKoch 374.]

MN

SIEDMIOSTOPNY (1) ai*N sg m siedmiostopny.**Sl stp, Cn brak, Linde XVI w.*

Mający siedem stóp miary: Septempedalis, Siedmiostopny/ to yeft/ ná fiedmi stopách. Mącz 384a.

Cf SIEDMSTOPNY

MN

[SIEDMIOSTRONY ai*D sg f siedmiostronéj.**Sl stp, Cn brak, Linde XVIII w.*

Mający siedem strun (o lutni): Gdzie Trácki Orpheus Káplán przemiefzkiwa W dlugiéy fzáćie/ á głoły różne przyfpiéwywa Ku lutni siedmioftronéy [Threicius ... obloquitur numeris septem discrimina vocum VI 646] pálcý przébieráiąc Czáfem/ á czáfem piórem flóniowym brzdákáiąc. VergKoch 173.]

MN

SIEDMIPĘDEK *Sl stp; Cn, Linde brak.*

SIEDMIRACKI cf SIEDMRACKI**[SIEDMIRZECZNY ai***G sg f siedmirzecznej.**Sl stp, Cn brak, Linde XVI w. błędnie: siedmirzeczny.*

Mający siedem odnóg (o delcie Nilu): Iuż teraz y Kafpiyłkie Kroleftwá fie trwożą/ Y Meotyckie kráie/ [cesarza Augusta Oktawiana] boiá fie narody Miefzkańcy siedmirzeczney Nilu mętnéy wody [et septemgemini turbant trepida ostia Nili. VI 800]. VergKoch 179.]

MN

SIEDMISSET cf SIEDMSET**SIEDMISFERNY (1) ai***V pl m pers siedmisforni.**Sl stp, Cn, Linde brak.*

Obejmujący siedem sfer niebieskich: O siedmiŃpherni wládcy/ Olimpy y Skály/ Y Bogowie ktorzyby pod Niebem mięfzkały. Zdeymicie zemnie ten žal y wielkie telkności KolakCath B3v.

MN

SIEDMKROĆ (102) nm*-m- (58), -m- (14), -m- (2)**W pisowni rozłącznej (87), w pisowni łącznej (15).**e oraz o jasne.*

W połączeniu z „do”, „po”: po siedmkroć (5), do, po siedmi-kroć (4); siedmkroć Leop, Mącz, RejPos, CzechEp; siedmikroć WujNT (3); siedmkroć : siedmikroć LeovPrzep (1:1).

*Sl stp: siedmkroć, siedemkroć, Cn: siedmkroć, Linde bez cytatu.**Liczebnik przysłówkowy: siedem razy (102):*

I. Liczebnik wielokrotny: oznacza powtarzalność; septies Mącz, Vulg, Modrz, Cn; septem vicibus Vulg, PolAnt; septimum Mącz (82): Septies, Siedmkroć. Mącz 384b, 384b [2 r].

a. W połączeniu z czasownikiem (79): TarDuch B3; SeklWyzn Dv; Támże około Oltarzá/ fiedmkroć chodźicie w kołó/ kropićie/ kádzicie KrowObr 101, 73, 86v; Weźmie też [kapłan] y oleiu znaczyńia/ náleie mu [temu, który się czyści] ná lewą rękę/ y omoczy wtmże oleiu pálec práwey ręki/ á pokropi przed Pánem fiedm kroć Leop Lev 14/16, Lev 8/11, 14/7, 27; á dnia fiodmego obedyźcieie miáfto fiedm kroć BibRadz Ios 6/4, Lev 4/6, 8/11, 14/51, Num 19/4, Ios 6/15 [2 r.], 16; [mówi były złodziej:] MiŃtrz moy náuczył mie iedne^{so} słowá kthorem fiedm kroć mowił niżlim wláł pod dáchy ludzkie HistRzym 92, 92v; Acż zaden nie ieft áni był od pocżátku fwiátá/ áni Prorok/ áni Anioł/ by był nie ieden raz/ ále y fiedm kroć położył duŃę swoię zá owieczi swoie RejPos 122v, 47 [3 r.], 103v, 214v, 215, 247v [3 r.], 327v, 328 [2 r.]; KuczKat 85; RejZwierc 64v; A (ták) z fzedł/ y omył fię w Iordanie fiedm kroć BudBib 4.Reg 5/14, Lev 14/7, 16, 4.Reg 5/10; ModrzBaz 79v [2 r.]; KochPs 17; Siedm kroć kazał wygládcé Eliafz fludze fwemu/ chmury/ y ciemnego/ á deŃdź przynofzącego obłoku LatHar 665; WujNT Matth 18/21, 22; SapEpit A4.

W połączeniu z określeniem czasu [w tym: przez dzień (15), na dzień (8)] (23): WróbŻołt 118/164, pp7; MurzHist L3; LubPs ccv; Euripus Euboicus septies in die reciprocatur, Morze Euboyskie fiedm kroć fie przez dzień obráca/ álbo ciecze y tám y fám. Mącz 324b; RejPos 248; WujJud 184v, 187; Siedm kroć ná dzień chwaliłem cię/ dla fádów fprawiedliwości twoiey. BudBib Ps 118/164 [przekład lub nawiązania do tego samego tekstu WróbŻołt (2), LubPs, WujJud (2), KochPs, LatHar 302 [2 r.], WujNT 439]; BialKaz B2; BudNT Luc 17/4 [2 r.]; KochPs 186; Bo y fprawiedliwy/ iáko nápiŃal [!] Krol Sálomon/ siedm kroć przez dzień vpada [Vulg Prov 24/16] LatHar 133 [przekład lub nawiązania do tego samego tekstu MurzHist, RejPos, WysKaz (2), SkarKaz], 2, 302 [2 r.]; A ielliby [brat twój] siedmkroć ná dzień zgrzeŃzył przeciw tobie/ y siedmkroć ná dzień náwrocił fię k tobie/ mowiąc; Zalcí mi: odpufe mu. WujNT Luc 17/4, s. 439; WysKaz 16, 17; SkarKaz 313a.

Zestawienie liczebnikowe [dla liczby 77] (8): TarDuch B3; SeklWyzn Dv; A ták zá Kainá będzie fiedmioráka pomŃtá/ ále zá Lámechá siedmđziefiát y fiedm kroć pomŃtá fię fłanie. BibRadz Gen 4/24; BielKron 3v; RejPos 247v, 328; Tedy Piotr przyŃtápiwŃfy do

niego [Jezusa]/ rzekł: Pánie/ ilekroć brát moy zgrzeŝy przeciwko mnie/ á mam mu odpuścić: [...] Rzekł mu Iefus: Nie powiedamóí áż do siedmkroć: ále áż do siedmidzieŝiát siedmkroć. *WujNT Matth 18/22 [przekład lub nawiązania do tego samego tekstu TarDuch, SeklWyzn, RejPos (2), WujNT 77], s. 77.*

Wyrażenie przyimkowe: »po siedmkroć« (3): septimum consul, Po siedm kroć panem rackim *Mącz 384b*; Kazał mu [Nahamowi] Prorok áby fzedł do Iordanu á omył po siedm kroć wodą twarz swoię. *RejPos 153; CzechEp 112.*

II. Mnożny: siedem razy więcej, bardziej (20):

1. W połączeniu z liczebnikiem oznacza powielenie wielkości policzalnych (9):

Połączenie: »siedmkroć tyle« (1): ábowski Pan Bog íeft który odpłaca/ á siedm kroć tyle od płáci tobie [et septies tantum reddet tibi]. *Leop Eccli 35/13.*

a. Pełni funkcję mnożnika w działaniu arytmetycznym (8): *Mącz 57b*; siedm kroć dwádzieŝiá y dwa/ wiele vczyniá? kiedy pilno zliczył/ naydźiel pułtorá stá y cztery Kwádratowych łokiet. *GrzepGeom 1.*

Dla iloczynu 70 (1): Siedmkroć dzieŝięć wáfny kres ludzkiego żywota *GrabowSet Ev*; [jednego z naszych po kapocie cięła, Bo z niego złotych siedmkroć dzieŝięć wzięła *Otwín(?)Erot 94*].

Dla iloczynu 700 000 (2): y przewiódł [król *Kserkses*] przez morze siedm kroć ftho tyfiác ludzi íezdnych y piefzych. *BielKron 274, 117.*

Wyrażenie przyimkowe: »po siedmkroć« (3): Náliczyż theż fobie lat/ thák wiele íáko siedm tegodniow/ tho íeft/ po siedm kroć siedm [id est, septies septem]/ ktore fumá wziáwŝy/ czyniá czterdzieŝi y dziewięć lat *Leop Lev 25/8*; [mądrzy ludzie pogańscy] káżdą liczbę íiodmą zá známienitá y ŝwiętá mieli v siebie: y w tenże obyczay/ gdy kogo chcieli práwie y dołkonále fzczeŝliwym názwáć/ powiádáli go być po siedm kroć fzczeŝliwym *LeopPrzep H4; BudBib Lev 25/8.*

2. Oznacza nasilenie cech i stanów (11):

a. W połączeniu z przymiotnikiem i przysłówkiem (10):

a. W stopniu równym (1): [[*Palemon*] Rzekł: „O, jak siedmkroć [rkps: siedm kroc] wszyscy ŝczęŝliwi sá ony, Którzy w ojczyźnie wásnej leżą pogrzebiony! [...]” *StryjPoczát 59.*]

Wyrażenie przyimkowe: »po siedmkroć« (1): á látho czterdziełne y dziewiąte/ (ktore fye íkláda z lat po siedmi kroć siedmi) czyni człowieká dołkonálego wieku *LeopPrzep Iv.*

β. W stopniu wyższym (9): Bog táki wyrok vczynił: íefliby kto Kaimá zabił/ siedm kroć ciężey niech bédzie íkaran [septuplo punitor; *Viulg Gen 4/15*]. *ModrzBaz 79v*; Tedy ía też w gniewie íwem zábieżę wam/ á siedm kroć froźlże pomŝty [septies propter peccata vestra] obroćé ná was prze złoŝci wáłże. *BibRadz Lev 26/28, Lev 26/21.*

Wyrażenia: »siedmkroć więcej« (2): Y przykazał [Nabuchodonozor] áby zapalono w piecu siedmkroć więcej niź było zwykło w nim pálic [ut succenderetur fornax septuplum, quam succendi consueverat]. *Leop Dan 3/19; BudBib Eccli 35/13[11].*

»siedmkroć wiéŝzy« (4): thedy ía pomŝty ná wáłże złoŝci siedm kroć wiéczlże [septies propter peccata vestra] rozmnożę. *BibRadz Lev 26/18, Lev 26/24*; Zali tákiemu nie íeft od Bogá siedmkroć wiétfze karánie náznáczóne/ niź Káinowi íámemu? *CzechEp 59; SkarKaz 314b.*

Zestawienie liczebnikowe (1): Ná ohydę mężoboyftwá/ włożył P. Bog dáleko íiedmioráko wiétfze karánie ná drugiego po Kaimie mężoboyce/ ktoryby ten grzech wznowił. A ná trzeciego siedmdziefiát kroć y siedmkroć wiétfze *SkarKaz 314b.*

b. W połączeniu z rzeczownikiem (1):

Wyrażenie przyimkowe: »w siedmkroć« (1): A ktoreż to íeft karánie w siedm kroć [poena septupli]? *ModrzBaz 79v.*

MN

[SIEDMKROĆSET nm
siedmkroćset, siemkroćset.

siedmkroćset, z liczebnikiem głównym w I: siedmiąkroćset.

Sl stp, Cn, Linde brak.

*Liczebnik przysłówkowy: siedem razy sto (tj. siedemset); tu: mnożny (zawsze dla iloczynu 700 000): StryjKron)(0)(3v; [król *Kserkses*] moŝt przez morze stáwił/ Przez który zbroynych íiemkroc íet [wyd. 1575 r.: íiedmkroć íet] tyfiác przepráwił *StryjWoln 6v* [idem *StryjKron*: íiedm kroć íet]; Z siedmiá kroć Set tyŝięcy [Gre-cy] Xerxowi odpárli. *WerPobudka D4v.*]*

KW

SIEDMKROTNY (2) nm

-m- (2), -[m]-.

N sg m siedmkrotny (2).

Sl stp, Cn brak, Linde XVII w.

*Liczebnik wielokrotny lub mnożny przymiotnikowy: siedmiokrotny; septemplex, septuplus Mącz (2): Septemplex, in Bibliis, Siedmkrotny. Mącz 384b, 384b; [Septuplus, siebenfaltig, siedmióraki/ íiedmkrotny. *Volck 582, Yyy4v.*]*

MN

SIEDMLETNY (1) ai

N sg m siedmletny.

Sl stp, Cn, Linde brak.

*Majúcy siedem lat; septennis Mącz: Septennis, Sidmletny [']. Mącz 384b; [Septennis, siebenjährig, íiedmletny. *Volck 582.*]*

Synonim: siedmroczyŝty.

Cf SIEDMIOLETNY

MN

SIEDMLIST Cn; Linde XVIII w.

SIEDMŁOTOWY (1) ai

N sg m siedmłot(o)wy.

Sl stp, Cn, Linde brak.

*Majúcy wagę siedmiu łutów: Septuncialis – Siedm łotowi. *Ca-lep 970b.**

MN

SIEDMMIESIĘCZNY Cn; Linde XVII w. (z Cn).

SIEDMNACIE cf SIEDMNAŚCIE

SIEDMNADZIESIĄT, SIEDMENADZIESIĄT (?), SIEDMI-NADZIESIĄT Sl stp; Cn, Linde brak.

Cf SIEDMADZIESIĘĆ, SIEDMNADZIESTA

SIEDMNADZIESTA cf SIEDMNADZIESTY

SIEDMNADZIESTY (11) nm

-m- (2), -(m)- (9).

Oba e jasne, a pochylone.

sg f N siedmnądziestá (2). ◇ A siedmnądziestá (2). ◇ I siedmnądziestá (6). ◇ L siedmnądziest(e)j (1).

Sl stp: siedmnadziesta, siemnadziesta, siedmanadziesta, siemnadziesta, Cn brak, Linde XVI i XVIII w.

Wynoszący siedemdziesiąt (11):

Zestawienie: »wina, poena (ktorą zowá) siedmnadziesta« = najwiéŝza ŝtosowana w práwie polskim kara pieniężna wynoszácá pierwotnie 70 grzywien, później zmniejszona do 14 grzywien; poena dicta septuaginta *JanStat (8:1): UstPraw G2*; Poená íiedmnadźieŝta y piétnadźieŝta. *SarnStat 715*; á przeftepcé tego Státutu Nam/ y którym ízkodę vczyniá/ winę íiedmnądziestá/ aliás czternaŝcie grzywien [poenam íiedmnadźieŝta/ aliás 14. *Marcarum Jan-Stat 720*]/ álbo y wiétfzá winę Ziemie onéy/ przez ktorá obyvátele ciágnąc przerzeczonému Státutowi co przeciwnégo vczyniá/ [...] powinni bédá zápláćić *SarnStat 902 [idem 904]*; A ten który przy-

kazanie nález przestąpił/ przez żadný zwłóki ná piérwzym roku winą/ którą siedmnadziestą zową [poena Siedmnadziesta JanStat 1099]/ przez Stároftę mieycfá niech będzie karán. SarnStat 918, 515, 616, 787, 904, 912; [iż Práwem zwyciężony nie dofyc wczynił ále od Práwá niepoftulnie odftedł/ bywa zdan zá iednymże rázem Krolowi lego M. w winie czternáście grzywien/ którą zową siedmnadziestą HerbutStat 471 (Linde), 128 (Linde), 547 (Linde)].

a. W funkcji rzeczownika: »siedmnadziesta« = kara wynosząca 14 grzywien (pierwotnie 70 grzywien) (2): Winá nález Krolewka/ to ieft siedmnadziesta/ to ieft 14 grzywien/ niema być ni zkogo braná iedno o czworę rzecz UstPraw G2; Ieftli kto przed księdzem Arcybiskupem miecz/ álbo kórd wymie/ choć kogo ráni álbo nie ráni/ siedmnadziestą/ to ieft/ czternáścią grzywien ma byđz karán [poena siedmnadziesta puniatur JanStat 193] SarnStat 170.

Cf SIEDMADZIESIĘĆ, SIEDMDZIESTA, [SIEDMYDZIESTY]

MN

SIEDMNADZIESĆCIA cf SIEDMNAŚCIE

SIEDMNADZIESCIE cf SIEDMNAŚCIE

SIEDMNADZCIE cf SIEDMNAŚCIE

[SIEDMNASOBNY nm

N sg f siedmnásobná.

St stp, Cn, Linde brak.

Liczebnik wielokrotny przymiotnikowy:

Wyrażenie: »siedmnasobna liczba«: Iáko mowi Prorok: Siedm kroć przez dzień chwałem tobie oddawał. Ktora siedmnasobna święta liczbá tak od nas będzie wypemiona/ iefli wrzędz służy nález/ to ieft lutrznia/ Pryme/ Tercy/ Sexte/ Nonę/ Niełzpor y Komplátę/ czáfu fwego odrprowawáć będziemy. RegulaKlon I4.]

MN

SIEDMNASTY (33) nm

e jasne, a pochylone (w tym 1 r. błędne znakowanie).

-m- (13), -m- (1).

sg m N siedmnasty (16). ◇ G siedmnástego (6); -égo (1), -(e)go (5). ◇ A siedmnasty (1). ◇ f N siedmnástá (1). ◇ G siedmnást(e)j (2). ◇ A siedmnástá (1). ◇ n N siedmnást(e) (3). ◇ G siedmnást(e)go (1). ◇ m a. n L siedmnástym (1). ◇ pl N subst siedmnást(e) (1).

St stp brak, Cn notuje, Linde bez cytatu.

Liczebnik porządkowy; septimus decimus Vulg, PolAnt, Cn; decimus septimus, sextus ab undecimo Cn (33): FalZiol V 18b; Siedmnasti Alpant z rozmaitem fmalczem, w nim ftuk 6. wietlich, w kałdei perla iedna WyprKr 10; LubPs D4 źp; Y rzućli lofy [...] Y padł piérwly los lozefowi [...]. Siedmnasty Iefbákáfe/ fynom y bráćiey iego dwunáście. Leop 1.Par 25/24; Rozdzielenie Siedmnaste. BielKron 225, 79, 180v; tedyć też zá thym y Ociec nie może być Solus, iáko chcá rozno wywieść oni s tey sentenciey siedmnastego kápitulum. SarnUzn F3; SienLek 70v; RejPos 224v źp; RejZwierc Bv; Potym mafz v Ianá w siedmnastym/ to mieycfe kotreś sam przypominał CzechRozm 4; ModrzBaz 36, 93v; Odpowiedz ná ty artykuły. [...] Ná piérwzy. [...] Ná siedmnasty y ofmynafty. SkarJedn 238; StryjKron 587 źp; Gęśl Siedmnasta. RybGęśli D2.

W połączeniu z rzeczownikiem oznaczającym czas [w tym: dzień (9), niedziela (2), rok (2)] (13): siedmnastego dnia księżycá/ porwały fie włztkie źrzodlá przepási wielkiey Leop Gen 7/11; BibRadz Gen 8/4; BielKron 4v; Ewányelia Niedziele fyedmnastey po Troycy świętey/ którą nápiśał Łukafz s. w xiiij. kápi. Przeciwo nádętym fercom á omylnemu obchodowi dni świętych. RejPos 224; ROku siedmnastego Pekáchá fyná Remál-iáhua krolował Acház fyn Iothámow krolá Iehudkiego. BudBib 4.Reg 16/1; CzechRozm 141v; ledwie go [Abramiusza] dnia siedmnastego náleżli w oney Celli/ famego iednego SkarŻyw 235, 55 marg, 234 marg, 331 marg, 557

marg; WujNT 674 marg; Dan y działo fie w Kofzycách/ siedmnastego dnia Września/ Roku Páńkiego/ 1374. SarnStat 885.

W połączeniu z imieniem papieża [imię + siedmnasty] (2): YAn siedmnasty był ná stolcu Papierkim dzyefięć lat y fześć miełcy BielKron 175, Kkkk4v.

Zestawienie liczebnikowe dwuczłonowe [setki, dziesiątki] (1): Pfalm Setny siedmnasty. RejPs 172v.

MN

SIEDMNAŚCIE (39) nm

siednaście (38), siedmnaście (1) Calep, [siedmanaście, siedmionaście]. [Za postać siedmnaście uznano N (poza związkami z rzeczownikiem); wszystkie pozostałe formy przypadków zależnych zaliczono do postaci siednaście.]

-m- (13), -m- (11).

W pisowni łącznej (38), w pisowni rozłącznej (1).

W siednaście, siedmnaście oba e jasne, a pochylone (w tym 1 r. błędne znakowanie); siedmanaście, siedmionaście z tekstów nieoznaczających pochyleń.

N (cum m pers) siedmnáście (1). (cum subst) siedmnáście (7), [siedm(a)náście]. (poza związkami z rzeczownikiem) siedmnáście (4) Murm, Mymer¹, Mącz (2), siedmnaście (1) Calep. ◇ G siedmnaście (1). ◇ D siedmnáście (1). ◇ A (cum m pers) siedmnáście (2). (cum subst) siedmnáście (17). ◇ I m siedmnáścią (1), [siedmianáścią]. f siedmianáście (1), [siedmi(o)náście]. ◇ L siedmnaście (2), siedmnaście (1); siedmi- LibMal; siedmi- : siedm- BielKron (1:1).

Składnia orzeczenia typu: siednaście (kogo, czego) było (4).

W składni rzędu lub zgody z rzeczownikiem przedmiotu liczonego dla poszczególnych przypadków: w składni rzędu N (8), A (18), I (2), L (1); w składni zgody D (1), A (1), [I], L (2); w składni zgody lub rzędu G (1).

St stp: siedemnadzieście, siedmadzieścia, siedmanadzieścia, siedmnadzieścia, siedmdzieścia, siedmnaście, siedmnacie, siedmnadzie, siedmnadzie, siedmnadzieścia, siedmnadzieście, siedmnaście, siednadzie, siennadzieścia, siennadzieście, Cn notuje, Linde XVII w.

Liczebnik główny: siedemnaście; septemdecim Murm, Mymer¹, Mącz, Vulg, PolAnt, Calep, Cn; decem (et) septem Murm, HistAl, Mącz, Cn; septemdecim Cn (39): Murm 199; Septemdecim. Sybenzehen. Siedmnafcie. Mymer¹ 42v; Numero decem septem, Siedmnaście. Mącz 79a, 384b; Septemdecim – Siedmnaście. Calep 970a.

W składni rzędu z rzeczownikiem w pl oznaczającym przedmiot liczony (28): yefcze kv themv v tego zyemianyna wzyetho fyedmnafcie czlowiekow wniewoliá LibLeg 10/58v; HistJóz E3v; LibMal 1551/159; KONftántynus czwarthy Konftánfow fyn/ rzeżony Pogon od brody/ był lat siedmnaście Celárzem Konftántynopolkim BielKron 166v, 18, 82v, 274, 298v, 302, 387, 450; gdzie [na sejmach] oycowie nález nie vmieiac pífma/ więczyy dobrego postána- wiali zá cztery pięć dni/ niż dziś zá niedziel siedmnafcie/ ofmnaście. GórnDworz G5; przez siedmnaście lat miałam go w domu moim przebywáiącego w gmáchu/ á nieználam iego áby moim miłym fynem był. HistRzym 125v, 38, 38v, 124, 124v; BudBib Gen 37/2, 47/28; SkarŻyw 349, 459; Ziemie Holandkicy Miáftá [...] Tegoften z siedmianáście wsi/ [...] Gentones ze cztermi wlámi/ Puler z Amerem/ y cztery wsi do gruntu zátonęły StryjKron 26, 325; JanN-Kar A2; SarnStat 150; [Mis cenowych i z talerzami siedmanaście, konewek 10 i solniczka InwMieszcz 1584 nr 258; StryjPoczát 46]. Cf Zestawienia liczebnikowe.

W składni zgody z rzeczownikiem w pl oznaczającym przedmiot liczony (4): Látá od národzenia Pána Kristuła 1440. WŁadziśław krolewic Polki fyn Iágiełłow/ [...] w siedmnaście lećiech ná Węgiérkie kroleftwo wybran. BielKron 303v, 303, 327v, 412; [Takież mielcuch ze wszytkimi statkami piwnymi, to jest kotłem dobrym nowym i kadzioma trzema, achtelami siedmianáścią i sypień jeden. InwSzlachKal 1589 nr 50].

W składni zgody lub rzędu z rzeczownikiem oznaczającym przedmiot liczony w G pl (I): Iakom ya przes czelącz swoya nye pobral zerdzy sosnowych ssyedminasczye prząśl slychetnemv stanislavovi Iurkovemv sparul gwalthem [...] tako mi bog pomozy ZapWar 1534 nr 2544.

Z elipsą rzeczownika (I): I było miałth wlfyftkich fiedmnaście. Leop Ios 19/8.

Zestawienia liczebnikowe [w składni rzędu] (3):

Spójnik „i” łączy: zestawienia dwuczłonowe (2):

setki i jedności (I): Abowiem gdi było Koncilium Kartainkie fzołte/ [...] ná ktorym Koncilium Kártainkim było Bifikupow dwieście y fiedmnaście/ [...] tedy [...] KrowObr 16v.

tysiące i jedności (I): Gdy było po narodzeniu Pána náźwego Iezu Kryftá [Syn]á Bożego Tyfiąc y fiedmnaście lat/ tedy Henrycus [C]efarz zmiáftá Medyolanu/ niktore ludzi fwowolne y niepołufzne wygnał KrowObr 133v.

»siedmnaście tysięcy« (I): Potym Alexander przyiechał do Ciliacy y do Sawiniey/ w kthorych ziemiach wiele miał k iego pánowaniu przyięgli/ á nad to fiedmnaście thyfiąc ludu k fwemu załhępu przyłączył HistAl D.

Cf SIEDMNAŚCIEKROĆ, SIEDMNAŚCIESET

MN

SIEDMNAŚCIEKROĆ (I) nm

Oba e oraz o prawdopodobnie jasne (tak w siedmnaście oraz -kroć); a pochylone.

Sł stp, Cn brak, Linde XVI w. s.v. siedmnaście.

Liczebnik mnożny przysłówkowy; siedemnaście razy więcej; dla iloczynu 1700000: Siedmnaście kroć fto tyfiąc długu miánowano/ S poyfrzódka Pána wziąwłzy/ Ikądby gi płacono. MycPrz I B4v.

[Wyrażenie przyimkowe: »po siedmnaściekroć«: pełno było ludu iego [Kserksesa] do boiu/ ktorego ná on čás miał 1700000. to ieft/ po siedmnaście kroć fto tysięcy PlutBBud M2v (Linde).]

MN

SIEDMNAŚCIESET (I) nm

N (cum subst) siedmnaścieset.

Składnia orzeczenia typu: siedmnaścieset (czego) było.

Sł stp, Cn, Linde brak.

Liczebnik główny: tysiąc siedemset [w składni rzędu z rzeczownikiem przedmiotu liczonego]:

Zestawienie liczebnikowe wieloczłonowe [setki, dziesiątki i jedności]: Náđ to wyfzło frebrá fto funtow ná fpodki flupow kościelnych/ á ná galki ich fiedmnaście fet fiedmndzyefiát y pięć [Vulg Ex 38/28]. BielKron 35v.

MN

[SIEDMNIEDZIELNY ai

N sg m siedmniedzielny.

Sł stp, Cn brak, Linde XVI w.

Trwający siedem tygodni:

Wyrażenie: »siedmniedzielny czas« = okres poprzedzający Wielkanoc (Wielki Post wraz z Przedpościem): Dzień chwalebny náftępował/ Co go przedtym známionował Siedmniedzielny čás on dawny/ Láłka Páńłká świátu flawny. GrochHymny 29 (Linde).]

AN

SIEDMRACKI (3) ai

siedmracki (2), siedmiracki (I) Mącz (2:1).

-m- (I), -m- (I).

e jasne, a pochylone.

sg m N siedmrácki (I). ♦ pl G siedmráckich (I). ♦ D siedmiráckim (I).

Sł stp, Cn brak, Linde XVI w.

Należący do „kolegium siedmiu” w Rzymie (3):

Wyrażenie: »panowie siedmraccy« (I): Septemviratus, Wrząd á doftoyność páńów fiedmrackich w Rzymie. Mącz 384a.

a. W funkcji rzeczownika (2): Septemviralis, Co k tym fiedmirackim należy. Mącz 384a, 384a.

MN

SIEDMROCZYSTY (I) ai

N sg m siedmroczysty.

Sł stp, Cn, Linde brak.

Siedmioleśni: Septennis, Septem annorum – Siedmrocziści. Calep 970a.

Synonimy: siedmioleśny, siedmleśny.

MN

SIEDMSET (87) nm

siedmset (84), siedmiset (I), [siemset], siedmset a. siedmiset (2); siedmset : siedmiset BielKron (15:1). [Za postać siedmiset uznano A; wszystkie pozostałe formy przypadków zależnych zaliczono do postaci siedmset.]

-m- (42), -m- (7).

W pisowni rozłącznej (74), w pisowni łącznej (13).

Oba e jasne.

N (cum m pers) siedmset (7). (cum m an) siedmset (2). (cum subst) siedmset (15). (poza związkami z rzeczownikiem) siedmset (6). ♦ G siedmiset (6). ♦ A (cum m pers) siedmset (12). (cum m an) siedmset (I), siedmiset (I) BielKron (1:1). (cum subst) siedmset (24). (poza związkami z rzeczownikiem) siedmset (6). ♦ I f siedmset (I). n siedmiesiąt (5). ♦ L siedmiset (I).

Składnia orzeczenia typu: siedmset (kogo, czego) jest, było (I), siedmset (kogo) są (I) SkarŻyw.

Składnia rzędu lub zgody z rzeczownikiem lub zaimkiem oznaczającym przedmiot liczony dla poszczególnych przypadków: w składni rzędu N (24), A (33), I (6), L (I); w składni zgody poddyktowanej przez drugi człon zestawienia liczebnikowego A (2); w składni zgody z wyrazem łacińskim A (I); w składni zgody lub rzędu G (6), A (2).

Sł stp, Cn notuje, Linde bez cytatu.

Liczebnik główny: siedemset; septingenti Murm, Mymer¹, Miech, Vulg, PolAnt, Mącz, Calep, Cn (87): Septingenti, Sibenhundert Syedmset Murm 200; Mymer¹ 43; Mącz 47c; Septingenarius – Siedm feth włobie maiaci. Calep 970b, 970b.

W składni rzędu z rzeczownikiem lub zaimkiem w pl (58): LibLeg 11/99; Item tho włchithko srebro, y ta zapona ieft wfiedmi feth zlothich. MetrKor 62/171v, 57/117v, 59/277, 61/224; gdym bil v pana tharnowłkyego pyllarzem thedym bil zołthal fyedm feth korczy owłła na lyczbye LibMal 1545/102; Widziłz co éi papyżowye nye zá náłlych wyekow/ [...] ále przed fyedmyą fet/ tyfiącym/ [...] lat o zwirzchnoći á władzey papyeskyey piłłá KromRozm III O; Leop Iudic 20/16, 4.Reg 3/26; BibRadz 4.Reg 3/26; Gdańskie miefzczany dárowano tym co pierwey dawáli/ to ieft/ fiedm fet grzywien z mieylkiego dochodu BielKron 391v, 50v, 78v, 129v, 222, 226v (13); Mącz 438d; Bo koń mam/ zá ktory dawano mi siedm fet czerwonych złotych GórnRozm E4v; BudBib 3.Reg 11/3; To przed fiedmią fet lat ten dziwny Prorok powiedział Izali nie ták ieft? SkarJedn 400, 400; SkarŻyw 301; á potym flundrowawłzy wołość/ fiedm fet więźniow wzięli. StryjKron 315, 370; ReszPrz 15; [Siedm set kuf na każdy dzień wychodziło miodu [...]. Siem set wołów, świń dzikich, żubrów, łosi po stu StryjPoczqt 387]. Cf Zestawienia liczebnikowe, »siedmset tysięcy«.

W składni rzędu z rzeczownikiem w sg (5): Septingenarius grex, Stado fiedmfetne/ to yeft/ fiedmfet pogłowia w fobie ofięgające. Mącz 384b. Cf Zestawienia liczebnikowe.

W składni zgody z wyrazem łacińskim w pl (I): Goździki idą táłmze z Melufy od Kálekutu leukás [= mił] siedm fet. BielKron 268v.

W składni zgody lub rzędu z rzeczownikiem lub zaimkiem w pl (8): ZapWar 1548 nr 2667; Thy brzegi morzá Mauritańłkiego á

Gránaty fą od fiebie około fiedmi fet fłopniow. *BielKron* 278v, 315; Bezá wielkie intraty y dochody/ ktore miał około [!] siedmi fet złotych ná wšelákich zbytkách y plugáftwách ftrawiwłzy/ náofłátek że ie Simońkím obyczáiem przedá *WujJud* 218v; [nasi przodkowie] zá jednáž powfzeczną wiára kátolická Rzymfká/ ktora blifko siedmifet lat dotąd trwa/ zoftáwili nam dawná Confederáciá przeciw fektám *PowodPr* 43; *SkarKaz* 549b. Cf *Zestawienia liczebnikowe*.

Z elipsą rzeczownika (7): Thudorkowicze [placq myta] dwa gr y dwiefzecie fłoly Belz dziefziączz gr y fchefzcz pienyądzi, A iefli jedním Konyem, fzieďmfcchet fłoly *MetrKor* 57/119, 57/117v, 59/277, 279v. Cf *Zestawienia liczebnikowe*.

Zestawienia liczebnikowe [w tym (nie licząc »siedmset tyfiącz«): w składni rzádu z rzeczownikiem lub zaimkiem w pl (26), w sg (4); w składni zgody podyktowanej przez trzeci czlon zestawienia liczebnikowego (2), w składni rzádu a. zgody ze skrótém rzeczownika (2), z elipsą rzeczownika (3)] (38):

Zestawienia bezspójnikowe dwuczłonowe (2):

setki i dziesiátki (1): Liczba mężow ludu Ifráelkiego. [...] Synow Záchái: fiedm fet/ fšesćdziefiáť. *Leop* 2.*Esdr* 7/14.

dziesiátki tyfiący i setki (1): wfzytkich pifzá być LXX tyfiáč/ fiedm fet *BielKron* 123v.

Zestawienia ze spójnikiem „i” (36):

Zestawienia dwuczłonowe (16):

setki i jedności (1): DLVGI Niebošczykowskie. Iako zostal winium według rachunku różdzielnikow. Grzegorz Niesilowski, in Summa marc. Siedmseth y cztery. gr 18. *ZapKościer* 1580/7v.

setki i dziesiátki (7): Odćiągnáwłly fłáđ [Jozue z ludem z *Jerycha*] iáko ná fiedm feth y piędćdziefiáť fłáienia/ przyćiągnęli do Cháráká *Leop* 2.*Mach* 12/17; *BibRadz* 2.*Mach* 12/17; Potym obroćilifmy fie do Etyopiey/ [...] do tego mieyfcá ktore zowá album caput/ do ktorego iefł mil od Kánaryilkich wyfłow fiedm fet y fiedm dziefiáť mil. *BielKron* 449v, 35v; wfzytkich Pólek naydźie fye w Pręćie fiedm feth y dwádziefiáť/ 720. *GrzepGeom* Mv, Mv; *BudBib* 2.*Mach* 12/17.

tyfiące i setki (8): *LibLeg* 11/101; A z Ioiáđá ktory był przednieyfzym z fynow Aaronowych/ było trzy tyfiące y fiedm fet ludu. *BibRadz* 1.*Par* 12/27; *BielKron* 41; A záfić/ dwá tyfiáć y fiedm feth Morgów/ wczyniá dziewięćdziefiáť Włók *GrzepGeom* Kv, Kv; *BudBib* 1.*Par* 26/30, 32; Iednák czternaście tyfiący ludzi y fiedm fet w gniewie Bofkim pobići fą. *SkarŻyw* 493.

Zestawienia wieloczłonowe (20):

setki, dziesiátki i jedności (11): [Juhrowie] przyfli przez Sarmatiá aż do Pannoniey/ [...] w fiedm feth czterdziefci y we cztyrzy lata od Bożego narodzenia. *MiechGlab* 58; *Leop* 2.*Esdr* 7/29, 37; A gdy fię Mátuřálowi vrodził Lámech żyw był fiedm fet/ ośmdziefiáť y dwie lećie *BibRadz* *Gen* 5/26, *Gen* 5/31, 1.*Esdr* 2/66; á themu iuž wyfłó fiedm fet lat dziewięćdziefiáť y piędć. *LeopPrzep* C, E4v; *ZapKościer* 1580/7v; *WerGośc* 263.

Y było wfzech dni Lámechowych fiedm y fiedmdziefiáť lat/ y fiedm fet lat/ y vmárl. *BudBib* *Gen* 5/31.

tyfiące, setki i jedności (1): Pifze Seb: Munferus iż to miáfto [Augsburg] ták wielkie iefł á ludne/ iż roku od Kryřthufá 1549. tyfiáč fiedm fet y piędć nowo národzonych dziátek okrczono iednego roku. *BielKron* 288.

tyfiące, setki i dziesiátki (1): Koni ich było [...]. Wielbłáďow cztery fłá trzydziefci y piędć/ á ofłow fšeć tyfiący fiedm fet y dwá dziefciá. *BibRadz* 1.*Esdr* 2/67.

dziesiátki tyfiący, tyfiące i setki (4): *Leop* *Num* 1/39; kthorych [plemion *Manasses*] liczba była piędćdziefiáť y dwá tyfiáć y fiedm fet ludu. *BibRadz* *Num* 26/34; Od fynow Dán fšećdziefiáť y dwá tyfiący y fiedm fet [...]. Ci fą ktore policzył Moizefz y Aaron [Vulg *Num* 1/39]. *BielKron* 39; *BudBib* *Num* 26/34[33].

setki tyfiący, tyfiące, setki i dziesiátki (3): Tá iefł fummá á ten poczet fynow Ifráelkích [!] kthorych liczono fšećflet y jeden tyfiący fiedmifet y trzydziefci. *Leop* *Num* 26/51; *BibRadz* *Num* 26/51; *BielKron* 43.

»siedmset tyfiącz« (1): Láthá od národzenia Bożego 744. Trzeći raz Hunni przyfłzi do Węgieř ná fwoieć oyczyznę [...] z Kfiáźćiem fwym Almufem/ z wielkością ludzi oboygá pogłowia/ ták iż ich było fiedm fet tyfiáč *BielKron* 299.

MN

SIEDMSETNASTY (1) nm

N sg m siedmsetnásty.

St stp, Cn, Linde brak.

Liczebnik porzákowy: siedemsetny: Septingentesimus, Siedmifetnáfti *Mącz* 384b.

Cf **SIEDMSETNY**

MN

SIEDMSETNY (4) nm

-m- (3), -(m)- (1).

Oba e jasne.

sg m N siedmsetny (3). \diamond *n N* siedmsetn(e) (1).

St stp brak, *Cn* *notuje*, *Linde* XVII w. (z *Cn*).

1. *Liczebnik porzákowy; septingentesimus* *Calep*, *Cn* (2): Septingenti, Siedmifetny. *Mącz* 384b; Septingentesimus – Siedmifethni. *Calep* 970b.

2. *Zawierający w sobie siedemset jednostek; septingenarius* *Mącz*, *Cn* (2): Septingenarius grex, Stádo fiedmifetne/ to yefł/ fiedmifet pogłowia w fobie ofięgáće. *Mącz* 384b, 384b.

Cf **SIEDMSETNASTY**

MN

SIEDMSTOPNY *Cn*; *Linde* XVII w. (z *Cn*).

Cf **SIEDMIOSTOPNY****SIEDMY** cf **SIODMY****[SIEDMYDZIESTY** nm

A sg f siedmádziefiáť.

St stp, Cn, Linde brak.

Wynoszący siedemdziefiáť:

Zestawienie: »wina siedmádziefiáť« = najwýřza kara pienyżna wynoszácá pierwotnie 70 grzywien, późnieř zmniejszona do 14 grzywien: Ieřližeby kto przy bytności Arcybifkupiey fłowá iákie fkaráďne ábo nieprzyřtoyne mowil/ winę piędnádziefiáť ma zápláćić: á ieřliby broni dobył ábo ránil/ winę siedmádziefiáť. *BielKron* 1597 665.

Cf **SIEDMDZIESTA, SIEDMNADZIESTY**

MN

SIEDNADZÍCIE cf **SIEDMNÁŚCIE****SIEDZÁĆ** cf **SIEDZÁCY****SIEDZÁCY** (368) *part praes act*

siedzácę (367), **siedziácy** (1); *siedzący*: *siedziácy* *HistAl* (5:1).

siedzący, siedziácy (353), **siedzác** (15); *siedzác* *RejZwierc*, *MycPrz*; *siedz(i)ący*: *siedzác* *BierEz* (1:2), *OpecŻyw* (12:1), *HistAl* (6:1), *LubPs* (1:1), *BibRadz* (6:1), *BielKron* (7:4), *SarnUzn* (2:1), *WujNT* (74:2).

e jasne.

sg m N *siedzący* (58), *siedzác* (3) *OpecŻyw*, *LubPs*, *SarnUzn*. \diamond *G* *siedzácę* (32), *siedzác* (1) *MycPrz*; -ego (1), -égo (1) *OpecŻyw* (1:1), -(e)go (30). \diamond *D* *siedzácęmu* (38); -ému *SarnStat* (3), -emu (1) *OrzQuin*, -(e)mu (34). \diamond *A* *siedzácę* (71), *siedzác* (3) *BielKron* (2), *RejZwierc*; -ego (3), -égo (2), -(e)go (66); -égo *MurzNT*; -ego: -égo *OpecŻyw* (3:1). \diamond *I* *siedzácym* (6). \diamond *L* *siedzácym* (6). \diamond *V* *siedzác* (1) *BielKron*. \diamond *f N* *siedzácá* (5). \diamond *G* *siedzác(e)j* (2). \diamond *D* *siedzác(e)j* (1). \diamond *A* *siedzácá* (9), *siedzác* (1) *BielKron*. \diamond *I* *siedzácá* (4). \diamond *L* *siedzác(e)j* (1). \diamond *n N* *siedzác(e)* (1). \diamond *G* *siedzác(e)go* (3). \diamond *A*

siedząc(e) (1). \diamond *pl N m pers* siedzący (22), siedząc (1); -ący : -ąc *WujNT* (3:1). *m an* siedzący [*cum sb: swierszcze*] (1). *subst* siedzące (9), siedząc (2); -ąc *BibRadz*; -ące : -ąc *WujNT* (2:1); ~ -é (2), -(e) (7). \diamond *G* siedzących (40). \diamond *D* siedzącym (14). \diamond *A m pers* siedzące (15), siedzących (1) *ZapKościer*; -é (2), -(e) (13). *subst* siedząc(e) (2), siedząc (3) *BierEz* (2), *HistAl*. \diamond *I m* siedząc(e)mi (5), siedzącymi (1); -(e)mi : -ymi *WujNT* (1:1). \diamond *L* siedzących (4). \diamond *V m pers* siedzący (1).

Sl stp s.v. siedzieć, Cn notuje, Linde XVI(XVIII) w.

I. W funkcji właściwej (365):

1. Znajdujący się w pozycji siedzącej, tj. gdy ciało spoczywa na poślakach; *sedens Vulg, PolAnt, Mącz, Calep; discumbens HistAl, PolAnt, Vulg; recumbens Vulg, PolAnt; residens HistAl; insidens Mącz; sessilis Calep* (29): *March*¹ A3v; A wziął pán Iezus chléb/ [...] iął rozdawat z onym zástępom siedzącym *OpecŻyw* 52v; *BibRadz Luc* 5/17; á [Żydz] nie chowaiá vmártých w Cerkwi/ iedno w polu/ á fiedząc go w grobie polożá. *BielKron* 465; *Mącz* 378c; *BialKat* 318v; Przyftąpiá kniemu [Jezusowi] niewiáftá/ sklenicę wodki máiac bárzo drogiey/ y wylaá ná głowę iego fiedzącego. *BudNT Matth* 26/7, *Mar* 2/6, *Luc* 8/35; *SkarŻyw* 188; *CzechEp* 181; *Calep* 962a [2 r.]; ktore bluźnienie od czworákich go [Jezusa] ludzi potkálo: to iest siedzących/ ftoiących/ mijájących/ y wilżących. *LatHar* 320, 338; y vyrzeli onego ktory był opętány/ fiedzącego/ oblezonego/ y z dobrym baczeniem *WujNT Mar* 5/15; Y znalazł [Jezus] w kościele [...] te co pieniądze odmieniáli siedzące. *WujNT Ioann* 2/14, *Mar* 2/6, *Luc* 8/35.

siedzący wedle kogo, podle czego (2): ieden flepy fiedżat podle drogi/ flyftát wielki gielk ludu/ poczał pytat ztoby to bylo. *OpecŻyw* [61]v; fchlifchal gdi fzwyecz Michal wedlye nyego tha^m fzyedzaczy ku Ianowy drvmlikowy mowyl *LibMal* 1554/189.

siedzący między kim (i kim) (2): y [św. Dunstan] nálawzly [króla] między mátká y corká fiedzącego: zgromil onę niewftydliwá niewiáftę *SkarŻyw* 509. Cf »na ziemi siedzący«.

siedzący przed kim (2): Sluchay(że) teraz Iehofzua offiárniku wielki/ ty y przyiaćie twoi siedzący przed tobá *BudBib Zach* 3/8; *ZapKościer* 1588/81.

siedzący z kim (7): y vpodobála fie bárzo [córka Herodiady] onemu Herodowi y onym gofcyom iego fiedzącym z nim. *RejPos* 320v; *ZapKościer* 1588/83v. Cf »w karczmie siedzący«, »siedzący pospołu«.

siedzący na czym (10): *Insidens, Leżący/ Siedzący* ná czym. *Mącz* 379d, 379b; ktora [nierzqdnice] gdy ná fołzku fwym siedzącá nalal: mniemáiac aby był czárt/ wyganiác go y fukác poczał *SkarŻyw* 309. Cf »siedzący na stolicy« »na ziemi siedzący«.

siedzący pod czym (2): Vrzal ludzi pod gorá pod drzewy fiedzące *RejWiz* 82; *Leop* 3.Reg 13/14.

siedzący przy czym = jedzący (1): Bo ieliby kto vyrzal onego ktory ma vmiecieñoś/ przy rzeczy báłwanom offiárowáney fiedzącego/ á zalz funnienie iego będąc niemocne/ nie zbudue fie ku temu aby też iadł rzeczy báłwanom offiárowáne? *Leop* 1.Cor 8/10.

siedzący gdzie (28): vkázal fie [Jezus] fwym iedeⁿáfcie vczen-
nikom fiedzącym wony^m palátzu *OpecŻyw* 172v, 33, 165; *BielŻyw* 71; wthymze do nych wgfldbye fzyedzaczich przibyezall kath *LibMal* 1554/194, 1554/187v, 188, 189; *Leop Luc* 22/56; A byla tám Márya Mágdálená/ y druga Márya fiedząc przeciwko grobowi. *BibRadz Matth* 27/61; *OrzQuin* Aav [2 r.], Aa4v; y przyfzedł [Gwido] do fwego zamku/ y nálasł tám wiele vbogich fiedzących przed broná *HistRzym* 82; *BudNT Mar* 15/5; *SkarŻyw* 413; *LatHar* 702, 720; A wlfedzly w grob/ vyrzály mlódziená fiedzącego po práwey ftronie *WujNT Mar* 16/5, *Matth* 20/30, 27/61; *CiekPotr* 33. Cf »w karczmie siedzący«, »u ognia siedzący«, »u stołu, za stołem siedzący«.

Wyrażenia: »w karczmie [z kim] siedzący« (2): A ieliby flzáhcícowi ták w karczmie [...] z chlopy fiedzącemu/ będącemu/ y piácemu przydálo fie/ zeby przez kmiotká álbo kmiotki vbit/ álbo rániön byl. Tedy [...] *SarnStat* 622 [idem] 1173.

»siedzący na majestacie« [szyk 2:1] (3): *RejWiz* 166; Kardy-
nali ftoiąc około Papieža fiedzącego ná fwym máiefłacie/ omiá-
iá lišiemí ogony proch około iego zwierzchu y fpodku. *BielKron*
216v, 367v.

»u ognia siedzący« (1): Ktorego [Piotra] vřzrawfzy niektora
fluzebnicá v ognia fiedzącego [*sedentem ad lumen*]/ [...] rzeklá: [...] *WujNT Luc* 22/56.

»siedzący [z kim] (po)społu« [szyk 2:1] (3): *OrzRozm* A4v;
Thedy fie tám tobie wielka chwałá ftánie przed onymi wfzythkiemi
pořpołu fiedzącemi s tobá. *RejPos* 225, [290]v.

»siedzący na stolicy, na stolcu« = *super thronum sedens Pol-
Ant* [szyk 5:1] (4:2): abyfmy czynili co kolwyek nam powyedzá
doktorowye zakönni y licemyernicy/ fyedzący ná ftolcu Moizeffo-
wym *KromRozm* 1 C4; *Leop* *B2; Zyw Sálonomie/ fiedząc ná ftolcu
krolewfkim. *BielKron* 74; Nie będzie wykorzenion tobie muž przed
oblicžnošciá mojá/ fiedzący ná ftolicy Izráelkíey *BudBib* 3.Reg
8/25, *Ier* 29/16; przez ty bramy wiezdžáć krolewie y pánowie wá-
fzy będą/ fiedzący ná ftolicy Dawidowey *SkarKazSej* 666a.

»u stołu, za stołem siedzący« [szyk 2:1] (2:1): *RejPos* [290]v;
przyftąpiá k niemu [Jezusowi] niewiáftá/ máiąca álabáftrowy floiek
oleyku drogiego/ y wylaá ná głowę iego/ zá ftołem fiedzącego.
LatHar 689; *WujNT Luc* 7 arg.

»na ziemi [między kim] siedzący« (1): Tu pogládý na ftworzy-
ciela fwégo/ na ziemi między ftworzenijm fwym fiedzącego *Opec-
Żyw* 42.

W przén (1): O což iest dziš thákich Piotrow y tákich Iudafzow
fiedzących řpołu s tobá v ftólu twego o moy miły Pánie *RejPos*
[290]v.

Przen (1):

Wyrażenie: »siedzący na stolicy« (1): Dáyže mi mądrošć
fiedzącá ná ftolicy twoiey [tuarum sedium assistricem] *BudBib*
Sap 9/4.

aa. W funkcji rzeczownika (41): *BierEz* D; Patr z též iako wefo-
lo mily Iezus pogládá na ony fiedzące/ ij iedzące *OpecŻyw* 53, 46;
Slyžac to niektory s s [J] fiedzących imieniem Lizias rzekł do
krolá [...] *HistAl* B2v, A5v, B3; Wziął tedy Iezus chleby: á po-
dziękowawfly/ rozdał fiedzącym *Leop Ioann* 6/11; *BibRadz Matth*
22/11; zopytał pofél Turecki Cefářzá ktoryby był z thych fiedzących
Máximilian Cefářlki fyn *BielKron* 332; *RejAp* 172v; *RejPos* 80v,
238; *BudBib Dan* 7/16; Bo kto iest wfytfzy; fiedzący/ czyli fluzący?
izali nie fiedzący? *LatHar* 717, 275, 720; A ieliby infzemu fied-
zącemu bylo obiáwiono/ pierwfzy niechay milczy. *WujNT* 1.Cor
14/30, *Matth* 22/10, 11, *Ioann* 6/11, 13/28.

siedzący około kogo (1): Y obeyrzawfzy [Jezus] wkřąg oko-
ło fiebie fiedzące/ rzekł. Oto mátká mojá y bráćia moi. *BudNT*
Mar 3/34.

siedzący z kim (1): Y zářálowal fię krol/ ále prze klátwę y
(dla) fiedzących znim rofkázal dáć (iey) [głowę Jana Chrzciciela]
BudNT Matth 18/9.

siedzący na czym (1): Siedzące^{mv} na fkorze Lwíey, zořtanawia
fie flux Emorrois. *FalZioł* IV 11b.

siedzący gdzie (6): Y wyfufzē ia/ mowi Pan/ wfzytki wody
morfkye/ y wfzytki rzeki ich/ ták iż nie omoczy wędki fwoiey fied-
zący ná brzegu *RejPos* 188. Cf *Wyrażenia*.

Wyrażenia: »siedząc przy kominie« (1): Káždego zlá myfl
omíne/ Siedząc s czářzá przy kominie *RejZwierc* 237.

»(po)społu, społem siedzący« = (*simul*) *recumbens PolAnt,
Vulg; simul discumbens Vulg* [szyk 7:4] (6:5): *Consessor*, *Podlefied-
nik/ pořpołu fiedzący. Mącz* 379b; *RejPos* 224; *BudNT Mar* 16/14;
Consessor – Społem fiedzący. *Calep* 246a; A gdy wefzla corká
oney Herodyády/ y táncowála/ y fpodobála fię Herodowi/ y řpołu
fiedzącym *WujNT Mar* 6/22; Y poczēli řpołem fiedzący mowić
między řobá: Ktož iest ten ktory y grzechy odpufzcza. *WujNT Luc*
7/49, *Mar* 6/26, 16/14, s. 222, *Luc* 14/10, 15.

»siedzący przy stole, u stołu« = *discumbens, recumbens Vulg*
[szyk 3:1] (2:2): *OpecŻyw* 94v; on Cefarz pytał wfzytkich fiedzą-

cych przy ftole/ y około ftojących rzekąc: Powiedzcie ktory ry [!] z nas dwu iest Cefarz *HistRzym* 44; A żaden z siedzących y ftołu nie śmiał go [Jezusa] zopytać: Ktoś ty iest? *WujNT Ioann* 21/12, *Mar* 16/14.

a. *O Bogu (też bogach pogańskich), aniołach i zbawionych (102):*

siedzący okolo kogo (1): Opifuie ná ftołicy siedzącego. Y około niego dwádzieściá y czterech ftfářznych siedzących. *WujNT Apoc* 4 arg.

siedzący u kogo (1): w czym nas fámá dawna Bogárodzicia rozładzić może/ gdy Iádámá w wiecznym v BOgá odpoczynieniu siedzącego/ zowie Kmieciem Bożym. *PowodPr* 68.

siedzący na czym (31): iż tu Ian fwięty powieda iż widzyał Anyoła fiedzącego ná iáfny m obłoku *RejAp* 125v; *CzechRozm* 178v. Cf »siedzący na majestacie«, »siedzący na stolicy«, »siedzący na tronie«.

Wyrażenia: »siedzący na majestacie (a. na wysokości majestatu), w majestacie« = *sedens super solium Vulg* [szyk 8:5] (10:3): *OpecŻyw* 144v; Widzyałem Pána fiedzącego ná máiefstacie fwoim/ a wflystek załtep niebiełki przy nim fthoiący *Leop* 3.Reg 22/19; *Sarn-Uzn* F6v; tho iuz tu możefz rozumieć iż Ociec y Syn y Duch fwięty fą fiedzący ná máiefstacie Bożym *RejAp* 68v, BBv, 126, 155v, 156v, 171v, 172; Iáko też Ezáiałf powieda/ iż widzyał Pána w podobieńfwie człowieczym fiedzącego ná wyfokości Máiefstatu fwego fwiętego *RejPos* 294; *WujNT* 358, Zzzzzv.

»pospołu siedzący [z kim]« (1): ftfanieć fie wielka poczcziwość á wielka chwałá przed onymi wfzytkimi mocarfhwy y kfłefwty niebiełkami/ iuz wiecznie wiekom pospołu fiedzącemi s tobą. *RejPos* 228.

»na prawicy Bożej (a. (u) Boga, a. Ojca, a. (u) Boga Ojca, a. mocy Bożej), po prawicy siły (a. możności) Bożej siedzący« = *sedens a dextris virtutis (Dei) PolAnt, Vulg; in dextera Dei sedens Vulg* [szyk 13:12] (22:3): Abowiem [antychryst, czyli papież] tu iáwnie háńbi y fromoći Pána Iezu Kryłtá onego Báránka wietznego/ náprawicy Bożey fiedzącego *KrowObr* 68v; y rozmiłiucie fie Báránka tylko iednego ná prawicy Bożey fiedzące^{so} Pána Iezu Kryłtá *KrowObr* 70; tak też y Pan Kryłtus iest wietznym Káplánem ná prawicy Bogá oycá fiedzący *KrowObr* 181, 66v, 67, 68, 68v, 88v (12); y wyzryćie Syná człowieczego fiedzącego ná prawicy mocy Bożey *BibRadz Mar* 14/62; *RejPosWstaw* [21³]v, [143³]v; *MycPrz* I A4; *BudNT Luc* 22/69; *CzechRozm* 204; wyzryćie Syná człowieczego fiedzącego po prawicy możności BOżey *LatHar* 695; Ale otdąd będfie Syn człowieczy fiedzący po prawicy siły Bożey. *LatHar* 721, 281, 709; *WujNT Matth* 26/64, *Mar* 16/62, *Col* 3/1.

»siedzący na stolicy, na stolcu, na stołku« = *solio residens HistAl; sedens super solium PolAnt; super thronum sedens Vulg* [szyk 9:9] (13:4:1): vyrzał [Aleksander] drugie ciemnofci obłokow y drugiego bogá ná krolewłkim ftołcu fiedzącego *HistAl* Mv; Iż Ezáiałf widzyał pána Bogá fyedzącego ná ftołku wyfokim *KromRozm II* m4v; Widzyałem Pána fiedzącego ná stolicy iego *BibRadz* 3.Reg 22/19, *Is* 6/1; dał mu fie widzyeć Bog fiedząc ná ftholicy wyfokicy y podniefionej *SarnUzn* D8v; á ná onych ftołcoch widzyałem dwádziefcia y czterzy ftfářznych fiedzących *RejAp* 47; Dufze fiedzące ná ftołicach. *RejAp* 168 marg, 47v, Dd3v; *WujJud* 44v; *CzechRozm* 99, 193; *WujNT* 358, 471, *Apoc* 4/4, 7/10, 19/4, Zzzzzv.

»siedzący na tronie« (1): Widzyał tedy Ian s. Zbáwiciela fiedzącego ná Tronie *SarnUzn* G4v.

aa. *W funkcji rzeczownika (42):* A ten fiedzący był poyzrzeniem podobny kámieniowi Iáłpifowi *WujNT Apoc* 4/3, s. 849.

siedzący na czym (39): *RejAp* 125; Y zápuścił on fiedzący ná obłoku/ sierp fwoy ná źiemie *WujNT Apoc* 14/16, *Apoc* 14/15. Cf »siedzący na majestacie«, »siedzący na niebiesiech niebieskich«, »siedzący na stolicy«.

Wyrażenia: »siedzący na majestacie« [szyk 14:3] (17): A oto máiefstát był wyftáwion w niebie/ á ná máiefstacie był fiedzący. *RejAp* 47; Siedzącemu ná máiefstacie y Báránkowi niech będfie błogo-

fłáwieńftwo *RejAp* 53; oto fluchay iż Anyeli y duchowie fwięci wofłáią dawiając cześć á chwałę fiedzącemu ná máiefstacie Bożym *RejAp* 68v, 47v, 49 [2 r.], 49v, 53v [2 r.], 55v (16); *RejPos* 6.

»siedzący na niebiesiech niebieskich, w niebie« = *equitans in caelis caelorum PolAnt (1:1):* Siedzącemu ná niebieftech niebiełkich z poczátku/ oto wydáie w gfołie fwem gfoś mocny. *BudBib Ps* 67/33; *SkarŻyw* 589.

»na prawicy siedzący« (1): Y Widzyałem ná prawicy fiedzącego [in dextera sedentis] ná ftołicy *WujNT Apoc* 5/1.

»siedzący na stolicy, na stolcu« = *sedens in throno PolAnt, Vulg; supra sedem sedens, sedens super (supra) thronum Vulg* [szyk 16:2] (16:2): Y Vyrzałem pothym ftholice/ y fiedzące ná nich *RejAp* 167, 47v, 68, 167v, 168, Siedzącemu ná ftołicy/ y báránkowi/ błogofłáwieńftwo y cześć/ y flawá *BudNT Apoc* 5/13; *CzechRozm* 180; y rzekli goram y kfłám: Vpádnicie ná nas/ y zákrýćie nas od oblicza fiedzącego ná ftołicy *WujNT Apoc* 6/16; od fiedzącego ná ftołicy będfą ofładzeni wfzyscy vmárli/ według ich wczynkow. *WujNT Apoc* 20 arg; Y widzyałem ftołicę wielką/ białą y fiedzącego ná niey *WujNT Apoc* 20/11, s. 471, *Apoc* 4 arg. 4/2, 9, 5/1 (11).

a. *Jadący wierzchem [na czym (żywotne)] (37):* Y vyrzałem niewiáfte fiedzącá ná bełticy żofłey *RejAp* 140, 140v; *CzechEp* 380 [2 r.]; Oto krol twoy idzie tobie éichy/ y fiedzący ná ofłicy *WujNT Matth* 21/5, *Apoc* 17/3.

Wyrażenie: »siedzący na koniu« = *sedens in equo HistAl* [szyk 2:1] (3): *LibMal* 1545/103; y widzieli nád oną rzeką niewiáfty [...] fiedząc ná koniec *HistAl* Iv; Oto ftyłzmy iż widzyał kogoś dziwnego fiedzącego ná białym koniu *RejAp* 161.

a. *W funkcji rzeczownika (28):* gdfie ták [Bóg] rokázowác ráczy temu fiedzącemu ná tey czarney fzkápíe *RejAp* 59.

Wyrażenie: »siedzący na koniu« = *sedens super equum Vulg* [szyk 21:6] (27): *RejPs* 48v; Iż zá tym koniem białym wnet wybieżał koń éifawy álbo płowy/ á ná nim fiedzący z mieczem wielkim *RejAp* 57; A gdy vyrzał otworzoną trzecią pieczęć/ iż widzyał koń czarny á fiedzącego ná nim z wagą *RejAp* 58v; widzyał koniá błádelo á ná nim fiedzącego co gi fmiercią zwano *RejAp* 59v; Coż to była zá walká s tym fiedzącym ná thym białym koniu y s tym woyłkiem iego? *RejAp* 163, 56v [3 r.], 58 [2 r.], 58v, 162v [2 r.], 163 [2 r.], 164, Ff; *BudNT Apoc* 6/2, 4, 5, 19/11; A wkazawfzy fie ieden ná koniu fiedzący z woyłkiem. Który iest fłowo Boże [...]. Walczy náprzećiw bełticy *WujNT Apoc* 19 arg, *Apoc* 9/17, 19/11, 18, 19, 21.

b. *Jadący pojazdem, płynący łodzią [w czym] (2):* Iezu ktorys zwolenniki w łodce fiedzące y nabożne Thłufzce na brzegu ftoiącze navczáł. *TarDuch* B4; Iako Filipowi objawiono/ iże ten po fmierći iego miał krolowác/ [...] y o Alexandrze fiedzącim w wozie krolewłkim *HistAl* A8v.

c. *Zasiadający, aby pełnić czynności urzędowe, obradujący; praesidens, sedens JanStat, JanPrzyw* (45):

siedzący na co = zajmujący się (1): Consessus, [...] zgromádfenie ludzi ná nieyákie fprawy fiedzących. *Mącz* 379b.

siedzący na czym = biorący udział (18): tylko te^{so} artykułu [kurfierst Jan] nieprzyiáł o wierze iż co Papież y Cefarz y oycowie fiedzący ná Koncilium vradzá/ áby to trzymał. *BielKron* 229v. Cf »na fądzie fiedzący«.

siedzący na czym = zajmujący się (1): Działo fie [...] przy Pánách według Doftoieńftwá y Vrządów [...] ná tym fiedzących *SarnStat* 940.

Wyrażenia: »siedzący w prawie« [szyk 2:1] (3): Prziwyotfzy przet náłz: w prawye náłzym syedzących Iako: slachetny Ierzi Gogolinłky wczywych Swatkow: [...] *ZapKošcier* 1584/49v, 1585/59v, 68.

»siedząca rada« = *Sanhedryn; concilium Vulg* [szyk 5:5] (10): A ftrzeźćie fie ludzi. Abowiem was będfą wydáwác do fiedzącej rády/ y w boźnicách fwoich was biczowác będfą. *WujNT Matth* 10/17; Lecz Arcykápláni y wfzytká fiedząca rádá fzukáli przećiw Iefufowi świádecťwá/ áby go ná fmierć zdáli *WujNT Mar* 14/55; Vmyślili

Zydowie prosić cie/ ábyś iutro wywiodł Páwła przed siedzącą ráde/ *WujNT Act 23/20, Matth 26/59, Mar 15/1, Ioann 11/47, s. 354, Act 22/30, 23/1, s. 495 marg.*

»rada siedząca« = *obradujący sąd (1)*: A w tym czáfu ná rynku (iefzczę przy rádzye siedzący) vkazał fie ftáry Rycerz (Aquilus) *BielKron 107.*

»sąd siedzący« = *iudicium sedens JanStat (3)*: tedy fád támże siedzący z wrzędu fwęgo temu profzácemu Prokuratorá godného powinien náznáznyć. *SarnStat 569 [idem 912], 819, 912.*

»na sądzie(ch) (a. na stolicach sądów), u sądu siedzący« = (*iudicio*) *praesidens JanStat; sedibus et tribunalibus iudiciorum praesidens JanPrzyw [szyk 18:1] (17:2)*: PRzyfyeźnicy álbo Lawnicy fą Perfony ná Sądzie fyedzące *GroicPorz dv, c3, ev, i3v; Mącz 319d; BEdzie* powinien Sędzia ná fádzie siedzący od ftron ftoiących przed wczynieniem fkazánia pytác/ iefliby mieli iákíe munimentá *SarnStat 159 [idem 557, 824]*; Wrzędnicy ná fádzie siedzący/ będą moc takówe potwárné y fałszywé y nieporzádne Pozwy przynofzącé kárác *SarnStat 753 [idem 711]*; áby Sędziowie ná ftołicach fádów nálfzych siedzący nie śmieli inych obyczáiów/ zwyczáiów/ kfztałtów przy Rocéch y fkazówánium záchowywáć *SarnStat 887, 495, 557 [2 r.], 566, 569, 711 (14).*

»senat siedzący« (2): Trzeciego dnia Cefarz poftał lift Senatówi siedzącemu/ wyznawájąc ftárfe fwoie przotki zázwdy w krześciánfkíey wyerze być *BielKron 197, 207v.*

»na urzędzie, w urzędzie siedzący« (1:1): Y wpádła [św. Juliana] wręcé oblubieńcá fwego onego/ ná wrzędzie iufz siedzącego. *SkarŻyw 151; Assessor – Społe^m wurzędzie fiedzący, rąyca. Calep 105a.*

a. W funkcji rzeczownika (2): iżby zá koždé fkazánie wczynioné tylko po siedmi fktótów: których połowicá do fkarbu nálfzégó/ á połowicá przerzeczonym siedmiom siedzącym ma bydz *SarnStat 956.*

siedzący przy kim (1): ninieyfzy przywiléy zá rádu y zwoleniem przerzeczonych wfzytkich przy nas siedzących kazálifmy nápiśc *SarnStat 957.*

2. Znajdujący się, będący; sedens PolAnt, Vulg (66):

A. O podmiotach żywotnych, też o istotach nadprzyrodzonych: przebywający gdzieś (czasem może w pozycji siedzącej) (59):

siedzący w pośrodku kogo (4): *RejPos 38; LatHar 554; Y sftáło fie/ po trzech dniách náleźli go [Jezusa] w kościele siedzącego w pośrodku Doktorów WujNT Luc 2/46; SkarKaz 38 [zawsze przekład tego samego tekstu].*

siedzący między kim, między czym (żywotne) (4): Tamże go [Chrystusa] po ftraceniu trzeciego dnia w kofciele fiedzącego między doktory nalezli *OpecŻyw 33, 62v; á przyfzedł [król] do Iámy/ y weyrzał/ á otho Dániel fiedzący między Lwy. Leop Dan 14/39; SiebRozmyśl Hv.*

siedzący gdzie (II): Powiedzmi człowiecze co by działál/ bytz to byl bog dál/ ijj by byl ty náfwietflé ludzij na pułfczy fiedzącé widzál? *OpecŻyw 28v, 172; BielKron [84²]v; A przeczże fie też ty pyłznifz á nádymafz márna mucho/ iáko myfz ná wyfokíey gorze fiedząca/ ktora áni obaczy gdy iá Kaniá ábo Sowá porwie. RejPos 228, 38; MWilkHist H2v; Y rzekł Pan: komuż tedy przyrownam ludzie rodzaiu tego [...]? Podobni fą chłopiétom ná rynku siedzącym WujNT Luc 7/32; Y wyźrzáłá dwu ániółów w bieli/ siedzących/ iednego v głowy á drugiego v nog/ kędy lezáło ciáło Iefufowe. WujNT Ioann 20/12, Matth 11 arg, Luc 7 arg. Cf»siedzący w domu«.*

Wyrażenia: »siedzący w domu [czyim]« (1): Ogládáy náboźná dułto krola niebiefkiego fiedzącego w domu grzélfného między grzélfnymi *OpecŻyw 62v.*

»na [czyim, jakim] miejscu siedzący« [szyk 2:1] (3): *RejAp 166v; IEzus przyfzedłfy do zwolenników/ siedzących ná iákim pewnym mieyfcu/ rzecze. MWilkHist K3v; ktory [antychryst] ieft oná drugá beftyá/ ná pierwłzey beftyey mieyfcu siedzącą CzechEp 375.*

a. W funkcji rzeczownika (5):

siedzący gdzie (1): gdi czáfto powtharzał thakowe słowa theda wfchithczy tham szyedzaczi przeczyw yemv fzye wzrucłhili *LibMal 1554/189.*

W przén (2): *LubPs Y5; Aby zázwiecił [Bóg] siedzącym w ciémności/ y w cięniu śmierci: ku wyproftówánium nog nálfzych ná drogę pokoiu. WujNT Luc 1/79.*

aa. Mieszkający, żyjący [gdzie] (2): Oto wyciągnę rękę moię nád Filiftyny/ wykorzenie Cheretheyczyki/ y wygubię oftátki fiedzących nád morzem [*disperdere faciam residuum portus maris*]. *BibRad Ez 25/16; WujNT Apoc 14/6.*

β. O ptakach i owadach: spoczywający na czymś bez ruchu, tj. nie lecący i nie chodzący (4): Ale wynidź ku práwey ftronie/ Za wźrzyłz siedząc dwie wronie *BierEz E, E.*

siedzący na czym (1): Podobni polnym świerszczom, ktore więc, siedzący Na wysokiej olszynie, puszcżają głos brzmiający. Tacy prosto na wieży starcowie tam byli *KochMon 24.*

siedzący pod czym (1): Czúłem iáko pieczliwy Wrobl zázwdy fiedząc pod dáchem *LubPs X3v.*

γ. O Bogu w niebie [gdzie] (1): Tobie fámemu nálfz pánie przyfluffe kázde pienie chwái/ fiedzącemu ná gorze Sion wielmoźności twey *RejPs 93v.*

a. Osiedlony na prawach pańszczyźnianych [na czym] (2): Iakom ya nyenassetł na dom robothnego Iana Piekutha na częsczi Kubasiowskíey siedzącego *ZapWar 1549 nr 2663, 1521 nr 2273; [Item Frąckowi dostały się kmiecie: [...] Jakub Pizdek na żrzebiach siedzący, Olek Koszela na piáci zagon ImwSzlachKal 1562 nr 8].*

b. Osadzony w więzieniu, uwięziony (4):

siedzący o co (1): gdy nálał w ciémnicy iedne⁸⁰ więźniá Rzmíánińá Eugnomoná/ ó dług fto złotjch fiedzącego: [...] *SkarŻyw 454.*

Wyrażenia: »na gardło siedzący« = oczekujący w więzieniu kary śmierci (1): Aczkołwiek też czáfem fie przydawa fiwizna [...] kupczom ktorzy po drogach iedząc zázwdé w boiazni nie bezpieczného żywota bywaią. Takież y więźniom ná gardło fiedzącim. *GlabGad Bv.*

»w więzieniu siedzący« (2): Ifch mayacz wyadomofzcz ó thym ze Jan Grenda braxator w wycyzeny fzyedzaczi myefchkal zoddána malzonka Barthofcha Glinyarza [...] *LibMal 1554/193; SkarJedn 303.*

c. Zajmujący się, trudniący się czymś (10):

siedzący na czym [zawsze: na cle] (8): *MurzNT Matth 9/9; Leop Matth 9/9, AAA4v; RejPos 324, BudNT Mar 2/14; A gdy ftámtąd fzedł Iefus/ wyźrzał człowieká fiedzącego ná cle/ Máthteufzá imieniem. WujNT Matth 9/9, Mar 2/14, Luc 5/27.*

siedzący w czym (1): Perscribere pecuniam, Przes bank komu pienádze posłác/ to yeft gdy ye włoży w Krákwie á dádzá mu liftek od w banku fiedzących/ tedy mu ye dádzá w Wenecyey. *Mącz 375c.*

Wyrażenie: »nad księgami siedzący« (1): Dla tego ludzie wiele nad księgami fiedząci rzadko tłući bywaią *GlabGad K4v.*

d. Sprawujący władzę (głównie o papieżach) (13):

siedzący gdzie (1): Antychrift [...] ná beftyey oney/ to ieft/ ná páńftwie y ftolicy Rzymfkíey wśiadł: kędy teraz Papieże fiedzące widziemy *CzechEp 380.*

Wyrażenia: »na [jakim, czyim] miejscu siedzący« (4): A nákoniec y Grzegorz Papieź ná thymże mieyfcu fiedzący/ máło przed tym táki frogi dekret byl wczynił/ [...] Iż [...] *RejAp 77; SkarJedn 116; żeby kto nie miefzał/ onego [...] rządu rzeczy popólitey Rzymfkíey/ [...] z tym teráznieyfzym rządem [...] ktory ieft pod Papieżem/ ná mieyfcu pierwłzey beftyey siedzącym CzechEp 379, 374.*

»na stolicy siedzący« (3): iż ftolicá Pyotrowá tho yeft Rzymfka/ á Papyez ná nyey fyedzący namyfátek Pyotrá S. yeft głową kofcyólá S. Krzefciyáńfkíeygo *KromRozm III Q2; ktorzy [potomkowie wielkich książąt] iedno Wielkiemu Xiędzu Litewkiemu ná Kiernowfkíey ftolicy [...] fiedzącemu poftufzeńftwo czynili StryjKron 385; SkarKazSej 697a.*

»na urządzie siedzący« (1): Y nań [na papieża Leona] iáko ná mieyscu y wrzędzie Piotrá S. siedzącego/ gdy iego wyznanie wiary/ w liście wflyzeli/ ták záowołáli: [...] *SkarJedn* 116.

a. W funkcji rzeczownika (5):

Wyrażenia: »na miejscu krolewskim siedzący« (1): Albo też mógł być [...] vice rex iáki: co sie rozumie/ iákoby ná mieyscu krolewskim siedzący. *RejPos* 243.

»na stolicy siedzący« [szyk 3:1] (4): ktorzy [świadkowie] wflyzcy iednomylnnie/ świádectwo przed Bogiem y świátem wflyztkim stolicy Rzymkicy dáia/ iż ná niey siedzący/ fą prawdziwi Piotrá S. potomkowie *SkarJedn* 113, 102; iedná ná tey ták stolicy siedzącemu/ żaden fię ważyć tego nie ma/ żeby wyftępk iego strować śmiał *CzechEp* 387; *WujNT Matth* 23 arg.

W przen (1): Siedzących ná stolicy Moyzefzowej rolkazania fluchác każe *WujNT Matth* 23 arg.

B. O obiektach nieżywotnych (7):

a. O przedmiocie konkretnym: tkwiący gdzieś, przytwierdzony (1): Też gdy wwarzył lift dębowy w czyrwonym winie/ [...] á tím vltá będziełz wymywać/ fmodr gich odeymuieł/ zęby flabo siedzące vmocznia *FalZioł* I [115²]a.

b. O terytoriach: położony, usytuowany [gdzie] (6): Tu iuz dáley Apoštoł będzie powieđał o rozflyzzeniu tey bestyie/ to iest miáftá tego ná fiedmi gorach fiedzącego *RejAp* 107, 135v; O Miáftách nád morzem siedzących. *SarnStat* 1074 marg, 1074, 1111 [2 r.]; [bo Buczacki Fiedor Stároftá Podolki wziął był Litwie niktore Zamki ku Podolu y Wołyniu fiedzące. *StrykKron* 611 (*Linde* s.v. *siedzieć*)].

c. [W wyrażeniu: »prawo siedzące« = sąd obradujący: ktorzy przereczeni bracia Stanisław i Maciej bandą mieli moc imienia [= majątku] używać tego [...] i jakokolwiek ku najlepszemu pożytku swym przywieść. A to jest pod jawnością prawa siedzącego, wyżej opisanego KsięgiSądLąck 1561 nr 165.]

II. W funkcji przymiotnika (3):

1. Który wykonuje się siedząc; sedentariusz Mącz, Cn (2): A wltákże iedná iż między rzemięftly ręcznymi/ fą iedne gnuśne/ siedzące/ wárfłátowe *KlonFlis* A2v.

Wyrażenie: »siedząca robotą« = *sedentaria opera Mącz, Cn* (1): opera sedentaria, Siedząca robotą. *Mącz* 378d.

2. Przysadzisty (1): Sessilis, Niski fiedzący krótki/ przziemny. *Mącz* 378d.

Synonimy: I.2.A. będqcy, pozostający, przebywający; d. panujący, władający; II.2. krępy, krotki, mały, mięzszy, mięsisty, niski, przziemny, tusty, tyłowity.

Cf SIADŁY, SIEDZIEĆ

LWil

SIEDZENICZKO (1) sb n

N sg siedzeniczko.

St stp, Cn brak, Linde XVI w.

Dem. od „siedzenie”:

1. [Od znac. 'pomieszczenie do siedzenia': Toż siedzeniczko ochędożnie malowane, cęgłą polewaną położone. *LustrMalb* I 183; Łażnia, ganki i to siedzeniczko dachówką położone. *LustrMalb* I 183.]

2. Od znac. 'mebel do siedzenia': Sedicula, Stołek, ftołeczek/ fiedzeniczko. *Mącz* 378d.

LWil

SIEDZENIE (124) sb n

-enie (120), -enie (4).

Pierwsze e jasne; -dze- (38), -dzé- (2); -dze- : -dzé- Oczko (12:2); końcowe e pochylone.

sg N siedzenie (31); -é (6), -(e) (25). ◇ G siedzenia (27); -á (24), -(a) (3). ◇ D siedzeniu (8). ◇ A siedzeniu (21); -é (8), -(e) (13). ◇ I siedzeniem (11) *ComCrac, Diar, GórnDworz, RejPosWstaw, ModrzBaz* (2), *Oczko, GórnRozm, SarnStat* (2), *PowodPr, siedze-*

nim (4) *GlabGad, LibMal* (2), *GroicPorz; -ém SarnStat* (2), -em (1) *Oczko, -(e)m* (8). ◇ L siedzeniu (14). ◇ pl N siedzenia (1). ◇ A siedzenia (7).

St stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

I. Rzeczownik od „siedzieć” (92):

1. Znajdowanie się w pozycji siedzącej; sessio Mącz, PolAnt, Calep, Cn (27): Dla tego ludzie wiele nad księgami fiedząci [...] popolicie bladzi [bywają] [...] á to dla złego trawienia pokarmu ktore fobie pfiuą długim fiedzeniem *GlabGad* K5; [u Turków] Láwki áni ftołká żadny niema ku fiedzeniu/ ále ná chędogim poślaniu fiedzi *BielKron* 259v; Pergula, Ganek przy domu wzgóř wyftáwiony ku letniemu fiedzeniu áłbo przechadzce vcziniony *Mącz* 291b, 378d; *MWilKHist* B2; Sessio, actus sedendi – Siedzenie. *Calep* 962a.

siedzenie czyje [w tym: pron poss (2), G sb i pron (2)] (4): Doktorowie fwięci tu mowia/ iłz fiedzenijé Marié a fluchanié flowa bożęgo/ powyflono iest nád fluzbę Mářty fwięte *OpecŻyw* 60; siedzieć ná práwicy bołkicy nie rozumie flie to čielefne náłze fiedzenia. *WujJud* 70v marg; *BudBib Ps* 138/2; *CzechEp* 185.

W połączeniach szeregowych (2): Chodzeniem/ siedzeniem/ ftaniem/ igraniem/ głowy zwiefłaniem/ klánianiem/ zbieramy fię ná táką poftáwę/ ktorąbyflmy fię ábo inflzym podobáli/ ábo drugie przechodźli. *ModrzBaz* 56; *ReszList* 186.

Wyrażenie: »siedzenie za stoł, około stoła, u stołu« = *accubatio, accubitio, accubitus, discubitus Cn* (4:1:1): Hexaclinum, Zedel áłbo ftołzko do fiedzenia około ftołá *Mącz* 155d; Triclinorum lecti, Zedelki do fiedzenia zá ftoł. *Mącz* 464c, 70b, 464c [2 r.]; áżaby to tákowe iego [Chrystusa] okázowanie fię/ mowienie/ iedzenie/ pićie/ siedzenie v ftołu/ [...] nie było/ iáśnieyfe w wielu rzeczách/ niż pod nowym Teftámentem *CzechEp* 185.

Szeregi: »leżenie albo siedzenie« (1): flámi ták pomokli y znędzieni byli ode dzdzw/ áż y ognia nie mogli wznieći/ áni mieyfcá fuchego mogli mieć ku leżeniu áłbo fiedzeniu *BielKron* 192.

»siedzenie i wstawanie« (1): Ty doznałé fiedzenia mego/ y wftáwania mego [sessionem meam et resurrectionem meam]/ rozumiełz myśł moię dáleko przed tym. *BudBib Ps* 138/2.

a. Zażywanie kąpieli leczniczych lub nasiadówek; sessio in aqua medicata Cn (13): Przyłzedłzy tedy do Cieplic/ to niemnieyflé flárání nechay będzieł/ mieyfce fobie obráć/ áby ná dobrym powietrzu/ wczás conaylepfzy do siedzenia miał *Oczko* 26; przeto téż po obiednié siedzenie nie bywa thák długié: gdyż y čiałá w ten czás dla gorácá mdleyflé/ y wody bárzo flábfłé *Oczko* 28, 21, 24, [41]v.

siedzenie w czym (7): Siedzenia w Cieplicách tólkiż wáflnie czás iáko w Sálsie/ áłbo w Drzewie [tj. lekarstwie z drzewa gwałkowego]. *Oczko* [43]. *Cf Wyrażenia.*

siedzenie gdzie (1): Y siedzenie ták to niech tełkliwé nie będzieł/ ále máiac przy fobie kogo/ rozmowá iáką miłá ftrawioné. *Oczko* 27.

Wyrażenia: »siedzenie w wannie« (2): y siedzenie ták w ónyé wánnie nářządźi/ iákoby nie rázem w wodźie fye zátapiał/ ale poftáwly/ potym siadł boki maczáiac *Oczko* 26, 18v.

»siedzenie w wodach (w wodzie)« [szyk 2:2] (4): iż iefli kto defcenfóm zabiéga/ duciam godźine/ á plókaniu áłbo w wodźie siedzeniu drugą *Oczko* 18v; przeto látá/ choróbá/ á siłá/ w wodách tych siedzeniu/ fnádnie miáře poda. *Oczko* 27v, 23v, 24.

b. Opiekowanie się chorym (1):

Wyrażenie: »przy łozku siedzenie« (1): ták było poznáć corki iey Euflochey ku mátece miłóść/ w vfláwicznych poflugách/ y przy iey ftołzku siedzeniu. *SkarŻyw* 142.

c. Wypróżnianie się (1): áłbo [woda] czáfem ból/ wntęřz/ y biegunkę wzbudzi/ że by chćiał nabářziey/ kończyć niemoże siedzenia. *Oczko* 13v.

d. Trzymanie się w siodle (2): Dawamy téż to Niemczom/ iż w kolczye/ nikt lepiey nád nie [nie jest]/ ták duzym fiedzeniem/ iáko y fortyłmi *GórnDworz* E3.

Wyrażenie: »krotkie siedzenie« = *trzymanie nóg wysoko w strzemionach* (1): bowiem [Turcy i Tatarzy] ieden froy w iezdzeniu, w krotkim siedzeniu [modum ... *curte insedendi*], w łukach y ftrzelaniu maia. *MiechGlab* 65.

2. Przebywanie, pobyt (56):

siedzenie u kogo (1): Ifch na sziedzenyv Spidwaffek v panyey Sebaftianowey. Schluffelfelderowey bądacz yey flugą kluczem fwoym othworzila *LibMal* 1544/91v.

siedzenie czyje gdzie (2): To siedzenie Páńfkie w niebie nie ták fię rozumie/ iáko dżiśieyfzy miftrzowie wykłádác chcą: áby P. IE-ZVS vedle człowiecehftwá miał ták być iáko zamkniony/ y nigdy fię ftámtąd nie rufzác *SkarKaz* 243a. Cf *Wyrażenie*.

Wyrażenie: »siedzenie [czyje] doma« (1): á (iáko) przyfzła ták że stoi z poránku áż do tąd/ ták málo domá fiedzi (*marg*) Wł/ to fiedzenie iey domá máte (-) *BudBib Ruth* 2/7.

a. O Chrystusie i zbawionych w niebie [w tym: *czyje* (3) – *G pron* (2), *ai poss* (1)] (4): o których [przbytkach] nam fám Pan powiedác raczył/ iż wiele ich ieft w domu Oycá iego. A przez to fiedzenie ich mamy rozumieć/ iż iuz thám fám [lege: są] w pokoiu/ á żadnemi prácami [...] nie fą oczáżeni [!]. *RejAp* 168v.

Wyrażenie: »siedzenie na prawicy Boga Ojca (a. Bożej, a. ojcowskiej)« (3): *RejPosWstaw* [21³]v; *ReszPrz* 85; To siedzenie iego [Chrystusa] n[á] práwicy Bożej dáie znác/ iż fiedzi iáko Krol w Páńftwie fwoim *SkarKaz* 242b.

a. Kara więzienia, przebywanie w więzieniu; carcer *Modrz; poena sessionis a. carceris JanStat* (46): *ZapWar* 1545 nr 2646 [3 r.]; *LibMal* 1547/136; Kto fláchícá zábije/ tákí zábiják ma [...] Rok y fzełć niedziel fiedzieć w wieży/ Ktorego fiedzenia żadnym obyczáiem vydż niemoże *UstPraw* D4; *GórnDworz* Rv; niech to doroczne siedzenie będzie frozłze niż karánie ná gárdle/ ále to zá głowę fláchecká: á zá głowę chlópcká co? *ModrzBaz* 80, 79v [2 r.]; A ieffliby tákíe zábicie ábo ránienie było vczynioné z rufznice ftrzelbą/ tedy fiedzenie y zapláta czworáká zapláconá byđż ma. *SarnStat* 1170, 608; *PowodPr* 67; [*HerbOdpow* Xx7; y zá tym fię było ftáło/ że Serwetá było włádzono tákże/ z ktore⁸⁰ fiedzenia iednák on potym był wíekł. *BolHist* B7; *OpisyPozn* 1598 nr 22].

siedzenie za co (1): Pozowieli też kto takowego męzoboyćé ci-uiliter, y fkáżá mu fiedzenie zá głowy *GórnRozm* Cv.

siedzenie w czym (24): áby wieże ná główniki włzędy w powiećiech [...] były ták nápráwioné y porównáné/ iákoby nie były fiedzenia frozłze w iednych niż w drugich *SarnStat* 614. Cf *Wyrażenia*.

[*siedzenie czyje*: *Siedzenie Hullfowe. HerbOdpow* Xx7 *marg.*]

Zwroty: »siedzeniem karać, karan« [*szyk zmienny*] (2:2): *Com-Crac* 17v; *GroicPorz* k; czemułz nie rádniey mnieyfzą kaźnią karzećie dlužniká/ to ieft fiedzeniem/ niżli *infamią*? *GórnRozm* I3; *SarnStat* 418; [a gdzieby który się pokazał nieposłusznym, jeźliby gospodarz był, aby fiedzeniem był karan *OrdynWiej* 1576 nr 49; *UstWojsk* 1593 345].

»siedzenie, na fiedzenie skazać (a. ma być skazano); kaźń fiedzenia« = *poena carceris, sessio decernitur JanStat* [*szyk zmienny*] (4:1;2): *SeklWyzn* g4; fkazono [!] tego co pozwał Szláchícá nie podlego/ á k temu nie młodego ná fiedzenie w wieży rok ieden *GórnRozm* H4v, Cv; iżeś ty kaźni fiedzenia Nam y Rzeczypolpólitéy przewinonéy nie wysiedział. *SarnStat* 141, 604, 1171, 1243.

Wyrażenia: »siedzenie [w czym] na dnie« [*szyk 4:1*] (5): *ZapWar* 1545 nr 2646; *GórnRozm* Hv; Záśię tenze Státut roku Páńfkiego 1538. ná ieden rok znouw ieft wzięt, przyłozywfzy ná dnie w wieży fiedzenie. *SarnStat* 607; tákowy [...] o to pokonány w fładzie žiemfkim fwego powiátu włáfnego [...] puł roká fiedzenia w wieży ná dnie ćierpieć ma *SarnStat* 1171, 1174.

[»siedzenie na kole [= miejscu odbywania kary wojskowej]«: tak ten, co pożyczzy, jako i ten, u ktorego pożyczono, fiedzeniem na kole ma być karan. *UstWojsk* 1593 345.]

»w pęćie fiedzenie« (1): y po długim w pęćie fiedzeniu/ rzadko więzień bez iákiego vchrámowánia z wieże wychodzi. *LatHar* [249].

»siedzenie w wieży, wieże« = *sessio turris a. in turri JanStat* [*szyk* 19:2] (20:1): *ZapWar* 1545 nr 2646; tedy dzieczy y yni potomkowie onego męzoboyće vchodzą telko fiedzenia wieze *Com-Crac* 16; *GórnRozm* H4v; Zydóm áby nie fluzyli fludzy z Krześcían *vtriusque fexus*, pod winą [...] fiedzenia w wieży. *SarnStat* 245; A któryby głowę zábítą pokrywáiąc fiedzenie w wieży záiednáł/ máia obádwa/ ták męzoboyćá/ iáko y tákowy przyziáciel zábitégo winą wyszłzy opifána [...] byđż karáni. *SarnStat* 613; A gdzieby w którym powiećie wieze nie było/ tedy fiedzenie ma mieć głównik w wieży głównego miałtá Woiewódtwá žiemie onéy. *SarnStat* 615, 141, 497, 604, 606, 607 (18).

»siedzenie w więzieniu« (3): Ifch v Zidow Czapká popyelicza nyewyefzczia vkradł przed pyrwłzym fzyedzenym thu wwyázyenyu *LibMal* 1547/136; *GórnRozm* Hv; Którą głowę oycá fwégo przerzeczonégo fzácuie fobie ná fto y ná dwádzieścía grzywien/ y ná kaźń fiedzenia w więzieniu [ad *poenam carceris JanStat* 534] *SarnStat* 1243.

b. Pełnienie czynności urzędowej [*czyje*] (1):

Wyrażenie: »na [jakim] miejscu fiedzenie« (1): I WM naszymi Miłóściwych Panow a Rad Koronnych prosiemy, abyście staranie swe pilnie w tym uczynić raczyli, jakoby to RP za WM na tych miejscach fiedzeniem nie zginęło. *DiarDop* 114.

c. Posiedzenie, obrady (3): *KrowObr* 203v; PO wtorem zborze w fześcidzieśiát lat/ był czwártý w Kálcedonie: ták ná ofłátnim fiedzeniu/ Anátholius Cárogrocki Biłkup y z Cefarzem Márcyánem ná to oyce one przywodzjl/ áby [...] *SkarJedn* 181, 268.

II. To, w czym lub na czym się siedzi (32):

1. Miejsce przebywania, pobytu (tu: o niebie) (1):

Szereg: »siedzenie i miestce« (1): Kto iuz wniebie fiedzenie y miestce odzierzał, ten fię iuz wypowiedzenia nie boi. *BielŻyw* 169.

2. Mieszkanie; pomieszczenie do fiedzenia, altana; ganek (8): A ieffli ieft mieyfce bágnifte/ Vczyn fiedzenie ná gorze/ od žiemie wyfoko *SienLek* 3; [O wielkości mieścá ku Wiridarzowi/ jteż którym obyczáiem drzewá y fiedzenia w nim máia być. *Cresc* 1571 491; W drugi izdebce ná gorze i ná fiedzeniu 2 stoly kamienne, trzeci graniasty, malowany *InwMieszcz* 1573 nr 182, 1573 nr 188].

Wyrażenie: »letn(i)e fiedzenie« = *aestiva, coenaculum, dieta, solarium, topiarium Mącz; praestega Calep* (7): *Solarium*, Kownátá/ letne fiedzenie ná gorze vczynione. *Mącz* 398c; *Topiarium*, [...] Gruba z darnów vczyniona/ yátá ogrodek/ letnie fiedzenie/ máyem/ žielem á kwieciami rozmáiytm przipráwione. *Mącz* 458c, 5a, 58d, 84b, 458c; *Praestega* – *Podfionek*, letnie fiedzenie. *Calep* 840a; [*solarium i(d est) altum edificium etc. Lethne syedzenye ReuchlinBartBydg* Gv, T6v; *Cresc* 1571 493 (*Linde*)].

3. Miejsce do fiedzenia, też: mebel; stibadium *Mącz, Calep; accubitus, cathedra PolAnt, Vulg; sessio JanStat, Cn; lectus, triclinium Mącz; sedes Calep; exedra, sessimonium Cn* (15): *Stibadium*, *Zedel*, vsláne fiedzenie ftołowe. *Mącz* 415b, 414d [2 r.]; *Sedes* – *Siedzenie, ftołek. Calep* 962a, 962a, 1005b.

Wyrażenia: »pi(e)rwsze [= najbardziej zaszczytne] fiedzenie« = *primus accubitus, prima cathedra PolAnt, Vulg; primus recubitus Vulg; primarius locus JanStat* (8): ftrzelćie się Doctorów ktorzy chcą wpowáżnych fżatách chodźić/ i miłuią pozdráwianiá ná ryńkách piérwłze fiedzenia wBożnicach/ i piérwłze miefca ná kołacjách *MurzNT Luc* 20/46; *BudNT Luc* 14/7; Nie przyftoi mnie/ ktorým ieft fpráwiedliwy y mądry/ dáć wam piérwłze fiedzenia/ przeto iżeście powinowáci moi *WujNT* 84; Biádá wam Pháryzeufzom/ iż miłuećie piérwłze fiedzenia w bożnicách *WujNT Luc* 11/43, *Matth* 23/6, s. 97, *Luc* 14/7; *SarnStat* 1094.

»siedzenie za stół« (1): *Discubitorius lectus* [...] Poślánie á fiedzenie zá stół. *Mącz* 70b.

Szereg: »miejsce i fiedzenie« (1): á v przerzeczonégo Páná Káżimierzá Króla y iego potomków Królów Polfkich po lewéy ftronie [*mistrz zakonny*] ma mieć piérwłze mieyfce y fiedzenie. *SarnStat* 1094.

Przen (2): Niebo siedzenie moie/ á ziemiá podnoŝkiem nog moich [Vulg Is 66/1]. *KrowObr* 165v; Ktorzy odkládaćie dzieñ zły przybliŝiać siedzenie krzywdy [sedem iniquitatis; y przybliŝaćie fie do ŝtołcá niepráwoŝci *Leop*] *BudBib Am* 6/3.

4. *Poŝladki*; *sedes Murm*, *Cn*; *posteriora, posticum Cn* (6): *Murm* 78; a nym iemv zadal gdwiv ranv kravich [!] wsiedzenyv *ZapWar* 1531 nr 2433; [żólc] Dobra teŝ na wrzody czo bywaiá na siedzeniu. *FalZioł* IV 13a, IV 20a; Chebr/ niektorzy guŝicá zowá/ iefł grzbietá lkoñczenie v siedzenia. *SienLek* S[ss]v, 118v; [ielfi [franca] w paćierzách álbo w ŝiedzeniu in offe facro/ co zá wczás ŝiedzieć álbo leŝeć przy ónym bolu? *OczkoPrzymiot* 524, 194, 550; *UrzędowHerb* 319b; Anus, der hinder. *P. zadek/ poŝládek/ rzić/ dupá/ ŝlednicá/ ŝiedzenie. Volck* 32].

** Bez wystarczającego kontekstu (1): *Sedes, Stolec/ ŝtołek* teŝ mieŝkánie/ ŝiedzenie. *Mącz* 378c.

Synonimy: **I.2.** *byćie, pobyt, przebywanie*; **II.4.** *dupa, piotrowa, poŝladek, rzyć, stolec, ŝlednica, tył, tylek, zad, zadek, zadnica.*

Cf NIESIEDZENIE (Errata), **1. SIADŁO, SIEDZIEĆ, [SIEDZIENICA]**

LWil

SIEDZIANE *St stp; Cn brak, Linde XVII – XVIII w.:* *siedziany.*
Cf **SIEDZIEĆ**

SIEDZIĄCY cf **SIEDZĄCY****SIEDZIEĆ** (2108) vb impf

Pierwsze e jasne; -eć (42), *-éć* (19); *-eć OpecZyw* (2), *GórnTroas, GoslCast* (2); *-éć KochFr, teŝ SienLek* (1); *-eć* : *-éć Oczko* (4:7), *KochPieŝ* (1:1), *PudlFr* (1:3), *WyprPl* (2:1), *SarnStat* (29:5).

inf siedzieć (278). \diamond *praes* 1 sg siedzę (30). \diamond 2 sg siedzisz (60). \diamond 3 sg siedzi (445). \diamond 1 pl siedzimy (20), siedziem (5) *Prot, KochPieŝ* (2), *GrabowSet, GrabPospR*, siedzim (2) *WujJud, SkarKazSej*, siedzimy (2); *-emy KochWr*; *-imy* : *-emy RejWiz* (1:1); \sim *-ém* (2), *-(e)m* (3); *-emy* (1), *-(e)my* (1). \diamond 2 pl siedzicie (13). \diamond 3 pl siedzą (149). \diamond 1 du siedziwa (2) *BielSat* G4, *BielSen* 17. \diamond *praet* 1 sg m siedziálem, *-em, -m* siedziáł (16). *f* siedziálam (2). \diamond 2 sg m siedziáteŝ, *-ŝ* siedziáł (7). *f* siedziáłaŝ (2). \diamond 3 sg m siedziáł (309). *f* siedziáła (43). *n* siedziáło (12). \diamond 1 pl m pers siedzielismy, *-smy, -esmy* siedzieli (8). \diamond 2 pl m pers *-ŝcie* siedzieli (1). \diamond 3 pl m pers siedzieli (118). *m an* siedzieli [*cum N pl: ptacy* (1), *orły* (1)] (2). *subst* siedziála (10). \diamond 3 du m pers *-sta* siedziála (1) *BierEz* A3, *-sta* siedzieli (1) *BierEz* 14v. \diamond *fut* 1 sg m będę siedziáł (5). *f* będę siedziála (1). \diamond 2 sg m będziesz siedziáł (4), siedzieć będziesz (2), będziesz siedzieć (1) *RejKup*; będziesz siedziáł *BierEz, Leop, SkarKaz*; siedzieć będziesz *SkarKazSej*; będziesz siedziáł : siedzieć będziesz *RejPos* (1:1). \diamond 3 sg m będzie siedziáł (20), siedzieć będzie (5) *BudBib, CzechRozm* (2), *Oczko*; będzie siedziáł : siedzieć będzie *SarnStat* (2:1). *f* będzie siedzieć (4), będzie siedziála (1); będzie siedzieć : będzie siedziála *FalZioł* (2:1). *n* siedzieć będzie (2). \diamond 1 pl m pers będziemy siedzieć (2), będziemy siedzieli (1); będziemy siedzieć (1) *BierEz*; będziemy siedzieć : będziemy siedzieli *PudlFr* (1:1). \diamond 2 pl m pers będziecie siedzieć (10), siedzieć będziecie (2), będziecie siedzieli (1) *MurzHist*; będziecie siedzieć : siedzieć będziecie *BudBib* (1:2). \diamond 3 pl m pers będą siedzieć (12), siedzieć będą (2); siedzieć będą *VotSzł*; będą siedzieć : siedzieć będą *BibRadz* (2:1). \diamond *imp* 1 sg niech siedzę (2). \diamond 2 sg siedź (34); siedź (2), *si(e)dź* (32). \diamond 3 sg niech, niecháj siedzi (7). \diamond 2 a. 3 sg *si(e)dź* (1) *BielKron* 227v. \diamond 2 pl siedzicie (9); *siedz-* (1), *si(e)dź-* (8). \diamond 3 pl niech, niecháj siedzą (8). \diamond *con* 1 sg m bych siedziáł (3). \diamond 2 sg m byŝ siedziáł (8), by siedziáł (4); byŝ siedziáł *RejKup, RejWiz, RejPos* (3), *RejZwierc* (2); by siedziáł *BierEz, BierRozm, PaprPan*; byŝ siedziáł : by siedziáł *HistRzym* (1:1). \diamond 3 sg m siedziáłby, by siedziáł (50). *f* by siedziála (3). *n* by siedziáło (6). \diamond 1 pl m pers bychmy siedzieli (4) *RejWiz, RejPos, BudNT, WujNT*, siedzielibyŝmy (1) *Mącz*. \diamond 2 pl m pers byŝcie siedzieli (7). \diamond 3 pl m

pers by siedzieli (18). *subst* by siedziála (1). \diamond *con praet* 1 sg m bych był siedziáł (2), bogdájbych był siedziáł (1). \diamond 3 sg m by był siedziáł (1). \diamond 3 pl m pers by byli siedzieli (1). \diamond *part praes act* siedząc (332), siedzący (4), siedzący (*cum m pers*) (2); *-ący* *BudNT Matth* 27/36; *-ąc* : *-ęcy* : *-ący* *GroicPorz* (1:1 dv), *BielSat* (1:1 D2v), *BielRozm* (3:1 27), *LatHar* (1:–:1 700), *KlonWor* (2:1 77); \sim siedzący (*cum m*) (1), (*cum m pers*) (3). \diamond *part praet act* siedziáwszy (2) *SarnStat* 611, 934.

St stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Znajdować się w pozycji siedzącej, tj. gdy ciało spoczywa na poŝladkach; sedere* *Vulg, HistAl, PolAnt, Mącz, Modrz, Calep, JanStat, Cn; assidere* *Mącz, Vulg, JanStat, Cn; discumbere* *PolAnt, Vulg, Mącz; accumbere* *Vulg, Mącz, Cn; insidere* *Mącz, Modrz, Cn; residere* *HistAl, Vulg; recumbere* *PolAnt, Vulg; accubare, decubare, decumbere* *Mącz; tenere* *Vulg; considerare* *Cn* (938): A gdyŝta siedziála obá/ Nákladł Ezop przedeñ chlebá *BierEz* A3, S3v; Y kto wiefłfy iefł/ ij ten tzo fiedzi czyli ten tzo fluzy? *OpecZyw* 95, 52v, 63, 95v, 115v, 145v; *ForCnR* Bvi; *FalZioł* V 20a; *GlabGad* F3; *WróbŻołt* 49/20; Alŝ czáfem obwi co fiedzą Nie záwždy wiedzą co iedzą *RejRozpr* G2v, Dv, G4v; Poŝel fie tu ŝtoiać ŝmieie A gardian ŝiedzác mdleie. *RejKup* c8; A gdyŝcie ŝedzieli bayącz Dzbanow przikro nachylając Tedyw wiecz wám gaŝył knotki ŝyfląc wafle łziwe płotky *RejKup* cc4v, h7, i8; *HistAl* A6; ŝiedź a ŝiádz czem fá rozné lattwie obáczyć/ ale gdy znich ktoré połaćinie przydzićie mowić/ iednem to ŝłowem odprawuiá *MurzNT* 101 marg, *Ioann* 6/11; *KromRozm* III M7 [2 r.]; [*przysiężnicy albo lawnicy*] Sentencyá ŝedziemu przes ŝwoie porządne votá/ náyduiá/ [...] nie w rękáwicach/ w páfzczu/ nie z bronią žadná/ názczzo/ ŝyedzący. *GroicPorz* dv, aa3; *KrowObr* 140; A my gdy fie zedyemy fiedzyemy pomiernie *RejWiz* 66v; álic dwa męŝowie/ Siedząc o ludzkich ŝpráwách rozmawiaá fobie. *RejWiz* 126v, 16v, 42, 70v, 81v, 167 [2 r.]; Rzekł pothym Iezus: Kaŝćie ludziom fiedzieć. *Leop* *Ioann* 6/10, *Num* 11/4, *Ps* 49/20, *Ioann* 9/8, 13/28, ZZ3v; *Panic* s pánná w ŝwych rzeczách coŝ pilnie mowili/ A postym fie oboie fiedząc zámyllili. *RejFig* Bb3v, Bb3, Bb7, Bb7v, Dd3v, Dd8v; *RejZwierc* 27v; A Anná fiedziála wygládáiac y tu y owdzie ku drodze zá ŝynem ŝwoim. *BibRadz* *Tob* 11/4, 3. *Esdr* 4/10; *BielKron* 16; *Mącz* 70c, 320d, 378d [3 r.]; *LeovPrzep* H4v; *RejAp* 47v [2 r.]; Ty práwi kiedy ná ŝtárołtwo przydziedzilŝ/ záwdu fiedząc ŝpráwy odprawuy *GórnDworz* R8v, Sv [3 r.]; Trzećiego záŝ dnia gdyŝ ŝzedzfy do lálá/ fiedziál ŝrużąc toporzyfko/ vŝrzał weŝá *HistRzym* 68, 20v, 105; *RejPos* 311v, 318, [344]; A thy czo ŝobie ŝeb pfluiefł/ Siedząc włzytko ŝpekuluiefł/ Niewiem iefłŝi teŝ co wygrał *RejZwierc* 232, 70, 234; *WujJud* 70v; *BudBib* *Esth* 3/15, 3. *Esdr* 8/71, *Tob* 11/4; A gdy fiedzieli y iedli/ rzekł Iezus/ Prawdziwie mowię wám/ iż ieden z waŝ wyda mię *BudNT* *Mar* 14/17, *Matth* 27/36; *Oczko* 19; Czćił wiele káptany/ ták iŝ žadnemu nigdy ŝtać przed fobá niedopuŝcił: ále fiedzieć/ gdy ŝam ŝiedziál/ kazał. *SkarZyw* 357; *MWilkhist* K2; *KochFr* 24; *KochMRot* C2v; *WerGoŝc* 223; A ŝam páŝtérz ŝiedząc w chłódzie/ Gra w pifczáłke proŝtćie pieŝni *KochPieŝ* 34 [*idem*] *KochSob* 70; *Calep* 789b, 962a [3 r.], 964a; *KochAp* 8; Pan Iezus ŝprácowány z drogi/ ŝiedziál. *LatHar* 557, 665, 700, 704; Y przydáło fie dnia iednego/ gdy on ŝiedziál vcząc. Y fiedzieli teŝ *Pháryzeuŝowie* y zakonni Doktorowie *WujNT* *Luc* 5/17, *Matth* 27/36, *Mar* 9/35, 14/18, *Luc* 22/27; *SiebRozmysł* H4; *SkarKazSej* 680a.

siedzieć około kogo (3): A ŝiedziál tłum około niego [*Jezusa*] y rzekli mu. [...] *BudNT* *Mar* 3/32; *WujNT* *Mar* 3/32, 34.

siedzieć podle (a. *wedle*-(a)) *kogo* (17): Przeto tobie mowię matko milofciwá/ obezrzy ktotz fiedzi podle twégo ŝyna *OpecZyw* 86; W ten czás Ián fiedziál wedle Iezufa milégo *OpecZyw* 94v; *Leop* 1. *Reg* 20/5; *BielKron* 96v, 123; Ad latus alicuius sedere, Podle kogo ŝiedzieć. *Mącz* 378c, 378d; *OrzQuin* G2v; *GórnDworz* P7v; A w ten czás fiedziál teŝ tám podle krolá ten okrutnik *HistRzym* 79, 12v, 131; *RejZwierc* 86v; *SkarZyw* [237]; Nie dźiw źeć głowá/ Báłtázárze/ chorá/ Siedziáteŝ wedle głupiégo doktorá. *Koch-*

Fr 30; *GórnRozm* D4; *KochAp* 13; boś mędrfzym nálezion iest nád towarzylze twoie. wedla mnie siedzieć będziefz *SkarKazSej* 668a.

siedzieć (na)przeciw komu, przeciw czemu (5): a gdy położono ofobno Iozefowi a ofobno bracyéy [...] y fiedzýeli náprzetziw iemu/ pirworodny był pofadzon podlud [!] swoiey stároftzi ná wyszflem myełcu *HistJóz* Dv; Siedząc przeciw brátu twemu zdradnieś fie smiał fniego *LubPs* N3v; *GroicPorz* g3; Y fiedzząc [*Agar*] przeciw mieyfcu onemu plákálá głofem wielkim. *BibRadz Gen* 21/16; *KochFr* 80.

siedzieć między kim (6): Ogládáy tu dułfo nábożná zbawiciela twé⁸⁰/ iakotz pokornie między fýwymi apofoly fiedzi *OpecŻyw* 90, 40v, 94; *RejFig* Cc7v; *BielKron* 116v; co y o tym Synaczku Pánu Iezusie mowić mogli éi Doktorowie/ między którymi siedział w kościele *SkarKaz* 42a.

siedzieć nad czym = jeść, pić (2): Iż lepiej nam było fiedziec nád gárney mięfá w Egipcie/ niżli ná tey pufzczy tę mánnę ieść. *RejAp* 28; *PapPan* Z4v.

siedzieć pod czym (8): *Leop Ion* 4/5; ZOná zacna pocżciwa/ tę figurę miałá/ Pod nadobnym drzeweczkiem/ Oliwnym fiedzyátá. *RejZwierz* 118; *BibRadz 1.Mach* 14/12; [*Heliasz*] Siedząc tám pod drzewem Iáłowcowym prošíł Pána Bogá áby vmárł *BielKron* 85; *RejZwierc* 99v; POfym trzećie⁸⁰ dní gdym fiedział pod dębem oto mowíl głos ku mnie ze krzá *BudBib 4.Esdr* 14/1; *SkarŻyw* 383 [2 r.].

siedzieć przed kim, przed czym (5): Ma kazać baba onym Stolczem chwiać: ná prawá j ná lewą ftronę á fama przed oczýma oney paniey ma fiedzieć *FalZioł* V 20b; *Leop 3.Esdr* 9/45; *KochSat* Bv; A oni cztery á dwádziefciá stárcow/ ktorzy przed oblicznofcjá Páńfká fiedzą ná stolicach swoich/ vpádlí ná twarzy swoie *RejAp* 96; Y przychodzą do ciebie iáko przychodzi lud/ á siedzą przed tobá (by więc) lud moy *BudBib Ez* 33/31.

siedzieć z kim [= w towarzystwie, też: kto i kto] (49): *ZapWar 1521 nr* 2262; a Lázarz fiedział z milým Iezusem ij z goduycými. *OpecŻyw* 69v, 62v, 168; *HistAl* N; *MurzNT Mar* 14/54, *Luc* 24/30, *Ioann* 12/2; Y rzecze do niej [*Judyty*] Holofernes: Piy teraz/ á fiedz femná z wefelem *Leop Iudith* 12/17, *Ier* 16/8, *Luc* 14/10; A Piotr zá nim fzedł z daleká/ áz w dwor kfiáżęcía kapláńfkiego/ y fiedział z słuźbniki *BibRadz Mar* 14/54, *Luc* 24/30; *BielKron* 17v, 114, 386, 387, 434v; Pan był nágrawan/ iż z grzełzniki fiedzyał. *RejPos* 255v marg, 112, 185, 255v, 306v; *RejZwierc* 244v; *BudNT Matth* 26/58; *SkarŻyw* 234, 334, 411, 509 [2 r.]; *MWilKHist* Kv; *CzechEp* 195; Niż co pocżęli/ fiedli do obiádá. Gdzye drudzy gofcie/ y s krolem fiedzyeli *KochSz* A4; *KochPieš* 43; *PudlFr* 57; teras gdy by kto z tymi zbrodniámi siedzieć nichciál/ záras mogłby fobie kázáć trune gotowác *GórnRozm* L2v, L2v; *GostGosp* 58 [2 r.]; *LatHar* 694; *GrabPospR* K3v; y bylá wielka rzefza Celnikow/ y innych ktorzy z nimi siedzieli. *WujNT Luc* 5/29, *Matth* 9/10, 26/58, *Mar* 2/15, 14/54, *Luc* 24/30, *Ioann* 12/2; Szláchéicy w kárczmách nie máią bywác/ [...] áni z kmiotkámi wrząd siedzieć *SarnStat* 622 [*idem*] 1173; *KlonWor* 35.

siedzieć z czym (2): *RejWiz* 167v; Twoiá to rzecz podobno z Koflem w Kárczmie fiedzieć *Prot* C3v.

siedzieć na czym (64): a téz tam byly dwa wielkie kamienie czyrwony ij biály/ ná czyrwony^m fiedziál Pilát/ a ná biálym stál Iezus *OpecŻyw* 132v, 26v; *FalZioł* I 9b; Syedzi nędznik ná worku/ by miał być żyw wiecznie/ A drugi ná ten worek/ iuż piye befpiecznie. *RejZwierz* 124v; *BibRadz Lev* 15/6; bo w boćiech fiedzieć ná kofztownym polfániu frototá *BielKron* 259v, 259v, 275, 465; Hexaclinos Loze álbo lává ná którey ludźie mogą fiedzieć. *Mącz* 57b, 379c, 462d; *HistRzym* 61, 129v; ábowiem Anyoł Boży [...] przyzedłzy do grobu obálił kámién z niego/ á fiedzyał ná nim. *RejPos* [108]; *RejZwierc* 157; *MWilKHist* C4; *KochPam* 81; *WujNT Matth* 28/2. Cf »siedzieć ná majestacie«, »siedzieć ná miejscu«, »siedzieć ná stolcu«, »ná ziemi siedzieć«.

siedzieć przy kim, przy czym (8): *RejFig* Cc8v; *BibRadz 2.Esdr* 2/6; Assideo, Przifládám fie do kogo/ fiedzę przy czym álbo przy

kim. *Mącz* 379a; *BudBib 2.Esdr* 2/6; *KochPam* 81; ZAlécał fye Gość ieden éicho gofpodyniéy/ Gofpodarz z drugiey ftrony/ máž iéy/ siedział przy niéy. *PudlFr* 28; Lecz ieden z wczniow iego siedział przy łonie Iefufowym *WujNT Ioann* 13/23; *ZbylPrzyg* A4v.

siedzieć przy czym = pić, jeść (6): *Mącz* 96d; Choć wiem że ty przy pełney wolifz fobie fiedzieć *Prot* B; Skępcy fá iáko co przy miife fiedzą/ Z dáleká pátrząc ále nic nie iedzą *RejZwierc* 217v; *KochFr* 93. Cf »siedzieć przy biesiedzie«, »przy obiedzie siedzieć«.

siedzieć gdzie (132): A tako ná onéy wieczery z iednéy ftrony fiedziál Iezus mily *OpecŻyw* 85v, 62v, 85v, 159; *TarDuch* B4v; *RejRozpr* C3v; Egipczyk iáko prorok wfełdł do Macedoniey/ fiedząc tám w pofrod miáftá/ przed oblicznofcjá Grekow náń pátrzących iáwnie prorokowál. *HistAl* A2; fyn Timeufzow Bartimeufz niewidomy/ šiédziál przydrodze żebrząc *MurzNT Mar* 10/46, *Mar* 14/54; *KrowObr* 57; Błyńnęło fie okrutnie/ więc pyorun vderzył/ Nád młodzyńcem ná Cyprys gdzye fiedzyał vmierzył. *RejWiz* 107v, 173v, 174v; *Leop Luc* 14/15, 18/35; IEden będąc w gofpodzie kędy drudzy iedli/ Siedział dáleko miły *RejFig* Dd; *BibRadz 1.Reg* 1/9, *Prov* 9/14, 3.*Esdr* 4/29; *OrzRozm* I2; po lewey ftronie Zygmuntá/ fiedział Krol Duńki s Kfiáżęty *BielKron* 386, 37v, 386; *OrzQuin* Z4v; tego dnia gdy Krol I.M. wyiezdzał do Polki/ żebrak ná mofcie fiedząc prošíł. *GórnDworz* Q7v, P4; *HistRzym* 105; *RejPos* 65v, 66, 67v; áz wftápiwłzy [*Jezus*] do łodzi/ siedział ná morzu *BudNT Mar* 4/1, *przedm* bv; To vyrzyfz v Podolan gdy przydyzefł do niego/ Nie poznafz gdzye pan fiedzi ábo flugá iego. *PapPan* B3v; *Oczko* 18; *Calag* 296b; *SkarŻyw* 202, 335; Wfzytká tu wieś siedzi wkoło *KochSob* 58; *PudlFr* 28; *BielSen* 8; Iefus tedy będąc fpracowany z drogi/ siedział ták nád studniá. *WujNT Ioann* 4/6, *Mar* 4/1, 10/46, 12/39, *Luc* 18/35; *ReszList* 176; *ZbylPrzyg* A2v. Cf »w kárczmie siedzieć«, »przy kominie siedzieć«, »siedzieć u nog«, »siedzieć u ognia«, »siedzieć zá stołem, u stołu, przy stole«.

W polúczeniu szeregowym (1): Bowiem człowiek leniwy leży/ siedzi/ ftoi *KlonWor* 33.

W przeciwstawieniach: »siedzieć ... stáć (8), biegać« (9): Abych wfzytko dziátał chodząc/ Biegaiąc firáł á nie siedząc. *BierEz* B3; Przecz ták sam fiedzifz/ á lud wfzytek od poránku áz do wieczorá ftoi przed tobá? *BibRadz Ex* 18/14; *OrzRozm* L4; gdy do niego poftowie Tátárfcy przyiezdźáli/ ftoiác ich fluchał/ á onym fiedzieć kazał. *BielKron* 428v; *RejZwierc* 244v; *SkarŻyw* 29, 357; ták iż [*Jezus*] wftápiwłzy w łódz siedział/ á wfzytká oná rzefza ná brzegu stálá *WujNT Matth* 13/2; *ReszPrz* 54.

W porównaniu (1): [*król piekła*] iáko celnik ná mycie/ ták s celbratem fiedzi. *RejWiz* 167v.

Przysłowie: Bo záwždy éi wiecey iedzą Ktorzy bliźey miły fiedzą *RejRozpr* C3v.

Zwroty: »siedzieć ná biesiedzie, przy biesiedzie« [*szyk zmienny*] (1:1): Przeto nie darowne wdowy/ Nie dá wołu áni krowy/ Częfto ná biefiádach fiedzą/ Wfzytko famy fpiją zyedzą *BielKom* A4v; Iednego czáfu gdy [*Kambises*] s krolowá fioftrá fiedzyał przy dobrej biefiedzye wefoly/ kazał fpuścić plá z lewkim *BielKron* 114.

»ná godziech (a. godowaniu) siedzieć« = *in convivio sedere* *HistAl* [*szyk zmienny*] (3): Gdy ná godziech będziefz siedział/ Pátrz by wiele nie mędrawól *BierEz* F4v; A Perfowie ktorzy fiedzieli ná godowániu mowili wefpołek *HistAl* F2v, N.

»w kárczmie siedzieć« [*szyk zmienny*] (4): *ZapWar 1521 nr* 2262; Iáko pies ná piecu tyiefz Siedząc w kárczmie gębę myiefz *RejRozpr* E4; *Prot* C3v; *RejPos* 306v.

»przy kominie (a. u kominá), przy piecu, przy węglu siedzieć« = *assidere apud carbones, assidere ad focum* *Mącz* [*szyk zmienny*] (4:2:1): Ad larem sedet, Siedzi w ognia/ v kóminá. *Mącz* 184c, 378d [2 r.]; *WerGość* 231 [2 r.]; Mnieć fye doftánie w izbie przy kominie Siedzieć/ áz ten mróz/ y to žimno minie. *PudlFr* 6, 31.

»siedzieć około kufka« = *pić* (1): Y wyele inflych fmyefnych y fwoyfkich dowodow/ ták wyęc podczás gdy foby fiedząc około kuphlá podleją/ przywodzą *GliczKsiąž* G7.

»siedzieć na majestacie« = *sedere in throno HistAl* [szyk zmienny] (1): Iako Alexander po śmierci Dariuśa Cezarza siedział na máieftacie s kámienia kofztownego [práwionym *HistAl* G2v, G2v, G4, G5v; *RejWiz* 71; Woyciech Prułki Mistrz ód czynił Krolowi Polkiemu srod rynku Krakowkiego/ gdzye było wczyniono ktemu Máieftat Krolewki/ na którym siedział Krol *BielKron* 419, 115; *OrzQuin* G2v; *GórnDworz* P; á tylko sam [król Stefan] od Pánow Rádných Koronnych y Litewskich wprowadzon wtéiwie do Namiotu/ w którym Krol na Máieftacie w Koronie y w wberze Krolewkim siedział *StryjKron* 662; *KochProp* 9.

»siedzieć na [jakim, czym] miejscu« [szyk zmienny] (6): Przeto [...] rozmyśláy iako pán Iezus siedzi na niłkiém mieftzu/ nie między czelnymi. *OpecŻyw* 40v; *BielKron* 21v; wżyſcy teź ná swoich mieyſcach porządnie ſiedzą. *StryjWjaz* C4v; chociaź tam poſtáncy byli Leoná Papieżá/ ktorzy ná pierwſzym mieyſcu ſiedzieli *SkarJedn* 116; *MWilKHist* I2; *WujNT Luc* 14/9.

»siedzieć u nog [czyich]« = *sedere secus pedes Vulg, PolAnt; assidere pedes Cn* [szyk zmienny] (9): ktorá [Maria Magdalena] ſiedząť v nog milégo Iezufa ſluchala ſlow iego *OpecŻyw* 60, 60; *PatKaz III* 151; *Leop Luc* 10/39; *BibRadz Luc* 10/39; *RejPos* 184v; [św. Piotr] ſiedząc v nog Pánkich/ we dnie y wnocy z Pánem rozmawiał *SkarŻyw* 371; *WujNT Luc* 10 arg, 39.

»do obiada, na obiedzie, przy obiedzie siedzieć« (1:1:1): Ieden z wczniow tym go [Ksanta] poczęił/ Ná obiad go ochotnie proſił. A gdy przy obiedzie ſiedział/ Ezopowi kołacz podał *BierEz* C3; *SkarŻyw* 274; á tylko z nim [Skirgajłá] było do obiada ſiedzieć *StryjKron* 482.

»za obrusem siedzieć« = *ucztować (1)*: Chytry dlužnik wſtáwnie zá obrusem ſiedzi: Ták go ceklarz záſtánie kiedy go náwiedzi. *KlonWor* 73.

»siedzieć u ognia, około ognia, przy ognioch (a. ognisku)« = *ad larem sedere Mącz* [szyk zmienny] (4:2:2): *BielKron* 452v; *Mącz* 184c; á chlapi ſiedzą około ognia/ przed ktorých niewiáſty przyniołá plácki niepieczone *StryjKron* 161; *PudlFr* 31; który [Kurius] ſiedząc przy ogniku/ á rzepę fobie piekąc/ niechciał áni poyrzyć ná oné známiénité dáry *KochWr* 29; *LatHar* 708, 720; y ſiedział [Piotr] z ſłuźebniki v ognia/ y grzáł ſię *WujNT Mar* 14/54.

»(po)społu (a. społem, a. wespół(ek)) siedzieć« = *pariter recumbere, simul accumbere a. discumbere Vulg; sedere iuxta quem a. cum quo Calag; considerare, simul sedere Calep* [szyk zmienny] (14): *OpecŻyw* 11v; Y poczęli oni co poſpołu ſiedzieli mowić ſámi v fobie *Leop Luc* 7/49, *Luc* 14/10, 15; bo Egipcianie mieli to fobie zá hániebny wczynek z Zydzy ieſć áłbo ſiedzyeć ſpołu z nimi *BielKron* 17v; *RejPos* 112, [308]; *Calag* 87b; Białyehłów młodyeh/ y pánów niemáło/ Zá iednym ſtołem poſpołu ſiedziáło. *KochFr* 24; *Calep* 246a; wiele celników y grzeźnikow wespółek ſiedzieli z Ieſufem *WujNT Mar* 2/15, *Matth* 9/10, 14/9, *Ioann* 12/2.

»siedzieć sobie« [szyk zmienny] (10): *BierEz* C2v, D2v, Q4v; *RejWiz* 54v; A ták pilnie ſlucháiąc ráczcie ſiedzieć fobie/ Chcecieli nieco ſłyźeć o moiey Ofobie. *Prot* A3, B; *RejPos* 74v; Trzęłá ſie thu Apteki/ tłuķá ſie móźdzerze/ A Polaczek w połmilkoch ſiedząc fobie gmerze. *RejZwierc* 243v; Ieźcze k temu gdy poſeł Carzá Tátárſkiego/ Przyiáchał więc do Mołkwy do Kniaźá wielkiego. Siedząc fobie/ poſełſtwo od Carzá ſpráwował. *MycPrz* I C3v; Siedził fobie przekwintuáć Z Bogiem/ by zrownym zártuáć. *MWilK-Hist* E3v.

»siedzieć na ſtolcu (a. na ſtolicy, a. na ſtołku)« = *in cathedra sedere Vulg; sedere super solium PolAnt* [szyk zmienny] (21): Pilat tedy ſiedząť ná ſtołtzu [...] czełt obyczáiem Rzymſkim s táblíce ſentencyá *OpecŻyw* 133; Nakoniecz potom kazać oney Paniey ná ſtołtzu ſiedzieć á z nowotku fortuny w rodzeniu pokućić. *FalZiol* V 22c, V 20a, 21c, 24; *WróbZołt* 1/1, B; *Leop Ps* 1/1; á Heli Káplán ſiedział ná ſtolicy v podwoiá kofćiołá Pánłkiego. *BibRadz* 1.Reg 1/9; Niewiáſthá ſzalona/ ſwarliwa/ głupia/ nic nieumieiąca. Ta ſiedzi ná ſtołku v drzwi domu ſwego *BibRadz Prov* 9/14; *BielKron* 151; *OrzQuin* K3; *RejAp* 96, 168; á teraz ſiedzę ná bárzo wátyłm ſtołcu/

á ruźełi ſie iáko nieopátrznie/ złámie ſie ſtolec *HistRzym* 94, 97; *RejPos* 184v; widziáłám iáko tá twoiá ſtolicá ná ktorey ſiedził/ vpáść má *SkarŻyw* 444; *BielSen* 8; Strzeźcie ſię Doktorow/ ktorzy chcą [...] ſiedzieć ná pierwſzych ſtolicach w boźnicách *WujNT Mar* 12/39.

»siedzieć za ſtołem, u ſtołu, k ſtołu, przy ſtole« [w tym: przy stole albo za ſtołem (1)] = *discumbere (mensis) PolAnt, Vulg, Mącz, Cn; recumbere PolAnt, Vulg, Cn; sedere ad mensam Vulg, Mącz; accubare, accumbere Mącz, Cn; decubare, decumbere Mącz; considerere mensis Cn* [szyk zmienny] (27:26:7:6): *OpecŻyw* 168; A za ſtołem kiedy ſiedzą, Przeſpieczny tamo nie jedzą, Myślác wſzytko o trucinie, Tako w karmiách, jako w [wi]nie *BierRozm* 13; Kiedy ſiedził w ſtołu bogátego/ tedy pátrzay pilno co przed cie położá. *March*³ V4; Niektore Kfiáźe Dariuſowe [...] ſiedząc zá ſtołem częſto pogłádał ná oblicze Alexandrowo *HistAl* F2v, C5; Abowiem któź wietſzy ieſť ten który kſtołu ſiedzi czyli ten który poſługuie? Záź nie ten który k ſtołu ſiedzi? *MurzNT Luc* 22/27, *Matth* 9/10, 26/8, *Luc* 24/30, *Ioann* 12/2; A ſzyedzac przy ſtołhye dway zonych krzeźczyanow myeli gadky zyednym Zidem *LibMal* 1554/190; *RejWiz* 25, 26v; A gdy oni ſiedzieli zá ſtołem y iedli/ rzekł im Iezus: Záprawdę powiádam wam/ żeć mię ieden z was wyda *Leop Mar* 14/18, 1.Reg 20/5, 3.Reg 13/20; *OrzList* f; Niemiec między Polaki teź zá ſtołem ſiedział/ Iáko fobie pić podáć/ powiedzieć nie wiedział. *RejFig* Cc7v, Bb3, Ccv; *BibRadz Matth* 22/10; Ale gdy poſły iego [Dariusza] známiénicie czełtował/ nie byli wſtydliwi/ ábowiem zá ſtołem między pánienkámi ſiedząc/ nie obyczáynie ſie z nimi záchowywáli. *BielKron* 116v, 83, 86, 387, 435; *Assidere mensae*, *Przi stole áłbo zá ſtołem ſiedzieć. Mącz* 379a, 70b, c [2 r.], 421b; że pan Giżycki v ſtołu nie ſiedział/ ále to tám/ to ſám/ gołcie czełtuáć chodził *GórnDworz* S4v, B8v; *HistRzym* 43v, 57v; A gdy potom ſiedzyeli zá ſtołem/ wzył Pan chleb y błogóſławił/ á łamał y podawał im. *RejPos* 111v, 185, 255v, [308], 315v [2 r.], 318 [3 r.]; *PapPan* Hh2v; A ia/ miáło chlebá/ ſczyrym żyw popiołem/ Y lzy żywe piję/ ſiedząc zá ſwym ſtołem. *KochPs* 151; á ſiedząc v ſtołu [św. Antoninus] zrodzicámi/ táiemnie pod ſtoł ſzczęniętom y kotkom/ mięfo miotał *SkarŻyw* 411, 234, 334, 509; *MWilKHist* Kv; *CzechEp* 195; *KochFr* 24; *KochMuza* 26; Cudniéyci będzie przáſć káźdiel/ niź w wiencu Siedzieć zá ſtołem/ bábie przy młodziencu. *KochPieś* 23; *GórnRozm* L2v; *LatHar* 705; *WujNT Matth* 26/7, *Mar* 2/15, 14/3, *Luc* 22/27, 24/30, *Ioann* 12/2; *KlonWor* 35.

»za wiecezrą, na wiecezry, przy wiecezry siedzieć« [szyk zmienny] (3:1:1): Mariá magdalena ſiedząť za wiecezrą/ ná Iezufa pilno patrzala/ ij iego ſtrudzonego widziála *OpecŻyw* 69v, 78v, 85v, 86; Márotnrátnicy kiedy obiad zyedzą/ Czáfem o głodzie przy wiecezry ſiedzą. *RejZwierc* 217v.

»na ziemi siedzieć« = *in terra sedere Vulg* [szyk zmienny] (8): Patrz iáko bóg twóy ná ziemi ſiedział/ anieli wefele ſtáli ſłužąť około *OpecŻyw* 38v, 28v; *Leop Ez* 26/16; [ludzie w nowo odkrytej ziemi] ná ziemi ſiedzą y iedzą ták iáko źwierzęta przez przykrycia iákiego *BielKron* 447, 71, 427v; iż Pan o tych wżytko ſwoie ſtáranie á pilná pieczá mieć raczy/ ktorzy ſiedzyeli ná zyemi v ſwiętych nog iego. *RejPos* 184v; *SiebRozmyśl* Cv.

Szeregi: »(ani) leżeć albo (ani) siedzieć« [szyk 2:1] (3): IEſť teź druga przyczyná przecz ſie przed ſtárołciá trwozymy/ á to tá/ iż ſie boimy áby nam ciála nie zemdlilá/ žeby iuź ták záwždy leżeć áłbo ſiedzieć muſiáło *RejZwierc* 163v, 155v; ilź áni ſiedzieć/ áni leżeć/ ani ſpáć niemogli/ ták ie bárzo [pluskowy] káfały y męczyły. *SkarŻyw* 480. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»(ani, chocia, lubo, i) siedzieć a(1)bo (i, choć, lubo) stać« = *stare aut sedere Vulg* [szyk 5:3] (8): *BielKron* 367; *RejPos* 330; náuczyl ie [cesarz ſługi] tedy iáko má ieden drugiego z ofobná trzeć w láźni ſiedząc áłbo ſtoiąc ieden zá drugim *BielSpr* 47v; *KochOdpr* C2; tobie móy boże/ Rzecz namnieyła ſkryta być we mnie nie-może: Ty mię znałz lubo ſiedzę/ znałz lubo ſtoię *KochPs* 202; [św. Piotr] nigdy bez Ewánieliey ábo iákich ksiáźek nabożeńſtwa/ y duchownych do cnot S. pobudek/ nieſiedział/ áni ſtoiał. *SkarŻyw* 371;

PudlFr 71; *WujNT Iac* 2/3; [Kto fię proflę nie brzydźi Proteufzem onym/ ktory y ták y owák flowá odmienia/ [...] infle mowi ftoiąc/ infle fiedząc *WerRegula* 118 (*Linde*)]. [*Ponadto w połączeniu szeregowym I r., w przeciwstawieniach 8 r.*]

W przem (1): Siedziálás droga perlo/ kwitnąca cnotámi: Piáftuciąc ná fwym łonie Królá niebiełkiego *SiebRozmyśl* G.

Przem (13): á fiedziłf iáko fłeply/ nye baczyłf iż cie wiedzie do krefu *RejPos* 68.

siedzieć gdzie (3): A ták rozeznay też to łam káždy nędzny człowiecze/ iefli nie fiedziłf podle drogi [*swego pielgrzymowania*] iáko fłeply *RejPos* 68, 68. Cf »siedzieć u stołu«.

Zwroty: »pod cieniem siedzieć« = *sub umbra sedere Vulg; in umbra sedere PolAnt* (3): *Leop Cant* 2/3; Iáka iefł iábłóń między drzewy leśnymi/ thákić iefł namileyłzy moy między młodzieńcy/ pod kthogom ćieniem prágnęłá fiedzić/ y fiedziálám *BibRadz Cant* 2/3.

»na majestacie siedzieć« (1): O nędzny fwiecie toć v ciebie [...] łotroftwo/ wżeteczeńftwo/ pochlebftwo zá ftoły á ná máieftaciech fiedzi *RejPos* 322v.

»na [czyim] płaszcu siedzieć« = *żyć na czyjś koszt* (1): Bych to był piechnyku wiedzał Namem bys płaszcu niefiedzał A niemało mie kołtuye A wždy mi niepodżenkuye *RejKup* y7.

»pospołu z sobą siedzieć« (1): w iedney przyśiędze Krolewfkiey obádwá ty fłany zámknione łá/ ná iedney łkorze Prywileiow Koronnych poftołu z łobá fiedzą *OrzRozm* K2.

»na stolcu (a. stolicy, a. stolech) siedzieć« [*szuk zmienny*] (3): *BierRozm* 20; WOyt y káždy inny Sędziá/ gdy fyedzi ná fądzić/ to ma naprzod bácić/ á pilnie rozmyłłáć/ iże ná Stolcu Bożym fyedzi *GroicPorz* cv; *KuczbKat* 425.

[»siedzieć na dwu stólkoch«: Iefliże Bog Bogiem/ iużefł idźcie zá Bogiem/ á iefli Báál idźciełz zá nim/ á długofzby to ták mielífie fiedzyć ná dwu stólkoch álbo chrámáć ná obie nodze. *GilPos* 202.]

»siedzieć u stołu, za stoły« [*szuk zmienny*] (1:1): *RejPos* 322v; Siedzím v iednego ftołu/ wżywájąc z iednych mis/ y iednych drogich potraw páná fwego/ to iefł/ iedney niebiełkiey náuki y Sákrámentow zbáwiennych *SkarKazSej* 671b.

a. O zwierzęciu: spoczywać całym ciężarem na zadzie i na tylnych nogach (1): Ktory koń ná fłaniu przedniemi nogámi náchyłónemi fłoi iákoby fiedzić chćiał/ ten bywa rychły. *SienLek* 187.

ß. O Bogu w niebie, świętych i zbawionych (183): *MurzNT* 93v; *Leop Mal* 3/3; *RejAp* 47, 48; á to w ten czás/ kiedy wftępować będę mdłym ciáłem swoim/ w zupełną władzá y moc Boftwá moiego: gdy będę nápełniáł wfzyłtko fiedząc/ wftápiwłzy ná práwicę mocy Bołkiéy *BialKat* 313v; Abel kthory zwyćiężył/ y Noe fiedzi iefzcze bes Korony/ czekáli y czekáią drugich. *GrzegŚm* 14; A to fłowo/ Siedzi [*Chrystus na prawicy Bożej*] ná tym mieyfcu nie znáczy pofádzienie álbo pofłánowanie ciáłá/ ále znáczy mocne y fłáteczne otrzymanie náwięłzney oney mocy Krolewfkiey *KuczbKat* 55; *WujNT* 81; przeto do ćiebie wołamy/ wierząc że nas nie opuścił/ choćiáz w onéy fczęśliwości Máyeftatu fwego fiedziłf *SiebRozmyśl* E3.

siedzieć podle kogo [= *Boga*] (2): Iż wy namileyłzy moi będziecie fiedzić podle mnie/ fądząc dwoienáfcie pokolenie narodu ludzkiego. *RejPos* 124v, 124v.

siedzieć pod czym (1): Tám [*tj. w niebie*] będziełf fiedziál pod chłódnicą twoią *SkarKaz* 551a.

siedzieć z kim (6): Ale oczy moie były skłonne ku wiernym na fwiecie aby fiedzieli femną [*ut sedeant mecum*] *WróółZółt* 100/6; *KrowObr* 168; *RejAp* 173; *RejPos* 314, 318v; *CzechRozm* 265v.

siedzieć gdzie (6): krolewno ráż nas pofádzić/ gdzie theras fiedziłf s swoim Synem *KrowObr* 168; *RejPos* 318v. Cf »siedzieć u stołu, za stołem«.

siedzieć na czym (45): A puścił on co fiedziál ná obłoku/ fírp fwoy ná ziemię/ y pożęta iefł ziemiá. *RejAp* 125, 125; Iż będą fiedzyć ná Kátedrze Moizefzowey. *RejPos* 318v; *WujNT Apoc* 14/14. Cf »siedzieć na majestacie«, »siedzieć na stolicy«, »siedzieć na tronie«.

W przeciwstawieniu: »siedzieć ... stać« (2): *RejAp* 117v; tedyby zaráz dwu Bogu wprowadzić mułieli: procz Iezulá: z ktorychby ieden fiedziál/ á drugi po práwicy iego fłáł. *CzechRozm* 199.

Zwroty: »siedzieć na majestacie, w majestacie« [*szuk zmienny*] (10:4): *OpecŻyw* 20v; á będzie [*Chrystus*] fiedziál w Maieftacie wielkim áby wfzytki fądził *BibRadz* *7; Pozdrowienie temu ktory fiedzi ná máyeftacie Bogá náłżego *RejAp* 65v; Iż ten ktory fiedzi ná máyeftacie będzie miełzkał z nimi *RejAp* 70, 50v, 51, 69, 156v, 172, 174v, 176v; ále on iednák fiedząc w Máyeftacie Boftwá fwe⁸⁰/ wdzięcznie ie od nas będzie przyimował/ gdy mu będziem ofiarowác ty dáry *RejPos* 37; Tobys łie tu záfię zádziwowác mogł/ [...] coż to tám zá máyeftaty będą/ ná ktorych im to obiecuię fiedzyć w kroleftwie swoim? *RejPos* 318v; *SiebRozmyśl* K4v.

»siedzieć na niebiesiach« (1): tedy wiárá fiedzić z Chriftołem ná niebiełiech nie możećie *CzechRozm* 265v.

»(po)społu siedzieć« (3): y będyecie zemną fpołu fiedząc ná fłolicach fwoich fądzić dwoienáfcie pokolenie Izráelłkie. *RejPos* 318v, 224v, 313.

»siedzieć na prawicy, po prawicy, po prawej ręce, na miescu prawej ręki, po prawej stronie« = *sedere a dextris a. ad dexteram PolAnt, Vulg; sedere in dextera Vulg* [*szuk zmienny*] (91:15:2:1:1): *PowUrb* +2v; [*Jezus*] Wftápił na niebiołá/ fiedzi ná prawicy boga oytza wfłechmogącego. *OpecŻyw* 176v; *WróółZółt* P5v, 117; *RejPs* 70v; *SeklWyzn* Bv; *SeklKat* B4, O2; poirzy ná Iefufa miłe⁸⁰/ ktory ná prawicy oicowłkiei/ fiedzi/ onci zacić krewkóć i ciáło człowieczeńłki s czyłty panny przyiáł *MurzHist* F; *MurzNT Matth* 22/44; *LubPs* Z2v; ktory [*św. Piotr i św. Paweł*] też chćieli pánowác/ y fiedzić Pánu Kryftufowi/ ieden po práwey/ á drugi po lewey ftronie. *KrowObr* 15v; fiedz Matuchno moiá/ ná práwicy S. mey *KrowObr* 152; iż Syn Boży fiedząc ná práwicy Bożey/ przytznia fię zá námi *KrowObr* 155; Abowiem oná [*Maryja*] fiedzi ná práwicy Máieftatu *KrowObr* 164, 10, 105v, 212; *RejWiz* 164v; Siedz po práwey ręce moiey/ álełz podłóże nieprzyiácioly twoie/ iáko podnożek nogam twoim? *Leop Hebr* 1/13, *Matth* 22/44, *Luc* 22/69, *Hebr* 10/12; *BibRadz* *7, *Hebr* 1/13; *BielKron* 139v; *HistRzym* 102; Bo ácz on iuż tám/ iáko wfzyfcy wyznawamy/ fiedzi ná práwicy Bogá Oycá fwego/ ále tu [...] widzi/ y fpráwuie wedle woley fwoiey *RejPos* 78; Iż rzekł Pan Pánu moiemu/ fiedz wiecznie ná práwicy moiey. *RejPos* [136], 66v, 78v, 88v [2 r.], 107, 109v (22); *RejPos-Wiecz*³ [97]v; *GrzegŚm* 11; *KuczbKat* 55 [3 r.]; *RejZwierc* 197v; *WujJud* 23v, 25v, 70v [3 r.], Nn3; *RejPosRozpr* b4; *RejPosWstaw* 110v; *BudNT Mar* 10/37, 40; *CzechRozm* 20, 180v, 181, 265v; tedy my wyznawamy/ iłz Syn Boży wftápił Wniebo/ y fiedzi ná prawicy Oycá fwego Bogá wfłechmogącego *SkarŻyw* 125, 443; *CzechEp* 187, 194, 196, 250; *NiemObr* 9; *ReszPrz* 87; *ArtKanc* H2v, M10, M10v, N19v, T17v; Ktory fiedziłf ná práwicy Oycowłkiey/ zmiłuy fię nád námi. *LatHar* 87, 9, 91, 188, 374, 573; Siedz po práwicy moiey/ áz połóże nieprzyiácioly twoie podnożkiem nog twoich. *WujNT* 5; A ták Pan Iefus [...] wzięty iefł do niebá/ y wsiádl (*marg*) y fiedzi. N L. (-) ná práwicy Bożey. *WujNT Mar* 16/19; Lecz od tąd będzie Syn człowieczy fiedziál ná práwicy mocy Bożey. *WujNT Luc* 22/69, *Matth* 20/21, 23, 22/44, *Mar* 10/37, 40 (16); Pan IEZUS Bog náłz/ wedle náтуры ludzkiey w niebo wftápił/ y fiedzi ná práwicy v Bogá Oycá. *SkarKaz* 242a, 242b *marg*, 243a [3 r.], Ooob.

»siedzieć na stolicy, na stolcu« = *sedere super thronum PolAnt, Vulg; sedere super sedem, sedere in sedibus a. in throno Vulg* [*szuk zmienny*] (19:8): *OpecŻyw* 95v; *WróółZółt* 46/9; *RejPs* 70v; *MurzHist* S3v; abyście iedli i pili załtołem moim/ wkroleftwie moim/ i fiedzieli ná fłolcach/ fądząc dwanáście domow Ifraelłkich. *MurzNT Luc* 22/30, *Matth* 23/22; *Leop Act* 2/30, AAA4v; *RejPos* 316, 318v [2 r.]; Kroluie Bog nád narody/ Bog fiedzi ná fłolicy fwiátołności fwey. *BudBib Ps* 46/8[9]; *CzechRozm* 142, 142v, 177; *KarnNap* D3; *SkarŻyw* 22; *CzechEp* 187; *LatHar* 718; gdy wsiędzie Syn człowieczy ná fłolicy máieftatu fwego/ będziećie y wy fiedzić ná dwanáście fłolicách/ fądząc dwoienáfcie pokolenia Izráelłkie. *WujNT*

Matth 19/28; y kto przysięga ná niebo/ przysięga ná stolicę Bożą y ná tego który ná niey siedzi. *WujNT Matth* 23/22; A oni czterzey á dwádziesciá stárfzy którzy przed oblicznością Bożą siedzą ná stolicách fwoich/ vpádi ná oblicza fwe *WujNT Apoc* 11/16, *Luc* 22/30, s. 846, *Apoc* 3/21, 4/10, 21/5.

»siedzieć u stołu, za stołem« [*szyk zmienny*] (2:2): ták iż bę-dzyelz zázwdy fiedzyał v stołow iego/ á w opázrznóści swiętey iego *RejPos* 319v, 224v, 313v; á oni [*Dawid i Salomon*] przedfię tego do fercá przypuścić y wyrozumiec nie mogli: że im on zálecał duchowne kroleftwo v oycá fwoiego: w którym z nim mieli siedzieć v stołu iego. *CzechRozm* 236v.

»siedzieć na tronie, w tronie« = *sedere in throno Vulg* [*szyk zmienny*] (4:1): *Leop* AAA2; A kto zwycięży/ dam mu s fobą fiedzieć w Thronie swoim *RejAp* 44, 46, 46v; Pan ná fwym thronie siedział/ gdy potop świat pfował *KochPs* 40; [*Leop Apoc* 21/5].

a. *Jechać wierzchem* [w tym: na czym (73) – żywotne (72)] (76): Iezus z wielką chwałą przyiechál do Jeruzalem w kwietną niedzielę/ fiedzatz pokornie na olficy a potym na olfe. *OpecZyw* 70v, 71, 71v, 72; *TarDuch* B6v; *MurzNT Mar* 11/2, *Luc* 19/30; nie miałem też z fobą żadnego bydłáthká/ iedno to ná kthoremem fiedział. *BibRadz* 2.*Esdr* 2/12, *Mar* 11/2; Zá thymi fzly fześć Wiebłádw/ ná których fiedzieli fześć Murzynow w Tureckich záwoiach *BielKron* 328v; [*Maurowie*] wyfzli przeciw Hifzpanom s Krolem fwoim który ná Włoniu fiedział *BielKron* 448, 93v; *RejAp* CC3v [2 r.], 139v; którym [*Węgrom*] to iest iáko rzecz przyrodzona/ zá tarczą dobrze fiedzieć *GórnDworz* E3; kora [*niewiasta*] winem fwowolenftwá fwoiego opoiłá á pobláźniłá wfzytki krole fwiátá tego: kora fiedzyálá ná bestyi o fiedmi głowach. *RejPos* 260, 1v, 2; *BudBib* 2.*Esdr* 2/12; *BudNT Luc* 19/30; *KochPs* 23; *WyprPl* B3, C2v; Lecz młody zrzebiec/ ná którym napirwey Chrifus siedział/ znaczy pogány ielzche dzikie y nieobiezdzone *WujNT* 88, *przedm* 38, *Mar* 11/2, *Luc* 19/30, *Ioann* 12/15, *Apoc* 17 arg; Cinocefalow tyfiác ze pfiemi głowami [...]. Ná trágopách [*grec. tragopan 'jakiś ptak etiopski'*] siedzieli co pierzem porófi *KmitaSpit* A4v; Pan fám fiedzi ná zádzie á Krzywánki przed nim/ To táki ciężar bywa ná tym koczým iednym. *CzahTr* L3.

Zwroty: »na koniu siedzieć« = *sedere super equum HistAl, Vulg; equo insidere Mącz, Modrz; sedere equo Mącz, Cn* [*szyk zmienny*] (41): [*Aleksander*] fiedząc ná koniu fwim Bucifale wbieżał w bithwe *HistAl* H; *GliczKsiąż* Av; *LubPs* I; Alić oto Koń pływ: y tego co fiedział ná nim/ zwano Smierć *Leop Apoc* 6/7; *RejFig* Cc3; *BibRadz Apoc* 9/17 [3 r.]; ná koniech fiedząc z Krolem po Tátárfku przodkowie náfzy rádzili *OrzRozm* T2v; Herberfyn [...] rużył fie trochę ná koniu fiedząc iako by chciał s koniá s fiesć. *BielKron* 434v, 115, 403, 403v, 425, 456; Inanis equus, Powodny koń ná którym nikt nie fiedzy. *Mącz* 167b, 378c, 379c, 472b; *RejAp* 56, 56v, 58 [2 r.], 81, 160, 162v; [*dworzanin*] mufi być dobrym iezdcem/ mufi koń znáć/ wieść gi pięknie/ y kftátownie ná nim fiedzieć *GórnDworz* E2v, E8v [2 r.], Fv, P2v; *BielSat* D3v; *ModrzBaz* 19v; *SkarZyw* 472; *KochFr* 122; *BielRozm* 29; Bo w płóciennych [*ubiorach*] ná koniu bárzo telkno fiedzieć *WyprPl* B2; Y widzialem; á oto koń biały/ á ten co ná nim fiedział/ miał luk *WujNT Apoc* 6/2, *Apoc* 6/4, 5, 8.

»krotko siedzieć« = *trzymać nogi wysoko w strzemionach* (1): [w *Moskwie*] ftepią iezdzą bes oftrog/ obyczáiem Tátárfkim/ y krotko fiedzą w ftrzemieniu *BielSpr* 66.

Przen (2): A żebych téż bydlęciem v ciebie byl mily panie/ a ty na grzbiecie mojim fiedzátz/ a mnie iáko olę twé fprawuátz/ ninijé wnątrzného pokoiu vkullenie/ ij też niebiefskiego pokoiu pilné zádaniję przywiedz *OpecZyw* 72v.

Zwrot: »na koniu siedzieć« (1): Doznam wrychle [...] Ze mié záfię w láłki fwe powinne przyimiecie/ Y chudobę dzilziefzjá moię wyniefiecie. Ktorzy ná tymże koniu dżis wfzyfcy fiedzićie/ Z ktoregom ia wczorá spadł *CzahTr* G3.

b. *Siedzieć, jadąc w pojeździe* (24):

siedzieć przed kim (2): [w opisie obrazu alegorycznego] Bogáctwo iedzie fobie ná wozie wyflokkiem/ Córká iéy pycha fiedzi przed nią z byltrym okiém *KochMRot* Cv, Cv.

siedzieć za kim (2): CHłop z miáftá iechał droga/ drugi zá nim fiedział *RejFig* Bb6v, Bb6v.

siedzieć na czym (7): a [*Józef*] fyedzyál na pozłocnym wozie Faraonowym *HistJóz* B4; PHáeton Słóncá prófił/ áby mu dopuścił/ Woz ná którym fiedział/ áby on rofpuścił. *RejZwierz* 42v; *BibRadz Act* 8/28; kiedy czterzy kołá w wozie będą/ mulfić ktho piątý ná nim fiedzieć. *BielKron* 354, 103v; *BielSjem* 8; *WujNT Act* 8/28.

siedzieć w czym (10): *BierEz* 14v; oycze iefli może być dopući mi ábych w wozie krolewskim fiedział *HistAl* B, M5; *KrowObr* 145v; *GórnDworz* R; Y poczęłá czeladż godowác/ ále Appollon w fmutku fiedział we dnu w korabiu. *HistRzym* 22; A [*Jezus*] fiedząc w oney łodzi náuczál ony tłuźcze ftojące ná brzegu. *RejPos* 173v; *SkarZyw* 596 [2 r.]; *KmitaSpit* C6v; *SkarKazSej* 683b.

siedzieć gdzie (2): On co náprzod kogi fiedział/ Zeglará táko zopytał: [...] *BierEz* 14v, 14v.

W porównaniu (1): gdy wfzyfcy iedno rozumieją/ iedno mowią: gdy iáko w iednym korabiu fiedząc/ fpolnie fobie do przewozu pomagáją *SkarKazSej* 683b.

c. *Zażywać kąpieli i nasiadówek leczniczych; insidere Cn* (58): álbo kiedy okrutny ból koliczny rozpiéra/ ták fiedzieć iáko pić/ álbo kryfetéř wlać/ nagotowfza pomoc. *Oczko* 15; kiedy mácićá wilgotnieyfa/ kiedy oflábiála/ zácząć/ álbo donosić niemože/ pijąc/ y fiedząc/ zá tę wodę niech Pánu Bogu dziękuią. *Oczko* 23, 27 [5 r.], 27v [4 r.], 28v, 31.

siedzieć nad czym (6): Vwarzić gi [*mech dębowy biały*] w wodzie á nad thym ma pani fiedzieć *FalZioł* I 151a; Iedno zgodzinę ma ona pani tak nad onym garnczem fiedzieć *FalZioł* V 26v, I 84d, 136c, V 93; Tákowa páni ma fye częfto párzyć/ nád furowym prządżionem/ [...] á ma nád nim fyedzieć/ co nagóreçey zetrwác może *SienLek* 113.

siedzieć na czym [= w *naparze z czego*] (8): tedy warz to ziele wefpólek zbyliczjá w wodzie y z dziewanną álbo w winie á potim fiedz ná onym ziele gołym zadkie^m przydzie potym ftolec. *FalZioł* I 15b; y też [*przestęp*] macięç czyfci gdy ná thym ziele niewiafta fiedzi. *FalZioł* I 23a, I 66a, 83c, 94a, 118b, 145c, d.

siedzieć w czym (31): Też gi [*płesznik*] warzyć w wodzie á vczynić wannę aby w tim pani fiedziála *FalZioł* I 114d, I 8a, 9a, b, 13d; iáko wniéy [w *wodzie leczniczej*] fiedzieć/ iá ná głowę pufzcząć/ á iáko fye iéy błotem okłádác trzebá/ krotko tu obaczém *Oczko* 12, 15, 25. *Cf Zwroty*.

Zwroty: »w cieplicach siedzieć« (1): Tuć ia trudno powiedzieć mam/ wiele godzin z rázu/ y potym/ á iáko czás długi/ w Cieplicach fiedzieć małz *Oczko* 27.

»w wannie siedzieć« [*szyk zmienny*] (7): álbo vczyn ftych zioł wannę nawarzywfi tego ziele/ á fiedz że wthey wannie *FalZioł* I 32c; wwarzywfy Iáłowicz w wodzie á z oney wodi vczyn wannę w ktorey ma fiedzieć chory *FalZioł* I 68a, I 25b, V 19c; *BielKron* 398v; *SienLek* 92v; gdyż wwánnie fiedzićie/ iest rzecz ták łatwia/ iáko która może być z náłátwieyfzych *Oczko* 24.

»w wodzie siedzieć« [*szyk zmienny*] (15): á kto by miał w nyrkach kamieñ ma fiedzieć woney wodzie ciepłey *FalZioł* I 48b; ktorey by biały głowie fpadłá nád macięçá niechay że w oney wodzie fiedzi. *FalZioł* I 62a; á w they wodzie ciepłey ma ona pani chora fiedzieć zgodzinę álbo więçzey: po famy pas. *FalZioł* V 28v, I 137d, IV 14d, V 19c; *BielKron* 145; *HistRzym* 55; *RejZwierz* 205; bo iż w wodzie fiedząc/ ciáło fye niepomátu prácuie: iefliby do tego nieiadł/ nie ládá vpadek *Oczko* 32, 19 [2 r.], 21, 28v, 32v; [Kto niemože wody pufzcząć/ dobrzemu fiedzieć w ciepłey wodzie z myfzym gnoiem zágrzáney. *SienHerb* 279a (*Linde*)].

Przen (1):

Zwrot: »w wannie siedzieć« (1): Bo iákie tám zdrowie być może/ kédy fie zázwdy we fbie/ iáko w kotle miefza? w brzuchu tákże iáko w becźce kifá? á duřá miła by w wánnie fiedzi. *WerGość* 226.

d. Opiekować się, doglądać (11):

siedzieć nad czym (żywotne) (1): Tu wálzá dziś pałza będzie: A ia máiąc oko wżędzie/ Będę nád wámi [wołami] siedziála. *Koch-Sob* 64.

siedzieć przy kim, przy czym (8): *BielKron* 342; y bez odpocznienia [św. Bernardyn]/ wednie y wnocy robił/ ćielzył/ plákał/ śpiewał przy chorych/ wedle potrzeby káždego/ ćielząc/ y przy nich fiedząc noc y dzień. *SkarŻyw* 461, 583; *ReszList* 168. Cf »przy łożu siedzieć«.

Zwroty: »w głowach [u kogo] siedzieć« (2): (bo łam Skotniczki żátuąc wrzeciży przycodi onej/ plákał w głowach v Pukárzewkie⁸⁰ fiedząc) iż ten/ á ten [...] páná im przez twarz ránił. *GórnDworz* S8v [idem] *WerGość* 251.

»przy łoż(k)u, u łoża siedzieć« [szyk zmienny] (4:1): *BielKron* 342; A gdy w łeści niedzielách ktora kiedy leży/ [...] Ládacó powiádaia/ przy łożu fiedzący *BielSat* D2v [idem] *BielRozm* 27; y gdy w pułnocy przy icy [Romuli] łofzku fiedziály: owo znieba światłość przyłzłá/ y wżytki káty oney komorki nápełniłá *SkarŻyw* 589; y bogoboyni kápláni v chorych przy łożu fiedząc one ćielżá *ReszHoz* 118; *BielRozm* 27.

e. Zasiadać, pełniąc czynności urzędowe, głównie sędownicze; sedere *Vulg, PolAnt, Modrz, JanStat, JanPrzyw; esse, tenere, vacare* *Mącz; assistere, praesidere, residere* *JanStat* (134): Ci niechaj się rozdzieliá na troje po jedenaście [...] i kážde jedenaście aby siedzieli (i) sądzili osobno kážde swe wojewodztwo *Diar* 95; *BibRadz Ex* 18/13, *Act* 23/3; *ModrzBaz* 94v; Inny porządek w prawie fobie wdziáłaymy. Vftáwiamy áby ich dwánaście siedziála/ Zadney ápellácyey od nich nie bywáło *BielSjem* 25; *WujNT Act* 23/3, s. 490 marg; A [urzędnicy kancelarii królestwa] niechaj siedzą przyłuchawiaiać łkarg po Mfzy náłżéy/ áż do godziny obiedniéy *SarnStat* 324 [idem 946]; y którzy będą godni mieyćá Láwniczégo którzy wiecznie siedzieć máią siedm w liczbie *SarnStat* 955, 946.

siedzieć z kim (5): *OrzRozm* L3; á z Krolem siedzieli [!] Senatorowie/ bez ktorých Krol nic począc nie mógł *GórnRozm* C3v; *WujNT Act* 26/30; *SarnStat* 560, 796.

siedzieć na czym = brać udział (46): TRzećiego dnia Márcá/ fiodmy kroć oycowie duchowni fiedzieli ná Koncilium w Trydenćie *BielKron* 228v, 209. Cf »na prawie siedzieć«, »na rocech siedzieć«, »na sądzie(ch) siedzieć«.

siedzieć na czym = zajmować się czymś (5): Widziemy też, że WKM i z Pany Radami swemi nic na tym siedzieć lenić się nie ryczysz i po kilkanaście niedziel sjem dźierzeć racyysz. *DiarDop* 108; *BielKron* 232v; Postulationibus vacare, Siedzieć ná pytániu/ to yeft słucháć łpraw y dáwać ráde/ áłbo fwe widzenie. *Mącz* 315c. Cf »siedzieć na sprawach«.

siedzieć przy kim, przy czym (9): *UstPraw* C2v; Otoż gdyby Pánowie połlowie przy Krolu siedzieli [...] y nie była iákoby rozdwoiona Rzeczposp(olita)/ mnieyby mowy było/ á łkutu więcey. *GórnRozm* M4; Włzákże w łądziéch náłżych przy ofobie náłżéy [...] będzie wolno Duchownym ofobam przy nas siedzieć y ráde dáwać. *SarnStat* 562 [idem 489: siedzieć], 324, 489, 1212 [2 r.]. Cf »przy boku siedzieć«.

siedzieć w czym (1): áby W. M. w kole Senatorłkim fiedząc/ Kościółowi Bożemu dłuho fluzył *ReszList* 188.

siedzieć gdzie (3): *SarnStat* 565, 821; [Jozafat mówił do sędziów:] nie ludzki łąd łprawuiećie/ ále Bozki (To ielt/ nie siedzićie tu iáko łudzie/ ále iáko bogowie.) *SkarKaz* 2a.

Fraza: »sędzia siedzi (a. ma siedzieć)« = *iudex praesidet* *JanStat* [szyk zmienny] (10): *RejPs* 191; Vftáwilifimy iż gdy łędzia fiedzi przy nas áłbo przy Woiewodzie/ [...] Tedy łędzia niemoże być rufzon. *UstPraw* C2v; *BielKron* 208v; *Mącz* 47d; *ModrzBaz* 88; SEdzia siedzi/ á przed nim wżycy łie łtáwiéy/ Którzy łie ná tym świecie omyłnym báwiéy *KochMRot* C2; iż Sędzia práwi ma siedzieć iáko łprawiedliwóść máłuiá ślepo/ y niemo *GórnRozm* F; *PaprUp* H2v; *SarnStat* 784 [2 r.].

Zwroty: »przy boku [czyim] siedzieć« = *ad latus assistere* *JanStat* (2); *SarnStat* 958; między Ráđá Páńłką ábo wżycy mądrzy/ ábo wiéłtza część. bo fię ná to obieráia y łtánowiá/ y dla fwey mądrości przy boku Páńłkim siedzą *SkarKazSej* 695a.

»na miejscu [którym, czyim] siedzieć« = *in loco sedere* *Modrz* (4): *DiarDop* 117; y opifáne łá mieyćá Biłkupie/ ná ktorých y dziś siedzą *OrzRozm* I2, A4; iáko pácholétá rozumieia/ że toż ielt ná koniu siedzieć/ co koniem łprawowáć/ á łędzić toż co ná mieyfcu Sędziégo siedzieć *ModrzBaz* 19v.

»siedzieć na miejscu [czyim]« = *zastępować kogoś; czynić coś zamiast kogoś* [szyk zmienny] (5): Abowiem káždy Sędzia ná mieyfcu Bożym fyedzi *GroicPorz* i4; [Tullius do Tarkwiniusa:] iáko ty zły człowiecze śmiełz łie czynić tym czymés nie ielt/ [...] á fiedzyeć ná mieyfcu moim *BielKron* 103v; Boć krol áłbo pan káždy fiedzi ná mieyfcu Bozym. *RejZwierc* 45v; Pleban á Wikáryi/ ná plebáńłkim mieyfcu fiedząc/ [...] nie czynia dwu plebanow *SkarJedn* 57; *SarnStat* 1292.

»w prawie, na prawie siedzieć« = *praesidere iudicio* *JanStat* [szyk zmienny] (2:1): ktore Swiádecstwo my w prawie siedząc pisać dalismy *ZapKościar* 1581/24, 1584/44v; *SarnStat* 396; [czegoby niedołtawáło Vrzędnikowi/ który ná práwie siedzi/ to przydáć *CerGór* 34].

»w radzie siedzieć« = *esse in senatu* *Mącz; sedere in concilio* *Vulg* [szyk zmienny] (14): Thefch tho yeftł wylky pozythek kofczyelny, gdy Byłkvy łzá krolom załuzony a wradze łzyedzą. *MetrKor* 31/620v; *BierRozm* 6; *RejFig* Cc4; náblizey W.M. teraz boku Páńłkiego w ráđzie łwieckiey siedziłz *OrzRozm* A3v; ktory [Katon] wten czas gdy Senat Rżymłki w radzie fiedziál/ częłtokroć zwył był Xiáłzki ná ratułzu czytać *KwiatKsiąż* G3v; *Mącz* 16d; *RejPos* 22; *KochFr* 53; *BielSjem* 30; *BielRozm* 8; *WujNT Act* 6/15; A Konfliarze y Połlowie Ziem táyze diciéy [...] mieyłce im náznáczoné iuz ośiédz y w Ráđzie Połłkiey siedziéć będą winni. *SarnStat* 1041, 39, 1140.

»na rocech siedzieć« = *terminis praesidere* *JanStat* (2): Y ielt to dobra rzecz y pozyteczna: áby Sędzia y Podłśdek ná Rocech Ziemiłkich łami ofobá łwá siedzieli *SarnStat* 717, 915.

»na sądzie(ch), przy sądzie, u sądu siedzieć« = *iudicem (iudices) sedere* *Mącz, Modrz; sedere in iudicio a. super iudicium* *Vulg; iudicia tenere* *Mącz; in locis pro tribunali sedere* *Modrz; iudicio praesidere, in iudiciis residere* *JanStat* [szyk zmienny] (41:2:1): Orzeł ten ná łądzie siedziál/ Nietoperzá táko łkazał: [...] *BierEz* Q4; *FałZioł* V 52; *WróbZioł* 121/5; *ComCrac* 18v; *SekiWyzn* g3v; Woyt y káždy inny Sędzia/ gdy fyedzi ná łądzie/ to ma naprozod báczyć/ á pilnie rozmyłláć/ [...] áby dobrze [y łpraw]jedliwie łądził *GroicPorz* cv, l2; będzie Pan załtepow [...] duchem łądu temu ktory fiedzi ná łądzie *Leop Is* 28/6, *Iudic* 5/10; Piłárze mogą mieć podpiłki dla piłłania/ A włzákze łami mułżá fiedziéć przy łądzie *UstPraw* C2v; powiedząc [Czeł] że ná Sądzie nie siedziály Rády Koronne: ále siedziál tylko łam Ferdynánd z Maurycem Ksiáżęćiem Sáłkim *OrzRozm* L3; *BielKron* 218v; Cognoscere causas, Słucháć łpraw ludzkich/ fiedziéć ná łądzie/ Sądzić. *Mącz* 250d, 47d, 86c, 176c, 179a, 446b; *GórnDworz* K6v; *HistRzym* 26; Król/ ktory siedzi ná łądzie/ á czyni łprawiedliwóść/ rołpłaza wżycłko złé *BiałKat* 101; *RejZwierc* 43v, 99v; Niechby przeto ci główni łędziowie vftáwicznie ná łądzie siedzieli *ModrzBaz* 92v, 90, 91 [2 r.]; Był Moyżelz wpracey nieprzerobiony/ cáły dzień nie iedząc/ fiedziál ná łądách/ łwary ludzkie iednáiać. *SkarŻyw* 484; żaden Piłarz y podpiłek v tego łądu, v którégó siedzi, niemoże kauz żadnych łprawowáć. *SarnStat* 78; tedy Sędzia onymi/ którzy z nim ná łądzie siedzieli/ ma dowiełdź: iż dobrze łkazał. *SarnStat* 560, 224, 495, 562, 563, 758 (15); *KlonWor* 18.

»siedzieć na sprawach« [szyk zmienny] (2): Cefarz wyrozumiawłzy czégo połel żádał/ wložył tho ná Senat/ kthory ná łpráwách fiedziál *BielKron* 231v; *Mącz* 472a.

»siedzieć na stolicy (a. stolcu, a. stołku)« = *sedere pro tribunali* *Vulg* [szyk zmienny] (6): *OrzRozm* A3v; *ModrzBaz* 87v; o nie-

godni tel [tj. ty/] takowego abi siedziec miał na stolku ich [senatorów] *Paprup* C3; Izali Pan Iesus Christus dla Pharyzeuszow [...] stolicy ná korey siedzieli iáką krzywdę uczynił? *WujNT* 97, *Matth* 27/19; Krol który siedzi ná stolicy łądu/ rosprafza wżytko złe weyzenim swoim. *SkarKazSej* 659b.

»na urzędzie siedzieć« = *residere in officio JanStat* [szyk zmienny] (9): *DiarDop* 116; *RejPos* 325; Podżmyłz thez do łtanow Pánfkich którzy ná Dignitárftwach tákże y wrzędziech Grodłkich y ziemłkich siedzą *MycPrz* II B; O by to wżyfsy przełoženi zrozumieli/ iáko ieft trudna y ciężka rzecz ná wrzędzie Chrześciánłkim siedzieć *SkarŻyw* 501; *SarnStat* 489, 565, 821; Bo ludźie y pánowie ná wrzędách siedząc/ ábo z niedbálftwá nie łądzą/ ábo źle niełufznie łądzą *SkarKaz* 2a; *SkarKazSej* 697b.

a. O Bogu, Chrystusie (7): [czart mówi:] Panie fendzia otpułecz ze mi Niźł zacznies łprawę łnimi Mogłbych ya czo powiedzecz A łnac bedzefs kroczey siedzecz *RejKup* z4.

siedzieć gdzie (2): Niech powłtána/ y włtąpiá národowie do padóu łozáfát bo táb będę siedział/ zebym łądził w łłytłkie [!] národy okoliczne. *Leop Ioel* 4/12; *SkarKaz* 353a.

Fraza: »siedzi sędzia« [szyk zmienny] (3): Bo siedzi łędza łtrafliwy Zwłacza temu kdo [!] yełt krziwy *RejKup* y8; Ccv; O Iezu Chryste Boże moy/ day mi ták wñżone ferdeczne oczy/ żebych łię tego niebá włtydził/ gdzie ty łędzia siedziłz *SkarKaz* 353a.

Zwroty: »na stolicy siedzieć« (1): Ná tey tedy stolicy łądowej/ vmyłłł Bog łyná łwe⁹⁰ połáfłdzić: ná korey stolicy siedząc/ łmienim Bożym/ łąd odrpáwówać będzie *NiemObr* 108.

»na trybunale siedzieć« (1): Pierwłzy [trybunał boski] ieft w wrzędách tu ná źiemie/ ktorým Pan Bog zlecił łwoie łądy/ ták iákoby on łam przez ludźie ná nim siedział. *SkarKaz* 2a.

f. Handlować, sprzedawać na straganie (7):

siedzieć u czego (1): Więc [handlarka] y v krup/ v łledzi/ v máłłá/ v łwiec/ v łklenic [...] v iábłek/ [...] v ogorkow/ v rozmáitých ogrodných rzeczy łiedzi *RejZwierc* 111v.

siedzieć nad czym (2): Chronie łię tych biáłył głow co nád węgłim [tj. grzejąc nogi] siedzą *BielSat* B4 [idem] *BielRozm* 14.

siedzieć z czym (1): druga [handlarka] z ziołki y s czyrwoná máłciá łiedzi. *RejZwierc* 111v.

siedzieć gdzie (3): *BielSat* B4v; Więc co ich [handlerek] po łmátruziech/ po kramikoch/ pod krzyżmi łiedzi *RejZwierc* 111v; Nuż zásię ony báby co siedzą ná trećie/ łefli z nimi łárguiełz zábáiáć kálećie. *BielRozm* 14 [idem *BielSat*].

2. Być, znajdować się; sedere Vulg, HistAl, PolAnt, Mącz, Modrz; discumbere PolAnt, Vulg; esse HistAl, PolAnt; residere HistAl, JanStat; habitare Mącz, PolAnt; consistere HistAl; asidere Mącz; manere PolAnt (1144):

A. O podmiotach żywotnych, też o istotach nadprzyrodzonych: przebywać, znajdować się gdzieś (czasem może w pozycji siedzącej); też: znajdować się w jakiejś sytuacji, przebywać w czymś towarzystwie, zachowywać się jakoś; mieszkac, żyć (1088):

Bez okolicznika [= w miejscu, o którym mowa, tam] (30): *BielŻyw* 100; Item therałz wyarmark chczyeli budá wyrzazacz wnoczi Zławrzifłhka zGayda, Zmýkolayem a zyanem, kthori łzyedzi [prawdopodobnie skrót częstej w tym tekście formuły „ktory tu siedzi”, cf *siedzieć gdzie*] *LibMal* 1546/112v [podobnie (6)], 1548/146v, 148, 1550/153, 1552/172v, 1554/183v, 186; I s łtało łię dnia iednego/ że on [Pan] nauczał/ a Pharifeuszowie i łákonu doctórowie siedzieli *MurzNT Luc* 5/17; Iákie táb dziwne łtráchy/ iákie dziwne męki [...]. Iáko pies ná łáncuchu o trzech głowach łiedzi/ Cerberus *RejWiz* 21v, 61, 120v, 132, 155; IEden w Aptece pytał/ co Kubeby zowá/ Siedząc łie náłz brát ozwał [...] *RejFig* Bb, Bbv, Bb3; (nagł) Gelius. (–) GDy łędziowie łądzili/ łiędząc ná nie patrzył *RejZwierc* 41v; *BibRadz Ioann* 13/28; A ow prołtáček z wielkiego łtráchu/ niethelko łmiać łie niemogł/ ále áni mowić/ iedno zdumiawłzy łie łiedział *GórnDworz* T3v; Thez łie łam łtrzeż ábył nie czynił tákich rozmowek ktoreby obrażáły/ bo niewiełz z iákim kto przyrodeniem łiedzi. *RejZwierc* 80, 17v, 53; *KochMon*

24; *BudBib* 4.Reg 9/5; *SkarŻyw* 103; To ieft moie w tey łprawie/ prołtey żony/ zdánie/ By obobno siedziáły Pánný/ Wdowy/ Pánie *BielSjem* 16; *WujNT Luc* 5/17, s. 236; *ZbyłPrzyg* A2.

siedzieć miasto kogo = zastępować kogoś (2): A miáłto Bogá łiedzieć/ y co ieft łnzego/ iedno łie włpinác/ łprzećiwiać y podnołić/ ná przećiwko Pánu Bogu. *KrowObr* 11, 11 marg.

siedzieć około kogo (2): A żydowie oni ktorzy łiedzyeli okołó niey [Marty] w domu ciełząc iá/ łmimáiąc áby do grobu bieglá łláćák nád oným brátem łwoim/ łzli zá niá. *RejPos* Ooov, 320v.

siedzieć podle kogo (1): *RejWiz* 67 cf »o płot siedzieć«.

siedzieć w pojszrodku kogo (1): á ono obow wiele łdzie piéknie przybránył/ [...] á w poyszrodku nich łiedzi ksiáżę ćiemnoći *SkarŻyw* 171.

siedzieć u kogo [= w czym domu, pomieszczeniu] (7): *ZapWar* 1523 nr 2290, 1541 nr 2523; a v pana burgmiftrza Dozwóły łiedząc ięli być wefeli *ForCnr* C4v; *KromRozm* II d3v; Co dzień v was łiedziałem wćząc w kośćiełie *BudNT Matth* 26/55; *LatHar* 694; *WujNT Matth* 26/55.

siedzieć u kogo [= w czym towarzystwie] (1): Dzieci Ezopá vřzráły/ Ktore v mátki siedziáły. *BierEz* A4v.

siedzieć u czego = pilnować (1): iedno łiedzą v łkrzyń łwoich iáko pší ná łáncuchu *RejZwierc* 63v.

siedzieć między kim, między czym (zwykle żywotne) [= w towarzystwie czym, czego; w obecności czego] [w tym: między łwy *Dan* 6/17 (8)] (22): Czemu człowiek ziewa. Powiadaia łekarze iż to bywa [...] gdy kto łiedzi łiedzi nie łubimi iżby łie rad łndzie wıdział. *GlabGad* C2; *KrowObr* 193v; *RejWiz* 66, 166v; Ale iefliby też był [człowiek]/ iáko máłowány/ Niechżeby też gđzye łiedzyał/ łiedzy obráłkami. *RejZwierc* 134v; *BielKron* 91v; Azáłz Dániel nie łiedział łiedzy łwy? *RejAp* 22v [podobnie *RejPos* (5), *RejZwierc* (2)]; *GórnDworz* Q2; y náłásł táb wiele vbogich łiedzących przed broná/ y łiedział łiedzy łmi w łofobie pielgrzymłkiey *HistRzym* 82; *RejPos* 39v, 127 [4 r.], 162v; *RejZwierc* 112, 202v, 246v, 263; Gdy by kto łiedzy iákimi łluzniercy/ y łprołnych wł łludźmi łiedział/ [...] á prętko od nich nieućiekáł [!] [...]; miałby grzech nieiáki. *SkarŻyw* 294; *PudłFr* 67; *SkarKaz* 43a.

siedzieć między czym [= w jakich warunkach] (2): *RejZwierc* 55; Abowiem záwżdy tego zá chędołzłżego máia co łiedzi łiedzy okopciáłemi łciánámi á nie vbruka łie/ niźli tego co łiedzi zá kobiercy áłbo zá oponámi w łrudney łofzuli. *RejZwierc* 17.

siedzieć pod kim = podlegać komuś (5): *LibLeg* 10/97v; Ktory łmieć pod łnzým pánem łyedzi/ a drugiego báré dzyerży. *UstPraw* F2, F2; Sub regno esse, W królewłtwie być/ pod królem łiedzieć *Mącz* 350a; ábychmy w łpokoiu á pod tákim kłiążęciem łiedzyeli/ iákyego łie żydowie nádzyewáli. *RejPos* 251v.

siedzieć pod czym [= pod osłoną czego] (2): *BielKron* 97; áłbo grad gđi łoláće po dáchu/ tedy przedłię nic owemu nie łzkodzi czo pod dáchem łiedzi. *RejZwierc* 92.

siedzieć pod czym = podlegać czemuś (2): tácy iefli łię nie będá mogli zgodzić ieden z drugim/ ná wypráwę łpolná zgodná ták wiewł żołnierzy/ ile ich wżyłłkich co pod iednem przywileiem łiedzą łóżyłki wyniołá/ tedy [...] *GrabPospR* M2. Cf »pod prawem siedzieć«.

siedzieć z kim [= w towarzystwie], z czym (żywotne) (24): *OpecŻyw* 106v; *BielŻyw* 98; Gđzie tēłz Iesus włzedł ná gorę i łiedziáł tam uczniámi łwoięmi *MurzNT Ioann* 6/3; *KromRozm* III A6; *BielKom* G4; *LubPs* C2v; Azáłz táb co ze włtydem w łszálońnym łbie znáydzye/ By łiedzyał z Bárnádným s káżdým w łburde záydzye. *RejWiz* 30, 17, 30v; A Theraz łofmiewáia łie łemie łmółđłly niźli ia/ ktorých ia oycow/ niełóczyáłem być łodne by łieli łiedzieć ze pły łrzody moiey. *Leop Iob* 30/1, *Ps* 100/6, *Ioann* 6/3; *RejFig* Cc2v; *BibRadz Ps* 25/5; Dawid s łwoim łudem w iáłkini łiedzyał *BielKron* 66v; *GórnDworz* N2; *RejPos* 80v, 261; *RejZwierc* 71v; *BudBib* Prov 25/23; *StryjWjaz* A3v; *Paprup* Aa4; *SkarŻyw* 511; *WujNT Ioann* 6/3.

siedzieć za kim (1): A gdyż oni dwa synowie [...] o swej młodości łobie welpolek powiádali: tedy mátká ich zá nimi siedziáá *HistRzym* 131.

siedzieć za kim, za czym [= *pod obroną czyją, czego*] (3): *LibLeg* 11/14; iż wy tu siedzićie zá Polłkim kroleństwem iáko za murem *BielKron* 410; Poki to vnas w Polłcze bilo/ zefmi dawnich familiei ochraniałi/ bela cala nawłzem rzetż popłolita siedzieliłifimi [!] za onemi moznemi Senatori yako za Mury *PapUp* E3v.

siedzieć na kim [*RejFig w sensie obscenicznym*] (3): Rotteć iá diabłow wfobie máw/ ktorzy mię pofiedli/ i siedzą na mnie iáko na włáfnyw dziedzićtwie *MurzHist* G2; (*nagl*) iáko dziecićciá wołáć ná mácierzy siedząc. (–) IEdná páni drugiego pytałá gadáiąc/ iáko-byś ty ná dziecić/ ná mácierz wfiádáiąc/ Záwołał by byeżáło *Rej-Fig* Dd4; *CzechEp* 375.

siedzieć na czym = *być dzierzawcą, właścicielem* (1): IEden pan wielomożny/ niedawno powiedziáá/ W Polłcze fláchćie iáko by teź ná kárczmie siedziáá. *KochFr* 33.

siedzieć po kim = *być kolejnym w hierarchii* (1): Lyuthphibasha ma syosthre Cessarszkv ponym syedzi Svliman Bascha chtori zony nyema. *LibLeg* 9/54.

siedzieć przy kim [= *w towarzystwie*] (3): Bo to dziewczka od matki za testáment bierze/ Ze cnotliwa niebédzie siedzieć przy wżeteczney *KochSat* B2; Hárdemu prawdy nigdy nie powiedzą/ Włzytko mu chwałá poki przy nim siedzą. *RejZwierc* 219; *KochMon* 33.

siedzieć przy czym = *pilnować* (1): Y či [...] co przy tłomokách w oboźie siedzą/ y či co bitwy wygrawáią: iednáką czáfłkę z plonow biorą. *SkarKaz* 67a.

siedzieć w czym [= *w towarzystwie*] (4): Ktorzyćiem siedzą z ksiégámi/ Nie mogą być nigdy fámi: Aże kiedy w čiźbie siedzą/ Táw dopiero fámi będá *BierEz* P4; Nigdyw nie siedziáá w radzie próżnych/ á z ludźmi złofciwemi) á nie miłofiernymi nie będe pofiáá. *WróbZółt* 25/4; *Leop Ier* 15/17; *ModrzBaz* 132v.

siedzieć w czym [= *w jakich warunkach*] (12): *LibMal* 1544/84; *LubPs* gg6v; Vkałz kędy Pan Bog przykazał [...] vftáwiznie w chłodzićie siedzieć *KrowObr* 140; *Leop* 2.Par 32/10; Atho slyłzyłz iż zbor niebiełki [...] nic infzego nie czynią iedno siedzą w rádofciach swoich *RejAp* 48v; *RejPos* 127 [2 r.]; Nie toć iest fzeźęfcie vłtrzępicć fie złotem/ Gdy dułzá fiedzi w tym fzeźęfcie s kłopotem. *RejZwierc* 229; *BudBib* 1.Reg 19/2; *PapPan* Z3v; *SkarŻyw* 179; *KochPieś* 36.

siedzieć w czym [= *otoczony, przysypany czym, ubrany w co*] (9): Item [...] kofchulýá wláwny na buthelłkyey Vliczi zakovi vkradł szedyzi therałz wney *LibMal* 1547/127v, 1552/172; *BibRadz* Ion 3/6; Abowiem to nieprziftoi [...] yzeby miłtrż w żakowskiej fzkolie miał w koronie/ albo wpodbitey fobolami fzácie fiedzieć *Kwiat-Książ* Qv; *RejAp* 25; Nie toć iest fzeźęfcny co fiedzi we złocie/ Poleruie fie cnotá przy kłopocie. *RejZwierc* 229, 81v; *KochPs* 131; *WujNT* Luc 10/13.

siedzieć gdzie (400): Ezop kiedy v drzwi siedziáá/ Przyłzedł mędrzec wniść táw żádał *BierEz* E2; Liłzká gdy nic nie pililá/ W iámę się byłá w wáłilá: Y dłuwo támo siedziáá/ Aż owa bárzo zemdlłáá. *BierEz* O, D2, F2v, I2 [2 r.], I3, K2 (15); *OpecŻyw* 106v, 175v; *TarDuch* A6v; Teź człowiek ktori ma fuchoti Dobrze aby siedziáá w boru między prawá fofnińá *FalZioł* I 116b, I 116b, V 66v; *BielŻyw* 72; Nad rzekami Babilońskimi/ tamedfny fiedzieli y plákali *WróbZółt* 36/1; yz wiele fkarg do nas przichodzy poddanich naschich ktorzi syedzą na granyczi zyemie wołofkiew *LibLeg* 10/150, 11/14, 72v; *RejPs* 125v, 144; *ComCrac* 20; Item zeznal yłch yendrzy Lithwyn ktori thutha fzyedzy kozuch yednemv Lithwinovy vkradł *LibMal* 1545/95, 1543/70v, 1545/95, 95v, 105v, 1547/124v (15); *RejRozpr* D2v; *RejJóz* A8, C5, F3v; Alecz wielky dzyw nałtanie Kiedy fie Ludzie dowiedzą Zwáłczá ktorzi wżimie fiedzą *RejKup* o8v; Lepiey czjm to Iudas wjedzáł Bo wiem bliżey Pana fiedzáł lako fię był zachować miał *RejKup* z4v, I5, I6, q4v, V, z7; W then czás Alexander porufzywłzy załtepy przybliżył fie ku miáftu Perskiemu/ w kthorym Darius fiedziáá *HistAl* E8v, A6;

MurzHist M2v; A Piotr precz nałtronie wpałacu siedziáá *MurzNT* *Matth* 26/69, *Ioann* 6/3, 20/12; *KromRozm* II d3v; *BielKom* B6, G4; Bo káždy wzyáł ták ná myę wárch yáko by lew frogi/ Abo lwye fłeźęnyę co fiedzi w swey cyemney yáłkini *LubPs* D4, Q, dd5v; A gdyłz to iáwnie widziemy/ iż Mnifzy nic nierobia iedno prznując w klałftorzech fiedzą *KrowObr* 140, 12v, 28, 30v, 44v, 50v (9); Bo nigdy gdzye iest iáfno nie wzońimy głowy. Wolimy ták w krzewinie Myłzy fkubąc fiedzyeć *RejWiz* 96v, 5, 6, 27, 46, 46v (20); á Krol w (ten czás) fiedziáá w bronie Beniámin *Leop Ier* 38/7, *Gen* 21/16, *Iudic* 9/41, *Ruth* 4/3, 1.Reg 20/19, 2.Par 32/10 (12); *OrzList* b4, h2v; *RejFig* Aa8, Cc8, Dd7; PAnnę námalowáłi/ w przygodney ofobie/ Oná fiedzi w ogrodku/ wianki łobie wiye. *RejZwierc* 115v, 77v, 84v, 109, 118v; Włzytká tedy oná wielkość fiedziáá ná onym plácu Kościelnym *BibRadz* 3.Esdr 9/6, *Gen* 18/1, 19/1, *Is* 36/12, *Matth* 28/2, *Apoc* 17/1; Przyłzedł [*Mojzesz*] do miáftá Mádián bliłko morzá czyrwonego/ fiedziáá nád wzdriem *BielKron* 28v; Błázná ná wyłokie miełfće przełožono/ á bogáci fiedzyeli ná dole. *BielKron* 81v; [*Turek*] Do kościóáł do domu/ y włędzie gdzie ma fiedzieć/ bez obućia idzie *BielKron* 259v, 8, 12, 40v, 48v, 62 (23); Assidere in Bibliotheca, Siedzieć w Bibliotece/ álbo przy Biblioce [!]. *Mącz* 379a; *Villa rustica*, Część budowánia kmiecięgo w kthorym álbo ogrodnik álbo nayemnik/ álbo komornik fiedzi. *Mącz* 496c, 378c, d, 433c, 435a, 437d, 496c; *Prot* C3; *RejAp* 25v, 139v, 140v, 145v [2 r.]; *GórnDworz* O6; *HistRzym* 48, 106, 123v, 124, 132; Przyłzłá [*Maryja*] teź ná czáfy žimne/ ná czáfy niepogodne/ że táw w tym chlewiku mułiáá fiedzieć ogrzewáiąc fie onemi bydlęty *RejPos* 19, 10v, 13, 39v, 80v, 81v (15); *BielSat* C2; ále wiedzálés iż [*pustelnik*] fiedząc ná owey fkále pogládał ná miáfto ono gdzie fie był vrodził *RejZwierc* 175v, 62v [2 r.], 63, 67, 71v, 81v (22); *KochMon* 24; *WujJud* 7v; Lepiey fiedzieć ná węgle dáchu/ niż z żoná wrzáłkliwá/ á w domu przefłronym. *BudBib* *Prov* 25/23, *Gen* 18/1, *Ex* 2/15, *Lev* 14/8, 25/18, 19 (16); *HistHel* Bv; *BudNT* *Matth* 15/30, *Mar* 13/3, *Apoc* 17/15; *CzechRozm* 119; *PapPan* Lv, Aa4, Ff4; *KochPs* 200; pátrż żebyś onego kofzá coś w polu zołtáwił/ nierułzył: bo w nim wáż wielki siedzi *SkarŻyw* 325, 97, 184, 202, 304, 391, 511, 598; *MWilKHist* Fv; *CzechEp* 409; *NiemObr* 25; *KlonŻal* B3; *KochPieś* 36, 37, 38; *KochTarn* 77, 78; *PudłFr* 6, 62; *ArtKanc* F2v; *BierRozm* 18; *GórnRozm* Dv, M2; *PapUp* H3; *ActReg* 11 [2 r.], 142; *GórnTroas* 56; Ze/ gwiazdy one/ co świecą wyłoko Námi tu rzádzá/ co ná žiemie siedziem *GrabowSet* D4v; Przyłzedł ná brzęg/ kędy Wiłlá bieży/ A táw siedziáá ná wyłokię wiewy [...] fmutná białáglowá *KochFrag* 24, 24, 25, 28; *LatHar* 695; wyłędzył Iesłs z domu/ siedziáá nád morzem. *WujNT* *Matth* 13/1; [*Jezus*] przyłzedł nád morze Gáłilejłkie: á wftápiwłzy ná gorę/ siedziáá táw. *WujNT* *Matth* 15/29, *Matth* 11/16, 24/3, 26/69, *Mar* 12/41, 13/3 (19); ále ielli [*mieszczanin*] przed miáłtem/ álbo miáłteczkiem miełzka/ niech pláći przerzeczoné Poráđłné/ ták iáko by we wsi siedziáá. *SarnStat* 351 [*idem* 893]; ktoré dobrá zeznal [*arendarz*] iż nie innym práwem/ tylko práwem Arendy przerzeczonéy F. dżierzy y w nich siedzi *SarnStat* 1257, 781, 893; *KmitaSpit* C; *PowodPr* 76; *VotSzl* Fv; *CzahTr* H3, L4v; A táw przyiációłká mióá/ Wedlá ták ślicznego zdroiá/ Siedzi zawićie maczáiąc *GoslCast* 21; *SkarKazSej* 659b, 695b; Táw mądry Rotman siedząc ná fwey barce/ Złóżył onę pieśń o świętey Bárbárce. *KlonFlis* G3, Ev, E2v; Tráđ [= *truteń*] nie leći ná pole y nie nośi miodu: Lecź záwłze w vłownicy siedzi/ pilen chłodu *KlonWor* 45, 78. Cf »doma siedzieć«, »w káćie siedzieć«, »na mie(j)sću siedzieć«, »siedzieć w niebie«, »siedzieć za oponami«, »o płot siedzieć«, »na stronie siedzieć«, »siedzieć na (w)sparzeć.

W polóczeniu z różnorodnymi pod względem gramatycznym (przysłówkowymi, przymiotnikowymi itd.) określeniami sytuacji lub sposobu zachowań (26): *BierEz* D, D3v, P3; bo czuyno fiedzieć mułłé nie ináczey iáko płochy wrobl pod ftrzechá *RejPs* 148v; *RejRozpr* E3; Siedzyłz zwiefiwlzy nos ná doł *RejJóz* E8, C8; *RejWiz* 93v, 151, 163v; Zálz nie wiefż że k wieczoru/ zle fiedzieć o głodzie. *RejFig* Bb6; *BielKron* 16v; Bene habitare, id est, bonam domum

habere, Dobrze siedzieć/ dobre mieżkanie mieć. *Mącz* 151b; Hárdy ná ftronie by to wlytško wiedział/ Co o nim mówią fnađby lkromniey siedział. *RejZwierc* 219, 13, 54, 141, 229; á fadow moich strzelźcie/ y czynicie ie/ á siedzieć będziecie w ziemi bęspiecznie. *BudBib Lev* 25/18, *Lev* 25/19, *Zach* 2/4; *CzechRozm* 72; luźby dziś Aruns mężny pewnie ćfzey siedział/ Gdyby o tym przewaźnym cnym Rycerzu wiedział. *PaprpPan* Xv, Gg4; *ActReg* 4; *GostGosp* 38; *WyprPl* B3; *GrabPospR* K4; Do tańcá fię nogi lenią. Látá z fát-kiem kázá siedzieć *CzahTr* H3v; *SkarKazSej* 666a. *Cf* też *Zwroty*.

W porównaniach (też o charakterze przysłowiowym) odnoszących się do sytuacji lub zachowania (54): *RejPs* 148v; *RejRozpr* G2; *RejJóz* F3v; *RejRozm* 396; *RejKup* cc7v; *GliczKsiąż* K6v; A to fnađz napilnieyza nędznemu człówieku/ Aby fwoię powinność nacź iest ftworzon wiedział/ Aby iáko w karmniku profty wieprz nie siedział. *RejWiz* 46v; luź *[dusza]* siedzi *[w ciełe]* iáko więzyeń ná wielkiej tękności/ Widząc iż pánu we lbye roią fie buyności. *RejWiz* 129v, 5, 6, 16v, 46v, 67 (15); W kogołz ták duffácie/ że siedzicie iáko w obłężeniu w Ieruzálem? *Leop* 2.Par 32/10; *RejZwierc* 87, 126; *OrzJan* K4; *BielKron* 146v; Kaźdy z nas siedzi iáko flepy przy drodze. *RejPos* 68 marg; ktorzy *[złóšnicy]* iáko Lwi w ćirniu siedzą z bogaczmi fwiátá thego *RejPos* 261, 114v [2 r.]; *BielSat* D; álic siedzi iáko pies ná łańcuchu fkrzynkami fie oftháwiał *RejZwierc* 103v; fтары fie też wźdy ábyś [...] práwo Boże kores powinien wźdy thez po kęfu rozumiał/ ábyś też między ludźmi nie siedział iáko głucha oponá ná fcienie *RejZwierc* 112, 29v, 44, 54, 63v, 69v (12); *PaprpPan* V4v; *KochPs* 131; *KochFr* 25; *BielSjem* 6; Więcýći śrębrá/ y złotá dziś mamy/ [...] Co potom? kiedy siedziem iák ná leźcie/ A granic ná nas ládá kto wiedzcie. *KochPieś* 15; *PudlFr* 7; *BielRozm* 24; Nie máfz v was wrzędu/ kteryby iáko ná fpczy siedząc pátrzał ná poftępkę *GórnRozm* C2; *KolakCath* C5; *VotSz* Fv.

Przysłowie: w iednéy łóźi siedźimy *OrzQuin* A3v.

Zwroty: »siedzieć wszem (a. wszystkim) ná celu« *[szyk zmienny]* (3): Siedziwá wfzem ná celu/ wfzyłcy w nas strzeláią/ Zá námi iák zá murem fwą obronę máią. *BielSat* G4 *[idem]* *BielSen* 17; *BielRozm* 8.

»cicho [= spokojnie, milcząc] siedzieć« *[szyk zmienny]* (5): prokurator siedzi/ Cicho iáko Bárnádyn flucháiąc fpowiedzi. *RejWiz* 139v, 17; *RejZwierc* 87; *ActReg* 7; Gdzie náźbyt poftulźni práwá/ Ná káźdą rzecz iest wfátwá/ Cicho muśi siedzieć w gmáchu Człek *GórnTroas* 56.

»doma, w dom(ku) siedzieć« = *accumbere a. sedere in domo* *Vulg, PolAnt; sedere domi* *Mącz, Vulg; in domo esse a. habitare, inhabitare domum* *PolAnt* *[szyk zmienny]* (46:24): *BierEz* E; bo ten dzień ma fie byc wystrzegán od wfzytkich rzeczy [...]: siedz doma albo więcz między ludźmi bądź opatrny. *FalZiol* V 52v; *BierRozm* 4; *RejPs* 97v; *RejRozpr* E3; A y domac wierzmy fyedząc A potczywie fwoy Chleb yedząc. Snadniey Lafke boza znajdzie Nyzly gdy do rzyma zaydzie. *RejKup* k2, n5v; *GliczKsiąż* I2; *RejWiz* 73; Y ftało fie iest: gdy Pan siedział w iednym domu/ álic wiele grzesznikow y iáwnogrzesznikow/ przychodząc/ fádowili fie około Iezufa *Leop Matth* 9/10, *Deut* 6/6, *Luc* 7/37; Iam iuź ták domá fiedząc/ obrał fobie pokoy/ Bogum wfzytko poruczył *RejZwierc* 64v, 79v, 89, 115; *BibRadz* 4.Reg 6/32; *BielKron* 107, 428v; *Mącz* 133d, 233d, 378c; *OrzQuin* Cv; A náłzy Száckunkarze co Połty winuią/ Y coź wźdy domá fiedząc nam lepfzego kuia *[?]*? *Prot* C4v, A3v; *RejAp* 142; *RejPos* 134, 324, Ooov; *BialKat* 158v; Ano fobie fiedził w nadobnym domku kthoryś fobie zbudował wedle myłli fwoiey *RejZwierc* 172v; Powiedzcie mi/ kiedy kto siedzi w fтарыm/ w zymy/ á w fprochniáym domku iákim/ ktery fie ledá kiedy záchwiałfy obálić może [...] *RejZwierc* 177, 17v, 66v, 177v, 187v, 264v; *BielSpr* 37; pułczá Bog táká niepogodę że ludzie muśá wdomiech fiedzieć *BudBib* I 289a marg, *Ruth* 2/7, 1.Par 17/1, *Prov* 25/23, *Is* 44/13, *Ier* 36/22; *BudNT Luc* 7/37; *PaprpPan* I3, K3v; *CzechEp* 114; *[mężowie]* Nam kázá domá siedzieć/ práść káźziel á motác *BielSjem* 7, 6; *PudlFr* 7, 15, 20; *BielRozm* 10; *GórnRozm* Mv; *ActReg*

60, 96, 110, 113; *OrzJan* 15, 105; *WujNT Luc* 7/37, *Ioann* 11/20; A co ielczce gorłzego/ *[ziemia]* práwá ma tákíe/ iż mężobocýá fpokoynie w domu siedzieć może/ do kilánaście lat *SkarKaz* 315b; *GoslCast* 63; Bowiem Lichwiarz domá fiedźcy (iákoć krotko powiem) Nic nie robi/ tylko nád Káalendarzem siedzi *KlonWor* 77, 44, 52, 78; Domá á nie w gościnie częściey ty malz siedzieć. *ZbylPrzyg* B2v.

»w kącie siedzieć« (też: o Bogu) = *sedere in angulo* *Vulg* *[szyk zmienny]* (16): *BierEz* K, P3; *RejRozpr* Dv; A patrs [...] Iákoć tu nakláda vcha. Dyabel/ czo hayn vkaczie fzedzy *RejKup* h7v; Człówiek profty gdy Obras wkácie vyrzy/ wnet fobie pomyłli/ iáko by thefz Bog tákíe w kącie siedział *KrowObr* 116v, 114v; *RejWiz* 97v; Liepiey siedzieć w kącie kthorego nieprzykryto: niźli z niewiáthą zwádlíwá *Leop Prov* 21/9; *RejZwierc* 4v; Abowiem ktho práwi *[Plutarch]* cnotliwie á mądrze żywie/ ten w kącie nie fiedząc/ y przykádem/ y pomocą wzytecźny ludziom być może *GórnDworz* B; A Terfytes był leniwy/ plugáwy/ ospály/ á wfzytko w kącie fiedział *RejZwierc* 52v, 24, 141; *GórnRozm* C4v; *StrykKron* 279; Ná-łzá profa chudziná muśi w kącie siedzieć/ A ná wfzytko przyzwolić co Pan chce powiedzieć. *BielRozm* 6.

»w łańcuchoch siedzieć« (1): lepiey nam Wólkim fluzýć/ niź domá w łańcuchoch álbo w pęćiech fiedzyeć v Pátrycyufow. *BielKron* 107.

»ná mie(j)sco siedzieć« *[szyk zmienny]* (7): *RejKup* y3; Mu-fyelibyfy wlyftek fwyát zchodźić/ á wfłedy fye wywyádowác [...]. (–) Nytrzebá tego. Moźełz fye tego ná myełfcu fyedząc dowydzýeć. *KromRozm III* E5v; Nie trudząc fie tám y fám w tey fzedzy ftaróści/ Lepiey ná miełfcu fiedząc wzywác wczelności. *HistLan* C4v, C4, D3, D3v; *RejZwierc* 112v.

»siedzieć ná *[czyim]* miejscu« (3): á ty fám nie iefteś *fur et latro*, fyedząc thez y vcząc ná miełfcu cudzym? *OrzList* b4; *BielKron* 89, 333.

»siedzieć ná miejscu *[czyim]*« = *znajdowác się w takiej sytuacji, jak ktoś* (1): iuź pewnie fobie pomyłlić moźełz/ iż fiedziłz ná miełfcu Máttheulzá onego. *RejPos* 325.

»siedzieć ná swym miejscu« *[szyk zmienny]* (3): roziecháli fie přetko dla moru/ Włofcy doktorewie [...] niemiło to było Cefá-rzowi/ przeto rofkazał fwoim Biskupom/ áby przedfię fiedzieli ná fwych miełfcách *BielKron* 229; *RejZwierc* 41; ták y w Rzeczy-pofp(olitej) potrzebá káźdemu ná fwym miełfcu siedzieć/ á nikomu nie zayźrzeć. *SkarKazSej* 677a.

»siedzieć ná niebie« = *być bardzo szczęśliwym* (1): COć fye podobá/ zacny Woiewodá/ Między górami oto tá gołpodá? Ia mnié-mam/ żebych teraz siedział w niebie *PudlFr* 57.

»siedzieć za oponami« = *zwykle: żyć w dostatku* *[szyk zmienny]* (6): Ale to wźdy chędołzły/ co między fádzami/ Siedzi nie zbrukáwly fie/ niź zá oponami. *RejZwierc* 55; Boć kto fiedzi zá oponami nigdy fie ták vbrukác nie może/ iáko ktho fiedzi w dymie w kopciu *RejAp* 25; Bo moźeć y łákomiec/ y márnótratnik/ y fwo-wolnik y zá oponami fiedzieć/ y ná frzebrze iádác/ á czoź kiedy myłl záboláá á [...] poćiówemi cnothámi nie ozdóbiona. *RejZwierc* 105, 17, 71, 159v.

»*[podle kogo]* o płót siedzieć« = *sąsadować* (1): Iest tu pan Pá-cifikus wnet iedno przez gorkę [...]. Podle niego pan Diłzkret iedno o płót fiedzi *RejWiz* 67.

»siedzieć w pokoju (a. z pokojem, a. spokojnie, a. za pokojem, a. ná pokoju)« *[szyk zmienny]* (43): *ZapWar* 1519 nr 2185; *LibLeg* 11/183v; *RejRozm* 403; niechay fie wáfz vmyłl wefeli fthego iż fpokoynie fiedzicie *HistAl* C5; Iuź on niebożátecźko co fpokoyem fiedzi/ Chocia y więc gościom nie rad káźdy go náwiedzi. *RejWiz* 69v, 75, 126; *RejZwierc* 10v; *BibRadz* Is 30/7; fiedzimy teraz ná ich *[przodków]* miełfcách w pokoiu dziedzicźnie/ iáko fynowie ich *BielKron* 333, 182v, 227v, 271, 396; *GórnDworz* K2; A człówie-czek profty odpráwiłfy powinność fwoieł/ fiedzi fobie w pokoiu *RejPos* 316, 251v, 266; ázáfz gwiazdá kthora fpokoyem fiedzi? záywždy fie połpołu z niebem obrácác á mieżác muśi *RejZwierc*

152v, 150; *BielSpr* 75v; *KochMon* 23; *MycPrz* I [D]; Weźmi Glinkę do rądy weźmi go do boiu/ We wlytoko náfz ćwiczony choć siedzi w pokoiu *PapPan* G4; Pozna kto chce dofwiađlýć iże fwemu [*Jutrowski*] zdoła/ Choć ták siedzi spokoynie á nie wiele woła *PapPan* Kv; Snađz fą iego [*Pawła Buldeja*] potomki ći to Buldeiwie/ A iefzcze wybornieylzy to náfzy męzowie. Bo teź nigdy nie prágną ná pokoiu siedzyeć *PapPan* Bb2v, Cv, Fv, F2v, Xv, Z, Z3, Gg4; *KochOdr* A3v; *BielSjem* 20, 25; Otoź iáko Rzeczpospółkita) Lácedemońká [...] Ikoro w pokoiu siedzieć poczęła/ zaráz wpádlá// [!] y zginęła *GórnRozm* L4; *PapUp* E3; ze kto zato przyrzecze, [...] gdy będą do laski przypuszczeni zeby zpokoiem siedzieli *ActReg* 4, 5v, 110; *OrzJan* 17; *SkarKaz* 315b.

»w prawie(ch) [*jakim, czym*], pod prawem siedzieć« [*szyk zmienny*] (10:1): *KochZg* A2; *RejPos* 247v; pytay fie o sřrówach Rzeczypospółitey/ pytay fie w iákim prawie siedziłz *RejZwierc* 24v; ftaray fie teź wđy ábyś y práwo fwe w ktorým siedziłz/ y práwo Boże kotores powinien wđy teź po kęfu rozumiał *RejZwierc* 112; weyrzy w one fláchetne á flawne kroleftwá/ [...] w iákich dziś práwiech tákże prze złá sřrówę swoię siedzą *RejZwierc* 188, 36; *KochPieś* 10; *ZawJeft* 13; *RybGęśli* C2; Ale kiedy w práwie Niemieckim kmieć siedzi/ tákowy wćieć álbo odyś nie może *SarnStat* 657, 657.

»sam siedzieć« (5): ábowiem tem/ ktorzi fami siedzieli wdomiech opuřtořlálych rozliczná ie czeláđziá nápelnia *RejPs* 97v; *RejJóz* F3v; *Leop* Ier 15/17; *RejZwierc* 141; PYtałz nietefznoli mię ták fámęgo fiedzić/ Tefznię mię/ Woytku/ ztobá: kiedyś to chćiał wiedzic. *KochFr* 56.

»siedzieć sobie« [*szyk zmienny*] (12): *BierEz* K, S; *RejWiz* 75, 146v, 175v; *BielKron* 182v; Gdiź then záfwdy leplzey rořkofzy wzywa co fobie w ciepłey iźbie siedzi [...] niź ten co po řzelinie biega *RejZwierc* 67, 13; *PapPan* K3v; Rad téź záfawiałz ná zwáde: A ia siedząc fobie w domu/ Nie záfwdę tám nikomu. *PudlFr* 20; *KmitaSpit* C; [*lichwiarz*] Nie ogore/ nie zmárneć/ ná polu nie zmoknie: Otworzywlyz kwáterę siedzi fobie w oknie. *KlonWor* 78.

»na stronie siedzieć« [*szyk zmienny*] (4): Ktorzy fie w káciech rodzą/ niech ná řtronie siedzą *RejZwierc* 40v; Gdy fie dwá zwáđzą řwieccy tyránnowie/ Ná řtronie siedzą/ á drugim po głowie. *RejZwierc* 228, 228; *KochFr* 8.

»siedzieć (jako (gil)) na (w)sparze [= na widoku, w miejscu widocznym]« [*szyk zmienny*] (4): *RejJóz* H7v; *RejWiz* 104; Boć lepiey kto cudzemi przypadki fie karze/ Niźliby ták fam siedział iáko gil ná wřparze. *RejZwierc* 29v; Bo iřcie tho nie głupi co iáko ná wřparze/ Nie fiedzi/ á cudzemi przypadki fie karze *RejZwierc* 239v.

»siedzieć wysoko« = mieć wysoką pozycję (2): *OrzList* h2v; Nie wiérz fortunie/ co siedziłz wyřoko: Mięy ná pořlednie kořá pilné oko *KochPieś* 35.

W przén [w tym: w ciemności(ach) (12), w cieniu(-och) (a. pod cieniem) (12) – w ciemnościach i w cieniu (5)] (31): O zawitáy dáwno požáđany Iezu miły/ ktoręgořmy przez tak dlugi czas z radořciá/ w ciemnořci fiedząz czekali *OpecŻyw* [162]v, 12v; *WróřZóř* 106/10; *LibLeg* 11/14; *MurzNT* Luc 1/79; *LubPs* C2v; Tákże teź náfz Skowronek/ niewinna duřycá/ Siedzi w plúgáwey klatce ná řwiecie nęđznica. *RejWiz* 171v; *Leop* Is 42/7; ále y řwiátłóř wielka miáła fie zyáwić á kázáć tym/ ktorzy fiedzyeli/ iáko w ciemnořciach *RejPos* 14v; Izáiałz opowiedział/ iż řwiátłóř wieczna miáła być zyáwiona tym ktorzy fiedzieli w tym cieniu řmierci. *RejPos* 15, 14v marg, 15v, 16, 127, 296v, 297v [2 r.]; Ták fie nam zda iákobychmy tu fobie ten řwiátł wieczne záfupili. A nie baczymy tego iż ná nęđzney zagrođnie fiedzimy *RejZwierc* 137v; Tákże teź y ty widziłz w iákim tu řprochniáłym á niebefpiecznym domku fiedziłz tego niebefpiecznego y řwiáthá y iuź zefłżego ciáłá řwoiego *RejZwierc* 177v, 62v [2 r.], 63, 170 marg, Aaa4; *KochPieś* 10; Teraz w porćie beřpiecznym siedę bez kłopotá/ Dořtałem zá doczeřny wiecznégo żywotá *KochTarn* 78; *ArtKanc* A18v; *LatHar* 46; y tym ktorzy siedzieli w kráinie ćienia (marg) y w ćieniu. (–) řmierci/ weřłá im řwiátłóř. *WujNT* Matth 4/16, Matth 4/16.

Zwrot: »w więzieniu siedzieć« [o życiu doczesnym] (1): Záfulełz iźem řwiátł opuřćiłá/ á ia záfulełz iź wy w tym więzieniu iefzcze siedzićie *SkarŻyw* 198.

Przen (21):

siedzieć w czym (1): W petlicách v nas Orzeł Polłki siedzi/ áby nam niebuiał po Polłzce iákoby chćiał *OrzRozm* L3v.

siedzieć gdzie (11): *OrzList* d3; *BibRadz* Ier 3/2; Trudno z wámi. (–) Nie łátwie/ bo nie ná ledzie ále ná řkále siedzimy *OrzRozm* F4; Y ráđeć daycie temu Papieźowi pokoy/ ná wyřokiey řkále on siedzi *OrzRozm* F4; *OrzQuin* O; iż ták wiára nie po brogách/ áni po řtógách/ áni po dworách fię tuła/ ále fiedzi ná řtolicy jednořci. *ReszPrz* 111; *ReszList* 191; *KochFrag* 14. Cf »w domiech siedzieć«, »w kácie siedzieć«.

Fraza: »Bog na języku siedzi« = *Bóg przemawia przez kogoś* (1): a moua [*Panny Maryi*] była łalky takyey pelna/ yłz kozdy rzecz muflyl yłz tu bog na yázyku řyedy *PatKaz* III 149v.

Zwroty: »w domiech siedzieć« (1): W domiech siedzi wřzetećnořć: á záf vlicámi Lichwá chodzi *KochPs* 81.

»w kácie siedzieć« (2): *Prot* D4v; Káde zebránie wřzelákiego kácerřtwá w kácie siedzi/ náloźnicá iefł nie zóná wćziwa. *SkarJedn* 27.

»[komu] na końcu języka siedzieć« = być obmawianym, wyszydzanym (1): Wzgárdę zewřłáđ odnořim/ řydyerřtwá ćierpimy/ Práwie wřlyřtkim ná końcu ięzyká siedzimy. *KochPs* 66.

»siedzieć [komu] na końcu języka« = *któs nie może chwilowo sobie czegoś przypomnieć* (1): Versabatur mihi in labris primoribus, Plotto mi fie w řwćiech/ řiedział mi ná końcu yęziká. *Mącz* 322a.

»na łonie [czyim, u kogo] siedzieć« (2): Nie byway přetki ku gniewu/ bo gniew ná łonie fiedzi v bláznów. *BielKron* 80v; iż w niřkořciách [*bogacz*] pogrzebio^v/ to iefł w źiemie: á Lázarz ná łonie Abráárowym fiedzi *BielKron* 467.

»na ogonie [komu] siedzieć« = być obojętnym komuś (1): Kto ná moy [tj. řwiata] ćzás nie tráfi próžno fie kokofzy/ Ná ogonie mnie fiedzą co w nęđzy mieřłkáiá *BielKom* D5.

»nazad [u kogo] siedzieć« = być w pogardzie, być pogardzanym przez kogoś (1): ZYwię teź chlebem fioldáki/ řwiat ie wřgárdził nieboráki/ Mowiác ná zad v mnie fiedzą/ Co o rořkofzach nie wiedzą. *BielKom* D6v.

a) *W antropomorfizowanym opisie gry w szachy* (2):

siedzieć wedle kogo (1): Pop ieden řłucha krolowey řpowiedzi/ A drugi fobie wedle krolá fiedzi. *KochSz* A4.

Zwrot: »w kácie siedzieć« (1): Naprzod Krol czarny [...] Rochu fie trzyma/ ktory w kácie fiedział. *KochSz* Cv.

a. *O ptakach i owadach* (36):

siedzieć w czym = być obrořnięty (1): włazłzy w onę iámę [*kukulka*] tham fie wřzytka z pierza ořkubie/ thakże ie y drugie nářłaiá, iż gdy náwięřłá zima przyđzie/ będzie ciepłá/ bo w dwogim pierzu będzie fiedziała. *FalZioř* IV 23c.

aa. *Spoczywać na czymś bez ruchu, tj. nie lecieć i nie chodzić* (35): *BierEz* O4v; Niech chłop idzye zá plúgyem/ oná [wřona] iuź v niego/ Młóci álbo wkláda/ álic oná fiedzi *RejWiz* 98.

siedzieć na kim, na czym (16): Kruk gdy káwalec mięřá miał/ Ná wyřokim drzewie fiedział *BierEz* K3; Máłpieź niekiedy łáćzen był [...] Y náłázł drzewo řigowe [...] A gdy ná nim iedząc siedział/ Drugie řigi w wodę miotáł *BierEz* Q, I3, L, O; Duch téź řwięty z nieba zřłápił w pořtawie gołębiczć/ ij fiedział ná głowie Iezu křiftowę *OpecŻyw* 36v; *FalZioř* IV 23d; *HistAl* Hv, L2v; *MurzHist* I4; *RejWiz* 93v; iż tego dnia [gdy się urodził Aleksander] fiedzyeli ná wirzchu domu dwá Orły *BielKron* 122v; *Mącz* 337b; CZáfú iednego fiedząc řkowronek ná plóćie/ Vyřřzy á chłop fię wala by řwiniá w błóćie. *CzahTr* K4, K3v, L.

siedzieć gdzie (8): Liřká w dom byłá wbiežáłá/ Gdzie kokofz chora fiedziała *BierEz* L3, H3; Dáwny to iefł obyczáy Puhaczá řprořnego/ Iź nie rad w řłóńce pátryř/ woli zá křzem fiedzyeć *RejWiz* 29; *KochSat* A3. Cf »w gniaździe siedzieć«.

W połączeniu z przysłówkiem, przymiotnikiem lub imiesłowem określającym sytuację (5): *BierEz* Q; WEY iáko ten nęđzniczek [tj.

sokół/ siedzi zallepony *RejZwierc* 126; Iż nędznie tá kokofz siedzi/ którą wyrzuca z gniazdá. *GórnDworz* Q6; A im naciáfniemy [kaplon] siedzi/ tym narychley vtye. *GostGosp* 128; ná ten czas kot chodząc też dla żywności po drodze/ poyrzyz w bok/ y vyrzyz fkowronká w dolku który siedział drzymiąc *CzahTr* K4.

Zwroty: »na gniaździe, w gniaździe siedzieć« = *fovere nidum Mącz* [szyk zmienny] (2:2): *RejWiz* 11v; *Mącz* 135b; iáko fowá w gniaździe siedząc pokoy ma: a gdy wyleci wlyzfy na nię ptacy bijá: ták ia pokim tu zwámi/ dobrze mi fię dzieie *SkarŻyw* 334; IÁko więc orzeł młody/ ná gniaździe wyfokiem Siedząc/ zá oycem pátrza niefpulczónym okiem. *KochJez* A2.

»siedzieć na jajcach (a. jaju)« = *sedere in ovis Mącz, Cn; cubare super ova PolAnt; incubare ovis, fovere ova Cn* [szyk zmienny] (4): *Sedere in ovis*, Ná yáycách siedzieć lądz. *Mącz* 378c; Powiedz [...] Kfiążęciu odemnie/ iż kokofz siedzi ná iáycach. *GórnDworz* Q6; *RejZwierc* 157; *BudBib Deut* 22/6.

»siedzieć sobie [z czym (żywotne)]« (1): GOłąbkowi z gniazdeczka/ gdy dzyatki pobyorá/ Pátrz z iáką niebożátko/ vżywa pokorá. Siedząc fobye s fámiczka/ żáobliwie wyie *RejZwierc* 126v.

Przen [w połączeniu z przysłówkiem określającym sytuację] (1): Y orły pográníczne Rzymkié płocho siedzą/ Bo y przez wielki Dunay oni [Sarmaci] drogę wiedzą. *KochProp* 12.

β. *O Bogu w niebie, świętych i zbawionych* (54):

siedzieć u kogo (3): *OpecŻyw* 19; Chrystus iest który siedzi v boga oycza/ który fię przczinia zanamy *SeklKat* O4v; Adámie ty Boży kmieciu/ ty siedziłz v Bogá w wiecu *SkarŻywBog* 357.

siedzieć okolo czego (1): Iż cztery á dwádzielciá fłarcow siedziálo okolo máyefstatu ná fłolicach fwyh. *RejAp* 48.

siedzieć między kim (1): Ze ten człowiek prze cnotę dostał fye do niebá: Gdzie między Bogi siedząc wiecznie fye ráduie *KochTarn* 75.

siedzieć przed kim, przed czym, przed oblicznością czyją (3): ktoremu krolowi prorok wiekuystość przywálfczá á iáko ma vftáwicznie siedzieć przed oblicznością [!] bolká. *RejPs* 89, 89v; y [Bóg] chce ie [pokornych] náfyćic hoyneimi lkárby fwemi/ ktorzy iedno thák vftáwicznie siedzą/ vniżywfy fłany fwe/ s pokornym fercem/ przed świętym Máiefstatem iego. *RejPos* 184v.

siedzieć z kim (4): którym [wiernym Pańskim] obiecał [Bóg] iflotnie iż máią z nim siedzieć *RejAp* 162; *RejPos* 45v; *WujJud* 71v; *WujNT* 396.

siedzieć gdzie (41): Pan bog miefzkanie vczyni na potopie/ y będzie tam siedział pan Bog krol wieczny. *WróbŻolt* 28/10, k. 18, 79/2, k. bb8v; Abowiem pan bog siedząc w kroleftwie iego świętobliwofci/ poświęconym wyfoko poftáwił ftolec *RejPs* 16v, 120; *RejJóz* E8v; *RejKup* o7v; Bo ten co nád Cherubin siedzi ná wyfokości/ Wzrufzył ziemkie kroleftwá *LubPs* X, Z2v; *Leop Ps* 98/1; *BibRadz Luc* 13/29; *RejAp* 48; fukaycie rzeczy niebiekich/ tám gdzie P. Krytus siedzi w chwale Bogá Oycá. *RejPosWstaw* [110²]v; *BudBib Is* 40/22; bo ty nád wlyzkiémi Koły siedząc niebiekiémi/ Ná nifkość przedsię pátrzyłz *KochPs* 201, 28, 121, 192; *ZbylPrzyg* B4v. Cf »siedzieć na niebie«.

W porównaniu (1): iáko ci dármopyfzkowie ná fądnym dniu będą ná thy nárzekáć ktorymi tu gárdzili/ [...] mowiac ku fobie: Y dawnozechmy ie widzieli nikczemniki á nędzniki ná fwiecie? á teraz siedzą iáko gwiazdj *RejZwierc* 69.

Zwroty: »siedzieć na niebie (a. na wysokościach niebieskich), w niebie (a. w kroleftwie niebieskiem)« [szyk zmienny] (13:7): *OpecŻyw* 19; *WróbŻolt* Z6v; *SeklKat* O3v; *LubPs* S3v; iż ich wiele od wfchodu y od zachodu fłońcá przydzye/ kthorzy będą siedzieć z Abráámem/ Z Izáákiem/ y z Iákobem w kroleftwie niebiekiem *RejPos* 45v; ále pátrz iáko on [Bóg] [...] siedząc ná wyfokofciach niebiekich/ [...] z iáką powagá a z iáką pychá ten Pan vżywáć raczy tego fłanu fwego *RejZwierc* 69; O Bolka dobroći/ który z Oycem wzgoré siedzi ná niebie *WujJud* 71v, 71v, L17; Który siedziłz ná wyfokim niebie/ Ia nie mam infzý nadzieie króm ciebie *KochPs* 20; Abowiem ná niebie siedząc pan wyfoko/ Raczył fwé ku ziemi

ná dól fpuścić oko *KochPs* 152, 23, 53, 86, 156; *WisznTr* 16, 28; *GrabowSet* C; *WujNT* 396; á ty siedząc w niebie. Vyżrzałeś z gory niewdzięczności moie *CzahTr* B3.

»siedzieć wysoko (a. na wysokości), wzgoré« [szyk zmienny] (6:2): Iż mowýá żeć Bog nye wye siedząc ná wyfokości/ Co my tu myedzy fobá ná zyemi fpráwuyemy *LubPs* Rv, X; *WujJud* 71v; który [Bóg]/ Dziwnie wyfoko siedząc/ przedsię z góry Y co ná niebie/ y co iest ná ziemi/ Oczymá widzi *KochPs* 173; *KochPieś* 12; *KlonKr* A4v; ten który z Oycem w zgoré siedzi/ ná ten czas (przy ołtarzu) w rękú iest wlyztykich *SkarKaz* 243b; *PudlDydo* Bv.

γ. *O duszy w ciele [w czym]* (2):

W porównaniach (2): bo iż oná [dusza] w ciele iáko w ciemniczy siedząc/ iest práwym więźniem *GórnDworz* L12; która [dusza] iáko więzień vftáwicznie w tym fwolnym ciele siedzi *RejZwierc* 122.

δ. *O zasłużonych za życia, uczczonych nazwą gwiazdozbioru [gdzie]* (1): w niebie Srzod gwiazd siedzi Scipio/ obrońcá oyczyny *BielSenJoach* 3.

ε. *O płodzie [gdzie]* (2): W Zywocie matczynem lezenie płodu: iest takowe. Iże dzieciátko siedzi w żywocie fkriwfy fie *FalZioł* V 14v, V 16c.

a. *Nic nie robić; desiderare, obsidere Mącz* (14): Bo gdyż począł iuz będziełz chciał wiedzieć *Zwłafczá* gdy cie telżno będzie siedzieć *RejJóz* Q3v; *RejKup* z7v; *Desideo*, *Siedzę*, *gnieję*/ *leżę*/ *nie* nie czinię. *Mącz* 379c, 259a, 380a.

siedzieć gdzie (1): Iuz tám siedząc cały dzyeń prożnujac czekamy *RejWiz* 33.

W porównaniu (1): á ludzie nieumieiający pifmá/ trzymiają wrędy ludziom vczonym należące/ á iáko trądowie [= *trutnie*]/ nád cudzą palżá prożnujac siedzą. *ModrzBaz* 135v.

Zwrot: »prożno siedzieć« = *próżnować, nie podejmować działań* (6): Gość żeby prożno nie siedział/ A iż k temu wiele wiedział: Rozpráwiá ludzkie przygody *BierEz* P4; *HistLan* ktv; *Azaz* nielepię fławy fwéy popráwić/ Niż próżno siedząc w cienu wiek fwóy tráwić? *KochFrag* 17 [idem] 39; *OrzJan* 105; Wolálem wierz fze pińcá nifz ták próżno siedzieć. *CzahTr* Dv.

a. *O zwierzętach* (1): Pátrzay ná mrowki pátrzay y ná peżółki/ y Myfzy siedząc nie gonią Puftólki. *RejZwierc* 221.

b. *Nie kłaść się spać* (3):

Zwrot: »siedzieć do północy, długo w noc, w nocy« [szyk zmienny] (1:1:1): Ad multam noctem desedimus, Siedzieliłmy długo w noc. *Mącz* 236a; Stól dziś ma być obfity: siedzieć w nocy trzebá/ Nálewáć winá fczodrze: áż fye gwiazdy z niebá *Rozbieżá PudlFr* 73; *GostCast* 25.

c. *Nie opuszczać miejsca* (13): Rzecze mu [baranowi] lew/ przecz odchodziłz/ Siedz gościu nic mi nie fzkodziłz *BierEz* K4; moy pánie bychci miał powiedzyeć Swe przygody/ trzebáby niemáły czas siedzyeć *RejWiz* 46v; *RejFig* Dd3; [Korolian] Mátkę napirwey/ potym żonę y dzyeci obłápił/ poiáł ie do namiotu y kazał siedzyeć. *BielKron* 109v; *RejZwierc* 165.

siedzieć gdzie [zawsze: „tu”] (8): *OpecŻyw* 98v; A więc bráčia wálfy poydá ná bitwę/ á wy tu będziecie siedzieć? *Leop Num* 32/6, *Mar* 14/32; *BibRadz Mar* 14/32; *BudBib* 4.Reg 2/2; *LatHar* 692; Siedźcie tu/ áż ia fzedfzy będę fię tám modlił. *WujNT Matth* 26/36, *Mar* 14/32.

d. *O ludach: zamieszkiwać jakieś tereny [w tym: gdzie]* (19) (22): *RejWiz* 45; wfzákze w historiách stoi/ iż oni [Niemcy] z dawná w fwyim kráiu siedzą *BielKron* 281v; Iest też dwoiá Sauromácia/ iedná Scytyiłka/ w ktorey Tátárowie Zawończczy álbo Azyátycy: druga Europka/ w ktorey my siedzimy *BielKron* 335, 296v, 335; Vandali seu Vandili, Lud sławáckiego yeziká przed czáfi nád morzem ná pográníczu niemieckim Liflanckim y Pruskim siedzieli *Mącz* 475b, 458d, 475b, 476d; *OrzQuin* F, G4v; *RejZwierc* 241; Walczyli [nasi przodkowie] napirwey z Niemcy o thy mieyfcá czyniac gdzie dziś siedzimy *BielSpr* 75v; *StryjKron* 41; *GórnTroas* 8; Bo Słowacy [= *Słowianie*] przefzli przez Dunay/ y nád morzem

Weneckim vsiedli/ gdzie y dziś siedzą KochCz B; *KmitaSpit* A3v; *CiekPotrSzym*)?(4; *KlonWor* 6.

siedzieć między kim = sąsiadować (1): nikt [z nieprzyjaciół] nie ięft ták tępý/ żeby niebaczył/ między iákiemi fásiády siedziemy KochWr 20.

siedzieć z kim = sąsiadować, graniczyć (2): Pátrrze ná zachod fionća kto też z námi fiedzi/ Chociay fą náfzy mili fálkawi fáfiedzi. [...] Ale [...] *RejZwierc* 246; *JanNKar* B4v.

e. *Być osiedlonym na prawach pańszczyźnianych* (20):

siedzieć za czym (1): á to máią ci co fię pod obronę czyię wćie-káią/ á ná ich žiemi do czáfu ábo zá posługámi ábo zá iákimi infzemi vmowámi siedzą. *ModrzBaz* 76v.

siedzieć na czym [= na gruncie pańszczyźnianym] (16): ia tego mieiscza niepoczytam w Siedlisko na ktorim ten Chlop siedzi iedno w Rolią. *ZapWar* 1553 nr 2685, 1506 nr 1976, 1521 nr 2273, 1548 nr 2668 [2 r.]; by też kílka kmieci ná iednym fanie siedziálo thedy fię wfzyfcyz [!] lanu máią ná dwa grofzá złożyć. *UstPraw* Gv, G2; Ale móżeł temu wálzá Pánfka miłość wierzáć iż w nas dziś trzy fiedzą ná iednym fanie. *RejZwierc* 39, 39 [2 r.]; Gdy žniwá náftaná/ áby wfzyfcy z wielką pilnością wychodžili/ y ktokolwiek ná imieniu siedzi *GostGosp* 102, 32, 44; *SarnStat* 350, 892; Abo iáko poddáni idą z czynfzem do páná/ znáiąc iż fą kmiećie iego/ y ná iego gruncie siedzą. *SkarKaz* 39b; [*LustrRus* I 20].

[*siedzieć na czym = mieć obowiazek pańszczyźniany*: Solonka Mniesza wieś W której kmieci jest 23, którzy takież na podwodzie siedzą jako i w pierwszej Szoloncze. *LustrRus* II 174; tymże sposobem [mają płacić] Wsi Lowczé/ które ná łwiéich siedzą *JanPrzyw* 79.]

siedzieć gdzie (4): gdi przislo do kmiecia pana Aliexego rze-czonego Kowalika. ktorí siedzi podlie Siedliska pana Aliexego nie między sąsssiady. pan Alexy powiedział isz [...] *ZapWar* 1553 nr 2685, 1553 nr 2685 [2 r.]; *ModrzBaz* 76v.

[Zwrot: »na wolej siedzieć« = być zwolnionym od danin, podatków: S nich zasię 5 jeszcze nie dają nic, bo jeszcze na wolej siedzą. *LustrRus* I 40.]

f. *Być osadzonym w więzieniu* (105): *LibLeg* 10/121; *RejWiz* 91v; á ktoby winy niemiał czym pláćić/ táki ma być w fádzon [!] y ma ták długo fiedzieć áż zápláći. *UstPraw* D4v; Ktoby brał pie-niądze ná żold/ á niechabý [...] tedy ie fároftowie bez pozwu mogą imowác á do wieże fadzác/ ktorzy máią thák długo fiedzyeć iáko długo fłużyć mieli *UstPraw* E3v; *BielKron* 17; *RejZwierc* 114, 134; PAumechus Egipfki krol bedąc [!] w niewoli/ Plákał fiedząc gdy pátrzał s ciemnice powoli/ Ono wiódą Rycerze po bitwie przegrá-ney *PapPan* Aa4; *GórnRozm* E3 [2 r.]; który nieosiádfy fánáwfzy przed Stároftą/ rękóymią poftáwi/ ábo fiedzieć będzie/ iż doftoi práwá. *SarnStat* 524, 514, 526, 627 [2 r.].

siedzieć o co (6): *LibMal* 1553/175; Wfężień wypufzczony z więzienia/ gdy iáką vgodę s ftroną vczyni dobrowolnie około rze-czy o ktorą fyedziáł: powinien onę vgodę pełnić. *GroicPorz* fv; *BielKron* 238; Y [św. Bernardyn] pytáiąc o iáki kto dług siedzi/ tyle ich wykupił/ ile piędnyży ftawáto *SkarŻyw* 462. Cf »siedzieć na gardło«, »w więzieniu siedzieć«.

siedzieć z kim (6): Zophar piekarz czo thež z nimi fiedziáł fwoi fen pouiada *RejJóz* 18v, 15v, Kv; *LibMal* 1554/184; *BielKron* 17; Kto chce áby wieżę wysiedziáł głównik á folgi od vrzędu nie miał/ muśi fám z nim fiedzieć. *GórnRozm* Cv marg.

siedzieć z czym [= za co] (1): Prawdę powiem/ by mi z nią y rok fiedzieć w Wieży/ Bo fzwiátu [!] k woli kłámác dobrym nie należy. *Prot* A2v.

siedzieć gdzie (28): Vflyfáwfly to pan a wierząc ženyne fwoiey rozgnywáł fie barzo y dáł lozefa do cyemnice gđzye wyęšnyowye krolewflty fyedryeli [!] *HistJóz* A3v; przetož był [Sokrates] ięft od-nich á wfádzon do łańczucha, gdzie trzydziefci dni fiedziáł. *BielŻyw* 54; *LibMal* 1549/148; *BielKron* 16v [2 r.]; á fámego Koributá [...] do Wilná ná więzienie odeftáł/ gdzie długi czás pod ftrażá ná Zam-ku wyfznym Wilenckim fiedziáł *StryjKron* 497, 477; A iefliby kto

ráníł/ ma byđż poiman [...] y do wieże wfádzón: á ták Rok fiedzieć ná dnie w Stároftwie blizfzym okázowania *SarnStat* 128, 497 [2 r.], 859, 872. Cf »siedzieć na dnie«.

Zwroty: »siedzieć w ciemnicy« [szyk zmienny] (6): Ián krzci-ciel/ gdy fiedziáł w ciemnicy fkowany f przykazania Herodowégo/ [...] Chtząc rzečzony Ián fwięty przywieftz fwé zwoleniki [...] *OpecŻyw* 47; *HistJóz* C3v; *GórnDworz* L12; Pánie Sędzia przya-ćiel moy ięft/ á w ciemnicy fiedzi *HistRzym* 119, 119, 120.

»na dnie, na dole siedzieć« [w tym: w czym (12)] [szyk zmien-ny] (13:2): takovy [mężobójca] ma w wiezy na dolie fiedziecz *Com-Crac* 16 marg; *UstPraw* K2; *BielKron* 458v; któryby z Stároftów [...] ważyć/ á naprawę iáką w wieży głównikowi dopuścić wzgóřę/ á nie ná dnie fiedzieć śmiał/ táki [...] ma byđż karan *SarnStat* 497; á Prokurator ma byđż fkazan do wieże ná tydzień fiedzieć ná dnie/ tám gđzieby tákowé rzečzy przez nas były fádzoné. *SarnStat* 859 [idem 872]; A nádto dwánaście niedzieli ná dnie w wieży fiedzieć ma *SarnStat* 1173, 128, 148, 239, 608, 627 [2 r.] (12).

»siedzieć na gardło, o gardło« [w tym: o co (1)] [szyk zmienny] (5:1): *LibMal* 1554/185v; gdybyś fiedziáł o gardło y o wfzytkę má-iętność fwoie/ [...] [gdybyś się dowiedziáł, że masz być zwolniony] o iákožby to byłá wielka pociechá twoiá *RejPos* 19; *RejZwierc* [203]; Y dźwignął [Bóg] wfzytkim vpošłédzoné. Ktorzy w ciężkich oko-wach ná gardło fiedzieli *KochPs* 164; *SkarŻyw* 368; Gdy więžień ná gardło fiedzi/ [...] máią go fámi gofpodarze ftrzedz: á nie czelá-džią odpráwowác. *GostGosp* 36.

»siedzieć za głowę [= zabójstwo« (1): Więć fzkody pláćić iáko przyšięže actor; zá rány zá oobno liczyc. Vczyni to máło nie wię-cy niżli pláćić zábitego/ y fiedzieć zá głowę. *GórnRozm* Hv.

»siedzieć w klozie« [szyk zmienny] (4): Siedzisf wklozie bi flaloni A iam wolien ná wfle ftroni *RejRozm* 405, 392, 396, 407.

»siedzieć w łańcuchu, w powrozie« [szyk zmienny] (1:1): Bo zábijje kto oycá dziatkam smętnym tho iuž onego zábitego áni onych dziatek rzadko y bárzo máło wfpominiáć/ tylko o onego co w wieży ábo w łańcuchu fiedzi wfzyfcy fie ftaráią *RejZwierc* 148; Nie fłmáczne owo więć bywáią fwiętá/ Siedzác w powrozie á ná nogach pętá. *RejZwierc* 221v.

»w okowach siedzieć« [szyk zmienny] (3): *SkarJedn* 322; *KochPs* 164; Siedziáł męczennik w ciężkich okowách/ do nogi drugiego o łotrowftwo pořázonego przypięty. *SkarŻyw* 75.

»siedzieć w tarasie« (1): przeto trzeba o tem ftaránie mieć/ áby fpráwá tych ktorzi fiedzą w tarásie [qui carceri inclusi sunt]/ rychló fię toczyłá *ModrzBaz* 85.

»w wieży, na wieżach siedzieć« = in turri a. in fundo turris se-dere, in turrim deici *JanStat* [szyk zmienny] (27:1): *ComCrac* 16 marg; *RejJóz* 16v; *RejWiz* 121; Kto fláchćicá zábijje/ táki zábijjak ma [...] Rok y fzełć niedzieli fiedzieć w wieży *UstPraw* D4, K2, K2v; *Prot* A2v; *RejZwierc* 148, [203]; á ná wlošienicách w wieży [*Ermigildus*] fiedząc/ o pošilenie fercá fwego/ Bogá wfzechmogácego prošil. *SkarŻyw* 368; *StryjKron* 477; ia wiem iednego ktorzy trzy láta y ošmnaście Niedzieli nie wychodząc w wieży fiedziáł *GórnRozm* E3v; á wfzákke práwem przekonány nie fiedziáwfzy w wieży fto y dwádžiefćiá grzywien pošpolitych zá zábitego powinien będzie zá-pláćić. *SarnStat* 611; co pozwány ná práwo náložýł/ zápláćić ma przy przyšiędze: y ktemu iefcze dwánaście niedzieli ná dnie w wie-ży fiedzieć ma *SarnStat* 712, 148, 154, 239 [2 r.], 291, 303 (15); Ktorzy [więžniowie] w pęćech chodzący/ robić im mušieli/ Gniaz-dá pletli/ zacnieyfzy ná wiežách fiedzieli. *KmitaSpit* C6.

»w więzieniu siedzieć« = in carcere sedere *JanStat* [w tym: u kogo (1), o co (1)] [szyk zmienny] (20): *BierEz* D3v; *MiechGlab* 30; ze Ian Grenda Browarzs ktori w Wyezyenyv fiedzi myefzkal ná pulthora lyatha z Lucia Barthofcha Glinyarza oddaná malzonka *LibMal* 1554/193, 1547/129, 1553/174, 178; Tego Rofeńkiego Bilkupá Papież był vczynił Kárdynałem/ gdy iuž w więzieniu fie-dziáł v Krolá *BielKron* 212v; ále [Sachmat] pogonion przez Litwę poiman y związán/ przywiedzyon záfię ná Troki z iego towárzyfz-mi/ gđzye thám w więzieniu pod ftróžá fiedzyeli *BielKron* 402v,

17, 107, 160; *GórnDworz* O2v; A daleko iest lepiej siedzieć w więzieniu/ niżeli być w wiekuiłtych mękach [!] *KuczKat* 334; Bo pátrż kiedy kto w iákim okrutnym więzieniu siedzi/ [...] thedy Bogá prósi áby mu rychley fmierć dał. *RejZwierc* 152; *SkarJedn* 138, 322; *GórnRozm* Hv; *LatHar* 330; ten [komornik] fzkodę naprzód dwoiáką nágródzić/ á ktemu dwie Niedzieli w więzieniu siedzieć ma. *SarnStat* 975, 606.

Szereg: »kazać siedzieć a zamknąć« (1): Przeto [królowa] każała mię ofobno [od dwu uwięziłnych] odwieść/ á ná dole w Krolewfkich páłacoch siedzieć á zamknąć *BielKron* 458v.

g. Zajmować się, trudnić się czymś; assidere, incumbere Cn (23): *siedzieć u czego* (3): Day fye w moc wiátróm/ á fkokcz z góry śmiele: Niżbyś wolála siedzieć v kądziele *KochPieś* 8. Cf »u rudla siedzieć«.

siedzieć nad czym (10): *RejJóz* D6v; Bo oni fiedząc nád porządkiem kościoła Bożego/ fą okrutnymi nieprzyacióły iego *LubPs* A4; Argentarius, Mensarius, Nummularius, Myncars ten który nád tym fiedzi áby myńcć zá myńcć doftawał. *Mącz* 15c, 216d, 253d; Bo gdyby [ludzie uczeni] vftáwicznie nád Theologia/ Mieli fiedzyeć ábo teź nád Philozophiá/ Snadźby im pod czás moglá táka pilność fzkodzić *HistLan* F5; *SkarŻyw* 87; *PudlFr* 13; *PowodPr* 59; Bo-wiem Lichwiarz domá fiedzący [...] Nic nie robi/ tylko nád Kálen-darzem śiedzi *KlonWor* 77.

siedzieć na czym (6): *RejRozpr* C4v; Gdyż fiedziłf ná łotroftwie/ ná opilftwie/ ná kofterftwie/ y ná inych mármofciach fwiátá tego *RejPos* 114v, 325v; *BielSpr* 50v; *BudBib* b2v; Bo Zydzi ná tym [na lichwie] zdawná śiedzą. *KlonWor* 76.

siedzieć przy czym (1): Przetoż przy takim fzynku Siedzą by przy terlinku [prawdopodobnie: przy operacjach finansowych] Pánienczki na rynku Przypiękrane. *LudWieś* B5.

Zwroty: »siedzieć nad księgami, z księgami« [szyk zmienny] (2:1): Ktorzyćiem siedzą z księgámi/ Nie mogą być nigdy fámí *BierEz* P4; *RejWiz* 21; nápiśa^m ototy Książki/ nie dla tych co nic infżego nie czyniá/ iedno nád księgámi śiedzą/ [...] ále prze thy/ którzy dla fpraw infżych/ nie zawfze czytać mogą. *GrzepGeom* B2v.

»u rudla, u styru siedzieć« (1:1): Przeciw rozumowi iest/ áby [...] ten v ftyru śiedział/ który okręt wfzytek przewroćić [...] może. *SkarKaz* 517a; iź czáfu przygody y potrzeby [Ulisses i Eneaszy] fámí u rudlá śiedzieli y ftermiczy vrząd ná fobie odnošili *Klon-Flis* A3v.

h. Władać, rządzić, zarządzać (130):

siedzieć na czym (4): niechay to kazdj fwim rozvmem obaczi, czobi bilo wzimy mey y mnie pozitecznego. yzbi Thurczy siedzieli [!] na kamienczw czy chrzefczyanie *LibLeg* 10/152v, 10/152; gdy brácia po trofze dzierzeli rozdzieliwfzy fie/ po ich śmierci on fám [Bolesław Krzywousty] ná ich cztherzech częścíách fiedział *BielKron* 354, 310v.

siedzieć gdzie (2): Co iest fkáżony prorok [Apoc 16/13]/ tho fie iuz teź tego y fłepy páłcem domáca kto fiedzi ná tych fiedmi go-rach. *RejAp* 137v, 122.

Zwroty: »na cesarstwie siedzieć« (1): Y tráfiło fię Cefarzowi Iuftynianowi/ który długi czás ná Cefarftwie śiedział/ ifz nań przy-fzła chorobá ná członki wftydliwe *SkarŻyw* 593.

»siedzieć jako krolowa, krolową« (5:1): *Leop Apoc* 18/7; Páń-ftwo Rzymfkie fiedzi iáko krolowa *RejAp* Ee4v, 149, 150v [2 r.]; Siedzę krolową: á nie iestem wdowá/ y záłošci niewyźrzę. *WujNT Apoc* 18/7 [zawsze przekład lub nawiązania do tego samego tekstu].

»na wysokim miejscu siedzieć« (1): Bo nic nie iest wfáfniey-fzego y potrzebnieyłego temu co drugie rządzi/ y ná wyfokim mieyfcu śiedzi: iáko mądrość. *SkarKaz* 517a.

»na państwie, w państwie siedzieć« [szyk zmienny] (2:1): KA-zimierz fyn Bolesłáwá krzywouftego/ ná páńftwie polfkim fiedząc [...] *SkarŻyw* 403, 51; On *Amurathes* Cefarz Turecki waleczny/ Sie-dząc w páńftwie w pokoiu bję zewfząd befpiecznj *CzahTr* F3v.

»na przelożeństwie siedzieć« = *rządzić* (1): áby były czynione vprzeye modlitwy/ próšby/ żądánia/ dziękowánia/ zá wfzyftkie lu-

dzie/ zá Krole/ y zá tych/ ktorzy ná Przelożeńftwie fiedzą [qui in sublimitate sunt *Vulg* 1.Tim 2/2] *ReszHoz* 115.

»siedzieć na stolicy, na stolcu« = *sedere in solio* *HistAl*, *Vulg*, *PolAnt*; *sedere super solium a. super thronum* *Vulg*, *PolAnt*; *in throno sedere a. residere* *HistAl*; *sedere super sedem a. coram solio* *PolAnt* [szyk zmienny] (19:13): *March*³ T6v; Drugiego dnia Alexander na fołcu maieftatu oycá fwego fiedział *HistAl* B5, C5v, F3, G5v; Iź widzyał [św. Jan] w prawey ręce onego/ który fye-dzyał ná fołcu/ to yeft Bogá/ kfłęgi piśáne we wnátrż y zewnátrż *KromRozm* II n4v; *BielKom* Cv; *KrowObr* Rv; Krol Ifráelki/ y Iozáfáth krol Iudki/ fiedzieli káždy ná fołcy fwey Krolewfkiey *Leop* 3.Reg 22/10, *Ier* 22/30, 33/17; Synowie twoi fiedzieć będą ná fołcy Izráelkiey/ áż do czwartego pokolenia. *BibRadz* 4.Reg 10/30; A onże fám pobuduie košćiół Páńki/ á odniešie chwałę/ śiedząc á panuiąc ná fołcy fwoiey *BibRadz Zach* 6/13, 3.Reg 22/10, 1.Par 28/5, *Esth* 5/1, *Ps* 131/12, *Ier* 22/2; GRzegorz fzofty był ná fołcu Papierkim/ ná ktorým fiedzyał dwie lecie y trzy miefáce. *BielKron* 176v; Sam wielki kniaź fiedział ná Stołcy przy ścienie chędogo przypráwioney *BielKron* 435, 44v, 329v; fta-nęła przed krolem/ który fiedział ná fołcy fwey Krolewfkiey *Bud-Bib* *Esth* 15/9, *Ex* 11/5, *Eccli* 40/3, *Prov* 20/8; *CzechRozm* 150v; *SkarJedn* 43; Piłat ná fołcu śiedział/ śmierć Kryftowę wypowie-dział. *ArtKanc* E4; *WujNT* 97; *SkarKaz* 279b; Krol/ mowi piřmo/ śiedząc ná fołcy fądow fwoich/ rořprařza wfzytko złe *SkarKaz-Sej* 672b.

Przen (2):

Zwrot: »na stolcu siedzieć« (2): iź ná fołcu Moizefzowym/ będą fiedzieć nautzeni y Fáryzeufzowie/ wfzytko cokolwiek wam rořkáżá chowác/ chowaycie *KrowObr* 40, 40v marg.

a. O Bogu, Chrystusie (4):

siedzieć na czym (1): Bowiem Monárchia iest náśládownie niebiefkich rząduw/ ná ktorých fám ieden Bog śiedzi *SkarKaz-Sej* 690a.

Zwroty: »siedzieć jako krol, krolem« (1:1): y będzie fiedział Pan krolem [sedebit Dominus rex] ná wieki. *Leop Ps* 28/10; *Skar-Kaz* 242b.

»na krolestwie siedzieć« (1): Dziecię vrodziło fie nam [...] ktore [...] Ná kroleftwie mowię Dáwidowym fiedzieć będzie *Czech-Rozm* 142v.

»siedzieć na stolicy« (1): To śiedzenie iego n[a] práwicy Bożey dáie znác/ iź śiedzi iáko [...] fędzia wfzytkiego świátá/ ná fołcy fądowey fwoiey *SkarKaz* 242b.

β. O zwierzchnikach kościołów (też w polemikach religijnych: o antychryście utożsamianym z papieżem) (74):

siedzieć na czym (53): *BialKat* 123v; bo tá gorá ná ktorey śie-dzi [antychryst]/ śiedm págorkow w fobie zámyka. *NiemObr* 173, 174. Cf »na miejscu siedzieć«, »na stolicy siedzieć«.

siedzieć gdzie (17): co fię y w fámym Rzymie náydowáło/ iź iednego czáfu/ trzy Papieřowie w nim śiedzieli. *NiemObr* 178; Antychriřt nie tylko nie będzie w Rzymie śiedział/ ále owfzem będzie gi miał w nienawišci *WujNT* 878. Cf »w košćiele siedzieć«.

Zwroty: »w košćiele siedzieć« [szyk zmienny] (15): iź [anty-chryřt] miał fiedzieć w košćiele Bożym/ y podnošić fię nád Bogá. *KrowObr* 34v; A przeřtho Papieřz iest on fyn zátrácony/ który w košćiele Bożym fiedzi/ y nád Bogá fie podnoší. *KrowObr* 40v, 9 [3 r.], 11, 206v; *OrzList* h2v; *RejPos* 261v; *WujJud* 167v; *Czech-Rozm* 191; gdyż żaden z tych Papieř ani fię wynošil nád Bogá [...] áni w košćiele Ierozolimfkim nigdy nie śiedział. *WujNT* 716, 716 [2 r.], Xxxxxv.

»na miejscu [czyim] siedzieć« = *być następcą czyimś, władać jako ktoś* [szyk zmienny] (5): A Więć iefzcze będzieř mowil y piřał iź Papieř od Kryřtuřá iest pořtáwion y ná mieyfcu Piothrowym fiedzi. *KrowObr* 33v, 32; Antychriřt iest ten kto śiedzi ná mieyfcu Cefářzow Rzymfkich. *CzechEp* 373 marg, 373, 426.

»na państwie siedzieć« (1): niewie X*(i)qdz* K*(a)nonik* iź te⁸⁰ piřmo ś. nie mowi wfzględem iedney ofoby/ ále wfzględem [...] páń-

ftwá/ ná ktorým te ofoby iedná po drugiey siedzieć miály *CzechEp* 356.

»na papiestwie siedzieć« (2): *SkarJedn* 61; [św. *Damascenus*] Dwadzieścia lat y iedno ná Papiestwie siedząc świętą śmiercią święty żywot zápieczętował *SkarŻyw* 319.

»na stolicy, na stolcu siedzieć« [szyk zmienny] (43:2): *KrowObr* 40v; Ná stolicy Rzymfkiey/ powiada/ siedziáła głowá Apoftołow Piotr *SkarJedn* 111; bo ná stolicy Cárogrockiey/ áni Piotr S. áni żaden Apoftoł nie siedział. *SkarJedn* 162; Obácźże/ Narodzie Rulki/ iáko fię tey [tj. *carogradzkiej*] Stolicy/ ná ktorey ták wiele Heretykow siedziáto/ dufác mařz *SkarJedn* 393, 92 [3 r.], 94, 97, 111 [2 r.], 112 [2 r.] (33); Papięż nim [tj. *antychrystem*] ieft/ [...] ktory przenioř stolice Cefárfká ná fwe Papięstwo: [...] odiał moc beřteyey ktora ná niey przednim siedziáła *CzechEp* 425, 356, 417, 418, 422; Ná tym to ftolcu Piotr ś. siedział *ReszList* 189; y żaden nigdy ná tey ftolicy nie siedział/ ktoryby ináčzey od przodkow řwych wczył y rozumiał *ReszList* 190; Pan Bog záchowie prawdę Chrzeřcijáńskiey wiary ná ftolicy Apoftollkiey Rzymfkiey [...] choćby teř ci/ ktoryz ná niey siedzą/ nagorřzými y nagrzeřznieyřzými byli. *WujNT* 96; Piotr w Antyochiey kořciół funduey/ y ftolicę řwá (ná ktorey siedział przez siedm lat) tákże zákláda. *WujNT* 510, 96, 354.

»na urzędzie siedzieć« (2): iż nikt gruntowniey w náukę prawdy Chryřtufowej nie tráfił/ iedno ten ktory ná ftolicy Piotrá S. y wrzędzie powřzechnego pářterřtwá siedział. *SkarJedn* 146; kogo Křiáñez da/ ten bez řadnego bránia mocy od řtářřznych ná tym wrzędzie řiedzi *SkarJedn* 378.

B. O obiektach nieżywotnych: przedmiotach konkretnych i abstraktach (56):

a. Mieřić się (28):

siedzieć pod czym (2): *RejZwierc* 240v; Ráfa ieft kámięń/ co řiedzi pod wodą *KlonFlis* F3.

siedzieć na czym = tkwić (2): Cřařzołki ktore řiedzą na iednym końcu żołędzia/ gdy řnich proch wczýni á rořpulci gi wodką babczaná [...] tym okłádać brzych *FalZioł* I [115²]b; á owoc na řzypołtce nie wifí/ ale řiedzi na Latorořli *FalZioł* III 20b.

siedzieć w czym = tkwić (2): Sok z řfeřzelinek/ To ieft z owych cřařzołek zielonych w ktorich orzech Lářkhowy řiedzi/ Smrod [...] od cřłowiekha/ odeymue *FalZioł* III 19b, II 2d.

siedzieć gdzie (4): Nadobnie iá [řzatę] zbrámował/ bótem w koło wřzędý/ A gnidy pod kołnierzem/ řiedzą we trzy řzędý. *RejZwierc* 140; řebyfmy fię iáko mogác wybýjali z tey zwierzchnořci: řámi iá do Zborku řwego/ by teř ná piedzi gdzie we trćinie řiedział przywięziuiác *CzechEp* 405 [idem *NiemObr*], 364; *NiemObr* 166.

Zwrot: »pokryto siedzieć« = *być niewidocznym* (1): Więć iż prawdá [...] cęřřciuchno pokryto řiedzi/ á tego o řobie nie powiádam/ řebym iá náleřć/ á ná iáńniá wyciągnác vmiáł *GórnDworz* D.

a. W ciele ludzkim (12):

siedzieć gdzie (10): *RejWiz* 30v, 69; Bo to [tj. *uszy*] řá napewniefzy/ ná řlawę řzpiegowie/ Nie dáleko rozumu/ tuř řiedzą przy řobie. *RejZwierc* 45v; Recessus in oculo, Tá niskoř y głębia w ktorey oko řiedzi. *Mącz* 43d; *GórnDworz* Ff5, Ff5v; *RejZwierc* 28v; Řráncá w ktorých cřłóńkách řiedzi. *Oczko* [41]v, [40]; řkoro mię náwiedzi Ten bol ktorego wádá w głowie řiedzi. *RybGęřli* C4v.

Zwrot: »siedzieć skryto, zakrycie« = *być zasłonięty* [szyk zmienny] (1:1): bo iż [řzęby] nie řá ták ná widoku/ iáko twarz/ ále więćey cřářu řkryto řiedzą/ [...] *GórnDworz* G2; ábowiem oczy cřłowiecze řiedząc zakrycie [...] rychley wczárowác mogá/ niř ktora bába zioly *GórnDworz* Cc4.

ř. O ciele Chryřtusa w Eucharystii (5):

siedzieć w czym (4): A tzemuř teđy/ tego Křyřtuřá ktory řiedzi w wielkim oplátku offiáruiećie/ á tego záfię Křyřtuřá/ ktory w mářym oplátku řiedzi/ prořtym ludziom offiárowác bronićie? *KrowObr* 184; *BialKat* 268v [2 r.].

siedzieć gdzie (1): Károlořtádus trocę odmienił mowiác/ tu řiedzi ciało moje *BielKron* 203v.

b. O terytoriach: być położonym, usytuowanym (28): Iáko rzeķá [Arola] z dáwná mieyřce ná duřz wdziáła/ tak teřz miařtho řiedzi. *BielKron* 283.

[*siedzieć podle czego*: Gdyby tá Wies Miářtem była: [...] nie-robíłaby ná Pańłkie: domby řiedział podle domu *HerbOdpow* Y5v (*Linde*).]

siedzieć w pojsřzodku kogo (2): A co iefzće gorřzeđo/ iż řiedziřz [Polsko] w poysřzodku/ Swoich nieprzyiáćielow z bokow/ s tyłu/ s przodku. *BielSat* G4 [idem] *BielSen* 17.

siedzieć między kim (1): Wtym fię teřz przypátrř nářzému nie-řzádowi/ że ták wielkie křóleřtvo między ták wielkimi nieprzyiáćielmi řiedząc Hétmáná niéma *KochWr* 36.

siedzieć na czym (14): iže tá niewiářtá/ Była iáńna figurá/ niektorego miářtá. Ktore ná řiedmi gorach řzyrokich řiedziáto *RejZwierc* 104; Břyzák miářtho ná řkále okrągłey řzerokiey by zamek řiedzi *BielKron* 286v; ISłándia wyřep ktory fię od innych wyřpow oddálił dáleko ná pułnocnym morzu řiedzi *BielKron* 294v, 282v, 283, 284v, 286; *RejAp* BB3v, 112, 140v, 141v, 142, 143v; y choć [Wenecja] ná wodzie řiedzi/ ták opátrřnořciá y řzádem wřzyřřtkiego więćey niř kędy. *GostGosp* 70.

siedzieć gdzie (5): Láńdow miářto wielkie murowáne [...] řiedzi ku goram ktore Wářgoyřkie zowá *BielKron* 284v, 430v; *RejAp* 145v; *BielSpr* 62v; Abo to Polřka naybliřzey Turkow řiedzi? Czy nie bliřzey řá Turkow Wenetowie? *GórnRořm* E3.

W połczeniu z okreřleniem ksztatu (2): A miářto řiedzi zbudowane ná cterzy gráńie/ á ták wielka duřořć iego iáko y řferokořć *Leop Apoc* 21/16; *BielKron* 432v; [Ale iż tá wieř dwiema połcioma řiedzi i role ná jednej stronie lepsze, ná drugiej gorsze, [...] przeto teř s nich czynřz niejednako idzie. *LustrRus* II 104; bo iż tá wieř duřo řiedzi i pola duřie i řzerokie, nie mogli gnoju dowieřć. *LustrMaz* II 136].

W porównaniach (2): bowiem gory w koło obefřzy Czeřy/ řiedzą iáko w mieřćie zá murem *BielKron* 321; Nufz řycyliyřkie/ Neápolřkie/ Křoleřtwá/ zař ták nie tuřz/ á iáko by w gárdle w Turkow řiedzą? *GórnRořm* E3.

Przysłowie: To fię páńřtvo [tj. *księřtvo litewskie*] nie cřzyue/ iż ná řpáři řiedzi [tj. *jest narařone na řkodę*] A zli z nim tuř o mieřće/ ze wřzech řtron řářiedzi. *RejZwierc* 90.

W przen (4): iż to ieft řiedm gor ná ktorých tá żłofnicá řiedzi/ to ieft/ to miářto żłofliwe. *RejAp* 140v, 141v, 142, 143v.

Przen [na czym] (1): řzczeřřliwe práwie miářto ktore w rozválinách y rumie obáłonego řwieckiego páńowánia/ leřząc/ [...] řkázy fię/ ná opoce wiary řiedząc/ y wřádku nieboi. *SkarŻyw* 408.

3. Zasadać się, dybać na kogoř (3): Insidere [...] Siedzieć/ cřuhác/ řřzedz wářić ná kogo. *Mącz* 379d.

Zwrot: »na usad(z)ce siedzieć« (2): Insidiose, Ná vřádcze řiedząc/ řoyáć/ cřuháýáć/ wářác ná kogo zdrádliwie. *Mącz* 380a, 380a.

4. Czerpać wiedzę, wiadomořci z czegoř, opierać się na wiadomořciach o czymř [na czym] (4): *RejKup* z3; Polacy iefzće ná onym bářim Herbaru řiedzą/ mniémaýác by ná tym dořyc było. *SienLek* 194; thedyć iuř rozumieć mořeřřz iźci [Bóg] tu pewnego powieđázá [tj. *aniola*] dawa/ á iuř mořeřřz rozumieć iż nie ná bářniach řiedziřz. *RejAp* 140v; Wiárá teđy nářzá nieřáđzi řię ná téy prořřtey powieřci ták bárzo/ ácz iey potrzebuie (*marg*) Wiárá ná czym řiedzi [...]. (–) *BialKat* 71.

5. W zwrotach i frazách (12):

Fraza: »prawo řiedzi« = *řąd obráduje* (7): Skaže ředzia/ iže Powod má podnieřć Gwar wedle Práwa. Dáley řtroná odpowiedna pyta/ iáko rycřto ma táki Gwar podnieřć? Skaže ředzia/ iže poki Práwo řyedzi. *GroicPorz* v2v; A od ktorey řentencyey zářázem poki práwo řyedzi nie áppelluiá/ tá przycřodži w rzeřz ofáđzoná *GroicPorz* bb, qv, ř2, ř3, bb3; A iefřiz Demetryus/ y ci ktoryz z nim řá rzemieřnicy máiá co za przycřynę przećiw komu/ wřzák práwo řiedzi y řá Rayce/ thářže niech ná fię řkáržá. *BibRadz Act* 19/38.

Zwroty: »nad dziwami siedzieć« = *dziwić się* (1): Portentis insidere/ Nad dziwami řiedzieć/ to yeft nie móć fię wyđziwić. *Mącz* 379d.

»[komu] kością w garle siedzieć« = *przeszkadzać, szkodzić* (I): On zamek/ co równi fwęý ná świećie nie wiedział/ Mocał flawą łą-
śiádóm kością w gárle siedział *GórnTroas* 36.

bibl. »siedzieć w mocy« = *nie stracić mocy* (I): Iozeph fyn przyroftły [...] fiedzi w mocy łuk iego [*Sedit in forti arcus eius Vulg Gen 49/24; Luk iego zołtał duży BibRadz*] *BielKron* 18v.

»siedzieć w prawie« = *przestrzegać prawa* (I): Bo widzifz co fie broi we młodym człowieku. Też nie fiedzi w fwym prawie bo młodości iego Trzebá pilnie przeftrzegáć by źrzebcá płochego. *RejZwierc* 29v.

»z sobą siedzieć rozno« = *różnić się* (I): Ale dziś waffe náuki Rozliczne wnich naydzie łtuki Nie rzecze nic żadny prozno Choćia z sobą fiedzą rozno *RejRozpr* A4v.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (7): Sedere anguste, Ciáfno fiedzieć. *Mącz* 378c, 378c, 421b; *Calag* 452b; Sessor – Ten ktori fiedzi. *Calep* 962b, 962a; *JanNKar* G3.

Synonimy: **2.A.** *mieszkać, obywać, przebywać, zamieszkać, zamieszkiwać, zostawać się; h.* *panować, rządzić, władać.*

Formacje współrdzene: *dosiedzieć, nasiedzieć, nasiedzieć się, obsiedzieć, odsiedzieć, osiedzieć się, posiedzieć, przesiedzieć, rozsiedzieć się, usiedzieć, usiedzieć się, wysiedzieć, wysiedzieć się, zasiedzieć, zasiedzieć się; sieść, sieść się, dosieść, nadsieść się, nasieść, nasieść się, obsieść, odsieść, odsieść się, osieść, osieść się, podsieść, podsieść się, posieść, posieść się, przesieść, przesieść się, przysieść, przysieść się, rozsieść się, usieść, wsieść, wysieść, zasiać, zasiać się, siasiadać, siasiadać, nasiadać, obsiadać, osiadać, osiadać się, podsiać, podsiać, posiać, posiać się, przesiać, przesiać się, przysiać, przysiać się, rozsiać się, usiać, usiać się, wsiadać, wysiadać, zasiać, zosiadać, zsiadać, zsiadać się, zusiadać; siadywać; usiadować.*

Cf **SIEDZĄCY, SIEDZENIE, SIEDZIANE**

LWil

[SIEDZIENICA] *sb f*

G sg siedzi(e)nice.

Śl stp, Cn, Linde brak.

Pomieszczenie do siedzenia: Tuż u nowego domu ganeczek, chodzenie do letnego siedzenia nad przepokopem [...]. Ten ganek, co do siedzience idzie, łokci wzdłuż 21 1/2. *LustrMalb* I 182.

Cf **SIEDZENIE**

LWil

[SIEDZIWOŚĆ] *cf* **SZEDZIWOŚĆ**

[SIEDZIWIY] *cf* **SZEDZIWIY**

SIEJĄC *cf* **SIEJĄCY**

SIEJĄCY (14) *part praes act*

siejący (12), **siejąc** (2).

e jasne.

sg m N siejąc (2) *LubPs, BielKron, siejący* (1) *BudNT*. *◇ G siejąc(e)go* (3). *◇ D siejącemu* (5); [-ému], -(e)mu (5). *◇ pl N m pers siejący* (2). *◇ A m pers siejąc(e)* (1).

Śl stp s.v. siać, Cn brak, Linde XVIII w. w cytacie s.v. wyrobić.

Umieszczający nasiona w glebie w celu uzyskania plonów (14):

Szereg: »nie siejąc ani orząc« (I): Tátárowie wfzytkę ziemię łplundrowawfzy/ trzy látá w niey miełzkáli/ ná oštátku ie głód wygnáł/ bo nie był kto fieięć áni orząc/ a oni fámí niechćieli *BielKron* 302v.

Przen: *Powodujący* [co] (4): ludzie fieięcy rofterki márníe zgináć máyá. *LubPs* 12 *marg*, C2v *marg*; A Grekowie zátym niezgody w odfzczepieńftwie sieięcy y kośćiół Boży y iedność Chrześćiáńłká táręáięcy/ przedzey w pogáńłkie ręce wpádlí. *SkarJedn* 255, 229.

a. *W przekładzie i nawiązaniach do przypowieści ewangelicznych o siewcy; seminans PolAnt, Vulg; serens Vulg* (9):

Wyrażenie: »siejący dobre nasienie« = *seminans pulchrum semen PolAnt* (2); *BudNT Matth* 13/24; Podobne ieft krolełtwo niebiełkie człowiekowi sieięcemu dobre nášienie [*homini, qui seminavit bonum semen*] ná roley fwoiey. *WujNT Matth* 13/24.

a. *W funkcji rzeczownika: siewca* (7): *BudNT 2.Cor* 9/10; A ktori dodaie nášienia sieięcemu; doda (*marg*) niech doda. G. (-) teź chleba ku iedzeniu *WujNT 2.Cor* 9/10; Krolełtwo niebiełkie ieft podobne sieięcemu/ ziárnu gorczyzncemu/ kwáfowi/ łkárbowi/ kupcowi/ niewodowi/ krolowi. *WujNT Zzzzz3, przedm* 35, *Matth* 13 *arg, Mar* 4 *arg*; [*WujBib Is* 55/10].

Szereg: »i siejęcy, i zńący« (I): A zńący zapláte bierze/ y zgro-
madza do żywotá wiecznego/ áby y siejęcy tákiefz rádował fie/ y zńący [!] [*et seminans simul gaudeat, et metens*] *BudNT Ioann* 4/36.

DDJ

SIEJBA (7) *sb f*

-é- (2), -e- (1) *SarnStat* (2:I); a *jasne.*

sg N siejba (1). *◇ G siejby* (2). *◇ A siejbę* (2). *◇ pl A siejby* (2).

Śl stp notuje, Cn brak, Linde XVI – XVIII w.

1. *Umieszczanie nasion w glebie w celu uzyskania plonów, sianie* (4): A iáplkámí y owocámí łwemi/ drzewá będą nápełnione/ po-
śięgná młodźby zńiwá/ sieyby wáfze/ y zbieranie [!] winá [*vinde-
mia occupabit sementem Vulg Lev* 26/5] *KolakSzczęśł* B.

W przeciwstawieniu: »siejba ... zńiwó« (I): Sieybá byłá w plá-
kaniu: á zńiwó w wefelu. *SkarKaz* 639b.

Wyrażenia: »siejba letnia« (I): przedawfzy dziedzińe/ [...] álbo
rolá wfzyłtkę wypráwiłzy/ sieybę oźimíá y letniá [*hyemalibusque
et aestivalibus seminatis JanStat* 1084] pánu oddawfzy: co wczyni-
wfzy będzie mógl [kmięć] wedle woléy fwéy odyędz. *SarnStat* 657.

»siejba ozimia« (I): *SarnStat* 657 *cf* »siejba letnia«.

[*Szereg*: »oranie i siejba«: A wflyfzy on przykry głos Abráhá-
mow do bogaczá: [...] Omiełzkałes oránia y sieyby/ ząc teź nic nie
możełz. *SkarKaz* 92b (*Linde*).]

Przen (I): Heretycka y odfzczepieńłka [wiara]/ ná pierwfzá
sieybę miedzy Pogáńłtwo nie idzie. *SkarŻyw* 576.

2. *Zasiane pole, zasiew; semen JanStat* (3): A o inné krzywdy/
[...] tákże o podeptáníu sieyby/ zńóž ná polách/ y traw ná łákách/
[...] wfłáwíamy: iż [...] *SarnStat* 649, 913.

W połączeniu szeregowym (I): Siodmá plágę łpsuścił Pan Bog
[...] y pobíł wfzytko co ná polu záłtał/ ludzie y bydło/ y sieyby á
prace ludzkie. *SkarŻyw* 480.

Cf **SIANIE, [SIELBA], SIEW, SIEWBA, [SIEWO]**

DDJ

SIEJCA *Śl stp; Cn, Linde brak.*

SIEJECZKA *Śl stp; Cn, Linde brak.*

[SIEJKA] *sb f*

a *jasne; tekst nie oznacza é.*

sg N siejka. ◇ pl N siejki. ◇ G siejek. ◇ A siejki.

Śl stp brak, Cn s.v. siewniczki, Linde XVIII w. s.v. siewka.

zool. Pluvialis apricarius (L.); *siewka złota, ptak z rodziny
siewkowatych* (Charadriidae), dawniej gniazdujący na terenie Pol-
ski: Dołtániełz ich [czajek] ták iáko sieiek/ co nízey wflyfzyłz. *Cyg-
Mysł* B; (*nagł*) *Sieyká*. (-) Dádzą fie fłyżec *Sieyki* w polu wrzáł-
kiem/ Idąc kupá bárzo wielkim trzálkiem. Miedzy infzyimi ptak ieft
nie podleyfzy *CygMysł* G2, A3, G2.

Cf **[SIEJOCHA], SIEWKA, SIEWNICZKA]**

DDJ

[SIEJOCHA] *sb f*

A pl si(e)jochy.

Śl stp, Cn brak, Linde XVI w.

zool. Pluvialis apricarius (L.); *siewka złota, ptak z rodziny
siewkowatych* (Charadriidae), dawniej gniazdujący na terenie Pol-

ski: Gęsi/ także kaczozy/ śieiochy/ kuligi/ Kuropátwy potárgni nieśże do Iádwięi. Nęćić trzebá to ptáftwo ná mieyfcach fpokoynych/ Ták doftániefz tych ptafzát bárzo tłuftohoynych. *BielawMyśl* E2v (*Linde*).

Cf [SIEJKA], SIEWKA, SIEWNICZKA]

DDJ

[SIEJOSŁOWCA *sb m*

N sg siejosł(o)wca.

Śl stp, Cn brak, Linde XVI w.

Gadula, bazarz: Tedy niektorzy Epikurowie/ y Stoikowie Filozoffowie gadáli fie z nim [z *apostolem Pawłem*]/ y mowili iedni: Coż ten śieiofłowcá [náfienie mowcá (ábo fłwiegot) *Leop 1561*] chce powiádác [*Quid vult seminiverbius hic dicere?*] *Leop 1577 Act 17/18 (Linde)*.

Synonimy: *balamut, nasieniemowca, plotka, plotkarz, słowosiewca, świegot.*

DDJ

SIEK (4) *sb m*

e jasne.

sg N siek (1). ♦ A siek (1). ♦ I sieki(e)m (2). ♦ [pl A sieki.]

Śl stp, Cn notuje, Linde XVII – XVIII w.

1. Cios, uderzenie, pchnięcie (4): *Mącz 256c*; [BJ [*lege*: bij] fzytychem á nie plázá iác rádzę/ bo ieden fzytych ftoi zá dwa sieki *ŁaskiSprRyc K3v*].

I sg w funkcji przysłówka: »siekiem« = *caesim Mącz, Cn (1)*: *Caesim, Siekiem/ álbo Siekmie Mącz 30b*.

Wyrażenie: »siek miecza« (1): *Excipere impetum gladii, Odbić fzytych álbo fiek mieczá. Mącz 295d*.

Szeregi: »siek, raz« (1): *Uno ictu, Iednym fiekiem/ rázem. Mącz 504a*.

»sztych albo siek« (1): *Mącz 295d cf Wyrażenie*.

2. [zool. Prawdopodobnie: Xiphias gladius L.; miecznik, włócznik, ryba morska z rodziny włócznikowatych (Xiphidae); xiphias, oxyrrhynchus Cn: Saximorda Dacolithus Steinbeiss Siek. ArtNom E6; Saxatilis, ein Steinbeifz. fiek. Volck 562.]

Synonimy: **1. raz, sztych.**

DDJ

SIEKACZ (2) *sb m*

Teksty nie oznaczają pochyleń lub oznaczają niekonsekwentnie; e prawdopodobnie jasne (tak w siekać).

sg N siekacz (2). ♦ [A siekacz.] ♦ [pl N siekacze. ♦ du I (cum nm) siekacz(o)ma InwMieszcz 1582 nr 240.]

Śl stp, Cn notuje, Linde XVII – XVIII w.

Narzędzie do cięcia o różnym przeznaczeniu, nóż; falx Calep, Cn; culter, scalprum Cn (2): [Continuatio inventarii rerum [...] grzebła 4; item sziekacz kvchenni 1; item młotek 1 *CracArtific 1545 nr 1155, 1518 nr 394, 395, 1547 nr 1471 [2 r.]; Cravadnyk vel syekacz ansarium est cultellus sutoris, cum quo purgat pelles ReuchlinBartBydg c2; miedziana wanianka i ze dwiema siekaczoma za fl. 2 gr 10 InwMieszcz 1582 nr 240, 1562 nr 106, 1572 nr 23, 1579 nr 224; die 12 iunii za siekacz do kuchnie grodzky gr. 4 InwBiskWłocł 1582/163.]*

[*siekacz do czego*: [z *inwentarza aptekarza*:] patela wielga o dwu uchu [...] siekacz do wosku *InwMieszcz 1579 nr 224.*]

[*Wyrażenie*: »siekacz żelazny«: siekacz żelazny 2 gr *InwMieszcz 1579 nr 224.*]

Zestawienie: »siekacz winny, winniczy« (1:1): *Falx – Kofá fiekacz winny. Calep 406b, 955b*.

Szereg: »siekacz albo nóż« (1): *Scirpiculae, Falces quibus in scirpandis: hoc est, in praecidentis vineis utimur, ad amputanda superflua lignamentorum – Siekacz albo noz winniczi. Calep 955b*.

Synonimy: *krawadlnik, nóż, przynożka, rusak, rzezak*.

DDJ

SIEKACZKA *Śl stp; Cn brak, Linde XVIII w.*

[SIEKACZYK *sb m*

N sg siek(a)czyk.

Śl stp, Cn, Linde brak.

Dem. od „siekacz”: 3 panewki, szale, łyżka żelazna, siekaczyk, talerzy drzewianych 11 *InwMieszcz 1557 nr 76*.

Synonim: *nożyk.*

DDJ

SIEKAĆ (13) *vb impf*

e oraz a jasne.

inf siekać (3). ♦ praes 3 sg siekâ (1). ♦ 3 pl siekają (3). ♦ praet [3 sg m siekât.] ♦ 3 pl m pers siekali (1). ♦ imp 2 sg siekâj (2). ♦ impers [praet siek(a)no.] ♦ fut będzie siekâno (1). ♦ part praes act siekając (2).

Śl stp brak, Cn notuje, Linde XVII w. s.v. siec.

1. Powtarzającym się ruchem ręki uderzać czymś ostrym, aby naruszyć całość obiektu; caedere, concidere, prosecare, scindere, secare Cn (8):

siekać co (1): *SkarŻyw 189 cf W połączeniu szeregowym.*

W połączeniu szeregowym (1): Heretykowie dziśiefzy/ obrázý tełz kośćiefne báłwánámi zwác y wymiotác ie/ y palić/ y siekác śmiefą [!] *SkarŻyw 189*.

Przen (1):

Zwrot: »siekac głowy« = *zabijać (1)*: A po drogach wfzedy trzęfief fie krew niewinnych Ablow [...]. A márynie fie Kaim kocha á pofmiewa s tego/ fiekáief niewinne głowy [= *niewinnych ludzi*] wedle woley fwoiey. *RejZwierc 186v*.

a. Kroić na małe kawalki, rozdrabniać [co] (3): Stłucz to [*siarkę, saletrę i węgiel*] [połu w Możdżerzu [...]. Siekay á siey przez durfzlák/ áby był źiárnífty/ Iefli dobra faletrrá [!/] będzie s niey proch zofyfty. *BielSat N3 [idem] BielSjem 39*; Ciáło nic nie pomagá/ ták iáko ie w trupie siekáief y w iátkách przedáief. *WujNT 333*.

[*Przysłowie*: Actum ne agas Nie fiekay máku. *TerentMatKęł S5.*]

b. Zabijać [kogo] (1): Wnetze fię ták żołńierze práwief powśiefekáli: Sámi fię y miefzczány iák bydfło siekáli. *KlonWor 10*.

c. Kosić; niekiedy iter. od „siec” ‘kosić jednorazowo’, a więc: kosić co jakiś czas (2): [Na wóz siana dwa [*kmiecie*] się składają, który odkupują po gr 12. Dlatego dawają, iż na Dobrzigoszczu siekali, póki nie były łąki zalane stawy *LustrWpol II 64.*]

siekać co [= co jest koszone] (2): *Merga, Grábie/ któremi żyto y śiano grábief/ teź Grabki przy kofách bywayáce/ gdy owies álbo tákárkę fiekáief. Mącz 218b. Cf »siano siekać.*

Zwroty: [»łąkę siekać«: *LustrPłock 27*; A do tych czasów, póki [pan] nie rozdzieli [łaki], tedy łąki te, które siekali przed tym w Ołoboku na pan, tedy je teź mają społecznie siec *InwSzlachKal 1573 nr 30, 1581 nr 41, 1585 nr 45.*]

»siano siekać« (1): W leśie kieđy śiáná siekáief gęfytym [tj. w gęfytym leśief]/ zwozem káđdy co záráz trawę brác/ bo ich trudno doyfzręc *GostGosp 106*; [bo wszystkie puszcze i bieliny, gdzie sian siekano, odeszły aż do panief sendomiefkiej *LustrMaz II 49; LustrMalb I 30.*]

d. [Wycinać [co]: Abowiem on tenze sam świadek, ilekroć było potrzeba opravowac gaci grobli miejskich, [...] tedy zawsze bywał między infzymi robotnikami i w tymze lasku siekał chrusty i wiazal w snopy do gaci miejskich *OpisyPozn 1561 nr 5, 1561 nr 5.*]

2. Nacinać (o zabiegach medycznych) (5): A iefli w nim [»o-łqdku] opufzenie/ dobrze iefth przeciw iemu báńki fławiefc ále nie siekáief *SienLek 96v*.

siekać co (1): Teź báńki pod pierfiami fławiefane, zbyteczne plynienie krwi nofem y białem głowam fwoief rzecz ftanowief (Nie trzeba gich [tj. skóry pod nimi] fiekać. *FalZiol V 60v*.

W połączeniu szeregowym (1): ABowiem pan káđdy v podánych fwoich iefť iáko mádry lekarz v chorych fwoich. Gdzye

Potrawa z rozdrobnionych składników; i(n)sicium, intritum, minutal, protrimentum, tucetum Cn: fiekańiną et fiekańką/ Minutal. Volck Zzz.

Cf **SIEKANINA**

DDJ

SIEKANY (16) *part praet pass pf i impf*

pf (14), *impf* (2) [w znac. 2.a. *FalZioł* V 59, 61].

e oraz a jasne.

sg m G siekan(e)go (1). ◇ A siekany (1). ◇ f N siekań (2). ◇ A siekań (1). ◇ n [N siekan(e)]. ◇ A siekané (1); [-é], -(e) (1). ◇ pl N subst siekan(e) (4). ◇ G siekanych (1). ◇ A subst siekan(e) (5).

Sl stp s.v. siekać, Cn brak, Linde w objaśnieniach s.v. siekanina.

1. Pokrojony na małe kawałki, rozdrobniony (4): Ma iadać [cierpiący na dychawicę] [...]. Cwikłę fiekaną iako kapufla bez ocztu *FalZioł* V 94v; [Ziele też to [śledzionne ziele] siekané przeważny w winie/ przykładając plafrem na śledzionę/ odmięcza y wyczyścia. *UrządowHerb* 41a].

Wyrażenie: »mięso siekané« (1): Ci Kozacy ktorzy przed Cefarzem pierwey kilkim dni iadą na fwą łzkodę woiowac/ nofzą z fobą w woreczkach mięfo drobne fiekané *BielSpr* 53.

a. Zrobiony z pokrojonych kawałków (2): *Mymer*¹ 41; *Minutal*, [...] Siekana potrawą z yákichkolwiek ogrodnych ziół. *Mącz* 223b.

2. Nacięty (nacinany) (12):

a. O zabiegach medycznych (9):

W przeciwstawieniu: »siekany ... suchy« (1): ná infze wzdęcie álbo wfpuchnienie/ fuche [bańki] ftwáią: siekanieciem wyciągáią krew/ á fuche duch. *SienLek* 33v.

Wyrażenia: »bańki (mogą być) siekané« = *postawione (stawiane) na naciętej skórze* [szyk 7:1] (8): Też bańki mogą być wpotrzebie dzieciom wetrzech leciech ftawiane y we dwu leciech fiekané. *FalZioł* V 61, III 36a, V 27; Gdy thy známioná będą: [...] Bąniki zá fzyią poftawić siekané. *SienLek* 39v, 33v [3 r.], 145v.

»siekany puszczadłem« (1): Też żyłki ktore fą pod koftkami miedzy nożnemi/ pożytecznie bywáią fiekané pufzczadłem *FalZioł* V 59.

Szereg: »i suchy i siekany« (1): BAńki/ dwiemá obyczáiomá ftwáią/ y fuche y siekané. *SienLek* 33v. [Ponadto w przeciwstawieniu 1 r.]

b. O ubiorach i tkaninach: ozdoby nacinaniem lub wycinaniem (3): Szata [...] z ofmiu bramow Axamitnich czarnich drobno fziekanich *WyprKr* 70v; [Kabat hatłasewy, czarny i ubranie sukienne siekanie [!/] [s] hatłasem, z wywłoką kitajczaną *InwMieszcz* 1575 nr 200].

Wyrażenie: »aksamit, atlas siekany« (1:1): Atlasz brunatni fziekan i wipufczano *WyprKr* 70; SZAta [...] S piączu bramow Axamitu preziftego [lege: prężystego] drobno fiekané⁸⁰ *WyprKr* 73.

Synonim: 2. rzezany.

Cf **SIEKAĆ**

DDJ

[SIEKARZ sb m

D pl siekarzom.

Sl stp, Cn, Linde brak.

Ten, który ścina trawę, zboże itp.:

Szereg: »kosarz i siekarz«: (nagł) CYANOS Flos BAptifecula, Bławat. (–) TO ziele zowá od kofy/ iz kofy tępi/ á kofarzom y siekarzom bárzo fzkodzi pfuiąc kofy/ tępiąc *UrządowHerb* 112b.

Synonimy: kosarz, żeniec, żeńca, żnarz.]

DDJ

SIEKAWIEC Cn s.v. siek ryba morska; *Linde brak.*

SIEKĄCY (11) *part praes act*

siekący (10), siekęcy (1); siekący *RejAp* (8), *KochPs*; siekący : siekęcy *Calep* (1:1).

e jasne.

sg m N siekący (4). ◇ G siekąc(e)go (2). ◇ A siekący (4). ◇ f G siekącj (1).

Sl stp s.v. siec, Cn s.v. siekaniu służący, Linde XVI w. s.v. siec.

O czymś ostrym: naruszający całość; caesurae aptus Cn (11):

a. *Ntący; przen* (8):

Wyrażenie: »miecz na obie stronie siekący [= obosieczny]« (8):

Powieda też Apoftoł iz widział miecz oftrj á ná obie stronie fiekący [*Vulg Apoc* 1/16] pochodzący z vft iego. *RejAp* [14]v, 12, 23v, 24 [2 r.], 25, 27v [2 r.].

b. *Koszący (1):*

Wyrażenie: »kosa siekająca« (1): Trawá/ która nie czekála Rázu kofy siekącj: Ale przed czáfem znifzczála Ogniem gwiazdy gorącj. [...] Tá ręki nie nápełniła Zeńcowi ochotnemu *KochPs* 193.

c. *Gryzący, kśający [co żywotne]* (2): *Tabanus, Muscae* genus, [...] in ore aculeum habens, quo armenta maxime infestat – *Gzik*, bąk fiekęci bydło. *Calep* 1043a, [725]b.

Synonimy: c. *gryzący, kśający.*

Cf **SIEC**

DDJ

SIEKĄCY SIĘ (1) *part praes act*

A pl m pers siekąc(e) sie.

Sl stp, Cn, Linde brak.

Walczący, zadający sobie wzajemnie ciosy; w funkcji rzeczownika: *Praelia* voce diremit, Okrzikiem fiekące fie wefpótek rozerwał/ Rozwádził *Mącz* 103a.

Synonim: *bijący się.*

Cf **SIEC SIĘ**

DDJ

SIEKĘCY cf **SIEKĄCY**

SIEKIERA (148) *sb f*

siekiera (142), siekiera (5), siekierza (1); siekiera *ZapWar* (2), *Mymer*¹, *WróbZółt* (2); siekierza *MetrKor*:

Pierwsze e oraz a jasne; -kié- (15), -kie- (7); -kié- OrzQuin, BiałKat, SarnStat (10); -kie- MurzNT, MurzOrt; -kié- : -kie- Mącz (3:5).

sg N siekiéra (31). ◇ G siekiéry (14). ◇ D siekiérze (3). ◇ A siekiéř (35) [w tym: -ą (6)]. ◇ I siekiéřá (30). ◇ L siekiéřz (8); -é (3), -(e) (5). ◇ pl N siekiéry (1). ◇ G siekiér (4). ◇ A siekiéry (10). ◇ I siekiéřami (7); -ami (5), -(a)mi (2). ◇ du [N (cum nm) siekierze *InwMieszcz* 1567 nr 137, 1583 nr 242, 1587 nr 277]. ◇ G (cum nm) siekiéřu (2) *ZapWar* 1512 nr 2107 [2 r.]. ◇ A (cum nm) siekiéřze (3) *LibMal* 1545/108, *SarnStat* 476 [2 r.].

Sl stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

*Narzędzie składające się z ostrza i styliska (trzonka); securis Mymer*¹, *Vulg, PolAnt, Mącz, Modrz, Calep, JanStat, Cn; bipennis Mącz, Calep, JanStat, Cn; ferrum PolAnt, Modrz; securicula Murm, Cn (148):*

a. *Narzędzie używane do rozmaitych prac (wyrób drzew, ciesielstwo etc.) (115):* yakom yá nyewzyála dw szyekyerv sluzebnykom slyachethny katharzynye sphalanth *ZapWar* 1512 nr 2107, 1505 nr 1968 [2 r.], 1507 nr 1899 [2 r.], 1512 nr 2107, 1524 nr 2335, 1546 nr 2648; Drwofzczep ieden vbogi był/ A drwá fobie w leśie rąbił: Siekierá mu fie wymkneła [!/] A ták w rzece vtoneła. *BierEz* L2; Siekierá o to fie trofkála/ Iz toporzyfká nie miała. Nie mogła pozytku działác/ Iz iey nie było zacž trzymác. *BierEz* Rv, L2 [4 r.], L3, L4 [3 r.], N2v [2 r.]; *Murm* 149 [2 r.]; *Mymer*¹ [29²]v; pothym rozpalić fiekiéř/ y fpalic ono czos wyrznął na proch na oney fiekierze rozpaloney *FalZioł* V 91v; potym wezmi fiekiéř y nakropić na nią trochę tey malci/ iefliż ftwardnieie [...] iuz z iąc z ognia *FalZioł* V 107, V 91v, 107 [4 r.]; *Mymer*² 30; kxyedzu yednemv Mnychovi w wągrowczu dwye fzyekyerze vkradł, kthore przedal za 5 grofl *LibMal* 1543/108, 1543/75, 76v [2 r.], 77, 1545/95, 97v

(13); drudzy zową siekierę/ okfzá *MurzOrt* B3; Gdy od ktorey kráiny [słońce] dáleko fie niefie/ Pewnie náłzym s siekierą bywać po drwa w lefie. *RejWiz* 150v, 92, 189v; [*Abimelech*] wftąpił ná gorę Selmon [...] pochwyćiwłzy siekierę wciął gáłąż z drzewá *Leop Iudic* 9/48; Gdy kogo kto záłtanie w swoim gáiu á on rábi/ tákowemu pierwłzy raz ma być wziętá siekierá *UstPraw* E4, E4; (*nagl*) Siekierá (-) KIedy mocno siekierę/ ftálá záhártuią/ Tedy ią pnie y fęky/ mocne rozłpuią. *RejZwierz* 139, 136; *BibRadz Iudic* 9/48; *BielKron* [85²]v [2 r.], 438; Bipennis, Topor/ álbo/ Hálabart/ álbo Siekierá ná obie ftronie oftrze máyaca. *Mącz* 25b, 117b, 378b, 411a; *HistRzym* 68; *BialKat* 283; *RejZwierz* 83v, 105; gdyby kto iechawłzy po drwá do láfá/ ciąłby w drzewo podrębuiąc ie/ á siekierá spadłzy z toporzylká pádláby ná bliźnego/ y zábiłá by iy/ ten/ [...] niech wćieczel/ á gárdło fwe opátrzy *ModrzBaz* 78v, 83v, 84 [2 r.]; [*św. Eufrazja*] gdy drwá rąbálá/ ták iey ręce fplotł [*czart*]/ ifz fię frodze w nogę siekierá rániłá *SkarŻyw* 226, 250; *Calep* 131b, 961b; *GostGosp* 28; IEfliby kto [...] w cudzym leśie álbo gáiu rąbál [*drzewa*]: ten pan onégo láfu/ tego który rábiel/ naprzód w siekierce/ drugim rázem w fukni/ trzećim ná wołách y w koniach [...] ma ciążác przez winy. *SarnStat* 471; iefliby kto wził koniá álbo woły z wozem/ álbo siekierę w gáiu/ iefliby fzkody nie vkazał rękoymiemu/ [...] to co wził/ ma dobrowolnie puścić. *SarnStat* 1160, 474, 476 [2 r.], 668 [2 r.], 669, 1272; *SkarKaz* 315a; [*iacieris syekyera, securis idem ReuchlinBartBydg* a3v, E6v; ubranie zamszewe, 2 siekierze, 1 okrągła, a długa druga, przysiek i motyka *InwMieszcz* 1567 nr 137; pieły 2 i łańcuch, i długoszyjna siekiera co lód rąbią *InwMieszcz* 1574 nr 192, 1583 nr 242, 1587 nr 277].

bibl. W przypowieści o nierodzącym drzewie i nawiązaniach do niej (7): *MurzNT Luc* 3/9; A iużci siekierá leży przy korzeniu drzew á ták kázde drzewo nie czyniące dobrego owocu wyćięte bywa *CzechRozm* 257v; A iuż y siekierá do korzenia drzew iefł przyłożona. *WujNT Matth* 3/10, s. 12, *Luc* 3/9; Tego tedy ábyfmy teraz gdy siekierá do wyćięcia iuż náłożona iefł vchronić fię mogli/ obaczmy fię tu dla Pána Bogá we trzech głownych fkáżách/ ktore przedniemi przyczynami wpadku być náyduię. *PowodPr* 17; opifał go [*św. Jan Chrystusa*] z wieiádem ná pleweł/ y siekierá y z ogniem nieugálfonym ná złe y nieplodne drzewo. *SkarKaz* 1b; [*Solik-Ziem* G2].

W połączeniach szeregowych (10): Item Aby kałdy v wozu szwego myal mothica rydl y szyekyerzą *MetrKor* 38/287; Bo mu iuż nápiżuy wozy Day rydl siekierę powrozy *RejRozpr* E; Powiedz mi [*mnichu*] cóś opusił? muśifz rzec/ pług/ siekierę/ cepy/ nákwálnią/ młot/ ftydło/ drátwę/ kopidło *KrowObr* 141; *BibRadz* 3.Reg 6/7; *BudBib* 3.Reg 6/7; NAprzod [*młynarz*] ma mieć we młynie co obecnie miele/ ftátki młyńskie/ do młyna potrzebne: to iefł Topor/ Siekierę/ Piłę/ Przysiek/ Piefnią/ Olżkárdy/ Swidry/ Taczki dwoie *GostGosp* 60, 30 [2 r.], 144; *GrabPospR* M4v.

W porównaniu (1): rzádenie ludzi iefł iáko siekierá z młotem *SkarKazSej* 663a.

Przysłowia: rad wyżrzę iáko tu twoiá siekierá w ten fęk tráfi. *OrzRozm* K3v.

práwie fie siekierá fwą/ iáko ono mowią/ poućináli. *RejPos* 225v.

Zwroty: »siekierę nasadzić« (1): Lás [...] Człowiekowi toporzylko dał: On więc siekierę náfadził/ A wiele láfá pogládził. *Bier-Ez* Rv.

»porábac siekierá« (1): Y porába siekierá [*succidet ... ferro*] gęftwy leśne á Liban gwałtownie vpádnie. *BibRadz Is* 10/34.

Szeregi: »cep a siekiera« (1): czoż twoy fyn gdy ftráci dożywoicie po tobie á nie będzie nic miał/ podobno cepámi á siekierá przyflugowác fie muśi. *RejZwierz* 194v.

»siekiera albo piła« (1): tákże y domy rąbią kością oftrą miáfto siekier álbo piły. *BielKron* 441.

Przen (6): Mikołay Pápież przed trzemi láty wpałek ich [*greckich państw*] opowiedział: gromiác złości y ofdżczepieństwo ich/ á oná im siekierá y wyćięcim drzewá niepożytecznego ná trzeći rok wedle Ewángeliey groził. *SkarKazSej* 706b.

siekiera czego (3): k fobie przyydzieimy/ biorąc té tákowe zdrowé rzeczy przed się/ y oné [...] różbiériąc przed tym/ á niżli siekierá gniewu tego Bożégo/ [...] oftrzem vderzy w korzeń czérwiwy wiary/ y owfzem niewiary náłżéy. *OrzQuin* Yv; ábyfmy fię ich [*złych nauczycieli*] wyftrzegáli/ á nie olkarzáli ich/ heretyctwo ich siekierá pílná ś. odćinájąc. *CzechEp* 42; ábyfmy ná przyflżył wieku drzewem vrofli wielkim/ ná ktorymby Pan á gołpodarz náłz dobre owoce náydował/ y siekierę fpráwiedliwości fwoiey nád nim pohámował. *SkarKaz* 84a.

[Zwrot: »siekierá wyrábac«: W(aszę) W(ielmożność) proszę, [...] nie chćiej opuszczác radá swá paniej i siostry swojej, ktura [...] mogłaby prze nieopatrnóść siebie i pana naszego wwieść w takie mniemanie do wszech poddanych jego, żeby to potem trudno siekierá wyrábac, co by się teraz palcy wyrwác mogło. *ListyPol* II 1549/364.]

Szereg: »młot ani siekiera« (1): Toć to on kościól Sálomonow [*tj. Panna Maryja*] w ktorym młotá áni siekiery nigdy ftychác nie było: przewiekućie nieinárułzone pánieńftwo iey *LatHar* 477.

a) Rqbanie siekierą (1): vftáwiamy: iż Miftrz nád górní przelożony nie ma mieć żadného czynfzu z Zup/ [...] iedno tylko Sługi/ które zdawná ná górách miał: á oném włáfnemi pieniádzmi ma pláćić wedle zwyczáiu gór pieniężnych/ ktorych z siekiery dostał [*pecuniis quas de bipenne acquisivit JanStat* 45]. *SarnStat* 380.

b. Narzędzie wykorzystywane jako broń (25): zrzucili siekierami miáfto twoie miły panie. (*koment*) To fie wfzitko dzieie gdy dobywaią miáft krzefciańskich. (-) *WróbZolt* 73/6; [*zły*] Iuż záwzdy Lofiey fkorzy pociąga ná brzuchu/ Iuż siekierá zá páfem iuż pies ná łańcuchu. *RejWiz* 4v; *RejFig* Bbv; Tákkże też ty s Swiniámi/ y s tymi Kozámi/ Chodzil/ á chlópi ná cię/ dybią s siekierámi. *RejZwierz* 133v, 127v, 133v; [*Chaldejczycy*] przyidą przeciw niemu [*Egiptowi*] z siekierámi/ iáko ci co drwá rąbiáją. *BibRadz* 1er 46/22; wćiecy oná dziewká bronilá siekierá fwego poimácza niżli fám *BielKron* 301; *Mącz* 378b [2 r.], 411a; Naczynie wfzelkie woienne opátrzáli/ wozy/ Siekiery *BielSpr* 9.

W połączeniach szeregowych (2): *RejZwierz* 79; Gdy ná Molkwę iedziećie/ mieycie ty potrzeby: Níot/ páncerz/ tarcz/ drzewce/ w bułzách fery chleby: Rydl/ siekierę/ motykę/ kozfe/ sierp/ koćiełki/ Włoczek y też ruźnice ma mieć Zołnierz wfzelki. *BielSjem* 34.

Zwroty: »z siekierá nád głowá stáć« = *grozić* (1): dobrze fie iefł ná przyflże rzeczy rozmyláć/ [...] ále fie iuż nie ták trwożyć iáko by iuż tuż f siekierá nád głowá fthano. *RejZwierz* 87v.

»siekierá ściáć (a. poćinác)« = *percutere securi Mącz* [*szyk zmienny*] (2): Kazał tedy Brutus miotłámi fyny fwoie śród rynku bić/ á potym siekierá poćinác. *BielKron* 105; *Mącz* 339c.

»siekierę w mozgu utopić« = *zabić* (1): Spráwili zli fludzy wolá okrutnego Pana. bo fkoró wefzli: siekierę w mozgu iego vtopili y żywot mu odiełi *SkarŻyw* 368.

»wyrábić siekierá« (1): Quafi in filua lignorum securibus exciderunt ianuus eius. Oto wyrábili siekierami iakoby drwa w lefie/ vliczki miáfta twego *WróbZolt* 73/5.

Wyrażenie: »siekierá zabity« (1): Woiewodá Połocki [...] od chlópá siekierá zabity poległ *StryjKron* 772.

Przen (5):

Zwroty: »[na kogo] ostrzyć siekierę« (1): Iefteś iáko Dąb wyniołty/ Tákk bez zołędziu vrołty/ A fmierć mafz chytrą przechyrę/ Co ná cię oftrzy siekierę. *RejZwierz* 232.

»stáć z siekierá nád głowá« = *grozić* (2): Boyże fie nędzniku tey kaźni złodzieyfkiey/ bo widzilf iż Pan vftháwicznie fthoi s siekierá nád głowá twoiá *RejAp* 36, 36.

a) Zły człowiek, łotr (2): [*Wojtowicz, sługa Pangracza mówi do siebie*:] Bież chutko Woytowicze, wrácy fię do páná, By ná cię y ná grzbiet twoy nie spadł pogrom z pukiem. Polkákuy, pośpiezay fie [...] Nikczemny Woytowicze, zápomniáłś torby W piwnicy, kiedyś fobie miodkiem gárdło plókał. Wroc fię pytác zá świezá. (-) Ten człowiek kto kolwiek Iest, siekierze znác fluzy: goruie go włáfnie Do zawodu. *CiekPotr* 77 [*możliwe też interpretacje*: »siekierze

śluzyc» = być lotrem; »sikerze [= rodzajowi alkoholu] sluzyc» = być pijakiem (cf objaśnienie wydawcy, P. Ciekliński, *Potrojny z Plauta, Wrocław 1966*, s. 258)]; Naydziefz przy młodych dworach gálánty/ przechry/ Y Wronámi karmione/ y ftáre siekiery: Co młódziki do wżego złego pobudzáią/ Ná Pánách nieoftrózných dobrá wyludzáią. *KlonWor 55*.

c. *Symbol władzy (8)*: przynieśli wżytki ornámentá krolewfkie do Tárquiniulá/ ktorymi byli zwykli krolá wybierác/ to ielt/ koronę złotá/ [...] fceptrum/ [...] fzaty s purpury/ też dwánáscie fiekie s káždego miáftá po iedny *BielKron 102v*; miał ieden [kniaz] bułáwę oni zowá fcheftoper/ drugi fiekieř s kości Sloniowey biáwą oni zowá Topor *BielKron 435, 102v [2 r], 105 [2 r], 119*; Fascis [...]. Erant praeterea fasces, apud Romanos magistratum insignia, quae illis a lictoribus praeferebantur – Choinka z rozg do fiekiery prziwiazaná ktorá wżimian przed bormiftrzem nofzono. *Ca-lep 409a*.

Synonimy: oksza, topor.

Cf SIEKIERONOS

DDJ

SIEKIERANOS cf SIEKIERONOS

SIEKIERECZKA (1) sb f

Texty nie oznaczają é; pierwsze i trzecie e oraz a prawdopodobnie jasne (tak w siekiera, -eczka oraz -ka).

sg [N siekiereczka]. ♦ A siekiereczkę.

Śl stp brak, Cn s.v. siekierka, Linde bez cytatu.

Dem. od „siekierka” ‘narzędzie używane do rozmaitych prac’; securicula Cn: [o obłudnym przyjacielu] To árkábužík porwie ná fcieńie/ to fiekieřeczkę/ to czapeczkę/ to pioreczko/ á przedfię bez tego nie będzie áby czego nie oberwał. *RejZwierc 89v*; [fiekierá/ Securis. fiekierka et fiekieřeczka [! błędne znakowanie]/ Ascia, asciola *Volck Zzz*].

DDJ

SIEKIERKA (26) sb f

Pierwsze e oraz a jasne, drugie e pochylone.

sg N siekiérka (5). ♦ G siekiérki (5). ♦ A siekiérkę (5). ♦ I siekiérką (5). ♦ pl [G siekiérek]. ♦ A siekiérki (3). ♦ I siekiérkami (1). ♦ L siekiérk(a)ch (1). ♦ du A (cum nm) siekiérce (1) *ZapWar 1542 nr 2559*.

Śl stp: siekierka, siekirka, Cn notuje, Linde XVII i XIX w.

1. Dem. od „siekiera” (24):

a. Od znac. ‘narzędzie używane do rozmaitych prac’; securicula Mymer¹, Mącz, Calep, Cn; asciola Mącz (19): yakom ya nyesathl Samotrzech nadom Sliachathnego Stanisława do volunyna a nym go sbil hy nyesadalem mv osmy ran czterech krwawich ha czterech Synych a nym mv wziął korda Siekierkj przelbycze hy czterdziestci groschi *ZapWar [1536] nr 2519*; y rzeczy gwałtem pobral tho iest [...] trzy vbranye wloczną myecz dwye siekiercze dwye kossuly y trzy lemyeshe *ZapWar 1542 nr 2559, 1505 nr 2007, 1520 nr 2251, 1531 nr 2434, 1540 nr 2580, 1546 nr 2648, 1549 nr 2677*; Mymer¹ [29²v]; dał Lithwynowy kthori na wozye them lyezall, [...] szykyerka wglowá obuchem thak afch vcyyekl *LibMal 1547/129v, 1543/77, 1544/78v, 1545/106v, 108, 1547/125, 1551/161v*; Asciola, Toporek/ Siekierká. *Mącz 17d, 378b*; *Calep 961b*; [dryfus i siekierka za 12 gr, modre ubranie nowe za 2 zł. *Inw-Mieszcz 1580 nr 228*].

b. Od znac. ‘rodzaj broni’; sica *Modrz (5)*: Pátrzayže długi to go pokoiu/ álić po máley chwili brát brátá pod łáwą fiekieřką máca *RejPos 334v*; Iáńczárowie drudzy miáfto łuku Arkábuzy nofzá/ s kthorych bárzo miernie strzeláią/ máią też y fiekieřki *BielSpr 51v*; [mówiłem swemu janczarzynowi, aby żeglarzowi roskazał, żeglarz przedsię nie chciał, o co janczarzyn w swar z nim, więc dał mu w gębę, że zawój spadł. Zatem do siekierki, że ledwieśmy go uhamowali. *RadzPodróż 133*].

W połączeniach szeregowych (3): Máią Zbroie doftáthek/ Bechtyry/ Pánczerz/ Káfftyny/ Szolomce/ fzáble długie/ łuki tegie/ kieścienie/ foftopery/ fiekieřki *BielSpr 66, b2v*; chodzi [złoczyńca] z siekierkami/ z mieczmi y ftrzałámi *ModrzBaz 84v*; [MetrKor 1576 117/445; tamem się dziwował, Gdy u kopca chłop przy mnie kości wykopował. I broni zardzewiałe, siekierki, ostrogi, I płachy kiry-sowe, co zbroity nogi. *StryjPoczqt 280*].

2. *Rodzaj figury w grze (1)*: Ato mařz kořtki prawdziwe/ Tákieř kárky [lege: karty] fprawiedliwe/ Láčno też nam y o byerki/ Doftawfzy prątká fiekieřki/ [...] Pokrotochwiliwá foby *BielKom F2v*.

3. [zool. *Mullus barbatus L.*; barwena, ryba morska z rodziny barwenowatych (Mullidae): Sykyerka vel Toporek barbo, barbel-lus, mullus vel mullectus *ReuchlinBartBydg RN*].

4. n-loc »Siekierki« (1): Item Na polyw yakyfz dziewcze czo bidlo palla vkradł płařcz kthori zořtawyl wżiekierkach v Mikolaya *LibMal 1551/162*.

Synonimy: 1. toporek; 3. brzana, parma, toporek.

DDJ

[SIEKIERNE sb n

G sg sieki(e)rn(e)go.

Śl stp, Cn, Linde brak.

Prawdopodobnie: Podatek od wyrębu drzew: podymnego po gr 2, siekiernego po gr 1 1/2, obiednego po gr 1/6, spisnego po 2 szelágu *LustrRus II 146, 149*].

DDJ

SIEKIERNICA Cn; Linde bez cytatu.

SIEKIERNIK (2) sb m

N sg sieki(e)rník (2).

Śl stp brak, Cn s.v. kamień drzewny w innym znaczeniu, Linde brak.

Uzbrojony w siekieř; bipennifer *Calep (2)*: Securifer – Siekiernik. *Calep 961b, 131b*.

Cf SIEKIERONOS

DDJ

(SIEKIERNY) cf [SIEKIERNE]

SIEKIERONOS (2) sb m

siekieronos (1), siekieranos (1) *Calep (1:1)*.

N sg sieki(e)ronos, sieki(e)r(a)nos (2).

Śl stp, Cn, Linde brak.

Uzbrojony w siekieř (2): Bipennifer – Siekiernik, Siekieranos, drabant. *Calep 131b, 961b*.

Cf SIEKIERNIK

DDJ

SIEKIEROWATY Cn; Linde XVII w. (z Cn).

SIEKIERZA cf SIEKIERA

SIEKIERZYSKO Cn s.v. toporzysko; Linde XVIII w.

SIEKIRA cf SIEKIERA

SIEKIRKA cf SIEKIERKA

SIEKIRZYCA Śl stp; Cn, Linde brak.

[SIEKLEC sb m

N sg sieklec.

Śl stp, Cn, Linde brak.

zool. *Trachinus draco L.*; ostrosz drakon, ryba (głównie śródziemnomorska) z rodziny ostroszowatych (Trachinidae): Sieklec. *SienHerb E2#v*.

Zestawienie: »sieklec morski«: Sieklec morfki/ Draco marinus. *SienHerb* L3#.]

DDJ

SIEKMIE (3) av

Pierwsze e jasne; tekst nie oznacza -é.

Sł stp brak, Cn s.v. siekiem: sieknie, Linde XVI w.

Siekąc, tnąc; caesim Mącz, Cn (3): Caesim, Siekiem/ albo Siekmie Mącz 30b; Punctim, Pachmie/ Iztuchen [!] Sicut caesim, Siekmie. *Mącz* 331c, 29d.

Synonim: pachmie.

DDJ

SIEKNIE cf SIEKMIE**(SIEKOMY) cf [NIESIEKOMY]****[SIEKUCYJA] sb f**

N sg siekucyjã.

Sł stp, Cn, Linde brak.

Bijatyka, żartobliwy neologizm nawiązujący do „siec” ‘bić’: takowa Exekucya iákã ludzie zãtrząłãã/ [...] nietylko pożytku żadnego Koronie nie przyniesie/ ale iefzcze więcéy zãiątrzenia Izkodliwego między ludźmi przyczyni. A ia fye boię/ by miało Exekucyey siekucya nie byłã. SolikZiem Dv.]

DDJ

[SIELANIN] sb m**sielanin, siolanin.**

Teksty nie oznaczają é oraz ó; -a-, -ã-.

sg N sielanin, siolanin. ◇ pl I sielãny.

Sł stp, Cn brak, Linde XVII(XVIII) – XVIII w.

Mieszkaniec wsi, chłop: y wyfzli witããã go y stãneli ná brzegu Wielicy ftrãbãmi dlugimi/ ktore y do tych czałow y nas/ między fielany ftychamy RotRozm K4v; iãko gdyby tu ktory sielãnin [prawdopodobnie błãd zam. sielãnin]/ zãdźiãłãwfy co y przewiniwfy Pãnu fwemu mowił: Nie wdawayze fię zemnã w prãwo BrantKaz B3v; Siolak/ Rusticus, ruricula. fiolãnin/ villicus. Volck Zzz.

Synonimy: chłop, gbur, kmieć, siodlak.

Cf [SIOLAK]

DDJ

SIELANKA (1) sb f

Teksty nie oznaczają é; pierwsze a pochylone, końcowe jasne.

sg N sielãnka. ◇ [pl N sielãnki.]

Sł stp, Cn brak, Linde XVI w.

Mieszkanka wsi: Iulius też Solinus [...] piŕze/ iz w Rzymie zã pãnowãnia Auguftã Cefarzã/ iednã Sielãnkã [!] Fauftã imiënim/ czworo Bliźniãt żywych iednym rãzem porodziã StryjKron 345; [Sã [czapki] z fłomy vrobione/ á płotnem podfzyte/ prãwie opãk od czapek/ ktorych nãfze sielãnki vżywããã. BusLic 9v].

Synonim: wieśniaczka.

DDJ

[SIELAŃSKI] ai

N sg m si(e)l(a)Ński.

Sł stp, Cn, Linde brak.

Wiejski: iżeś WM tam sielaŃski żywot ná plac przytoczył, chcãc poŕegnãwszy dwór skłonić się ku niemu, przeto się teŕ nie od rzeczy widziãło nam uczyniã wzmiankã vokatii[s] WM. ListyZygm-Aug 1565/484.

Synonimy: gburski, kmieci, wiejski, wieśny.

Cf SIELSKI]

DDJ

SIELAWA Cn; Linde XVII(XVIII) i XVIII w.

SIELAWKA (1) sb f

Teksty nie oznaczają é; pierwsze a pochylone, końcowe jasne.

[sg N sielãwka.] ◇ pl N sielãwki.

Sł stp notuje, Cn s.v. sielawa, Linde XVI w.

zool. Coregonus albula (L.) (Rost.); sielawa, ryba jeziorna z rodziny siejowatych (Coregonidae); garus, gerres, leucomaenis, maena, smarisc Cn: A thak y infze ryby mãle białe: tym obycãziãem niechay bẽdã przyprawiane, iãko vkleia albo iãko kleŃ/ iãko fã fielãwki. FalZioł IV 42b [idem [SienHerb 307b (Linde)]]; Sielãwkã rybã niewielkã/ Smaris/ weiffler fcheyferling/ Bitzling SienHerb L3#, 307b (Linde), E2#v].

DDJ

[SIELBA] sb f

G sg si(e)lby.

Sł stp, Cn brak, Linde XVI w. s.v. siew.

Zasiane pole, zasiew: A iefli bẽdã [dzierzawcy] zgãniãã bydlã wielkie y mãle do domow albo dworow Krolewfkich/ z strony rozności Grãnic/ albo Ispãsienia sielby: tedy bẽdã powinni dãc ná rãkoiemstwo do dekretu Pãnow HerbutStat 70 (Linde); A o ine krzywdy/ iãko o vbicie/ o rãnienie ktoregokolwiek proftego stanu człowiekã/ tãkŕe o podeptanin [!] sielby/ zboŕ ná polãch y traw ná lãkãch/ Ispãsienie y o ine wyfłepki mniefzã/ iefli ieden drugiego pozowie [...] vftãwiamy: iz ten/ ktoremu krzywdã iefł vczyniona/ ma ŕedãcã Iprãwiedliwosci HerbutStat 359 (Linde).

Cf SIANIE, SIEJBA, SIEW, SIEWBA, [SIEWO]]

DDJ

SIELSKO cf SIEDLISKO**[SIELISZCZE] cf [SIEDLISZCZE]****SIELSKI (5) ai**

sielski (3), siedlski (1), siedlski (1); sielski *LibLeg, StryjKron (2);* siedlski *Calep; siedlski BielKron.*

Teksty nie oznaczają é.

sg m N sielski (2). ◇ n N sielski(e) (1). ◇ [G sielski(e)go.] ◇ pl [G sielskich.] ◇ A subst siedlski(e) (1). ◇ I m sielskimi (1).

Sł stp, Cn brak, Linde XVI i XVIII w.

Przymiotnik od „siolo”; wiejski (5): Villaris, Villaticus – Wieski siedlski. Calep 1124a; [Przeto naprzod poľpolstwo y tãm y fãm tułãããce fie w pewnych grãnicãch [...] zãmknãł/ [...] y nãpomniãł ich do robot Sielkich/ aby iedni ziemię Iprãwiãli/ zãfiãwãli/ y drzewã owocne fczepili/ drudzy koło pfzeczol aby fie bãwili StryjKron 38 (Linde).]

Wyrażenia: »chłop, chłopstwo sielski(e)« (I:I): Xiãŕŕy zã Pãny/ y z Slãchãicãmi vmãrymi [...] Sługi/ Słuzebnice/ Szãty/ Kleynoty/ Konie/ [...] y infze rzeczy w ktorych fię on nãwięcey kochał/ z Rŕemięfnikãmi tãkŕe/ y s chłopy fielkimi/ [...] palili StryjKron 155; w Kurlandkicy ziemi chłopfwo fielkie/ ktorzy fã wŕzyfscy Zmoldzinowie/ y Zmoldŕkim ięzykiem [...] mowiã/ mãiã fwoie Swięto/ ktore zowiã Pergrubri ná Wiofnę StryjKron 160.

»lud sielski«: Duŕncy/ w ktorych ziemiach y dziŕ lud fielki ná Wfiach wŕzyfłko fã Getowie/ albo Gepidowie roŕnego ięzykã od Niemcow. StryjKron 18 (Linde).

»pospolstwo sielskie«: Bolesław zãś, [...] usłyszãwszy o wiŕlickim zburzeniu, zebrał wojsko wielkie nie tylko z slãchty, ale i z pospolstwa miejskiego i sielskiego StryjPoczãt 124.]

[Szereg: »miejski i sielski«: StryjPoczãt 124 cf »pospolstwo sielskie«.]

a. Nãleŕcy do mieszkãnca wsi, chłopa (2):

Wyrażenie: »koŃ sielski« (2): Item kony syelky [!] zã dzyefzyancz zlothych poľklich Item klacza zã trzy zolotho LibLeg 6/118v; [Skanderbeg] vbrał młodziãncow męŕow dobrych czterdzieŕci w chłopiã odzieniã/ ktore nãvczył iãko fie mieli Iprãwowãc po chłopfku/ y mowiã/ kiedy ich bẽdã pytãł/ iz ftrãwã wiozã ná

zamek do Kroiey/ thákże vczynili/ nábráli worow ná konie fiedl-
fkie/ niefli fpiżę do Kroiey *BielKron* 247.

Synonimy cf [SIELAŃSKI].

DDJ

1. SIELA cf 1. SIŁA

2. SIELA cf 2. SIŁA

SIEMDZIESIĄT cf SIEDMDZIESIĄT

SIEMIA *Sl stp; Cn, Linde brak.*

SIEMIA CZKO (3) sb n

e oraz o *prawdopodobnie jasne* (tak w siemię oraz -o).

sg N siemiączko (2). \diamond *A siemiączko* (1).

Sl stp notuje, Cn brak, Linde XVI w.

Dem. od „siemię” ‘nasiono’ (3): na rofzczkach trzy albo czty-
rzy główki s kwiatem brunatnym w główkach fiemiączko/ á główki
y fiemię podobne główaczowi *FalZioł* I 64c; TO ziele lifi ma po-
dobne lifiowi oliwnemu [...] kwiat ma zołti, [...] fiemiączko ma
pobielate á zmarfzczone/ á w główeczczce rzędem położone á fkrzi-
wione trochę by trąbki *FalZioł* I 71a [*idem [SpiczZioł* 46a (*Linde*)],
I 65d; [*SpiczZioł* 46a (*Linde*); (*nagl*) *Obraski*. (-) YEft to ziele
dwoiákie/ iedno mnieyfe á drugie wiefzfe/ [...] á to mnieyfe ziele
[...] ziąrná ma okrągłe á zielone/ á w nich ieft fiemiączko *SienHerb*
80b (*Linde*)].

DDJ

[SIEMIENIE] cf SIEMIĘ

SIEMIENIEC (1) sb m

N sg siemi(e)niec.

Sl stp notuje, Cn brak, Linde XVII w. s.v. siemię.

*bot. Cannabis sativa L. (Rost.); konopie siewne, roślina jedno-
roczna z rodziny konopiowatych (Cannabaceae): Canapus. Hanff.
Siemieniec. Mymer¹ 16v.*

Synonim: konop.

DDJ

SIEMIENIUSZKA *Sl stp; Cn, Linde brak.*

[SIEMIENNE] cf SIEMIENNY

SIEMIENNY (4) ai

Oba e jasne.

sg m G siemienn(e)go (1). \diamond *n [N siemienn(e)].* \diamond *G siemien-
n(e)go* (1). \diamond *pl N subst siemienn(e)* (1). \diamond [*G siemiennych.*] \diamond *A
subst siemienn(e)* (1).

Sl stp, Cn brak, Linde bez cytatu.

1. Przymiotnik od „siemię” ‘nasiono’ (4):

Przen (1): Láto z Zimá w przemiány [*idzie*] po te wfzyftkie
rok[i] Czyniáć zá nią raz kwietne raz siemiennie kroki. *RybGęśli* Bv.

a. Od znac. ‘nasiona lnu lub konopi’ (3):

Wyrażenia: »korzeń siemienny« (1): odehydzie niemocz [...] y
bolefc głowy [...] ftego fiemienia konopnego. Theż z wwarzenia na-
fienia y korzenia fiemiennego zblajwafem [...] vznakz pomoc nie-
mafá. *FalZioł* I 33b.

»mleko siemiennie« (1): Nárzádzíwfy kadż rofpal želázne ká-
mienie/ w nię/ á wfádzíwfy w nię chorego/ dobrze go okryy/ daw-
fzy mu mleká fiemiennego/ áby tho ná goráce kámiennie lał/ á w tey
fye párze poit [...] siemię ma być konopne. *SienLek* 91.

»polewka siemienna«: Iefli żołádkowi y głowie zafzkadza
Konopné naśienié/ niech obaczá fie pánié/ które we wfzelákich
niemocach/ á zwáfzczá głównych/ poléwek siemiennych vżywáią.
UrzędowHerb 70a.]

»ziarno siemiennie« (1): Albo wziąć [...] Szafranu niekielo pio-
rek/ kamphory iako dwie ziarnie fiemiennie/ zawięzać to w chufłke
FalZioł V 62v.

**2. [W funkcji rzeczownika: »siemiennie« = prawdopodobnie:
czynsz placony w zamian za powinność składania w daninie sie-
mienia, tj. nasion lnu lub konopi: siemiennego gr. 6. InwBiskWłocł
1598/200; Decima spectat pro plebano Lagoviensi, item siemiennie.
InwBiskWłocł 1598/209, 1582/346, 1598/200, 202, 203.]**

DDJ

SIEMIĘ (54) sb n

siemię (54), **[siemienie]**.

siem- (53), *siem-* (1).

*W siemię oraz w -mien- e jasne; -mion- z tekstów nieozna-
czających ó; siemienie z tekstu nieoznaczającego é.*

sg N siemię (8), **[siemieni(e)]**. \diamond *G siemienia* (20); -a (12), -(a)
(8). \diamond *D siemieniu* (1). \diamond *A siemię* (11). \diamond *I siemieni(e)m* (7). \diamond *L
siemieniu* (1). \diamond *pl N siemiona* (3). \diamond [*G siemion; -on, -(o)n.*] \diamond *A
siemiona* (2). \diamond *I siemiony* (1), **[siemionami]**.

*Sl stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.; poza tym w objaśnie-
niach s.v. siemienisty, siemienny.*

**1. Nasiono, organ wegetatywnego rozmnażania się roślin okry-
tozalązkowych; semen Calep, Cn** (49): Też kto dnę fpoioná cirpi/
rozwięziue iá y rofpádzá [*ziele św. Jana*], yteż fiemię iego gdi
pijefz/ zimnicę czwartego dnia leczy *FalZioł* I 69b, I 62b [2 r.],
64c, 69a, b, 76c; *RejRozpr* H4; Liro, Włoczę nákiwam fiemię bró-
ná. *Mącz* 195c; [*do katolików:*] Nie wfpominał tefz/ iako owce
żegnáćie y tzáruiećie [...]. Tákże nowe zbozá y fiemioná/ nowe
Chleby *KrowObr* 100; *Consemineus – Pożiány wfzeliakimi fzie-
miony. Calep* 245a, 182a, 964a, b; *GostGosp* 168; [*W tej rzeczy dał
nam przykład Pan Jezus ziarno gorczyzyczne, które miedzy siemiony
jest namnieyfe Kaz* 15; *Item* wyznał, iż ukradł w Woli [*Więc-
ławskiej*] człowieku cztery złote pieniędzy, a ten je człowiek cho-
wał w becze w siemieniu. *KsięgaKrymKrak* 1556 nr 21; *Ktemu/*
iáko ziąrno gorczyce namnieyfe ieft miedzy siemionámi: ále wrzu-
cone w ziemię/ wyrafta wyżfzey nád wfzelákie iárzyny *WujPos*
1590 89 (*Linde*); *RybWios* A3].

Wyrażenia: »siemię jesionowe« (1): Samera, Semen est ulmi –
Siemię jesionowę. *Calep* 942a.

W przen (1): Nádzieia [...] w zagon odwrotny Siemię miece/ by
ziárno dáło plod ftokrotny. *RybGęśli* B; [*wiosną*] ziemi poruczone
Gwałtem fię wydzieráią siemioná by wfemu zá czáfem zyfk przy-
niofły fprawcy ogrodnemu. *RybWios* A2].

a. Nasiona lnu lub konopi (32): Rzekąc [*jaskółka do ptaków*]/
brácia źle czynicie/ Tego [*Inianego*] siemieniá nie iećie. *BierEz* N; á
mleko v czyniwfzy [*!*] gęfto s fiemienia konopnego/ wyufufza nafie-
nie przirodzone mefzczyznam/ á niektorzy wyciákaia fók s fiemie-
nia á wpnfzczony [*!*] ciepló w vcho/ bolefc odeymuie y vfmierza
FalZioł I 33a, 2b, I 33b; Siłá Wroblí s Konopi/ przed iednym
kámieniem/ Leći precz/ á Konopie/ zoftána s fiemieniem. *RejZwierz*
22; [*Młynik pod zamkiem [międzyrzeczkim]*] do tuczzenia prochu i do
tuczzenia siemion na olej *LustrWpol* I 167; *LustrMaz* II 8; *Księga-
SądTrześ* 1583 nr 1371; OLiwá ieft práwy oléy/ ábowiém náfze ole-
ie z siemion ábo mákowé nie fá oleie/ ále foki wyfmázone á wybité
práfami *UrzędowHerb* 449b; Siemię/ semen. fiemienie/ Semen can-
nabinum. *Volck* Zzz].

Wyrażenia: »siemię konopne« = *semen cannabis* *Cn* [*szyk*
II:3] (14): Też kto by fię obiádf fiemienia konopnego á ftád by miał
nie iáká chorobę/ thedy fie ma napić wody z miodem á z ocztem
vwarzoney *FalZioł* I 33b, I 33a, b; Warz konopne siemię wwodzie
Aż éi dobrze miékkie będzie/ Potym wodę s niego odley/ A táż
vczyn polewkę s niey/ [...] *SienLek* 72; iefli zołw/ tho ieft fpuchlá
żyłá ná brzuchu/ [...] Ná toż ftucz mákuch konopny [...]; iefli má-
kuchu niemafz/ náwieré siemieniá konopného. *SienLek* 172, 74, 91,
145, 172v, 178v, 184v; (*nagl*) Liczba doroczna. (-) [...] Orkiřz/ Iág-
ły/ Siemioná/ Lniáne y Konopne. *GostGosp* 167, 72, 122.

»siemie lniane« = *semen lini a. lineum Cn* [szyk 10:6] (16): Też sflucz korzeń zelnianym siemieniem á okładay dnę nożną rofpądza ią *FalZioł* I 66a, I 70c, IV 21c, V 71, 100; Ktemuż náwierćieć násienia polfkiey rożey/ násienia ślázowego y siemieniá lniánego z wodą *SienLek* 117v, 94, 117 [2 r.], 117v [2 r.], 155v, 170v; Profo pomłócić/ siemioná lniáne/ konopne *GostGosp* 72, 122, 167.

2. *Nasienie, męskie komórki rozrodcze, sperma* (2): Onán [...] z rofkazánia oycowfkiego/ fzedł do iátrwie áby wkrześlił náfienie bráterkie/ ktory teź siemie swoie wylał próżno przeciw przyrozdzeniu *BielKron* 19v; Bilis – Siemie męfkie. *Calep* 130b; [Naprzod iż on ieft Bożym fynem vkochánym/ Ták od iego fámeo dla tego názwánym: Iż fię nie iáko drudzy z siemieniá męfkiego Począł/ lecz włáfną fprawą duchá niebiefkiego. *ŁaszczPogrom* 18].

3. *Potomstwo, ród* [w tym: *czyje* (2)] (3): Iakoż mowil ieft ku oyttzom náffym/ Abramowi ij siemieniu iego [semini eius *Vulg Luc* 1/54] na wiekij/ bo ieft milofierny. *OpecŻyw* 11v; O wiekowładco/ zaź nie lepiey było/ Zeby człowiecze siemie nie fplódziło *Grabow-Set* T2v; [Siemie Abrámowo flugi iego/ finowie Iakobowi wybrani iego. *PsKraK* 1532 104/6; Syemyą, plemyą, Rod, pocolenye semen *ReuchlinBartBydg* F].

Przen (1): V nas kazdego zufalcza [...] Ktori iedno fplochą głową To kazdego kotem zową A wierz mi iz to wielkie pliemię Bo to barzo pelne fiemie *RejRozm* 394.

Synonimy: 1. *jádrko, nasienie, pestka, ziarnko, ziarno*; 2. *nasienie, natura, plemie, sperma*; 3. *nasienie, plemie, potomstwo, rod, rodzaj*.

DDJ

SIEMIONKA *Sl stp, Cn, Linde brak.*[SIEMKROĆSET] *cf* [SIEDMKROĆSET]SIEMNADZIESTA *cf* SIEDMNADZIESTYSIEMNADZIEŚCIA *cf* SIEDMNAŚCIESIEMNADZIEŚCIE *cf* SIEDMNAŚCIE[SIEMSET] *cf* SIEDMSET[SIENECZKA] *sb f**N sg sieneczka.**Sl stp, Cn, Linde brak.*

Dem. od „sienka”: Gmaszek nowo budowany – Sieneczka wzduż łócki 7 1/4 i wszerz łócki 4 *LustrMalb* I 182; Z tego ganku sieneczka tej wysokości jako gmaszki, także pomalowana. *LustrMalb* I 182.

Synonim: salka.

DDJ

[SIENICA] *sb f*
sienica, siennica.*N sg sienica.**Sl stp: sienica, sieńca, Cn, Linde brak.*

Przedsiemek, krążganek: Et porticus erat ante templum abyla fzenýca/ ganek *TomZbrudzBrul* 3.Reg 6/3; Aestiuo ... ad vmbram in estate sedere fzyenyca *Glosy II* 133/66; Item hec piscina habet quinque porticus. {(Szenyca)} *Glosy III* 91/70; Syennyca, podsyeny {vel i(d est) ambitus Crvsganek, vel ante ecclesiam Cruchta} porticus *ReuchlinBartBydg* A6; edicula, domuncula Chyzek, Syenyca vel i(d est) *sacellum* Caplicza, Coscyolek *ReuchlinBartBydg* k5v.

*Synonimy: ganek, kruchta, krążganek, podsienie, sala.**Cf* SIENI

DDJ

[SIENIDŁO] *cf* SZNIDŁO[SIENIE] *cf* SIANIESIENIETA (?) (1) *sb f**G pl sieniet.**Sl stp, Cn, Linde brak.*

Dubium: Iakom ya nye yal dvo [!] kmyeczy yego Svyczolkow tho yest robothnych yana szochi micolaya kanthnego any mu szadzal vlenczuch any v pentho [!] any yem clonkow lamal tho yest nog y szyeneth gvalthem tha ko my pomosz y bog. *ZapWar* 1505 nr 2023.

DDJ

[SIENKA] *cf* SIONKA[SIENNE] *cf* 1. SIENNY1. SIENNICA (2) *sb f**N sg siennica* (2).*Sl stp, Cn brak, Linde XVI w.*

1. *Pomieszczenie do przechowywania siana* (1): Foenile Bróg álbo stodoła gdzie fiáno skládáyá Siennicá może być zwána. *Mqcz* 133a; [Foenile, ein Hewboden. fienna stodoła/ fiennicá. *Volck* 224].

2. *n-loc* (1): [arcybiskup] powinowátym fwym niemálo imienia nákupeł/ tákże fie teź iemu było doftálo w Chełmłkiey zyemi Kobylłkie imienie y Siennicá. *RejZwierc* 274v.

Synonimy: 1. *brog, stodoła.**Cf* SIENNIK

DDJ

2. [SIENNICA] *cf* [SIENICA]SIENNICZKA (4) *sb f**N pl sienniczki* (4).*Sl stp, Cn, Linde brak.*

Kobieta zajmująca się sianem (4): Y ty nedzne Sienniczki [!] co šíáno przedáiá/ Widżim iáko ná łáwce šíáno rofrzáfáiá. *BielSat* B4v [idem *BielRozm* 15], B4v marg; *BielRozm* 15 [2 r.].

DDJ

SIENNIK (1) *sb m**Teksty nie oznaczają é lub oznaczają niekonsekwentnie.**sg N siennik. ◇ [L sienniku.]**Sl stp brak, Cn notuje, Linde XVII – XVIII w.*

1. [Pomieszczenie do przechowywania siana; fenile, feni repositio] *Cn*; Foenile Der Hewbodem Siennik/ gdzie fiáno chowáiá *ArtiNom* H2v.]

2. [Lipiec, siódmy miesiąc roku: Iulius. Heumon. Siennik. *MymerRegim* D; Chcze fie w fzienniku opátrzić Wáruy brzuch pićim obrázić *MymerRegim* Dv; Syennyk, Czyrwyen Iulius ... mensis *ReuchlinBartBydg* q5.]

3. *n-pers*:

Zestawienie: Dan z Kráková/ dnia 28 Páździerniká. Roku od Národzenia Kryftá Páná/ 1563. Marćin Siennik/ wżem powolny. *SienLek* a4v.

Cf 1. SIENNICA

DDJ

1. SIENNY (9) *ai*

sienny (8), sianny (1); sienny *Murm, Mymer*¹, *BielKron, BialKaz, Mqcz* (2), *SienLek* (2); sianny *BartBydg*.

W sienny e jasne; sianny z tekstu nieoznaczającego pochyleń.

sg m N sienny (3). ◇ [G sienn(e)go.] ◇ *A sienny* (1). ◇ *I siennym* (1). ◇ *f N sienná* (1), sienn(a) (2). ◇ *I sienná* (1). ◇ [n N sienn(e).] ◇ [pl N subst sienn(e).] ◇ G siennych. ◇ *A subst sienn(e).*

Sl stp, Cn notuje, Linde XVI – XVII w.

1. Przymiotnik od „siano”; dotyczący siana, jego zbierania i przechowywania; *foenarius Mącz, Cn (9)*: Foenarius acervus, Sienny bróg *Mącz 133a, 133a*; [Z wozów też siennych, jak z konia trojańskiego zbrojni się sypią *StryjPoczął 421*; przetworność wrot itez wyfokość ma być wymierzona dla wozów siennych/ albo iakiegokolwiek nakładu wyfokie⁸⁰. *Cresc 1571 24*; Foenisecium, die Herwerdte. Sienne żniwo. *Volck 225*].

W porównaniu (1): Ifiáis swiatczy [*Is 40/6-7*] że każde ciało śiano/ á każda chwałá iego iest iáko kwiatek sienni wyfchnie śiano/ ály upádnie kwiat/ ták właśnie iest y żywot nářz. *BiałKaz B4v*.

Wyrażenia: »kosa sienna« (*1*): w ten czas niewiáfhá Biłagroc-ka kořá fienná rázem dwu Turczyńu ścięłá *BielKron 316v*.

»obrok sienny«: Między temi bartnikami przereczonymi jest bartników 12, którzy płacą za obroki sienne per gr 6 *LustrMaz II 71*.]

»sienny proch« (*2*): A wřzákóz komu nogi puchną warz śiárkę s siennym prochem á tym nogi vmyway. *SienLek 120, 174*; [Ná tákowey ziemi [przeznaczonej na łakę] [...] náśienia wyki náśiáć/ albo siennego prochu roztrząś *Cresc 1571 482*].

»sienna stodoła« = *foenile Murm, Mymer¹, BartBydg (3)*: *Murm 134*; Fenile. Hewřtal. Sienna stodoła. *Mymer¹ 30v*; Fenile, syanna stodoła *BartBydg 57*; [*Volck 224*].

»sienne widły« [*szyk zmienny*]: Bidens Gabel mit zweyen fpi-ter/ Sienne widły/ o 2 zębách. *ArtNom G2v*; koryto do oparzenia, widły sienne żelazne, kłódki 2 dobre *lnwSzlachKal 1593 nr 57*.]

2. [Rodzaj podatku od siana: »sienne«: item szynne per II gr. *KsięgiSądWiej 1502 nr 7415*; item syenne per duos gr. *KsięgiSądWiej 1508 nr 4719, 1519 nr 7421*.]

DDJ

2. SIENNY (5) ai

Teksty nie oznaczają é.

sg m G sienn(e)go (1). ♦ pl [A subst sienn(e). ♦ I n siennymi]. ♦ L siennych (4).

Sl stp brak, Cn notuje, Linde XVIII w.

Przymiotnik od „sienń”; atriensis Cn (5):

1. *Od znac. ‘pomieszczenie za wejściem’ (4)*:

Wyrażenie: »drzwi, podwoje sienne« [*w tym: podwoje i drzwi (1)*] (3:2): anym wczynyl wpothwoyach y vedrzewy wszyennych trzechnasczye karbow gwalthem *ZapWar 1521 nr 2272*; anym yey zadal pyaczy ran crwawych a nym wczal szeszczy carbow na podwoyach szyennych *ZapWar 1527 nr 2394, 1530 nr 2397, 1549 nr 2663*.

2. *Od znac. ‘przedsionek, dziedziniec, krużganek’ (1)*: [opone ktorv rořczágnýe przed domem [...] vmowy et cortinas atrii y Cortyny plachty řzenne [...] a opone ktorv zawieřzv v řzený kořczelney *TomZbrudzBrul Num 3/26*; Vczyniřz tefz fienn v przybytku/ wřtronę południá: obwieřzenia fienne [*Cortinae erunt atrio*] zbieli kręconey [...] wzdłufz ná ieden bok *BudBib Ex 27/9 (Linde w cytacie s.v. obwiesić)*.]

Wyrażenia: [»drzwi sienne«: post ostium tabernaculi za drzwiamý řzfennimý *TomZbrudzBrul Gen 18/20*.]

»przysionek sienny« (*1*): Zmierzył też długość budowania [...] y z tąd y z tąd (było) řto łokiet/ y páłacu wnątrznego/ y przysionká siennego [*vestibula atrii*]. *BudBib Ez 41/15*.

DDJ

SIENO cf SIANO

SIENŃ (149) sb f

-e- (148), -ę- (1).

W N i A sg -e- (1) Mącz, -é- (1) OpecŻyw; w pozostałych formach e jasne.

sg N sien (13). ♦ G sieni (49), sieni(e)j (1); -i -:(e)j Leop (6:1). ♦ D sieni (3). ♦ A sien (19). ♦ I sieniá (6). ♦ L sieni (39). ♦ pl N sieni

(6). ♦ G sieni (1). ♦ A sieni (1). ♦ I sieni(a)mi (1). ♦ L sieniách (10); -ách (6), -ach (4); -ách *GrzegŚm, BudBib (4)*; -ach *BibRadz, BielKron, LatHar*; -ách : -ach *Leop (1:1)*.

Sl stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Pomieszczenie pierwsze za wejściem, przez które przechodzi się do pomieszczeń mieszkalnych, korytarz; atrium Murm, Mymer¹, BartBydg, Mącz, Calag, Calep, Vulg, Cn; vestibulum Vulg; mesa Calep; andron, cavum a. prima pars aedium, cavaedium, impluvium, mesaula, testudo Cn (70)*: tho seznawam sthá slachtha vyslo-vioná widziecz spalone budovanye Domv y sieny y stajniey na Siedlisku Wawrzincza *ZapWar 1550 nr 2664, 1503 nr 1925, nr 1926, nr 1927, 1504 nr 1946, 1507 nr 1980 (16)*; Ezop rzekł te⁸⁰ mi nie powiedziáłá/ Moia mátká gdzie mię miałá: Ieffi w sieni/ albo w komorze *BierEz B2v, B4, K3*; A on [*gospodarz*] ci wám vkaże fienn wielką vřlaná/ tamże wielkęnotz przygotuycie. *OpecŻyw 87*; Zaty m dziewczitza blogořlawioná chciała wnidz w fienn Kaiřřállowę *OpecŻyw 113v*; [*Maryja*] wielmi rzewno plakála/ bo řlyřłála teten mif-trzow řydowřkich ij duchownych po fieni biegiářz/ ktorzy řie wřlyřcy z iey milégo řyna nářmiéwáli *OpecŻyw 113v, 113*; *Murm 132*; *Mymer¹ 30*; *BartBydg 16 [2 r.]*: Czo řlonyk vyrzawřchi wzyáll drąg kthorym řzyen zawyerano y zonymze drágyem zany m wy-byezáll. *LibMal 1554/194v, 1547/129v, 1551/158v, 1554/194*; *Leop 2.Esdr 12/25*; Wářty krolowa wczyniřá też ofobne gody ná pánie zacne y pořpolite w fieni krolowřkiew. *BielKron 114v*; Wáryus ná gorze ktorá zowá Quirinalis/ wczyniř fienn/ w ktorey białe głowy miáły řwoy řtolec Rádyzecki *BielKron 151, 72v*; *Mącz 19a*; řzedł ná zamek/ y chodžił fobie po wielkiew fieni/ czyháiac iuž ná tego řwe-go towarzyřřá *GórnDworz T4, M*; Rzeće Antyoch: řlyřz mię Apollonie/ wynidži przed fienn málo *HistRzym 9v, 9v*; *BudBib Esth 4/11*; nam białymgłowom iákoř Przyřtoyniey w domu záwřdy/ niřz przed fienniá. *KochOdpr B2v*; *Calag 402a*; [*řw. Marynus*] ležáł przed sieniá ąbo v wrot ták ná wietrze/ y ná zimnie przez długi čas *SkarŻyw 184, 99, 135*; Iuž go [*jednego z grajácych*] nie blizu [= *nieopodal*] czekáią ná fieni/ Wyřzedł nierychłó/ á twarz mu řie mieni. *KochŚz C2v*; *ActReg 84*; Mesa – Sien. *Calep [656]b, 110b*; Ofma [*modlitwa*] ná pámięć przywodži/ wywiedźzenie vřbiczowá-nego Pána Iezulá do sieni *LatHar 317, 243*; A Piotr řiedziáł przed gmáchem w sieni *WujNT Matth 26/69*; duřze řwiętych řá z Chrif-tuřem w niebie/ [...] á nie w otchłániách żadnych/ áni w sieni przed niebem/ ktorá Káľwin wymyřła/ kłádác iákieř trzećie mieyřce procz niebá y piekłá *WujNT 856, Mar 14/66, Luc 22/55*; *SkarKazSej 706a*; Naydźie w izbie y w řieni przepomnionę rzećy *KlonWor 72, 42*; [Iest rzeźników dosyć, którzy szynkują mięsa dosyć pod sieniami pospołu *LustrMaz II 36*].

W połączeniu szeregowym (1): w trzećim [*dworze*] były wy-wiedzyone páłace albo řzale [!] y fieni z wirydarzmi roľkolfznymi *BielKron 77v*.

Wyrażenia: »sien u ciemnice, ciemnice, przed ciemnicą« (3:1:1): Tedy roľkazał Krol Sedechiařz/ áby był wřádzon Ieremiařz do fieni przed ciemnicą [*in vestibulo carceris*] *Leop Ier 37/20, Ier 33/1, 37/20, 38 arg, 38/6*.

»sien ratuszna« = *atrium praetorii Vulg (2)*: Zoľnierze tedy wiedzli go [*Pana Jezusa*] do sieni Ratufzney *LatHar 712 [przekład tego samego tekstu] WujNT Mar 15/16*.

Przen (3): Bernárdus zász thák nápiřáł: Duřze řwiętych zewle-czone s ciał řtoią w řieniách Páńřkich/ nie przypuřczzone do chwa-ły/ tylko do odpoczyńienia. *GrzegŚm 14*; Przed sieniá tego domu [*tj. kořciola*] wřzytko przekłęctwo z deřzczem pádnie. *SkarJedn 3*; Tácy [*kacerze*] w fwoich tylko ofobnych głowkách y komorkách/ wiáre o Chryřtufie vkázuia: á zpořpolitego wřzytkich wiekow páłacu/ to iest/ wielkiew sieni y domu kořciolá Bożego/ po wřzytkim řwiećie/ y po wřzytki czářy rozřzerzonego/ wywodzić ludzie wierne zdrádlíwie vřřitiá. *SkarŻyw 374*.

2. *W opisach świątyni jerozolimskiej zarówno przedsionek (część budynku) jak i zewnętrzna część, dziedziniec, krużganek; atrium, porticus Vulg, PolAnt (79)*: A gdy pořtháwił řlup po práwey

fronie fieniey: názwał ij imieniem Iáchin *Leop 3.Reg 7/21*; wnidzić w forty iego [*Pana Boga*] w wyznawaniu/ do fieni iego w pieśniach/ [poważajcie fie mu. *Leop Ps 99/4, Is 1/12, Ez 10/4*; Sień też która była przed oną dłużą y przed szzerzą/ była ná dwudzieftu łokiet *BibRadz 2.Par 3/4, Ex 35/17 [2 r.]*, 38/31 [3 r.], *Num 4/26 [2 r.]*, 32, 1.Par 28/11 (14); Vczynicie theż fień przy domu [świętym] z boku południego *BielKron 33v, 33v marg, 94, 115*; Poświęcił krol szrodek sieńi [sanctificavit rex medium atrii *Vulg 3.Reg 8/64*]. Bo á co-by to było święcić puł/ albo połowicę sieni. Nie o połowicy to mowi pifmo/ ale ono tylko dáie znáć/ iż Solomon tylko wpośrodku oney sieni czynił Ceremonie/ to ieft nie znadworza/ ále wnątrz *BudBib b2v*; Przynoście Iehowie sławę imieniu ie⁸⁰/ bierzcie obiátę/ á w chodźcie do fieni iego. *BudBib Ps 95/8, b2v [2 r.]*, *Ex 38/9 [2 r.]*, *Ier 36/20, Ez 9/7, 10/4, Zach 3/7*; [vt ambularetis in atriiis meis {(w fieniach moych)}] [*Vulg Is 1/12*] *Glosy III 121/36*.

sień czego (14): Y celle iey [brany]/ y fieni iey były też wedle pirwłzey miary *BibRadz Ez 40/29, Ez 40/33, 34, 36*. Cf »sień domu Boga«, »sień kościoła«, »sień namiotu«.

Wyrażenia: »sień domu Boga (a. Jehowy, a. Bożego, a. Pańskiego), gmachu Boga, Jehowy, przed domem Jehowy« = atrium domus Dei (a. Domini) *Vulg, PolAnt; porticus Domini PolAnt (6:1:1:1): Leop 3.Reg 7/12; BibRadz Ps 134/2*; pobudował ołtarze wżytkim gwiazdam niebieskiem we dwu fieniach domu Iehowy *BudBib 2.Par 33/5, 4.Reg 23/12, 2.Par 29/16, 17, 2.Esdr 13/7, Ps 115/19*; OTo teraz oddajcie chwałę Pánu: wżyścy fudzy Páńfcy. Ktorzy ftoićie w domu Páńłkim: w sieniách gmáchu Bogá náłzego [*Vulg Ps 134/2*]. *LatHar 62*.

»sień przed kościołem, kościelna, kościoła« = atrium ante templum a. templi *Vulg; atrium foris templi PolAnt (4:2:1)*: Tym [słowem Bożym] Sálomon kościoł/ y fień przed kościołem Bożym/ poświęcił. *Leop *A3v, 4.Reg 21/5, 2.Par 7/7; BudNT Apoc 11/2*; Obácz/ iż fám kapłan wewnątrz fłużbę Bożą odpráwował; á wżytek lud w sieni kościelney fię modlił *WujNT 194, 189 marg, Apoc 11/2*.

»sień namiotu« (1): [ofiara] ná mieyfcu świętym będzie iedzoná wfieni namiotu [in atrio tabernaculi] zgromáżenia. *BudBib Lev 6/26*.

»sień śrzednia« (1): y nápełnił obłok fień frzednią wewnątrz [atrium interius]. *Leop Ez 10/3*.

»sień święta« (1): Chwalćie Pána w iego Sieni fwiętey [in atrio sancto]. *Leop Ps 28/2*.

»sień węcyszna« (1): A fień wieczłła [!] [atrium maius] była okrągłá/ máiąc trzy rzędy z kámienia ćiołanego *Leop 3.Reg 7/12*.

»sień w(ew)nętrzna, wewnątrz« = atrium interius *Vulg, PolAnt (12:1)*: Y podniósł mię duch/ á wwiodł mię do fieni wnątrzney *Leop Ez 43/5, Ez 10/3*; Potym mię wwiodł do fieni wewnątrz drogá od wfłchodu fłońcá *BibRadz Ez 40/32, Esth 4/11, 5/1, Ez 40/27, 28, 44, 44/27*; TAK mowi Adonái Iehowá/ broná sieni wnątrzney/ która pátrzy ná wfłchod będzie zámkniona (przez) fześć dni robotne/ á w dzień fobotny będzie otworzoná *BudBib Ez 46/1, Ez 10/3, 45/19*.

»sień wysoka« (1): czytał Baruch [...] fłowá Ieremiafzowe wdomu Iehowy w komorze Gemáriahá/ fyná Száfanowego/ piłárzá/ w sieni wyfokiey [in atrio superiori]/ v wchodu brony/ do^{mv} Iehowy nowej *BudBib Ier 36/10*.

»sień zewnątrzna« = atrium exterius *Vulg, PolAnt (4)*: A trzepiotánie Ikrzydeł Cherubinow było flyfżáne áż w fieni zewnątrzney iáko głos wfłechmocnego Bogá mowiącego. *Leop Ez 10/5, Ez 42/14; BibRadz Ez 40/34*; Y Wywiodł mię do sieni zewnątrzney drogá połnocná *BudBib Ez 42/1*.

»sień z dworu, znadworna [= zewnątrzna]« = atrium exterius *PolAnt (1:1)*: Przodki iey [bramy] były ku fieni z dworu/ á páłmy iey były ná przodkách iey y tám y fám *BibRadz Ez 40/37*; Zás głos fkrzydeł cheruwow vslyfżan áż w sieni z nadworney *BudBib Ez 10/5*.

Szeregi: »dom i sieni« (1): SYmon Oniáłłow fyn káplán wielki [...] który doftąpił chwały w opcowaniu z narody/ y rozwiódł weśćie do domu i do fieni [domus et atrii]. *Leop Eccli 50/5*.

»sień albo ganek« (1): [Mojżesz] Poftáwił też y ołtarz ofiáry w fieni álbo w ganku. *BielKron 35v*.

[»kruchta albo sień«: Kruchtá zás álbo Sień [Porticum] ná przodku/ wzdłuż fłlá według fzyrokości domu Bożego/ ná dwádziefćia łokci *Leop 2.Par 3/4 (Linde)*.]

»przybytek i sień« (1): [Rzekł Mojżesz do ludu izraelskiego:] A wżyfcy ná dowcipnieyfczy miedzy wámi niech fie zeydą/ á to wżytko co Pan rofkazał fprawia. [...] Przytym Kołki około Przybytku y fieni [tabernaculi et ... atrii] *BibRadz Ex 35/18*.

3. [Komnata: triclinium d(icitu)r domus trina {palacium Syen} sessione convivantium ordinata *ReuchlinBartBydg I7*; Tanyecznycza, Syen atrium d(icitur) magna domus ampla et spaciosa *ReuchlinBartBydg d3v, K6, d7*.]

Synonimy: 2. ganek, sala.

Cf [SIENICA]

DDJ

SIEŃCA cf [SIENICA]

SIEPACZ (1) sb m

N pl siepacze.

Sl stp brak, Cn notuje, Linde XVII w.

Miejski pacholek pilnujący porządku; accersitor, apparitor, servus publicus, virgator Cn: W żyzny rok ná fzpichlerze żywności nákupić/ Ták iákoby w głodny rok nie mógł nikt nas łupić. Aby też targowego Siepácze nie bráli/ Dla tego wżyftki rzeczy drogo przedawáli. *BielSjem 24*.

Synonimy: butel, ceklarz, lapacz, szargant, szargarz.

DDJ

SIEPAĆ (8) vb impf

e oraz a jasne (w tym w a 1 r. błędne znakowanie).

inf siepać (4). ◇ praes [3 sg siepą]. ◇ 3 pl siepają (1). ◇ praet 3 pl m pers siepali (3). ◇ [part praes act siepając, siepiąc.]

Sl stp, Cn notuje, Linde XVI – XVII w. s.v. siepnąć.

1. Dręczyć, naruszając cielesność, zadawać cierpienia fizyczne (o męce Jezusa); carpere, exagitare, lacerare, laniare, raptare, tractare, vexare Cn [kogo] (5): Ale zly lud żydowłki/ vchwyciwłly go za iego świętę wlofy/ dopiroż go ięli fiepatz wielmi ganiebnie *OpecŻyw 111v, 125*; [wywedly abo pędzyly pana Iezufza zogroda [...] thak wywedly zogroda abo byezely zradofczyą pędem wyelkem fzyepayącz tho natę ftronę tho nadrugá ftronę, yedny przedfzyę a drudzy załzyę *RozmyśłDomin 31*; A tedy vchwiczily Iezvłzá mylego zawlofy yely fyepacz *RozmyśłDomin 49, 47, 50, 58*; á tedy pochwacili pana Iezufa Ięli gi fiepać miedzy sobą gwałthem zdzieraiącz z niego fukienkę *Pozdraw C6v, D3*].

W połączeniach szeregowych (2): Ikromnie to włlytko cirpiál Iezus mily/ [...] a wżdi go onij niemilofciwie targali ij fiepali/ ij zloftz mu działali/ iako iedno mogli. *OpecŻyw 136, 110*; [*RozmyśłDomin 30, 58*; Tamże cie panie Iezu fiepali/ łańcuchem po głowie bili/ błotem vplufkali *Pozdraw C4*].

[Zwrot: »biczmi siepać«: ony y zewlofły fkorą zgłowy yego wyriwaly biczmy fyepayącz *RozmyśłDomin 55*.]

Szereg: »siepać i targać« (1): żydowie rzucili fie ná pokornęgo baranka milęgo Iezu Kryfta/ iako wilcy drápieźni/ ij poczęli go fiepatz/ ij niemilofciwie targatz *OpecŻyw 124v*. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

2. Rozrywać, rozszarpywać; hulcerare, lacerare, laniare, tractare morsu Cn [czego (struktura zależna od „jąć się”)] (1): Lew fie niegdy polepfzyć chćiał/ By dobrą fławę otrzymał: Y niechćiał iuz mięfá iádác: [...] Nie mógł w tym zakonie zetrwáć/ Iął fie z nowu zwierząt siepać. *BierEz R3*.

3. Zrywać [co z kogo] (1):

Szereg: »drzeć i siepać« (1): katowie fie náń rzucili z wielkié okrutnofci ij poczęli drzetz ij fiepátz s niego odzieniję *OpecŻyw 125*.

4. *Prześladować* [kogo] (1): nigdziey ich [ludzi próżnuiących] nie táia: Włzędy gonia y wiąża/ włzędy ich śiepáia/ Iák Rzeczypospolitey poľpolita kłázę *KlonWor* 37.

5. [*Dolegać* (o objawach choroby); *pungere, stimulare, urere* Cn: co łatwie rozeznáć/ gdy kórá drętwieie/ śiepa/ targa/ á po wierzchu fye tknąć nieda *OczkoPrzymiot* 321.]

Synonimy: 1. *bić, rzezać, targać*; 2. *drzeć, rozrywać, szarpać, targać*; 3. *drzeć*.

Formacje współrdzene: *śiepać się, posiepać, rozsiepać; posiepnąć*.

Cf **SIEPAJĄCY, SIEPANIE, SIEPANY, SIEPIĄCY**

DDJ

SIEPAĆ SIĘ (1) vb impf

e *prawdopodobnie jasne* (tak w siepać).

[*praet 3 pl m pers siepali się*]. ◇ *part praes act siepając się*.

Sl stp, Cn brak, Linde XVII – XVIII w. s.v. siepnąć.

Bić się, walczyć: [[*świadek*] zeznał tak, że Nożka po tym, kiedy się siepali, z dobytym kordem biegał za nieboszczykiem Janem drabem *ZapSqdKam* 1560/271.]

[*śiepać się o co*: drab ściał się z jednym Janczarzynem, siepając się o chorągiew *PamJancz* 116.]

śiepać się z kim: Nie godziłz się Able poľtem Bo maľz zátárfkę z Káimem. Mogľby fię z nim potkáć w drodze Alibyście byli w zwádzie. Y zámieľkaľby z nowiná Śiepiáć fię z mátáiná [= z *oszustem*]. *MWilkHist* F4v.

Synonimy: *bić się, rzezać się, siekać się*.

Formacje współrdzene cf **SIEPAĆ**.

DDJ

[SIEPAJĄCY part praes act

e oraz a *prawdopodobnie jasne* (tak w siepać oraz -ający).

sg m N siepający. ◇ G siepając(e)go.

Sl stp, Cn brak, Linde XVIII w. s.v. siepnąć.

Dolegliwy, sprawiający ból: Iezulz padnał nazyemyę wogrodzycie dla czyfzłkeg(o) byczya ga(...) przyczyelmy fzyepayącego. O fzpomnyelycz fzlowa yego czo yem mowyl, wy vczeczeczye odemnye a y(a) poydę namękę *RozmysłDomin* 31.

a. *Wyrażenie*: »kamen siepający« = *dolegliwość powodowana przez złogi mineralne, odkładające się w drogach moczowych*: kamien siepający/ piałeczny kamen Item calculus dicitur lapis qui est in vesica *Glosy I nr 48/29*.

Synonimy: *klujący, rzeźący*.

Cf **SIEPAĆ, SIEPIĄCY**

DDJ

SIEPANIE (8) sb n

Pierwsze e oraz a jasne; końcowe e z tekstów nieoznaczających é.

sg A siepani(e) (5). ◇ I siepanim (3), [siepani(e)m].

Sl stp, Cn notuje, Linde XVI – XVII w. s.v. siepnąć.

Dręczenie, zadawanie bólu; aggressura, laceratio, laniatio, vexatio Cn (8): [Poľlali cie do Piľatha/ aby cie on na fimerć wydał/ y wiedzionis w zarań z woľaniem/ z siepaniem, o ziemię porzuczaiącz *Pozdraw* C3v.]

śiepanie czyje [= kogo] (1): Wľpomni ná Pánkie związanie/ Y ogroycowe śiepanie *LatHar* 498.

W połączeniu szeregowym (1): [*męczyli Jezusa*] laiaťz mu zlymi fłowy/ rozmajnym siepanijm/ gniewliwym policzkowanijm/ za włofy rwanijm *OpecŻyw* 108.

Szereg: »pądem i z siepanim« (2): Iezufa pąde^m ij z siepanijm z ogroda wywiedzenie ij w Cedron rzekę wrzucenię *OpecŻyw* 107 [*idem*] *OpecŻywSandR* nľb 4.

a. *Dolegliwość odczuwana jako szarpanie, rwanie związana z chorobą bądź urazem* (4): otręby fłym woreczkiem ciepło przikładać na mieľcie gdzieby kłocie było/ na boľączki/ y na boľeľthne sie-

panie w ciele wfmierza boľ. *FalZiol* III 42c [*idem* [*SpiczZiol*]], IV 20b; [*SpiczZiol* 135b (*Linde*)].

śiepanie czego (1): fok zkorijandru wycifniony, á zniewieľciem mlekiem zmiefzany/ á tego ciepło napulfzczay w oko obrażone/ dziwnie pomaga na siepanie oka. *FalZiol* V 78.

Szereg: »bolenie i siepanie« (1): gdy na wrzod przyľoży wľzytko bolenie y siepanie vľza, Proch z [*koziej*] fierfci fpaloney, každe cieczenie krwi zaľtanawia. *FalZiol* IV 6a [*idem*] [*SienHerb* 275b (*Linde*)].

Synonimy: a. *kłocie, rzezanie*.

Cf **SIEPAĆ**

DDJ

SIEPANY *Sl stp s.v. siepać; Cn, Linde brak*.

SIEPIĄCY (1) part praes act

N sg m siepiący.

Sl stp, Cn, Linde brak

Dolegliwy, sprawiający ból:

Wyrażenie: »kamen siepiący« = *dolegliwość powodowana przez złogi mineralne, odkładające się w drogach moczowych*: Calculus morbus est asperimus et lapillus qui maxime excruciat. Der reyflend ftein Kámyen fyepýący. Lithiasis idem. *Murm* 71.

Synonimy: *klujący, rzeźący*.

Cf **SIEPAĆ, [SIEPAJĄCY]**

DDJ

SIERCE cf **SERCE**

[SIERCH] cf SIERCHL

SIERCHL (3) sb f

sierchl (2), **sirszchl** (1), [**sierzchl, sirszl, sirchl, sirzchl, sierch**]; **sierchl** *GliczKsiąż* (2); **sirszchl** *BartBydg*.

Teksty nie oznaczają é.

sg N sierchl (2). ◇ G sierchli (1). ◇ [pl I sirchlami.]

Sl stp: sierchl, sierszl, sierzchl, sirchl, sirszl, Cn brak, Linde XVI w. oraz XVIII w.: szerchla.

1. *Zwarta okrywa włosowa zwierząt, także skóra zwierzęca wraz z okrywą włosową, używana jako okrycie; hirta* *BartBydg* (3): [De monstis ... in pectore setas (Seta fczeczina) (S)yrfzl habent ut bestiae. *Glosy I nr 37/2*; Tegmina sint pedibus taurorum e pelle cothurni syrchlamy *GlosyKórn* II 176; hirta *Syrzchl animalium ReuchlinBartBydg* o6v.]

[*G bez przyimka w funkcji przydawki*: [*św. Makary*] Miękkie fźáty ktorych niegdy vżywał zrzuciwľzy/ grube wielbľdowey sierzchli włóżył. *SkarŻyw* 322.]

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy zwierzęcia [zawsze: przymiotnik + **sirszchl**] (1): Hirta, croyva syrschl *BartBydg* 70. Cf [»szata wielbľdowey sierzchli«].

[*Fraza*: »sierchl (z)lezie ([z czego (żywotne)])«: gdy koń parchowaczecie aże fierchl lezie f niego/ myi gi ługie^m [...] a gdy zlezie on parch tedy naczyń cziaľta pľznicznego rzadko pomazifz aż firchl flezie *SprLek* Cv.]

Wyrażenia: »skubanie sierchli« (1): Zwierzethá nye czuyac nic zmyľlu á rozumu do fiebye/ dzieci fwe zábawiaýą nye okoľo fku-bánya fierchli/ álbo pyerza/ ále [...] *GliczKsiąż* F3.

[»szata wielbľdowey sierzchli« = *szata pokutna sporządzona z włosia wielbľdziego lub okrycie ze skóry tego zwierzęcia odwróconej weľną na zewnątrz*: *SkarŻyw* 322 cf *G bez przyimka w funkcji przydawki*.]

Szeregi: »sierchl albo pierze« (1): *GliczKsiąż* F3 cf »skubanie sierchli«.

»weľna albo sierchl« (1): Zás gdy koźľę do owce przyľadzaj/ wroľfye ná nyem myękka weľná álbo fierchl. *GliczKsiąż* D4.

a. [*Barwa okrywy włosowej zwierząt, umaszczenie*:

G sg w funkcji przydawki: [co (żywotne)] [jakiej] sierzchli: Koni młodych w pastewniku rozmaitej sierzchli stada dzikiego króla JM 16. *LustrPom* 25.]

2. [Kolce, ostro zakończone, dość sztywne wyrostki okrywające ciało zwierzęcia [na czym (żywotne)]:

W porównaniu: Drugim dziw widzieli z Indyj, które poszło na świnię; sierch na niem była, jako na jeżu, jedno nie tak twarde [!] *RywKsięgi* 200.]

Synonimy: ość; 1. kudla, runo, skora, welna; a. barwa, farba, maść.

Cf SIERŚĆ

MPi

SIERCISTY cf [SIERŚCISTY]

SIERĆ cf SIERŚĆ

SIERDECZNY cf SERDECZNY

[SIERDUSZKO] cf SERDUSZKO

SIERDZENIE Cn; Linde brak.

SIERDZIAČZKA *Sl stp; Cn, Linde brak.*

[SIERDZIĆ vb impf

3 sg m fut będzie si(e)rdził.

Sl stp, Cn, Linde brak.

Lajać, rugać: Za Skawinę was wywiadą Nie wiem, z jednakałi zgodą A tam się radzić poczniecie Nie wiem, jako odjedziecie. Będzięć sierdził wojewoda; Między wami co za zgoda? *Pis-maPolit* 82.

Formacja współrzedzona: sierdzić się.

DDJ

SIERDZIĆ SIĘ (14) vb impf

Zawsze: się.

Tekst nie oznacza é.

inf sierdzić się (4). *◇ praes* 3 sg sierdzi się (9). *◇ con* 3 sg m by się sierdził (1).

Sl stp brak, Cn notuje, Linde XVII – XVIII w.

Złościć się, gniewać się; ferre indigne, fervere, gerere iras, indignari, irasci, ringi, saevire, stomachari, suscensere, turgere Cn (14): występki moie/ wedle inftygacyey przeciw mnie *X(iędz)* *K(anonika)* nie były takowe/ żeby dla nich miał fię tak bārzo *X(iędz)* *K(anonik)* sierdzić *CzechEp* 89; Ani ná koniec o tym fłowká wyrzeke/ godzili fię tak sierdzić y na krew niewinna/ [...] inftygowac *CzechEp* 164, 16 [2 r.].

sierdzić się przeciw komu (5): Choćiaż fię bārzo przeciw mnie *X(iędz)* *K(anonik)* sierdził y drapanim nákoniec páznoktami odpowieda/ [...] odpowiedam/ prawdę poproftu mowiac *CzechEp* *3v; A cożefmy wždy/ iż fię tak bārzo przeciw nam [ks. *Powodowski*] sierdzi? á toli iáko wyznawa/ brácia obładzeni. *CzechEp* 97, 17, 88, 94.

sierdzić się na kogo (5): gdyż on [ks. *Powodowski*] nie tylko tego nie czyni/ żeby nieprzyacióły fwe miłowac miał [...] ále fię iefzcze ná niewinne tak bārzo sierdzi y krwie ich prágnie? *CzechEp* 19; A czemużby fię nie pierwey ná fwego włafnego wodzá y dozoręc przednieyLzego/ [ks. *Powodowski*] sierdzić wiecey niż ná mię nie miał? *CzechEp* 220, 92, 177 [2 r.].

Synonimy: gniewać się, złościć się.

Formacja współrzedzona: sierdzić.

DDJ

SIERDZIEŃ (3) sb m

sierdzień (3), [sirdzień].

Teksty nie oznaczają é.

sg *N* sierdzień (2). *◇ [A* sierdzień. *◇ I* sierdzieni(em). *◇ pl A* sierdzieni(e) (1).

Sl stp, Cn, Linde brak.

Długi, metalowy element, łączący przód wozu z tyłem (3): *Bart-Bydg* 27, 67b; Item trzy fzyerdzyeny zwozow zelazne wyall przedal na wendeczye *LibMal* 1545/95; [Syrdzyen termo currus *ReuchlinBartBydg* I; idący ulicą Szpitalską zmówił się z tymże to Jankiem i wyjęli sierdzień z wozu, i szli pod kamienicę krupczyńską, i połamali tym to sierdzieniem pięć klódek u kramu od piwnicy *KsięgaKrymKra* 1570 nr 99, 1569 nr 97, 1575 nr 126; 4 podkowiska stare, 6 refek, uździsko, kleszcze od wozu, kijec, widły zielazne, 4 prządżiona, sierdzień, łokieć drewniany *InwMieszcz* 1571 nr 165].

[*Wyrażenie:* »si(e)rdzień wozowy«: *Syerdzyen vozovy cermo ReuchlinBartBydg* g, o3.]

DDJ

SIERDZISTY (2) ai

Teksty nie oznaczają é.

sg *m* [*N* sierdzisty.] *◇ G* sierdzist(e)go (1). *◇ pl* [*N* *m* pers sierdziści.] *◇ A* *m* an sierdzist(e) [cum sb: sierszenie] (1).

Sl stp: sirdzisty, Cn brak, Linde XVI – XVIII w.

1. *Zapalczywy, skłonny do gniewu (1):* Też muśifz pomátu dybác [!] po nieltwymym grobie. Sierdziłtego Archilochá/ niechay tám fpi fobie. *KlonŻal* C4; [Nie czyni theż pożytku/ owlżem niawnawić y niebelpieczęftwo Rzeczyzopolitey przynośi karánie to/ kthore wywołánim zowá álbo Bannicyą [...]. Wywołányce bowiem fierdziści będac/ [...] rozruchy wfzczynáią *Phil* R4v; vecors *Szyerdzylzthy Glosy* III 58/1; wielkiego rozumu a bojowni panowie popolicie sierdziści bywają. *PismaPolit* 646].

2. *Rozzłoszczony, rozdrażniony (1):*

[*sierdzisty z czego:* O *Mokiewkim* to powiádáią/ Ze gdy fie dowiedział iż *Krolewná Kátáryná* [...] *Xiążęciu* *Finlándkiemu* w małzeńftwo bylá dána/ bardzo trofkiwy y sierdziłty z tego był *BielKron* 1597 611 (*Linde*).]

a. *O szerszeniach; przen (1):* Koń ná woynę vrodzony/ sierfzenie záifte Z siebie wypulzcza sierdziłte. *KlonŻal* C3.]

Synonim: 1. zapalczywy.

Cf [OSIERDZISTY], SIERDZITY, SIERDZIWY

DDJ

[SIERDZIŚCIE av

Tekst nie oznacza é.

Sl stp, Cn brak, Linde XVI w. s.v. sierdzisty.

Dzielnie, walecznie: czytamy o thákim w kfięgach *Máchábey*fkich *ludzie Máchábeufzu*/ ktory fierdzifcie woynę podniofł przeciwko nieprzyacielowi oyczyzny *fwey (marg)* 1. *Mach.* 3. (–) *Gil-Kat* 111 (*Linde*).]

DDJ

[SIERDZIT] cf SIERDZITY

SIERDZITOŚĆ (6) sb f

e oraz o jasne.

sg *N* sierdzitość (3). *◇ G* sierdzitości (1). *◇ A* sierdzitość (1). *◇ L* sierdzitości (1).

Sl stp brak, Cn s.v. sirdzenie, Linde XVI – XVIII w.

1. *Dzielność, waleczność; pugnacitas Cn (3):* Y thákoważ też fierdzitość (bo záwdy z wielkie⁹⁰ fercá rofcie/) náyduie fie w żwirzętach fláchetnieyfzych/ iáko we *Lwie*/ w *Orle*. *GórnDworz* K4.

W połączeniu szeregowym (1): fkromność przy oney fierdzitości/ síle/ á męłtwie/ dobrze fie więłfza widzi/ niżby tak fámá bylá. *GórnDworz* I5v.

W przeciwstawieniu: »zapalczywość ... stateczna sierdzitość« (1): niemáfz tu [u *powážnego młodzieńca*] płochey á byłfrey zapál-

czywości/ ále ftáteczna fierdzitość/ którą rozum/ á baczenie/ wzbudza/ y rządu. *GórnDworz* K4.

2. *Zapalczywość, gniew; acris acrimonia animi, excandescentia, ira, iracundia* Cn (3): Ták wielką moc miały the krolowey fłowá/ iż oná fierdzitość w ludziach zápalonych wżytká v gálfiá *GórnDworz* Y3; [Głos v nich [tj. u *Katulusów*] był przyjemny/ fłow oni áni názbyt oftro wymawiali/ áni ich bárzo tłumili/ [...] głos bez sierdzitości/ fpokoyny/ áni mdły áni názbyt głośny. *Cicero-Kosz* 70.]

sierdzitość czyja [w tym: *pron poss* (I), *G pron* (I)] (2): *GórnDworz* D6v; Czy w iednym tylko chcemy názládować Herkulefá/ iż sierdzitość porwiemy Iego/ lepfzého co miał nie weźmiemy? *GórnTroas* 50.

Szereg: »sierdzitość a okrucieństwo« (I): A przeto Dworzánin/ przeciwko nieprzyjacielowi/ czáfu woienney potrzeby/ niechaj żywa fierdzitości fwej/ á okrucieńfwa/ ftaráiac fie o to/ żeby záwdy ná czele/ záwdy między pirwzemi bywał. *GórnDworz* D6v.

Synonimy: 1. *dzielność, męstwo, mężność, serce, waleczność*;
2. *gorącość, zajątrzenie, zapalczywość*.

Cf **SIERDZIWOŚĆ**

DDJ

SIERDZITY (3) ai

sierdzyty (2), **sordyt** (I), [**sierdzit**].

Teksty nie oznaczają é oraz ó.

sg m N (praed) sierdzyty (I) *GórnDworz*, sordyt (I) *RejZwierz*, [sierdzit]. ◇ I sierdzitym (I). ◇ [pl N subst f (praed)] sierdzyty.]

Sl stp, Cn brak, Linde XVI – XVIII w.

1. *Dzielny, waleczny* (2):

Przysłowie: A przedfię fie [Litwa] z motyką/ y ná Słońce miece/ A kto fordyt á nie duż [lege: nieduż, tj. słaby]/ baczyć tego nie chce. *RejZwierz* 90v; [álec fluzy oná przypowieść rufka/ sierdzit ale nie duż *ŁaszczWiecz* A2].

Szereg: »mężny i sierdzity« (I): y poczał powiedzieć iáko wiele głow zabił: iáko ieft mężny/ y fierdzity *GórnDworz* I7v.

2. *Zapalczywy, gwałtowny* (I):

Wyrażenie: »sierdzity gniew« (I): Ale by fie miał ná wżytłki práwym á fierdzitym gniewem gniewać/ rowno iákoby też práwym ofzáleniem ofzálec mufiał. *RejZwierz* 78.

3. [*Rozzłoszczony, rozdrażniony* (o pszczołach): Tak [pszczoły] są barzo sierdzithy gdi się rozniewayá Rane yadem natchnąwszy grothi zasthawyaia *ŚwirPasiecz* 262.]

Synonimy: 1. *dzielny, mężny, waleczny*; 2. *zapalczywy*.

Cf [**NIESIERDZITY**], **SIERDZISTY**, **SIERDZIWIY**

DDJ

[SIERDZIWIY] cf SIERDZIWIY

SIERDZIWIY (I) av

Teksty nie oznaczają é.

comp sierdziwi(e)j.

Sl stp, Cn brak, Linde XVI w. s.v. sierdzisty.

Zapalczywie, gwałtownie, z zaangażowaniem: [Dżiw że z in-nemi tám zabit nie leżał/ Bo ták sierdziwie nieraz k bitwie bieżał. Iák ná pewną śmierć *RybWierszeŻalob* B2v.]

[*Szereg*: »sierdziwie a upornie«: Agefilaus Lacedemonki/ gdy z Thebánkim ludem bitwę stoczył/ wyrozumiawfly że nieprzyjaciel w ták ciałnym mieyfcu był wwiázł/ że o fobie zwątpiwfly tym fie fyerdziwiewe á wprniewy potykał [...] á bez fzkody w rycyrltwie fwym Thebány poraził. *LorichKosz* 154v (Linde).]

W przén: Tákby mu [księdzu *Powodowskiemu*] (mowę) przyftało mowić y tákże też czynić: á nie ták iáko czyni y mowi/ ná hárc práwie sierdziwie/ z krwi náfzey y wżytkiego złego prágnieniem/ wyieżdzáiac y wyzywáiac. *CzechEp* 100.

Synonim: *zapalczywie*.

DDJ

SIERDZIWOŚĆ (4) sb f

sierdziwość (4), [**szerdziwość**].

Tekst nie oznacza é; o *prawdopodobnie jasne* (tak w -ość).

sg G sierdziwości (3). ◇ I sierdziwością (I).

Sl stp, Cn, Linde brak.

Zapalczywość, złość, gniew (4): Niewiem mowię/ áby nas błádzácej bráciey báśni/ [...] godne były tákiey sierdziwości? záflużyły táká infygácyá? *CzechEp* 99.

[*szerdziwość czego* [= z powodu czego]: iż miecz Kátholicki przeciw kácyrzom/ chočiaby fię też kiedy z fzerdziwości krzywdy Bożey nieco rofpędził/ tedy ma zá fobá przyczynę *PersOkruc-Przedm* c2.]

sierdziwość przeciwko komu (I): ázci záś zápamiętawfzy fię/ dla gniewu y sierdziwości przeciwko mnie: rzecz tey przeciwná twierdzi *CzechEp* 209.

sierdziwość czyja (I): co też o fwoim fundámencie *X(iądz)* *K(anonik)* trzyma iáko káždy z ie⁹⁰ sierdziwości y fádow poznác może. *CzechEp* 228.

Wyrażenie: »zapalczywa sierdziwość« (I): Boże day to/ áby *X(iądz)* *K(anonik)* cále y fzczerze [...] mogli/ [...] do Boga iedyneho przyść [...] Bo iefli fię/ [...] od Boga fámeo záleconego toru puści/ á zálepymy/ po ftáremu wodzámi/ drogá przeftoną y braná fzeroká pobieży/ á iefzcze z thą bez vmieiętności zápalczywá sierdziwością/ iáká w fwoim Wędzidle pokázuie: iac nie fádze/ áni życzę nic złe⁹⁰/ [...] ále fię wždy boię: áby z wodzámi ślepymy w doł nie wpadł *CzechEp* 106.

Szereg: »gniew i sierdziwość« (I): *CzechEp* 209 cf *sierdziwość przeciwko komu*.

Synonimy: *gorącość, zajątrzenie, zapalczywość*.

Cf **SIERDZITOŚĆ**

DDJ

SIERDZIWIY (3) ai

sierdziwy, [**sierdziw**].

Teksty nie oznaczają é.

sg m N (attrib) sierdziwy (I), [(*praed*) sierdziw]. ◇ [I sierdziwym. ◇ L sierdziw(e)m.] ◇ f [N sierdziwá.] ◇ G sierdziw(e)j (I). ◇ n N sierdziw(e) (I). ◇ [pl N m an sierdziwi [cum sb: ptacy].]

Sl stp, Cn brak, Linde XVI – XVIII w.

1. [*Zapalczywy, skłonny do gniewu*: Pan Hetman sierdziw barzo i koniecznie chce ten występek wedle artykułów karać. *Piotr-Dzien* 295; Skaurus człowiek był furowy/ mowca sierdziwy. *CiceroKosz* G4v (Linde).]

W połączeniu szeregowym: Tákic Pan [...] w kádey fye rzeczy bardzo syerdziwym/ frogim a przykrym y nieubłaganym pokázuie/ ktory żadnemu człowieku nicz náipzod dáć ani wftępic niechce *LorichKosz* 33 (Linde).

2. *Rozzłoszczony, rozdrażniony* (o ptaku): Kiedy też pan nie czyni k woli iáftrąbowi/ álbo infzemu ptakowi tákowemu/ łączno go ftraćí/ zwłáfzczá gdy go drażni/ gdyż takowi ptacy barzo łączno się rozniewáia/ á sierdziwi fą. *Cresc* 1571 688 (Linde).]

3. *Związany z gniewem* (3):

a. *Spowodowany gniewem* (3): wyláczenie ze Zboru [...] lub też zá pogániná poczytanie/ nie ma fię dżiac od wiernych/ w imię Páná Iezufowe zgromádzonych/ (bo tu poiedynkowe [= *dotyczące jednej osoby*] sierdziwe miejfcá nie ma.) *CzechEp* 30; Sierdziwy *X(iędza)* *K(anonika)* postępek. *CzechEp* 337 marg.

Wyrażenie: »pomsta sierdziwa« (I): fam Pan Christus wczniow fwych poftępku/ chociaż nie był z przefládowaniem/ nie był z infygowaniem ná krew/ nie był z pomfty sierdziwey/ nie pochwalil *CzechEp* 28.

b. [*Objawiający się gniewem*: A tak mili á cnotliwi ludzie/ nie zdradziectwo/ áni obrázenie máieftatu/ ale fierdziwa ftáteczność ftárożytney wiary/ do tego ná gárdle fkaránia nas przywiódłá. *PersOkruc* 164.]

c. [*O głosie: wyrażający gniew*:

Szereg: »sporny a sierdziwy«: po głoście iákiem fpornem á sierdziwem/ po głoście fpokoynem á wolnem/ y po infzych tákowych rzeczách łatwie bédziemy mogli obaczyć/ rozeznáć/ co fię gdzie bédzie dżiało flufznie á przyftoyne *CiceroKosz 76 (Linde).*]

Synonim: 1. zapalczywy.

Cf SIERDZISTY, SIERDZITY

DDJ

[SIEREBCZYŻNA sb f

sierebczyżna, serebczyżna, serebszczyżna, serepczyżna.

Teksty nie oznaczają é; a jasne.

sg N serebczyżna. ◇ G sierebczyżny, sierebczyżn(e). ◇ A serebczyżną. ◇ L sierebczyżnie. ◇ pl G sierebczyżn. ◇ A sierebczyżny.

Sl stp, Cn brak, Linde XVI i XVIII w. s.v. sierpszczyżna.

Rodzaj podatku ziemskiego w Wielkim Księstwie Litewskim, opłacanego w srebrze, przeznaczonego na potrzeby wojenne: Jakoście nam pisali około szierebczyżnej, iż to jest skarb *reip(ublicae)*, tedy myśmy w ten obyczaj wam chcieli beli ją odpuścić, iżeśmy swymi pieniędzmi z skarbu naszego tę szierebczyżną, która od was przyć miała, mieliśmy założyć *ListyZygmAug 1550/191*; rozkazaliśmy dać nasze listy, iżby się w tej sierebczyżnie w imiona wiażano. *ListyZygmAug 1553/260, 1549/140, 1550/191 [2 r.], 1553/269; ListyPol III 1550/58 [2 r.];* obroná Liflantom przeciw Mofkiewfkiemu byłá [*na sejmie Wileńskim*] vchwalona/ ná którą Serepczyżną po dziełáci [!] grofzy Litewfkich od sochy ná dwie Lecie poftanowiono. *StryjKron 768.*

W połączeniach szeregowych: nie czekali podatku/ fierepczyżn biednych/ y wyfinażonych poborow *RotRozm E2v; StryjKron 480 (Linde)*; vftáwiamy: áby podatki ziemskie to ieft/ Pogłóweczyżná/ Serepczyżná/ y winy z Koniá zá niefluzenim WOyiny/ w Wielkim Księstwie Litewfkim/ [...] dobierać Poborcy/ [...] będą powinni *Konst 1598 112v [idem] Konst 1569 112.*

Zwrot: »sierebczyżną (od)dać (a. dawać)«: jednak dobrze iżeście tak w tej mierze postąpili i już rozkażcie tę szierebczyżną oddać do skarbu *ListyZygmAug 1550/192, 1556/314; ListyPol III 1550/58; MetrKor 1582 129/129.*

Szeregi: »platek, serebszczyżna«: Także wfzithkie ony pożezniki [...] nýe będą powinni wfzelýkích plathkow fzerebfczyżn do skarbu nażzego ý na Zamek Vlodzimierfki dawacz ý placicz *MetrKor 1582 129/129.*

»serepczyżna i podatek«: Pánowie y Rycerftwo wfzytko Wielkiego Xięftwá Litewfkiego ochotnie [*pomoc*] ofiárowáli/ y potom to co ná Serepczyżny y podatki infze z imion fwoich wydáne/ tym ochotniej [...] znacznie pokazáli *StryjKron 783. [Ponadto w połączeniach szeregowych.]*

Cf [SREBECZYŻNA]

DDJ

[SIEREBCZYŻNY ai

Teksty nie oznaczają é.

pl G sierebczyżnych. ◇ A subst sierebczyżn(e).

Sl stp, Cn, Linde brak.

Przymiotnik od „sierebczyżna”; dotyczący podatku:

Zestawienie: »pieniądze sierebczyżne«: A tak co się dotycze pieniędzy sierebczyżnych, tedyśmy dali listy do wfzytkich *ListyZygmAug 1556/313*; za te pieniądze sierebczyżne będzie dosyć ludzi *ListyZygmAug 1568/551.*]

DDJ

[SIERŁĘCZKA sb f

Teksty nie oznaczają é; a jasne.

sg N sierłęczka. ◇ G sierłęczki. ◇ I sierłęczką.

Sl stp, Cn brak, Linde XVI – XVII w.

Rodzaj szuflí do przesiewania zboża; ventilabrum Vulg: Abo wiem ná ftrychu ieft przednia plachá w owśie/ ktorey miałto sierłęczki żywymy ku fypáníu zboża *HistOtton 52v.*

Przen: Bo któż fie fmiłtue nád tobą Ieruzálem [...]: Tyś mię opuściło/ mowi Pan: wfthecześ odefllo/ á ia wyciągnę rękę moię ná cie/ á zabiję cie: pracowałem profląc. Y rozmięcę ie fierłęczką w bronach ziemfkich *Leop Ier 15/7 (Linde błędnie: sierłęczka)*; [*Jan Chrzciiciel mówi:*] then kthory po mnie ma przyść/ mocnieyły ieft niżli ia [...] v ktore⁸⁰ w ręce ieftci fierłęczká iego/ á wyczyści bo-iowifko fwoie/ y zgromádzi pfłenicę fwoię do fthodoły fwoiey/ á plewy zpali w ogníu nie vgásíftym. *Leop Matth 3/12 (Linde).*

Synonimy: siedleczka, szufla, wiejaczka, wiejadło, wiejatka.]

DDJ

[SIERMIEŻSKI] cf SZERMIEŻSKI

SIERMIEŻA (I) sb f

-e- (I) KochPieś, -é- (I) OrzQuin; a jasne.

sg N siermież (2). ◇ I siermież (I). ◇ L siermieże (6). ◇ pl [N siermiegi.] ◇ G siermiąg (I). ◇ [A siermiegi.] ◇ L siermie-gach (I).

Sl stp brak, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

Gruba tkanina wełniana, też proste ubranie z niej wykonane; bracca Calep; vestis crassa et vilis Cn (I): mnye Staníflawowy myeczanynowy Barskyemv [*Tatarzy*] vdziałaly wyełką szkode. wzyely my syermyąg trzidziefczy y pecz *LibLeg 11/97; Braccae – Gunka, siermieża. Calep 138a, [751]b;* Wždy pohániec gdy więźnia z dobrych fzát odkryie/ Przedię go ledáiąką siermieżá zákryie. *KmitaSpit C4; [Lecz gdy Moskwa Siewruków litewfskich rozbiła [...]. Dwie siekierze i trzy s nich złupili siermiegi. StryjPocząt 343; KsięgaKrymKraK 1555 nr 15;* Iáko Apoftól do Korintow vczy: One wory grube á záłobne siermiegi z Zydoftwem infzym fá iuz przez Kryftulá oddalone *GilKat 284 (Linde)*; Drugi zá plugiem chodzi/ w lápciách á w siermieże/ Day nád to dań Turkowi/ zwelfąd pełno nédze. *StryjWoln C (Linde).*]

W przeciwstawieniach: »siermieża ... złote głowy (2), mięk-kie a kosztowne odzienie« (3): zá wyftępkí zbytnie w ftróiach/ [...] miałto miękkiego á kołztownego odzienia/ siermieżá *Powod-Pr 84;* Niebierze ten pan dárow/ áni fie pyta: Iefli kto chłop/ czyli fie Grofem poczýta: W siermieżdzi go widzi/ w złotychli głowách [= w *złotogłowach, tj. ubiorach ze złotogłowu*] *KochOdpr B3 [idem] KochPieś 47.*

W porównaniu (I): A drudzy w bydlęcych fkorách Chodzą by w iákich siermieżách. *MWilKHist Gv.*

Przysłowie: Dobra cnotá w siermieże/ Byś miał przyćirpieć nédze *RejZwierc 239.*

[Zwrot: »odziać się w siermieżę«: [*Gabaonitowie*] odziawfzy fię w ftáre siermiegi/ boty ftáre obuwfzy/ y twárdego chlebá nábra-wfzy/ przyżli do Iozuego/ powiádaiąc że dawno z domu wyfzli *ŁaszczOkulary*)?(3.)

Zestawienie: »wielbładowa siermieża« (I): Aleś kofmáty nie-boże W tey wielbładowey siermieże. *MWilKHist Gv.*

[Szereg: »sukienka abo siermieża«: Miedzy ktorymi był ieden w fzárey fukience ábo siermieże *PaprHerby 100.*]

W przen (I): Záięczégo ieft fercá niewola/ [...] plácu hárdemu wolnościá/ á Królem fwym/ Polakowi záwfsze poftápić muśi: by téż dobrze Polak w šíermieże ná wole ná hárc przeciwko téy niewoléy wyiechał. *OrzQuin Q4v.*

Synonimy: gunia, gunka, sukienka.

DDJ

[SIERMIEŻNY ai

Teksty nie oznaczają é.

sg m L siermieżnym. ◇ pl A subst siermieżn(e). ◇ L siermieżnych.

Sl stp, Cn brak, Linde XVII – XVIII w.

Przymiotnik od „siermieża”: Dobrze tedy ftárzy czynili/ że gdy chłopcy fwe do poftug dwornych obráćáli/ dawfzy im fuknie ochę-dożne/ przedię kołnierze siermieżne do nich przyfzywáć kazáli *PlutBBud L (Linde).*

W przeciwstawieniu: »szarlat ... siermiężny płat«: Bo w szarłaciech Więcej zbytków i rozpost [!] niż w siermiężnych płaciech. *DramStp* IV 470.

Wyrażenie: »siermiężny płaszcz«: Gdyż wyjachawszy z Tripoli II Junii, aż 14 Julii, tak jeno na pielgrzymkim siermiężnym płaszczu sypiać każdy musiał *RadzPodróż* 124.]

DDJ

SIEROCI (2) ai

sieroci (1), **sierocy** (1), [**sieroci**]; sieroci *CzechEp*; sierocy *KlonWor*.

Teksty nie oznaczają é oraz ó; o prawdopodobnie jasne (tak w sierota).

sg m [A siroci(e)go.] ◊ L sierocym (1). ◊ pl A subst sieroci(e) (1).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVII(XVIII) – XVIII w.

Przymiotnik od „sierota”, „sirota” ‘dziecko, które straciło co najmniej jedno z rodziców’; będący własnością sieroty; pupillaris Cn (2):

Szereg: »wdowi, sieroci« [szyk zmienny] (1): Boby lepiej fwyh włafnych rąk prace/ y czoła swoiego potu pożywać: niż [...] pod pokrywką zmyślonego nabożeńftwa y długich modlitew [...] wdowie/ sierocié y infze domy wyżyrać *CzechEp* 65; [Grńice zábieraia/ fládo zágániaia y páfá. Oslá širociégo západzáia/ byká wdowiego ciádzáia. *BudBib* *Iob* 24/3].

Przen: *Nędzny, mizerny, lichy* (1): Tegoć vczy Páráfit [= *pasozyt, darmozjad*] pylzny y vbogi: Choćia domá niemálfz gđzie potfáwić y nogi. Niemálfz czym z kátá mylfzy wywabić/ y wlfzyká Máietność nie ma gđzieby rozsiódláć podiezdka. Więc táki iefzce gorlfzy bez źemie ziemiánin/ Piefzy rycerz bez koniá/ bez Spárty Spárciánin: Iż niema ná fwym grunćie do pychy podżogi/ Więc ná sierocym fzlpláhcíu/ y pylzny/ y frogi. *KlonWor* 56.

Cf SIROTNY

AC

(SIEROCIAŁY) cf SIROCIAŁY**[SIEROCIĆ vb impf**

fut 2 sg f sierocić będziesz. ◊ con 3 sg m by sierocił.

Teksty nie oznaczają é oraz ó; o prawdopodobnie jasne (tak w osierocąć).

Sł stp, Cn brak, Linde XVI i XVIII w.

1. *Pozbawiać potomstwa; przen* [kogo]: Y przyprowadzę ná was [wy, góry izraelskie] ludzie/ lud moy Izráelki/ że was poiędą/ y będziefz iym [ziemia izraelska] dziedzictwem/ á iuże ich širocić nie będziefz (*marg*) A nie przyczynifz więcyy ofierocáć ich (–) [*non addes ultra orbare eos*]. Ták mowi Adonái Iehowá. Poniewáż mowili ná was/ pożyráczką ludzi ty (ieftés) y ktora sierotámi czynifz narod fwoy/ (ty) iefteś. Przeto nie będziefz więcyy ieść ludzi/ y narodu fwego nie będziefz osierácáć więcyy *BudBib* *Ez* 36/12 (*Linde*).

2. *Przen:* *Doprowadzać do utraty czegoś wartościowego* [kogo]: POpilius w pofelftwie od Rzymian poflány/ Máiaicy lift furowie z sobá nápiłány Do Krolá Antiochá/ áby woýfko iego Z Egiptu wyprowadził: A fynow zacnego Krolá Ptolomeuśá żeby nie širocił. *PapPróba* B2 (*Linde*).

Formacje współrzenne: osierocić, osierocić się; osierocąć; osierociać; osierocieć, zsirocieć; osieracąć; osierociejeć.

AC

(SIEROCIN) cf SIROCIN**SIEROCTWO** (55) sb n

sieroctwo (29), **siroctwo** (19), **sierostwo** (7), [**sierostwo**]; sieroctwo *PatKaz* II, *BudBib*, *KlonŻal*, *KochMROT* (2), *PudlFr*, *GrabowSet*, *LatHar*, *KolakCath*, *WysKaz*, *SarnStat*, *SiebRozmyśl*, *SkarKaz* (3), *SkorWinsz*, *ZbylPrzyg*, *SzarzRyt*; **siroctwo** *OpecŻyw*, *Biel-*

Kom, *HistRzym*, *RejPos* (3), *ModrzBaz*, *KochTr*, *KochWz*, *WisznTr*; sieroctwo *MurzHist* (2); sieroctwo : sieroctwo : sieroctwo *LubPs* (1:5), *BielKron* (1:3), *Mącz* (5:1), *SkarŻyw* (4:–:5).

Oba o jasne; sie- (7) *MurzHist* (2), *Mącz* (5), *sié-* (5) *KochMROT* (2), *PudlFr*, *SarnStat*, *SiebRozmyśl*.

sg N sieroctwo (7). ◊ G sieroctwa (16) [w tym: -dztwa (1)]. ◊ D sieroctwu (1). ◊ A sieroctwo (12). ◊ I sierostw(e)m (3). ◊ L sieroctwie (16).

Sł stp: sieroctwo, siroctwo, sirostwo, Cn notuje, Linde XVI – XVII(XVIII) w.

*Bycie sierotą, stan sieroty; poczucie osamotnienia, bezradności, zagubienia; orbitas Mącz, PolAnt, Modrz, Cn; orphanitas Modrz, JanStat, Cn; solitudo Mącz, Cn (55): Solitudo hominis, Opufzczenie/ sieroctwo. Mącz 401d, [267]d, 495c; á niewinni y ktorzi tego niezásłużyli/ ktorzi żadney przyczyny woyny niedáli/ frodze tego przypláciaia: gdy iednym máietność odeymia [..]: drugie z źemie ich wykorzeniaia: drugie zábijáia [..]. Ztáđže wiele siroctwá/ zániedbánia dźiatek/ pánian y mężátek fprzedawanie/ zebráctwá/ brud/ á ktemu dobrych obyczáiw fpuftolzenie. *ModrzBaz* 107v; Náfzy przodkowie/ ácz grzezfyli tobie [*Chryste*]! Iedná! gdy fercá vnižáli w fobie/ Krewkości ludzkie wiedząc/ toś znáć dawał/ Ześ rad rátował. Sieroctwá niechćiey rozmnážáć nád námi/ Ni według złości/ obchodźć fię z námi *GrabowSet* E3.*

si(e)roctwo czyje [w tym: G sb i pron (3), „czyje” (2), *pron poss* (1)] (6): Nyechay [falszywie oskarżający] ni s kąd nye vznawa rántunku żadnego/ Aby fye nikt nye zmiłował nád siroctwem yego/ Synowye yego nyech przydą w wyeczne zátroczenie/ Imyę yego nyech zginye/ y pirwffe pokolenye *LubPs* Z; Solitudini [błáđ zam. solitudini] alicuius subvenire, Sieroctwu czyjemu pomoc. *Mącz* 483b, 452d, 469d; *RejPos* 171v; WIELKI KROLV/ [...] Dźis przed święte nogi twoie/ Kláđę ia sieroctwo moje/ Weś mię ná fwą opiekę/ Pod oycowfką rękę. *WisznTr* 29.

W połączeniach szeregowych (2): *LubPs* R3v *marg*; DZiatki miéyćielz to ná pieczy/ Ze nie iedno to złé rzeczy/ Któré lądzie miánowicie/ Złémi zowá poľpolicie. Vboftwo/ kłopot/ więzienie/ Niemoc/ potwarz/ obelżenie/ Siéroctwo/ zły fášiad/ zóná/ Miedzy złémi policzoná. Iefzceć to fnać moje dźiatki Gorfze rzeczy/ niż przypadki *KochMROT* B3.

Zwrot: »zostawować [kogo] w sieroctwie« (1): O Krolu wieczney chwały/ Pánie zaftępow/ ktorzy dnia dźifiefzowego nád wfzytkie niebiofá z tryumphem wfąpił/ nie zostáwuy nas w sieroctwie/ ále rácz zełfáć w fercá náfze obietnicę Oycowfká/ Duchá prawdy. *LatHar* 362.

Wyrażenia: »opiekun w siroctwie« (1): W ręce twe miły Pánye wflytko poruczamy/ Rácz nas nędznych wfylucháć co w tobye wfamy/ Boś ty fám yeft opyekun w siroctwye káđzego/ A nigdy nye opuścifz w vboftwye żadnego *LubPs* C3.

»w si(e)roctwie opuszczony« [szyk I:I] (2): Kto pánu wiernie vfa/ żaden w siroctwie opufzczon nie będzie. *LubPs* C3 *marg*, ffv.

Przen (1): Y przeciw mnyęć fálflywi fwyádkowyye powftáli/ Oczymem áni myllif o to mye pytáli/ Złe zá dobre záwždy mi tu ná wfłlem pláćili/ Práwyye w wyeczne siroctwo duśfę mą wpráwili *LubPs* I3.

a. *Dotyczy dziecka, które straciło co najmniej jedno z rodziców* (21): [*Tollus i Nera*] powili fyná Bernárdyná [..]. Młoda mátká/ młodego Syná we trzech lećiech fwą śmierćią ofierociała/ y w drugich trzech oćiec/ zchodzący z swiáta tego/ sieroctwá fynaczkowi [...] przyczynif. *SkarŻyw* 458; [córka twoja, umierając w dzieciństwie] Tymże mniéy tego swiáta niewczáłów doznáła. Drugie po fwyh namiflznych rodzicách zostáia/ Y ciężzkiégo siroctwá nędzne doznawáia. *KochTr* 23; Y fámám ná fortunę nárzekáć nie smiała/ Y ná on czás gdym wdźięczney mátki poftadáła. Bowiem Oćiec nie dáł znáć sieroctwá/ y trochę Potrwawłzy/ równá matce dáł mi Bog mácochę. *SzarzRyt* D2; [*ListyPol* I 1547/367].

si(e)roctwo czyje [w tym: G sb i pron (6), *pron poss* (2)] (8): *HistRzym* 25v; [św. Paula] zostáwowała fyná máluczkiego/ y Ruf-

finę iuż mężá godną: ktorých fieroſtwo/ acz iá wielce boláło/ wſzákże nád nimi plácząc/ nie pomniáá fię być mátką/ chcąc być Chryſtuſową niewolnicą. *SkarŻyw* 140; [po śmierci rodziców] tę [bratanicę] przyiáciele przywiedli do ſwiętego Abrámiuſzá [...]. á dzieweczka ſiedm lat dopiero miała. On icy młodoſcią y ſieroſtwem wzrzuſzony [...] poſtąpił iey komorki niedáleko ſiebie. *SkarŻyw* [236], 56; Y moié téż choré ciáło/ O ten żywot iuż dba máło. [...] Iuż y w domu mój rząd máły/ Bom ná wſzytko ieſt niedbáły. A ſieroctwo dżiatek moich/ Dla wiecznych obietnic fwoich: Mój iedyny Bóg ogárnie/ Ze żadne nie póydzie mármie. *KochMRot* B4. Cf »bronić ſiroctwa«, »opatrzyć ſieroctwo«.

Zwrot: »bronić ſiroctwa [czyjego]« (1): Soliman gdy ſie dowiedział iż miáłto dobrowolnie dano/ poſtáł dziecicę ná zamek iuż wieczor mácierzy/ zádzierzawłzy przy łobie pány opiekuńcy [...]. Krolowa gdy ſie dowiedziáá/ iż miáłto wzięto/ opiekuńcy zádzierzano/ piſááá liſt do Celárzá [...] profząc áby pámiétał ná fwe przyrzeczenie á obietnice iákkáwe/ ktoremi obiecował bronić ſiroctwá ſyná mego y opiekuńcy iego *BielKron* 313v.

»opatrzyć [czyje] ſieroctwo; ſierostwo [czyje] opatrzone« (1:1): Co ia dáley nędzny człowiek rzekę/ Do bogá ſie w tych rzeczach wciekę/ Ten opatrzyć me ſieroctwo raczy/ Gdy moié chuc k łobye wſzytkę baczy/ Bo iuż widzę śmierć oycá miłego *BielKom* D4v; *SkarŻyw* 143.

»w si(e)roctwie zostać« [w tym: po kim (1)] = *in orphanitate constitui JanStat* [szyk zmienny] (3): Acz rozne á rozne fráſunki ná ten czás mułzá rużác káżdego/ bowiem ieden ſie fráſuie iż mu máte dzyatki zoſtáá w ſieroctwie w domu iego/ drugi ſie boi wpadku w goſpodárſtwie ſwoim *RejPos* 0003; Gdy tedy Gerwázyuſz y Protázyuſz po oycy y mátcie męczeńſtwem vkoronowánych w ſieroctwie zoſtáli: dom y oczyznę ſwoię y imienie przedawłzy/ [...] wſzytko w bogim rozdáli *SkarŻyw* 566; *SarnStat* 584.

»[kogo] w ſieroctwie zowaſcić« (3): wſzak iednak wkrótce [Franciſzku]/ vmrzéc máłz/ wkrótce dzieci wſieroctwie zoſtawic/ I imienie twoie/ wbozych ręku ieſt *MurzHist* N3v, M4v; Máriá Lodwigowę dziewkę [...] przywiedli do koſcióá/ pádłá ná grobie oycá ſwego woáiąc: Miły oycze czemuś mię w tym ſieroctwie ná poſmiech ludziom zoſtáwł *BielKron* 303.

Wyrażenie: »mizerne, nędzne ſieroctwo« (1:1): [narażasz ſię na zgubę, Franciſzku] próżno będzie otobie/ próżno nawieki o twyi dobryi ſławie/ i dżiatkám twoiem miłem/ wſzytko coſ im zwielką prácá zebrał/ vtracił i wmiſernem ié fieroſtwie ſ flachetną a cnotliwą żoná twojá zoſtawłſz/ záłz niewidziłſz iákié to haniebné przeſwiłko heretik? *MurzHist* M4v; *HistRzym* 25v.

Przen (3):

a) [Dotyczy poddanych, którzy stracili władcę: [Stanisław Koszucki, sekretarz królowej Barbary Radziwiłłówny, do Mikołaja Radziwiłła:] Pisać W(aszey) M(ięſci) co więcej [o zdrowiu królowej] nie mám, a téż, Bog zna, nie mogę, bo sobá barzo wrożę. Uchowaj Boże ſiroctwa na nas! *LiſtyPol* III 1551/89; przyiácháli zacni poſłowie od wſzytkiey Angliey poſláni/ do Krolá Dagobertá do Fráncyey/ vłkarzájąc mu ſie Koronnego ſieroctwá. A to dla tego/ że Krol ich źmárły [!] potomtwa żadne⁸⁰ po łobie niezowaſtáwł *Hist-Otton* 115.]

b) Dotyczy apostołów po odejściu Chrystusa [czyje] (2): Ná co [na wiebowſtápienie Chrystusa] pátrząc vczniowie oni/ dżiwnie fię wefelili [...]. Iuż nie záłowáli ſierodtwa ſwego iż z nimi widomie ná ziemi nie zoſtáł *SkarKaz* 244a.

Wyrażenie: »obrona ſieroctwa« (1): Ciężko y ſerdecznie [uczniowie Chrystusa] wzdycháli: myſłąc/ o niewinnoſci y háńbie Páná ſwego/ ktorego ták goráco miłowáli: y o ſwoiey nádźiei ktorá w nim mieli/ náń fię iáko ná Syná Bożego y iáko ná wielkiego v Bogá y v ludzi proroká ſpuſzczájąc: y obronę ſieroctwá ſwe⁸⁰ iemu oddájąc: iáko im wſzytko wpaſć onym odeſcim y śmierciá iego miáło. *SkarKaz* 548b.

c) Dotyczy obywateli zwracających ſię do ſwoich przedſtawicieli w ſejmie [czyje] (1):

Wyrażenie: »opiekunowie ſieroctwa« (1): Teraz zwláſzczá gdyżcie fię ná ten feym ziecháli/ iáko wodzowie ludu Bożego/ iáko ſwiece ich cięmnoſci/ iáko opiekunowie ſieroctwá ich/ iáko miſtrzowie proſtych y ktorzy o łobie rádźie niewmieią/ wam ie Pan Bog zlecił/ wam máiętnoſci y zdrowia ich poruczył *SkarKaz* 120a.

a. Dotyczy Chrystusa będącego pod opieką przybranego ojca, św. Józefa (1):

Wyrażenie: »obronca ſieroctwa« (1): A kto z tym [ze św. Józefem] zrownác fię może/ który nád innę [!]/ ſtáł fię oycem mnie-mánym ſyná Bożego/ [...] ten który vczyniony ieſt ſtrożem wier-nym/ czyłtoſci mátki przenaczyłſz/ opiekunem vboiego w cieie Bogá/ karmicielem Mefyafzá/ obrońcá ſieroctwá/ noſicielem dzie-cięiſtwa/ wychowálnikiem młodoſci Páná wſzytkiego ſwiátá? *Skar-Żyw* 241.

b. Dotyczy człowieka dorosłego, który stracił kogoś z rodziny: dziecko, małżonka, krewnego (16): *PudlFr* 47; Iednák ona pilnoſci/ náklad/ vſilne ſtáránie/ y Nabożeńſtwo ktoreſ W.X.M. w oddániu oſtáteczney poſługi [...] Máłżonkowi ſwemu/ z takim ſciſnieniem ſwoim/ dla rozmaitych przypadkow ktore poſpolicie/ ſieroctwo zlo-bá wlecze/ [...] pokazáá/ v wſzytkich dobrych wielką pochwałę y zálecenie ſłuźnie odnioſłá. *WysKaz*)(3; Przecię namilſza wdowo/ ſtan ſwoy ná baczeniu Mieway záwłze/ ſieroctwo w pilnym wwa-żeniu. *ZbylPrzyg* B3.

si(e)roctwo po kim (2): a będącz ſzwýata anna wſyrocztwye po ſwym panye y uylzla czału yednego do ſwego ſadu telknyącz y modyla ſyá tam *PatKaz* II 63v. Cf *Zwrot*.

si(e)roctwo czyje [w tym: pron poss (2), G pron (1)] (3): *Biel-Kron* 311; *SkarŻyw* 179; Oná [Kamma] wiedzác/ kto przyczyná iey ſieroctwá był/ myſłilá o tym/ iáko by ſye niewinnéy krwie mężá ſwego pómſcié mogłá. *KochWz* 139; [WujPos 1590 346; [Priam do Antenora i Eneasza:] fami ieſtefcie przyczyná tey walki y zálu á ſieroctwá mego/ gdym niemáło ſynow vtrácił/ przyiációl pogubil *HistTroj* K4v.]

W poláczeniu szeregowym (1): Poſláli [panowie węgierscy] téż Sálmę Celárłkiego ſprawcę do Krolowey Izábelly do Budzyniá/ áby dofyć czynilá ſpiłkowi/ który ſie ſtáł miedzy krolém Ferdynándem/ á krolém Ianem niebofzczykiem á vſtápiłá z Budzyniá [...] á gdy tego poſtá wyłucháá rzeczy/ ták go odpráwiłá. Ná to ia teraz/ w tym ſwoim ſmutku/ ſieroctwie/ y záłoſci/ żadney odpowiedzi nie-chcę dáć *BielKron* 311.

Zwrot: »[po kim] w ſieroctwie zostać« (1): [Poliksena wiedziona na ofiarę mówila:] O Grekowie ieſzczelcie nie ſyćci krwie Troiáń-kiey/ oycá mego/ bráciey/ y inych przyrodzonych moich/ [...] iedno wam moię nie doſtawáło/ ktoram po nich wam w ſieroctwie zoſtáá. *BielKron* 60.

Wyrażenie: »opuszczony w ſieroctwie« (1): Záłofnáć ieſt rzeczę [!] gdy miły á wdzięczny máłżonek zeydzie opuſzczoney w ſieroctwie máłżonce ſwoiey/ ábo tákiez máłżonká wierna máłżonkowi ſwoiemu/ ábo ſynaczek iedyny fláchetnemu oycy iákiemu *RejPos* 0002.

Przen (5): [O, Kochanowski] ZŁotołuczny Apollon/ śmierć twoię przedczeſną/ Obmawia ná ſwey lutni záłobliwą pieſnią [...]. Zrzuca ſwoy nieżrzáły płód drzewo/ dobrowolne Sobie czyni ſieroctwo/ kwiatki więdną polne. *KlonŻal* Bv.

Zwrot: »[kogo] w ſieroctwie zowaſcić« (1): [Korona Kſięstwa ſluckiego skarży ſię na Parki:] Nie dawłzy mu [kſięciu ſluckiemu] oglédáć potomká miłego/ Lecz wzáłoſci ſowitey cná máłżonkę iego Zoſtáwiwłzy/ cieniem go ſmiertelnym odziáły/ Mnie w ſieroctwie zoſtáwic tym nie záłowáły. *KolakCath* B3.

a) **Bezdzietnoſć** (1): [do Zofii Chodkiewiczowej, podczaszyny Wielkiego Kſięstwa Litewskiego, na narodziny ſyna:] Dáłci Bog pożądaný żywotá ſpolnego Owoc/ vciechę wielką/ ſtanu Máłżeń-kiego/ Pozniey pomno niſzli wola twoiá bylá/ Lecz wola włzech-mocnego inaczezy zrzádziłá. [...] Będzieſz da Bog potomki po chwili liczełá/ Będzieſz pierwſze ſieroctwo dżiedzicmi ciefzyłá. *Skor-Winsz* A3.

b) Samotne macierzyństwo [czyje] (1):

Wyrażenie: »sierostwa opiekun« (1): W czym obacz iako czcił fławę tey panny Syn Boży: ifz wolał aby onim do czaflu rozumiano/ ifz był profte⁹⁰ człeká fynem: niźli żeby miła mátká ie⁹⁰ przymowkę v ludzi y podeyrzanie cnoty fwey odnośić miała. Ktemu aby Pánná sieroftwá fwego miała opiekuná y pomocniká ná wychowanie y ftrafz onego dziwnego fyná/ dla tego zá mąfz daná była. *SkarŻyw* 242.

c) Opuszczenie przez mieszkańców [czyje] (1): Bo zburzenia twoie [Syjonie]/ y fpuftofzenia twoie/ y ziemia wywrocenia twego teraz węźlza będzie niź obywatel (potrzebuie)/ oddalá fie tez fkazczy twoi. Iefzcze rzekną do vfzu twoich/ fynowie sieroctwá twego/ ciáfne mam mieyfce/ odftap odemnie żebych miał gdzie miefzkáć. Y rzeczeńfz w fercu twoiem/ kto mi národził tych gdyżem ia nieplodna y opufzczona *BudBib Is* 49/20.

a. Dotyczy Maryi [w tym: czyje] (1) (2): Możemy temu dobrze wierzyt/ iij [Matka Boska] tedy mogła mowit. O matki wezrzycie dzis na moie firoztwo/ bom oftrádala iuże wflytkiego mégo pociefleniá. *OpecŻyw* 148v; [O, Najświétsza Panno Maryjo] A przez ono śieroctwo/ którémś była ná on czas ogárniona/ gdy fyn twój namilfzy polécił cię Ianowi. Ráczyłf fię do fyná fwégo namilfzého przyczynić zá mną *SiebRozmyśl* K.

[W połączeniu szeregowym: Pothym [Maryja] do fzyzna wolala narzekayacz y wdychala żadayacz poczycelzenya. Mowayacz acz fzynu namylfzy [...] Veyrzy na moie vboftwo vdráżenye y fzyrofztwo ktore mye ze wfząd nachodzy. *TekstyPol* 37/130.]

Synonimy: opuszczenie, opuściaość, osierocenie, osierociaość.

AC

SIEROCY cf SIEROCI**SIEROSTWO cf SIEROCTWO****SIEROTA (211) sb fi m**

sierota (211), [sieroty] pl t [w znac. 2].

f (74), m (28), f a. m (109); f *BierEz*, *OpecŻyw* (7), *RejPs* (7), *RejRozpr* (2), *RejJóz*, *Leop* (15), *RejFig*, *RejZwierz* (2), *BielSat*, *BudBib* (10), *BialKaz*, *SkarŻyw* (5), *ZapKościar* (3), *BielSen*, *WysKaz*, *SkarKaz* (9), *SkarKazSej* (5); m *GroicPorz* (23), *Calep* (3); f: m *Mącz* (2:2). [Za rodzaj wątpliwy uznano użycia z tekstów, w których nie ma zaświadczonego pewnego rodzaju lub występują oba. Użycia bez wyznaczników rodzajowych z tekstów, gdzie występuje oprócz tego jeden pewny rodzaj, zostały zaliczone do tego rodzaju.]

Na oznaczenie kobiet: f (17), f a. m (2).

Na oznaczenie mężczyzn: m (5) *GroicPorz* (3), *Mącz*, *Calep*; f (4) *OpecŻyw* (3), *RejJóz*; f a. m (5).

sierota (118), sirota (93); sierota *BierEz*, *PatKaz II*, *Mymer²*, *GroicPorz* (23), *UstPraw*, *BialKat*, *BielSat*, *KuczKat*, *ZapKościar* (3), *BielSen*, *ActReg*, *Calep* (3), *GostGosp*, *GrochKal*, *GrabowSet* (7), *WujNT* (2), *SiebRozmyśl* (2), *KlonKr*, *KmitaSpit*, *SkarKazSej* (5), *KlonFlis*, *KlonWor* (2), *SzarzRyt*; sirota *OpecŻyw* (7), *Murm*, *Mymer¹*, *HistJóz*, *BartBydg*, *BielŻyw*, *WróbŻołt* (2), *RejJóz*, *BielKom*, *LubPs*, *RejFig*, *RejZwierz* (2), *BielKron* (9), *SarnUzn* (2), *RejAp*, *RejPosWstaw* (2), *BialKaz*, *StryjWjaz*, *ModrzBaz*, *Calag*, *WisznTr*, *KochPieś*, *ArtKanc*, *KmitaPsal*, *KochFrag* (3), *WysKaz*; sierota : sirota *RejPs* (6:1), *RejRozpr* (1:1), *KrowObr* (1:13), *Leop* (5:10), *BibRadz* (4:1), *Mącz* (9:3), *BudBib* (9:1), *KochPs* (2:7), *SkarŻyw* (4:1), *LatHar* (2:2), *SarnStat* (4:2), *PowodPr* (1:4), *SkarKaz* (8:1).

o oraz a jasne; sié- (13), sie- (5); sié- *KochPs* (2), *SarnStat* (4), *SiebRozmyśl* (2); sie- *BialKat*; sié- : sie- *Mącz* (5:4).

sg N sierota (32). ◇ G sieroty (13). ◇ D sierocie (8). ◇ A sierotę (12). ◇ I sierotą (7) [w tym: -am (1)]. ◇ V siroto (1). ◇ pl N sieroty (11). ◇ G sierót (52); -ót (8), -ot (4), -(o)t (40); -ót *KochPieś*, *KochFrag*, *SarnStat* (3); -ot *OpecŻyw*, *Mącz*, *BialKat*; -ót : -ot *KochPs*

(3:1). ◇ D sierotom (17), sierotám (6); -om *KochPs*, *SkarŻyw* (3), *KochFrag*, *LatHar* (2), *SiebRozmyśl*, *SkarKaz* (3); -ám *Leop*, *Mącz*, *BudBib*; -om : -ám *GroicPorz* (4:2), *BielKron* (2:1); ~ -om (2) *KochPs*, *KochFrag*, -óm (1) *SiebRozmyśl*, -(o)m (14). ◇ A sieroty (30). ◇ I sierotami (19); -ami (17), -(a)mi (2). ◇ L sirotach (2); -ach (1) *ModrzBaz*, -äch (1) *RejPosWstaw*. ◇ V siroty (1).

Sl stp, *Cn notuje*, *Linde XVII – XIX w.*

1. Człowiek, który stracił (zwykle w wyniku śmierci) bliską sobie osobę, przez otoczenie często odbierany jako nieszczęśliwy, słaby, godny współczucia, wymagający pomocy i opieki; osoba bezbronna szczególnie chroniona przez Boga; ktoś odczuwający osamotnienie, bezradność, zagubienie (211): Iáko zá fpráwá Ewányeliey miály być ozywione zgłodniałe ferczá ludzi wiernych/ kthorzy/ ácz ye fwiát zá firoty pokláda/ ále oni fá dzyedzicy żywota wiecznego. *LubPs* F2v marg; [O, Maryjo] Weyrzy ná náfze wdychanie/ do żywota drogo/ firoth poćiefzyćielko/ grzełfnych náwroćiefielko. *KrowObr* 176, 149v; Nudus a propinquis, Niemayący żadnego prziyacielá/ Syrotá. *Mącz* 252d, 111b; *RejAp* 195; Ziemłkich ludzi omyle fá wfzytkie opieki: Lecz twa dobroć Pánie trwa od wieku ná wieki/ Niechżeć záwždy chwałá będzie/ Od twego fтворzenia wfzędzie/ Myć firoty czeńć damy/ Bo cię oycem znamy. *WisznTr* 29; [o *Zygmuncie III*:] Pan to dobry Pan cnotliwy/ Pan ten Bogá boiáźliwy/ Mści fię krzywdy z fwey ochoty/ Zbaw vtrapienia firoty. *KmitaPsal* A3v.

si(e)roty(-a) czyje(-a) [zawsze: pron poss] (7): *RejPs* 63, 167v; *RejJóz* C3; O wieczny Boże Oycze prawdziwy/ wfzákeś ty Pan lutościwy/ Prošim cię twoie firoty/ vfkróm te náfze kłopoty. *ArtKanc* I18; Zbáwicielu pokornych/ Iezuśie fáfkwáwy/ Ktory nas/ nędzny lud fwoy/ pielgrzymámi znáiąc/ Y sierotámi fwemi/ ciéfzyłf nie przefłaiąc *GrabowSet* P3, C3; DUchu święty/ krewkości Náfzey day z wyfokości/ Promień twey iáłności Przydż Oycze firoty twoich/ Przydż dawco dárow fwoich/ Swiátłości wnątrznóści moich. *LatHar* 367.

W połączeniach szeregowych (3): Miéyćie wfzgląd ná vkrzywdzoné/ Sądzićie firoty ściśnione: Brońćie od krzywdy vbogich/ Wyzwólcie fmutné z rák frogich. *KochPs* 124; W tobie [Boże] firota żywie/ nákarmion fáknaący/ Nági ciepło nákrity/ wzięt pielgrzymuiący. *GrabowSet* L2; *SkarKaz* 2a.

Zwroty: »sirotę bronić, obrońca« [szyk zmienny] (4:1): Weźmi [królu] miecz fwięty Boży/ [...] Karz nim złych/ dobrych miłuy/ broń firoty vbogich/ Mści fię nád niepráwofciá/ nieprzyaciól frogich. *StryjWjaz* C3; prze bóg/ długi Zły człowiek ma doświadczać twey ciérpliwofci? Mówiąc/ nie ma Bóg w myśli niczych złości. Myli fye: bo ty widźifz y fmutnych mękę/ Y hárdych okrucieñftwo: toć wpádnie w rękę. Ale człowiek vpádył/ człowiek niewinny Láfkę pozna: ty firoty brónifz/ nie inny. *KochPs* 16; Toć náfze prófby/ pánie: to ty chćiey duży Náfzey kmyśli vczynić/ to przyiác w vfzy: Brón firoty/ brón vpádyłych *KochPs* 16, 103, 104.

»sierotami się opiekac; przyjmowac w opiekę sieroty; opiekun sirot« [szyk zmienny] (2;1;3): a gdy fáfkwie będziefz raczył tu w tym zwykocie karac wyfłepki náfze racz záfze tełz miłofciwie przyimowac wfáfkę a wopiekę fwoię nas firoty fwoie: zwáfłacza gdy nieieft nikt infly: zwierchnieyfł nad nami iedno ty panie boze náfz. *RejPs* 63; [Boże] ktoryś fię tełz ná to vdał fmiłofiernego boftwa twego aby fię tu firoty a opufzczonemi w ych niebefpieczentwie opiekał: racz [...] wezrzec ná niebefpieczne vciski náfze *RejPs* 109v, 97v; Otho [św. Stanisław] oćiec Polakow/ ftał fię opiekunem firoty/ záprawde oćiec fynow/ godny wfłáwifzney chwały. *KrowObr* 173, 69v [2 r].

»[kogo] sierotami zostawowac« (1): nieraczyłf nas tełz tu náfz miły panie firoty zostawowac gdy tu ftałifz w wielkiej wielmożności chwały twoiey ku rozeznawaniu kazdey fprawiedliwofci *RejPs* 99v.

Wyrażenia: »matka sirot« [o Maryi] (1): Przeto wfłepuy wyfłey chwálo wflytkich fwiętych/ nádzieio wflytkich ludzi grzełfnych/ matko wflytkich firoty vbogich *OpecŻyw* 184.

»nędzna sierota« (1): Panie Boże wżęzy chwały/ iedyny na niebie Wiem że gdy kto na pomocz/ wiernie wzywa ciebie Zadny fie na twym boſtwie/ nigdy nie omyli [...] Nie opufzczayże panie/ twej nędzney firoy/ A racz kiedy wfmierzycz/ wżdy moje kłopoty *Rej-Józ C3*.

»ojciec si(e)rot; sirotom ojciec« [o Bogu] (4;1): *SarnUzn D6v [2 r.]*; Pánu chwałę powinna/ y wdzięczny pfalm daycie. [...] Ten ná niebie miefzkáiąc/ okiem litościwym Pátrza ná ludzkie trofki: sirotom telkliwym Ten ieft oycem *KochPs 97*; A ia więc prózen stráchu/ y w myśli befpieczny Tobie nowá pieśń zácne/ o móy boże wieczny. Wyznam cię w obietnicách twoich nie omylnym/ Wyznam cię oycem síróť/ y obrońcá sílnym. *KochPs 103; LatHar 367*.

»ojciec sirot« [o świętym] (1): Bądź pozdrowion Ianie Iámużniku/ oytze sírot poćiefzycielu niemocnych *KrowObr 174v*.

»si(e)rotu ubogie« [szyk 4:1] (5): *OpecŻyw 184; Roskázująca Aniołom/ poćiefzycielko vbogich sírot wyfluchay nas o Márya KrowObr 176v; StryWjaz C3; KAZałaś prośić w imię twe/ prośiemy/ Chryſte wodzu náłz: przezć nie odnoſiemy Skutku fwyh pláczow/ ſieroty vbogie? GrabowSet E3, Dv*.

Szereg: »dzieci a sieroty« (1): a ty tefz [*miły Panie*] iako łaskawy ociec racz miłofciwie zgromadziwſzy nas w fpołeczney miłofci przymowac iako dzieci a ſieroty twoie w fwięte miłofierdzie fwoie. *RejPs 167v*.

a. *Dziecko, które straciło co najmniej jedno z rodziców; pupilus Murm, BartBydg, Vulg, PolAnt, Mącz, Modrz, Calep, Cn; orphanus Mymer¹, BartBydg, Vulg, Mymer², Mącz, Cn; cliens Mącz, Calep; orbis Mącz, Calag; desertus Mącz (157)*: Pupillus dicitur qui non habet patrem. Eyn kint das kein vater nicht hat. Syrotá bez oycá. *Murm 170; Mymer¹ 38; Pupillus, syrotha, est qui caret patre aut matre vel utroque, orphanus BartBydg 127; BielŻyw 84; Mymer² 40*; OPiekun przyrodzony powinien wczynić Inwentarz y wifćić ſierotam ich dobrá *GroicPorz ee3, p3, y2 [2 r.]*, ee3v, ee4v, nrv; *Leop Is 1/23; UstPraw H3v; Cliens, Sierotá/ która obrony potrzebuye. Mącz 57a*; Neque in hoc administrantur tutelae ut mergantur pupilli, Nie dla tego bywáją polecone opiekuńſtwá áby ſieroty byly topione/ To yeft ſzkodzone w ymieniu. *Mącz 218c; Exposititius puer, Nálezionek ſierotá Mącz 310d, [267]d, 270b [2 r.]*, 332a [2 r.]; Bądź ſierotam iáko oycem/ á mátcie im miáło mężá. *BudBib Eccli 4/10, Job 6/27, 22/9, 31/17, 21; ModrzBaz 76; Calag 372a; [Eufrazja do zakonnicy:] dam wam máły vpominek/ dwádzieſćia ábo trzydzieſći funtow złotá: á modlćie fię zá mężá mego Antygoná y zá tę ſierotę/ corkę iego. SkarŻyw 224; ZapKościur 1586/67v, 1588/166; Calep 206b, [877]a [2 r.]*; IEllyby Prokurator, Opiekun, álbo Curator podiáwſzy fie iákiego brzemięcia, nie ftáwił fie w fłowie: tedy nie pan, nie ſierotá *pupillus*, ále on fám to winien zniéść. *SarnStat 1287, 613, 1313*; A iellyby mię Pan Bóg prze zefzłość zdrowia mégo/ do ſiebie powolać raczył: profzę W.K.M. wniżenié/ ábyś W.K.M. dziatkóm moim Miłofciwą Pánią bydz raczył: iákożeś to W.K.M. zwykłá czynić przeciwko káżdym ſierotóm *Sieb-Rozmysł [A3]*; Tá bitwá bárzo byli Pigmei zwátleni/ Tám mężowie zginęli wſzytko doſwiadczeni. Wiele ſierot/ wiele zon/ bez dzieci zoftáło *KmitaSpit C2v; SkarKaz 387a; (marg)* Sierot ofzukanie pánienek zwálfzczá. (–) Zoftánie ſierotá pánná: powinni y opiekunowie połowicę ábo część niemáłą iey dziedzictwá y poſágu odeymuiá/ z zięćiami fię przyłzlemi ftárgowawſzy *SkarKazSej 705b; KlonWor 55, 57*.

si(e)rot(-a) czyje(-a) [= po kim] [zawsze: G sb i pron] (4): *Leop Is 9/17*; Stáraycie ſię dla Bogá/ áby wniwczym tá ſierotá onych dobrodzieiow náłznych niebyłá wkrzywdzoná. *BialKaz M3; (marg)* Poćiechy ná fmierć (–) Nieſmiertelność duſz náłznych/ przyłzle zmartwychwftanie: dobre á Kátholickie z tego fwiátá zefzćie: plácz mierny/ y pogrzeb wczćiwy: wykonanie teftámentow: opátrzenie ſierot ich: pomoc duſzom ich ná wypłácenie grzechow *SkarKaz 381b, 387a*.

W połączeniach szeregowych (26): NA Sędzięgo przynależy dáwac Rzecznicá białym głowom/ ludziem niedołącznym/ ſierotom/

y tym ktorzy od kogo bywáią mocá á gwałtem wćifnieni. *GroicPorz d, t, v4*; Potrzećie to wadzá Obrázy/ iż ludzie krwią Páná Iezu Kryftá pokropieni/ y omyći/ to coby ná żywe Obrázy nákládać mieli/ ná flugi Boże/ ná vbogie žaki/ ná ſiroy/ ná wdowy/ to nákládać ná martwe pniaki *KrowObr 117, 142v*; A po Sobboćie [*Machabejczy*] chorym/ y firotham/ y wdowam podzieliłi lupy *Leop 2.Mach 8/28, Eccli 35 arg, 2.Mach 8/30; BibRad 2.Mach 8/28*; Ná drugi rok záfię krol Fráncufki do Artezey [*wkroczył*] wielká ſzkodę wczynił. Táke mu záfię Márya kfięzna Belgarum wiele wczyniła/ nie przepufzczáiąc wdowom áni ſirotom áni poſpolitemu człowiku. *BielKron 191, 311; BialKat 171*; Y wefelić fię będziefz ná ſwięto twoie/ ty y fyn twoy/ y corká twoiá/ y niewolnik twoy/ y niewolnicá twoiá/ y Lewi/ y przychodzień/ y ſierotá/ y wdowá/ ktorzy wbronach twych. *BudBib Deut 16/14, Mal 3/5; [Eugeniusz] wſzytko dobro fwoie [...] ſierotom/ wdowom/ y vbogim rozdał. SkarŻyw 183, 58, 171, 172; LatHar 96; SarnStat 447, 1275*; Táki by miałá ná Seymach ſpráwiedliwość iſć [...] ludzje vbogie wćiſnionie/ ktorzy áz gromádami wołáią/ á przytym ſieroty/ wdowy/ y ktorzy fobie rády dáć nie mogá/ naprodz odpráwić. *PowodPr 67, 51, 67; SkarKaz 41a*; Bo gdyś pozłzá do chwały/ ktoráć Bog zgotował/ Kto był kto twego zeſćia z ziemie nie záłował? Duchowieńſtwo/ vbodzy/ ſieroty z wdowámi/ láko po mátcie wálfney zálałife lzámi. *SzarzRyt D*.

W charakterystycznych połączeniach: si(e)rota bez ojca, bez opiekuna (2); si(e)rotu smętne, ſciſnionie, teskliwe; krzywdziciel si(e)rot, miłownik, patron, pocieszycielka (2), wſpomozyciel, zdrájac; si(e)rot nawiedzanie, uciſnienie (ſciſnienie) (3); ubliżenie sierotom; staranie o sierotach; sierotom ſzkodzić (ſzkoda) (2), uſługowac; si(e)rotu lupić, mieć w nienawiſci, mordowac, nawiedzac (4), poniżac, trapić, wybawić, zasmucac, zdzierac.

Zwroty: »bronić, obrona, obrońca si(e)rot(y)« [szyk zmienny] (5:3:2): (*nagl*) Przyfyęgá Woytowka. (–) Ia: N: przyfyęgam [...] iż chcę wierzen być ná Sądzie moim/ y ſędzić iednákim obyczáiem ták Bogátego iáko vbogiego/ ták łályadá iáko gołćia: Sierot y wdow ktore požádáią ſpráwiedliwołci bronić chcę *GroicPorz c2v, c, p3; RejZwierz 123v; [papież] LEO* trzeći [...] był mierny/ pokorny/ cíchy/ trzeźwi/ czyłty/ obrońcá vbogich sírot y wdow/ thák iż go teź mogł między ſwięte włozyc. *BielKron 168v; [Władzistaw]* rofkazał bráćiey fobie poſtuſzeńſtwo czynić y dań dáwac [...]. Zaden fie o tho niewfpierał/ iedno Wfzeborz Woiewodá y Hetman woienny/ kthory bronią ſirot wielekroć porazał Władziflawá náiezdźáięcogo bráćia. *BielKron 354v; Suscipere patrocinium alicuius deserti, Wziąć ná fię opieke/ á obronę niektórej ſiroy. Mącz 284a, 467d; GrochKal 17; SarnStat 584*.

»si(e)rotu opatrowac (a. opatrzać); opatrzenie, opatrzyciel si(e)rot« [szyk zmienny] (4;2:1): *BielKom G5*; Dijakonowie fá iefztze/ fludzy Koſćiołá Bożego álbo opátrzycielowie vbogich ludzi w koſćiele Bożym/ firot y wdow. *KrowObr 4v*; Thyłko fám Ieronim Lafki rozwodził im ſzeroká rzeczá/ [...] mowiac wty fłowá: Co zá myſli was náchodzjá pánowie y wſzytko rycerſtwo/ ábyfmy co gwałtownie mieli poczynac z wdowá/ takież z dziećieciem iey/ co ieft przeciw Bogu/ ktory kazał wdowy firoy/ y niewinne dzieci opátrzac *BielKron 311, 288*; Nákoniec poćiechá ieft vmárłym/ gdy ich wdowy y ſieroty opátruiemy *SkarKaz 387a, 381b, 387a marg*.

»si(e)rotami ſię opiekać; si(e)rote(-y) mieć ná pieczy; opieka, opiekun si(e)rot(y)« [szyk zmienny] (2;2:1): Tu by przyftáło ná ty kthorzy fye opiekáią ſierotami zábiegac y rádźić pilnie około tego/ áby pieniádze gotowe y wſzytki rzeczy ruchome/ po ſmierći zmárłego zoftáć/ zupełnie á ſpráwiedliwie byly popláne. *GroicPorz ee3v; KrowObr 123v; Mącz 284a, 467d; KochPs 212*; a ofstatek tych ſta ſlotych dobrały ſterzy talari czy opyekunowyę ſdofwole nyem ty pánný ſzyeroty Katarzyny *ZapKościur 1586/67v; GrabowSet D2*.

»sierotami zostać« (2): *RejPs 163*; Kogom ia wielce ważył/ kogom miłował/ Ten mi to nienawiſćia dźiſ oddárował. [...] Niech ná ziemi nie będzie wiek iego długi/ A po nim doftoieńſtwo bierze

kto drugi. Sierotami niech iego dzieci zoftaná/ A żoná niezczęśliwa wdową ftrófkáną. *KochPs* 168.

Wyrażenia: »dom sirot« (1): Tho miásto [*Augsburg*] ma fzypta-
le známienié nádáne/ ofobne domy chorych/ ofobne sírot/ ofobne
mázáńcom/ ofobne trédowátym/ ofobne powietrzym zaráżonym.
BielKron 288.

»siroty nędzne« (2): *KochPs* 141; Tán niewinna mácóchá/
dзіatek piérwífzý żony Sírot nędznych przeftrzéga wczáfu z káždý
ftrony *KochPieś* 1.

»ubogie si(e)roty« [*szyk* 10:3] (13): *RejRozpr* C; Abowiem
drugi niż zácnie Inwentarz czynić/ połowicę indzje wynieć może/
ku wielkiej fzkodzie y vblizeniu vbogim sierotom *GroicPorz* ee3v,
ee3v, ee4; *KrowObr* C3, 123v, 142v; *BielKron* 44, 168v; przel
uftkowie dзіatek pozofáltych po Niebofcze zofiey Goftomlki, rze-
czy pozofálté f strony síroth vbogich iako Philip Regina, Iędrzei,
Anna, przed przifáznymi ftal fię iest rozdział miedzi Marcinem
Smukalá a miedzy wyzei napifánemi dziećmi f strony Macierzif-
tego. *ZapKościer* 1579/1; *KochFrag* 48, 50; *PowodPr* 66.

Szeregi: »siroty i dзіatki ubogie« (1): [*urzędnik*] ma to opá-
rzyć/ áby nie chowano w folwáruk czełádzi mniej áni więcej nád
potrzebę: á máli bydź co nád potrzebę/ tedy siroty y dзіatki vbo-
gie/ ktorým/ komu Bog da chlebá z potrzebę/ powinien go nie
żáłowác *GostGosp* 16.

»si(e)roty(-a) i ubodzy(-gi)« = *pauper et pupillus Vulg* [*szyk*
2:2] (4): *Leop Iob* 29/12; [*miasto Augsburg*] Siroty y inne vbogie
ábo w rzemieńlá ábo ná náuki nákládem wielkim dawa ábo opat-
rza/ ták iż tán żadny nie prożnuie. *BielKron* 288; (*nagł*) Grzechy
do niebá wołájące. (–) Pifmo ś. ná rożnych mieścách te cztery
wfpomina: Dobrowolne mężoboyftwo/ Sodomia/ vciśnienie vbo-
gich y sírot: á nákoniec robotnikow náiętych w zapláćie ofzuká-
nie. *LatHar* +++2; *KlonKr* E4v. [*Ponadto w połączeniach szerego-
wych* 6 r.]

»(abo, ani, i, tak) si(e)roty(-a), (i, a, abo, ani, jako) wdowy(-a)
(a. stan wdowi)« = *pupilli(-us) et (nec) viduae(-a) Vulg, PolAnt*;
orphani et viduae Vulg [*szyk* 36:13] (49): *WróbŻolt* 67/6; *RejPs*
163; Też ná vrząd Rádziecki przynależy [...] sírot y wdow vciś-
nienia w fprawiedliwofci bronić *GroicPorz* b4; GDyż tu .N. obzá-
łowány przed Sądem o zámordowánie tego .N. przywołány [...] nie-
ftánął/ áni przes fye/ áni przes fwego mocnego człowieká. Przeto o
tákowy mord vpadł iest w fwey rzeczy/ y práwo iego poniżamy/
Zonę iego fkázuiemy być wdową/ dзіatki sierotami/ y bierzemy od
niego práwo iego *GroicPorz* n2, c, c2v, pp3 [2 r.]; *KrowObr* 4v, C3,
62v, 123v; Bládá tym ktorzy poflánawiá práwá nie fprawiedliwe:
á piffłac/ niesprawiedliwość zápifowáli: [...] áby były wdowy wy-
dártkiem á korzyściá ich/ á fierothy áby zdzieráli á łupili. *Leop Is*
10/2, *Eccli* 35/17, *Is* 9/17, 10 arg; *RejZwierz* 123v; ADryanus Pa-
pież cnotliwych obyczáioi będąc/ przeżdzyki ná ten stolec zwyę-
t przyzwoleniem Cefárzá Lodwigá. Ten był miłownik vbogich/ ták
sírot iáko wdow. *BielKron* 172, 44, 168v; Nabozeńftwo czyfte y
niepokálné w Bogá y Oyca to iest/ siroty y wdowy w ich vciśkach
náwiedzác. *KuczKat* 300; Niechby fie tedy tu či przypátrzyli/ iá-
kami fą członki kociołá/ [...] ktorzy fą łákomi/ tylko k fobie gárná/
ná vbogie żadnego względu nie máiac/ żadnego też ftáránia nie
máią o sírotach á wdowach. *RejPosWstaw* [143⁴], [143⁴]; [*Pan*] Nie
opuści modlitwy fieroty/ áni wdowy kiedy fię przed nim vkarża
BudBib Eccli 35/15, *Ez* 22/7; *KochPs* 168; *GrochKal* 17; *Grabow-
Set* D2; KAfpá Kochánowfkiego tu fchowano kości/ Człowieká
cnoty wielkiéy/ y wielkiéy godności. Pláćzcie vbogie wdowy/ y
fmetné siroty: Vmárl ten/ co ná pieczy wálże miał kłopoty. *Koch-
Frag* 50; Profzę [*Panie*] zá krolmi/ kfiáżety/ y przelożonemi wfzel-
kami [...] day im to áby fię ftáwili sierotom oycámi/ wdowom
fędziámi *LatHar* 95; *WujNT Iac* 1/27; *PowodPr* 69; *SkarKaz* 387a;
SkarKazSej 703b. Cf »przychodzień, si(e)rota, wdowa«. [*Ponadto
w połączeniach szeregowych* 20 r.]

»(abo, ani, i) przychodzień (przychodnie) (a. gość, a. pielg-
rzym, a. podróżny, a. obcy człowiek), (i, a, abo, ani) si(e)rota(-y),

(i, a, abo, ani) wdowa(-y) (a. stan wdowi)« = (*et*) *advena(-ae)* (a.
peregrinus(-i)), (*et*) *pupillus(-i)*, *et (ac, nec) vidua(-ae) Vulg, Pol-
Ant* [*szyk zmienny*] (15): *WróbŻolt* 145/9; Ani wdowá áni żadna
firotá/ áni opcy człowiek przyfzli zdálekicy ftrony żadney lutofci
nienaydzie przednimi [*przed prześladowcami*] *RejPs* 139; Przy-
chodniá/ sieroty/ wdowy/ nie záfmucaycie/ áni vciśkaycie zlofciwie/
krwie niewinney nie przelewaycie. *GroicPorz* pp2v, pp3; Kiedy
będzieft żác zboże ná polu twym/ á zápomniáby wziác Snopká/
niewrociłf fie poń ábyśgo [!] wziác: ále niechaygo [!] weźmie ábo
podrożny ábo firothá/ ábo wdowá *Leop Deut* 24/19; Będzieftli też
zbierá wino z winnice twoiey/ gron kthore zoftáná niecház/ że ie
zbiorá fobie przychodzień firotá/ ábo wdowá ná fwe pożywienie.
Leop Deut 24/21, *Deut* 24/17, 20, *Ps* 145/9, *Mal* 3/5; *BibRadz Ier*
22/3; *BudBib Deut* 27/19; Pan iest ftrózem przychodniowi/ Pan
síroté/ y ftan wdowi Ma ná pieczy *KochPs* 212, 141; A tá więc iego
[*Kaspra Kochanowskiego*] godność/ którą go był Bóg opátrzyć
raczył/ niebyłá ták okréfóná ábo wázka/ żeby fie tylko w domu iego
fłogym záwierác miáłá: ále siłá obcych ludzi/ siłá wdów y sírot
vbogich rády iego vżywáło *KochFrag* 48.

Przen (12): Wtóry raz ná świát idzie ten Flis/ á iż mi był ośie-
rociál pierwey niż fię vrodził/ y niż z Drukániey [!] od Práfy wy-
fzedł: przetoż fię teraz w infzy dom/ fzcześcia fwego fzukájąc: vďác
y przeprowádzić muśiá. Przyimiżego tedy W.M. moy Mściwy Pan
iáko sierotę pod obronę fwą. *KlonFlis* Bv.

a) *O poddanych, podwładnych, którzy stracili władę, zwierz-
chnika* (3):

W porównaniu (1): Wfzytki me drogi/ łzámí opływály/ Ktoby z
poćiechą do mnie fzedł/ nie znály/ Wrotá otworem/ kłotki pogwał-
cone/ Smutkiem ftłuczone. Służebnice me/ y fludzy życziwi/ Iáko
sieroty/ chodźli trołkiwi [!] *GrabowSet* R2.

Zwrot: »ostawić [kogo] sierotami« (1): ábyś W.K.M. y fporo y
trwále z Talentu fobie od niego [*od Boga*] zleconego flufzną zawfze
liczbę dawał/ tedy y zdrowiem dobrym W.K.M. pośili [...] y roz-
mnoży cię z Krolowá Mázónką W.K.M. miłá [...] á nie oftáwi nas
firotámi/ bo to w niego wfzytko y podobno y łácono. *BibRadz* *3.

Wyrażenie: »ubogie siroty« (1): Czech Kfiáżę Czełkie vmárl/
máiac lat 86 [...] kthorego wfzytcy żáłowáli z wielkim pláćzem á
nárzekánieim iáko oycá mowiac: Awech áwech/ iákoby rzekł/ Biádá
nam vbogim firotam bez oycá *BielKron* 318.

b) *O apostołach po odejściu Chrystusa i Maryi* (6):

Zwroty: »opuścić, (z)ostawić [kogo] si(e)rotami« = *relinque-
re orphanos Vulg* (2:2): Potym [*Jezus*] rzékł ku wflytkim: Nie-
fmutczcie fertz wállych/ anij fie lękáycie/ nieopuffczętz wás firotá-
mi/ ijde od wás/ a zafié przyde kwám/ a zawždy będę fwami. *Opec-
Żyw* 173v, 96v; *KrowObr* 10v; A ia prośić będę Oycá; á innego
poćiefzyciéłá da wam/ áby z wámi miefzkał ná wieki/ Duchá praw-
dy [...]. Nie zoftáwiętz wás sierotámi: przyide do was. *WujNT
Ioann* 14/18.

»si(e)rotami [po kim] zostać« [*szyk zmienny*] (2): *OpecŻyw*
174; Iákoż/ gdyś iuz [*Maryjo*] dużę fwą w ręce bołkié dáłá/ A z
tym to nędznym świátem/ iuz fię rozftawáłá: Oni twé świéte ciáło/
vczciwie fchowáli/ W ónym grobie Iozaphát/ á fámi zoftáli Sié-
rotámi po tobie *SiebRozmysł* K4.

c) *O obywatelach zwracających się do swoich przedstawicieli
w sejmie* (2):

sieroty czyje (1): *SkarKazSej* 665a cf *Szereg*.

Wyrażenie: »ojcowie sirot« (1): Służnie też do was mowić
ták mam/ przezacni obmyśláće dobrá popołitego: [...] weyrzycie
ná nas ábyfmy nie ginęli/ y w domowey niefprawiedliwofci/ y w
pogáńfkicy niewoley. Wyście oycowie náfzy y opiekunowie [...].
Wyście iáko mátki y máмки náfze (*marg*) Oycowie sierot/ y mámk-
ki. (–) *SkarKazSej* 665a.

Szereg: »siroty i dzieciny« (1): [*Senatorowie*] Wyście oycow-
wie náfzy y opiekunowie/ á my siroty y dzieciny wálze [...]; iefli
nas odbieżyćie/ á zle o nas rádzić będziecie: my poginiemy/ y fámi
zginiecie. *SkarKazSej* 665a.

b. Człowiek dorosły, który stracił kogoś z rodziny: dziecko, małżonka, krewnego (17): potym rzekł Izrael ocyec ich/ iefli tego tak potrzeba tzyńcye co chcecye/ wezmęcye tzyfnych požytkow z zýmeye [...] a y bratá fwego wezmęcye a idzycye do męża a bog moy wflechmogący vtzyny go wam ławkawego a puŝti zwami brata waflego ktorego trzyma w wýczýenyu/ y tego Beniamina/ a ya iako ŝyrotá będe przez dzýetzi *HistJóz C4v*.

sierota po kim (1): [[*Anna Witówna*] recognovit [...], iż będąc sierotą po mężu swym pirwszym Macieju Nowaku, będąc też w niedostatku, kiedy pojęła terazniejszego męża Krzysztofa Szota, który wiele dobrego [z] sobą wniósł w dom do niej. *KsięgaSądłwk 91.*] *Cf Zwrot*.

sierota(-y) czyja(-e) [= po kim] (2): Tákíe fłowá fą w księgách Ruth/ iż Boos opátrował ŝierotę powinnego fwego vwárlego [!]/ Ruthę onę vbożuchną wdowkę: dopufzczáiąc iey kłofy zbierác/ y z żeńciami fwoiemi chleb ieść. *SkarKaz 387a, 387a marg*.

Zwrot: »(z)ostać sierotą« [w tym: *po kim (1)*] = *orbari Pol-Ant [szyk zmienny] (3):* [šw. *Anna żaliła się:*] Oto ptafzkouye uefelą fyą fplodu fwego a ya nyepłodna wfłmątku oftála/ y pana mego ŝtradayacza y fyerotam oftála *PatKaz II 63v*; Vmárli potym oni dwa fynowie iego [*Elimelecha*] Máhálon y Chelion/ á tákże niewiáfthá oná [*Noemi*] zołfhátá fierotą [*remansit mulier orbata*] po dwu fyniech y po mężu fwoim. *BibRadz Ruth 1/5, Gen 43/14*.

Wyrażenia: »sirota Boża« (1): Karzćiefz fię przypadkiem mom/ abyŝćie ná dálfzy czás ŝpraw zbáwienia wáfze⁸⁰ nie odkládáli [...]. Ale ofobliwym obyczáiem ty ŝirote Boża/ niegdy Małżonko moiá miła. Pomni ná fąd moy *WysKaz 47*.

»si(e)rota nędzna« [szyk 1:1] (2): Iedná páni mężá miálá/ A przednie go miłowálá: Ktory nagle ŝię rozbołał/ A ták żywotá dokonał. [...] Nie lutuiąc fámá ŝiebie: Zálbliwie nárzekátá [...]. Ktoż mię będzie opátrował/ O moje rzeczy ŝię prácował: Biedá mnie nędzney ŝierocie/ Ofstawfzy w tákim kłopoćie. *BierEz O2v; Rej-Fig Aa8v*.

Jako ostatni człon we współrzednym połączeniu wieloczłonowym: »i inne sieroty« (1): Nákoniec poćiechá ieft vmárłym/ gdy ich wdowy y ŝieroty opátroiemy [...]. To co dobrego kto dziećiom y żeńie y innym ŝierotom pozostálým czyni: to też vmárlego dochodzi y tym fię ćiefzy/ gdy zań czyni przyiaciel/ co on był dziećiom y żeńie fwey y innym winien czyniéc/ by mu ŝmierć byłá nie przefzkodziła. *SkarKaz 387a*.

Przen (4):

Wyrażenie: »uboga si(e)rota« [*Rzeczpospolita o sobie*] (4): *Rej-Rozpr K3; RejZwierz A5; (nagł) Polska ziemiá nárzeka. (-) [...]* Coż ia mam dáley czyniéc/ vboga ŝierotá/ Niemam fkárbow potemu/ niemam Srebrá Złotá. Bom fię ia w tych łákomfłwiech nigdy nie kochátá/ W polu zázwdy w obronie fwe fyny chowátá. *BielSat G4v [idem] BielSen 18*.

a. O Maryi (3): [*kto chce wiernie służyć Bogu*] niemá prze-mieflkatz między przyrodzonymi ani prziiacielmi/ ale tzo dáley ma fię odłeczyt od nich. Na naukę nám oto mily pán Iezus matuchnę opufcił iako firotę *OpecŻyw [34]*.

Zwroty: »sirota zostać (a. [ostać]) [po kim]« [szyk zmienny] (1): Odpowiedziála [*Jezusowi*] matka pokorná: [...] gotowam iá z daru twégo/ nie tylko zołfatz firotą po tobie/ ale ij vmrzetz dlá tych/ dlá ktoryches ty vmarl. *OpecŻyw 173v; [RozmyślDomin 14]*.

»[kogo] sirota zostawiać« (1): [*Maryja do Jezusa:*] Pod krzyżem ftoieć/ a na mię nie patrzyfs. [...] Czemu mie firotą zołfawiáfz? *OpecŻyw 148*.

2. [bot. »sieroty« = *Saxifraga granulata* (L.); skalnica ziarenkowata, bylina z rodziny skalnicowatych (*Saxifragaceae*) o białych kwiatach i skąpo ulistnionej lodydze, liście odziomkowe posiadają bulwki, występuje na obszarach górskich: Sieroty/ Saxifraga. 3. alba. Wurtzkörnlen. *SienHerb L3#, E2#e.*]

Synonimy: 1. *opuszczony, opuŝciały, osierociały.*

AC

[SIEROTCZONY ai sierotczony, sirotczony.

Tekst nie oznacza pochyleń; pierwsze o prawdopodobnie jasne (tak w sierotka).

sg m N sierotczony. ◇ G sierotczon(e)go.

St stp, Cn, Linde brak.

Przymiotnik od „sierotka”, „sierotka” ‘dziecko, które straciło co najmniej jedno z rodziców’: Zapys syrodczony nyebosszczika *Mas-thega [!]*, co daly raycie popysacz, co zostało po nym, aby dzieczom nyessgynielo *ProtokWoźnik 1560 nr 119*; Item w*Kamienici vMychnoviey vSsobka* zmacierza brały 2 krowie stego stathku sierodczonyego. A maya thy dwie krowie postavycz, gdy dzyeczny wssrossta natho mieszczie. *ProtokWoźnik 1560 nr 119*.

Cf SIEROTCZY]

AC

SIEROTCZY (1) ai

e pochylone, o jasne.

sg m N siérotczy. ◇ [A siérotcz(e)go. ◇ pl A subst siérotcz(e).]

St stp, Cn brak, Linde XVI w.

Przymiotnik od „sierotka” ‘dziecko, które straciło co najmniej jedno z rodziców’; pupillaris Mącz: Pupillaris, Siérotczy/ co zwłafzczá ku fiérotam należy. *Mącz 332a; [Volck 515]*.

a. [Będący własnością sierotki: Przstapieli przed nass vpełnum radde [...] *Jan Zawada, Wawrzyn Nieszgoda sCzinkowa, y ręcely są nam za pokoy za thy ssierothcze pieniądze Macheialskye [!]*, y ze sie mu yuss themu pacholiecznyu zadoszczi stało *ProtokWoźnik 1589 nr 190*.

Szereg: »sierotczy, wdowin«: Iedni mężowie gránice przenoŝili/ á rozchwycili trzody y pášli ie. Ofhá ŝierotczego [*asinum pupillorum*] zágnáli/ y bráli w zaftáwie wołu wdowinego. *Leop 1577 Iob 24/3 (Linde).]*

Cf [SIEROTCZONY]

AC

(SIEROTCZYN) cf [SIROTCZYN]

SIEROTEK cf SIROTKA

SIEROTKA cf SIROTKA

[SIEROTKOWY ai

L sg m siérotkowym.

St stp, Cn, Linde brak.

Przymiotnik od „sierotka” w niezaświadczonej u nas znac. ‘Saxifraga granulata’ [cf SIEROTA znac. 2.]:

Wyrażenie: »sierotkowy korzeń«: Kármazynowe iágodki/ álbo Czerwcowe žiárná/ Chermefinum, Niemcy Karmefyn zowá. Twierdzi Máttiolus y wiele ich s nim/ iż tych žiarnek w Polfcze nawięcey roŝćie [...]. Iam ich iefzcze niewidział/ áni tych co ná korzeniu žiela niektorego roftá/ rownie iáko náŝierotkowym korzeniu *SienHerb I3v#.*]

AC

[SIEROTNY] cf SIROTNY

[SIEROTY] cf SIEROTA

SIERP (67) sb m

sierp (36), sirp (27), sierzp (3), sirzp (1): sierp *BierEz, Murm, LibMal, MurzNT, Leop (4), BielSpr, CzechRozm, BielSen, BielSjem, KochSob (2), KochProp, GostGosp, RybGęśli, WujNT (9), GostCast; sirp Mymer¹, FalZiol (3), RejZwierz (2), BielKron, RejAp (16), RejZwierz; sirzp BartBydg; sierp : sirp : sierzp ZapWar (-:1:1), BibRadz (3:2), Mącz (6:-:2).*

-é- (8), -e- (5); -é- KochSob (2), KochProp, GostCast; -e- MurzNT; -é- : -e- Mącz (4:4).

sg N sierp (17). ◇ G sierpa (4), [sierpu]. ◇ A sierp (26). ◇ I sierpem (6); -em (1), -(e)m (5). ◇ pl N sierpy (1). ◇ G sirp(o)w (1). ◇ A sierpy (10). ◇ I sierpami (2).

Sl stp, Cn notuje, Linde XVI i XVIII w.

1. Ręczne narzędzie gospodarskie; falx Murm, Mymer¹, Bart-Bydg, Vulg, PolAnt, Mącz, Cn (65): Falces [...] Sylvaticae et Arborariae, Siekiéry/ Rusticariae, Motyki albo sierpy. *Mącz* 117b; Falx putatoria, idem quod Falx vinaria, Falx frumentaria, Sierp. *Mącz* 117b.

a. Narzędzie rolnicze do ścinania zboża i trawy, składające się z półkolistości zakrzywionego gładkiego lub ząbkowanego ostrza osadzonego na krótkiej drewnianej rękojeści; batillum, secula Mącz; falx messoria a. stramentaria Cn (60): Więc oracz gdy się náczeł/ Nádzieie w pomocy nie miał: Kazał fynowi sierpy wziąć/ Muśiwá fnać iuz fámá żać. *BierEz O; ZapWar 1524 nr 2300, 1529 nr 2357; Mymer¹ 16; Falx, instrumentum metendi segetes, syrps BartBydg 55b; Iłch Bylmo Szoka [lege: z oka] czlowyeku vmye zegnacz thymi flowi, wzyącz fzyerp y mowycz. Sthari mązv zegnalefz yare y ozymye, fpadz ze themv krzczonemu czlowyekowy Byelmo zoka wymyá oycza LibMal 1544/89; Wytráćcie ofiewáczá z Bábilonu/ y tego ktery więc dzierzy fierp czáfu żniwá Leop Ier 50/16; BibRadz Ier 50/16; RejZwierc 109v; Zyto fye w polu doftawa/ Y fwoiá bárwą znać dawa: Iż iuz nie dáleko żniwo/ Miéy fye do sierpá co żywo. *KochSob 62; RybGęśli B3; Zyte Afcreus [tj. Hezjod] w flawie nigdy niezmozony/ Póki winnice wdzięcznie będą świécie grony: A zboża oracz chćiwy/ pod pfem vpalonym Będzie wálił ná kupy sierpem wyoftrzonym. GoslCast 9; [Cresc 1571 695 (Linde w cytacie s.v. sierpień); Vftáwicznie fie fkráżymy/ iż złym ludzióm fortuna flúży. Wielekroć mináwłzy grad co náigorłzych ludzi zboże/ pobiie dobrych/ á notliwych ludzi ták bárzo/ iż nie będzie po co z sierpem wychodzić. SenekaGórn 102 (Linde)].**

W połączeniach szeregowych (2): Gdy ná Mółkwę iedziećie/ mieyćie ty potrzeby: Namiot/ páncierz/ tarcz/ drzewce/ w bułzách fery chleby: Rydl/ siekierę/ motykę/ kofze/ sierp/ koćielki/ Włoczek y też rułnice ma mieć Zołnierz włezki. *BielSjem 34; Do żniwá [kmiéc ma posiadać:] sierpy/ kofy/ ofly/ klepádło dla kofy. Gost-Gosp 30.*

W porównaniach (2): *FalZioł I 64c; Falcatus, Krziwy yáko kołá álb ofiérp [!] Mącz 117b; [SienHerb 78b (Linde)].*

Przysłowie: bibl. A fkuia z mieczow fwoich lemieffe/ y z włóczeń fwoich sierpy. *Leop Is 2/4; CzechRozm 112; Miecze ná niezrobioné iemiefze zkowáno/ Száble ná krzywé kofy/ y ná sierpy dano KochProp 6.*

Zwrot: »si(e)rpem rzezać, urnząc, żać; sirp żnie« (*I:I:I:I*): Nie bierzcie lichwy od bliźniego fwego/ ále gdy wnidyfz do iego winnice/ iedz iągody iego coć fie chce/ iedno dáley nie wynoś/ ták-ież prażmo ze zboża/ iedno kołá albo sierpem nie rzelz. *BielKron 44; Manipulus, Garść/ Snopeczek/ wiązánká proprie, Ták wiele yáko żeńcá zaráz sierpem [!] vrznie/ Garść. Mącz 208a; RejAp 126; Náleżli tho przez doświádczenie/ iż młódz tá ktora fie ná wsi rodzi/ godnieyfza ieft ku ówíczeniu rzeczám Rycerfkim [...] Ná káżdą poślugę Woienná godni/ kopác przekopy/ trawę fiec/ sierpem żać/ drwa rąbác/ przez Rżeki pływác/ przekopy zámiotác. BielSpr 2.*

»sierp zapuścić (a. zapuszczáć)« = *mittere falcem PolAnt, Vulg; falcem elevare PolAnt [szyk zmienny] (4); MurzNT Mar 4/29; Tákże iefli wnidyfz miedzy zboże cudze/ tedy możefz nárwác kłófw ręká twá/ ále sierpá nie zápufczay w cudze żniwo. BibRadz Deut 23/25, Mar 4/29; A gdy fię doftoy zboże: wnet zápuści sierp/ bo żniwo przyzło. WujNT Mar 4/29.*

Szereg: »kosa, (albo, i) si(e)r(z)p« [*szyk 5:3*] (8): Falx. eyn fychel ader fenfze. Syerp albo kołá. *Murm 150; BielKron 44; Secula, idem quod falx, Kołá albo sierzp. Mącz 377d, 23d, 117b [2 r.]; Sierpá trzebá ożiminie/ Kołá fye zéydzie iárzynie KochSob 62; Koch-Prop 6. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]*

a. Narzędzie wykonania wyroku w obrazie Sądu Bożego jako żniwa i winobrania (25): Bo iáko sierp ogoli á okaże nágość ziemie/

á żnie pofołu y kákol y pżenicę/ tákże też ten ftráfzny sierp gdy vpádnie ná ziemie ogoli á odkrije pewnie wlytęké nágość iey/ á mułzá fie okazać fprawy káżdego y zle y dobre *RejAp 126; O bárzofz to zboże ziemkie co dáley to wícey záfycha á dożrzewa w złościach á w vpomofciach fwoich/ á iuz fie práwie ták zázołciáło że ledá kiedy muśi fpáść ná nie ten frogi sierp Páńlki. RejAp 126v, 126 marg; A drudzy dwá [aniólowie] máiący sierpy/ czynią exekucyá fądu Bożego. WujNT Apoc 14 arg.*

Zwrot: »postać sierpy« = *mittere falces Vulg (1):* Niech powftáná/ y wftąpiá národowie do padólu Iozáfát bo tám będe fiedział/ zebym fádził w fllytkie [!] národy okoliczne. Poflicie fierpy/ bo fie iuz doftáło żniwo: Chodźcie/ á zeydzicie/ boć iuz pełna ieft práfá/ przelewa fie z pras: bo fie rozmnożyła złość ich. *Leop Ioel 3/13.*

»(za-, s)puścić si(e)rp« = *mittere falcem PolAnt, Vulg (10): BibRadz Ioel 3/13; A puścił on co fiedział ná obłoku/ sierp fwoy ná ziemie/ y pożęta ieft ziemiá. RejAp 125, 125 [3 r.], 126; Zápuść ten twoy sierp oftry/ á zbieray groná winnice [!] ziemie: boć doyrzáły iągody iey. Zápuścił tedy ániół sierp fwoy oftry ná ziemie/ y zebrał winnicę ziemie/ y wrzucił w káżd gniewu Bożego wielką. WujNT Apoc 14/18-19, Apoc 14/15, 14/16.*

Wyrażenie: »si(e)rp ostry« = *falx acuta Vulg (14):* Sluchayże iż tu Ian fwięty powieda iż widzyał Anyolá fiedzącego ná iáfnym obłoku podobnego fynowi człowieczemu/ w złotey koronie/ á máiącego sierp oftry w ręká. *RejAp 125v; Dáley Ian fwięty powieda: Iż widział w niego [u anióla] w ręká sierp oftry/ to ieft znak ofstrego á frogiego fądu iego. RejAp 126; A ták rozráduycie fie wierni/ á czekaycie bez wfzego ftráchu tego fędziego fpráwiedliwego fwoiego/ á nie fie nie lękaycie tego sierpá iego ofstrego á ftráfznego/ gdyż to pewnie wiecie/ iż go ni ná kogo inego nie záoftrzył/ iedno ná niewierniki fwoie. RejAp 127, 125 [5 r.], Ff2; A drugi ániół wyfzedł z kościołá ktery ieft w niebie/ máiąc y ten sierp oftry. WujNT Apoc 14/17, Apoc 14/14, 14/18 [2 r.], 19.*

β. Jako atrybut upersonifikowanego czasu (2): (nagl) Czás thák máliuá. (-) CZás bieży ná Ieleniu/ w okrutney byltróści/ Włofy mu ná zad wifzá/ w iego fzedziwości. Sirp w iedney ręce niefie/ w drugiey ręce koło *RejZwierz 114v.*

Zwrot: »żać sirpem« = *uśmiercać (1): A [czas] żnie sirpem co potka/ áno iuz dożrzewa/ Bo ten ná żadne flany/ bácżności nie miewa. RejZwierz 114v.*

γ. Jako atrybut upersonifikowanej polskiej ziemi (1):

Wyrażenie: »sierp ostry« (1): Potym po máley chwili wielkie woyłká przyłży/ Wiodły ie białęglowy y láme w przod wyłży. Nád pierwfzym zacna Páni (*marg*) Polka žiemiá. (-) była przelożona/ A iákoby ná twarzy trochę záfmucona. W práwey ręce sierp oftry/ w lewey kłóšie miała *BielSen 9.*

b. Nóż ogrodniczy o łukowato wygiętym ostrzu, służący do wycinania niewielkich gałęzi, przycinania pędów; sierpak (3): Putatoria falx, Nóż albo sierzp którym obrzezuyá látorośli. *Mącz 333a.*

Zwrot: »porzezać, poderżniony si(e)rpem« = *praecidi falcibus Vulg; praecidere falcibus PolAnt (I:I): Leop Is 18/5; Bo przedeźniwy [!] gdy kwiat opádnie/ á owoc fię doftoi/ porzeże sierpem rożęki/ á zobćina gáłęzi. BibRadz Is 18/5.*

2. bot. Serratula tinctoria L. (Rost); sierpiak barwierski, bylina z rodziny astrowatych (Asteraceae) o ostro ząbkowanych liściach, których używa się do farbowania na żółto (2): Herba fulonum. Czełkie ieleni trunk albo firp. [...] TO ziele w lefiech rofcie/ lifty ma ze fpodku dłużfze y fzyrfze/ á okolo lifthu káżdego zábki fá iako firp/ á ftąd ie możemy też zwác popółku firp/ [...] Sukienniczi tego ziela náwięczy potrzebuią ku farbowaniu flukna. *FalZioł I 64 b-c.*

Synonimy: 1.a. kosa; b. noż, rzezak, siekacz; 2. jeleni trunk.

AC

[SIERPCOWIE sb m pl

D si(e)rpc(o)m.

Sl stp, Cn, Linde brak.

Prawdopodobnie: Astrologowie (od postaci Szymona z Sierpca, astronoma i profesora Akademii Krakowskiej, lub Jakuba z Sierpca, lekarza i osobistego astrologa królowej Bony): Proszę, m(ilość)ciwy panie, przestańże, w(asma) m(ilość), wierzyć tym almanachom abo tym »sierpcom«. Za prawdę-ć wiele to ludzi obraża, bo mówią: »Otoż pan mądry, wojewoda, a k temu ewangelik, więcej aspektom aniżeli Panu Bogu duffa«. [...] Proszę, przesta[n] [...], aby cieć Pan Bog nie karał. *NieuwiarŚm* 88.]

AC

[SIERPIASTY ai

Teksty nie oznaczają é; a jasne.

sg m N sierpiasty. ◇ f N sierpiastá.

Śl stp, Cn, Linde brak.

Przymiotnik od „sierp” ‘narzędzie rolnicze do ścinania zboża i trawy’; mający kształt sierpa: Sierp/ Falx. sierpiasty/ Falcatus, aduncus. *Volck* Zzz.

a. O fazie Księżycy między nowiem a pierwszą kwadrą lub między ostatnią kwadrą a nowiem: Luna corniculata [pitziger Mond/ wenn er nicht halb voll ist Czwarta część miesiąca/ która fzierpiąsta bywa *ArtNom* A6.]

AC

SIERPIEŃ (81) sb m

sierpień (61), sirpień (20); sierpień *RejKup, BibRadz, Mącz (2), SienLek (3), LeovPrzep, BudBib, ModrzBazBud, Oczko, SkarŻyw, StryjKron (4), ZapKościar, KlonŻal, Calep, LatHar (11), WujNT (2);* sirpień *Murm, HistAl (2), Goski (3);* sierpień : sirpień *FalZioł (1:9), LudWieś (1:1), BielKron (27:4).*

sier- (2) Mącz (2), sier- (1) Oczko; drugie e jasne.

sg N sierpień (15). ◇ G sierpnia (64). ◇ L sierpniu (2).

Śl stp: sirpień, sirzpień, Cn notuje, Linde XVI i XVIII w.

Ósmy miesiąc w roku (w kalendarzu przedjuliańskim szósty, w kalendarzu żydowskim odpowiednik przelomu piątego i szóstego); Augustus Murm, HistAl, Mącz, Calep, Cn; Sertilis Murm, Mącz, Calep, Cn (81): Augustus. Der Augft. Syrpyen Sertilis idem. *Murm* 9; SLedz iesth riba morzka [...]. Iest lepłszy tych księżyczow: począwłszy od Sirpnia aż do Grudnia. *FalZioł* IV 30a; Kto pierwszego dnia miesiąca gdyż naftawa Sirpień krew pufzcza/ albo będzie ranion/ albo trunk przymuie/ ten wnet/ albo nazaiutrz vmrze. *FalZioł* V 47v, V 47v; Dzień Nowego lata nazedł naz Sierpień Ktorego mgła wielka była od rana do poł dnia *LudWieś* B2v, B2v; A tak iest doprawion mur dwudziestego y piątego dnia Miesiąca Elul/ po pięćdziesiątym y wtorym dniu. (*marg*) Then Miesiąc iest Sierpien. (–) *BibRadz Neh* 6/15; *Goski* A11, A11v [2 r.]; Tego roku Turek z wielką mocą ciągnął do Węgier/ Krol Ludwig wcielił sie do Senatu Cefárskiego o pomoc/ przeciw iemu poławłszy poły do Spyry ná Syem wálny/ ále niżli sie Syem roziachał/ ná ołátku Sierpnia Ludwig porázon y zábit v morzá. *BielKron* 204v, 460v; *Mącz* [390]c; *SienLek* 43v; *BudBib* I 266d *marg*; *Calep* 976a; (*nagł*) Sierpień/ *Augufus*. (–) Ma dni trzydzieści y jeden. *LatHar* ++4v; Bo były v Zydow rozmaite pofty/ o których tak piŕze Zácharyafz Prorok. To mowi Pan zastępow: Poft czwartego (miesiąca) y poft piątego/ y poft siódmego/ y poft dzieśiątego będzie domowi ludkiemu ná wefele y ná rádość/ y ná zacne świętá. Lecz Lukafz S. nie o poście siódmego miesiąca/ to iest Sierpnia mowi/ ále o poście dzieśiątego miesiąca/ to iest Grudnia. *WujNT* 504; [Sierpień od sierpu rzeczón iest bowiem tego kfiężycá iuz wżelkie żyta sierpu á żniwa potrzebuią *Cresc* 1571 695 (*Linde*)].

G sg w funkcji okolicznika czasu (41): [Żydzi] Máią fwe czáfy zowá Świętá do roku [...]. Kwietniá kfiężycá czyniá Porrym [...]. Sierpnia zálfie/ dzieći ich wynidá przed miásto s kordy/ mieczmi/ rohátnými drewniánymi/ y będą [...] fzturmowác ku miáftu/ ná pámiátkę obłężenia Ieruzálem od Tytuśá. *BielKron* 464v; Sierpniác trzebá vmierzenia/ Niechay Pánicy/ áni spánia/ W lázni nie bądź/

krwie niepufzczyz/ A wiele fye nie obiaday. *SienLek* 43v. *Cf W* połączeniu z określeniem dnia, Wyrażenie.

W połączeniu z określeniem dnia [w tym: G sg w funkcji okolicznika czasu (7); z wyrazem „dnia” (26), z wyrazem „dzień” (1); określenie + sierpień (25), sierpień + określenie (3)] (28): [*Adrianus*] Przyjechał tego czáfu do Rzymá/ ołatnich dniow Sierpnia *BielKron* 198v; Władziłław fihárfzy fyn Kázimierzow s Krakowá do Czech wyjechał [...] / á tám z wielką wdzyęcznością był przyięt/ koronowan y pomázan ná kroleftwo Czełkie dnia xxj. Sierpnia *BielKron* 395, 208; Iáfna zołć lepák powftawa/ od Czwartegonaście dnia Máia/ áż do Czwartegonaftego Sierpnia: á tedy trzebá pozycwác potraw chłódzących/ wilkich: á niebárzo pracowác. *SienLek* 41v; Z tym lam fiebie y grzeźne modlitwy moie do łáki W.K.M. poniżenie y pokornie zálecám. W Wilnie 16. dnia Sierpnia 1579. *SkarŻyw* A2v; *StryjKron* 787 [2 r.]; [*modlitwy*] W dzień w niebo wzięćia przenachwálebnieyfzey Mátki Bozey/ P. Máryey (*marg*) 15. Dnia Sierpnia. (–) y przez oktawę. *LatHar* 409, 389 *marg*, 408 *marg*, 432 *marg*, 441 *marg*, 442 *marg*, 449 *marg*, 450 *marg* [2 r.]; Przetoż y kościół iest w Rzymie zbudowány y od Piotrá w okowách názwány: W ktorym te łáncuchy wczćiwie chowáiá y święto Piotrá w okowách obchodzą pierwszego dnia Sierpnia. *WujNT* 447. *Cf Wyrażenie.*

Wyrażenie: »miesiąc, księżyc si(e)rpień« [w tym: G sg w funkcji okolicznika czasu (32), w połączeniu z określeniem dnia (11)] [*szyk* 36:4] (39:1): Sierpnia księżycza Zaba żadna gęby otworzyć nie może ku iedeniu ani ku piciu/ tak iż y łáką trudno iey gębę rozodrzcć. *FalZioł* IV 15b; Słrpnia miesiącca iest czas nieprzepieczny/ nie zachowáfzli sie od zimna: zniemocznieceifz [f] *FalZioł* V 47v, I 64a, II [16]c, IV 50c, V 101v; KVPIECZ To iest, Kftalt a podobienftwo Sadu Bożego ołatecznego W Krolewczu Prułkiem Miesiąca Sierpnia. ANNO DOMINI, 1549 *RejKup kt; HistAl* H4, I4; Siódmego dnia miesiąca Sierpnia/ zápalił grom wieżę w miáfteczku Mechlinie [...] w ktorey był proch/ tám sie wiele fzkody stáło *BielKron* 226v; Ná przodku miesiąca Sierpnia/ ściągnęły sie woylk kfiążąth nád Dunay. *BielKron* 226v; CEFarz chcąc wfpokoic kráiny Niemieckie/ złożył im Syem w miesiącu Sierpniu *BielKron* 237v; [*papież Paweł IV*] vmárl latá 1559. miesiąca Sierpnia/ dnia 18. *BielKron* 238v; Od tego czáfu Lestko poczáł ślábieć y chorowác w ktorey chorobie vmárl ołatecznego dnia miesiąca Sierpnia/ látá 1289. w Krakowie ná zamku *BielKron* 365v; Tegoż roku to iest 1520. vrodził sie fyn Krolowi Zygmuntowi pierwszego dnia miesiąca Sierpnia/ [...] ktore^{mv} imię dano Zygmunt wtory/ á Cefárskie przydano Augustus od miesiąca *BielKron* 418v, 111v, 190v, [206], 208, 217 (24); *Mącz* 20d; *LeovPrzep* B3v; Zá tym bądź zdrow á łáfkaw Czytelniku/ á pracámi ludzi wczonych/ mądrych a zwlászczá swoich pomni nie gardzić. Piśan w Lolku Miesiąca Sierpnia 8 dnia. Roku Tysiącá pięc set siedmdzieśiát siódmego. *ModrzBazBud* ¶6v; Też od dwudziestego dnia Czerweá począwłszy/ áż do pułsierpnia Miesiąca/ defzcz gwałtowny/ w nocy y we dnie bez przeftanku szedł *StryjKron* 345, 782; Ktory [*Jan Kochanowski*] z niemáłym smutkiem wfech cnych Polakow poftąpił w Lublinie/ Roku Páńfkiego/ M.D.LXXXIII. Dnia XVI. Miesiąca Sierpnia/ pod Konwokácią. *KlonŻal kt; Micy* fię zá tym dobrze/ Czytelniku miły/ w łáfce Bożey: á Pan Iezus/ niech z duchem twoim przebywa ná czáfy wiekuifte. W Krakowie/ ná końcu Miesiąca Sierpnia Roku Páńfkiego/ 1592. *LatHar* [+11].

Szeregi: »augustus to jest si(e)rpień« (2): Náořtátek wybran Oktáwianus [...] / ktorego wżycyfy przywitáli pirwly raz Augustus [...] y miesiąc od niego przezwano Augustus/ to iest Sirpień/ iż go tego miesiąca koronowano. *BielKron* 131v; *ZapKościar* 1584/48v.

»(i) lipiec i si(e)rpień« (3): Ządáł Alexander fnimi [z *Bagramami*] mowić/ ále oney fzyrokofci rzeki zaden nie mogł przepłynąć/ dla wielkofci Ippotamow/ Niedzwiádkow/ y Kokodrillow/ ktorzy sie vltáwicznie po oney rzece tułáli krom miesiąca Lipcá y Sirpnia. *HistAl* I4; *BielKron* 416v; iefli nagła potrzebá każe/ pić iá [wodę ciepliczną] y w Lipcu/ y w Sierpniu *Oczko* 22.

Personifikacja (1): Sirpień [powiada]. Czałow mogich krwię nie pufzczay/ Kapufty nie iedz/ od rib fie waruy/ Cinamonu zwyway. *FalZioł* V 48.

Synonim: augustus.

AC

SIERPIK (1) sb m

N sg siérpik.

Sl stp: sirpik, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVIII w.*

1. *Dem.* od „sierp” ‘narzędzie rolnicze do ścinania zboża i trawy’; *falcula* *Mącz*, *Cn*: *Falcula*, *Kofa mála/ Siérpik. Mącz* 117b.

2. [bot. *Serratula tinctoria* L. (Rost); *sierpik barwierski*, *bylina* z rodziny *astrowatych (Asteraceae)* o ostro ząbkowanych liściach, których używa się do farbowania na żółto; *serratula Cn*: (nagl) Ieleni trunek ábo Sierpik. (–) [...] ROŚcie to ziele w łákách/ lifty ma ze fpodku dłuższe y fzyrfze á około liftu kázdego ząbki iáko śirp *SienHerb* 78b (*Linde*), E2#e, L3a#.]

Synonim: 2. *jeleni trunk*.

AC

(SIERPIKOWY) cf SIRPIKOWY

SIERPNIK Cn s.v. *sól babia ziele; Linde brak.*

SIERPNIOWY (1) ai

N pl subst si(e)rpniow(e).

Sl stp brak, *Cn notuje*, *Linde bez cytatu.*

Przymiotnik od „sierpień”; *sextilis Cn*: *Dni Sierp.* [Cf *Dni Márc.* [++2], *Dni Máio.* [++3], *Dni Lipco.* [++4]] *LatHar* [++4]v.

AC

(SIERPOWY) cf [SIRPOWY]

[SIERSIEŃ] cf SIERSZEŃ

SIERSZ cf SIERSZC

[SIERSZENIOWY ai

sierszeniowy, szyrzeniowy.

siérsze-; o *jasne.*

sg f N szyrzeniow(a). \diamond *n D* siérszeniowému.

Sl stp, *Cn brak*, *Linde bez cytatu.*

Przymiotnik od „sierszeń”:

a. *Spowodowany przez sierszenia*:

W połączeniu szeregowym: *UrządowHerb* 200b cf *Wyrażenie.*

Wyrażenie: »ukąszenie sierszeniowe«: Wielką moc ma Slaz przeciw wkażeniu nidźwiadkowému [i]/ siérfzeniowému/ pfczól y tákich infzych beftiy *UrządowHerb* 200b.

b. *Wykonywany przez sierszenie*:

Wyrażenie: »waza szyrzeniowa«: waza szýrschenyowa *Glosy-Kórn* II 171.]

MPi

SIERSZEŃ (29) sb m

sierszeń (17), *sirszeń (7)*, *szerszeń (3)*, *sirsień (1)*, *sirszyń (1)*, [siersień, szersień, szerzszeń]; *sierszeń BierEz (2)*, *GroicPorz*, *Leop (2)*, *OrzList*, *BibRadz*, *BielKron*, *SienLek (3)*, *KlonZal (4)*, *Calep*; *sirszeń Murm*, *Mymer¹*, *RejZwierc (2)*; *szerszeń ModrzBaz*; *sierszeń* : *szerszeń* : *szerszeń* : *sirsień* : *sirszyń BartBydg (–:1:–:1)*, *FalZioł (–:2:1:1)*, *Mącz (1:–:1)*.

siér- *SienLek (2)*, *sier-* *Mącz (2)*; *-én (1)*; *-eń (1)*, [–én-].

sg N siérszeń (8). \diamond *G* siérszenia (2). \diamond [A szérszenia.] \diamond *pl N* siérszeni(e) (11). \diamond *G* siérszeni (2) *GroicPorz*, *KlonZal*, *szérszeniów (1) Mącz*. \diamond *A* siérszeni (5); [–é], –(e) (5).

Składnia orzeczenia typu: *sierszenie byli (3) BierEz (2)*, *BielKron*, *sierszenie były (1) KlonZal*.

Sl stp, *Cn notuje*, *Linde XVII – XVIII w.*

1. *zool. Vespa crabro* L. (Rost); *szerszeń*, *owad* z rodziny *osowatych (Vespidae)*, większy od osy, charakteryzujący się dość masywną budową ciała, czarnym tułowiem z rudymi plamami oraz żółtym odwłokiem w czarne pasy, żyjący w zorganizowanych społecznościach; *crabro Murm*, *Mymer¹*, *BartBydg*, *Vulg.* *PolAnt*, *Mącz*, *Modrz*, *Calep*, *Cn*; *vespa Vulg (28)*: *Kuropátwy y sierfzenie/ Gdy mieli wielkie prágnienie: Ku oraczowi przybieżeli/ Wody od niego pić chćieli. BierEz* L4v, M; *Murm* 98; *Mymer¹* 27v; *Crabro*, *syrshin BartBydg* 36b; *Lęga fie Ofly* w gęftwinie wzgorę na drzewię/ á máią też wazę z wołku (ale nie ielt taki iako Pfzczeli. *Gdyż Sirfienie z blotha fobie gniazda działaią, w murze albo w drzewie wyprochniałem. FalZioł* IV 28c; *Mącz* 67a; *SienLek* 159v [2 r.], T[tt]; *Crabrones*, *Insecta volucra*, *vespis similia*, *sed maiora – Szierfzenie. Calep* [266]a; [*ReuchlinBartBydg* h6v; *ArtNom* E3v].

W połączeniach szeregowych (4): Powiadaią iże [osa] fie rodzi w fciérwu oflowego, iako fczmiel z Mulego, Sirfzeń z końfkiego/ á Pfzczoła z wołowe⁸⁰ fciérwu *FalZioł* IV 28c, I 144b; *WYfzfy* námieniony Autor wypifał o rozmaitych mękách/ kthore zloczyńcom bywaią zádawáne [...]: iáko [...] przyłożeniem ná pępek myfzy/ sierfzeni/ álbo iákich innych iádowitych chrobakow nákritych bánką/ áby ták gdyby wynidź niemogli/ ciáło ćierpiącego dręczyli *GroicPorz* iiv; *Mącz* 110a; [Páiąk/ mrowki/ y sierfzenie/ Te niech będą w wielkicy cenie. *Sálonon tych mądry broní [odwołanie do przysłowia liczbowego zawartego w „Przypowieściach Salomonowych” (Prov 30/24–28), w którym wymienione są cztery rodzaje istot ziemskich, najmniejszych, a najmądrzych: mrówki, zajączek (królik), szarańcza i pająk]/ Z Kretem ie ziemią záfloni. Bielaw-Mysł* Ev; *Liście [miętki czerwonej]* tłukąc á czyniąc z niego plaftczyk/ przykádác ná lkronie y ná czoło/ oddala boléść w głowie: Tákież przeciw wkażeniu Pczoły/ tákże Siérfzeniów y ós/ przykádác. *UrządowHerb* 288b, 21b, 353a].

W przeciwstawieniach: »sirszeń ... pczola, [mucha]« (1): *A też Pczola nie ták fzkodliwie wkaśi iáko śirfzeń. Pczolam tedy [tj. osobom wydającym łagodniejszą, mniej kąśliwą ocenę] o tym [o niedoskonałości napisanego utworu] ia bęcęc dopufzczam. RejZwierc* A2v; [*PlutBBud* F3v].

W porównaniach (3):

~ *Ze względu na cechę negatywną (2)*: *Chcelibyć Sztánkár w Polfzcze zacy/ niechayże on fye s Kfyędzem Sárnickim/ [...] s Piotrem Státoryufem/ o wierze gada/ A Szkotyftom/ Thomifftom/ Philozophom/ Mnichom/ niechay da pokoy/ boć pewnie wtraći cenę fwą: Boć Mnifzy ćil/ y żądłá máią ołtrzeyfze niżli sierfzenie/ gdzie náłęgå/ tám nieodeyda aż zyedzą. *OrzList* iv; *A* nie ielt to rzecz wierze podobna/ áby poiednánie ich [...] miáło być fczere/ ktorzi zá máłuczki czás bárzo wielkie rozruchy miedzy sobą wfczynaią/ á iákoby fzerfzenie przeciwko fobie powftawaią [*tanquam crabrones in sese mutuo irritantur*]. *ModrzBaz* 27; [*PlutBBud* F3v].*

Ze względu na cechę pozytywną (1): *Bo poczćiwy człowiek rownie iáko śirfzeń ná fwem poćciwym przeltawa/ á nie bierze nigdy miodu z cudzego gniazda/ y nie káła aż go rozdrażnią. RejZwierc* A2v. ~

W charakterystycznych połączeniach: *sierszenie (sirszeń) bęcęcą, ucieką, ukąśi; sierszenie odegnąć, [czym] podkurzyć.*

[Przysłowie: *Tenże [Solon] mawiał: Iż práwá páięczym śiátkam lą podobne: Bo możny/ iáko fzerfzeń/ przebiie fie: á wboji/ iáko muchá wwiężnie y przypáić. PlutBBud* F3v.]

Zwrot: »postać, ([prze-, wy])puścić sierszenie« [w tym: [na kogo]] [o sierszeniach wysłanych przez Jahwe w wielkiej liczbie przeciwko ludom wrogim narodowi izraelskiemu] = (e)mittere *crabrones a. vespas Vulg, PolAnt* [szyk zmienny] (2:1): *Ale y tym [Kanaanitom dopuszczającym się potwornych zbrodni i uczestniczącym w bezbożnych obrzędach] iáko to ludziom odpuścíteś/ y pollaeś przechodźce woýká twoiego Sierfienie/ áby ie potroffe z ziemię wygnáli. Leop Sap* 12/8, *Ios* 24/12; *Polę ftrách fwoy przed tobą/ á wymorduić kázdy naród do ktorego przyjdzief/ á thák przed tobą*

fierść przeciwko głowie opak ftoyi. *Mącz* 270c; Ale gdy pies popolity/ á nie wśkiekły vkaši: Weźmi sierści iego/ [...] vtłucz ią w możdzerzu co nadrobniey możefz/ zmiefzay ią z białkiem iaiowym [...] *SienLek* 153, 176v, 181, 183, 190v; Przećiw niemu [królewiczowi Ea] Geranos wyfoki wyfkoczy/ Czúb poftáwi/ pior wzniesie/ á zákrułi oczy. Właśnie iáko wrotošierć/ ten choć fię nie froyz/ Lecz fię opáčzná [= rosnącą w przeciwną stronę, w kierunku głowy] sierćią z przyrodzenia froyzy. *KmitaSpit* B3v; [*SprLek* D4].

G sg w funkcji przydawki lub orzecznika: [co (żywotne)] (bywa) [jakiej] sierści (4): czemu zwierzęta miálfzey fierci (iako ieft kon, lew albo wieprz) smiefłze bywaią niźli miékkiey wełny, iáko zaiąc albo owcza *GlabGad* A8; iáko widamy iż wfzelkie zwierzę okrutne kudłate bywa, iáko lew, niedzwiedz etc. Zafię zwierzęta ciche, gładkie bywaią abo cienkiey fierci [tj. odznaczają się delikatnymi, niezbyt grubymi włosami okrywowymi; może: mają niezbyt grubą, przylegającą do skóry okrywę włosową], iáko farna zaiąc etc. *GlabGad* P3; Mus Alpinus, Zwierzátko które fie w górách Alpihus rodzi/ bárzo tłufte tákiey sierści yáko fczurek *Mącz* 238b; *WyprPI* B3.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy zwierzęcia [sierść + przymiotnik (13), przymiotnik + sierść (4)] (17): *BierEz* R4; Hirta. kuehar. krowia fiercz. *Mymer*¹ 26v; Też fok wycifniony z ziela Pfich ięzykow, z fadzami zmiefzany, á w thym fierć zaięcą namoczyć/ na fkonie y na czoło przyłożyć/ [...] bárzo mocznie ftanowi płynienie krwi z nofa *FalZioł* V 79; Weźmi [...] fierłci kozłowej na proch fstarthey albo fkraianey *FalZioł* V 86, III 30d, V 117; *Mącz* 357a; *SienLek* 38v; [*SprLek* D3v]. Cf »odzień z sierści wielbłądowej«, *Zestawienie*.

W połączeniach szeregowych (4): Wziął thedy Dániel Smoły/ y Sádłá/ y fferści/ á zwárzył ie fpołu: y náczynił galek/ á dał w vftá Smokowi: Y rofpukł fie fmk *Leop Dan* 14/26 [przekład tego samego tekstu] *RejZwierc* 202v; *GórnRozm* Nv; Nátura wfzytkorodno zwierzętom sierść dáłá/ Ptkom piorá/ á rybom fułki fprzypráwiáá. *KmitaSpit* C4.

W przeciwstawieniach: »sierść ... wełna (2), ścierwisko« (3): *BierEz* R4; *GlabGad* A8; á izby fye [sadno] nie ściéráło šiodłem/ gdy ieżdżić ná nim [na koniu] mušifz/ tedy dziurę w podkładzie pod šiodłem vczyń/ á z nowu ofzyy/ przeciw ofádnieniu/ á ták możefz ná nim bes fzkody ieżdżić: á wfzákże w onę dziurę w podkład wetkay fkorke świeżá zaięcą/ áby ná fádnie ściérwifkiem/ á nie sierćią leżáá *SienLek* 180.

W charakterystycznych połączeniach: sierść barania, kozia (a. kozłowa) (2), krowia, [psia], wilcza, zajęcza (4); cudna sierść, opaczna [= rosnąca w drugą stronę], zrosła; sierść skrajana, spalona, na proch starta; grubość sierści; popiół z sierści, proch; ([co (żywotne)]) cienkiej sierści, mięzszej, niezadnej; sierść przeciwko głowie opak stoi, opłynie, się puszcza, z skóry wyrasta, się wyrwie; sierść namoczyć, ogolić, spądzać z skor (2), utłuc co nadrobniej, zsiekać drobnuchno (na proch) (2).

Przysłowia: Tákieżci w Bożey Owczárni/ Są wilcy fzárzy y czarni: Wilczá sierść wełná przykryli/ Aby ták rychley zdrádzili. *BierEz* R4.

Rixari de lana caprina, O kosią fierść fie fwárzić/ to yeft prózn/ ni ócz/ co nie ftoyi zá pieniądż. *Mącz* 357a.

Frazy: »sierść ([na czym (żywotne)]) wstała, się jeży, wżeżona, wzniesiona« [w tym: wżeżona albo wzniesiona (1)] (2:1:1:1): Plešniwy [= koń maści siwej] fie też fkurczył y fierść ná nim wfłáá *RejWiz* 92 [idem *CzahTr*]; *RejFig* Aa6; Są záš drugie krfczyce/ [...] które bywaią od kolan á do kopytá/ á ty ták léczye mafz: Pátrz gdzie ieft sierć wżeżona albo wzniesiona/ á koń fye thám máćác nieda [...] *SienLek* 182; *CzahTr* L2v.

»by miał złotą sierść na sobie« = nawet gdyby był najbardziej wartościowy (1): A wfzákož iefli fie w.m. [mój pies] podoba by miał złotą fierść ná fobie/ tedy ia w.m. káždego dam. *RejZwierc* 90.

Zwrot: »sierćią porość; [sierć porasta]« (1): Miefćá gołe albo blizny/ áby sierćią poroſły. *SienLek* 179v; [*SprLek* D4].

Wyrażenia: »gęsta sierść« (2): Kon [!] który ma gęftá sierść ná nogach á zroſła ieft náđ koſtkámi/ ten może dobrze pracować *SienLek* 187; *GórnRozm* Nv.

»gładka sierść« (1): Rzekł wilk widząc pfá tłuftego: Bá bráćie pšie gładká mafz sierść/ Mušifz ty mieć doſtátek ieš *BierEz* Rv.

»odzień, [włosienica] z sierści (wielbłądowej); odziany (a. przyodzian), [obłoczon, obłoczający się] sierćią (wielbłądową a. wielbłądzą); [obłoczyc się w sierść wielbłądzą; chodźć w sierści wielbłądowyj]« = skóra wielbłądzia odwrócona wełną na zewnátrz, ftanowiáca okrycie proroków Starego i Nowego Testamentu (tu: św. Jana Chrzciciela); możliwe teź znacz.: rodzaj szaty z włosia wielbłądziego, wytwarzanej drogą tkania lub spifsniania; *vestitus pilis cameli PolAnt*, *Vulg*; *vestimentum de pilis camelorum Vulg* [szyk 7:1] (5;3): Iáko fię Święci w niebie powfárzyli/ káždy z nich chćiał nápierwey obiáwić Pánnie Máryey o Zmartwychwſtániu Páná Kryftufowym. [...] Przyſzedł potym Ian Święty: I rzetze poydę ia? ktorému Pan odpowiedziáł: Niepoydziel zaiſthe. Bo mafz z Wielbłądowej sierści odzień. *KrowObr* 146; *Leop Mar* 1/6; *BielKron* 137; *RejPos* 13; *LatHar* 685; A ten Ian miał odzień z sierci wielbłądowej/ y pás fkorzány około biodr fwoich *WujNT Matth* 3/4 [przekład tego samego tekstu *BielKron*], *Mar* 1/6, Zzzzz; [vestitus cilicium de pilis camelorum {włofzyenyecz(a) f fyrczy}] *Glosy III nr* 21/8; A tento Ian (*marg*) był obłoczon sierćiami rć. (–) chodźił w sierci wielbłądowyi i pašie fkorzanem około biódr fwoich *MurzNT Mar* 1/6 [przekład tego samego tekstu *Leop*, *LatHar*, *WujNT*, [*BibRadz*, *BudBib*]]; *BibRadz Mar* 1/6; *BudBib Mar* 1/6; lefny á gorzki miód/ á fzáráncá ná puſzczý/ byly wfzytkie potráwy á pułmifki iego [šw. Jana Chrzciciela]/ wodá wfzytek napoy/ wlofienicá z sierci wielbłądowej miáſto fułnie/ fkorá miáſto pałá. *WujPos* 1575 209].

»sierć zła« = sierść wyrosła na miejscu zarażonym parchem (1): á odedrzy mu [koniowi] plaſtr ón zaráz/ izfye [!] sierć oná zlá zá plaſtrem wyrwie: bo poki ták który wloš zły zoſtánie/ poty fye záš párchy rozmnážác będá *SienLek* 181.

Zestawienie mit.: »złotego włosa sierść barania« = złote runo (1): [*Jazon*] Miáſto złotego wloſá sierść bárániá Przywiozł w okřećie z Kolchow młodá pániá *KlonFlis* D.

Szeregi: »skora (żwirzęca) a ([albo]) sierść« (1): Nie chodźił [*Jan Chrzciciel*] w Szárłacie/ w Hátafie/ w Dálmucium/ áni w żadney wymyfłoney kápicy: Iedno tylko był przyodzian fkorą żwirzęcą á fierćią wielbłądową *RejPos* 13; [ma [*hiena*] fkorę albo sierść iáko wilk/ tylko ieft wloš fzorſtſzy y twárdſzy/ á czarnym náprzrony *BusLic* 21]. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»sierć i szczeciny« (1): Przeto [*Epimeteusz*] niektore [zwierzęta] mchem odział/ niektore w fkorę koſmátá oblokł/ niektore zášię gęftá sierćią y ſzczecinámi náſzychtował żeby y mroz/ y gorącą fzkodźić im nie mogło *GórnRozm* Nv.

»włosy albo sierść« (1): Czemu wloſi albo fierć w infzych zwierząt tilko z fámey fkorý wyraſtáią, gdyż v człowieka z mięłá prawie przez fkorę wychodzą. *GlabGad* A7v.

Przen (1):

a) W nawiązaniu do tytułu utworu Stanisława Orzechowskiego „Chimaera...” (1): A iákóžeš ty w Zurowicách ſiedząc/ w Chimerze Króla nam náſzého/ y powinowátość iego Królewſką wykłádał/ coš též y w Dyáłogoch powtórzył. (–) Prawdę odemnie wflyfzyłz: Kłozy bym godzien/ [...] bym powiádał zem ia Chimerę albo Dyáłogi w Zurowicách nálažł: Nálažłem ia to wfzytko w Athenach [tj. w pis-mach autorów greckich]/ y chcefzli wiedzic v kogo/ tedyc powie^m. (–) Bárzo rad tego będe fluchał: bo (mamlić prawdę powiedzić) nie náſzého kráiu to żwierzę ieft/ zamorfkiého coš w fobie ma/ sierćią/ y poſtáwą fwą. *OrzQuin* Fv.

b) Położenie, sytuacja, w jakiej ktoś się znajduje (trudna, niekorzystna, niepomyślna); pozycja, stan człowieka (niski, skromny) (1):

Wyrażenie przyimkowe: »w [jakiej] sierści« (1): [iż niemyślemy do tego czasu nic o ożenieniu, bo w takowej sierści, w której

jesteśmy, trudno o tym myśleć, a też nie po temu czasy dzisiejsze są, a to k'temu, iżeszmy mieli dwie małżonki, które iż tak prętko zeszyły – acz nie my jesteśmy tego przyczyną [...] *ListyZygmAug 1552/224.*]

~ Wyrażenie: »w niskiej sierci« (1): PAWle/ niebądź tak wielkim pánem do fwyé śmierci/ Byś mię kiedy znać niemiał/ choć w tój nilkiéy sierci. Bom ia tobie rad służył iefcze w stanie mnieyłym *KochFr 104.* ~

c) W odniesieniu do człowieka (jako rezultat przeniesienia określenia właściwego dla zwierzęcia na istotę ludzką): to, co zewnętrzne, widoczne, wyraziste, wiadome (9):

Wyrażenie przyimkowe: »po sierści« = na podstawie zewnętrznych cech i oznak (zachowania, postępowania, sposobu bycia, także wyglądu); zgodnie z tym, jak ktoś wygląda (przy dającym się wskazać podobieństwie niektórych elementów wyglądu i zachowania do zwierzęcych) (9): (nagł) Stániłław Lwowłki [...]. (–) PRawieć włafnie po sierści/ tym go Lwowłkim zową/ Bo chłop chodzi iako Lew/ y z zawiłą głową. *RejZwierz 69v*; (nagł) Ian Ofmólki. (–) CHociać to czarny Greczek/ lecz nie bárzo brudzi [...]. A kiedy głębiey dożrzył/ pocźciwych cnot iego/ Naydzyełz więcey białego/ zawnždy niż czarnego. Więc prawieć y po sierści/ idzye Niedzwiedzego/ Bo ten kto mu da pokoy/ minie też káždego. Ale gdy mu w nos dmuchnie/ bárzo więc rad draśnie *RejZwierz 84.*

~ Zwrot: »znać się, (po)znać [kogo] po sierści« = rozpoznawać się pomiędzy sobą na podstawie istniejącego podobieństwa, znać się dobrze, na wskroś, na wylot; rozpoznawać (wiedzieć), jaki ktoś jest na podstawie zewnętrznych cech i oznak [szyk zmienny] (5:2): Bo iaki kupiec bywa takie miewa kramy Włzak fie dawno po sierści wżytci dobrze znamy *RejJóz H3*; [*Pacholę mówi do Posta:*] Znać yzes gołc miedzy kramy Iż fię po szierfczy nieznamy. *RejKup e4*; Albo gdy ná kim kołtrył/ bárchan ná kábacie/ Popchną go iście ná zád/ odstąp pánie brácie. Stánie ten tu w hátłafie álbo w áxámiecie/ A znajmy fię po sierści iako fámie wiecie. *RejWiz 16*; Chociać druga [panna] nie ma nic [jest pozbawiona jakichkolwiek przymiotów] będzycie fię wfpinałá/ Izeby co nawyzłzey ná grządkę wleciáłá. Poznáćci ią po sierści s postaw y po mowie *RejWiz 60*; Włzak znać ludzi po sierści/ znać y po osobie. *RejZwierz 58v, 40v, 102.* ~

a. O barwie okrywy włosowej zwierząt, umaszczeniu; color Cn (23): Ale ona szarofc iego [wilka] albo burofc pochodzi z wielkiego żarłactwa, tak iż on polyka obłem [= w calości] nie wiele żuiąc [...]. Także ona potrawa czyni w nim wilgotne á grube pary z których on szarzeje na sierci. *GlabGad B2*; O frogiłz to iezdziec powłtał [...]/ ná tym koniu cíławym/ która sierć ielt podobna ku ogniewi zápalájącemu *RejAp 57.*

sierć na czym (żywotne) (1): Then żwierz [tj. jednorożec] [...] rog ná czele ma czarny [...] sierć ná nim cíława/ głowá Ielenia/ Izyiá krotka/ grzywá rzadka/ goleni y nogi óienkie iákoby Ielenie. *BielKron 264.*

G w funkcji przydawki lub orzecznika: [co (żywotne)] (jest) [jakiej a. jakich] sierści (6): zwierzęta v nich [u Tatarów] Iá Ielenie/ Lanie/ Sarny j zwierze iedno nigdzie indzie niewidane ktore Swak zowá bárzo prętkie, fierci szarey [lana griseum], á wzroftu iako owcza *MiechGlab 23*; Włzytek kón który ielt wronéy sierści/ álbo gdy włzytek rydzy/ álbo téż biały/ tákowéy sierści konie dobrze robić mogą. *SienLek 186v*; *KochJez A4*; których [psów zebranych na rokosz] beło wielka niezliczona moc w bárwe rozny/ to fzáry/ to czarny/ to biały/ czerwoný/ płtrakáty/ owa wiele roznych siercy belo miedzy nimi/ miedzy ktoremi wielka niezgodá bylá *CzahTr D3*; W którym [psim wojsku] fię iedni bárzo od drugich mienili/ A rozni y w rodách rozny sierfzy beli. *CzahTr D4v.*

[I sg w funkcji przydawki: »[jaką] szerścią«: jedno w Iskołci proszę, aby zawsze wilczastą albo gliniastą szerścią stadniki byli. *TestEwang 1599/96.*]

W połączeniu z przymiotnikiem określającym barwę sierści a. rodzaj umaszczenia [sierść + przymiotnik (3), przymiotnik + sierść

(2)] (5): *MiechGlab 23*; *BielKron 264*; Piegowáté á przemiefzáné sierścią białą/ bywáią konie pręty á dobrzy. *SienLek 186v, 186v*; Wilk bierze potáiemnie: á lifzka fię laśi: Ryś cynkowátą sierścią fwoieć zdráde kraśi: A Lew gwałtem wydzierá *KlonWor ***; [*TerentMatKęť S5*; *TestEwang 1599/96*].

W połączeniu z nazwą zwierzęcia lub przymiotnikiem od nazwy zwierzęcia [w tym: G sb (2), ai (1); zawsze: sierść + określenie] (3): O sierści y cudności koniá dobrého. *SienLek 186v, Aaaaav [2 r.].*

W charakterystycznych połączeniach: sierść biała, cisawa, cynkowata, [szara]; [jakiej] barwy sierść; (koń, zwierzę) sierści szarej, wroniej; sierść konia dobrego (a. końska) (3); szarceń na sierści.

[Przysłowia: Gdzie podobnofc/ tam y zgodnofc. Káždy wilk fłará sierfc ma/ Káždy fie téż z owcą podka. *TerentMatKęť S5.*

Chłop niekteri proflác Auguftá Cefarzá aby go z łátki fwey wolnym wczynił/ że ták wiele Cefarz dla niego wczynić niechciał/ fmiął to Czełarzowi głofem iawnie powiedzieć. Lifzki thylko sierść odmieniáią/ nie obyćziaie. *LorichKosz 177v (Linde w cytacie s.v. lizska).*]

Zwrot: »sierść odmieni(a)ć; sierść się odmieni (a. przemieni)« (4;2): A ieflibyś mu [koniowi] sierść odmienić chciał/ ná mieftcu niekterym: gorącą żołciá koźiá thák długo pomázuy áż fye odmieni *SienLek 179v*; Albo weźmi cíáftá ieczmienného/ wlož go w twárdy oceth/ á siárki przylož/ warzże to dobrze á potym mu [koniowi] cíepło przykádáy gđziebyś innéy bárwy sierść chciał wczynić/ czyń to ták długo áż fye przemieni. *SienLek 179v, 179v, Aaaaav*; Tám [w ziemi wołoskiej Cyganie] krádną/ tám zbiáią/ ná krádzione konie Frymárczą: mydłá oczy: Ná krádziefz [= na skradzione rzeczy] mieniáią Z gofpodarzmi: tráćá ślad/ y sierć odmieniáią [tj. przemalowują sierść skradzonego konia]. *KlonWor 6*; [*LorichKosz 177v (Linde w cytacie s.v. lizska).*]

Wyrażenie przyimkowe: »po sierści« (2):

~ Zwroty: »po sierści (po)znać się« [wtórne przywrócenie dostołności utartego zwrotu przenośnego] [szyk zmienny] (2): ná co ich [wilków] fłárlzi powiedzieli. Nu pri nas nie wiele [!/] ále to iedná/ żeśmy wżyftko fzarzy/ znamy fię po sierści *CzahTr D3v*; [wilki mówią do siebie:] Viktoriá nád nimi [nad psami] pewną otrzymamy [...]. A nád to wżyftko iefcze fzará bárwę mamy/ Y po sierści fię w boiu Iánciuchno poznami. *CzahTr Ev.*

[»[co (żywotne)] poznać po sierci« = rozpoznać walory zwierzęcia na podstawie jego umaszczenia: (nagł) Iako konia poznalż po fierci. (–) Koń biały/ wrony/ y rydzi w(fzy)ći(e)k. Taki bywa dobry robotniczek. *SprLek ktv.*] ~

W przen (1): Widzę orłá białého/ koniá téyże sierci [w odniesieniu do heraldycznego wizerunku Orła i Pogoni; tu: jako metonimiczne określenie stojących pod sztandarem wojsk]/ Ten mieczem/ ów piorónećm groźny/ prędkich śmierci Obá hoyni Iżáfárze *KochJez A4.*

Przen: Kolor włosów człowieka, koloryt skóry, także barwa szat (jako rezultat przeniesienia określenia właściwego dla zwierzęcia na istotę ludzką) (3): Teć więc miedzy popołftwem zdawná były głofy, Ze fię w żołci rad nośił Iudafz złotowłofy. Głowá bylá ognifta [...], Brodá żołtogorąca świeciá iák zorzá. [...] Y ták wżytek żoły był y fzáta, y głowá [...]. Lecz to plotki iák bacze: widziałem ia kofá Żydá, Foxem [tj. lišem (z niem.)] go zwano choć czarnego włofá: Ktory wiele nędzników náczynił z bogátych [...]. Przezoż chytrey obłudy sierści nie przyczytáy [tj. nie wiąz obłudy z żółtym kolorem włosów]: Lecz kto z ludzmi nie fczczyrze, Iudafzem go witáy. *KlonWor **2v.*

Wyrażenie przyimkowe: »po sierści« (2):

~ Zwroty: »[kogo] poznać po sierści« = rozpoznać wrodzone właściwości natury ludzkiej na podstawie koloru włosów lub kolorytu skóry (1): (marg) Iáko poznać przyrodzenie w dzyecięciu. (–) Bo fnádnie Koleriká poznalż y po sierści/ bo fie wrodzi czarno/ Melánkolik lifowátó/ Flegmátyk bládo/ Krewnik z białá rumiáno. *RejZwierz 6v.*

»po sierści znać [kogo]« = *rozpoznawać, jaki ktoś jest na podstawie tego, co zewnętrzne (tu: na podstawie żółtego koloru szat, rudego koloru włosów) (1)*: Drugi odzienie mknie z żółtym płaszczem do fąrbierzą, Ow z lifowatym wąsem czeźse do Bárwierzą. Wroc fię brácie ty y ow, á nie tráć pieniędzy, Wiemyć y ták żeś dobry człowiek [...]. Nie po sierścić my znamy te Iłzkáriothy, Po znać po towarzysztwie kto ieft z támtey roty. *KlonWor**2. ~*

b. *Włosie zwierzęce służące do wyrobu tkanin, przędziwo, także tkanina sporządzona z włosia zwierzęcego; cilicium Vulg (7)*: Niech káždy do domu Bożego co może przynosi/ iáko Ieronim mowi/ infzy bo przynosił złoto/ infzy srebro/ infzy miedź/ infzy kámienie drogie/ infzy lepak y fzerść *BudBib* b3.

W połączeniach szeregowych (3): *BielKron* 32v, 35v; A to (ieft) podárze ktore brác będziecie od nich: złoto/ y frebro/ y miedz. Iedwab modry/ y fzarłatny y kármázynowy/ y fzerść kozią. Zás lkory báránie czerwone/ y lkory borfukowe/ y drzewo Szyttymowe. *BudBib Ex* 25/4 [przekład tego samego tekstu *BielKron* 32v, [*Leop* 1577]]; [*Leop* 1577 *Ex* 25/4 (*Linde*); Lecz y niewiáfty náuczóné/ co náprzędly/ dáty hiacynt/ fzarłat/ y kármázyń/ y bišior/ y sierć kozią/ z dobréy woléy wfzytko dáwájąc. *WujBib Ex* 35/26].

W charakterystycznych połączeniach: koldry z sierści (2), guńie, [opony].

[Zwrot: »sprząść sierść«: Tefz wfzytkie niewiáfty/ ktore pobudziło ferce ich mądrze fprzędly sierść kozią [neverunt caprarum pilos] *BudBib Ex* 35/26.]

Wyrażenie: »sierść kozia (a. sierści kozłowe)« = włosie kozie lub gruba, szorstka i nieprzemakalna tkanina z włosia koziego; pili caprarum Vulg, PolAnt [szyk zmienny] (6): Vczyniż y koldry z sierści koziéy [saga *cilicina*] iedennaście/ ku przykryciu nád przybythkiem. *Leop Ex* 26/7, *Ex* 36/14; Wyfłyzawfzy ty rzeczy lud Izráelłki/ z wefelim zniefli ty rzeczy ktore Moizéfz rofkazał imieniem Bożym/ to ieft/ frebro/ złoto/ fztuki złotogłowow/ niebiełkiey bárwy/ [...] purpurę/ bis/ [...] iedwabie/ sierści kozłowe/ lkory lko-powe cżyrwone/ drzewo Setym [...] *BielKron* 35v, 32v, 33; *BudBib Ex* 25/4; [*BudBib Ex* 26/7, 35/26; Y Mowił Pan do Moizéfzá/ rzekąc: Mow Synom Izráelowym/ áby mi zniefli pierwoćiny [...]: A te tylko rzeczy będziecie brác/ Złoto/ y Srebro/ Miedź/ fztuki álbo fżáty iedwábne modrey bárwy/ Szárłat/ Kármázyń dwa kroć fárbowány/ Bišior álbo płotno co nácieńfze/ kozią sierść/ lkory báránie czerwono fárbowáne/ y lkory też niebiełkiey bárwy/ á drzewo Setym. [...] *Leop* 1577 *Ex* 25/4 (*Linde*) [przekład tego samego tekstu *BielKron* 32v, *BudBib*]; *WujBib Ex* 35/26].

2. *Okrywa z piór u ptaków (1)*:

W porównaniu (1): a grzech vft ich przykryie ie. (koment) [...] Przykryie ie [Ps 139/10], to ieft, bo dla grzechow vftnych będą przykryci iáko fierać ptaci *WróbZółt* 117.

Synonimy: 1. futro, kudła, runo, skora, wełna; a. barwa, farba, maść.

Cf **SIERCHL, WRTOSIERĆ**

MPi

[**SIERZCHL**] cf **SIERCHL**

SIERZĆ cf **SIERŚĆ**

SIERZP cf **SIERP**

SIERZŚĆ cf **SIERŚĆ**

SIESTRANEK cf **SIESTRZANEK**

SIESTRNY *Sl stp; Cn, Linde brak.*

Cf **SIESTRZANY, SIESTRZENNY, [SIESTRZYCZNY], SIESTRZYN, SIESTRZYŃSKI**

SIESTRZAN *Cn; Linde XVIII w.*

SIESTRZANEK (7) sb m

siestrzanek (2), siestrzanek (2), siestrzenek (1), siestrzonek (1), siostrzanek (1); *siestrzanek GliczKsiąż, Mącz; siestrzanek Myc-Prz; siestrzenek ActReg; siestrzonek BudNT; siestrzanek : siostrzanek ZapKościć (1:1).*

Oba e jasne, a pochylone; w siestrzonek o jasne; siestrzenek oraz siostrzanek z tekstów nieoznaczających é oraz ó.

sg N siestrzának (2). ◇ D siestrzánakowi (2). ◇ [A siestrzánka. ◇ I siestrzánki(e)m. ◇ L siestrzánku. ◇ V siestrzánku.] ◇ pl N siestrzánkowie (1). ◇ G siestrzenk(o)w (1). ◇ A siestrzánki (1). ◇ [I siestrzánk(a)mi.]

Sl stp, Cn notuje, Linde XVI – XVII w.

Osoba płci męskiej łączona więzami pokrewieństwa lub powinowactwa z czyjąs siostrą [w tym: czyj (5) – pron poss (2), G sb i [pron] (2), ai poss (1)] (7): mowił tez zemną [pan gnieźnieński] oporatowaniu y brata Pana Marszałka Siestrzenkow y inszych. *Act-Reg* 111; [A Baro Ausbonieńki [po nieudanej interwencji w sprawie pana de S. Germano] do domu iechał zley woli będąc przeciw Kálwinowi/ y zádzierzeć fię nie mogli áby fię nie lkárzył o to przed zacnymi ludźmi z Fránczey/ ktorzy ták byli dla religiey przyiecháli. Z ktorých licžby *Domini de Falais* fieftrzanek [sororius H. Bolsec, *De Ioannis Calvini ... vita*, Coloniae 1580, s. 57] fzedł do niego [Kalwina] y [...] mowił mu żeby [...] *BolHist* D8].

[W połączeniu z nazwiskiem: Slachetny pan Simson Osowsky z pany Stawyczkemi alias Kunczamy a siestrzankami swemy [1591 r.] SłownikKsiążSądKościć 158.]

a. *Potomek czyjejs siostry; nepos ex sorore a. sororis Cn (5)*: [Siłá też o towarzyszech Cherderlowych [Turcy] powiádáją/ o iego koniułzym/ y sieftrzanu [deque nepote ex sorore A.G. Busbequius, *Legationis Turcicae epistolae quatuor*, Francofurti 1595, s. 72]/ ktorých groby tákże pokázują *BusLic* 24.]

a. *Syn siostry (w stosunku do ciotki, tj. siostry matki, lub wuja, tj. brata matki); filius sororis PolAnt, Cn (5)*: A wfłyzawfzy sieftrzonek Páwłow (*marg*) Wł: fyn sioftry Páwłá. (–) (te) podfáde/ przyfzedfzy wfzedł do zamku/ y opowiedział Páwłowi. *BudNT Act* 23/16; [Ale Woroniecki, chudy kniaz z Wołynia, to po sobie mając, iż był siestrzankiem Uchańskich, z ktorých jeden był arcybiskupem gnieźnieńskim, drugi wojewodą płockim, chcąc mieć z nich obronę, [Barbara Giżanka] rada ji pojęła. [Michał Woroniecki był synem Katarzyny, siostry arcybiskupa gnieźnieńskiego, Jakuba Uchańskiego, i wojewody płockiego, Arnulfa.] *PismaPolit* 5].

W połączeniu z imieniem (i [nazwiskiem]) [w tym: siestrzanek imieniem ... (1); siestrzanek + imię (i [nazwisko]) (1), imię (i [nazwisko]) + siestrzanek (1)] (2): stalo fzye wdomu barthofza Swarki Soltfiza myasteczka Kofczeryny [...]. yfz slachetny Panowye Kofczyczkowlczy jako Maczy y yan. ołfofzeli pyenądze fzełfrankowy swemu Imyem Ivrkowy fzewfzytkego Tak sgruntu: jako y swerzhnołczy [...] jako soyczfłtego y smaczerziftego y starucho-wifzny *ZapKościć* 1582/29, 1580/10; [[*Dedykacja Bieniasza Budnego dla Teodora Skumina*]: Nádto/ izem te książki/ báwiąc fię przy Ie⁶⁰ Miłości Pánu Podkomorzym Nowogrodzkim/ przy sieftrzanu W. M. Pánu Adámie CHreptowiczu/ [...] przełożył [...] *CiceroBBud* A3; Potym ten Arcybilkup [gnieźnieński, Jarosław Bogoria] [...] Ianowi Suchemuwilkowi sieftrzankowi fwemu ie [arcybiskupstwo] fpuścił *BielKron* 1597 245].

*[Wyrażenia: »siestrzanek moj miły (a. namilejszy)«: [Elżbieta z Szydłowca w liście do swej siostry Krystyny, księżnej ziebickiej:] Jego m(iłość) książę młode, syna swego a siestrzanka mego miłego, proszę, aby W(ąsza) M(iłość) raczyła ode (m)nie ołbąpić i zdrowie (nawie)dzić. *ListyPol* I 1545/331, 1545/330.*

*»siestrzonek od siostry«: A ták wziął król [Dawid] dwu fynów Rełphy [...]; y piáci fynów Michol (*marg*) Byli to sieftrzonkowie Michole od sioftry Meroby. [...] Bo Michol dzieci nie miał. [...] (–) córki Saulowéy/ które była vrodziła Hádrielowi [...] y dał ie w ręce Gábáonczyków *WujBib* 2.Reg 21/8.]*

Szeregi: »synowiec [= *syn brata*] i siostrzanek« (I): á [księza] przywłaściząją tákowe [tj. *swe dzieci*] fobyce zá fynowce y fyeltrzaneki/ iż gdy ich kto zopyta czyieby to były dzyeći/ wnet prząc fyie ich fkládáyá ná pryiyacyoły y fyoftry/ mowyc/ ná opyekem to wzyął á pracę fwoyę/ chcąc fyie fyeltrze álbo wuyowi záchowác. *GliczKsiąż* B5.

»siostrankowie, także i szwagrowie« (I): Nuż by też Sieftrankowie niebofzczyká Krolá [tj. *Zygmunta Augusta*] tákże y fzwágrowie/ [...] widząc Pánftwo záwiedzione z infzymi nieprzyiaćioły w walkách nie omiefzkáliby Koro: trwogi á wpadku pokázác/ gdyby czuli Páná nie moźnego *MycPrz* II Bv.

aa. [W bezpośrednim zwrocie do drugiej osoby [w V]:

Wyrażenie: »namil(ej)szy siostrzanku«: A [Maryja Matka] zadaiaacz [...] dothknacž gego [Jezusa], nyss vmrze, rzekla swietemu Janowi [tj. *św. Janowi Ewangelście*], zaprzissiegiacz ssie: namyleysi siostrzanku [postać *św. Jana Ewangelisty łączona jest z apostołem Janem, synem Zebedeusza i, prawdopodobnie, Salome, uznawaną za siostrę bądź bliską krewną Matki Boskiej* (cf *OpecZyw* 40-40v)], myloszcza tego, yenze dziebie nadewsistky zwolennyki mylowal, Abi to obrzandzil, ys bich ssyna mego dothknela ssie pierwey, nys vmrze. *SprChęd* 85, 57.]

b. *Mąż siostry* (I):

Szereg: »siostrzyn mąż albo siostrzanek« (I): Sororius, Zięć fieftrzin mąż álbo fieftrzanek/ niektórzi włafniey zowá fzwager z niemieckiego *Mącz* 403b.

Synonimy: **a.** *wnuk*; **a.** *synowiec*; **b.** *dziewierz, siostrzyn mąż, swak, szwagier, zięć*.

Cf [SIESTRZEC], SIESTRZENIEC, SIESTRZYNIC

MPi

SIESTRZANIĘ cf [SIESTRZENIE]

SIESTRZANKA (4) *sb f*

e oraz końcowe *a* jasne, *pierwsze a* pochylone.

sg N siostrzánka (2). \diamond *A* siostrzánkę (2).

Sl stp: siostrzanka, siostrzanka, *Cn brak*, *Linde XVII w*.

Osoba płci żeńskiej połączona więzami pokrewieństwa lub powinowactwa z czyjąs siostrą; może też z czyimś bratem [w tym: *czyja* (3) – *G sb i pron* (2), *ai poss* (1)] (4):

a. *Córka siostry* (w *stosunku do ciotki, tj. siostry matki, lub wuja, tj. brata matki*); *neptis ex sorore Mącz* (3); *Neptis ex fratre, Synowica. Ex sorore, Sieftrzánka Mącz* 245c; [fieftrzánka/ Sororis filia, Neptis ex sorore. *Volck Zzz*, 404].

W połączeniu z imieniem (I): *Item powyada [Katarzyna] yfch Marufcha kthora v Ruthi myefchkala fzyeftrzanka parchathey Iacubowey znowey grobly wkradla kocziel v doctora strużka LibMal* 1546/115.

Wyrażenie: »siostrzanka własna« (I): *Kfiązę Prukcie [tj. Albrecht Fryderyk Hohenzollern] s Cefárzem [Maksymilianem II] iuż fie też fpiknęło/ Iego fieftrzankę włafną [tj. Marię Eleonorę Kliwiską, córkę Marii Habsburg, siostry cesarza Maksymiliana II] zá małżonkę wzięło. *MycPrz* I Cv.*

b. [Wnuczka siostry żony (względem wuja) lub siostra stryjeczna żony: *bo fie tám [na Litwie] ná ten czás [w roku 1422] żenił Krol: co było nád wolá wlyzftkich Senatorow Polfkich co przy nim byli/ opocz Witułtá fámego/ ktorego Krol poymował Sieftrzankę Rulfkę/ Kijowlkiego Xiążęćia córkę [...]. imię iey było Zofia. á iuż to była czwarta żoná lágielowá. [Zofia Holszańska była wnuczka siostry pierwszej żony księcia Witolda, Anny, oraz siostrą stryjeczna jego drugiej żony, Julianny Holszańskiej.] *BielKron* 1597 321.]*

c. *Córka brata (wobec stryja); może omyłkowo* (I):

W połączeniu z imieniem (I): *Wfpomnę też tu yedną lichotę á lekkosć Alexándrá wylkyego/ kthorą był popadł ná wefelu/ gdy Filip ocyec yego poymował Kleopatę fieftrzankę Attálułowę. *GliczKsiąż* B8v.*

Synonimy: **a.** *bratanka*; **c.** *bratanka, synowica*.

Cf SIESTRZENICA

MPi

SIESTRZANKOWY *Sl stp* (aneks); *Cn, Linde brak*.

SIESTRZANY (I) *ai*

N sg m siostrz(a)ny.

Sl stp notuje, *Cn, Linde brak*.

Przymiotnik od „siostra”: Sororius – Sieftrzani. *Calep* 993b.

Cf SIESTRNY, SIESTRZENNY, [SIESTRZYCZNY], SIESTRZYN, SIESTRZYŃSKI

MPi

[SIESTRZEC *sb m*

D sg siostrzecowi.

Sl stp, Cn, Linde brak.

Syn siostry (w *stosunku do wuja, tj. brata matki*) [w tym: *czyj*]:

*My y burmistrz a rada myastha Woznyk [...] wyznawamy thym zapysem, [...] przystapył przed nasz Ssobieray, siostrzczowoy [[synowczowoi]] ssdal mu then stathek, kthory mu przyszedł blysskosszczią [...] y przedal then zaszie stathek siostrzczowoy swoiemu Jacobowoy Cziczekowie [!] *ProtokWoźnik* 1561 nr 114.*

W połączeniu z imieniem i nazwiskiem: *ProtokWoźnik* 1561 nr 114 cf wyżej.

Synonim: *wnuk*.

Cf SIESTRZANEK, SIESTRZENIEC, SIESTRZYNIC

MPi

SIESTRZENEK cf SIESTRZANEK

SIESTRZENICA (17) *sb f*

siostrzenica (16), *siostrzennica* (1) *GórnRozm*.

-en- (16), -ęn- (1).

Oba e prawdopodobnie jasne (tak w *siostrzeniec*); *a jasne*.

sg N siostrzenica (2). \diamond *D* siostrzenicy (1). \diamond *A* siostrzenicę (11).

\diamond *I* siostrzenicą (1). \diamond *pl N* siostrzenice (1). \diamond *A* siostrzennice (1).

Sl stp, Cn notuje, *Linde bez cytatu*: *siostrzenica* oraz *XVIII w*: *siostrzenica*.

Osoba płci żeńskiej połączona więzami pokrewieństwa lub powinowactwa z czyjąs siostrą; może też z czyimś bratem [w tym: *czyja* (13) – *G sb* (5), *pron poss* (4), *ai poss* (4)] (17):

a. *Córka siostry* (w *stosunku do ciotki, tj. siostry matki, lub wuja, tj. brata matki*); *sobrina, sororis filia BartBydg; neptis ex sorore Cn* (13); *BartBydg* 251; *A wteⁿ czás [w roku 1544] wmarło Kfiążę Lotárińkie [...] ná ie^{so} mieysce/ wftąpił Fraⁿćifzek/ kthory Cefárką sieftrzenicę miał zá małżonkę. [Franciszek I, ksiązę lotaryński, poślubił księżniczkę duńską Krystynę, siostrzenicę cesarza Karola V.] *BielKron* 222v, 219v; *ActReg* 161; *PaxLiz* A2; [ReuchlinBartBydg RN Iv].*

siostrzenica od kogo (I): á ták [król francuski Franciszek I] *ftym kfiążęciem [kliweńskim, tj. z Wilhelmem Bogatym] wzięł przyiażń y fpolność/ áby pewnieyła była/ wtwierdził to małżeństwe^m/ gdy mu dał fieftrzenicę swoię od krolowey/ Návárkkiego krolefthwá [Joanna, żona księcia kliweńskiego, była córką królowej Nawarry, Małgorzaty, siostry króla Franciszka I] w iedennaście lat/ bárzo bogáthá y gládka. *BielKron* 218.*

W połączeniu z imieniem lub nazwiskiem [w tym: *siostrzenica imieniem ...* (I); *imię (lub nazwisko) + siostrzenica* (3), *siostrzenica + imię* (I)] (4): *Thego theż czáfu [w roku 1534] Fráncifkus Sforcaya/ poiał zá małżonkę Kryftynę córkę Kryftynufá [tj. króla Chrystiana II z dynastii Oldenburgów] wypędzonego z krolefthwá Duńkie^{so}/ Cefárką fieftrzenicę. [Siostra cesarza Karola V, Izabela Habsburżanka, była żoną Chrystiana II.] *BielKron* 212v; *Erneftus Kfiążę Rákuskie [...]* wzyął zá małżonkę Cymbarkę corę Semowitowę Kfiążęćia Mázowieckiego/ fieftrzenicę Krolá Władziłfawá [Jagielly;*

Cymbarka była córką Aleksandry Olgiardówny, siostry Władysława Jagiełły *BielKron* 385v, 345; Potym fie był [Mikołaj Rej] ożenił/ poiął był z imieniem nieiąką Kofinownę s Sędzifzowá tu s Krakówfkiey ziemie/ fieftrzenicę Arcybiskupá Rożego [tj. *Andrzeja Róży z Boryszewic*] *RejZwierc* 274v; [Tá Bryenná/ miała fieftrzenicę fwoię Febronią (*marg*) Febronia fieftrzenicá Bryenny gorącą w miłości Chryftuflowey. (-) *SkarŻyw* 554].

W połączeniu szeregowym (1): Y ten grzech [tj. *czużołóstwo*] iuż nie ma hámovánia [...]. fzerzy fię wżędzie/ á idzie čieiefność dáley. iuż y kážírodztwá bez wfydu/ powinne fię krwi miefzáiá/ nie tylo cudze żony/ ále bráterfkie y fioftry żon fwoich/ y fieftrzenice y wnuczki. y drudzy Tureckiey pfoćie rowni/ żon wiele mieć fię nie wfydzą. *SkarKaz* 352a.

W charakterystycznych połączeniach: cesarska siostrzenica (3); siostrzenica arcybiskupa, krola; siostrzenica od krolowej [jakiego] krolestwa.

Szereg: »siostry, siostrzennice« (1): [Włoch mówi do Polaka:] A náofáték brácia v wás w tey fweywoli/ poimuią fioftry blifkie/ fieftrzenice/ á ktofz go oto kárże? *GórnRozm* D. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

Iron. Utrzymanka, kochanka, prostytutka, co do której duchowny, dla zachowania pozorów, utrzymuje, że jest jego siostrzenicą (1): [Pan krytycznie o duchownych, którym nie wystarczają ich wysokie dochody:] A co to ieft fto kop płátu Czym pomoc chudemu brátu Abo oney fieftrzenicy Co tám miefzka na vlicy Choć w dziewiątym pokoleniu [...] *RejRozpr* C.

b. Wnuczka siostry jednego z rodziców (w stosunku do ich syna lub córki) (1):

W połączeniu z imieniem (1): Edwardus niebofżczyk [tj. *król Edward VI, syn Henryka VIII*] [...] náznáczył był zá żywotha ná fwe mieyfce z dozwofenim rad/ Ioánnę fieftrzenicę fwoię [tj. *Joannę Grey, wnuczkę Marii Tudor, siostry Henryka VIII*] / z nawodu Nortumbriufá/ bo zá iego fynem byłá *BielKron* 238.

c. Córka ciotki żony (2):

W połączeniu z imieniem (i nazwiskiem) [zawsze: imię (i nazwisko) + siostrzenica] (2): [Władysław II Jagiellończyk] poiął [za żonę] Annę z Fránciey Wáfzkonis de Gándálá/ fieftrzeniec [fieftrzenicę *BielKron* 1551 135] krolá Fráncufkiego [Anna de Foix-Candale była siostrą cioteczną *Anny Bretońskiej, żony króla Francji*] / z kthorą miał fyná Lodwigá y corę Annę *BielKron* 305, 327v.

d. Córka brata (wobec stryja); może omyłkowo (1):

W połączeniu z imieniem (1): bo był infzą żonę poiął Filip [tj. *Filip II Macedoński*] Kleopátrę fieftrzenicę Attálufowę. *BielKron* 123.

Synonimy: a. *bratanka*; d. *bratanka*, *synowica*.

Cf **SIESTRZANKA**

MPi

SIESTRZENIEC (76) *sb m*

siostrzeniec (76), [**siostrzonic**].

-en- (75), -ęn- (1).

Wszystkie e jasne; siostrzonic z tekstu nieoznaczającego ó.

sg N siostrzeniec (38). ◇ G siostrzeńca (3). ◇ D siostrzeńcowi (3) *OrzQuin*, *ActReg*, *SarnStat*, siostrzeńcwi (1) *LibMal*. ◇ A siostrzeńca (22). ◇ I siostrzeńc(e)m (5). ◇ pl N siostrzeńcy (2). ◇ D siostrzeńc(o)m (1). ◇ A siostrzeńce (1).

Śl stp notuje, Cn s.v. *siostrzanek*, *Linde* XVII w. oraz XVIII w.: *siostrzeniec*.

Osoba płci męskiej połączona więzami pokrewieństwa lub powinowactwa z czyjąs siostrą, także z czyjąs córką lub żoną; może też z bratem [w tym: *czyj* (55) – G *sb* i *pron* (24), *pron poss* (20), *ai poss* (10), G *sb* + *ai poss* (1)] (76): Withek kmiecz Zrichwala tho zeznanie przed wrządem iefth vczinil ich przed dwiema liathi Jeronim Zeliłlawfki wnozi do niego przyachall y profzill aby wdomu yego noczowacz mogll myenyącz fzią bicz fieftrzeniczem Richwalfkiego. *LibMal* 1543/72.

W połączeniu z nazwiskiem lub imieniem [siostrzeniec + nazwisko lub imię (3), imię + siostrzeniec (1)] (4): pan Richfallki pital tegofch Cufzky rzekancz biwalf tiłł ty fzwoym fieftrzeniczem zeliłlawfkim *LibMal* 1543/68v, 1543/69, 1545/106; PRZYPOVVIESCI [...] nam kilkom powiedziáne od Ferhat Beká Kopáńfkiego fieftrzeńc. Selimá Cefárzá Tureckiego/ ná ten čás więźniá Cefárzá Krześcijáńfkiego ná Zamku Prezporkim *in Anno 1593. die 12. Martij CzahTr* D3.

a. Potomek czyjejs siostry; także potomek siostrzenicy (56): Sororius, Siostrzeniec. *Mącz* 403b.

α. Syn siostry (w stosunku do ciotki, tj. siostry matki, lub wuja, tj. brata matki); sororis filius *BartBydg*, *Vulg*, Cn; nepos ex sorore *Mącz*, Cn; sobrinus *BartBydg*; nepos sororis Cn (52): Sobrinus, est sororis filius, syestrzenyecz *BartBydg* 251; ktoremu Gwidonowi zyęciowi [= mężowi siostry]/ á Raymundowi Trypolitáńfkiemu drugiemu zyęciowi polecil Bálduin trędowáty fwoiego fieftrzeńcá máłego [tj. *Baldwina V Dziecię, syna Sybilli Jerozolimskiej, siostry Baldwina IV Trędowatego*] tym obyčzáiem/ áby fie im opiekáli do lat *BielKron* 179v; widząc Kryftyernus [tj. *Chrystian II z dynastii Oldenburgów*] fwoyę niefortunę iż porážon do gruntu [...] boiác fie by o gárdło nie przyfzedł/ vciekl z żoná Izábellá fioftrą wláfná Kárlá Cefárzá piątego y z diećmi [!] do Selandyey Cefárfkiey ziemie/ [...] miał Kryftyernus troie dieći Syná y dwye dziewce/ Syná Cefarz wziął do fiebie iáko fieftrzeńcá. *BielKron* 199v; Tego czáfu [w roku 1542] Angiełki Krol [*Henryk VIII*] poráził Schoty/ rychło potom Krol Schotcki [*Jakub V Stewart*] fieftrzeniec Krolá Angiełfkiego wmarł [*Matka Jakuba V, Małgorzata Tudor, była siostrą Henryka VIII*] *BielKron* 220v; Swátópluh Krol Moráwfkí [...] zebrał woýlko przeciw Cefárzowi Arnolfowi fzurzemu [= *szwagrowi*] fwemu [żoná *Świętopelka I Wielkiego* była siostra cesarza *Arnulfa, Gizela*] [...]. Cefarz też zebrał drugie woýlko przeciw iemu/ poráził go y zabił/ á fyná iego fieftrzeńcá fwego wziął w opiekę áż do lat. *BielKron* 322v; Wiele ich [komendatorów zakonnych] było co fie temu [iż *Wojciech, margrabia brandenburski, wybrany został wielkim mistrzem zakonu krzyżackiego*] radowáli/ á to dla tego/ [...] iż on będąc fieftrzeńcem krolewfkim [*Albrecht Hohenzollern* był synem siostry *Zygmunta I Starego, Zofii Jagiellonki*] będzie mu powolnym y pomocnym przeciw káżdémw nieprzyácielowi. *BielKron* 415v, 179v, 374; *Mącz* 245c; *ActReg* 158, 173; A gdy fię nań fprzyśięgli Zydwowie/ że go zabić chćieli/ Sieftrzeniec Páwłow odkrył Rotmiftrzowi ich fprzyśiężenie. *WujNT Act* 23 arg, *Act* 23/16; blifzly fieftrzeniec, blifzly do bránia fpadku, niż brát ftryeczyne: bo ten iest *in secundo gradu ascendentium*: á fieftrzeniec *in primo ascendentium*. Item, brát po brácie blifzly brác, niż sieftrzeniec. *SarnStat* 601; [*ReuchlinBartBydg* RN Iv; żeby mi i Panu Pieniáskowi uczynil nieodwłoczną sprawiedliwość z rękojmíów za sumę 10 tysięcy talerów nieboszczyka Pana Wiskoczinego dłuęu po nieboszczyku Panu Gyeraltowskiem, siostrzonicom jego przypadłym. *DudEpist* IV 293; Nepos ex sorore. *Schwefter* fohn. P. Sieftrzeniec. *Volck* 404, Zzz].

W połączeniu z imieniem (a. imionami) (i nazwą osobową motywowaną przez nazwę miejscową lub z przydomkiem, lub z nazwą rodu) [w tym: ... będący siostrzeńcem (1); imię + siostrzeniec (23), siostrzeniec + imię (8)] (31): Sieftrzeniec iego [*Dedalus*] Párdix wynálazł piłę wzywáfzy formę z rybiey kości *BielKron* 23v; Widząc to [*samobójczą śmierć Lukrecji*] Brutus fieftrzeniec Tárquiniufá pyłznego [*ojciec Brutusa, Marek Juniusz, był mężem siostry Tarkwiniusza Pysznego*] przyrodzony Lukrecyey/ mowil tymi fłowey [...] *BielKron* 104v; imioná ich [mężów pojmanyh przez Turków i skazanych przez sultana *Mechmeda* na odarcie ze skóry] były. Moizełz Stároftá z Dybry [...]. Ginryzá Wládeńfki przyrodzony Skánderbegow/ Mułáchius Sieftrzeniec [tj. *syn siostry Skanderebega, Angeliny* (cf *BarlBaz* 33, 566)] *BielKron* 256; Wefele [*cesarza Karola IV Luksemburskiego i wnuczki Kazimierza Wielkiego, Elżbiety*] ná miefopufy [roku 1363] poftánowiono było w Krákwie/ ná ktore Polfki Krol Kázimierz prośil y wezwál do Krákwá

tych gości/ Ludwiga krola Węgierskiego fyeftrenceć fwego/ [...] y kfiążat/ Ottona Baworskiego/ Semowita Mázowieckiego/ Boleflawa Swidnickiego fyeftrenceć fwego [tj. *syna siostry krola Kazimierza, Kunegundy*] *BielKron* 375; ale przez niekthorych [komendatorów zakonnych] fprawe/ wybran był Woyciech Márgrábic BrándeBURgeńfki [tj. *Albrecht Hohenzollern, syn Zofii Jagiellonki, siostry Zygmunta I Starego*] fieftrzeniec krolewki ná Miftrzoftwo zakonne. *BielKron* 415v, 67v, 105, 162v, 163v, 231 (21); *OrzQuin* Rv, Aa5; *BialKaz* L4v; DAniło Krol Rułki wziawfzy przymierze y ziednoczenie z Mendogiem Krolew Litewfkim/ poftał z nim Sieftrzenieć fwoiego Swarna álbo Swarmira [według danych historycznych Swarno był synem Daniela I Halickiego] ná burzenie Mazowfza *StryjKron* 335; á tam [na Węgrzech] w Wyfzegrodzie [Kazimierz Wielki] ná Kroleftwo Polfkie Ludowika Sieftrzenieć fwoiego wnuka Lokietkowego/ á Syná Károluffowego Krolewicá Węgierskiego [...] náznaczył/ y potwierdził *StryjKron* 427, 335; *ZapKóscier* 1582/29 [2 r.]; *SarnStat* 1141; *KlonKr* wstęp A4 marg.

W charakterystycznych polączeniach: *sieftrzeniec mały; sieftrzeniec cesarski, krola(-ow, obu krolu, krolewski)* (8).

Wyrażenia: »sieftrzeniec rodzony (a. rodny)« [szyk 2:1] (3): Między ktorými [zaczyni mężami biorącymi udział w szturmie na twierdę Starodub] był Sieftrzeniec iego [hetmana Jana Tarnowskiego] rodzony/ Ian Mielecki/ który nie dawno z wielkim żalem wżęzy Korony Polfkiéy/ [...] máto przed śmiercią Hetmana tego/ á Wuia fwoiego/ ná Mielcu vmárł. *OrzQuin* Rv; [Papieżnik mówi do Orzechowskiego:] bo teraz (podobno) téz y thy stąd do Krakowca ná Mięfopufty fye bierzefz/ do Pána Stániłfawá Fredrá/ ná to wefelé/ ktoré ón fzláchetny człowiek/ Córce fwéy Pánnie Annie fpráwuie/ ktorą Pánu Ianowi Iáłkmánickiemu/ [...] Sieftrzeniećowi twoiemu rodnemu/ w Małżeńftwo święté dáie. *OrzQuin* Aa5; *KochCzJan* A2v.

»sieftrzeniec od (rodzonej) siostry, z siostry rodzonej urodzony« (3:1): sftąpił Dawid do iego [Saula] woýłká máiac s fobá fieftrzenieć Abiflái od fioftry Serwiey. *BielKron* 67v; Abowien [!] Gryfiná Leftká czarnego zóná piłáá do fwego fieftrzenieć Wácláwá (od fioftry Kunegundy krolewye Czełkiey) Krolá Czełkiego/ áby przyjechał do Polfki *BielKron* 367, 413v; że tefz by był Pan Bog chował w zdrowiu/ Ianá Sigmuntá fieftrzeniećá niebofzczyká Krolá Pána náłzego [tj. *Zygmunta Augusta*] Zizábellé fioftry rodzoney wrodzonego. Miałby był zá Małzonkę wnuckę [!] Czełárzá [Maksymiliana] Xiężnę Kliwéńfká *BialKaz* L4v.

»własny sieftrzeniec« (1): O X. Biskupie [tj. o Andrzejcu Patrycyum Nideckim, biskupie inflanckim, wuju adresata przedmowy, Adama Dzierzanowskiego] nie mówię/ który/ ácz zá żywotá fwego nie máto rzeczy wáżnych fám wydał/ ále y po zefzćiu iego [...] W. M. fám iáko włafny y rodzony Sieftrzeniec iego/ á co wiefzál/ *fuccellor* iedyny/ ták dzielności y piłm pozofłátych/ iáko y wfzytkich fortun iego/ niezániecháfz/ áby [...] *KochCzJan* A2v.

Szeregi: »syn abo sieftrzeniec« (1): Thu ftyfzyłz iz [apostolowie] nie miánowáli [do pełnienia świeckich funkcji w Kościele] áni ftárych flug/ áni powinnych przyziaciól/ áni prokuratorow/ áni wżędniokow. Ale my [świeccy zwierzchnicy, mający władzę wyznaczania osób do sprawowania duchowej opieki nad wiernymi] [...] nie pátrzymy w tym nic pożytku nędznych owieczek fobie poruczonych [...]: wolimy to dáwac ftárym flugom fwoim/ fynom ábo fieftrzeniećom fwoim/ prokuratorom fwoim/ wżędniokom fwoim *RefPos* 124.

[»synowcy [= synowie brata] i sieftrzeńcy«: Rodzonych Bráćiey y Sioftr dziećí/ fá w tym członku [przy porównaniu stopni pokrewieństwa do członków ciała ludzkiego] gdzie fie rámię z ciálem zrafta/ á tu iefł pierwfzy ftópień krewności/ w którym fá Synowcy y Sieftrzeńcy [ktorych téz Wnękami zowá.] *SzczerbSpecSax* 183 (Linde w cytacie s.v. wnuk).]

Przen (2):

a) W kontekście wykorzystującym terminy gwary flisowskiej: *stryj* 'wiatr', *ciotka* 'wrona' (1): By záś fynowcá pan Striy nie koýłá [tj. by nie zawisł na szubienicy]: lužby mi fię tu po ftradzy po-

piłá. Gdy owo fkubie ciotuchná fieftrzeniećá/ Cnego młodzieńcá. *KlonFlis* H4v.

b) *Ktoś o bardzo podobnych cechach, nieodrodny od kogoś starszego w rodzie (w ujęciu personifikującym)* (1):

Wyrażenie: »rodzony sieftrzeniec« (1): A to Nugás [lac. *nugas* – lekkoduch, człowiek niepoważny, blażen] przed pocżtem co ná bębniech bije/ Wierz mi że ná biefládach y ten fie nie kryie. Pewnie iáko namędrfzy [...]. A iefł iście zacnego narodu młodzyeniec/ Pána Simulatorow [lac. *simulator* – ten, kto coś zmyśla, udaje] rodzony fieftrzeniec. *RejWiz* 75.

β. *Wnuk siostry, syn sieftrzenicy* (2):

Wyrażenia: »sieftrzeniec od siostry« (1): Náofłátek wybran [cesarzem] Oktáwianus fyn Oktáwiufow/ który był fieftrzeniec Iuliufá zábitego [tj. *Juliusza Cezara*] od fioftry Iuliey [Oktawian August był wnukiem siostry Juliusza Cezara, Julii, a synem jego siostrzenicy, Atii.] *BielKron* 131v.

»sieftrzeniec własny« (1): To kfiąże Opolfkie fieftrzeniec włafny krolá Kázimierzá wielkiego/ było w wielkiej fáłce v krolá Ludwiga [Władysław Opolczyk był synem Elżbiety Świdnickiej, córki Kunegundy Lokietkówny, będącej siostrą Kazimierza Wielkiego.] *BielKron* 379v.

γ. *Brat cioteczny, syn siostry matki; consobrinus BartBydg* (1): consobrini, sunt filii aut ex sorore et fratre, bracya cyothczany, aut ex duabus sororibus, syestrzenczy, quasi consororini *BartBydg* 251b; [Reuchlin *BartBydg* RN Iv].

b. *Mąż siostry lub brat żony; sororis vir Murm, BartBydg; gener, uxoris frater BartBydg* (7): *Murm* 171; Sororis vir non habet nomen speciale, nec uxoris frater, cum quidem autem d[icitu]r tamen gener, syestrzencycz *BartBydg* 252; iefli by Kfiąże Kliwéńfkie [tj. *Wilhelm Bogaty*] bez płodu męłkiego zefzłó (z) fwiátá/ tedy ná Sáłkie Kfiąże [tj. na Jana Fryderyka I] iáko ná fieftrzeniećá [Jan Fryderyk I był mężem siostry Wilhelma Bogatego, Sybilli] ma potomftwo [= sukcesja] przydz y ná iego fyny okrom corek *BielKron* 222v; W Náńfie záś [Henryk Walezy] v fieftrzeniećá [tj. u księcia Lotaryngii, Karola III Wielkiego, męża siostry Henryka Walezego, księżnej Klaudii] był ná krzcínach fwego/ Połłowie náłzy krzcíli corkę *StryjWjaz* A4v.

W polączeniu z imieniem [sieftrzeniec + imię (1), imię + sieftrzeniec (1)] (2): Látá 1494. Ziecháli fye do Lewoczezy [...] krolowie/ Władziflaw Czełki y Węgierski/ Ian Olbrácht Polfki z bráćią fwoiá/ Zygmuntem y Frederykiem Kárdynałem. Był téz fieftrzeniec ich Frederyk Márgrábicá BrándeBURfki [tj. *Fryderyk Hohenzollern, mąż Zofii Jagiellonki, siostry wyżej wymienionych synów Kazimierza IV Jagiellończyka*] *BielKron* 398, 432.

Wyrażenie: »sieftrzeniec własny« (1): To Kfięftwo [Twer] trzymał Kfiądz Borys/ ktore⁶⁰ corkę Máryá poiął był Kniáz wielki [Iwan]/ ten Borys miał fyná Micháłá: Thego tho Micháłá Kfiądz wielki Iwan/ fieftrzeniec włafny wygnáł *BielKron* 432.

Szereg: »sieftrzeniec i zięć« (1): SWiádkami y Rękoymiámi/ rzeczy okolo wżędu Ziemłkiego [...] isdz niemogá/ áni máią krewni bliżczy/ tego który ie ftáwi: to iefł/ ftiry/ brát ftiryeczny/ cioteczny/ wuieczny/ sieftrzeniec y zięć/ ktorégoby fíoftirá rodzona zóná byłá tego/ komuby świádczyć miał. *SarnStat* 1159.

c. *Syn córki, wnuk* (1):

W polączeniu z imieniem (1): Cyrus [II Starszy] fieftrzeniec Af-tiagis [Cyrus był synem córki władcy Medów – Astiagesa, Mandany] Medłkie kroleftwo zágáflł á do Perłow przeniofl/ zwyciężywfzy Altiáyełá. *BielKron* 268.

d. *Może omyłkowo* (7):

a. *Syn brata (wobec stryja)* (4):

W polączeniu z imieniem [imię + sieftrzeniec (3), sieftrzeniec + imię (1)] (4): tylko przy fobie zoftáwił [Skanderbeg] Amefę fieftrzeniećá [Marinus Barletius w biografii Jerzego Kastriota określa Amezę jako synowca Skanderbegowego, a zatem jako jego bratanka (cf *BarlBaz* 23)] ze trzemi fthy Słowakow *BielKron* 243v, 189, 243v, 252.

β. Pasierb, syn żony z poprzedniego małżeństwa (1):

W połączeniu z imieniem (1): A iako piłze Bergomen^{sis}, iż czału Augusta Cezarza ofm dziełiąt tyfięci Burgondow z połnoci powftawfy poľadowali fie nad rzeką Rinem, ktore Tiberius y Druzus [bracia, synowie Tyberiusza Klaudiusza Nerona i Liwii Druzylli; ich matka została trzecią żoną Oktawiana Augusta] fieftrzcenci Auguſtowi [nepotes Octaviani] (iako piłze Orofius) odegnali zafię na fwe miełca. *MiechGlab* 44.

γ. Brat przyrodni (2): ktorego fieftrzeńca [tj. Kryspusa, najstarszego syna cesarza Konstantyna Wielkiego i jego pierwszej żony, Minerwiny, przyrodniego brata trzech pozostałych synów Konstantyna] dał Konſtántynus zabić s potwarzy fwey żony Fauſty *BielKron* 156v.

W połączeniu z imieniem (1): Láktányus [...] wczyl fieftrzeńca tych trzech bráciey [tj. Konstantynusa, Konstancjusza i Konstansa, synów cesarza Konstantyna Wielkiego i jego żony Fausty] *Kryſpuła BielKron* 156v.

Wyrażenie: »siestrzeniec braciej« (1): *BielKron* 156v cf *W połączeniu z imieniem*.

Synonimy: a. wnuk; a. synowiec; γ. brat, brat ciotczony, brat cioteczny, ciotczanek, ciotczany brat; b. dziewierz, siestrzyn mąż, swak, szurzy, szwagier, zięć; c. wnuk; d.a. synowiec; β. pasierb; γ. brat od inſzej matki, brat nierodzony, brat przyrodny, brat przyrodzony, pułbrat.

Cf **SIESTRZANEK, [SIESTRZEC], SIESTRZYNIC**

MPi

[SIESTRZENIE] sb n

A pl siestrzenięta.

Œł stp: siestrzenie, siestrzanie, *Cn, Linde* brak.

Dziecko siostry (w stosunku do wujca, tj. brata matki) [czyje]: ktory tho praczowythy Waczlaw Swyerad [przy podziale majątku z siostrą] otrzymyve przez swego własnego opyekuna [...] czastkę oyczyszny swoyey pod zyelona roszgą ze wsytkiem prawem, pans-thwem y własnosczya nycz nyeostawyyacz własnosczy na syestrzenyetha swoye *KsięgiSądWiej* 1551 nr 850.

Cf **SIESTRZENCZE]**

MPi

SIESTRZENNICA cf **SIESTRZENICA**

SIESTRZENNY Cn; Linde bez cytatu.

Cf **SIESTRNY, SIESTRZANY, [SIESTRZYCZNY], SIESTRZYN, SIESTRZYŃSKI**

SIESTRZENCZE] Œł stp; Cn, Linde brak.

Cf **[SIESTRZENIE]**

SIESTRZONEK cf **SIESTRZANEK**

[SIESTRZONIEC] cf **SIESTRZENIEC**

SIESTRZYCA (17) sb f

[szyk zmienny]e oraz a jasne.

sg N siestrzyca (3). *ϕ G* siestrzyce (2). *ϕ V* siestrzyce (1). *ϕ pl N* siestrzyce (2). *ϕ V* siestrzyce (9).

Œł stp notuje, *Cn* brak, *Linde* XVII – XVIII w.

1. Córka tych samych rodziców w stosunku do ich innej córki lub syna; także córka bliskich krewnych [w tym: czyja – pron poss (4)] (7):

Iron. i pogard. O kobiecie, która faktycznie nie jest czyjąs siostrą, lecz wobec której stosuje się to określenie, dla zachowania pozorów i ukrycia jej właściwej roli – kochanki, towarzyski uciech (1): (nagł) Co z miłą był wefoł w kofciele. (–) ZAkazano v kfięży białym głowam bywáć/ Tedy ieden kiedy fzedł do kofcioła ſpiewáć. Proſił fwoiey fieftrzyce by do niego przyſzłá/ Nápjięwá fie

w formie [= w stalli, w ławce kościelnej]/ iedno nie bądź pyłzná. *RejFig* Ee3.

W przen (upersonifikowane państwa (ich nazwy w rodzaju gramatycznym żeńskim) określają siebie jako „siostry” (chodzi o państwa graniczące ze sobą, pozostające w dobrych stosunkach sąsiedzkich)) (2): (nagł) Polska [Ziemia] mowi [do Korony Węgierskiej]: (–) TRudno tobie ma pomoc/ tá moia fieftrzyca [tj. Litwa]/ Gdy też między fyny iey/ nie máła roznicá Samá fobą nie władnie *BielSat* G3.

W zwyczajowym bezpośrednim zwrocie do drugiej osoby, mającym na celu nawiązanie bliskiego, serdecznego kontaktu [w V] (1):

~ *Wyrażenie: »ma miła siestrzyce« (1):* [Ziemia Polska mówi do Ziemi Węgierskiej:] Wfzyłko to co v ciebie/ v mnie fie też dzieie/ Moia Rzeczpołpolita/ tám y ſam fie chwieie. [...] Wiedz ma miła fieftrzyce [ſioſtro *BielSen* 14]/ mam z fobą co czynić/ Myłłę iáko z poſrodká nieprzyiaćioł wynić. *BielSat* Gv. ~

Przen: O obiektach materialnych odznaczających się tymi samymi właściwościami (tu: o dwu zbiegających się ze sobą rzekach); nazwy obiektów użyte w rodzaju gramatycznym żeńskim (1): Iechaleſ potym [hrabio z Tenczyna] ziemiá/ tám gdzie Wilná éicha Górę z wieku ſádzóná/ potaiemnie ſpycha. Czynyáć ſobie goſćiniec éichy do ſieftrzyce [tj. do Wilii]/ Którey ſzumny bięg ſłyfzy przez wáłkié granice. *KochPam* 83.

a. Siostra rodzona (2): WTen czaſ/ rozniemogł fie dnia iednego [...] panitz/ ijmieniem Lazárz z Betanié/ brat rodzony Marié Magdaleny ij Márty [...]. Którego żaluiátz fieftrzyce połlaly ku panu iezufowi za Iordán *OpecŻyw* 66v.

W połączeniu szeregowym (1): [Gospodarz weselny mówi do przydana, tj. družby:] Przypátrz fię iedno dobrze: twoiać to ſieftrzyca/ A w támtym mieyfcu ſiedzi moia ſynowicá. Oto tá w tym bie- rećie/ moiać to brátowa/ A tá z długim rábeczkiem twoiać to ſzwágorowa. *ZbylPrzyg* A2v.

b. Siostra stryjeczna, tj. córka brata ojca (w tekście kolędy ludowej jako pozostałość dawnej deminutywnej funkcji leksemu) (1): Y przijedzie do ſtrycza [= stryja] Przywita go fieftrzyca Moy braciłzku zawitay A mnie złote tołtki day. *LudWieſ* A3.

2. Osoba (zwykle niespokrewniona), z którą odczuwa się bliską więź, powiązana poprzez wspólne przeżycia, działania, cele, poglądy, życie we wspólnocie, przyjaciółka, towarzyska; także kobieta należąca do tego samego rodu [w tym: w bezpośrednim zwrocie do drugiej osoby [w V] (8)] (9):

siestrzyca czyja [w tym: pron poss (2), G sb (1)] (3): Co téz ony ſłachetné panié fieftrzyce dziewice Marié matki bożé dzialaly [w tym czasie, gdy Jezus oddał swego ducha na krzyżu]/ mnimám iż niektóryé na ziemię vpádaly/ drugié [...] narzékaly/ drugié rękoma lámaly. *OpecŻyw* 151. Cf *Wyrażenie*.

Wyrażenie: »(moje) miłe siestrzyce« (4): [Jezus do Marii Magdaleny i Marty rzekł:] Prołę wás mileé fieftrzyce/ miéycie teraz nad má matką [!] polutowanié. *OpecŻyw* 82v; [Maryja, wchodząc do Wieczernika, mówiła do towarzyszących jej niewiaſt:] O moie miłe fieftrzyce gdzie ſynowietz [= syn od siostry, tj. Maryi – Jezus] wafł [...]/ fwiatłoftz nałła ij wciecha? *OpecŻyw* 159, 166v; *MWilKHist* C.

a. Określenie, jakiego używają wobec siebie członkinie jakiejś wspólnoty, stowarzyszenia, zgromadzenia (4): NIetákby to ſieftrzyce w ty rzeczy wftępować/ Ktoby co chćiał dobrego w fwey ſpráwie vkowáć *BielSjem* 9, 10.

Wyrażenie: »siestrzyce miłe (a. namilsze)« [szyk 1:1] (2): A ták miłe ſieftrzyce/ Bietá dobrze rádzi/ Połly połłáć w tey mierze [tj. w sprawie zwołania osobnego sejmu złożonego z samych kobiet] do Kſiężny [tj. do Polski – matki] nie wádzi *BielSjem* 5, 5.

3. Kobieta, niewiasta (1): Gdy z daleka ſtály/ Rzékł ijm aniol biały: Niebóycie fie ſieftrzyce [... angelus dixit mulieribus: Nolite timere vos *Vulg Matth* 28/5; *Mar* 16/6]/ Powiém wám taiemnice. *OpecŻyw* 172.

Cf **SIOSTRA**

MPi

SIESTRZYCZKA (1) sb f**siestrzyczka (1), [siostrzyczka].**

e oraz a jasne; sio- z tekstu nieoznaczającego ó.

sg N siestrzyczka (2). ◇ A siestrzyczkę (2), [siestrzyczką]. ◇ [L siestrzyczce.] ◇ V siestrzyczko (3). ◇ pl G siestrzyczek (1). ◇ [I siestrzyczk(a)mi.] ◇ V siestrzyczki (3).

Sł stp, Cn brak, Linde XVI – XVII w.: siestrzyczka oraz XVIII w.: siostrzyczka.

Dem. od „siestrzyczka”; sororcula BartBydg (1): BartBydg 251; [ReuchlinBartBydg RN I; flołtriczka/ Sororcula. Volck Zzz].

a. *Od znac. ‘córka tych samych rodziców w stosunku do ich innej córki lub syna; także córka bliższych (lub dalszych) krewnych’; sororcula Murm [w tym: czyja – pron poss (3)] (5): Sororcula, [...] Eyn schweſterleyn Syeftrzyczka. Murm 166; (nagł) Do iedný. (–) [...] Przydż fkoró po wieczery/ náwiędz mátkę moię/ A weźmi z łobą zaráz y ſieſtrzyczkę ſwoię. Będziem łobie w ognia ſieđzić przy kominie: Y cudniý nam dáleko noc niźli dzień minie. PudłFr 31.*

[Iron. i pogard. O kobiecie, która faktycznie nie jest czyjąs siostrą, lecz wobec której stosuje się to określenie, bądź która sama podaje się za czyjąs siostrę, dla zachowania pozorów i ukrycia swej właściwej roli – kochanki, miłośnicy: Vłubi łobie [nie-rządna, niepoczciwa pani] iákiego młodzieńczyka brátá/ Wędrucie zá nim ſieſtrzyczka fnađż y ná kray fwiátá. Opuści oycá y mátkę [...] By tylko mogła wypełnić ſwą onę wzięteczność. StokWąch-Hist B4.]

W przén [cf objaśnienie s.v. SIESTRZYCA]; w zwyczajowym bezpośrednim zwrocie do drugiej osoby, mającym na celu nawiązanie bliskiego, serdecznego kontaktu [w V] (2):

Wyrażenie: »ma miła siestrzyczko« (2): BielSat G; To żáłołnie wyrzekłży [Węgierska Ziemia] płáčem ſie záłała/ A mátká iey záś Polłká ták odpowiedziáła: Pánu Bogu ſie polec ma miła ſieſtrzyczko/ Ten wie iáko ſpráwuie ſwe ſtworzenie wſzyłtko. BielSen 13 [idem BielSat].

a. *Od znac. ‘siostra rodzona’ (1): [Szczęsny mówi do swego ojca:] wieleż nas w ſwym domu Iedno mnie małż iednego, á drugá ſieſtrzyczkę? CiekPotr 26; [ListyPol I 1536/107].*

aa. *[W formule grzecznościowej otwierającej list [w V]:*

Wyrażenie: »siestrzyczko moja namilejsza«: Oſwiecona a Wyſoce Urodzona Księżno, Pani a Siestrzyczko moja Namilejsza! ListyPol I 1545/330.]

β. *[Forma zwracania się do żony, z którą jest się związanym ślubem wstrzemięźliwości małżeńskiej, wskazująca na zachowywanie siostrzanych stosunków oraz na duchowe pokrewieństwo; w bezpośrednim zwrocie do drugiej osoby [w V]:*

Wyrażenie: »siestrzyczko moja miła«: Ktorey [ſwej żonie, Euf-raksji] rzekł antygonvs mow ſzyestrzyczko moya myla czo raczysz ŻywEuf 8.]

b. *Od znac. ‘osoba (zwykle niespokrewniona), z którą odczuwa się bliską więź, powiązana poprzez wspólne przeżycia, działania, cele, poglądy, życie we wspólnocie, przyjaciółka, towarzyszyca; także kobieta należąca do tego samego rodu’ [w tym: w bezpośrednim zwrocie do drugiej osoby [w V] (4)] (5):*

Wyrażenie: »miłe siestrzyczki« (1): (did) Mária Iácobi [zwraca się do Marii Magdaleny i Marii Salome]. (–) Więc miłe ſieſtrzyczki podźmy Choć ciemno/ włżák drogę wiemy. MWilkHist G4.

[Cf a. PudłFr 31.]

a. *Poufale, serdecznie wobec kobiet, w odniesieniu do bratersko-siostrzanej relacji między Jezusem a osobami należącymi do kręgu jego wyznawców (cf Matth 12/50, Mar 3/35); także w tłumaczeniu Matth 28/5 oraz w nawiązaniu do słów pieśni wielkanocnej o incipicie „Trzy Maryje poszły” – w znac.: ‘kobieta, niewiasta’ (1):*

Wyrażenie: »moje miłe siestrzyczki« (1): Tákżec też káždemu z nas íi fwięci Anyeli vkázuią drogę/ kędybychmy go [Pana] ſzúkác mieli [...]: á cieſząc nas iáko ty ſwięte pánie [tj. Marię Magda-

lenę i drugą Marię, które przyszły do grobu Jezusa] cieſzył/ mo-wiąc: Nie łękaycie ſie nic moie miłe ſieſtrzyczki [w perykopie ewangelicznej: A odpowiedzýł Anyoł onym niewiáłtam/ y rzekł: Nic ſie nie łękaycie RejPos [108]; cf SIESTRZYCA 3.]/ iużci wam wſtał bráciſzek wáżł á dobrodziew wáżł RejPos 110.

β. *Członkini wspólnoty, zwłaszcza plemiennie-militarnej, złożonej z samych kobiet (3):*

siestrzyczka czyja (1): Ale Herkules Grecki/ zmowiłży ſie ſthowárzyłthwem/ nie od powiednie [= nieoczekiwanie] przyſzedł ná nie [na Amazonki] przez wieſci do ich kráiu/ iedny pobili/ drugie pobráli ze wſzytkim domoſtwem. Ortigia [królowa Amazonek] gdy wzwiedziáła/ żáłowała ſieſtrzyczek ſwych BielKron 297v.

Wyrażenie: »miłe(-a) siestrzyczki(-o)« (2): [ziemianie] zebráli ſie łámi/ á bylo ich około ſzeſci ſet koni [...] przyecháli pod nie [pod zamek Dziewin zajmowany przez Włastę i zebrane pod jej dowództwem zastępy rycerskie złożone z młodych kobiet]/ poczęli knim ſzturmowác. Włáftá gdy to obaczyła kázála być dzievkam pogotowiu/ wczyniłży k nim rzecz thymi łowy. Nuże miłe ſieſtrzyczki/ znam po wáſzey twarży że ná żadney ſtráchu nie máłż BielKron 320, 319v.

γ. *[Członkini wspólnoty zakonnej, z którą odczuwa się silną więź emocjonalną: gdy zmarła [św. Eufraksja] bylo yey trzydziesty lath, [...] y chwalyly wsyczy boga ysz zasłwyly myecz syestrzyczką wkrolesthwy nyebyeszkyem ŻywEuf 129.*

Wyrażenia: »siestrzyczko moja«: ŻywEuf 63 cf Szereg.

»siestrzyczko namilejsza«: Gdy ſzya yvsz przyblyżala kv ſzmyerczy panna evfra(xya) ſszyoſtra [zakonna] Jvlyá proſyla yey rzekacz Panno y syestrzyczko namylejsza Nyezapomynay mya grzeszney, wſpomýen ysze nyeroszdyelnye tobye zlaczona byla zawsdy nazyemy ŻywEuf 125.

Szereg: »panna i siestrzyczka«: Theſz yey [św. Eufraksji] mo-wyla [siostra zakonna] Jvlyá czyeszác yá panno y ſzyestrzyczko moya yestly [...] ŻywEuf 63, 125.]

c. *[Kobieta trudniąca się tym samym co inna kobieta; tu: prostytutka (względem innych prostytutki): Panią matkę jej starszą uczyniemy, A przy siestrzyczce [rkps: ſieſtrzyczce] záś troche wythniemy. Niecháj teź w ſtajniach woźnice nawiedzi Otwin(?)-Erot 96.]*

MPi

[SIESTRZYCZNY ai

A sg m siestrzyczyn(e)go.

Sł stp, Cn brak, Linde XVI i XVIII w.

Przymiotnik od „siestrzyczka”; spokrewniony przez siostrę (tu: jednego z rodziców):

Zestawienie: »brat siestrzyczyn« = syn siostry ojca lub siostry matki: Poſłał tedy [Lew Danilowicz, książe ruski] ku niemu [ku Wojsielkowi, wielkiemu księciu litewskiemu] do Wrowłká Wafilká Strijá Xiążę Halickie/ y Swarná Brátá ſieſtrzyczynego/ proſząc go áby do Włodimirzá z Rádámi ſwoimi Litewłkimi [...] przyechał StryjKron 343 (Linde).

Cf SIESTRZYŃ, SIESTRZANY, SIESTRZENNY, SIESTRZYŃ, SIESTRZYŃSKI

MPi

SIESTRZYŃ (7) ai

e jasne.

sg m N siestrzyŃ (3). ◇ f N siestrzyŃna (2). ◇ n A siestrzyŃ(e) (2).

Sł stp notuje, Cn brak, Linde XVI – XVII w.: siestrzyŃ oraz XVII w.: siostrzyŃ.

Przymiotnik dzierżawczy od „siostra”; sororius Mącz (7): [ſieſtrzin/ Sororius. Volck Zzz.]

a. *Od znac. ‘córka tych samych rodziców w stosunku do ich innej córki lub syna’ (7):*

a. *Pozostający z czyjąs siostrą w relacji pokrewieństwa lub powinowactwa (4):*

Wyrażenie: »siestrzym mąż« (2): Swak/ ieft sieftrzym Mąż. *GroicPorz* gg4v; *Mącz* 403b; [Sororius Schwelsterman Sieftrzym mąż *ArtNom* L2].

Szereg: »bratow a (i) siestrzyn« (2): Rowna poprzecznych Linia [w drzewie krewności] ieft/ gdy perfony [...] ná rovnym ftopniu fą od fpolnego Pniá/ to ieft od Rodzicá/ iáko ieft brátow Wnęk/ y sieftrzyná wnczcká. *GroicPorz* ff3, ff3.

β. Stanowiący własność siostry (I): Zaftawil gi [letnik, tj. *plaszcz kobiecy lub suknie*] bill v zidowky [...] mowując bi zieftrzyn bill *LibMal* 1547/127v.

[W połączeniu szeregowym: Oyczyfte/ y Mácierzfte/ Brátnie y Sieftrzyne dziedzictwo [= to, co jest dziedziczone] Syn bierze/ á nie dziewczká *SzczerbSpecSax* 117.]

γ. Przeznaczony, przygotowany dla siostry (I): [Pangracz mówi do Szczęsnego:] o to idzie tobie, Zebyś tę wiofkę moię, ktorąbym chciał przedać, Ná wefele sieftrzyne y wypráwę wziął fám W pořágu. Atořf weźm ią *CiekPotr* 52.

δ. Wyrażony, czyniony przez siostrę (I): tákże rořtárchána y s plácem wielkim/ wrociřá fie vboga dziewczká do fiołtry ná pole/ niechcąc tego řadnym obyczáiem powiedzieć/ ná pilną prořbę y wřílowanie fieftrzyne/ co fie iey w onym domu řtáło. *GórnDworz* Bbv.

Cf SIESTRNY, SIESTRZANY, SIESTRZENNY, [SIESTRZYCZNY], SIESTRZYŃSKI

MPi

SIESTRZYNIC *St stp; Cn, Linde* brak.

Cf SIESTRZANEK, [SIESTRZEC], SIESTRZENIEC

SIESTRZYŃSKI (I) ai

e jasne.

sg f [D siestrzyński. ◊ A siestrzyńską.] ◊ I siestrzyńską. ◊ [n G siestrzyńskiego.]

St stp: siestrzyński, Cn brak, Linde XVII w.: siestrzyński, siestrzyński.

Przymiotnik od „siostra”:

1. Od znac. ‘córka tych samych rodziców w stosunku do ich innej córki lub syna’; właściwy siostrze, cechujący siostrę, okazywany, odczuwany przez siostrę: A Bog wřelkiej lutořci peřny/ przypátruiąc fie řkruřzonemu/ řyczliwořciá sieftrzyńřká nápeřnio-nemu/ miłořciá Chřeřciřjáńřká pařáiacemu fercu W.M. [tj. *Zofii Myszkowskiej z Mirowa, adresatki przedmowy*] nie tylko odeymie wřádzá řlym przyřodám/ [...] ále teř otworzy wrotá fortunnemu powodzeniu/ [...] y W.M. fámej da łowićie to wfzytko/ cřego W.M. v Páná Bogá řádác/ á Ie⁹⁰ Miło: Pánu Stárořcie Chęćińřkiemu brátu řwemu/ řyczyć będziefł raczyřlá. *GrabowSet* A3; [[*Elźbieta Szydłowiecka do Krystyny z Szydłowieckich, żony Janusza, księcia ziębickego*]] Przy tem, Miłořciwa Księřno, W(ászej) M(iłořci) dzieřkuję za tę łaskę i miłořć siestrzyńřką, ktorá W(ásza) M(iłořć) przeciwo mnie raczy okazowác, iż mie W(ásza) M(iłořć) pisanie m swem raczyř(a) nawi(e)dzić [...] *ListyPol* I 1545/330, 1545/331].

2. [Od znac. ‘zakonnica, mniszka’:

Wyrażenie: »zamknienie siestrzyńskie« = *pomieszczenia klasztorne przeznaczone wyłącznie dla sióstr zakonnych, przestrzeń objęta klauzurą*: A czyni wřlyzy y odpráwi wřlyzy náwiedzeniē/ niema wchodźić [wizytator] do officin/ áni do inřęgo zámknienia sieftrzyńřkiego. *Reguła i řywot braciej albo sióstr trzeciego zakonu ř. Franciszka pokutujących, Kraków* 1594, B2.]

Synonim: 2. panięřski.

Cf SIESTRNY, SIESTRZANY, SIESTRZENNY, [SIESTRZYCZNY], SIESTRZYN

MPi

1. SIEŚĆ (445) vb pf

W inf e jasne; w sg m praet, plusq, con oraz w part praet act a pochlone; w pozostałych formach e oraz a jasne.

inf sieć (40). ◊ fut I sg siędę (7), siądę (2) BudBib, RybGęřli. ◊ 2 sg siędziesz (17). ◊ 3 sg siędzie (63). ◊ I pl siędzi(e)my ReřKup (2), siędzi(e)m (I) ReřWiz. ◊ 2 pl siędziecie (I). ◊ 3 pl siędą (20), siądą (I) ArtKanc. ◊ I du siędziewa (I) ReřKup bb3. ◊ praet I sg m siądłem, -m siądł (7). ◊ 2 sg m siądleř, -ř siądł (2). ◊ 3 sg m siądł (9I) [w tym: siad (I) BudNT]. f siadła (25), n siadło (8). ◊ I pl m pers siędlimy, -smy, -esmy siędli (4), siędlichmy (I) ReřPos. ◊ 3 pl m pers siędli (30). subst siądly (4). ◊ plusq I sg m siądłem był (I). ◊ 3 pl m pers byli siędli (I). ◊ imp 2 sg siądź (54). ◊ 3 sg niech, niecháj siędzie (4). ◊ 2 pl siądźcie (3). ◊ [I du siądźwa Smolik 75.] ◊ con 2 sg m byř siądł (4). ◊ 3 sg m by siądł (8). f by siadła (I). ◊ I pl m pers bychmy siędli (I) ReřPos, bysmy siędli (I) BierEz. ◊ 3 pl m pers by siędli (3). ◊ [3 du m pers byřta siadła SprChęd 9.] ◊ impers praet siadło się (2). ◊ part praet act siądřzy (30), siądwřzy (3) MurzNT, Skarřzyw (2), siądřzy (I) Falřiol, siędřzy (I) ReřKup. [W rymie do „być” i pochodnych (6I) – fut (59), imp 2 sg (2); w rymie do „jeść” i pochodnych (14) – praet (13), inf (I).]

St stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. Znaleźć się w pozycji siedzącej, tj. gdy ciało spoczywa na poślaskach; sedere Vulg, HistAl, Mącz; discumbere HistAl, PolAnt; recumbere PolAnt, Vulg; accumbere, considerare Mącz (348): Xántus siądřzy kazał nořić/ Chcąc fwe gořćie dobrze wćzić BierEz D, D2, D4v, N3; *ForCnR* E; *March*² D2, D4 [2 r.]; *WřóřŻořt* 118/23; *ReřJóz* Ov; *ReřKup* cc8; zdrow bądř mifřrzu przyřtęp blięey á fiądř *HistAl* A2v, A2v, A6, N3v; *MurzNT* 101 marg, *Ioann* 13/12; *MurzOrt* Bv; Bo niechay y krol fiędřzye złotem zháftowány/ A z rozlicznym kámieniem w koronę wbrány *ReřWiz* 53, 6, 20v; [řluzebnica Abrahamá] porzućiřá dziećie pod iednym drzewem/ ktore tam bylo/ y odefřlá: siądřzy náprzećiwko opodał *Leop Gen* 21/16; Gdy tedy [Jezus] wmył nogi ich [apostořów]/ wziął ná fie odzienie fwoie: á fiadřly/ mowił zász do nich: [...] *Leop Ioann* 13/12, *Ruth* 4/1, 3, 2, *Esdr* 1/4, *Iob* 29/25; *ReřFig* Cc2v, Cc5v; *ReřZwierz* 42; *BibRadz Iudic* 19/6, *Luc* 5/3, 22/14; [Józef] przyřzedł do nich [do braci] kazał chleb ná řtoł kłářć/ fiadł fám ofobno *BielKron* 17v, 12v, 435; *Mącz* 379a; niech siędzie grzbieihem chory do ćieplęgo piećá *SienLek* 141v; *GórnDworz* Sv [2 r.]; *HistRzym* 12v; *ReřPos* 80v, 191; *HistLan* B4v; *ReřZwierc* 70v, 100, 154; *KochMon* 34; Dobrze męřowi gdy nieřie iářzmo w młodořci fwoiey. Siędzie fám/ á milczeć będzie *BudBib Thren* 3/28; fiadłem zámýřliwřzy fie y zátrokawřzy. *BudBib* 3, *Esdr* 8/70, *Ier* 36/15; A gdy przyřřlá godziná/ [Jezus] siąd/ y dwnářcie pořláńcow znim. *BudNT Luc* 22/14, *Matth* 5/1, *Mar* 9/34; Potym Arcybikřup fiędzie/ á Krol przed nim kłęknie *StryřWjaz* D3; *Oczko* 26; *Skarřzyw* 490; *KochFr* 16; A kiedy równę towarřyřtwo siędzie/ Prędka dobra myřł/ á tym iefce chutnięy Gdy nie bez lutnięy. *KochPieř* 48; *WujNT Luc* 4/20, 5/3, 14/28, 31, 16/6, *Ioann* 8/2, 13/12; Ná weřelu przypátrř fie iáko wa ich řpráwá/ Gdy ich siędzie řzędowna po obiedźie łáwá *ZbyřPrzyg* A4v.

sieć podle(-a) (a. wedle, a. wedla) kogo, podle czego (16): *BierEz* L3; Náprzod lekarz fiadřly podle chore⁹⁰ [...] ma wziąć prawá rękę choremu *Falřiol* V 12v; *Leop* 1, *Reg* 20/25; Co podle řony nie chciał w niebie fieřć. *ReřFig* Dd5, Aa7, Cc2v, Cc4v, Dd5; *BielKron* 116v, 320; *Iuxta me sede, Siądź podle mnie Mącz* 179d, 510a; *SienLek* 24; Przywileie powieřmy ná kořku/ A ty wedla páná siądź/ páchořku. *KochPieř* 20; *ActReg* 29; *GórnTroas* 58.

sieć u czego (5): a [Marryja] chtázř radnięy vmrzetř pod nogami řynáćřka řwęgo/ fiadła v krzyřá. *Opećřyw* 152; *BibRadz Ioann* 4/6; *ReřPos* 184v, 227v; Pochłępy po řtármu tuř v mify siędą/ A cnotliwi/ polęwki nářykáć fyę będą. *PudřFr* 8.

sieć przeciw komu (2): Y odředřzy [matka] fiadřlá przeciwo iemu [dziecku] ná řtrzeniu z łuká *BibRadz Gen* 21/16; Ale [lekarz] ma łářkáwie podle niemocnego sieřć/ álbo przeciwo iemu *SienLek* 24.

sieć na co (4): Potym Gwido powtore puřćił powroz á mářpa fiadřlá náń *HistRzym* 67; *ReřZwierc* 69; MATko řkrzydřłtych miłořci/ [...] Siądź ná řwóy wóz vzlocony *KochFr* 96. *Cf* »sieřć na stolec«.

sieść na co [= w jakim celu] (1): Podobnieby bys był pilen Czos iako fluga powinien Nizlis tu fiadł na rosprawy *RejJóz* C5v.

sieść między kim (1): I rzeczé tak ieden fędzya ku Dánielowi. Bá wierę fiadz między nami *KochZuz* A4v.

sieść nad czym (2): y siadwfy [św. *Efrem*] nád onymi fkoru- pami/ iadł to z ziemié co fię wwarzyło. *SkarŻyw* 121, 51.

sieść pod czym (9): *BierEz* A3; młodyzieniec vbogi/ Wyfzedzfy/ fiadł pod drzewem nie dáleko drogi. *RejWiz* 81v; Y fiedli pod Cyp- ryfem nadobnie pachniaćm *RejWiz* 85v, 20v, 109v; *BibRadz* 3.Reg 19/4; *RejZwierc* 175v; *HistHel* C3; GOŚćiu/ fiadz pod mym lifćiem/ á odpoczni fobie *KochFr* 43; [Siadzżwa tu w cieniu pod majem dla słońca! *Smolik* 75].

sieść przed kim (3): Poffel fiedzfy przed Senatorem mowi ku Chryftułowj. [...] *RejKup* y7v; A gdy przyfledł Krol Dawid y fiadł przed Pánem rzekł: [...] *Leop* 1.Par 17/16; *BibRadz* 1.Par 17/16.

sieść z kim (17): *OpecŻyw* 44, 89v; *RejJóz* Ov; fiadz dzis fe- mną przy wieczery. *HistAl* Fv; Wfzedzfy Dárius wespółk z Ale- xandrem do iednego gmáchu piéknego [...] fiadł finim. *HistAl* F2; *MurzNT Matth* 9/10; *KrowObr* 47v; *RejWiz* 17; *Leop Matth* 26/20; Pan fiadł z goŚćmi *RejFig* Aa3; *BielKron* 319; *KochSat* B2; *Hist- Rzym* 63; *BielSat* D3v; *BielRozm* 29; *GórnTroas* 58; *LatHar* 690.

sieść na czym (36): Y fiedli na onym fienie mężow iakoby pięt- zy tyfięcy *OpecŻyw* 52v; Siadłem potym nieborak thu ná fkałe blisko *RejWiz* 110; *RejFig* Dd6; Ktoby też fiadł ná tym ná czem ten fie- dział co z niego [nasienie] plynie/ ma wprác fżaty fwe *BibRadz* *Lev* 15/6, *Gen* 31/34, *Lev* 15/4; Kfiążé gdy fiędzie ná onym kámieniu/ chłop mu przyniefie w czápce wody *BielKron* 275, 275; *SienLek* 190v; *HistRzym* 63 [2 r.]; *RejPos* 82v [2 r.]; *BudBib* *Gen* 48/3, *Ion* 3/6; *BudNT Matth* 14/19; *KochSob* 55; Potym P. Woiewoda Trocki ý zPanem Podka^aclerzem siedli nazedlu *ActReg* 29; *GosłCast* 56. Cf »sieść na majestacie«, »sieść na stolcu«, »sieść na ziemik.

sieść przy kim, przy czym (2): Za tą chwilą przj nym fiędzę [!] A finim fię rozmawiacz będę *RejKup* q5v; Cnotliwy przy mym boku fiędzje/ Niewinny ten mnie fluzýć będzie. *KochPs* 150.

sieść gdzie (38): *OpecŻyw* 49, 158v; *RejJóz* C5v; *RejKup* v2v; Potym około fiedli rozni Muzykowie *RejWiz* 25, 47, 110; Szedł tedy Boos do brony/ y fiadł tam. *Leop Ruth* 4/1, *Ruth* 4/1, 2; *RejFig* Dd, Dd5; *RejZwierc* 140; y fiadłá [Tamar] ná roftániu dwu drog *BieKron* 20; fiadł we ųrodku [izby] Krol Zygmunt *BielKron* 386, 53v [2 r.]; Przyiacielu pomkni fie á fiadz wyfzfy. *RejPos* 225, 227v, [308]v; *RejZwierc* 70v, 89v; Owi tedy w swych rzędziech siedli, gdzie burzliwie Ich konie z wozy stały *KochMon* 30; Y wyf- ledł Ionałz z miáfta/ j siadł ná wfchod miáfta *BudBib* *Ion* 4/5, *Ruth* 2/14, *Eccli* 14/22; Siadzćiez tu/ áz fię pomodłé. *LatHar* 707. Cf »sieść na miejscu«, »sieść po prawej ręce«.

cum inf określającym cel (1): Siadł lud ieść i pić *WujNT* 1.Cor 10/7.

Ze zdaniem celowym (4): *BierEz* C2; *HistJóz* A2v; thedy fiadł Krol áby iadł chleb. *Leop* 1.Reg 20/24; *BibRadz* 1.Cor 10/7.

W przeciwstawieniu: »sieść ... stać« (2): rzeklibyście onemu pyfznie wbránemu/ ty fiadz/ á ty ftoy *RejPos* 243v; Potym ia fiędę/ á ty ze wftydem ftać będziefz *SkarKazSej* 680a.

Przysłowie: Bo wfłak to ftará przepowiefcz Snądniej ku goto- wemu fiefcz *RejKup* t5v.

Zwroty: »sieść na majestacie, na tronie« [szyk zmienny] (1:1): OTo w zacnym wberze/ y w złotý koronie/ Siadł pomázániec boży ná fwym páńfkim thronie *KochProp* 5; A fnadz ten twóy wpadek ozdóbá twá będzie/ Gdy krol ná máieftacie podle ciebie fiędzie. *GórnTroas* 58.

»sieść na [jakim] mie(j)sclu« = *recumbere in loco* *Vulg* [szyk zmienny] (7): Y koždy ná fwym miefclu siadł/ Ieden naprzod drugi ná zad. *BierEz* 14v; A fnadz oni wielékroć fiadłfy ná zuchwátych miefcach fwoich zártowáli ftego popluffeńftwá moiego *RejPs* 176v; *RejKup* y4v; Ale rádfzey fiadz ná niżzym miefclu/ á gofpodarz obaczywfy onę bączność thwoię/ kázeć fie pomknać ná wyfzfze miefclé. *RejPos* 227, 225, 227v; *WujNT Luc* 14/10.

»sieść u nog [czyich], przed nogi [czyje], pod nogami [czyimi]« [szyk zmienny] (1:1:1): ale pokorná panna fiadla v nog elzbiety *OpecŻyw* 11v; *RejPos* 243v; Ciebie krolu z twymi: w ten czas/ o krolewno/ Wzowiefz/ á przed nogi fwe/ sieść każefz pewno. *GrabowSet* Sv.

»sieść do obiada(-u), ku obiadu« [szyk zmienny] (2:1): támże ná podniefionym miefclu do przyrzádzoného ftołu [cesarz i krol] ku obiadu fiedli *BielKron* 330; *KochSz* A4; Więc/ kiedy ludzie fiędá do obiádu/ [zlodziej] czeka: Abo gdy fię pokládá. Tám zamek odemknie *KlonWor* 34.

»sieść około ognia« (1): Siadłfy około ognia będą nárzekáli *RejWiz* 13.

»pospołu (a. społu, a. społem) sieść« [szyk zmienny] (7): *Bier- Ez* C2; *RejKup* v2v; *MurzNT Matth* 9/10; Chowafzli dzis páchołká/ inálfzýć nie będzie/ Iedno zá ftoł popołu/ s fwoim pánem fiędzie. *BielSat* D3v [idem *BielRozm*]; á gdy [bracia] fpołem fiędá/ Cáły tydzien pod czópkieim hoynie cie czćić będą. *PaprPan* H4v; *Biel- Rozm* 29; gdy fiedli fpołu/ był też Piotr między nimi. *WujNT Luc* 22/55.

»sieść po prawej ręce [czyjej, komu], po prawicy ([czyjej])« = *sedere ad dexteram* *PolAnt*; *assedere dextra* *Mącz* (2:2): Ktora [Betsabee] fiadłá po práwey ręce iego [króla Salomona]. *BibRadz* 3.Reg 2/19; *Mącz* 379a; *BudBib* 3.Reg 2/19; Siedli też w fwych Infulách KŚięża po práwicy *BielSen* 8.

»sieść sobie« [szyk zmienny] (10): *BierEz* L3v; widziálo fie mu niepoc^zefno iże fobie fwieobodnie fiedli/ nikomu fie niekfániaiażt. *ForCnR* C4v; Pothifar przyfzedzfy do domu fiadłfy fobie fám rof- prawuie *RejJóz* G3; Azafz to nie piékniefza bywa krotochwilá/ Sieść fobie s kilkiem ofob kiedy wolna chwilá. *RejWiz* 17; A tak podżwá fám máto/ á tám ná pokoiu/ Siędzycem fobie pod lipką *Rej- Wiz* 20v, 47; *RejFig* Aa7; *HistLan* B2; *RejZwierc* 164, 175v.

»sieść na stolcu (a. na stolicy), na stolec« = *sedere super so- lium* *PolAnt* (7:1): Zatym Pilát fiadł na ftoletz/ ná miefclu ktoré zo- wá Likoųtrátos *OpecŻyw* 132v; á Sálomon wfławfły zložnice fiadł ná fwem stolcu. *March*² D3; *RejZwierc* 8; *BibRadz* 3.Reg 2/19; *BielKron* 103v, 147v, 232v; Szczeųliwy/ który nie był między złémi w radzie/ [...] Ani siadł ná ftoicy/ gđzie tácy siadáia/ Co fye z náuki zdrowéy rádzi náfmiewáia. *KochPs* 3.

»sieść za stoł, za stołem, do stołu, u stołu (a. u stolika), k stołu« = *discumbere* *PolAnt*, *Vulg*, *Mącz*; *accumbere* *Calag* [szyk zmienny] (22:8:6:4:3): Kiedy fiędzieff zá ftołem bogátego/ tedy pátrzay pilno co przed cię położá. *March*¹ A4; Gdy fiędzieff wftołu patrzay by ty pirwey wmiųfié niefyęgał. *March*¹ A4; A kiedy iuz k ftołu fiedli/ Wfzytcy fpołem áby iedli: Xánt Ezopowi rofkazał/ Aby im fzoczewicę dał. *BierEz* C2, C2, C4v, Dv, M3v, P, S3; fiadł milofciwy pán iezus za ftoł z fwymi zwoleniki ij iadł s nijmi *OpecŻyw* 44, 89v; *ForCnR* C4v; *March*³ V4; *RejJóz* Ov [2 r.], O3; *MurzNT Matth* 9/10; *KrowObr* 47v; iuz fiadz zá ftoł boć ten ieft obyczáy/ Aby tu káždy czcion był *RejWiz* 25; *Leop Matth* 26/20; *RejZwierc* 142v; *BielKron* 435; *KochSat* B2; Maturae veniunt, discumbitur, Wczás fie zefzli/ Siadło fie do ftołu. *Mącz* 70b; *GórnDworz* Q6v; A gđż v ftołu fiedli/ pytał Grzegorz gof- podarzá fwego/ iakoby tho miáfto názywano *HistRzym* 34v; *Rej- Pos* 307v; *BielSat* D3v; A potym przyfzedzfy fiadłfy fobie v chę- dogiego ftofiká fmácznych á pomiernych potraweczek fie náieść *RejZwierc* 164, 154, 243v; *Calag* 597a; Bogacze ziemfcy zá ftoł iego [Boga] fiędá/ Y dobrowolnie hołdowáć mu będą. *KochPs* 32; Oćiec fiędzie zá fwym ftołem/ A dziateczki ftoiać kołem *KochPs* 192; *StrykKron* 160; *KochFr* 8; *KochDz* 107; Synowie cnotliwi do ftołu siadá/ á drzewu oliwy podobni będą. *ArtKanc* N13v; *BielRozm* 29; *KochAp* 10; A gdy był wieczor/ [Jezus] siadł zá stoł ze dwunáųciá wczniow fwoich *LatHar* 690, 716; *WujNT Matth* 9/10.

»sieść około wieczerej, przy wieczery« (1:1): *HistAl* Fv; tám przyfzedzfy/ náleźli wieczerezą zgotowaná fiedli około iey *Biel- Kron* 214v.

»sieść na ziemi« = *discumbere super terram PolAnt, Vulg* (8): *BibRadz Mar* 8/6; [Dawid] sftąpiwłzy s stolcá krolewkiego fiadł ná zyeimi/ przed włzytkimi fwoy grzech wyznał. *BielKron* 71, 92; iż Pan onym tłuźczém tak zgłodniáłyłm kazał sieść na zyeimi/ kazał przynieść ono fiedmioro chlebá *RejPos* 184v, 184v, 186; *BudNT Matth* 15/35; *WujNT Matth* 15/35.

W przen (1): Przidźże do iákiego práwá/ do iákiego fądu kędy chcełz áno fpráwuie fwoię rzecz vbogi liši kolnierz/ á iáko fobol przydzie/ pomkni fie wierę lifie/ fiędzye tu fobol. *RejZwierc* 70v.

Przen (6):

Zwoty: »sieść na ławie« = *być stroną w sądzie* (2): Iefczeż wieczże łupieftwá/ fą w Niemieckim Práwie. Wnet fie łalką podeprełz/ fiędziefzli ná ławie. *BielSat Ev* [idem] *BielRozm* 33.

»sieść na jednej ławie« = *znaleźć się w podobnej sytuacji* (1): Iedno jż tam fłono warzą A mało/ bo włlytko sqnarza [lege: skwarzá] A wflák y otey potrawie Siedziemy [!] nayedney Lawie *RejKup* ee6v.

»do stołu [czyjego] sieść« = *przyłączyć się do kogoś* (1): A tak niech pobrátyem ludafzowym będzie/ Niech tám do iego Cechu y do ftołu fiędzie *KlonWor* 8.

»za jednym sieść [z kim] stołem« = *utrzymywać z kimś stosunki, kontaktować się* (1): Załz to nie pocżciwa rzecz/ kiedy cie miłuią Włzyfcy/ [...] Niżli kiedy cie márnym przezowá warchołem/ A nie káždy zá iednym fiędzye s tobá ftołem. *RejWiz* 192v.

»sieść o jednym stole« = *znaleźć się w tej samej sytuacji* (1): (did) Czart mowj ku Xiążęczyu (-) [...] Towarzyfłfu nicz fyę nieboy Bos ty już náš tu przimnie ftoy Syedziewa [!] o jednym ftole Alie nietu/ tam nadole *RejKup* bb3.

a. *O ptakach i owadach: przerwać lot, spocząć* (6): Zátym pierzchnie lkowronek y fiędzie wyfłoko *CzahTr* L.

sieść na co (1): Sáftian nie Sáftian iuż názáiutrz będzie: Ledwo náń profzek pádnie ábo muchá fiędzie. *KlonWor* 56.

sieść na czym (2): *KochPieś* 19; Gdzie fię dom pięknie świeci/ Tám koždy ptak rad leći. Ale kiedy odárty á fzkárády będzie/ Y domowy gołębek nie rad ná nim fiędzie. *CzahTr* H4v.

sieść gdzie (1): Bo áczci ptak co wiedzieć kędy on nie fiędzie/ przedsię temu czás przydzie/ że v chłobá będzie. *KmitaSpit* C3.

Przen (1):

Fraza: »osa na nos siędzie« = *ktos się rozgniewa, obrazi* (1): Nákoniec y w tym fmiechu/ czáfem przydzie záplonienie/ á czáfem olá ná nos fiędzie. *GórnDworz* S2v.

ß. *O Bogu w niebie, zbawionych i istotach nadprzyrodzonych* (44): przypátrowałem fię áż po zbierano ftołki/ á ftárodawny fiadł/ ktorego odzienie (było) iáko śnieg białe *BudBib Dan* 7/9, *Mal* 3/13.

sieść gdzie (2): wywyfłżę ftołicę moię/ y fiądę ná gorze zborowey/ w ftronach północnych. *BudBib Is* 14/13. Cf »sieść u stołu«.

Zwoty: »sieść na prawicy [czyjej, u kogo], po prawicy [czyjej] (a. po prawej ręce, a. po boku prawym)« = *sedere a dextris Vulg, PolAnt* (20:15): Rzekł pan panu memu fiądż ná prawiczach moich. *WróbZolt* 109/1; Tu prorok duchem świętem wysławia błogófláwienftwo páná náłlego iáko miał fięć ná prawicy oycá fwego *RejPs* 164v, 164v; RZekł Pan ku Pánu moiemu fiądż ná práwicy moiey *LubPs* Z2v, Z2v; *KrowObr* 50; *Leop Act* 2/34; *GrzegRóżn* C3v; *RejAp* 46v; Iákie pożytki á iákie pociechi przypádły nam/ gdy Pan wftąpiwłzy w nyebo fwoie/ fiadł ná práwicy Bogá oycá fwe⁹⁰. *RejPos* 134v marg; ábyś tak nie rozumiał/ áby miał ten Pan twój fięć [...] po práwey ręce Bogá Oyczá fwego niebiełkiego. *RejPos* 231v, [136]v, 139, 231v [2 r.]; *GrzegŚm* 35; *RejPosWstaw* [21³]v; *BudNT Luc* 20/42; *CzechRozm* 36v [4 r.], 45, 54v, 177, 180; *KochPs* 170; *CzechEp* 196, 248, 250; *ArtKanc* G17; Rzekł Pan Pánu memu/ fiądż po práwicy moiey: áż położę nieprzyacióły twoie podnożkiem nog twoich. *WujNT Mar* 12/36, *Luc* 20/42, *Act* 2/34; *SkarKaz* 242b.

»sieść na prawicy, na lewicy«: przistampila [matka św. Jana i św. Jakuba] kv Iesucristowi, rzeknacż: rzeczi, abista ssiadla tha dwa ssyny moye, ieden naprawiczi thwoiey, a drugi nalewiczi [Dic

ut sedeant ... ad dexteram ... ad sinistram Vulg Matth 20/21] wkrolestwie thwoym. *SprChęd* 9.]

»sieść na stolicy(-ach)« = *sedere super sedem PolAnt* (2): Gdy tedy przydzie Syn człowieczy w chwale fwey/ [...] tedy fiędzie ná stolicy chwały fwey. *BibRadz Matth* 25/31, *Dan* 7/9.

»sieść u stołu« (1): bądźmy vftáwicznie gotowi/ [...] ábychmy czáfu fwego fiedli z nim v tego błogófláwionego ftołu iego *RejPos* 160v.

»sieść na tronie Pańskim (a. Boga Ojca)« (3): także cie [Jezus] też thu vpomináć raczy/ ábyś takżeż w thym boiu mocno trwał/ á fiadł też przy nim ná tronie Bogá Oycá twoiego. *RejAp* 46v; Co to ieft fięć ná Tronie Páńkim *RejAp* Dd2, 46v marg.

a. *Zasiąść w nasiadówce lub kąpieli leczniczej* (6): bo ácz fą takie [wody]/ że ociepláć á wyfłuzáć ciáło powinné/ włzáków kiedy fláby fiędzie/ niepomáłu go flábfzym vczynić mogą *Oczko* 13v; gdy wodá/ ciáło fšie/ kurczy/ á fufzy/ [...] zftáđ ówo bywa/ iż do dni kilku fiadłzy/ świerzíb ábo kroftj fye wyfypá *Oczko* 13v, 15v.

sieść na co (1): potym rofpułcié háłunu w winie ná ogniu á w tim winie zmaczáć fłkna plát/ potym połozyć ná they borownie rofparzoney á kazać temu ná to fięć/ ielitho wtlácza do żywota. *FalZioł* I 116a.

sieść nad czym (1): Iefli łono fpuchnie/ náwarz mrowek wespół z mrowikiełm/ niechayże chory fyędzie náđ gárnecem á náđ pářą fye pářzy *SienLek* 118v.

Zwrot: »[gdzie] zadkiem sieść« (1): przyprawiwłzy [lekarstwo] w nieakiem fzyrokiem fzafliku: czoby tam ciepło mógł zadkiem fięć á to fobie dobrze naporzyć *FalZioł* V 93.

b. *Zasiąść, aby pełnić jakąś funkcję, zwykle publiczną* (36): fiądźcie wy pánowie/ Bo nam was będzye trzebá/ ku fpolney rozmowie. *RejZwierz* 101v.

sieść na czym = *wziąć udział* (4): GDy dzień przyzedł xi miefiáć Páździerniká/ fiedli záfię oycowie w Trydenćie ná Konciliu^m *BielKron* 236, 229. Cf »sieść na sądzie«.

sieść na czym = *zająć się czymś* (1): Drugiego dnia fiadł Moiełz ná fpráwach ludu Zydowłkiego *BielKron* 32.

sieść na czym [= *na miejscu*] (7): [o wybieraniu papieża] fiędzie záfię káždy [kardynał] ná fwym mieyfcu/ okrom fześci/ ktorzy fiędą ná onych łáwkách około ftołá/ gdzie kielich stoi lkárkámí *BielKron* 234v. Cf »sieść na miejscu«, »sieść na stolicy sądowej«.

Fraza: »siędzie rada« [szyk zmienny] (2): Consedit nunc curia, Siadłá terás radá. *Mącz* 73b; Niech go chwałá gdzie ludu zbór náwięftly będzie/ Niech go nie milczá/ gdzie rádá fiędzie. *KochPs* 165.

Zwoty: »sieść na [czym, jakim] miejscu« [w tym: na swym] (3) (5): aby oni też tego ná on czás nie mniemieli, iż kiedyby fiadł który też ná tym miejscu, że już nie strożem, ale panem jest praw a swobod koronnych *DiarDop* 117; fiedli też y Kúrfierftowie ná fwych mieyfcach ftełu Celárzá *BielKron* 232v, 234v, 235v; *BielSjem* 4.

»sieść [z kim] w radę« (1): Szedł tedy Rabi Ruben Zyd/ vbrał fie iáko ieden Rzymiánin fiadł nimi w radę *BielKron* 463v.

»w radzie sieść« (1): Dobrze włzyfcy obaczá/ iż lepfzy rząd będzie/ Gdy zóná ná mężowym mieyfcu w Rádzie fiędzie. *BielSjem* 4.

»na [jakiej] rzeczy sieść« = *orzec w jakiejś sprawie* (1): A [pan Szczęście z Żądocią] poftáwłzy po fwą radę/ po pana Mądrého/ [...] z Miłofierny^m/ rofkázáł aby łami ná tey rzeczy fiedli. *ForCnR* D3v.

»sieść na sądzie« (2): *LubPs* cc3v; Krol zebrałfzy Afsefory fiadł nimi ná tym fładzie *BielKron* 348v.

»[z kim] spółem sieść« (1): (nagł) Náraiewłki Sędzya Lwowłki s fyny (-) [...] A gdy ku temu s fyny záfię spółem fiędzye/ Możem fie nie oględáć iuż ná támtę ftronę/ Bo mamy z Náraiewłkich befpieczną obronę. *PapřPan* D4.

»sieść na stolicy sądowej« (1): A Piłat [...] wywiódł przed ratufz Iefuśá/ y fiadł ná stolicy fądowej [sedit pro tribunali] *WujNT Ioann* 19/13.

»sieść na urzędzie« (1): A ze ftá zwas ieden fiędzie Tákim kftátem ná vrzędzie Aby iedno prawdě množyl *RejRozpr* C2v.

a. O sędzie Bożym (17): Iuz Máyeftat wyftawiono Ktory na fąd przprawiono Iuz też fiadł fendzą strállwy *RejKup* y5.

sieść ku czemu gdzie (1): a z tąd też ielt pewnołc iże tham wni-dziem, abowiem tam fiędą apostołowie y infzi fwięci ku fądzeniu. *WróbZolt* qq3v.

Ze zdaniem celowym (2): Tu iuz Chryftus s Senatam Niebief-kym fiadł aby ftrony pozwáne przeftuczal [!] *RejKup* y5; *LubPs* Cv.

Zwroty: »sieść na majestacie« (2): A [Pan] fiadł ná Máyeftacye fwey fpráwyedliwości/ By fądził wflytek okrąg zyemlkyey ftyro-kości. *LubPs* Cv; *ArtKanc* S20v.

»na swym miescu sieść« (1): A gdy [Piotr] na fwym miefczu fyedzie Ifczie omie mowicz będzie *RejKup* v2.

»na prawie sieść« (1): Ná ten czas kiedy Pan ludzióm złośli-wym/ Z ich włafnéy miáry/ gdy ná práwie fiędzie/ Oddawác bę-dzie. *ZawJeft* 11.

»na sąd, na sędzie, ku sądu sieść« [szyk zmienny] (3:3:1): tedy tá burdá będzie/ Kiedy Pan Bog ná fąd fiędzie. *BierEz* C3v; *RejKup* x5v, y5; Czwarte przyśicie [Boga] będzie/ gdy ku fądu fiędzie/ tám będzie dziwny dzień/ gdy wfłaniem z grobow weń *ArtKanc* A10v; wielkie cudá będą/ niż ná fądzie [Pan] fiędzie/ ziemiá fię trząść będzie. *ArtKanc* A10v; á gdy [Bóg] ná fąd fiędzie [!]/ Izaż fię kto naydzie/ co winnym nie będzie? *GrabowSet* Bv, X3v.

»sieść na stolcu (a. na stolicy)« = *sedere super sedem Vulg* (4): *LubPs* Cv; ó fędzia/ fędzia wiekuifty/ Chciéy ná wyfokiéy sieść stolicy fwoiéy *KochPs* 10; Tám krol niebiefki w fwey sławie/ fiędzie [...] ná stolcu fwey wielmożności *ArtKanc* S20v; *WujNT* *Matth* 25/31.

2. Znaleźć się, być gdzieś; zamieszkać, osiąść, osiedlić się; żyć; sedere Vulg (78):

sieść u kogo [= w czym mieszkaniu] (1): Aż potym^m iedne^o dnia przijąd dworzanie do miafła ku biefedzie [...] : ij fiedli w Burgmift-rza Dozwoły. *ForCnR* Bv.

sieść z kim (2): *RejRozpr* Cv; Bo gdy on [Stanisław Dangilo-wic] s fwym orfzakiem iuz w gromádye fiędzye/ Wierz mi iże mu żaden tu fiłen nie będzie. *PapPan* C3.

sieść na czym (2): Oto przydzye ná fwiát bogáty Pan [...]. For-tunni to w ten czas ludzye będą/ Ktorzy ná iego kazániu fiędą. *Biel-Kron* 133v. Cf »sieść by na wsparze«.

sieść przy czym (1): tám dziećięciu naywárowniéy będzie/ Gdy przy oycowłkim čiele w téy mogile fiędzie. *GórnTroas* 37.

sieść w czym [= w towarzystwie] (2): W iákim cechu fiędziefz/ Tákim fám będziefz. *RejZwierc* 239; *PapPan* C3.

sieść gdzie (13): *RejRozpr* Cv; Tu rozumiey gdyze ty dwie roz-ne dufze fiędą/ Wierz mi rozne rozmyfły też w obudwu będą. *Rej-Wiz* 121, 106, 157v; Zátym pożegnawfzy fye z kráiem oyczyftym Syn Izáków nád Nilem fiadł przeżroczyftym *KochPs* 158, 102; Anyołowie odkryjá grob/ y fiędą w nim koždy ołobno. *MWilHist* C4; *WisznTr* 14; *GórnTroas* 37; *PudłDydo* B4. Cf »sieść w domu«, »na miefcu sieść«.

W połączeniu z wyrażeniem przyimkowym okrešlającym sytuac-ję (2): Vważywłzy mierny ftan fiędże ná fwobodzye/ Wzywłzy żonkę pocźciwą *RejWiz* 56v; W téy [wolności]/ by fiadł człek o chlebie/ á o żimnéy wodzie/ Smákuie wfzytko rádo w nadobnéy fwobodzie. *PudłFr* 72.

Zwroty: »sieść na cudzym chlebie« (1): Bowiem człowiek le-niwy [...] Niepożytecznymi fię para powieściami. [...] Iemu pierwey niż komu sieść ná cudzym chlebie. *KlonWor* 33.

»sieść w domu, doma« = *sedere in domo Vulg* (1:1): Gdy fięd-zież w domu twoim/ [...] Nápiłfełz ie [słowa] ná podwoiách y ná drzwiách domu twego *Leop Deut* 11/19; *RybGęśli* B3v.

»sieść jako kokosz« (1): Bo byś był nagodnieyfzym iuz fiędz iáko kokofz/ A nie rułzay fię z gniazdá *RejWiz* 57v.

»na miefcu sieść« (1): Trzykroć czáfem w Rzymie będzie Niż práwie ná miefcu fiędzie *RejRozpr* C.

»sieść z pokojem« (1): Potym [Gnojeńscy] fiadfzy s pokojem/ flużą ludzyom Bogu *RejZwierc* 63.

»rowno sieść« = *być traktowanym jednakowo* (1): Semná row-no káždy fiędzye/ Gdzyekolwiek moy ftolec będzie/ Spráwiedli-wiey wfzyfcy rádzą/ Ktorzy fię w moię moc wdádzą. *BielKom* F3v.

»sobie sieść« (1): Inni niech ięzykiem fięką/ lub rękómá/ Ia fobie fiądę čichuchno domá *RybGęśli* B3v.

»sieść by na wsparze« = *znaleźć się na widoku, miejscu wi-docznym* (1): Pawle/ a Coż potem fwarze W fák fiędzemy by na-wfparze *RejKup* aa6v.

Przen (9):

sieść między kim (1): [Przemysł] Wnet iednoftáynie zá Páná wybrány, Pátrz, cnotá iego fiadłá między Pány. *KlonKr* A4v.

sieść z czym (żywotne) (1): Nizli przydzyć [!] trzeći dzeń ná ga-łęzi będziefz A tam iuz z tymi ptaski fnadz ná wieki fiędziefz *Rej-Józ* 18v.

sieść w czym (1): trefnoli to będzie/ Gdy we frázkách Káfztel-an drukowány fiędzie. *KochFr* 126.

Zwroty: »na łonie [u kogo] sieść« = *pojąć za żonę* (1): w tych fzránkách wálzá bitwá będzie/ Dużly ná łonie v mey cory fiędzye. *KochSz* A2v.

»[z kim] w radę sieść« (1): PRzytrudnieyfzym tę głowę mnie wyfłowieć będzie/ Iefliż tu zemná Pálás w tę radę nie fiędzye. *PapPan* V3v.

»sieść społu [z czym]« (1): Iefliżeś tu wfzedł z ochotą/ Rádźć fiądźze społu s cnotą. *RejZwierc* 236v.

a) W antropomorfizowanym opisie gry w szachy (3):

sieść przeciw sobie (2): [baby, tj. królowe, figury szachowe] Siadły nie rychło potym przeciw fobie/ Y frzegą pilnie fwoich Kro-low obie. *KochSz* B4v, A2.

sieść gdzie (1): W tym plácu woylká położą fię obie/ A po dwu rzędu wezmą przeciw fobie. Cztery kroć czterzey s káždye ftrony fiędą *KochSz* A3.

a. O duszach zmarłych [gdzie] (7):

aa. O zbawionych w niebie (4): *RejZwierc* 272v; fczęśliwy to będzie/ Kto tám [w niebie] po tym pielgrzymftwie kiedyżkolwiek fiędzie. *KochTarn* 78.

Zwroty: »sieść u Abrama na łonie« (1): Lázars [!] chocp pod fchodem lezal Przed fię bogacza vbiezał. Syadł v Abrama ná Lonie *RejKup* 18v.

»sieść w niebie« (1): Bo fám bog rzekl iż niefiedzies Wniebie/ aż wfch dlugow fbedzies. *RejKup* 18.

bb. O potępionych w piekle (3): Bo czo był Kryftus popfował Czífecem teraz pobudował Njć was tam tefno niebędze Káždy wfłyczem Gmátku fiędze *RejKup* ee6v; Zaż łáfkę twą wyławi/ kto w otchłániách fiędzie? *GrabowSet* F, H2.

β. O zasłużonych za życia, uczczonych nazwą gwiazdozbioru [gdzie] (2): y ty tymże torem [...] mieć to od nas będziefz/ Y dni pe-łen w domu gwiazd po tych prácách fiędziefz. *BielSenJoach* 4, 2.

a. Rozłożyc się wojskiem [gdzie] (1): Albanus Cefárfki hetman połał też ná Lántgráfá mowiąc/ cze^{mv} ty gory ofiadafz/ czemu nie-fiędziefz ná rowniá poigramy złobá *BielKron* 227v.

b. O ludach: osiedlić się, zamieszkać [gdzie] (1): A ná koniec [Amazonki] od oyców fyny Rozmówiły: Y fzyły z nimi/ nábrawfzy wfzelákiego płonu/ Ku pułnocy/ y fiadły po obu ftron Donu. *Koch-Prop* 12.

c. [Osiedlić się na prawach pańszczyńnianych [na czym]: W której [wsi Zadzielskie] już ná półdworzyszczách wymierzonych siadło kmieci 7, którzy tylko podymnego dają po gr 2 *Lustrus* II 97.]

d. Zostać uwięzionym, znaleźć się w więzieniu (4): Władziław Loktek [...] Piotra Swáńce poimał/ ná Krakowfki zamek do wię-żienia dał/ kthorego puścił gdy dwa brácia fwoi ná iego mieyfce fiedli *BielKron* 369v; *SkarŻyw* 462.

Zwroty: »sieść w ciemnicy« (1): profzę twey miłości ábych był wyfluchan w mej próżbie/ áby on przed fwą fmiercią był wypulz-czon do domu fwe^o/ [...] á żeby onim pewien był/ fiędę ia zá niego w ciemnicy. *HistRzym* 119.

»do wieże sieść« (1): A ktoby będąc *co^uictus*, do wieże cząfu nąznaczonego nie śiadł/ [...] ma bydź *infamis ipso facto Sarn-Stat* 612.

e. *Zając się czymś* (3):

sieść nad czym (1): Nie długo/ działki/ téy gry walfzýy będzie. Pochwili drugi nád czym infzym śiędźcie. *KochFrag* 38.

sieść przy czym (1): IAKoż cię chwalać/ Pánie/ Siędę przy lutniey fwoiey? *GrabowSet* N4v.

W przen [w czym] (1): Prawie to trzećich ftanow fą włafni wparowie/ Bo im więc lećą ptacy gdy fiędą w obłowie. *RejWiz* 78.

f. *Zostać władcą, królem* (15):

sieść na czym (13): Vmárł potym wielki Kniaź Stosław Iaroslawowic/ [...] á Brát iego Wfelowd fiadł ná Kijowie. *StrykKron* 185; Vmárł zaś Olha Stosławowic Xiążę Cerniehowkie/ á Syn iego Stosław fiadł ná Cerniehowie. *StrykKron* 185, 185 [2 r.]. Cf »sieść na majestacie«, »na miejscu sieść«, »na państwie sieść«, »sieść na stolicy«.

Zwrot: »sieść jako krol« (1): wroc fie ná ftolec twoy/ á włoż ná głowę twoię koronę á fiadz iáko krol [*sede regaliter*] *HistAl* L5.

»sieść na majestacie [*czyim*]« = *zostać królem po kimś; sedere in solio, super thronum sedere HistAl* (2): Iako Alexander fiadł na maieftacie oycy fwego koronowany *HistAl* B4v, G4.

»na [*czyje*] miejsce sieść« = *przejąć władzę* (1): Potym go [*papięza Eugeniusza*] niektorzy oflepili/ nádzyewiać fie ná iego mieyfcie fięść. *BielKron* 170v.

»na [*jakim*] miejscu sieść« (1): ma go przefthrzegąc pan [...]/ áby pomniał ná to/ iż [...] iest creaturá Boża/ á ná thym mieyfcu ná kthorym iest [*tj. panuje*] nie fám przez fię fiadł/ przez Páná poládzon. *RejZwierc* 47v.

»na państwie sieść« (1): Zophi sthary wmarł [*lege: umarł*] na pansthwe syadł flyn yego *LibLeg* 9/52v.

»sieść na stolicy (krolewskiej) (a. na stolcu (krolewskim)) [= na tronie]« = *sedere in solio HistAl; sedere super solium PolAnt; sedere pro tribunali Vulg [szyk zmienny]* (5): *HistAl* D5; *BielKron* 341v; A (ták) Solomon fiadł ná ftołicy Dawidá oycá fwego/ y zmcniło fię kroleftwo ie^{so} bárzo. *BudBib* 3.Reg 2/12; *ActReg* 77; A dnia pewnego Herod oblokfwy fię w fzátę krolewka/ śiadł ná ftołicy/ y wczynił rzec do nich. *WujNTAct* 12/21.

g. *O przedmiotach konkretnych i abstraktach: znaleźć się gdzieś, zając miejsce* (9):

sieść na kim, na czym (2): Y vkazály fie im [*apostolom*] rozności ná kfálth ięzykow ogniftych. Y fiadł ná káżdym z nich *RejPos* 140v; Ná nogách iego [*Priama*] lánchuchy nie śiędą/ Ni fznurem ręce wfąpák wiązáné będą *GórnTroas* 15.

sieść w czym (2): *RejZwierz* 79; Boć z mey flawy požytek iuz wiedz máły będzie/ Iefliż wmył pocżciwy w twey głowie nie fiędzye. *PapPan* Cc4.

[*sieść gdzie*: Mowi Apoftól: według łáfki dáney wam/ tu fiadłá zaflugá áłbo godność *GilPos* 24.]

Zwrot: »w miejscu, na miejscu sieść« (1:1): by [*Bóg*] miał ofobę áłbo by miał ciało/ luźciły w iednym mieyfcu pewnie fięść mufiáło. *RejWiz* 111v; tedy iey zaś máćicá/ ná práwym mieyfcu śiadłá po onym náciągániu *SienLek* 116.

Przen [na kim, na czym] (3): Gdzieś to namnieyżé flówko przez fkátę przepádło/ A ná zápamiętáłym vchu pániéy śiadło *KochPieś* 29; Niech przykád ze mnie biorąc koždy á niech będzie/ Oftróznym dokąd ná nim fzeżeście złe nie fiędźcie. *CzahTr* I2.

Zwrot: »sieść na wadze« (1): [*rozum*] Czáfem by fye chciał popráwić/ A mnie ciężkiéy trofki zbáwić: Ale gdy śiędźcie ná wadze/ Zalu rufzyć niema wáldze. *KochTr* 18.

h. *W funkcji impf: Być położonym, usytuowanym [gdzie]* (3): y owfzem Czelka ziemiá iest fśrodkiem ziemie Niemieckiey/ że w pośródku Europy śiadłá. *LeovPrzep* D2v; *KlonFlis* Dv.

Zwrot: »sobie sieść« [*w połączeniu z określeniem kształtu*] (1): Miedzy Szkárpáwą/ y Leniwką pádlá Wyfpa niemáła/ klinem fobie śiadłá. *KlonFlis* Hv.

3. *Znaleźć się w ciężkiej sytuacji, podupaść; przepaść, umrzeć; disperire Mącz* [zwykle *praet, rzadziej inf, tylko w zwrocie fut*] (15): Pić gorąco/ korzenno iefł Mufi drugi przez czáfu [= *przedwcześnie*] fięfł. *RejRozpr* G4; Niemiałem wám czego zayfzrzec Bo wiem pewnie że iuz wam fięfz *RejKup* cc4v, Tv, bb4v; Iefli Bogá nie będzie/ tedy pewnie [*dusza*] fiadłá/ Bo wierz mi iż s tych ftráchow bárzo iuz nábládlá. *RejWiz* 171v; *OrzRozm* Ev, I4; Disperii, Siadłem/ Yufz po mnie. *Mącz* 105c; O wfzechmogący náfz miły Pánie/ by nie było tho fwięthe dobrodzyeyftwo thwoie/ fiedlichmy my nędzni *RejPos* 252v; Nieprzyaciélfkie ferce nátychmiał vpádło/ Miedzy nimi w polwarku dwánaście ich fiadło. *BielSat* H; *Oczko* 5v; *CzechEp* 133; [gdy kto w rozpaczy ma ostatnią nadzieję w kim, tak mówi: na nim ci, jako na Zawiszy; to jest: jeśli Zawiszy nie będzie, siadłem. *OrzŻyw* 211 (*Linde*); Poki Duch náfz Duchá Bożego fłucha; á Smyfłom cíelefny nieprzyzwola: niech wierzga Ciáło/ iáko chce; [...] ále iáko Duch náfz zezwoli: iefli niepowftáiemy; fiadło wfzyftko. *HerbNauka* n2v (*Linde*); Iuz tám śiadło zbáwienie/ y nádzieía polepflenia zginęła/ v tych pánow/ ktorzy [...] prawdziwych grzechow fwoych ani poznáć/ ani żáłowác mogą. *LorichKosz* 63v (*Linde*), 100 (*Linde*); *OczkoPrzymiot* 220; *Apolog* 54; *JanWróz* 33; Wnet połowicá miáftá y z trzáłkiem vpádlá/ A z fwoim budowánim/ y ze wfzyftkim śiadłá. *ProtJalm* 16v].

Zwrot: »sieść jako(by) sol« = *przepaść, być przegrany, zginąć marnie; interire Mącz [szyk zmienny]* (3): Iuz mi fnađniey zmniech będzie Ten wnet iako by fol fiędzie. Kiedim iuz ták tego dowiodł *RejKup* c6v; Actum est si quidem haec vera predicat. Po mnie yáko po zmyciu/ yefli toprawdá [!]/ co tá powieda/ Siadłem yáko fól. *Mącz* 85d, 105b; [Nie ze mnáć to, ksi[ą]żku będzie, Dotknie cię ten Pismem wszędzie; Siądiesz jako sól na wodzie, Nity puścisz na swy wiarze *DramStp* I 607].

[*Szereg*: »sieść, nabładnąć: Gdy Olbrycht wmarł [*Aleksander*] wziął przymierze gorzkie/ Z Mofkiewfkim/ Siewierfkie páńftwo bo fiadło/ Litwie nábládló. *StrykGoniec* R4.]

4. *W funkcji impf: Opierać się na czymś, wynikać z czegoś* (1):

Zwrot: »sieść na fundamencie [czego]« (1): okázáć fye może/ iáko różné rozумы náfze/ różnym chorobám/ różnych czáfow/ z różnemi przypráwy/ y z różnym théz effectem lékárftwá náydowác y dáwác mufiáły. Co iż iest/ śiadło ná fundámenie wynáłfku á rozłádku rozumu náfżęgo *Oczko* 2.

5. *We frazach* (3): »prawo śiędzie« = *sąd zacznie rozprawę* (2): *ForCnR* D3v; Ale ná infze Sądy pozew może być thegoż dnia kiedy Sąd iefth/ wfzákże przed thym niżli Páwo fyędźcie. *GroicPorz* i2.

»słońce śiędzie« = *słońce zajdzie* (1): Ma czáfem drugi fpráwe z tákowym fzalbierzem/ [...] Cáły dzień go nie wyźrzyfz: w wieczor fię vkaże/ Kiedy iuz fwemu fłudze Woyt do domu każe: Gdy iuz pozwy nie idá/ gdy iuz słońce śiędźcie *KlonWor* 74.

Synonimy: 2. *osiedlić się, zamieszkać, zostać się.*

Formacje współrdzenne cf SIEDZIEĆ.

Cf 1. SIADŁY, SIĘDZIENIE

LWII

2. SIEŚĆ cf ZSIEŚĆ

1. SIEŚĆ SIĘ (2) vb pf

-e- (1), -é- (1).

inf sieść sie (2).

Sł stp, Cn, Linde brak.

Usiąść (2):

sieść się około czego (1): Capax xv. convivarum triclinium, Stół około ktorego fie może [!] piętnáście perfon fięść. *Mącz* 35b.

sieść się na czym (1): Hexacelinum, Zedel áłbo łofzko do fiędzenia około ftołá/ ná którym fie ich fześć może fięść *Mącz* 155d.

Formacje współrdzenne cf SIEDZIEĆ.

LWII

2. SIEŚĆ SIĘ cf ZSIEŚĆ SIĘ

SIEŚĆDZIESIĄT *cf* SZEŚĆDZIESIĄTSIEW (12) *sb m i f*

m (10), *f* (1) *KochPs*, *m a. f* (1). [Za rodzaj wątpliwy uznano użycie z tekstu, w którym nie ma zaświadczonego pewnego rodzaju. Użycia bez wyznaczników rodzajowych z tekstów, gdzie występuje jeden pewny rodzaj, zostały zaliczone do tego rodzaju.]

-w (1) *KochPs*, -w (1) *KochSob*, -(w) (10).

siew; siew- z tekstów nieoznaczających é.

sg N siew, siew (5). \diamond *G* siewu (4). \diamond *D* siewowi (1). \diamond *A* siew (1). \diamond *pl A* siewy (1).

Sl stp brak, *Cn notuje*, *Linde XVII w.*

Prace na polu i w ogrodzie związane z zasiewaniem roślin uprawnych; również pora wykonywania takich prac; *consitio*, *satio*, *satus*, *sementis*, *seminatio* *Cn* (12): On [oracz] łąki/ ón polá kości/ A do gumná wżytko noši: Skoro téż šíew odpráwiemy/ Komin w koło obsiędziemy. *KochSob* 70; Ikoro puści [= stopi się śnieg]/ oráč/ śiać/ grodzić/ á tak grodzić/ coby ná drugi rok grodzić nie trzebá/ poki šíew nie náđciągnie. *GostGosp* 96; Lotrom chłopom ták zboże ná nasienie dáwác: Lawnicy niechay wezmá/ y fámi niechay šíewu doyrzrą co wýsieie ktory *GostGosp* 106; Korzec do šíewu/ [...] ma byđz v káždego Páná iednáki w káždym folwárku *GostGosp* 156; Káždą robotę ktora iedno byđz może/ wýmiárem robić/ á wżyftkiami ludźmi rázem: iáko fá te roboty/ orániná wfeláka/ šíew/ młócbá/ [...] *GostGosp* 160, 64, 96, 164 [2 r.].

Wyrażenia: »siewy ogrodne« (1): Włodarz ma byđz doftáteczny wybieran/ ktory śiać/ iáko šíewy polne/ ták ogrodne/ tákże łąki y wfelkie roboty poczynać y konać/ Pánu kiedy y fobie powinien. *GostGosp* 18.

»siewy polne« (1): *GostGosp* 18 *cf* »siewy ogrodne«.

W przén (1): [o uwolnieniu z niewoli babilońskiej] Kto śiał w płáczu/ źnie w rádości: Náłzá šíew byłá w gorzkości: Oto zdárzył pan/ że y my Z wfelem fnopy nošimy. *KochPs* 191.

Przen (1): KRoleftwo Páńlkie/ ktoreś gorzyczcznemu Ziárnu podobne/ [...] Me ćiało/ zagon nieupráwney roli/ Day byđz spofobnym/ šíewu twoiey woli *GrabowSet* O2.

Cf SIANIE, SIEJBA, SIEWBA, [SIEWO]

MC

SIEWAĆ (6) *vb impf*

e jasne; a prawdopodobnie jasne (tak w osiewać, rozsiewać itp.).

[*inf* siewać.] \diamond *praes 3 pl* siewają (4). \diamond *praet 3 sg m* siewał (1). \diamond *3 pl m pers* siewali (1). \diamond [*impers praet* siewáno.]

Sl stp, *Cn brak*, *Linde XVII w. s.v. siać*.

Iter. od „siać” ‘rozrzucić nasiona na glebę dla uzyskania plonów’ (6): [Otman był [...] kmieć lekkiego rodu, poganin ale wyborny gospodarz; miał trzydzieście pługów, po ich obyczaju orząc siewając [siewać P]; miał robotników wiele *PamJancz* 26.]

siewać co [= *co jest siewane*] (5): Ocymum, herba, Bydłęca pićá/ ftarzy zmiełzawáli wespótek wykę/ wielogroch/ tátárkę y takowe yárziny á wespótek siewali/ którym byđłu purgácią zádáwáli. *Mącz* 259c; [Domowy zásię álbo swoyłki owies biały iest á nie kofmáty/ śieią go téż tym obyczáiem iáko infze żyto/ ále nalepiy go śiać Lutego księżycá możeli być álbo iednák Ikoro Márcá/ áczkolwiek téż drudzy ná żimę go siewáią. *Cresc* 1571 166]. *Cf* siewać *co na czym; co gdzie*.

siewać co [= *co jest siewane*] *na czym* (2): *Areae in hortis*, Gruby/ álbo ózimki w ogrodziech ná których kwiatki y rozmáyte ziela fiewáją. *Mącz* 15b, 331b; [*LustrKraK* I 79; Na teźże części jest rolej obszar w jedno pole, ná którym siewano owies *LustrRus* II 4; Przy tym folwarku są 2 ogrody dobre, ná których siewają ogrodne rzeczy *LustrWpol* I 67].

siewać co [= *co jest siewane*] *gdzie* (2): *Mącz* 345d; tedy ie [woły] w ogrodzie ná noc záwierác/ gdzie fzczebrzuchy siewáią: bo

fie tám zaráz lepiej nágnóić może/ niżliby náwozić mogł. *GostGosp* 64; [*LustrMalb* I 63; *LustrPom* 77; [*lustracja*] Sambora Staroego W którym wwieziono do gumna owsa kop 200. Jęczmień grad potłukł. Inszego zboża nie było, bo go tam nie siewają. *LustrRus* II 116].

[*siewać co* [= *co jest obsiewane*]: Item dziedziny puste między bormi, których nieustawiczny pożytek, iż ony przez rok [= *co drugi rok*] siewają. *LustrPom* 216.]

siewać gdzie (2): [Kmiecie téż jego z dziedzicznej wsi tamże siewają, którym się może tak wiele uradzać jako i panu. *LustrRus* 245.] *Cf* siewać *co gdzie*.

Przen (1):

Zwrot: »nasienie siewać [na czym]« (1): [*Spytek z Melsztyna*] Závždy to cne náfienie [tj. wolność]/ fiewał ná rędzinie [tj. na żyznej roli] *RejZwierz* 50v.

Formacje współrdzenne cf SIAĆ.

MC

[SIEWALNIA] *sb f*

N sg siewalnią.

Sl stp, *Cn brak*, *Linde XVI w.*

Pojemnik na ziarno siewne używany podczas ręcznego zasiewu: Siewálnia ábo fiewnia po słowieńku zowá naczynie fktore⁸⁰ fieią. *BudBib* I 322c *marg* (*Linde*).

Cf [SIEWNIA]

MC

SIEWBA (3) *sb f*

e oraz a jasne.

sg [N siewba.] \diamond *G* siewby (1). \diamond *A* siewbę (2). \diamond [L siewbie.]

Sl stp brak, *Cn s.v. sianie; siew*, *Linde XVII w. s.v. siew*.

Prace na polu związane z zasiewaniem roślin uprawnych; *consitio*, *satio*, *satus*, *sementis*, *seminatio* *Cn* (3): *KrowObr* 143; ná siewbę Raz fułza, drugi, mokrość, to mrozy, to wiátry *CiekPotr* 65; [Siewba pospolicie około św. Jędrzeja, gdy woda [Nilu] w miarę bywa, bo jeśli mała, musi być siewba rannieszja, która byłaby dobra dla urodzaju, ponieważ słońce tam takie, żeby i w końcu miesiąca lutego mogły być żniwa *RadzPodróż* 150; *Sementis*, *Satio* *Seezeit* *Siewbá* *ArtNom* Gv; *UrsinGramm* 165; mogą tu pomienić niektóre ludzie z proftego gminu/ wieśniaki Rzymłkie [...] w których niebytności nigdy ták spora robotá nie bywa ná polu/ iáko przy nich: áni w siewbie/ áni wśprzątaníu zboża/ áni w chowáníu. *CiceroBBud* 12; *Volck* Zzz].

[*Przysłowie*: iáka siewbá/ takie żniwo: iákoś fobie połał/ ták fię wyleżyłz *ArtTanat* 46.]

W przén (1): [o uwolnieniu z niewoli babilońskiej] Oto ċi co ze łzami fwą fiewbę záčzęli/ z wyełkim wfelem wżytki fwe żęli [*Ps* 125/5] *LubPs* cc5v.

[*Przen*: *Zadawanie wielu ciosów lub wystrzelenie wielu pocisków [czego]: [ograbiony i zamordowany w Tracji Polidor przemasza do Enenasza z głębi grobu:] Ach ftrzeż fie frogiýy źemie/ ftrzeż fie łakomégo Brzegu/ bo Polidorus ia iestem/ którégo Poráżóného siewbá źelefc tu okryłá [*hic confixum ferrea textit telorum seges* III 45-46]/ A z oftrzych ftrzał źieloność fię odmłodziła? *VergKoch* 65.]*

Cf SIANIE, SIEJBA, [SIELBA], SIEW, [SIEWO]

MC

SIEWCA (1) *sb m*

e prawdopodobnie jasne (tak w siew-); a jasne.

[*sg N* siewca.] \diamond *pl I* siewcami.

Sl stp brak, *Cn notuje*, *Linde XVI i XVIII w.*

Ten, kto ręką rozrzuca ziarno na zasiew; sator, seminator *Cn; przén* [[kogo], *czego*]: [á on/ ktori dobre žiárno fieie/ fin iest człowiecz/ rola iest teⁿ fwiát/ dobre žiárno/ finowie fá kroleftwá/ źle źiele/ finowie fá źlego/ nieprzijaćiel fiewcá ich/ iest Diabel/ žniwo

ieft fkończenie fwiątá/ żeńci fą Angołowie. Mat: 13. v. [...] 37. 38. 39. *FarnZnaj* 134 (Linde).]

Wyrażenie: »nasienia siewca«: [*Duch Święty*] Zowie ie [*slugi Kościoła*] tefz vtzonymi w kroleſtwie niebiełkim/ nie odſwiątá/ ále zniebá od Bogá/ Gołębitzkámi/ náſienia fiewcámi/ [...] fzáfármzi táiemnic Bożych/ y flugámi Kryſtuſowymi *KrowObr* 5.

Cf **ROZSIEWCA**, **SIEWNIK**, **SŁOWOSIEWCA**

MC

SIEWIER (2) *sb m*

siewier (1), **siewir** (1) *BudBib* (1:1).

Tekst nie oznacza é.

sg *N* siewier (1). ◇ *I* siewier(e)m (1). ◇ [*V* siewierze.]

St stp, Cn brak, Linde XVI w.

Wiatr północny lub północno-wschodni; aquilo PolAnt (2):

Wiatr północny (*marg*) Ten wiatr przodkowie náfzy iednym słowem zwáli Siewierem [...] (–) rozpáda defzcz/ á oblicza obruſzone ięzyk táiemny. *BudBib Prov* 25/22[23]; [Włtań siewierze/ á przyidzi połudzienny wiatrze [*Surge Aquilo, et veni Auster*]/ przewieñ ogrod moy *BudBib Cant* 4/16, I 344c *marg* (Linde)].

a. *Prawdopodobnie: Silny wiatr będący przyczyną braku deszczu i nieurodzaju* (1): głod gdy będzie w ziemi/ mor gdy będzie/ fiewir/ fnieć/ fzárańcza/ chrzáłzcz gdy będzie/ gdy oliądzie go wrog iego w ziemi bron iego [*zlituje się Bóg; cf 3.Reg* 8/37]. *BudBib* I 189d *marg*.

MC

SIEWIR cf **SIEWIER**

SIEWKA (1) *sb f*

e *prawdopodobnie jasne* (tak w siew-); a *jasne*.

[sg *N* siewka. ◇ *A* siewkę. ◇ *I* siewką.] ◇ *pl* *G* siewek. ◇ [*A* siewki.]

St stp brak, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. [Odmiana, przemiana: Iegoć [*Boga*] fie opátrznofciá ta fiewká dzieie/ że vbodzy á niłkiego ſtanu ludzie wzgoré wftępuią: wyfocy ná doł vpadáią. *GrzegŻarnPos* 1582 640v (Linde).

Zwrot: »siewkę grać« = *próbować szczęścia: ListyŻygmAug* 1548 53; A ktoryby towarzysz siewkę grał od rotmistrza do rotmistrza dla swych leż albo dla inſzej ſwejiwoli, taki w wojsce miejsca w żadnej rocie mieć niema. *UstWojsk* 1564 121; tákże o inſze Zamki Litewłkie rozmáíci Vrządniczy/ rozmáite fiewki gráli. *Stryj-Kron* 591 (Linde).

Przen: Igraszka, przedmiot zabawy: Może mię Pan ſiewką wczynić/ ztámtąd mię brác kiedy chce/ y záś mię táń odſłyć *Hist-Fort* B3.]

2. *zool. Pluvialis apricarius* (L.); *siewka złota, ptak z rodziny siewkowatych* (Charadriidae), dawniej gniazdujący na terenie Polſki: éietrzewie/ Kuropátwy/ Iárzábie/ kwiczały dobry fok [*tj. wil-*

gotność] czynią. Gołębi/ káczek/ gęſi/ przepiorek/ ſiewek/ flánk/ Soiek fye chroñ. *SienLek* 7.

Cf [**SIEJKA**], **SIEWNICZKA**

MC

[**SIEWNA**] cf [**SIEWNY**]

[**SIEWNIA** *sb f*

e *prawdopodobnie jasne* (tak w siew-); a *pochylone*.

sg *N* siewniá. ◇ *A* siewniá.

St stp, Cn brak, Linde XVI w.

Pojemnik na ziarno siewne, używany podczas ręcznego zasiewu: Siewálnia ábo fiewnia po ſłowieniłku zowá naczynie fłkore⁸⁰ fieią. *BudBib* I 322c *marg* (Linde).

W przen:

Zestawienie: »siewnia z nasieniem«: [*o niewoli babilońskiej i uwolnieniu z niej*] Idąc poydzie/ á plácząc poniefie fiewniá z náfieniem [*et flendo portans pretiosum semen*]/ (á) przychodząc przyidzie z hukiem [*tj. okazując głoſno radość*]/ nołząc fnopy fwoie. *BudBib Ps* 125/6 (Linde).

Cf [**SIEWALNIA**]

MC

SIEWNICZKA *Cn; Linde XVIII w.*

Cf [**SIEJKA**], **SIEWKA**

SIEWNIK *Cn s.v. siewca; Linde bez cytatu.*

Cf **SIEWCA**

[**SIEWNY** *ai*

A sg *f* siewną.

St stp brak, Cn w innym znaczeniu, Linde XVII w.

Odbywający się w porze zasiewów:

W funkcji rzeczownika: »Siewna« = *ludowa nazwa święta Narodzenia Maryi, obchodzonego 8 września, tj. w porze jesiennych zasiewów:* Przydawſzy jeſzcze Sierpſką, Łáſką i teź Zielną, Śnieźną, Siewną [*tj. katolickie uroczystości ku czci Matki Bożej*], nie wiem, kto wyliczy je ſpełna? *BogowieFalsz* 187.]

MC

[**SIEWO** *sb n*

siewo, siwo.

N sg si(e)wo.

St stp, Cn, Linde brak.

Prace na polu związane z zasiewaniem roślin uprawnych: Sementis, ein ſeeung/ zeit zu ſeen. *P. fianie/ ſiwo/ czás fiánia. Volck* 578; Siewo et Siewbá/ Sementus. *Volck* Zzz.

Cf [**SIANIE**], **SIEJBA**, [**SIELBA**], **SIEW**, **SIEWBA**]

MC